

Vaderlandsche historie, vervattende de geschiedenissen der nu vereenigde Nederlanden, inzonderheid die van Holland, van de vroegste tijden af

<https://hdl.handle.net/1874/37243>

VADERLANDSCHE
HISTORIE.

VERVOLG VAN
DE GESCHIEDENISSEN
VAN
DE VERENIGDE NEDERLANDEN.

VADERLANDSCHE
HISTORIE.

ELFDE DEEL.

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE
GESCHIEDENISSEN
DER NU
VEREENIGDE NEDERLANDEN,
INZONDERHEID DIE VAN
HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte
Gedenkstukken samengesteld,

DOOR

JAN WAGENAAR.

Met Plaat en Kaarten.

ELFDE DEEL,

BEGINNENDE MET DEN AANVANG DER STAD-
HOUDERLYKE REGEERINGE VAN FREDRIK
HENRIK, PRINSE VAN ORANJE, IN 'T
JAAR 1625; EN EINDIGENDE, MET HET
SLUITEN DER MUNSTERSCHE
VREDE, IN 'T JAAR 1648.

TE AMSTERDAM, BY

JOHANNES ALLART.

M D C C X C I I I.

*Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten
van Holland en Westfriesland.*

VADERLANDSCHE HISTORIE.

EENENVEERTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

- I. FREDRIK HENRIK, *Prins van Oranje*, wordt Stadhouder van vyf Gewesten, en Kapitein en Admiraal-Generaal. Ernst Kasimir wordt Stadhouder van Groningen en Drente. Handeling over den Staat van eersten Edele in Zeeland. II. Inzigten des Prinsen van Oranje. III. Breda verlooren. De Staatschen verrassen Goch. IV. Willekens verovert de Allerheiligen-Baai, en de Stad S. Salvador. Aanslag op Del Mina. V. Beweegingen in Frankryk. Oorlog in Italie. De Staaten zenden eene Vloot tegen Rochelle. VI. Staat des oorlogs in Duitschland. De Staaten ondersteunen Deenemarke. VII. Verandering in Engeland. Regtspleeging tegen eenige Engelschen, in Amboina. Onlusten, hieruit ontstaan. VIII. Verbond met Karel den I, Koning van Groot-Britanje. Togt naar Kadix. IX. Handeling van den Heere van Sommelsdyk, in Frankryk. De Vloot der Staaten keert te rug, van voor Rochelle. X. Oldenzeel gewonnen. Togt naar Vlaanderen. Vyandelyke aanslag op Sluis. XI. Krygsbedryven in Duitschland. Slag by Lutter. XII. Uitrusting ter zee. Wangedrag
- XI. DEEL. A van

van eenige Raaden ter Admiraliteit. Gezant van Perſie in den Haage. Verdrag met Algiers. XIII. Ooſtfrieſche onluſten. Geboorte van Willem, Zoon van Prinſe Fredrik Henrik. XIV. De Remonſtranten beginnen openlyk te vergaderen. Hogerbeets bekomt verligting van hegte-nis. Sterft. Opſchudding te Amſterdam. Reigersbergen raakt in moeite. Nieuwe Verponding. XV. Fredrik Henrik ontvangt de Ridderorde van den Kouſeband. Belegert en wint Grol. Spinolas aanſlag op Zuidbeveland. Schanſen geſtigt. XVI. Onluſten met Groot-Britanje. De Engelsche Gezant geweerd uit den Raad van Staate. Verdrag met Frankryk geſlooten; doch niet bekrachtigd. XVII. Voorſpoed der Keizerſchen, in Duitschland. Gezantschap naar 't Noorden. Naar Venetie. XVIII. De Koning van Spanje zoekt, vergeefs, een Verbond van Vereeniging tuiſſchen allezyne Staaten te doen ſluiten. Aanſlag op Bergen op Zoom. XIX. Piet Hein verovert de Spaanſche Zilvervloot. XX. Staat des oorlogs in Duitschland. De Staaten tragten bezetting in de Zond te krygen. 't Mislukt. Renal gevangen door de Keizerſchen. Vaart op de Wezer en Elve verzekerd. XXI. Rochelle gedwongen door den Koning van Frankryk. XXII. Aanwas van vryheid voor de Remonſtranten. Be-roerte te Amſterdam. De Prins zendt Krygsvolk derwaards. Schuitters eed. Twee Predikanten ter Stad uitgezet. De Remonſtranten ſtigten, aldaar, eene Kerken Kweekſchool. Opregting eener Doorlugtige Schoole, in deeze Stad. XXIII. Fredrik Henrik belegert 's Hertogenboſch. XXIV. De Graaf van den Berge valt in de Veluwe. Eindhoven gewonnen. XXV. Wezel ver-rast,

FREDRIK HENRIK,
Prins van Oranje,
Stadhouder van Gelderland, Holland, Zeeland,
Utrecht, Overysel enz. enz.

A. Schouman del. naar't Orig. van. Norveld

J. Houbraken fecit

Is Tirion excud.

rust, door den Kolonel van Dieden. De vyand ruimt de Veluwe. XXVI.'s Hertogenbosch geeft zig over. Gevegt tusfchen de Ruitery van Ernst en Jan van Nassau. Ysselburg, Ringelbergen en Burik gewonnen. XXVII. Uitslag der handeling in Engeland. XXVIII. Handeling in Frankryk. XXIX. Vrugtelooze handeling over een Bestand met de Spaanschen. XXX. Piet Hein sneuvelt. De Raadpensionaris Duik sterft.

Prins Maurits was maar pas overleeden, 1625.
toen de algemeene Staaten beslooten, de

waardigheid van Kapitein en Admiraal-Generaal over 't Krygsvolk van den Staat, op te draagen, aan zyne Doorlugtigheid, Prins FREDRIK HENRIK (a), die zig thans in 't Leger bevondt. De Staaten van Holland draalden ook maar weinige dagen met het besluit, om dien Prins te verheffen, tot Stadhouder, Kapitein- en Admiraal-Generaal van hun Gewest in 't byzonder. Ten zelfden tyde, beslooten ze, ter Generaliteit te bewilligen, in een geschenk van twintigduizend guldens aan de Prinsesse, zyne Gemaalinne, ter gelegenheid van het onlangs voltrokken Huwelyk. Ook vermaanden ze de Staaten van Zeeland, schriftelyk, om zig met hen te vereenigen, in 't stuk van 't Stadhouderfchap (b). Doch de meeste Leden van dit Gewest vonden 't vreemd, dat men, ter Generaliteit, zo spoedig, en zonder de byzondere Staaten, op zulk een gewigtig stuk, te laten beschryven, tot de opdragt van het Kapitein- en Admiraal fchap

I.
Fredrik
Henrik
wordt
Stadhou-
der, Ka-
pitein- en
Admi-
raal-Ge-
neraal.

Zeelands
beden-
kingen
op den
spoed,
hiermee
de ge-
maakt.

(a) Resol. Holl. 23, 24 April 1625. bl. 57.

(b) Resol. Holl. 1, 3 May 1625. bl. 63, 66. Notul. Zeek.
17 Juny 1625. bl. 224.

1625. fchap beslooten hadt. Ook meenden ze, dat zy ne Doorlugtigheid, in deeze hoedanigheid, nie aan de algemeene Staaten, gelyk men 't in den Haage begreepen hadt; maar aan die der byzondere Gewesten, behoorde te zweeren. Zelfs zouden ze gaarne gezien hebben, dat die van Holland hen hadden gekend, eer zy tot de opdragt van 't Stadhouderschap hadden beslooten; also zy verftonden, dat Holland en Zeeland, uit kragte der onderlinge verbonden, in Regeeringe niet konden gefcheiden worden. Doch onaan gezien deeze bedenkingen, die zy den algemeene Staaten en die van Holland lieten voorhouden, bewilligden zy, eenpaariglyk, in de opdragt van 't Stadhouderschap, op gelyken * Lastbrief en † Berigtschrift (c), als, in den jaare 1585, voor Prinse Maurits ontworpen waren (d). Doch in dit laatste, moeten ze ook van gedagten veranderd zyn, hebbende Fredrik Henrik het Stadhouderschap van Zeeland, zo wel als van Holland, niet bekleed op eenig byzonder Berigtschrift; maar alleenlyk op eenen algemeenen Lastbrief (e), die, den vierentwintigften van Bloemaand, gedagtekend was (f). 't Liep egter nog tot in Herfstmaand aan, eer zy ne Doorlugtigheid zitting nam, in den Hove van Holland (g). De Staaten van Gelderland, Utrecht en Overysfel hadden hem, ondertusfchen, ook tot Stadhouder verkooren. Doch Groningen met de Ommelanden en het Landfchap Drente, van welke Gewesten Prins Maurits ook Stadhou-

* *Commissie:*
† *Instructie.*

Ernst
Kasimir
wordt
Stadhou-

(c) Notul. Zeel. 16 May 1625. bl. 179.

(d) Zie VIII. Deel, bl. 107.

(e) AITZEMA I Deel, bl. 336.

(f) Groot-Plakaatb. III. Deel, bl. 106.

(g) Notul. Zeel. 3, 9 Sept. 1625. bl. 342, 349.

houder geweest was, begaven zig onder het
Stadhouderschap van Graave Ernst Katimir van
Nasfau, Stadhouder van Friesland (*h*). Wyders,
behielt Fredrik Henrik zyne wedde als Gene-
raal over de Ruiterye (*i*), welk krygsampt hy,
reeds by 't leeven zyns Broeders, bekleed hadt.

Adriaan van Manmaaker, die, van wege Prin-
se Maurits, den eerften Edele, in Zeeland, ver-
toond hadt, verzogt terstond, in deeze zelfde
hoedanigheid, te worden erkend, uit kragte van
eenen Brief van Prinse Fredrik Henrik, den ne-
genentwintigsten van Grasmaand gedagtekend,
waarby hem bevolen werdt, dezelfde plaats, op
voorgaanden last, te blyven bekleeden, en 't
Regt en de Hoogheid van den Markgraave van
Veere te bewaaren. Doch toen zyn verzoek, ter
Staatsvergaderinge, overwoogen werdt, ver-
klaarde Middelburg zig wel overboodig, om
den Prinse van Oranje, Fredrik Henrik, het Regt
van eersten Edele op te draagen; maar begeer-
de Manmaaker, niet dan by voorraad, en onder
de gebruikelyke *Acte van Nonprejuditie*, te er-
kennen in zyne voorige hoedanigheid. Zierik-
zee ging, in 't eerst, nog zo ver niet, stemmende
alleenlyk tot de overdragt van 't Regt van eer-
sten Edele aan zyne Doorluchtigheid, zonder
Manmaaker, voor als nog, te willen aanneemen.
Doch daarna voegde deeze Stad zig met Mid-
delburg. Goes liet hem, by voorraad, toe; doch
oordeelde, dat men, by de opdragt van 't Regt
van eersten Edele, vooral verklaaren moest, ge-
lyk in 't jaar 1596 geschied was, dat men dit
Regt

1625;
der van
Gronin-
gen en
Drente.

Hande-
ling over
't beklee-
den der
waardig-
heid van
eersten
Edele in
Zeeland.

(*h*) VAN DEN SANDE VIII. Boek, bl. 115.

(*i*) Resol. Holl. 30 July 1626. bl. 82.

1625. Regt niet hielt gehagt te zyn, aan eenig goed, huis, waardigheid, of geslagt: waarin ook Mid-
delburg bewilligde. Doch Thoolen, Vlisfingen
en Veere begreepen, dat men Mammaaker, uit
kragte van 's Prinse Brief, behoorde te erken-
nen (*k*). Ook geschiedde zulks, federt, zonder
dat hy nieuwen last ontving van den Prinse.
Maar in 't jaar 1630, werdt hy verlaaten van zyne
waardigheid (*l*), hebbende, zo men meende,
de agtbaarheid zyns meesters, wat te styf,
en kwalyk ter zaake, gedreeven (*m*). *Joan de
Knuit* werdt toen, in zyne stede, aangesteld,
door den Prinse (*n*).

II.
Inzigten
van Fre-
drik Hen-
rik, in
zaaken
van oor-
loge,

Fredrik Henrik bereikte volle eenenveertig
jaaren, toen hem de meeste waardigheden zyns
overleeden Broeders werden opgedraagen. Hy
hadt een groot deel zyns leevens gesleeten in
den oorlog, dien hy, door endoor, verftondt,
en om welken met ernst door te zetten (*o*), hy,
zo lang 't hem zyne kragten toelieten, gezind
gebleeven is. Ook vondt hy den Staat ingewik-
keld in eenen kostbaaren kryg, die, na 't uitgaan
van 't Bestand, by mangel van vermogen, en
om andere redenen, naauwlyks gevoerd was,
dan verweerderwyze; terwyl Fredrik Henrik
verftondt, dat men den Staat benadeelde, zo
men anders dan aanvallenderwyze oorloogde;
waartoe egter de kosten te hoog liepen, om
door den Staat alleen gedraagen te worden. De
Duitsche kryg, in welken men zig diep hadt ge-
steken, verplaatste het tooneel der vyandlykhe-
den

(*k*) Notul. Zeel. 9 May 1625. bl. 175-177.

(*l*) Notul. Zeel. 4 Sept. 1630. bl. 167. 1 Febr. 1631. bl. 5.

(*m*) Hoofds Brieven IV. CCXXXI. bl. 191.

(*n*) Notul. Zeel. 19 Febr. 1631. bl. 19.

(*o*) AITZEMA I. Deel, bl. 513.

den wel verder van de grenzen; doch was, ferdert eenigen tyd, niet dan met nadeel, gevoerd, en, zonder fterker uitheemsche hulpe, dan men nog hadt konnen verwerven, niet tot een goed einde te brengen. Maar Frankryk en Engeland fchikte zig, eerlang, om de Duitsche zaaken ernstiger ter herte te neemen, en Fredrik Henrik, gebooren uit eene Fransche Moeder, en, van vroeg af, geveleid door het Fransche Hof, wist zig ook, meer dan zyn Broeder, te bedienen van den invloed, dien hy aldaar hadt, om Frankryk inzonderheid, aan de belangen van den Vereenigden Staat, verbonden te houden. Ook sloot men, eerlang, overeenkomsten met Frankryk en Groot-Britanje, die van merkelyk gewigt waren voor deezen Staat. 1625.

Doch omden oorlog ernstelyk te voeren, was ook de inwendige rust en eendragt hoog noodig. De veranderingen van de jaaren 1618 en 1619, en de vervolging der Remonstranten, die nog aanhieldt, hadden misnoegdheid en verbittering veroorzaakt in veelen, die van schadelijken invloed geweest waren, op den Staat der Regeeringe. De gemeene lasten werden ongaarne gedraagen, door zulken, die nadeel geleeden hadden by de veranderinge, en begreepen, dat 's Lands vryheid, by dezelve, verkort was. Zy zelve, die op 't kussen waren geraakt, zagen hoe wankel zy zitten zouden, wanneer zy een gezag, dat door inwendige beroerten was aangewassen, door 't fterk doorzetten van uitheemschen oorlog, nog hooger hielpen opvyzelen. Men kwam, hierom onder anderen, bezwaarlyk tot bewilliging in de gemeene lasten, zo lang Prins Maurits leefde; leggende ook de Leden

1625. des Bondgenootschaps geduuriglyk overhoop,
 over 't aandeel, welk elk in deeze lasten te draa-
 gen hadt. Fredrik Henrik begreep, hierom, met
 reden, dat de Staat, zo zwaar geschokt, sedert
 eenige jaaren, inwendige rust en eendragt noo-
 dig hadt. Hy was altoos aangezien voor eenen
 begunstiger der Remonstranten, en der Remon-
 strantschgezinde Regenten, die, in 't jaar 1618,
 van 't kussen geraakt waren. Veelen vleiden zig,
 derhalve, dat deezen terstond hersteld zouden
 worden, en dat de vervolgde Remonstranten
 haast vryheid van Godsdienst oefening bekomen
 zouden. Doch de Prins hieldt dit voor den weg
 tot nieuwe beroerte. De verandering was reeds,
 meer of min, begroeid; de openbaare Kerk hadt
 zig geschikt naar de gedaante, die zy, door de
 Synode van Dordrecht, gekreegen hadt. Haar
 of den Staat wederom eene schiele verande-
 ring te doen ondergaan kon niet geschieden
 zonder nieuwe opschuddingen, die de Prins
 thans ten hoogste gevaarlyk hieldt. Hy ver-
 stondt, hierom, dat men het misnoegen van vee-
 len, allengskens, moest wegneemen, en, van
 tyd tot tyd, eenige ontslaagen' Regenten herstel-
 len (*p*). Ook zag hy niet ongaarne, dat de Re-
 monstranten, in verscheiden' Steden, openlyker
 begonden te vergaderen, zonder ooit sterk te
 dringen, op de uitvoering der Plakaaten, die te-
 gen hen gemaakt waren. Hierdoor, won hy de
 herten der misnoegden, die, of hersteld worden-
 de, of hoop krygende op herstelling, naauwlyks
 ooit klaagden, over 's Prinzen beleid: terwyl die
 van de openbaare Kerke, uit zyn voorbeeld, ge-
 maa-

en Gods-
 dienst.

maatigheid leerden; waardoor de voorige he-
vigheden, allengskens, aan 't bedaaren raakten,
en 's Prinzen gezag hooger rees, dan het zou
hebben kunnen doen, zo hy slegts ééne partye
gedraagen hadt, met verdrukking der andere.
Al het welke overtuigentlyk blyken zal, uit het
beloop van 's Lands geschiedenissen, onder zy-
ne Stadhouderyke Regeeringe, tot welker
verhaal wy nu overgaan.

1625.

't Beleg van Breda, in Oogstmaand des voor-
leeden jaars aangevangen, was, den gantschen
Winter, voortgezet, en duurde nog tegenwoor-
dig. De Stad was van volk en voorraad, over-
vloediglyk, voorzien, en de bezetting stondt
nog onder 't gebied van Justinus van Nassau,
een' oud' en ervaren bevelhebber. De Mark-
graaf Spinola hadt ongeraaden gevonden, de
Stad met geweld aan te tasten; en zig, terstond,
zo ver het de gelegenheid toeliet, rondsom de-
zelve verschanst: waardoor alle toevoer afge-
sneedden werdt. Zyn Leger was, naar de konst,
versterkt, tegen de aanvallen der belegerden, en
der zulken, die 't ontzet zouden willen onder-
neemen. Wind en weder was hem, 't gantsche
najaar, gunstig, en den onzen nadeelig geweest:
waardoor hy zig, spoedig en vast, hadt kunnen
begraaven; terwyl, van de Staatsche zyde, ver-
geeffsche poogingen waren aangewend, om een
deel zyns Legers onder water te zetten. Zelfs
wist hy 't water der *Merke* af te leiden, en te be-
letten, dat 'er ontzet door aangevoerd werdt (*q*).
De langduurigheid van 't beleg was egter oor-
zaak, dat het vyandlyk Leger zeer dunde, door
ver-

III.
Vervolg
van 't
Beleg
van Bre-
da.

(*q*) AITZEMA I. Deel, W. 323-336, 391-395.

1625. verloop en ziekte. Doch deeze schade werdt ge-
boet, door versche Duitfche troepen, die, van
tyd tot tyd, aankwamen, in zo grooten getale,
dat men het heir der belegeraaren, in den aan-
vang deezes jaars, begrootte, op dertigduizend
knegten en agtduizend paarden.

Prins Fre-
drik
Henrik
zoekt
het,
vergeefs,
te ont-
zetten.

Aanval
op Ter
Heide.

De algemeene Staaten lieten zig veel gelegen
leggen, aan het ontzet van Breda, welk Prins
Maurits, in 't najaar, mislukt was. De jongste o-
vereenkomsten met de Koningen van Frankryk
en Groot-Britanje hadden hun gelegenheid ge-
geven, om hunne Krygsmagt, met zeventig ven-
delen Engelsche Knegten onder den Graave van
Mansfeld, en een goed getal van Fransche Rui-
ters, onder den Hertoge van Kandale, te ver-
sterken. Hierby waren eenige nieuwe Rege-
menten Duitschers en Nederlanders gevoegd,
zo dat het gantsche heir op veertigduizend man
begroot werdt. Prins Fredrik Henrik hadt 'er 't
bevel over, terwyl zyn Broeder krank lag, in
den Hage. Hy hadt zig te Dongen nedergeflaag-
en, en bevondt zighier nog, toen Maurits over-
leedt. Ook ontving hy hier de tyding zyner ver-
heffinge tot de meeste waardigheden, die door
zynen Broeder met de dood ontruimd waren.
Doch 't liep tot in Bloei maand aan, eer hy iet
van belang ondernam, tot ontzet der belegerde
Stad. Op den vyftienden dier maand, deedt hy
eenen aanval op het Dorp Ter Heide, daar Spi-
nola zig sterk verschanst hadt: doch hy werdt,
met verlies van drie- of vierhonderd man, af-
geslaagen (r), terwyl de vyand naauwlyks twaalf
man verlooren hadt. Vier dagen laater, tastte de
Rit-

(r) Memoir. de Freder. Henri p. 33, 34.

Ritmeester Randwyk een ſterk vyandlyk geleide 1625.
aan; doch Graaf Herman van den Berge, met zyne onderhebbende Ruitery, zynde toegefchooten, noodzaakte hem de wyk te neemen (s).

Binnen Breda, was, ondertuſſchen, groot gebrek aan mondbehoefden gekomen, en de Stad was nu op 't uiterſte gebragt, toen de Prins, geene kans ziende om 't beleg op te ſlaan, noch om de belegerden, op eenige andere wyze, van voorraad te verzorgen, den bevelhebber, zynen natuurlyken broeder, bevel zondt, om zig, op de eerlykſte wyze, over te geeven. Voorts, brak hy op van Dongen, en ſloeg zig wederom neder in de Langestraat, daar hy, in 't voorleeden jaar, gelegerd geweest was. 't Verdrag, waarby Breda overging, werdt, op den tweeden van Zommermaand, getekend. De bezetting bedong den uittogt, met ſlaande trom, vliegende vendels en brandende lonten, verlaatende, op den vyfden, de Stad; daar Spinola, terſtond, zyne intrede deedt (t). 't Beleg van Breda hadt, van wederzyde, ſchatten gekoſt; doch Spanje en de Spaanſche Nederlanden dermaate uitgeput, dat men, ſedert, den oorlog ook verweerderwyze voeren moest; en den Staaten en Prinſe Fredrik Henrik gelegenheid gaf, om 't verlies van Breda, in eenige volgende veldtogten, rykelyk geboet te vinden.

Ondertuſſchen was het *Lambert Charles*, Bevelhebber van Nieuwmegen, op den agttienden van Louwmaand, gelukt, Goch in te neemen, by verrasſing. Doch hy hadt niet veel vreugde van

Breda
geeft zig
over.

Goch
verraſt
door de
Staats-
ſchen.

(s) Memoir. de Fred. Henri p. 32.

(t) Memoir. de Fred. Henri p. 34. AITZEMA I. Deel, bl.
399-418.

1625. van zyne overwinning. Maar pas binnen de Stad geraakt, en terwyl men 't Kasteel en één der Poorten aantastte, viel hy te bedde aan de jigt, die, gewoon hem te kwellen, eerlang, in cene beroerte veranderde, waaraan hy overleedt (*u*).

IV. Meer viel 'er, dit jaar, te lande niet voor. Ter zee, hadt men beide voorspoed en tegenspoed gehad. De Vloot onder Willekens, die, op 't einde des jaars 1623, in zee gelooopen was, hadt heimelyken last, op zekere hoogte te openen, om de *Bahia de todos los Santos* of Allerheiligen Baai, gelegen op de kust van Brazil, in te neemen. Zy naderde deeze kust en de Baai, op den agtsten van Bloei maand des jaars 1624. De Baai was gedekt door een Kasteel, en in dezelve, lagen eenige Portugeesche schepen. De Onder-Admiraal Hein tastte deeze schepen aan, met drie der zynen, terwyl de Admiraal Willekens twaalfhonderd Soldaaten en tweehonderdenveertig Matroozen aan land zettede, en, onder 't beleid van *Allert Schouten*, zondt, om de Stad *S. Salvador* in te neemen; 't welk weinig werks kostte, zynde zy, op de aankomst der onzen, verlaaten van haare Ingezetenen. Zy werdt terstond geplonderd. Men bekwam 'er ryken buit, alzo de Bevelhebber, het vlugten meende te voorkomen, 't vervoeren der goederen, op lyfstraffe, verbooden hadt. Van de schepen, die in de Baai lagen, werden de onzen ook haast meester, vindende in dezelve, behalve andere koopwaaren, wel twaalfhonderd kisten Suiker. Ook vielen hun daarna, nog andere schepen in handen, die, onverhoeds, de Baai kwamen in-

zei-

Hy
neemt de
Bahia de
todos los
Santos
of *Aller-*
heiligen-
Baai in.

(*u*) ALFZEMA I. Deel, bl. 376, 399.

zeilen. De Stad en Baai werden, terstond, uit den naam der algemeene Staaten en der Westindische Maatschappye, in bezit genomen. Tot Bevelhebber bleef aldaar *Joan van Dorth*, die, kort hierna, door eene hinderlaage van Braziliaanen, overvallen en omgebragt werdt. Allert en *Willem Schouten*, twee broeders, kreegen toen, de een na den anderen, 't bevel: doch zy verwaarloosden beide, en de laatste inzonderheid de behoorlyke versterking der Plaats, spillende, daarenboven, een groot deel van den buit, die hun in handen viel, in ongebondenheid. Midlerwyl, hadt men, hier te Lande, zo dra geene tyding gekreegen van deeze overwinning, of de Maatschappye, wel bevroedende, dat de Koning van Spanje al zyn vermogen inspannen zou, om haar deezen schat te ontveldigen, rustte twee talryke Vlooten uit, tot bescherming van 't gene zy, in Brazil, veroverd hadt, en om de Spaansche kusten te ontrusten. Zy waren nog voor 't einde des voorleeden en in den aanvang deezes jaars in zee gesteken (v). Doch de Spaansche Vloot, onder *Don Fredrik de Toledo*, was eerder gereed geweest, en, in Sprokkelmaand deezes jaars, geland in de Bahia. Zy voerde omtrent twaalfduizend koppen; daar de onzen, in de Stad S. Salvador en op de naaste Sterkten, niet boven de tweeduizend man sterk waren. S. Salvador werdt, terstond, belegerd. De bezetting, Willem Schouten van zyn ampt verlaaten, en *Hans Ernst Kyf*, in zyne plaats, verkooren hebbende, boodt kleinen tegenstand, ter oorzaake van de tweedragt, die onder haar ontstaan was.

1625.

S. Salvador
ende
Bahia
worden
wederom
verlooren.

Ook

(v) J. DE LAAT Verh. van Westind. bl. 10-54. AITZEMA
I. Deel, bl. 336-343.

1625. Ook gaf men de Stad op, by verdrag, dender-
 ————— tigten van Grasmaand, bedingende de onzen
 egter den vryen uittocht naar 't Vaderland, met
 gefchut, fchepen en goederen (w). Omtrent ee-
 ne maand laater, kwam eene der twee Vlooten,
 tot ontzet gefchikt, onder *Boudewyn Henriks-
 zoon*, voor de Baai, en in 't gezigt der Stad;
 daar de Spaanfche vlag, op een der Bolwerken,
 ftak. Men befloot toen, de Baai niet verder in
 te loopen, en deedt, federt, zyn best, om flaags
 te raaken met de vyandlyke Vloote, die 't ge-
 vegt, geduuriglyk, ontweek. De Admiraal Hen-
 rikszoon, geenens kans ziende, om de Bahia te
 herwinnen, vertrok, eerlang, naar de Haven
 van *Porto Rico*; overweldigde en verbrandde de
 Stad; doch kon 't Kasteel niet magtig worden. 't
 Gantsche jaar verliep met deezen togt, op wel-
 ken, den vyand, aan fchepen, huizen en goede-
 ren, veele fchade aangedaan; doch geene fter-
 ke Plaatsen veroverd werden. Aan *Sierra Leona*
 in Guinea gekomen, vereenigde Henrikzoon
 zig met de Vloot onder *Jan Dirkszoon Lam*, die
 na hem uit het Vaderland gezeild was. Men on-
 dernam, in Wynmaand, eenen aanflag op het
 Kasteel Del Mina, die ongelukkig afliep, wor-
 dende de onzen, vermoeid van den togt te lande
 naar dit Kasteel, onverhoeds overvallen van den
 vyand, en ten getale van meer dan vierhonderd,
 afgemaakt. De overigen, die geland waren,
 bergden zig met de vlugt (x). De Vloot ftak, in
 't volgende voorjaar, wederom over naar de kust
 van Brazil, daar zy eenigen buit behaalde en ee-
 ni-

Aanflag
 op Del
 Mina.

(w) AITZEMA I. Deel, bl. 419.

(x) J. DE LAAT Verh. van Westind. bl. 59-70. VAN DEN
 SANDE IX. Boek, bl. 120.

nige vyandlyke ſchepen veroverde en vernielde. Van daar, tot aan de Havana voortgezeild, overleedt de Admiraal Henrikszoon op den tweeden van Hooimaand des jaars 1626. 't Gezag was toen uit op de Vloote. 't Scheepsvolk floeg aan 't muiten, en men zag zig haast genoodzaakt, naar 't Vaderland te keeren, alwaar de meeste ſchepen, ſchier ledig en beſchadigd, te rug kwamen (y). Eenigen der genen, die S. Salvador hadden overgegeven, werden, naderhand, in den Haage, gevangen gezet, te regt geſteld, en ter dood veroordeeld. Doch zy verwierven, op voorbede der Prinſeſſe van Oranje, vergiffenis (z).

1623:

De zeemagt der Vereenigde Gewesten werdt, niet alleen in de afgelegenſte weerddeelen, gebruikt; maar het Verdrag met Frankryk, in Zommermaand des jaars 1624 geſlooten, gaf hun ook gelegenheid, tot het uitrusten eener Vloote, die, nader by huis, dienſt deedt. De Hugenooten, beweerende, dat het jongſte Verdrag van den jaare 1622, van 's Konings zyde, kwalyk gehouden werdt, waren wederom tegen hem opgeſtaan. De Hertog van Rohan hadt hen, hiertoe, aan verſcheiden oorden, bewoogen. Zyn Broeder, de Heer van Soubiſe, hadt zig meester gemaakt van het Eiland Ree, en, daarna, 't beleg geſlaagen voor 't Fort Louis, dat Rochelle in bedwang hieldt (a). Doch de Hertog van Vendôme dwong hem, de ſterkte te verlaaten (b). Frankryk werdt ook, omtrent deezen tyd, in-

v.
Bewee-
gingen
der Hu-
genoo-
ten in
Frank-
ryk.

- (y) DE LAAT bl. 72-83. AITZEMA I. Deel, bl. 553.
(z) Reſol. Holl. 16, 24 Maart 1626. bl. 25, 32. AITZEMA I. Deel, bl. 582.
(a) Zie X. Deel, bl. 432.
(b) AITZEMA I. Deel, bl. 562 enz.

1625. ingewikkeld in den Italiaanschen kryg. De Koning hadt den Graauwbunderen, die regt voorwendden op de Valteline, ingenomen door de Spanjaards, eenige hulptroepen toegezonden; die, vereenigd met de Graauwbunders en Venetiaanzen, de Valteline overmeesterd hadden (c). Uit deezen kryg om de Valteline, die verscheiden jaaren duurde, ontstondt de kryg in Italie, daar Frankryk den Hertog van Savoje, en Spanje de Genueezen bystondt. De vyandlykheden tusfchen Savoje en Genua waren reeds begonnen, toen Lodewyk de XIII. teraade werdt, een Vloot in zee te zenden, om Genua te bemagtigen. En zyn toefleg hadt gelegenheid gegeven tot het Verdrag, in 't voorleeden jaar, geslooten, met de Vereenigde Staaten, die zig verbonden hadden, hem eenige fchepen te leveren (d). Ook stelden ze twintig fchepen onder bevel van den Luitenant-Admiraal Willem de Zoete, gezeid Hautain; die zig, in de Lente deezes jaars, gereed maakte, om in zee te fteeken (e), toen de Koning de Staaten verzoeken liet, om zestien van deeze fchepen te mogen gebruiken, tot het beleg van Rochelle, en daarenboven twaalf anderen, ten zelfden einde, in Holland, te mogen huuren. 't Een en 't ander werdt toegestaan. Men oordeelde, dat de Koning rust in zyn Ryk noodig hadt, zou hy deezen Staat, kragtelyk, konnen ondersteunen tegen Spanje; en men kreunde zig, naar 't fcheen, luttel aan het uitvaaren van sommige Predikanten, die 't byftaan van eenen Roomfschen Vorst, tegen de eigen' Geloofsge-

De Staaten zenden eene Vloot tegen Rochelle.

(c) AITZEMA I. Deel, bl. 423, 531.

(d) Zie X. Deel, bl. 496.

(e) Notul. Zeeland 8 Maart 1625. bl. 56.

genooten der Vereenigde Gewesten, scherpe-
lyk durfden doorstryken van den predikstoel; 1625.
openlyk aanpryzende de verzameling van pen-
ningen, die hier, sedert, onder de hand, ten
behoefte van het belegerd Rochelle, gedaan
werdt (f). Hautain voegde zig, in 't begin van
Hooimaand, by de Fransche Vloote, op de ree-
de van Olonnes. Soubise hadt hier ook eene
Vloot byeen, die, op den zeventienden, slaags
raakte met de Vloote onder Hautain, en hem, eer-
lang, noodzaakte te wyken naar Nantes, hebben-
de de onzen, in dit gevegt, verscheiden' schepen,
en onder anderen dat van den Vice-Admiraal
van Dorp verlooren. Hautain, zig van zyne scha-
de hersteld hebbende, vertoonde zig, in Herst-
maand, wederom in 't gezigt der Rochelsche
Vloote, die, eenige schepen om voorraad ge-
zonden hebbende, nu merkelyk zwakker was
dan te vooren; daar de Koningschen, in tegen-
deel, met eenige Engelsche en andere schepen
gesterkt waren. Men hadt nu voor, eene landing
te doen op het Eiland Ree, die gelukkiglyk slaag-
de. Soubise, die zig te S. Martin versterkt hadt,
werdt genoodzaakt, de Plaats te verlaten. Zy-
ne Vloot raakte, op den zeventienden, ook in
een hevig gevegt met de Koningsche en onze
schepen, en werdt, geheellyk, geslaagen, schoon
hy minder volks verloor dan de Vereenigde
Vlooten. Doch hy liet 'er zeven schepen, 't welk
hem noodzaakte, met het klein getal der over-
igen, koers te zetten naar Engeland. Rochelle
werdt toen belegerd door de Vereenigde Vloo-
ten, die, tot digt voor de Stad, naderden. Ook
fligt-

die ge-
slaagen
wordt:

doch, zig
hersteld
hebben-
de,

Rochelle
helpt be-
legeren.

(f) ANTZEMA I. Deel, bl. 455.

1625. fligtte men Sterkten, op de naaste Eilanden, waardoor der Stad alle toevoer afgesneden werdt (*g*). De belegerden zогten zig wel terstond te verdraagen met den Koning, zendende, ten dien einde, gemagtigten ten Hove (*h*); doch 't liep nog tot in 't volgende jaar aan, eer men overeenkwam. Wy zullen, hierna, zien, wat 'er gelegenheid toe gaf. De togt te water tegen Genua, die sommigen ook meenden, dat slegts voorgewend geweest was, om de Staaten, te ligter, tot het uitrusten eener hulpvloote, te doen besluiten, hadt, midlerwyl, geenen voortgang gehad.

VI.
Staat van
den kryg
in
Duitsch-
land.

De zaaken in Duitschland scheenen, dit jaar, eene andere gedaante te zullen krygen, door de bewegingen van Christiaan den IV, Koning van Deenemarke. De Keurvorst van Brandenburg hadt, in 't voorleeden jaar, den Graaf van Zwartsenburg herwaards gezonden, om de Staaten te beweegen, tot het verleenen van nieuwen onderstand (*i*). Ook was, hierop, Walraven, Vryheer van Gend, met enige manschap, afgevaardigd naar 't Graaffschap van der Mark, alwaar hy zig van Onna, Kaam, Zoest en andere Plaatsen meester gemaakt hadt. Daarna, in deez jaare, zyne overwinningen vervolgende, hadt hy Byleveld en Ravensberg ingenomen. Doch Tilly noodzaakte hem, 't beleg van Spaarenberg, welk reeds op 't uiterste gebragt was, vrugtelooz, op te breeken (*k*). De togt van den Hee-

(*g*) Notul. Zeel. 21 Febr. 1626. bl. 91. AITZEMA I. Deel, bl. 424-428.

(*h*) AITZEMA I. Deel, bl. 536.

(*i*) Zie 't Accoord van 23 Octob. 1624. by AITZEMA I. Deel, bl. 464.

(*k*) AITZEMA I. Deel, bl. 457.

Heere van Gend begon dus reeds eenige verandering te maaken, in de zaaken van Duitschland. Doch men hoopte op gunstiger, toen de Koning van Deenemarke, op 't sterk aanhouden der gezanten van Groot-Britanje en van deezen Staat, en ziende het tooneel des oorlogs verplaatsten naar de Neder-Saxische Kreits, eindelijk, besloot, de wapenen op te vatten, tegen de Keizerschen en Spaanschen. Hy toog, aan 't hoofd van een Leger, naar Verden, daar hy zigt nederfloeg, tuschen de Wezer en de Aller. Ook wierp hy bezetting in Nieuwburg, dat, door Tilly, die Hamelen, kort te vooren, bemagtigd hadt, vergeefs, belegerd werdt. De Keizer hadt, midlerwyl, een nieuw heir op de been gebragt, onderden *Hertog van Fridland of Walslein*, die zig in Gottingen, Halberstad, Maagdenburg en Halle nederfloeg. Het Deensche Leger was te zwak, tegen deeze overmagt. Ook werdt het, ten deele, geslaagen, door Tilly, omtrent Hanover, daar wel vyf honderd man sneefde. De Graaf van Mansfeld, die, na 't overgaan van Breda, naar Rees getrokken was, hadt, vandaar, hooger op gewild, om zig, vervolgens, by Koning Christiaan te voegen. Doch hy was gestuit, door den Graave van Anholt. Sedert, scheepte hy eenig volk op Breemen, dat, te Lauwenburg, de Elve zynde overgetrokken, Mollem en Travemunde innam, en van Lubek voorraad vorderde. Maar de Regeering deezer Stad, vernomen hebbende, dat Koning Christiaan zig Mansfelds zaak niet aantrok, viel, met eenig volk, aan op het zyne, welk, een en andermaal, geslaagen werdt. Ondertuschen zondt de Koning herwaards, om

1625.

Christiaan de IV. Koning van Deenemarke, komt te velde.

1625. hulpe(*l*). De Vereenigde Staaten, schoon zwaar gedrukt door het verlies van Breda, beslooten egter, terstond, tot het afzenden van een Regiment knegten, welk op drieduizend man gerekend werd; doch, toen 't op de Wezer kwam, zo de Koning schreef, maar vyftienhonderd man sterk was. Men begreep ligtelyk, dat zulk een kleine onderstand den Koning weinig baaten kon. Men deedt, hierom, zyn best, om andere Mogendheden, vooral Frankryk en Groot-Britanje, te beweegen, tot het sterker ondersteunen van Koning Christiaan; alzo men zig van zyne verrigtingen in Duitschland wat goeds beloofde. Men zondt, onder anderen, ten deezen einde, een buitengewoon gezantschap naar elk deezer Ryken, welk, nogtans, zo wel niet slaagde, als men gehoopt hadt.

VII. In Groot Britanje, waren, onlangs, veranderingen voorgevallen, die, daarenboven, een buitengewoon gezantschap vorderden. Koning Jakob de I. was, op den zesden van Grasmaand, overleeden (*m*), en opgevolgd, door zynen eenigen zoon, *Karel den I*, die, in de volgende maand, zyn Huwelyk voltrok met de Prinsesse van Frankryk, Zuster van Lodewyk den XIII (*n*). Men nam, terstond, in overleg, om zig van deeze gelegenheid te bedienen; den Koning den rouw te beklagen, en met zyn Huwelyk en komst tot de kroon geluk te wenschen; doch, te gelyk, een nader Verbond met hem te sluiten, tot afbreuk van Spanje (*o*). Ook werden, eerlang, de

(*l*) ALTZEMA I. Deel, bl. 466, 468.

(*m*) RAPIN Tom. VII. p. 255. ALTZEMA I. Deel, bl. 439.

(*n*) RAPIN Tom. VII. p. 268.

(*o*) Resol. Holl. 12 April 1625. bl. 50.

de Heeren van Sommelsdyk en *Rienk van Burmania* benoemd, tot buitengewoone gezanten naar Engeland. De gewoonlyke gezant der Staaten Noël van Karon, Heer van Schoonewal, was, in Wintermaand laastleeden, gestorven, en opgevolgd, door Albert Joachimi, een' Zeeuw, wien meneene wedde van negenduizend guldens in 't jaar, gelyk der Staaten gezant in Frankryk trok, benevens vierduizend guldens tot zyne uitrusting, hadt toegeftaan (p). Hy hadt, in de eerste jaaren van zynen dienst, veel werks met het bemiddelen van 't geschil, tusschen Koning Jakob en deezen Staat ontstaan, over 't gebeurde in Amboina; waarvan wy, hier, een kort berigt moeten geeven, eer wy den uitslag van 't buitengewoon gezantschap verhaalen.

De Engelsche en Nederlandsche Oostindische Maatschappyyen handelden, sedert het Verdrag van den jaare 1619, op verscheiden' Plaatsen in Indie, te gelyk; 't welke egter, niet zonder ge-
duurig misnoegen, toeging. Men was, gelyk het onder Koopluiden gaat, elkanderen afgun-
stig: de Engelschen, die de zwaksten waren, za-
gen zig, ongaarne, overtreffen, door de onzen,
die zig ook niet wederhielden, van hunnen
vrienden den handel zo lastig en nadeelig te ma-
ken, als zy konden. Ook vertrouwde men el-
kanderen niet; en, na 't gene te Bantam en te
Jakatra voorgevallen was (q), liepen de Engel-
schen vooral zeer in 't oog by de onzen. De Be-
velhebber van Amboina, *Henrik van Speult*, zeer
gekweld wordende door de Ternataanen, viel,

1625.

Karon,
Gezant
in Engeland,
sterft.
Albert
Joachim?
komt in
zyne
plaats.

Verhaal
der
Regts-
pleegin-
ge tegen
eenige
Engel-
schen in
Amboi-
na, en
der on-
lusten
daaruit
ontstaag

ZO

(p) Notul. Zeel. 27 Jan. 1625. bl. 18. AITZEMA I. Deel, bl. 436, 469.

(q) Zie X. Deel, bl. 395.

1625. zo hy naderhand verklaarde, in 't vermoeden, dat de Engelschen, die een Kantoor hadden te Amboina, hier onder roeiden. En, in Sprokkelmaand des jaars 1623, een' Japonees, die naauwkeuriglyk onderstaen hadt naar de sterkte der bezetting op 't Kasteel, en naar 't verleggen der wagten, hebbende doen vatten, vernam hy uit deezen en uit eenige anderen zyner Landsluiden, dat de Engelsche Opper-Koopman, *Gabriel Tower-son*, hen bewoogen hadt, om de hand te leenen tot het ombrengen van den Bevelhebber, en tot het overweldigen van 't Kasteel. Tower-son en eenige andere Engelschen raakten, hierop, insgelyks, in hegtenis. De meesten beleeden den flinkschen toeleg, en werden, hierop, met de dood gestraft. Men kreeg, in 't volgende jaar, in Engeland, zo drageene tyding van deeze Regtspleeging, of elk riep „dat het verraad verzierd was, om den Engelschen handel in Amboina te bederven; dat men den Japoneezen en Engelschen, door ongehoord pynigen, belydenissen uit den hals gewrongen hadt, die met de waarheid streeden; dat de Engelschen, ter dood gaande, schriftelyk en mondeling, aan den Predikant en aan anderen, op de plegtigste wyze, hunne onschuld betuigd hadden, en dat men ze voor martelaars der Hollandsche wreedheid en gierigheid houden moest.” Van onzen kant, werdt niet ontkend, dat de Japoneezen en Engelschen gepynigd waren, eer zy 't verraad beleeden hadden. Doch men beweerde, zo wel hierin, als in de gantsche Regtspleeging, naar Regt en Landsgebruik, te hebben gehandeld (*r*). 't Bleef, ondertuschen, niet, by deeze ge-

gemeene beschuldigingen en verdedigingen. Koning Jakob en naderhand Karel de I. trokken 1625. zig de zaak aan (s). De Engelsche Gezant Karleton vorderde eene blykbaare voldoening van de algemeene Staaten, en gebruikte, by deeze gelegenheid, dikwils, scherpe en dreigende be-woordingen (t). De zaak bleef nogtans sleepen, doordien de Maatschappy tyd noodig hadt, om de vereischte kundigheden uit Indie te bekomen (u). Doch Karleton liet niet af, van ze geduuriglyk op te haalen. Zelfs vorderde hy, in 't jaar 1627, dat men Jan Pieterszoon Koen, dien hy hieldt het gebeurde te Amboina besteken te hebben, en die, onlangs, in stilte, van hier, naar Indie, gekeerd was (v), wederom opontboudt en te regt stelde (w). De algemeene Staaten werden, eindelyk, genoodzaakt, byzondere Regters te magtigen, om 't stuk te onderzoeken (x); schoon, ook hiermede, den Engelschen, die zelve mederegters over 't geding wilden zyn, geen volkomen genoeg gegeven werdt. De Amboinsche Regters werden herwaards ontbouden, en voor de onzen gehoord: hebbende zyne Doorluchtigheid geoordeeld, dat men ze, nergens dan hier, te regt stellen moest (y). Doch Koen was, midlerwyl, overleeden. Ook meent men, dat hy kennis noch deel aan de Amboinsche Regtspleeging gehad hadt (z). Men begon de zaak hier voor de gemagtigde Regters te onderzoeken, in den

(s) Vide Act. Publ. Angl. Tom. VIII. P. I. p. 56.

(t) Resol. Holl. 26 July, 10, 19 Sept. 1624. bl. 88, 106, 114.

(u) Resol. Holl. 7, 11 Jan. 1627. bl. 7, 8.

(v) Resol. Holl. 12 July 1627. bl. 181.

(w) Resol. Holl. 24 Juny, 13 July 1627. bl. 142, 166, AIT-
ZEMA I. Deel, bl. 649.

(x) Zie Resol. Holl. 13 Octob. 1627. bl. 270.

(y) Resol. Holl. 16 Jan. 1627. bl. 15.

(z) Resol. Holl. 13, 16 July, 13 Octob. 1627. bl. 166, 173, 270.

1625.

den jaare 1628 (a). Doch de Koning van Groot-Britanje, bespeurende, dat het werk traaglyk voortging, deedt het geduuriglyk aandryven, vermaanende, in 't byzonder, in 't volgende jaar, tot het hooren van eenige getuigen, die, in Amboina in hegtenis geweest zynde, vrygesproken en by der hand waren. Ook verklaarde hy nu, gelyk meermaalen te vooren, dat hy de Amboinsche zaak, die tot een' gemeene Regtbank van Engelschen en Nederlanders behoorde, niet aan 't Regtsgebied der Staaten alleen begeerde te onderwerpen; waartegen de Staaten beweerden, dat de zaak, eigenlyk, tot hunne Regtbank behoorde, schoon zy de uitspraak der Regteren, eer ze nog geschiedde, den Koning gaarne wilden mededeelen (b). Tot het hooren der Engelsche getuigen, beslooten ze eindelyk, aanbiedende zulks te laten doen, door de gemagtigde Regters, in de tegenwoordigheid des Engelschen Gezants (c). Doch my is niet klaarlyk gebleeken, of zulks geschied zy, 't Regtsgeding bleef, sedert, sleepen (d); schoon de Maatschappy en veele anderen wenschten, dat 'er een einde van gemaakt mogt worden. Doch de Regters, geen kans ziende, om eene uitspraak te doen naar 's Konings genoegen, en begrypende, dat de Staat belang hadt by zyne vriendschap, draalden met vonnissen; voorwendende, in zulk eene duistere zaak, meer lichtste behoeven, dan zy, tot hiertoe, hadden kunnen bekomen. Na verloop van verscheiden jaaren, bragt men 't zo ver, dat,

ge-

(a) AITZEMA I. Deel, bl. 762.

(b) Notul. Zeel. 18 Febr. 1630. bl. 10. AITZEMA I. Deel, bl. 907-912.

(c) AITZEMA I. Deel, bl. 989.

(d) Resol. Holl. 15 Sept. 1634. bl. 88. 20 Maart 1637. bl. 48.

gelyk de buitengewoone Gezant *Govert Brasfer*, 1625.
 in 't jaar 1634, berigte „de Groot-Thesaurier
 „van Engeland genoegzaam overtuigd was, dat
 „'er, door de onzen, te Amboina, geen onregt was
 „begaan, en dat het nu de regte tyd zou zyn,
 „om de zaak ten einde te brengen (e).” Doch
 de verschillen tusfchen den Koning en 't Parle-
 ment, die omtrent deezen tyd ontstaan waren,
 en de volkomen' omkeering der Regeeringe, die
 'er uit volgde, hebben, eindelyk, gelegenheid ge-
 geven, dat de Amboinſche zaak, tot in 't jaar
 1654, onafgedaan bleef. Zy hadt, ondertus-
 fchen, de beide volken zeer van elkanderen ver-
 vreemd, en de afkeer, die 'er uit ontftondt, is,
 nog tegenwoordig, niet geheellyk verdweenen.
 Men houdt het vonnis, te Amboina geveld, in
 Engeland, nog voor ten hoogften onregtvaar-
 dig: doch de ſtukken van 't geding zyn, van on-
 zen kant, nimmer, allen in 't licht gegeven.
 Wy hebben, beknoptelyk, ter neder gefteld,
 't gene 'er ons van voorgekomen is: waarover
 de onpartydige Leezer kan oordeelen.

't Misnoegen des Konings van Groot-Britan-
 je, over 't gebeurde in Amboina, was op zyn
 hoogst, toen het buitengewoon Gezantschap der
 Vereenigde Staaten, in den Zomer des jaars
 1625, in Engeland kwam, om een nieuw Ver-
 bond met hem aan te gaan. De gelegenheid hier-
 toe was, anders, niet ongunftig. Karel de I.
 rustte eene Vloot uit tegen Spanje (f), by wel-
 ke de Staaten, volgens een Verdrag, in Oogst-
 maand, in den Haage, getekend (g), twintig
 ſche-

VIII.
 De Staa-
 ten ſlui-
 ten een
 beſcha-
 digend
 Verbond
 met Karel
 den I.

(e) Refol. Holl. 15 Sept. 1634. bl. 38.

(f) Refol. Holl. 10, 15 April 1625. bl. 47, 52.

(g) Zie *ARTZEMA I. Deel*, bl. 468.

1625. fchepen voegden, onder den Luitenant-Admiraal, Willem van Nasfau, Heere van de Lek, natuurlyken Zoon van Prinse Maurits (*h*). De Vereenigde Vlooten ftaken, in den aanvang van Wynmaand, in zee, onder 't opperbevel van *Eduard Cecil*, die eenig volk, omtrent Kadix, aan land gezet hebbende, weinig meer deedt dan eenige Dorpen plonderen, na dat hy de vesting op het *Puntal*, eenen tyd lang, te vergeefs, befchooten hadt. De ziekte, die, federt, op de Vloote, ontftondt, noodzaakte hem, in Slagtm aand, naar de Engelsche Havens, te rug te keeren (*i*). Doch omtrent eene maand voor 't uitloopen deezer Vloote, op den zeventienden van Herfstmaand, troffen de buitengewoone Gezanten der Staaten, te Southampton, een Verbond met Koning Karel, waarby, van wederzyde, beloofd werdt „ den Koning van Spanje te „ beoorloogen, ter zee en te lande. Elk zou, „ hiertoe, het vereischte aantal van fchepen en „ manfchap byeenbrengen: de Koning niet minder dan dertig- of vyfendertigduizend man, „ en de Staaten een diergelyk getal, indien 't „ hun mogelyk ware. Het Verbond zou zo lang „ duuren, tot de Koning van Spanje naliet, de „ vryheid der Vereenigde Gewesten, door openbaare of bedekte wegen, te krenken, en „ tot dat de Paltsgraaf, Fredrik, in 't bezit zyn erfgoederen en waardigheden, herfteld „ zou zyn; ten minste, den tyd van vyftien jaaren.” Voorts, werden de Brieven van fchâverhaaling, die, voor 't fluiten van 't Verbond, van de eene of de andere zyde, verleend mogten

(*h*) Refol. Holl. 2, 3 Maart 1626. bl. 14, 15.

(*i*) RAPIN *TOR.* VII. p. 283. AITZEMA I. Deel, bl. 432.

ten zyn, vernietigd en ingetrokken (*k*). Doch de Koning verklaarde, by eene byzondere Akte, zig het regt voor te behouden, om Brieven van schâverhaaling uit te geeven tegen de Nederlandfche Oostindifche Maatfchappye, wanneer hem, wegens de Amboinfche zaak, geene herftelling van fchade en ongelyk en verdere voldoening bezorgd werdt (*l*). Voorts, drong men, in Engeland, op het bytaan des Konings van Deenemarke; waartoe Karel de I. genegen fcheen: doch 't Parlement was niet zeer gezind, om hem te onderfteunen, begeerende, vooraf, eenige bezwaarnifen te hebben afgedaan. Evenwel werdt 'er, op den negenden van Wintermaand, nog een byzonder Verdrag geflooten, in den Haage, tuffchen Groot-Britanje, Deenemarke en deezen Staat, waarby Karel de I. beloofde, den Koning van Deenemarke, ter maand, met driemaal honderdduizend guldens, te zullen onderfteunen: by welken de Staaten vyftigduizend guldens zouden voegen (*m*). Doch Koning Karel was niet in ftaat, om zyn woord te houden (*n*): en Koning Chriftiaan genoot meer van de Staaten, die hem minder beloofd hadden. Karel de I. nam, ondertuffchen, den kryg tegen Spanje zo zeer ter herte, dat hy eenigen zyner beste juweelen in Holland zondt, om, op dezelve, twee millioenen te leenen. Ook vindt men hiertoe eenige luiden; doch zy begeerden, dat de Staaten van Holland en de Stad Amfterdam in 't byzonder zig voor 't losfen der juweelen ver-

Verbond
tuffchen
Groot-
Britanje,
Deene-
marke en
deezen
Staat.

(*k*) Zie AITZEMA I. Deel, bl. 469.

(*l*) Zie AITZEMA I. Deel, bl. 476.

(*m*) Zie AITZEMA I. Deel, bl. 480.

(*n*) AITZEMA I. Deel, bl. 657.

1625. verbonden (o). En schynt zulks, ten minste voor een groot gedeelte der begeerde somme, geschied te zyn (p).

IX.
Hande-
ling over
een Ver-
bond met
Frank-
ryk.

Verdrag
met Ro-
chelle.
1626.

't Verbond met Koning Karel was zo dra niet getroffen, of de Staaten zonden den Heer van Sommelsdyk naar Frankryk, om een diergelyk te sluiten met Lodewyk den XIII (q). De gereedheid, die zy getoond hadden, om den Koning te helpen met eene Vloot schepen tegen die van Rochelle, schieen hen te moeten verzekeren van 's Konings gunst. Sommelsdyk, in Slagtmaand, in Frankryk gekomen, werd ook, met byzondere tekenen van agtinge, ontvangen, verklaarende den Koning, *dat hy de Staaten voor zyne beste vrienden hieldt, en dat hy 't Verbond, met Groot Britanje gemaakt, zou laten onderzoeken*. De zaak van Rochelle alleen schieen 's Konings besluit tegen te houden, en hy zig niet dieper te willen inwikkelen in eenen uitheemschen oorlog, zo lang de rust in 't Ryk niet hersteld was. De *Kardinaal de Richelieu*, die, in 't begin des voorleeden jaars, tot 's Konings eersten Staatsdienaar, verheeven was, beduidde dit den Heere van Sommelsdyk, in een geheim gesprek, en bewoog hem de hand te leenen tot de handeling met de Rochelsche gemagtigden, die zig ten Hove onthielden. Ook bragt Sommelsdyk het zo ver, dat men, in den aanvang des volgenden jaars, wegens de punten van een Verdrag tusschen den Koning en die van Rochelle, overeenkwam (r). De onderhandeling met de Vereenigde

(o) Resol. Holl. 23, 25 Febr. 3 Maart 1626. bl. 9, 10, 23. AITZEMA I. Deel, bl. 479.

(p) Resol. Holl. 9 Nov. 1629. bl. 203.

(q) Zie de Instructie by AITZEMA I. Deel, bl. 543.

(r) AITZEMA I. Deel, bl. 556.

de Staaten schein dus op eenen goeden voet te staan. Doch daar viel, kort hierna, iet voor, welk eenige verwydering veroorzaakte tusschen den Koning en de Staaten, en tot een voorwendsel strekte, om 't Verbond, welk Richelieu, by monde, en Sommelsdyk, in geschrifte, zo goed als ontworpen hadden, eene wyle, te verschuiven. Wy hebben reeds gewaagd van het misnoegen, welk, in de Vereenigde Gewesten, ontstaan was, over 't zenden van Hautain naar Rochelle. Zyn lang verblyf aldaar deedt dit misnoegen aanwasfen. Zo ver ging het, eindelyk, dat de Sinode van Overysfel, in Wintermaand laatstleeden, de koenheid hadt van by de algemeene Staaten aan te houden, op het te rug roepen der Vloote niet alleen; maar zelfs, op het ondersteunen van die van Rochelle. De Staaten van Holland in 't byzonder begreepen wel, dat men den Afgezondenen der Sinode, beleefdelyk, antwoorden moest, *zy zouden den Staaten toevertrouwen, al te doen wat mogelyk ware tot de herroeping der Vloote, en ten voordeele van die van Religie*; doch zy beslooten, tevens, 't vertrek der Vloote van den Koning te verwerven (s). 't Scheepsvolk verlangde zelf ook naar huis, en de Vloot kreeg gebrek aan voorraad. Maar men verstondt, in Frankryk, dat zy ten minste nog twee maanden toeven moest voor Rochelle. Ook verklaarde de Koning, dat hy zes schepen uit de Vloot koopen wilde. 't Verdrag met Rochelle was geflooten, doch nog niet bekragtigd, toen Hautain het anker ligtte, en, met de gantsche Vloot, thuiswaards keerde. De Staaten, of bewoogen door

1626.

De Vloot onder Hautain wordt te rug geroepen.

(s) Resol. Holl. 20 Decemb. 1625. bl. 171.

1626.

Misnoe-
gen hier-
over aan
't Fran-
sche Hof.

door het misnoegen der ingezetenen, of bedugt, dat men die van Rochelle al te harde voorwaarden opleggen mogt, of overtuigd, dat de Vloot verversching en voorraad behoefde, hadden hem, uitdrukkelyk, gelast, te vertrekken. Men kreeg 'er, ten Hove, haast tyding van, die den Koning, de Koninginne Moeder, den Kardinaal en anderen geweldiglyk ontfelde: te meer, om dat men, kort te vooren, vernomen hadt 't vertrek van den Kapitein Kwast van de Engelsche kust, werwaards hy gezeild was, onder de Fransche vlagge, die hy, zeide men, onwaardiglyk hadt afgeworpen (t), de Franschen, welken hy aan boord hadt, met geweld, aan land gezet hebbende. Sommelsdyk, die zeer wel wist, dat de Staaten de Vloot t' huis ontbooden hadden, hadt zig egter gelaaten, of hy ze nog eenigen tyd wilde ophouden, en, ten dien einde, geschreeven aan den Admiraal. Doch deeze dubbelheid werdt hem zeer kwalyk genomen. Ook zeide de Koning, *dat de Staaten hem misleid, en gearbeid hadden, om die van Rochelle te sterken, hem dwingende, tot het sluiten eener schandelyke vrede; dat 'er op hunne beloften en verbonden geen staat te maaken was, en dat zy hunne kleine genegenheid tot de kroon, openlyk, getoond hadden.* Tegen Sommelsdyk in perfoon, liet hy zig hooren, *dat men hem, met het te rug roepen van Hautain, eenen trek had gespeeld, dien hy niet verzwelgen kon; dat men hem scheen te willen dwingen tot de vrede, en dat hy voldoening begeerde.* Richelieu voer nog heviger uit. *Men scheen, zeide hy, met den Koning te spotten: ja, men had hem, ondankbaarlyk, onvoorzigtiglyk,*
en

(t) Zie AITZEMA I. Deel, bl. 582.

en ontrouwelyk mishandeld, hem ontwapenende ter gunste van de Kerken. Hautain was zekerlyk niet i' huis ontbooden, zonder medeweeten van hem, Heere van Sommeldyk, die 't nogtans bedekt gehouden hadt. Men hadt, hierom, in beraad gelegd, om hem ter stond zyn afscheid te geeven; doch, eindelyk, beslooten, hem te laten blyven of vertrekken, naar zyn welgevallen; onder verklaaringe egter, van in geene nadere handeling met hem te willen treden, zo lang men zyner Majesteit, over 't vertrek van Hautain, niet voldaan zou hebben.

De gezant verschoonde dit vertrek, zo goed als hem doenlyk was, betuigende ook, dat hy 'er gantsch onkundig van geweest was, en verklaarende, de vriendschap des Kardinaals, die hy hoog waardeerde, te willen verbeuren, zo men het tegendeel mogt kunnen doen blyken. Richelieu schein zig toen een weinig te laten nederzetten. Men sprak van de voldoening, die den Koning zou behooren gegeven te worden. Sommeldyk oordeelde, dat zy alleenlyk bestaan kon, in het herzenden van Hautain voor Rochelle, of in het verkoopen en leveren van zes schepen aan zyne Majesteit. Doch de Kardinaal verstondt, dat de „Staaten een' Persoon van aanzien naar Frankryk moesten schikken, om hun gedrag, by den Koning, te verschoonen; dat zy Kwast moesten afzetten, en de bediening van Hautain stellen ten believen van zyne Majesteit, die dan op hen begeeren zou, dat zy hem dezelve behouden lieten.” Terwyl men over deeze voldoening twistte, werdthet sluiten van een nader Verbond met de Staaten, vantyd tottyd, verschooven. 't Bekragtigen der geslooten' Vrede met die van Rochelle, dat, midlerwyl, geschied was,

1626.

Sommeldyk
zoekt het
weg te
neemen.

Richelieu
eisch van
voldoe-
ning.

1626. was, scheen de zaaken der Staaten te zullen vorderen. Doch eenig nieuw misverstand, tusfchen Frankryk en Groot-Britanje ontstaan, deedt ze wederom agteruitloopen. Die van Rochelle hadden onderftand bekomen, uit Engeland; en de Engelsche fchepen, die zig by de Koningfchen hadden gevoegd, hadden geen en behoorlyken dienst willen doen tegen deeze Stad. Ook hadt men, op eenig vermoeden, voornaame bedienden der Koninginne van Groot-Britanje naar Frankryk doen keeren, en hun, voor hun vertrek, geheime brieven, met welken zy belast waren, ontnomen. Al 't welk in Frankryk zo euvel was opgevat, dat men aldaar beflag gelegd hadt op alle Engelsche fchepen en goederen (u). De handeling der Engelsche gezanten, die Lodewyk den XIII. tot het kragtiglyk onderfteunen des Konings van Deenemarke zогten te beweegen, werdt, hierdoor, t'eenemaal geftriemd. Men vreesde ten Hove voor de gevolgen van het misnoegen op Groot-Britanje, dat gefchaapen fcheen, nieuwe onrust in 't Ryk te zullen verwekken. De Vrede in Italie, die, in Lentemaand, getroffen werdt, en waarby de Graauwbunders bevestigd werden, in 't bezit der Valteline (v), bragt geene verandering te wege, in den aangevangen handel. Men ftelde vast, dat deeze vrede niet lang duuren zou, alzo Savoje en Venetie hunne rekening daarby niet vonden. De Engelsche gezanten, eindelyk, in 't begin van Grasmaand, onverrigter zaaken, vertrokken zynde, fchoot 'er, voor den Heere van Sommelsdyk, kleine hoop over om in zyne handeling te flagen.

(u) AITZEMA I. Deel, bl. 537, 568 enz.

(v) Zie AITZEMA I. Deel, bl. 533.

gen. Ook begon hy zig, van toen af, te bereiden tot zyn vertrek. Hy deedt egter nog eenige pogingen, om een Verbond van onderlinge bescherming te treffen. Doch het Fransche Hof ontwierp zulke voorwaarden, dat hy 'er niet in bewilligen kon, vorderende, onder anderen,

„ dat de Staaten van geene Vrede of Bestand
 „ met Spanje zouden mogen handelen, buiten
 „ 's Konings bewilliging; dat het Verbond maar
 „ zes jaaren duuren zou, en dat de Koning hun,
 „ gedurende dien tyd, slegts met een millioen
 „ guldens in 't jaar zou ondersteunen, waartegen zy hem, zes weeken na de aanzegging,
 „ met vyfentwintig schepen van oorloge, zouden moeten bystaan, dezelve agt maanden
 „ onderhoudende, evenveel, of hyze tegen vreemden, of tegen zyne eigene onderzaaten,
 „ gebruiken wilde; dat de Fransche Regementen, in Staaten dienst, Priesters zouden mogen hebben; en dat, eindelyk, het gantsche
 „ Verdrag van geener waarde zyn zou, zo men den Koning geene voldoening gawe, over 't
 „ vertrek van Hautain”, waartoe de Staaten zig, tot hiertoe, t'eenemaal ongezind getoond hadden. De Heer van Sommelsdyk, de hardheid van deeze voorwaarden, stukswyze, hebbende aangetoond, boodt, eindelyk, aan, het ontwerp te willen medeneemen, om 'er de gedagten zynner meesteren op te verstaan. Voorts, gehoor van afscheid verzogt en verkreegen hebbende, gingen hy en de Heer van Langerak, der Staaten gewoonlyke gezant, op den eenentwintigsten van Grasmaand, den Koning begroeten, die, in zyn antwoord, nog al bleef aanhouden op voldoening, over 't vertrek van Hautain. De Heer

1626.

Sommelsdyk
keert, on-
verrigter
zaake,
nit Frank-
ryk, te
rug.

X.
Over-
weegin-
gen der
Staaten,
op den
aanstaan-
den veld
togt.

van Sommelsdyk hadt byzonderen last van den Prinse van Oranje gehad, om te wege te brengen, dat hem de tollen op de Rhône, op welken hy oordeelde gerechtigd te zyn, werden afgeftaan. Doch de Koning verstondt, dat deeze zaak tot de gewoone Regtbank behoorde, en voor dezelve moest afgedaan worden: 't welk zo veel was, als of hy 's Prinzen verzoek afgewezen hadt. Sommelsdyk vertrok, nog voor 't einde van Grasmaand, van Parys, en kwam, op den agtiten van Bloeimaand, in den Haage, te rug. Des anderendaags, leverde hy een omftandig Dagverhaal zyner verrigtingen ter algemeene Staatsvergaderinge over (w): uit een naauwkeurig affchrift van welk, wy genoegzaam alle de byzonderheden ontleend hebben, welken wy, wegens den uitflag van dit buitengewoon gezantschap, hebben te boek gesteld. De flegte ftaat van 's Konings geldmiddelen en de onlusten met Groot-Britanje waren gewisfelyk, de voornaamfte oorzaaken, waarom het zo kwalyk afliep; fchoon het onverwagt vertrek van den Admiraal Hautain tot een voorwendfel gebruikt werdte van het ftremmen der begonnen' handelinge (x).

De veldtogt deezes jaars werdte laat geopend van der Staaten zyde. Hun Leger was geweldig gefmolten door de pest (y). De Gewesten waren 't ook niet eens, of men, verweerender of aanvallenderwyze, behoorde te oorloogen. Holland, boven de andere Gewesten, zwaar belast met fchulden, neigde tot het befnoeijen der kosten des krygs. Doch zyne Doorlugtigheid en de

mees-

(w) Verbaal der Ambassade van den H. VAN SOMMELSDYK MS.

(x) Zie AITZEMA I. Deel, bl. 582.

(y) Memoir. de Freder. Henri p. 35.

meeste Leden verftonden, dat men den vyand, 1626.
 verzwakt door 't langduurig en kostbaar beleg
 van Breda, en door de nadeelen in de Indien
 geleeden, uit al zyn vermogen, moest aantasten.
 Hiertoe werdt dan beflooten. Zeeland, welk
 reeds hadt vastgefteld, 't getal der manfchap, ter
 zyner betaalinge fttaande, merkelyk, te vermin-
 deren, werdt, door de andere Gewesten, en door
 den Prinfe, bewoogen, om van dit befluit af te
 ftappen (z). Men vondt, op 't fterk aanhou-
 den van Gelderland, Friesland, Overyffel en
 Groningen, geraaden, zig, voor eerst, van Ol-
 denzeel, Grol en Lingen meester te maaken: en
 daarna, ter begeerte van Zeeland, ook iet in
 Vlaanderen te onderneemen. Het Leger der
 Staaten trok te Schenkenschan byeen. Prins
 Fredrik Henrik begaf zig, in Hooimaand, der-
 waards. Voor 't einde derzelve, lag Graaf Ernst
 Kafimir reeds, met een deel des Legers, voor
 Oldenzeel, dat, naauwlyks befchooten, zig, op
 den eerften van Oogftmaand, opgaf (a). De
 Plaats werdt, federt, geslegt, en onbezet gelaat-
 ten. De Prins was, midlerwyl, van Schenken-
 schans, getrokken naar Yffelburg, daar Graaf
 Ernst zig by hem voegde. Doch, hier, ver-
 neemende, dat Graaf Henrik van den Berge
 Grol van voorraad voorzien hadt, deedt hy het
 Leger, gedeeltelyk, fcheep gaan, en, langs de
 Waale, afzakken tot voor Dordrecht, daar een
 groot getal van vaartuigen gereed lag, met wel-
 ken, het volk, langs de Zeeuwfche ftoomen,
 naar Vlaanderen gevoerd werdt. De vyand, die,
 van

Graaf
 Ernst
 wint Ol-
 denzeel.

Togt naar
 Vlaande-
 ren.

(z) AITZEMA I. Deel, bl. 538.

(a) Memoir. de Freder. Henri p. 36. AITZEMA I. Deel, bl. 541.

1626. van den Bredaschen tooren en van elders, de Vloot hadt zien naderen, was op zyne hoede. Men dagt omtrent Saaftingen te landen; doch vondt hier den dyk, naar 't scheen, zo sterk bezet, dat men ongeraaden hieldt, iet verders te onderneemen. De Prins deedt dan de Ruitery, te Bergen op Zoom, aan land gaan, trok, met het voetvolk, wederom opwaards naar Schenkenschans, en voorts naar Emmerik en Rees, daar hy, in 't begin van Herfstmaand, aankwam. Op den twintigsten, toog hy, ter laatstgemelder Plaats, over den Ryn, alwaar hy zig nederfloeg. Men vernam, sedert, dat 'er geen ander volk op den dyk by Saaftingen geweest was, dan het Regiment van Baglioni, sterk agthonderd man, en omtrent twaalfhonderd boeren. Men hadt, derhalve, berouw, dat men de landing niet gewaagd hadt (b). De Graaf van den Berge hieldt zig meest te Ysfum, tuschen Rynberk en Gelder om de Vaart te dekken, welke men, onlangs, hadt begonnen te graaven, en die zig, van Rynberk, tot Venlo, uitstreckte (c). Zy diende tot bescherming van het Land van Gulik, tegen de invallen en strooeryen der onzen, en werdt, naar de Aartshertoginne, Izabella Klara Eugenia, de *Eugeniaansche Graaf* genaamd. Terwyl de beide Legers hier lagen te loeren op elkanderen, ondernam de Graaf van den Berge, op den tweeden van Wynmaand, met zeventig Kompagnien te paarde en vyftienhonderd knechten, de Legerstede der Staatsche Ruitery te overvallen, daar eenig verlies, aan onze zyde, geleden werdt. *Herman Otto, Graaf van Styrum*, werdt, onder andere-

De Graaf
van den
Berge
overvalt
de Staat-
sche Rui-
tery.

(b) Memoir. de Freder. Henri p. 36-33.

(c) VAN DEN SANDE IX. Week, bl. 125.

deren, gevangen genomen. Doch het Staatſche Leger, op de been gekomen zynde, noodzaakte den Graaf vanden Berge, te rug te keeren (d). De reden, waarom deeze Graaf, in den eerſten aanval, zo veel voordeels behaalde, op een gedeelte der Staatſche Ruitery, was een kwalyk begreepen bevel van Prinſe Fredrik Henrik. De Prins hadt belast, dat men, *aan deezen oord, altoos eene Kompagnie paarden op de wagt houden moest*, en Styrum hadt verſtaan, *dat men deezen oord, altoos, met eene Kompagnie, moest bezetten* (e). Na 't veroveren van Oldenzeel, en na 't mislukken van den aanſlag op Vlaanderen, vonden de Staaten en Prins Fredrik Henrik ongeraaden, in het tegenwoordig jaargetyde, iet op Lingen of Grol te onderneemen. Het Leger onder den Graave van den Berg, ſterker van Ruitery zynde dan het Staatſche, zou, ongetwyfeld, den toevoer belet hebben, zo men eenig beleg hadt aangevangen. Ook hieldt men zig nog niet in ſtaat, om eenen veldſlag te waagen. Men bragt dan 't volk, tegen 't einde van Wynmaand, naar de Winterlegeringen; waarna de vyand ook opbrak (f). Ten zelfden tyde, deden de Spaanſchen eenen aanval op de Sterkte het Pas, by Sluis, welke Stad men hieldt gewonnen te zyn, wanneer de Sterkte bemagtigd was. Doch de onzen waren op hunne hoede. De aanvallers werden, moediglyk, afgekeerd. Spinola, die zig, het gantſche jaar, uit het veld gehouden hadt, was hier by der hand, en zou, zo de aanſlag

1626.

Vyand-
lyke
aanſlag
op Sluis.

(d) Memoir. de Freder. Henri p. 38. AITZEMA I. Deel, bl. 542, 543.

(e.) Memoir. de Freder. Henri p. 41.

(f) AITZEMA I. Deel, bl. 543, 555.

1626. flag gelukt was, terstond, orde gesteld hebben, om Sluis aan te tasten. Nu keerde hy, onverrigter zaake (g). Ook was 'er, van den Staatfchen kant, hier te Lande, buiten de verovering van Oldenzeel, weinig met de wapenen uitgevoerd. Alleenlyk, haalde de bezetting van Graave een schip aan, op de Maaze, daar een goed deel gelds in was, welk men naar Wezel en hooger op dagt te voeren, tot betaaling der vyandlyke bezettingen (h).

XI. De onderneemingen van Koning Christiaan waren, dit jaar, ongelukkiglyk, uitgevallen. Na dat men den voorleeden Winter vrugteloos, te Brunswyk, gesleeten hadt, met handelen, om de Leden van den Neder-Saxifchen Kreits, waarvan hy het hoofd was, met de Keizerfchen, te bevredigen, bereidde hy zig tot eenen vroegen veldtogt. Het Regiment, welk hem de Staaten hadden toegeschikt, zondt hy, langs de Elve, opwaards naar Silezie, onder den Graave van Mansfeld, zynde den Kolonel, die dit volk uit den Vereenigden Staat gevoerd hadt, op de reize, overleeden. Aan de Beneden Elve en omtrent Wolfenbittel, hielpen hem de regeerende Hertog van Brunswyk, Fredrik Ulrich, en deszelfs Broeder, Vorst Christiaan, benevens den Hertog van Mekelenburg. Hy zelf hieldt zig, tusfchen de Elve en de Wezer, daar hy zig, reeds in Lentemaand, van eenige Plaatsen meester maakte. Vorst Christiaan ook, de Wezer zyn- de overgetrokken, nam Paderborn in, ontzette de Northeim, en bezorgde Gottingen en Minden van voorraad. Maar te Wolfenbittel geko-
men,

Dood van
Vorst
Christiaan van
Brunswyk.

(g) AITZEMA I. Deel, bl. 583.
(h) VAN DEN SANDE IX. Boek, bl. 125.

men, overleedt hy, op den zesentwintigften van 1626.
 Zomermaand, niet zonder vermoeden van ver-
 giftigd te zyn. Het Bisdóm van Halberftad en
 de Abtdy van Hirschfeld, opengevallen door zy-
 nen dood, werden, sedert, door Keizer Ferdin-
 and, aan deszelfs Zoon, den Aartshertoge Leo-
 pold, gefchonken. Mansfeld ftierf ook, in dee-
 zen zelfden Zomer. Getrokken tot aan Desfau,
 daar eene brug over de Elve lag, die hy dagt te
 bemagtigen, werd't hy geflaagen door Fridland,
 die 't Staaten Regiment genoegzaam vernielde.
 Toen voerde hy het overfchot zyner benden
 naar Silezie, en viel, van daar, in Moravie, daar
 hy veele Dorpen in brand ftak. Doch de Hertog
 van Fridland, die hem op de hielen gevolgd was,
 nookzaakte hem de wyk te neemen naar Hon-
 garye, daar hy, door Bethlehem Gabor, die,
 omtrent deezen tyd, de Staaten wederom om
 onderftand aanzogt (i), befchermd werd't. Zyn
 volk fmolt, ondertusfchen, zeer, door de pest,
 waarom hy befloot, het overfchot aan Bethle-
 hem Gabor af te ftaan. Zelf begaf hy zig, met
 twaalf man, op weg naar Venetië; doch hy ftierf
 op de reize, niet verre van Serajo, de voornaam-
 fte Stad van Bosnie. By 't verlies van deeze
 twee Veldoverften, en van het Leger des laat-
 ften, welk Koning Christiaan zwaar drukte,
 kwam zyne nederlaag by Lutter, in het Bruns-
 wykfche. Tilly hadt zig, langs de Fulda en Wer-
 ra, derwaards begeven, en, onder weg, Minden
 en Gottingen, en andere Plaatsen bemagtigd.
 Doch Koning Christiaan hadt hem doen vertre-
 ken, van voor Northeim. Hierna, raakte de
 Le-

wyk, en
 van den
 Graave
 van
 Mans-
 feld.

Neder-
 laag des
 Konings
 van De-
 nemark
 by Lut-
 ter.

(i) ANTZEMA I. Deel, bl. 549.

1626. Legers slaags, op den zevenentwintigsten van Oogstmaand. De Keizerschen behaalden eene volkomene overwinning. 's Konings Leger werdt gejaagd, tot beneden Hamburg. Hy nam, federt, zyn verblyf, te Stade. De regeerende Hertog van Brunswyk koos, na deeze nederlaag, terstond, 's Keizers zyde; gelyk Maurits, Landgraaf van Hesfen, kort te vooren, gedaan hadt (*k*). De Koning van Deenemarke, de Staaten der Vereenigde Gewesten, in 't voorjaar, vergeefs, verzogt hebbende, om eenige roers, harnassen en ander wapentuig; hieldt, nu, om volk by hen aan (*l*). Doch de Staaten oordeelden, hunne knechten nader by huis te moeten gebruiken. Ook verstondt men, dat het zenden van manschap aan Koning Christiaan slegts dienen zou, om de Spaanschen te beweegen, tot het versterken van Tillys Leger. Men wees dan 's Konings verzoek beleefdelyk van de hand, hem egter, op nieuws, verzekerende van den maandelykfchen onderstand van vyftigduizend guldens (*m*). Doch op het sterk aanhouden des Konings van Groot-Britanje, vaardigde men, eerlang, de vier Regementen Engelschen, die onlangs in Staaten dienst getreden waren, onder den Kolonel Morgan, aan hem af (*n*).

De Staaten zenden hem onderstand.

XII. Uitrusting ter zee, tot beveiliging der

Het Hof van Brusfel, bespeurende, dat de Vereenigde Gewesten, midden in den oorlog, bloeiden door den Koophandel, dien zy, met merkelyk voordeel, zelfs op de Spaansche Nederlanden dreeven, deedt, federt eenigen tyd, zyn best, om

(*k*) AITZEMA I. Deel, bl. 549-553.

(*l*) Resol. Holl. 8 Octob. 1626. bl. 148.

(*m*) AITZEMA I. Deel, bl. 538, 548.

(*n*) Resol. Holl. 21 Dec. 1626. bl. 189. AITZEMA I. Deel, bl. 514.

om hun, ook in dit opzigt, afbreuk te doen. 1626.
Men hadt, reeds in 't jaar 1624, op 's Konings
naam, allen handel met de wederfpannige Ge-
westen, gelyk men de Vereenigde noemde, ver-
booden (*o*). De Vaart tusfchen Rynberk en Ven-
lo was ook aangelegd, om hun den handel langs
den Ryn te bederven. Daarenboven, hadt men,
te Duinkerken, eene zogenaamde Admiraliteit
of Maatschappy van Koophandel opgeregt, die,
uit het Noorden en de Oostzee, op Spanje han-
delen zou (*p*). Ook werden, hier, verscheiden
Kaapers uitgerust, die den Hollandschen en
Zeeuwschen Koopvaardyschepen merkelyke na-
deelen deden. Al dit bewoog de Staaten, 't
stuk van den Koophandel, en vooral de beveili-
ging der zee ernstiger ter hand neemen, en eene
Vloot uit te rusten van omtrent dertig schepen
(*q*), die op de Vlaamsche kusten bleef kruis-
sen, en der Koopvaardye grooten dienst deedt.

Doch onder 't behertigen van de veiligheid
der zee, vernam men, dat sommigen, wien de zorg
hiervoor byzonderlyk aanbevolen was, zig zo
kwalyk kweeten van hunnen pligt, dat 'er 't volk,
openlyk, over aan 't morren sloeg. Eenige Ra-
den en bedienden der Admiraliteit op de Maaze
werden bedraagen, dat zy, door het trekken van
onbehoorlyke voordeelen, 't Land, grootelyks,
benadeeld hadden. En de beschuldigingen had-
den zo veel gronds, dat de algemeene Staaten
te raade werden, gemagtigde Regters te stellen,
om de zaaken te onderzoeken (*r*). Zy waren 'er
een

Wange-
drag van
eenige
Raaden
ter Admi-
raliteit
ontdekt
en ge-
straft.

(*o*) Zie AITZEMA I. Deel, bl. 520.

(*p*) Zie AITZEMA I. Deel, bl. 522.

(*q*) AITZEMA I. Deel, bl. 528.

(*r*) Zie Resol. Holl. 25 Sept. 1 Octob. 1626, bl. 131, 134.

1626. een groot deel deezer jaars mede bezig, te Rotterdam en in den Haage. Verscheiden' Raaden en de Fiskaal werden, eindelyk, verweezen, tot bloote of viervoudige vergoeding van 't gene zy, ten onregte, genooten hadden: ook in verderre boeten, en sommigen, ter geduurige gevangenisfe. Nog werden 'er eenige gebannen en eerloos verklaard (*s*). De vergoeding en boeten beliepen, met elkanderen, omtrent honderdvijfenzeventigduizend guldens. Doch sommigen merken aan, dat men berouw hadt van deeze Regtspleeging, zynde de Regeering, daardoor, te zeer, op de tong der gemeente gebragt, en haar te groote oorzaak gegeven tot oproerigheid (*t*).

Perfisch
Gezant
in den
Haage.

In Sprokkelmaand deezer jaars, was in den Haage aangekomen een Gezant des Konings van Perfie, die zig, hier, een rond jaar, onthieldt, op kosten van den Staat, zonder veel te verrigten (*u*). Men moest hem, eindelyk, aanzeggen, dat hy hadt te vertrekken, zo hy 't onthaal, welk hy, tot hiertoe, genooten hadt, niet misfen wilde. Hy trok egter niet te rug, zonder rykelyke geschenken (*v*). De Hoogleeraar Pynaker keerde, dit jaar, weder, van eene reis naar Algiers, alwaar hy, in Louwmaand, de voorige overeenkomsten vernieuwd hadt (*w*).

XIII.
Verandering
in
Oost-
friesland.

Enno, Graaf van Oostfriesland, op den negenden van Oogstmaand des jaars 1625, overleeden zynde, was opgevolgd, door zynen Zoon, *Rudolf Christiaan*, die den Staaten, terstond, kennis hadt doen geeven van deeze verandering,
en,

(*s*) VAN DEN SANDE IX. Boek, bl. 124.

(*t*) AITZEMA I. Deel, bl. 529.

(*u*) Zie Relol. Holl. 13, 16, 19 Juny 1626. bl. 62, 65, 68.

(*v*) AITZEMA I. Deel, bl. 539.

(*w*) AITZEMA I. Deel, bl. 518.

en, te gelyk, verzogt, dat zy hunne bezetting 1626.
wilden ligten uit Embden en Lieroord, alzo die
van de andere zyde verklaard hadden, Oostfries-
land niet te zullen ruimen, zo lang der Staaten
Krygsvolk, in deeze twee Vestingen, bleef. Doch
men gaf, hierop, het gewoone antwoord „ dat
„ men, naamlyk, Embden en Lieroord van be-
„ zetting onttedigen zou, zo dra zulks veilig ge-
„ schieden kon, en men niet te vreezen hadt,
„ dat de vyand zig van deeze Vestingen zou
„ meester maaken.” De oude twist met de Stad
Embden duurde ook nog, en zy hadt, kort na 't
affterven van Graave Enno, met hulp der zes-
honderd man, die, op kosten der Stenden, in de
Stad, onderhouden werden, zig wederom mees-
ter gemaakt van Aurik. Om deezen twist by te
leggen, zonden de algemeene Staaten, gelyk
voorheen meermaalen geschied was, Gemagtig-
den naar Oostfriesland, die, in Sprokkel- en
Bloeimaand deezes jaars, uitspraak deden over
de geschillen; doch, naar 't oordeel des Graa-
ven, te zeer ten voordeele van de Stad (x). Hy
begaf zig dan, in Slagtmaand, naar den Haage,
kreeg gehoor ter Staatsvergaderinge, en ver-
toonde, omftandiglyk, waarin hy de gedaane
uitspraak gebrekkelyk hieldt. Onder anderen,
klaagde hy, dat zy, tegen de voorgaande ge-
woonte, als van zulken, die, in Oostfriesland,
* een opperst regt van gebieden hadden, geschied
was. Men hieldt den Graaf, hier, op, tot in de
Lente des volgenden jaars. De nadering van den
Graave Tilly naar Oostfriesland deedt toen de
Staaten besluiten, om de bezetting van Embden
en

Vershil
tuschen
den Graa-
ve en
Embden.

* more
Majesta-
tico &
impera-
toris.

(x) Resol. Holl. 23, 28 Febr. 1626. II, 8, 13.

1626. en Lieroord te versterken, en de Stenden des Lands naar den Haage te beschryven. De Graaf, die 't een en 't ander, en het laatste inzonderheid ten hoogste vreemd vondt, keerde, zonder langer te toeven, te rug, naar Oostfriesland (y). Wy zullen, hierna, verhaalen, wat gevolgen deeze zaak gehad heeft.

De Prin-
ses van
Oranje
bevalt
van een
Zoon.

Op den zevenentwintigsten van Bloecimaand, beviel de Prinse van Oranje van eenen Zoon, die *Willem* genoemd werdt (z), en zynen Vader opgevolgd is. De algemeene Staaten, die zig tot gevaders hadden aangeboden, vereerden den jongen Prinse eenen Kentebrief van agtduizend guldens 's jaars, leggende in eene gouden dooze. De Staaten van Holland schonken hem een jaargeld van vyfduizend, en de Stad Delft een van zeshonderd guldens. In de Kamer der Prinse, werden duizend guldens vereerd, door de algemeene Staaten. 't Kind werdt, op den eersten van Hooimaand, plegtiglyk, gedoopt (a).

XIV.
Van der
Myle
krygt
verlof, om
wederom
in den
Haage te
komen
woonen.

De zaken der Remonstranten waren, met de verheffing van Prinse Fredrik Henrik, eenigszins veranderd van gedaante. De Heer van der Myle was de eerste, die zulks ondervondt. De Staaten van Holland hadden hem, al in Hooimaand des voorleeden jaars, verlof gegeven, om wederom in den Haage te komen wonen. Ook verzelde hy, ter begeerte van Prinse Fredrik Henrik, de Lykstaafte van Prinse Maurits: 't welk schier zo veel was, als de leus gegeven van 't gene ook anderen hoopen mogten. Kort hier-

(y) AITZEMA I. Deel, bl. 498, 506-513, 555, 592-598.

(z) Memoir. de Freder. Henri p. 36.

(a) Resol. Holl. 12, 25, 30 Juny 1626. bl. 61, 79, 80, 81, 83.
AITZEMA I. Deel, bl. 548.

hierna, kreeg, op voorpraak van den Prinse, Hogerbeets verligting van hegtenis, wordende, van Loevestein, overgebracht op zyn eigen Huis, te Weer, by Wasfenaar, alwaar hy, vyf weeken na zyne aankomst, in den ouderdom van vierenzestig jaaren, overleedt. Zyne kinderen verwierven, weinig laater, de vrykoopng zynner verbeurdverklaarde goederen (b). Nog in 't zelfde jaar, werdt *Nikolaas Reigersberg*, Zwager van de Groot, bevorderd tot Raadsheer in den Hoogen Raade (c). De Remonstranten, uit zulke beginsels, hoop scheppende op verdere herstelling, begonden, in sommige Steden, daar de Regeering hun gunstig, of hun getal grootst was, allengskens, openlyker, te vergaderen. Doch te Amsterdam werdt, op den dertienden van Gras maand dezes jaars 1626, zynde den tweeden Paaschdag, eene hunner byeenkomsten gestoord door 't graauw, welk het huis plonderde, by welke gelegenheid, twee perſoonen van ſlegt gerugt (d), door de Stads ſoldaaten, onder den Major *Hasſelaar*, aangekomen om den oproer te ſtillen, werden doodgeſchooten. Ook werden 'er nog drie oproerigen geſtraft: zekere Kapitein *Zwart* en een Oostindischvaarder met het zwaard over 't hoofd, en een andere Oostindischvaarder met geesſeling (e): waarna de Wethouderſchap het houden van diergelyke Vergaderingen, zo wel als het daadelyk ſtooren der zelve, op nieuws, verboodt (f). De Regeering

1626.
Hogerbeets bekomt verligting van hegtenis. Hy ſterft.

Opſchudding te Amsterdam.

(b) K. BRANDT *Leven van H. de Groot*, bl. 336, 337, 338, 339.

(c) K. BRANDT *als bov.* bl. 349.

(d) Zie de Atteſt. agter de *Wederl. van 't Libel fameux* gedr. 1627. bl. 63, 64.

(e) *Verhaal van de Armin. Factie.* gedr. 1628. Amſterd. Beſoette gedrukt 1626.

(f) VAN BEN SANDE IX. *Boek*, bl. 119.

1626. deezer Stad was toen nog, voor 't grootste gedeelte, den Remonstranten ongunstig.

De Remonstranten vergaderen genoegzaam openlyk, op verscheiden Plaatsen, met naame te Rotterdam.

Te Gouda, te Rotterdam, in den Briele, te Woerden en elders, in Steden en op Dorpen, kwamen ze egter ook, openlyk genoeg, byeen. Te Gouda, bestonden ze den geregte eenen gevangen' Predikant te ontweldigen, waarover, door de Regeering, geklaagd werdt, ter Vergaderinge van Holland (*g*). Doch nergens genoegten ze, ten deezen tyde, meerder vryheid, dan te Rotterdam. Zy maakten hier een groot getal uit. Ende Regeering vreesde voor een bloedbad, als zy de Remonstrantsche Vergaderingen, met geweld, zou hebben willen beletten. Ondertuschen, verzuimden de byzondere Sinoden niet, van tyd tot tyd, te klaagen by de Staaten, over de toeneemende *Arminiaansche* of *Remonstrantsche stoutigheden*, begeerende, dat men de hand hieldt aan de uitvoering der Plakaaten (*h*). De Staaten kwamen traaglyk tot een besluit hierop. Verre de meeste Leden verklaarden egter, nog in Hooimaand deezes jaars, dat zy gezind waren, de Plakaaten tegen de Remonstranten, die men, zeiden ze, voor *eeuwige edicten* te houden, hadt, ter uitvoeringe te doen brengen (*i*). Doch Rotterdam drong door, dat men, op de wyze van uitvoeringe, eerst raadpleegen moest met zyne Doorlugtigheid (*k*); die niet op eene strenge uitvoering der Plakaaten gesteld was. De zaak bleef dan sloeren, tot in 't volgende jaar.

Zonder-Midlerwyl was, uit een' onderschepten brief van

(*g*) Resol. Holl. 19 Maart 1626. bl. 28.

(*h*) Resol. Holl. 11 Maart 1626. bl. 22. 5 May 1627. bl. 100.

(*i*) Resol. Holl. 3 July 1626. bl. 83.

(*k*) Resol. Holl. 8 July 1626. bl. 83.

van Uitenbogaard (*l*), die in Bloeimaand des volgenden jaars zelf in 't Land kwam (*m*), rugbaar geworden, dat de Remonstranten den Prins zогten te beweegen, om hun eenige meerdere vryheid te bezorgen; doch dat hy hierin traager ging, dan men gehoopt hadt, *schynende by hen*, zo schreef de oude man, *flegts, met schoone woorden, opgehouden te hebben, tot dat hy tot zyn voornemen, aangaande het* * *Stadhouderfchap zou gekomen zyn.* Men kan ligt denken, dat zulk schryven den schryver geen voordeel deedt. Ook zagen de Predikanten ongaarne, dat hunne partyen heul zогten by den Prinse. De Sinoden hielden, in de Lente des volgenden jaars, wederom zo fterk aan op het uitvoeren der Plakaaten, zelfs met beschuldiging der Remonstranten, als dreeven ze, dat men de Regeering, alomme, behoorde te veranderen, en ook den Papisten vrye Godsdienst oefening toestaan (*n*); dat de Staaten, na lang beraad (*o*), met kennis van den Prinse, beslooten, de Plakaaten te vernieuwen (*p*); te meer, alzo men vernam, dat sommigen dreeven, dat dezelve, met de dood van Prinse Maurits, kragteloos geworden waren (*q*). Die van Rotterdam alleen kantten zig tegen dit besluit, verklaarende, geen vermogen noch gezindheid te hebben, om de Plakaaten, in hunne Stad, uit te voeren (*r*). Doch verscheiden' andere Leden, met naame Haarlem, Leiden, Schoonhoven, Briele, alwaar egter

1626.

ling
schryven
van Uitenbogaard.

* Gouvernement.

De Sinoden beschuldigen de Remonstranten.
1627.

De meeste Leden der Staaten willen de Plakaaten vernieuwen.

(*l*) Zie dien, by AITZEMA I. Deel, bl. 517.

(*m*) Resol. Holl. 5 May 1627. bl. 101.

(*n*) Resol. Holl. 10 Maart 1627. bl. 50.

(*o*) Resol. Holl. 9, 10, 19 Maart 3, 30 April 1627. bl. 48, 61, 64, 86, 97.

(*p*) Resol. Holl. 4 May 1627. bl. 99.

(*q*) Resol. Holl. 22 Juny 1627. bl. 137.

(*r*) Resol. Holl. 8, 20, 21 May, 1 Aug. 1627. bl. 105, 117, 120, 208.

1627. eenigen uit de ontslaagen' Vroedschappen her-
 steld waren (s), en Enkhuizen namen dit Rot-
 terdam zo kwalyk, dat zy weigerden te bewilli-
 gen, in eene eenpaarige vernieuwing der Ver-
 pondingen, zo deeze Stad naliet, de Plakaaten
 tegen de Remonstranten uit te voeren (t). Men
 deedt dan, sedert, eenige poogingen, om Rot-
 terdam tot eenpaarigheid met de overige Le-
 den te brengen, en om Leiden en de andere
 Steden te beweegen, dat zy de zaak der Verpon-
 dingen niet verbonden aan die der Plakaaten.
 Rotterdam verklaarde, eindelyk, de uitge-
 bannen' Predikanten te willen weeren. Ook
 kreeg het Hof van Holland last, om zulken,
 die in verboden' Vergaderingen gingen,
 wanneer de Wethouders der Steden niet magtig
 waren zulks te beletten, in den Haage, te be-
 schryven: 't welk Rotterdam egter alleen toe-
 stondt, in opzigt van zulke Steden en Plaatsen,
 alwaar de Wethouders zulks zouden verzoeken
 (u): waarmede de last aan 't Hof een groot deel
 zyner kragt benomen werdt. Rotterdam yver-
 de, dit gantsche jaar, nog alleen tegen de uit-
 voering der Plakaaten. Doch Amsterdam volg-
 de, eerlang, het voorbeeld deezer Stad. Hier wa-
 ren, in Sprokkelmaand deezes jaars, eenige ge-
 maatigde luiden in de Regeeringe geraakt, die
 den Remonstranten niet ongenegen scheenen.
 Ook begreepen zy, naar 't schynt, dat het be-
 lang des Koophandels, waaraan deeze Stad haa-
 re opkomst verschuldigd was, de voorige streng-
 he-

Rotter-
 dam y-
 vert 'er
 tegen.
 Amster-
 dam
 wordt ge-
 maatig-
 der.

(s) Resol. Holl. 8 May 1627. bl. 106.

(t) Resol. Holl. 18, 30 Juny 30 July 2 Aug. 1627. bl. 131,
 148, 149, 190, 211.

(u) Resol. Holl. 4, 6 Octob. 1627. bl. 257, 259.

heden niet langer gedoogde : waarby nog kwam, dat Rotterdam geschaapen scheen, meer handel naar zig te zullen trekken, zo men daar grooter vryheid genoot : 't welk niet dan tot nadeel van Amsterdam kon uitvallen, en, derhalve, door de gevoeglykste wegen, voorkomen moest worden. Ondertusfchen, zagen veele ingezetenen ongaarne, dat men eenige Remonstrantschgezinden in de Regeeringe bragt. Men hadt zulks zelfs te verstaan gegeven, in een lomp fchotschrift, welk, aldaar, kort voor de veranderinge der Regeeringe, verspreid was, en, om dat het den tegenwoordigen toestand deezer Stad, eenigszins, doet kennen, door ons, aan den voet deezer bladzyde, geplaatst is (1). Ook viel 'er, omtrent dit schimp-

1627d
Schimp-
schrift,
aldaarge-
strooid.

(1) *Dit syn de Quanten, die oprechten willen de Arminiaensche Saeten.*

Capitein Boom, Oetgens, Geurt Dirksz, Andries Bicker, Bas, Albert Coenraet, Teeling, Schaep, Grootenhuyse, Hasselaer, Opmeer, W. Backer, Hinlopen, Reael, Overlander.

Dit syn de waggelmussen, die door de vroomen syn geraeckt op 't kusfen.

Raep, Hudden, Hoochcamer, Vlamingh, Neck, Rennist, Vinck, Tulp, Raephorst.

Wilt niet langer waggelen, maar vast staen, en spannen met de vroomen aan, en helpen naer myn vermaen, datter op Vrouwendagb geen Arminianen comen aen.

Dit syn de vroomen.

Pauw, Jan Gysbertsz. De Vry, J. W. Bogaert, Hillebrant Schellinger, Verdoes, Ernst Roeters, Bets, Haringcarspel. *Rari certe beni.*

Ik weet niet, of deeze drie Latynsche woorden, die men, tweezins, zou kunnen overzetten, of, weinigen, voorwaar, zyn de vroomen, of, zeldzaame vroomen, zeker!

XI. DEEL.

D

1627. schimpfchrift, iet voor, welk hier verdient gemeld te worden. De Raadsheer Reigersbergen, omtrent deezen tyd, bezig, om te bearbeiten, dat zynen Zwager de Groot verlof gegund mogt worden, om wederom in 't Vaderland te keeren, zondt hem dit schimpfchrift toe, in eenen Brief (1), ter deezer gelegenheid, den zesden van Sprockelmaand, geschreeven. Hierin berigtte hy hem ook „ dat *Simon de Ryke*, een moedig „ man, die geene gemeente ontzag, en van wien „ de soldaaten, welken hy lang betaald hadt, „ grootelyks, afhingen, nevens nog een' van „ zyne *gezindheid (2), te Amsterdam, in de „ Vroedschap gekomen was. De vier gekooren. „ Burgemeesters, *Bas*, *Oetgens*, *Geurt Dirksz.* „ en *Bikker* (3), waren, „ schreef hy „, de besten, „ die men wenschen kon.” De brief behelsde nog andere byzonderheden; doch de Raadsheer hadt hem, eer hy besteld werdt, onverhoeds, gestrooid. Hy werdt, door iemand, gevonden, aan den Raadpensionaris Duik gebragt, en, eerlang, in de Vergadering van Holland, gelezen. Eenige Leden vonden den inhoud bedenkelijk. Men besloot, den Brief nader te laten onderzoeken. Reigersbergen kreeg, ondertuschen, kennis van 't gene zynen brief overgekomen was en

Moeite, den Raadsheer Reigersbergen overgekomen, om 't schryven van zekeren Brief.

* *Hu-
meur*,

(1) Zie deezen Brief by AITZEMA I. Deel, bl. 656. en by K. BRANDT Lev. van H. de Groot, bl. 361.

ker! tot het schimpfchrift behoorden, dan ofze'er, door Reigersbergen, bygevoegd waren; doch ik vermoed het laatste.

(2) Deeze was *Jakob Jakobszoon Vink*. Zie de *Lyst der XXXVI. Raaden*, op 't jaar 1627.

(3) Hunne eigenlyke naamen waren *Dirk Bas*, *Antoni Oetgens van Waveren*, *Geurt Dirksz van Beuningen* en *Andries Bikker*.

DR. ANDRIES BICKER,
Burgermeester en Raad
der Stad Amsterdam.

H. Leethoven del. naar de Orig. Schildery by de H^o Jacob Bicker Raay.

J. Neubroken fec.

IS TIRION excud. 1706.

en verdedigde dien , schriftelyk , by de Staaten. Men sprak 'er den Prinse over , die verstondt , dat de Raadsheer den Brief vande Groot toonen moest , waarop de zyne eene antwoord was. Hy deedt het , en men vondt , dat Reigersbergen scherper geschreeven hadt dan de Groot (w). Men stelde dan Reigersbergens Brief in handen van 's Lands Fiskaal , die 'er geene genoegzaame stof in vondt , om den Raadsheer in regten aan te spreken. Men bragt deeze zaak egter in de punten van Beschryvinge , waarop de Staaten , in Herfstmaand , byeen kwamen , en besloot toen , den Brief door 't Hof te laten onderzoeken (x). Sedert is , meen ik , 't stuk blyven steeken , zonder dat 'er de Raadsheer verder over gemoeid is. Midlerwyl , nam de vryheid der Remonstranten , allengskens , toe , in verscheiden ' Steden , en onder anderen ook te Amsterdā , daar men voorheen zo streng tegen hen geweest was. Doch 't zal hierna te pas komen , verder van deeze dingen te gewaagen.

't Ontwerp op de herstelling der Verpondingen , in Holland en Westfriesland , waarvan wy iet , in 't voorbygaan , gemeld hebben , was , na veel raadpleegens , eindelyk , in Oogstmaand deezes jaars , vastgesteld (y). Volgens het zelve , moesten de huuren der Huizen en Landeryen , van nieuws , alomme , opgenomen worden , door Gemagtigden der Staaten (z) ; waarna het Land , in de plaats der voorige belastinge , een agtste hief van

Nieuwe
Verpon-
ding.

(w) Zie DE GROOTS Brief by K. BRANDT bl. 359.

(x) Resol. Holl. 4, 5, 9, 10, 12, 22 Maart 18 Mey 16, 29 Sept.

1627. bl. 41, 45, 48, 51, 53, 55, 68, 115, 214, 245, 249.

(y) Groot-Plakaatb. I. Deel, kol. 1514.

(z) Resol. Holl. 2 Aug. 1627. bl. 192. 21, 24 Maart 1628; bl. 50, 55.

1627. van de huuren der Huizen, en een vyfde van die der Landeryen (a). De nieuwe Verponding werd eerst voltrokken, in 't jaar 1632, en de belasting op de Huizen en Landeryen is, volgens dezelve, omtrent eene eeuw agtereen, geheeven.

XV.
Fredrik
Henrik
staat
voor,
Grol te
belege-
ren.

Hy ont-
vangt de
Ridder-
orde van
den Kou-
seband.

't Liet zig, in den Voorzomer deezes jaars, aanzien, dat de vyand, wederom, gelyk voorleeden jaar, weinig geweld te lande zou doen, 't welk de Staaten, en vooral Prins Fredrik Henrik deedt volharden by het besluit, om den kryg aanvallender wyze te voeren, en met het beleg van Grol te beginnen (b). Hagchelyk was nogtans deeze onderneeming, overmids de Stad, door Spinola, zeer sterk gemaakt was (c), leggende zy, daarenboven, vyf uuren gaans van de stroomen: waarom de vyand den toevoer derwaards ligtelyk zou kunnen bekommeren, of de onzen noodzaaken tot een gevegt, waarvan de uitslag onzeker was. Men bleef egter by 't genomen besluit (d). De Staaten agtduizend Waardgelders geligt hebbende, om bezetting te houden in de grenssteden (e), deedt de Prins het Leger van den Staat, sterk eenhonderdagtenzestig vendelen knegten en vyfenvyftig kornetten paarden, omtrent Emmerik, byentrekken. Terwyl hy zig gereed maakte, om in perfoon derwaards te gaan, ontving hy, uit handen van den Engelschen Gezant Karleton, van wege Koning Karel den I. de Ridderorde van den Koufband, die Mauris ook gedraagen hadt. Zy werd hem, in de Vergadering der algemeene Staaten, omge-

(a) VELIUS Hoorn, bl. 625.

(b) AITZEMA I. Deel, bl. 680.

(c) Memoir. de Freder. Henri. p. 43.

(d) H. DE GROOT Beleg van Grol. bl. 4.

(e) AITZEMA I. Deel, bl. 680.

gehangen, ten overstaan van den Koning van Boheeme, Ridder der zelfde orde, en in de tegenwoordigheid der gezanten van Frankryk en Venetie, met dezelfde plegtigheden, als cer- tyds, omtrent Prins Maurits, gebruikt waren. Onder anderen, werdt, van wege de Staaten, wel uitdrukkelyk bedongen, dat de Prins, by het aanneemen deezer orde, zig, door geenen byzon- deren eed, aan den Koning van Groot Britanje, zou mogen verbinden (*f*). 't Geschut in den Ha- ge werdt gelost, terwyl de plegtigheid verrigt werdt. Ook was de Haagsche Schuttery in de wapenen (*g*). Men ontfak vuurwerken; doch daar werdt geene maaltyd gegeven, om dat 'er, tusfchen de uitheemsche gezanten, eenig ver- fchil viel over den rang (*h*).

Terftond hierop, begaf zig de Prins naar 't Leger, verzeld, volgens gewoonte, door eenige Gemagtigden der algemeene Staaten (*i*). De Staaten van Holland deden hem, voor zyn ver- trek, begroeten: 't welk ook, op zyne terug- komst, gefchiedde (*k*), en, federt, by elken veld- togt, in gebruik gebleeven is. Hy kwam zo dra niet in 't Leger, of hy deedt het opbreken van by Emmerik, en, onaangezien Graaf Henrik van den Berge, met zyn volk, by Wezellag, kwam hy 'er, op den derden dag, mede voor Grol, welk, op den negentienden van Hooimaand, door den Graave van Stryrum, berend was (*l*). Terftond werden de drie voornaamfte toegangen bezet,

Hy komt
voor
Grol.

(*f*) Refol. Holl. 29 *Juny* 3, 5 *July* 1627. *bl.* 149, 152, 155.

(*g*) *AUTZEMA I. Deel, bl.* 680.

(*h*) *Memoir. de Freder. Henri p.* 41.

(*i*) *H. DE GROOT Beleg van Grol, bl.* 5.

(*k*) Refol. Holl. 6 *July* 12 *Octob.* 1627. *bl.* 157, 268.

(*l*) Refol. Holl. 22 *July* 1627. *bl.* 180.

1627. door den Prins zelf, door Graave Ernst, en door den Heere van de Lek. Men viel aan 't omgraven der Legerplaatfen, en aan 't opwerpen van drie fchanfen, die dezelve dekten: toen, aan 't delven der loopgraaven, 't welk ook aan drie oorden gefchiedde. Doch terwyl men hiermede bezig was, brak de Graaf van den Berge op van by Wezel, en floeg zig neder, tufchen Vrede in Munfterland en de Legerplaats van Graave Ernst. Op zekeren nagt, deedt hy, hier, een' aanval op een hoornwerk, welk nog niet voltooid was: doch hy werdt, na een hevig gevegt, afgeflaagen. De belegeraars, eindelyk, genaderd zynde tot aan de graft, begon men dezelve te dempen en twee gaanderyen te maaken, tegen twee der zes bolwerken, die de Plaats omringden. Doch de belegerden vernielden, door geweldig fchieten, by dage, 't gene, by nagt, gemaakt was. Ten laafte, voltrok men de gaanderyen, tot aan de * walgang, en viel toen aan 't ondermynen der Bolwerken. De Engelfchen, die hiertoe, onder anderen, gebruikt werden, waren de eerften gereed met hunne myne. Zo dra zy gefprongen was, liep men ftorm op de breuke. De belegerden, onverhoeds overvallen, booden, in 't eerst, kleinen tegenftand, en men meent, dat de Plaats gewonnen geweest zou zyn, zo de aanval, door meerder manfchap, ondersteund geweest ware. Nu herftelden die van binnen zig fpoediglyk, en dreeven de onzen naar beneden. De Heer van de Lek, oudfte natuurlyke Zoon van Prins Maurits, liet, by deeze gelegenheid, het leeven.

* *Fauſſe-braye.*
De Stad
wordt be-
ftormd.

De Heer
van de
Lek
fneuvelt.
De Stad
gaat over.

Midlerwyl, waren 'er nog twee andere mynen gereed gemaakt. Maar eer men ze fpringen liet, deedt

deed de Prins de Stad vermaanen tot de overgaave. Men gaf rustig antwoord. Doch toen den belegerden een onderschepte brief van den Graave van den Berge getoond werdt, waarby hy hun berigtte, dat zy op geen ontzet te hoopen hadden, maar zig ten beste mogelyk verdraagen moesten (*m*), gaven ze den moed op. De Stad werdt overgegeven by verdrag, op den negentienden van Oogstmaand getekend, waarby der bezetting alle krygseer toegestaan werdt (*n*). De bevelhebber, *Matthys van Dulken*, die de Stad wakkerlyk verdedigd hadt, doch, eenige dagen te vooren, gekwetst geworden was, vertrok, in eene koets, naar Wezel, werwaards ook de bezetting begeleid werdt (*o*). De Aartsbisfchop van Filippis, *Filips Rovenius*, 's Pausen Stedehouder in de Nederlanden, die zig, ten deezen tyde, binnen Grol, bevondt, hadt twee maanden tyds bedongen, om te vertrekken. De Prins bleef nog eene maand in de Stad, om op alles orde te stellen. Toen liet hy 't bevel over de bezetting aan Herman Otto, Graave van Stryrum, en trok zelf naar Zutphen, met het Leger, welk hy, verneemende, dat de Graaf van den Berge ook opgebroken was, de winterlegeringen betrekken deedt, alzo het jaargetyde te verre verloopen was, om een nieuw beleg te onderneemen (*p*).

Terwyl Grol belegerd werdt, hadt Spinola ondernomen, eene landing te doen op Zuidbeveland, die egter mislukt was (*q*). Daarna, bestondt hy

Aanflag
van Spinola op
Zuidbeveland.

(*m*) VAN DEN SANDE IX. Boek, bl. 129.

(*n*) Zie 't Verdrag by AITZEMA I. Deel, bl. 683.

(*o*) Memoir. de Fred. Henri p. 42-48.

(*p*) H. DE GROOT beleg van Grol, bl. 14.

(*q*) VAN DEN SANDE IX. Boek, bl. 129.

1627. hy Zandvliet, een Dorp tusschen Antwerpen en Bergen op Zoom, te versterken; waardoor Zee-land in merkelyke verlegenheid gebragt werdt, also men, van hier, by laag water, door eenige smalle kreeken, ligtelyk op het Eiland Zuidbeveland komen kon. Doch Hautain, Bevelhebber van Sluis, kreeg terstond last van den Prinse, om zig te verzekeren van den Blaauwgarendyk, waardoor hy den toelig des vyands verhinderde.

Verschei-
den
schansen
gestigt. De Prins kwam, sedert, zelf in de Legerplaats van Hautain. Men besloot, eerlang, hier, eene schans te stigten van vier bolwerken, die den naam van *Fredrik Henrik* kreeg. Ook werden'er nog drie anderen opgeworpen, tusschen Bergen op Zoom en Steenberg, welken, door eene *Linie* aan een gehegt, en, naar den Kolonel *Pinsen*, die 't opzigt over deeze werken hadt, en naartwee Gemagtigden der Staaten, *de Rovere* en *Moermont*, de *Pinsen*-, *Rovers*- en *Moermont*-schans genoemd werden (*r*). 't Land van Thoolen werdt ook, door eene affnyding, versterkt (*s*); doch 't liep tot diep in 't volgende jaar aan, eer alle deeze werken voltrokken werden.

XVI. Met Groot Britanje, waren, sedert het gebeurde te Amboina, onlusten ontstaan, die geschaapen stonden, gewigtige gevolgen te zullen hebben. Ook hadden de algemeene Staaten, in 't voorleeden jaar, een besluit genomen, welk geen klein misnoegen verwekt hadt, aan 't Engelsche Hof. By 't Verdrag, in den jaare 1585, met Koninginne Elizabeth gemaakt (*t*), en by eenige volgende overeenkomsten, was, aan den En-

(*r*) Memoir. de Fred. Henri p. 48, 49, 50.

(*s*) ALTZEMA I. Deel. bl. 648, 649.

(*t*) Zie VIII. Deel, bl. 95.

Engelschen Gezant, zitting toegeftaan in den Raad van Staate. Doch by 't Verdrag van den jaare 1609 was beraamd, dat alle voorgaande overeenkomsten en ook dit Verdrag alleenlyk duren zouden, zo lang als het Bestand duurde. Na 't uitgaan van 't Bestand, waren 'er geene Verdragen gemaakt, die de voorgaanden bevestigden of vernieuwden, immers niet, in opzigt van het zitten des Gezants van Groot Britanje, in den Raad van Staate. Nogtans hadt men 't den Gezant Dudlei Karleton toegeftaan. Doch terwyl hy, in 't voorleeden jaar, een' keer naar Engeland deedt, beflooten de Staaten, hem of zynen opvolger bekend te maaken, dat men begreep, dat dit regt van zitting geene plaats meer hadt, na 't uitgaan van 't Bestand, en hem, Karleton, flegts beleefdheidshalve, niet uit verpligting, gegund was. Men vreesde, dat Frankryk, wanneer men 'er zig eens nader mede verbondt, een diergelyk regt zou willen bedingen, en men verftondt, dat de Raad in *volkomen vryheid* gesteld moest worden (u). Ondertusfchen, befpeurt men ligtelyk, dat dit befluit ongenoegen geeven moest aan het Engelsche Hof. Karleton drong, zeer ernftelyk, op de herroeping van dit befluit: doch hy verwierf zyne begeerte niet. Ook werden thans de gewigtigfte zaaken niet in den Raad van Staate; maar in de Vergadering der algemeene Staaten verhandeld: waarom de Engelschen daarna te minder ftaan bleeven, op het voorgewend regt, om in den Raad van Staate te zitten (v). Over den Lakenhandel waren ook

1627.

zant de
zitting in
den Raad
van Staate.

(u) Refol. Holl. 19 Maart 17, 25 Juny 1626. bl. 28, 66, 76.
AITZEMA VI. Deel, bl. 431.

(v) AITZEMA I. Deel, bl. 764.

1627. wederom gefchillen gereezen, oordeelende de Engelsche Koopluiden, die te Delft den stapel hielden van Engelsche Lakenen, dat deeze handel te zwaar belast en te naauw bepaald was, door de Staaten (w). Al dit, en vooral de zaak van Amboina hadt te wege gebragt, dat de Engelschen, reeds in 't voorleeden jaar, den onzen, aan schepen en goederen, in de Middellandsche zee merkelyke schade gedaan hadden. De Staaten beslooten, hierop, Meester *Jacob Kats*, Pensionaris van Dordrecht, naar Engeland te zenden, om vergoeding deezer schade te vorderen (x). Hy vertrok, in den aanvang deezes jaars, en vertoonde den Koning „hoe zyne onderdaanen, sedert eenigen tyd, in zee, deden „stryken, al wat hun ontmoette; hoe zy vrye „en onvrye waaren aantastten, vrienden goederen naar zig neemende, om dat ze by vyanden goederen gevonden werdt, en schepen, „die op onzydige Havens voeren, of die Betselbrieven van den Prinse van Oranje, of „Brieven van burgerschap van eenige Stad deezer Landen hadden, bekommerende: ook schepen aanhoudende, die van de Duinkerkers verlaaten waren: van al het welke hy herstelling verzogt.” Te gelyk, gaf hy een ontwerp van een Verdrag van * Zeevaart over, waarby alles geregeld werdt, om nieuwe misverstanden te voorkomen. Doch zyne Vertoogen vonden kleinen ingang. De Koning was met Spanje in oorlog, en stondt op 't punt, om met Frankryk te breeken. Hy vreesde, hierom, dat de Hollanders

Verrigtingen van den Pensionaris Kats in Engeland.

* *Mariac.*

(w) Refol. Holl. 2 July 1626. bl. 82.

(x) Refol. Holl. 25 Nov. 2, 12, 19 Decemb. 1626. bl. 163, 171, 180, 187.

ders en Zeeuwen meester zouden worden van den handel ter zee, wanneer zy vry vaaren mogten, terwyl de Engelschen de scheepvaart zouden moeten misfen. 't Was dan 't belang der Engelschen den onzen den handel moeilyk te maaken. Men gaf egter den Heere Kats deeze reden niet. Men klaagde, voornaamlyk, over 't gebeurde te Amboina, en Kats keerde, eerlang, genoegzaam onverrichter zaake, te rug (y). Kort na zyn vertrek, werden, in Engeland, drie fchepen beflaagen, die, voor rekening der Nederlandfche Oostindifche Maatschappy, van Surat gekomen, en te Portsmouth ingelooopen waren (z). Men rekende deeze fchepen twee en een halve millioen waardig. De fchade, by andere gelegenheden, den onzen ter zee aangedaan, werd op agt millioenen begroot (a). 't Liep tot diep in 't volgende jaar aan, eer de drie Oostindifche fchepen ontflaagen werden (b). Doch de verongelykingen der Engelschen bleeven hierby niet. Op den agtften van Wynmaand deezes jaars, vertoonden zig agt Engelfche Oorlogfchepen op de reede van Texel, van daar weg neemende een Fransch Konings fchip, welk in 't Marsdiep lag (c). Men befloot wel, terftond, tot beveiliging der ftroomen, eenige meerder Oorlogfchepen naar 't Marsdiep te zenden, en de Engelschen te dwingen tot het herleveren van den buit, dien zy, in 's Lands Zeegaten, gemaakt hadden. Doch zy waren vertrokken, eer men

1627.

Drie
Oostin-
difche
fchepen,
in Enge-
land, be-
kom-
merd.

De En-
gelfchen
neemen
een
Fransch
fchip in
Texel.

(y) Refol. Holl. 2 Aug. 1627. bl. 210. AITZEMA I. Deel, bl. 651-655, 768.

(z) Refol. Holl. 7, 8, 10 Oet. 1627. bl. 261, 264, 266.

(a) Refol. Holl. 10 Dec. 1627. bl. 296.

(b) Refol. Holl. 10 Aug. 1628. bl. 146.

(c) AITZEMA I. Deel, bl. 649.

1627.

men dit besluit ter uitvoeringe brengen kon. Drie schepen alleen, die in 't Marsdiep waren blyven leggen, werden nog eenigen tyd bezet gehouden door de onzen; doch zy raakten ook, eindelyk, in zee. De onzen klaagden zeer over dit schenden hunner stroomen, vorderende, in Engeland, dat het genomen schip wederom in Texel geleverd werdt. Doch men verstondt aldaar, dat de onzen wel iet diergelyks, in de Havens van Engeland, gedaan hadden, omtrent hunne vyanden; waaruit men besloot, dat het den Engelschen ook, in de Hollandsche Havens, omtrent de Franschen, behoorde vry te staan(d).

Karel de
I. zendt
schepen
naar Ro-
chelle,

die te rug
keeren.

De verbitterdheid, zeker, tuschen de twee volken, was, sedert korten tyd, zo sterk toegenomen, dat men voor eenen openbaaren oorlog bedugt was. De Engelschen, onderrigt dat die van Rochelle niet te vrede waren met het verdrag des voorleeden jaars, hadden, in Hooimaand, eene Vloot gezonden naar deeze Stad, onder den Hertoge van Buckingham, die zig gaarne van deeze gelegenheid bediend zou hebben, om bezetting te werpen in Rochelle; doch men weigerde aldaar, voorzigtiglyk, eenige Engelschen te ontvangen. De Hertog, federt op 't Eiland Ree geland, belegerde S. Martin, eenigen tyd. Doch de Koning van Frankryk, aan 't hoofd van een Leger, naar Rochelle getrokken zynde, zondt den Maarschalk van Schomberg naar Ree, met eenige manschap, waarop Buckingham het Eiland verliet, en met de Vloot naar Engeland keerde(e).

De

(d) Resol. Holl. 9, 10, 11, 14, 15, 16 Okt. 28 Dec. 1627. bl. 264, 266, 267, 271, 273, 275, 279, 306.

(e) RAPIN *Tom. VII. p. 341, 342.* *ATZEMAL. Desc. II. 670 enz.*

De vyandlykheden tusſchen Frankryk en Groot-Britanje dus openlyk begonnen zynde, oordeelde de Staaten het van hun belang, tusſchen beide te treden, en de geſchillen, ware het mogelyk, te bemiddelen (*f*). Ook deden beide Lodewyk en Karel hun best, om te beletten, dat de Staaten zig niet op nieuws verbonden, met hunne partye (*g*). Frankryk boodt nu de nader verbindtenis aan, die, in 't voorleeden jaar, niet hadt willen gelukken (*h*). De Staaten ſcheenen, in 't eerst, genegen om het Verdrag van Compiegne, voor nog drie of vier jaaren, te vernieuwen (*i*): doch veranderden, hierin, naderhand van gedagten. In 't ontwerp, in Frankryk gemaakt, werdt den Staaten een millioen 's jaars, voor den tyd van negen jaaren, toegezeid, mids zy beloofden, geene Vrede of Bestand met Spanje te zullen maaken, buiten 's Konings *bewilliging*. Doch zy wilden zig alleen verbinden, om 's Konings *raad* in te neemen (*k*). De Heer van Langerak floot dan, op deezen voet, een Verdrag, gedagtekend te Parys, den agtentwintigſten van Oogstmaand; waarby, op den zestienden van Herfstmaand, nog eenige punten gevoegd werden (*l*). Doch alzo klaarlyk bleek, dat de Koning, by verſcheiden' punten van dit Verdrag, de Staaten zocht te verbinden, om hem tegen Groot-Britanje by te ſtaan, was 't nu niet, im-

1627

De Staaten zoeken de geſchillen tusſchen Frankryk en Groot-Britanje by te leggen.

Verdrag tusſchen Frankryk en deezen Staat,

(*f*) Refol. Holl. 7, 16 Maart 11 May 13 July 1627. bl. 46, 58, 108, 166.

(*g*) AITZEMA I. Deel, bl. 601.

(*h*) Refol. Holl. 27 May 37 Juny 1627. bl. 114, 129.

(*i*) AITZEMA I. Deel, bl. 740.

(*k*) AITZEMA I. Deel, bl. 602.

(*l*) *Voiez* DU MONT Corps Dipl. Tom. V. P. II. p. 522 en AITZEMA I. Deel, bl. 971.

1627. immers in het toekomende; 't welk men hier
 ————— houdt te stryden met het Verdrag van Southamp-
 ton (*m*); werdt het, hoe zeer 'er Frankryk op
 stondt, nimmer bekragtigd door hunne Hoog-
 mogendheden (*n*). Men hadt, hier, vastgesteld,
 Welk niet be- eene sfipte onzydigheid te bewaaren, tegen den
 kragtigd wordt. zin van beide de Mogendheden, die de Staaten,
 Moeilyk- elk om 't zeerst, op hunne zyde zогten te trek-
 heid der ken. Karleton, die wederom herwaards gekeerd
 Staaten was, зогt het vervoeren van sсhepen en geschut
 om on- naar Frankryk te beletten. Ook meende hy de
 zydigte Staaten diets te maaken, dat de Fransche Vloot
 blyven. zig met de Spaansche vereenigen zou, om En-
 geland en andere hervormde Mogendheden aan
 te tasten. Het Verdrag, met Frankryk gemaakt,
 sсhoon nog niet bekragtigd, was hem, insge-
 lyks, tegen de borst (*o*). Van den anderen kant,
 klaagde *d'Espesfes*, Gezant van Frankryk, over
 de Engelsche vyandlykheden, waartegen de Staa-
 ten, zyns oordeels, den Koning, zynen meester,
 uit kragte der voorige verbonden, behoorde te
 beschermen: immers, het bouwen en uitrusten
 van eenige Oorlogssсhepen ten zynen behoefte,
 hier te Lande, te gedoogen (*p*). Dus van de eene
 en de andere zyde geperst, beslooten de Staaten,
 eerlang, tot het afzenden van een buitengewoon
 gezantsсhap naar beide de Ryken. Naar Frank-
 ryk, gingen de Heeren van Sommelsdyk en Gas-
 per van Vosbergen; naar Engeland, de Heeren
 van Randwyk en Adriaan Pauw van Heemstede,
 Pen-

(*m*) Resol. Holl. 15 *Octob.* 1627. *bl.* 273.

(*n*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 602, 741, 749-752, 753.

(*o*) Resol. Holl. 8, 10, 15 *Sept.* 6. 15 *Octob.* 1627. *bl.* 218, 221, 223, 229, 230, 260, 270. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 649, 742-748, 754-761.

(*p*) Resol. Holl. 9, 14, 16 *Octob.* 1627. *bl.* 265, 273, 279. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 746.

Pensionaris van Amsterdam (q). Zy vertrokken eerst in 't begin des volgenden jaars. Wy zullen, hierna, verflag doen van hunne verrigtingen. 1627.

De Koning van Deenemarke oorloogde, dit jaar, wederom, ongelukkiglyk. In Grasmaand, voegde zig de Kolonel Morgan, aan 't hoofd van vier Regimenten Engelschen, die in der Staaten dienst geweest waren, by zyn Leger, te Stade. Doch Holstein en Mekelenburg, gedreigd, door Tilly, met de Keizerlyke ongenade, weigerden hem onderftand. De Hertog van Weimar hadt zig, ten zynen behoeve, in Silezie geworpen, en klein Glogau en andere Plaatsen ingenomen. Doch de Hertog van Fridland hernam ze, zonder moeite. Weimar overleedt, kort hierna. Midlerwyl, hadden de Keizerschen verscheiden' Brandenburgsche Plaatsen bemagtigd, en den Keurvorst, die, te vergeefs, op Deenschen onderftand hoopte, genoodzaakt, 's Keizers zyde te kiezen. Tilly trok, sedert, over de Havel en Elve, in het Holsteinsche, nam verscheiden' Plaatsen in, en dwong de Deenen, alles, wat zy hier bezaten, te ruimen, tot aan Hamburg toe. De Koning week naar Gelukftad. Tilly, weinig tegenftand ontmoetende, drong door, tot in Jutland. Sedert, werdt het beleg ook geslaagen voor Stade, daar Morgan binnen lag: en de Stad werdt, eerlang, genoodzaakt tot de overgaave. 't Scheen, dat de Keizerschen voorhadden, zig van gantsch Deenemarke en van den handel op de Oostzee meester te maaken, waardoor zy ook de Vereenigde Gewesten, grootelyks, benadeeld zouden hebben. Zelfs zогten zy de Hanze-Steden over te

XVII.
Voor-
spoedder
Keizer-
schen,
tegender
Koning
van Dee-
nemarka.

(q) Refol. Holl. 7, 8, 12 Octob 8, 9, 11, 22 Dec. 1627. bl. 261, 262, 263, 269, 283, 285, 297, 314. AITZEMA I. Deel, W. 603.

1627. te haalen, om zig met hen te verbinden, 't welk egter niet gelukken wilde (r). De Staaten deden, te gelyk, hun best, om hun Verbond met de Hanze-Steden, welk nu ten einde liep, te vernieuwen; doch slaagden hierin ook niet, ten deezzen tyde. De Keizerfchen waren te magtig geworden, in Duitschland: 't welk de Hanze-Steden van nadere verbindtenisse met derzelver partyen te rug hieldt (s). De Vereenigde Staaten, ziende de zaaken des Konings van Deenemarke te rug loopen in Duitschland, waren, al by tyds, bedagt geweest, om den voortgang der Keizerlyke wapenen, door nieuwe Verbindtenissen, te stuiten (t). Vooral, hadden ze 't oog geworpen op Gustaaf Adolf, Koning van Zweeden, die, nog met Poolen oneenig, in 't voorleeden jaar, in Pruissen, gelukkiglyk geoorloofd hadt, de Stad Dantzig zelve, die onder de bescherming des Konings van Poolen stondt, merkelyk benaauwende (u). De Staaten hadden, in 't jaar 1614, een Verbond van onderlinge bescherminge geflooten met den Koning van Zweeden, voor den tyd van vyftien jaaren (v), die nu naar 't einde liepen. Doch de Poolfche kryg hadt Gustaaf Adolf niet toegelaaten, hun eenigen onderftand te doen, of zig in de Duitsche zaaken te fteeken. Men oordeelde, hierom, met reden, dat deeze kryg eerst moest geëindigd zyn, zou men op Zweedfche hulp hoopen mogen. En vernomen hebbende, dat het den oorloogenden Mo-

gend-

(r) AITZEMA I. Deel, bl. 647-649.

(s) AITZEMA I. Deel, bl. 651.

(t) Refol. Holl. 7 Jan. 26 Febr. 8, 12 Maart 3 April 1627.

bl. 6, 34, 47, 55, 57.

(u) AITZEMA I. Deel, bl. 553.

(v) Zie Groot-Plakaatb. IV. Deel, bl. 275, 278.

gindheden niet onaangenaam zyn zou, zo de Staaten de hand leenden aan de bemiddeling der geschillen; zonden ze, in de Lente deezes jaars, een buitengewoon Gezantschap naar't Noorden, welk door *Rochus van den Honaard*, Raadsheer in den Hoogen Raad, *Andries Bikker*, Burgemeester van Amsterdam, *Simon van Beaumont*, wegens Zeeland zitting hebbende ter algemeene Staatsvergaderinge, en *Gysbert*, *Heer van Boetselaar*, wegens Utrecht afgevaardigd tot dezelfde Vergadering, bekleed werdt (w). Zy hadden last, om nieuwe overeenkomsten, wegens den Oosterfchen handel, die, geduurende den oorlog, merkelyk belemmerd werdt, te sluiten met de Koningen van Zweeden en Poolen. Voorts moesten zy de Vrede tusfchen de twee Koningen zoeken te bemiddelen (x). Op den dertienden van Bloemaand, vertrokken zy, te fchepe, uit Texel, en landden, binnen agt dagen, in de Zond, van waar zy een' keer naar Koppenhagen deden, om het ontslag van eenige bekommerde Hollandfche fchepen en goederen, en vermindering van den Zondschen tol (y), die toen op een Ryks-oord van 't Last gesteld werdt, te bevorderen. Voort gereisd naar Derschauw, troffen zy aldaar den Koning van Zweeden aan, wien zy hunnen last openden. Daarna, begaven zy zig naar Warschauw, alwaar zy ook by den Koning van Poolen gehoor verwierven, die hen met ongedekten hoofde fpreken liet, en voorts zeer koel ontving. Zy bragten 't egter, eindelyk, zo ver, dat men, met wederzydsche bewilliging, door gemagtigden

(w) AITZEMA I. Deel, bl. 601.

(x) Zie hunne Instructie by AITZEMA I. Deel, bl. 603.

(y) Resol. Holl. 21 Juny 9 Dec. 1627. bl. 134, 234.

1627.

den der twee Koningen, onder bemiddeling der Staatſche gezanten, in onderhandeling tradt, over een Verdrag. Men ſchikte hiertoe drie tenten, geplaatſt op zekeren aſtand van beide de Legers. De handeling werdt lang ſleepende gehouden, terwyl de Staatſche gezanten zig, met reizen en trekken, veele moeite gaven, om een Verdrag te bewerken. Men was, eindelyk, genoegzaam overeengekomen, over een Beſtand van dertig jaaren, toen de handeling, plotſelyk, geſchorſt werdt. Men wil, dat Koning Sigismond, door den Keizer en Spanje, bewoogen werdt, in den oorlog te volharden, door beloften van onderſtand, die egter niet naargekomen werden (z). De Koning van Zweeden was ook, door zynen voorſpoed, min handelbaar geworden. De Staatſche gezanten en de Keurvorſt van Brandenburg, die, in perſoon, in zyn Hertogdom Pruuiſſen gekomen was, arbeidden, eenen geruimen tyd, te vergeefs, tot een Verdrag (a). 't Leedt tot in 't jaar 1629, eer het getroffen werdt.

Gezantſchap
naar Venetie.

De Staat van Venetie was verbonden, de Vereenigde Geweſten, van tyd tot tyd, met penningen te onderſteunen; doch kwam deeze verbindtenis traaglyk naar: of zo de beloofde penningen hier al door Hollandiſche Koopluiden voldaan werden, vernam men niet, dat zy vergoeding kreegente Venetie (b). Den Staatſchen Gezant Berk herwaards gekomen en te Dordrecht overleeden zynde, zonden de Staaten, in zyne ſtede, naar Venetie *Willem van Lier*, *Heer van Ooſterwyk*, die laſt hadt, om ernſtelyk aan te houden

(z) PUFFENDORF *Inl. tot de Zweedſche Hiſt.* bl. 561.

(a) AITZEMA I. *Deel*, bl. 606-647.

(b) *Reſol. Holl.* 16 Juny 1626. bl. 65.

den op de ftipte voldoening van den beloofden onderftand (c). 1627.

Filips de IV, Koning van Spanje, zyne magt, door de zwaare fchaden, in de Indien geleeden, en door den kostbaaren oorlog, aan verfcheiden oorden, allengskens voelende verminderen, zag, ten deezen tyde, om, naar nieuwe middelen, om dezelve te herftellen. Hiertoe zou, meende hy, ftrekken een Verbond van Vereeniging tufchen alle zyne Ryken en Staaten, die allen, met elkanderen, vierenveertigduizend man op de been brengen en onderhouden zouden. De Nederlanden, die wederom aan hem komen moesten, fchoon ze der Aartshertoginne waren afgeftaan, zouden, hiertoe, twaalfduizend man leveren. Doch deeze voorflag geviel den Staaten deezer Nederlanden niet. Zy wilden 'er niet dan onder voorwaarden, die den Spanjaarden niet aanftonden, naar luiftenen (d). XVIII. Filips de IV. poogt, te vergeefs, een Verbond van Vereeniging te fluiten tufchen alle zyne Staaten.

De voorflag zelf bewees, hoe zeer het Spanje ontbrak aan middelen, om den oorlog door te zetten. Ook werdt 'er, het gantfche volgende jaar, vanden Spaanfchen kant, niets ondernomen in de Nederlanden. Alleenlyk, hadden zy eenen aanflag gefmeed op Bergen op Zoom, die egter, by tyds, ontdekt, en in eenige medewustigen geftraft werdt (e). Eenigen tyd te vooren, was 'er ook iet op Zuidbeveland ondernomen; waartoe Jonkheer Gillis van Wifekerke, die, fchoon in Brabant woonagtig, met byzonder verlof, in Zeeland verkeerde, zo men meende, aanleiding gegeven hadt (f). Doch de aanflag hadt geen gevolg. Aanflag op Bergen op Zoom. 1628.

(c) AITZEMA I. Deel, bl. 651.

(d) AITZEMA I. Deel, bl. 672-680.

(e) Sent. van zes Pers. gedr. 1628. VAN DEN SANDE X. Boek, bl. 133.

(f) Notul. Zeel. 9 Decemb. 1627. bl. 322.

1628. volg. In 't najaar, deedt eene vyandyke party eene landing in 't Land van Borselen, zonder 'er egter iet van belang uit te voeren (g). Van der Staaten zyde, zat men ook stil, zig vergeenoegende met het opmaaken der drie Schanfen, tusfchen Bergen op Zoom en Steenberg. Fredrik Henrik trok niet te velde (h), en al wat 'er verrigt werdt, bestondt in het ftoopen der wederzydsche Ruiterye (i).

XIX. Doch de onderneemingen ter zee waren van meer gewigt. Men hadt, in Slagtmaand, reeds beflaoten, vyfendertig Oorlogsfchepen, vyf Jagten en vyf Fregatten uit te rusten, die gebruikt werden, om de Vlaamsche kusten te bezetten, en om, van de Hoofden af, tot aan Noorwegen toe, te kruisen (k). Hierby bleef het niet. De Westindifche Maatschappij rustte eene Vloot uit van eenendertig fchepen, die, onder bevel van Pieter Pieterszoon Hein, in 't gemeen *Piet Hein* genaamd, in Bloeiamaand, uitliep. Hy hadt last, om op de Spaansche Zilvervloot te paffen, en ze, ware 't mogelyk, te veroveren. In Oogstmaand, gekomen in 't gezigt van de Havana, alwaar de Spaansche Vloot verwacht werdt, vernam hy, dat men daar nog geene kondfchap hadt van zyne komst. Doch wat laäter, nam hy eene Spaansche bark, die, door den Bevelhebber van de Havana, afgezonden was, om de Spaansche Vloot voor de onze te waarschuwen. Op den agtften van Herfstmaand, nam *Jan Janszoon van Hoorn*, voerende het fchip de Witte Leeuw, een Spaansch

(g) *Mislive van 29 Dec. 1628. in de Notul. van Zeel. 1629. bl. 7.*

(h) *AITZEMA I. Deel, bl. 780.*

(i) *Memoir. de Freder. Henri p. 50.*

(k) *AITZEMA I. Deel, bl. 651.*

PIETER PIETERSZOOM HEIN,
Luitenant-Admiraal van Holland.

A. Schoutman del. auct. & orig. by de N. Munschuk.

J. Houbraken fecit.

Is. Turrel excudit.

Spaansch ſchip, welk een ſtuk wegs afgeraakt
 was van de Vloote, die, kort daaraan, ontdekt
 werd. De Admiraal Hein maakte 'er terſtond
 jagt op. Zy week naar den wal, en in de Baai van
 Matanza. Hier raakten de meeste Spaanſche
 ſchepen aan den grond. De onzen, in de Boots
 geſprongen, hadden 'er naauwlyks twee ſchoo-
 ten op gedaan, of alle de ſchepen gaven zig o-
 ver. De Admiraal ſtelde terſtond orde, om 't
 plonderen te voorkomen. Hy deedt de verover-
 de ſchepen, gedeeltelyk, loſſen: eenigen werden
 gereed gemaakt, tot de reize naar 't Vaderland:
 de overigen verbrand, of in den grond gehakt.
 Dus werd de ryke Spaanſche Zilvervloot, ſchier
 zonder ſlag of ſtoot, gewonnen, op den negen-
 den van Herſtmaand. Op den zeventienden
 ligtte de Admiraal het anker. De gantsche Vloot
 kwam, in Slagt- en Wintermaand deeſes, en in
 Louwmaand des volgenden jaars, in 't Vader-
 land te rug. Een der genomen' ſchepen was, op
 de Ierſche kuſt, geſtrand, een ander, lek zynde,
 in Falmouth ontloſt, en met de laading verkogt.
 De meeste buit werd, te Amſterdam, aan land
 gebragt, en in 't Weſtindſch Huiſ bewaard. Hy
 beſtondt in veele kiſten met zilver: ook eenig
 goud, paarden, geſteenten en andere koſtelykhe-
 den: voorts eene groote menigte Indigo, Cou-
 chenille, Verwhout en andere koopmanſchap-
 pen. De waarde van alles werd berekend, op
 elf millioen vyfmaalhonderd en negenduizend-
 vyfhonderdvierentwintig guldens. Doch 't volk
 haſt, ongetwyfeld, een merkelyk deel van den
 ſchat verdonkerd: waarvan egter nog 't een en
 't ander agterhaald werd (1). Men hieldt een'

1628.

Begroo-
 ting van
 den buit.

pleg-

(1) J. DE LAAT Weſtind. V. Boek, bl. 137-147.

1628. plegtigen dankdag, en brandde vreugdevuuren, over deeze verovering. De deelgenooten in de Maatschappye kreegen eene uitdeeling van vyftig ten honderd, die sommigen egter te hoog oordeelden (m). Den Bevelhebberen der Vloote en 't Scheepsvolk werdt ook deel gegeven in den buit. 't Buitgeld der Matroozen was zeventien maanden gaadje (n). Hein werdt bevorderd tot Luitenant-Admiraal van Holland. De Bevelhebber *Pieter Adriaanszoon Ita* hadt, in dit zelfde jaar, twee ryke Spaansche Hondurasvaarders veroverd. De buit was, reeds in Wynmaand, herwaards gebragt (o).

XX. De Keizerlyke wapenen waren, dit jaar, nog Voort- al voorspoedig in Duitschland. De Veldmaarschalk *Joan George van Arnheim* viel in Pomeran, onaan gezien de Hertog zig onzydig gehouden hadt. Alle de Pomersche Steden werden genoodzaakt bezetting in te neemen, behalve Stettyn, daar de Hertog zyn verblyf hadt. Straalzond hadt ook geweigerd 's Keizers volk te ontvangen. Doch Arnheim bedong tagtigduizend Ryksdaalers, eer hy belooven wilde, de Stad van inlegering te zullen verschoonen. Men voldeed hem een deel deezer somme. De tyd om het overige op te brengen was nog niet versteeken, toen hy de Stad met eene belegering dreigde, die, eerlang, ondernomen werdt. De Stad bekwam, midlerwyl, eenigen Deenschen en Zweedschen onderstand in manschap, en 't beleg werdt, voor 't einde van Hooimaand, opgebroken. Straalzond ondertusfchen, zo ongenegen om onder

(m) AITZEMA I. Deel, bl. 725, 809.

(n) VAN DEN SANDE X. Boek, bl. 137.

(o) COMMELIN Lev. van Freder. Henri I. Deel, bl. 34.

der de oppermagt van Zweeden als onder die van den Keizer te bukken, en zig gaarne bewaaren willende in dien staat van vryheid, waarin deeze Hanze-Stad, tot hiertoe, gestaan hadt, gaf *Lieuwe van Aitzema*, Resident der Hanze-Steden in den Haage, den zelfden, wiens *Jaarboeken der Nederlandfche Staats- en Oorlogszaaken*, wy nu, doorgaans, gebruiken, last, om der Staaten raad en hulp te verzoeken. Doch deezen, in aanmerking neemende, dat het meeste gevaar over was, zonden alleenlyk *Karel van Krakau*, hunnen Kommisfaris te Elseneur, naar Straalzond, met last, om de gelegenheid der Stad, ten naauwften, op te neemen, en haar, zo hy 't raadzaam vondt, dertigduizend guldens te verstrekken: gelyk federt geschiedde (p).

Tusfchen Zweeden en Poolen, was, door bemiddeling der Staatfche gezanten, eene Wapenfchorfing getroffen, terwyl men over een Verdrag handelde. Doch men fcheidde vrugteloos; de vyandlykheden werden op nieuws begonnen, en de Staatfche gezanten keerden, eerlang, onverrigter zaake, in Zomermaand, te rug. Men meende, dat de Koning van Zweeden niet zeer geneigd was, om zig, onder bemiddeling van deezen Staat, met Poolen, te verdraagen; alzo hy, zig van de Pillau hebbende meester gemaakt, veel voordeels trok uit den tol, die daar geheeven, en meest door ingezetenen der Vereenigde Gewesten betaald werdt; waarom men hem 't behouden van deezen tol niet ligt zou hebben toegewezen, by 't Verdrag (q). Ook troffen de twee

1628.

zond be-
komt
eenigen
onder-
stand van
de Staa-
ten.

Bestand
tusfchen
Zweeden
en Poo-
len.

(p) AITZEMA I. Deel, bl. 697-702.

(q) AITZEMA I. Deel, bl. 708-715.

1628. twee Koningen, in Herfstmaand des volgende
 jaars, buiten bemiddeling der Staaten, een Be-
 stand voor den tyd van zes jaaren (r). Gustaaf
 Adolf kreeg toen de handen ruim, om zig te
 steeken in den Duitfchen kryg, dien hy, met
 veel roems, gevoerd heeft.

De Staa- De voorfpoed der Keizerfchen in Pomeran en
 ten zoe- langs de Oostzee verwekte geene kleine bekom-
 ken be- mering, in de Staaten der Vereenigde Gewes-
 zetting in ten. Zy vreesden, dat de Keizer en Spanje zig
 de Sterk- meester mogten maaken van den Oosterfchen
 tenaan de handel, waaraan een deel hunner welvaart hing.
 Zond te Ook waren zy bezorgd, dat de Koning van Dee-
 leggen, nemarke, die, tot hiertoe, ongelukkiglyk geoor-
 loogd hadt, de Zond niet zou konnen befcher-
 men. Zy werden, hierom, en om zig, eens voor-
 al, te verzekeren van de vaart op de Oostzee, te
 raade Koning Christiaan tweeduizend man aan
 te bieden, die in de Zond in bezetting gelegd,
 en door de Staaten onderhouden zouden worden,
 in mindering van de penningen, den Koning,
 by verdrag, beloofd. *Laurens Reaal*, voorheen
 Opperbevelhebber in Nederlandsch Indie, was
 reeds, voor 't einde des jaars 1627, naar Deene-
 marke gezonden, om deezen voorflag te doen.
 Hy hadt, daarenboven, heimelyken last, om op
 de sterkte, gelegenheid en inwendigen toestand
 van het Deensche Ryk, naauwkeuriglyk, agt te
 geeven, en op de reize, zyne hoedanigheid be-
 dekt te houden. Christiaan de IV. hoorde zyn
 voorstel, en beantwoordde hem, heuschelyk;
 doch wees de aanbieding der Staaten van de
 hand, verklaarende, genoegzaam in staat te zyn,
 om,

De Welk
 Koning
 Chris-
 tiaan on-
 geraaden
 vindt.

(r) DU MONT Corps Dipl. Tom. V. P. II. p. 594.

om, met zyn eigen volk, de Zond te beschermen: alleenlyk, verzogt hy, dat de Staaten hem den beloofden onderftand in geld bleeven verzorgen, gelyk ze, tot hiertoe, gedaan hadden. De Koning toonde te minder genegenheid tot het omhelzen van de aanbieding der Staaten (*s*), om dat hy, omtrent deezen tyd, door bemiddeling van de Stad Lubek, in onderhandeling getreden was met den Keizer (*t*): waaruit, in Bloei maand des volgende jaars, een Verdrag van Vrede fproot, by welk Ferdinand de II. beloofde, zig niet te zullen moeijen met de zaaken van Deenemarke, en Christiaan de IV, zig in geenerlei wyze te zullen fteeken, in die des Duitfchen Ryks: voorts, bekwam de Koning alles wederom, wat hem, te vooren, ontnomen was (*u*). By de Staaten der Vereenigde Gewesten, waren, in 't voorjaar, nog ernftige poogingen gedaan, om Gelukftad, daar Koning Christiaan binnen lag, van voorraad te voorzien, en zyne fcheepsmagt in de Oostzee te verfterken. Doch het fluiten der Vrede veroorzaakte, dat men hierin niet behoefde te treden (*v*). Zelfs deedt deeze Vrede de vriendschap tusfchen Deenemarke en deezzen Staat, geweldiglyk, verkoelen (*w*), en door den tyd veranderen in eene foort van vyandfchap, die 't gemeen belang egter wederom heeft doen verdwynen.

Reaal, met het Oorlogfchip, welk hem over gevoerd hadt, te rug keerende naar Holland, leedt

1628.

Vrede
tusfchen
den Kei-
zer en
den Ko-
ning van
Deene-
marke.

Reaal
gevan-
gen, door

(*s*) AITZEMA I. Deel, bl. 715, 716.

(*t*) *Voiez DU MONT Corps Dipl. Tom. V. P. II. p. 561, 569.*

(*u*) *DU MONT Corps Dipl. Tom. V. P. II. p. 584.*

(*v*) *Zie AITZEMA I. Deel, bl. 342-345.*

(*w*) AITZEMA I. Deel, bl. 791.

1628. leed schipbreuk op de Jutſche kuſt, aan eenen oord, daar Keizerlyke bezetting lag. Hier werd hy, terſtond, in hegtenis genomen, als komende uit Deenemarke, toen nog met den Keizer in oorlog; en derwaards gezonden door de Staaten, op welken Ferdinand de II. ook geen goed oog hadt. Men zondt hem zelfs heel naar Weenen, daar hy lang zat, eer de Staaten verwerpen konden, dat hy ontflaagen werd (x).

Verzeke- Terwyl Reaal naar Deenemarke toog, om te ring der wege te brengen, dat de Zond beveiligd werd, vaart op deeden de Staaten hun best, om zig van de Vaart op de Elve en Wezer te verzekeren. Zy hielden, en Elve. hiertoe, drie Oorlogſchepen omtrent de monden deezer Rivieren; waardoor de vaart voor hun opengehouden werd. De Keizerschen hadden nog geene ſchepen, en deeden hierom, ten deezen tyde, zo veel weer, om Lubek, Dantzig en andere Hanze-Steden tot hunne zyde over te haalen. Zy beloofden haar zelfs den geheelen handel op Spanje, zo ze zig, tegen Engeland, de Vereenigde Gewesten en derzelver Duitſche Bondgenooten, verklaaren wilden; doch hunne beloften vonden geenen ingang. De Hanze-Steden begeerden geenen oorlog, waarvan de voordeelen zo onzeker waren (y).

XXI. Zo dra waren die van Rochelle niet wederom opgeſtaan, tegen Lodewyk den XIII, of de Koning beſloot, de Stad naauw te belegeren, te water en te lande. Zy liet niet na, by Karel den I. aan te houden om onderſtand. Doch 't Parlement, misnoegd op den Koning, en vooral op Buckingham, zynen eerſten Staatsdienaar, draalde met

(x) ANTZEMA I. Deel, bl. 716.

(y) ANTZEMA I. Deel, bl. 716-720.

met het inwilligen der vereischte penningen. 't Liep aan tot in Bloei maand, eer de Engelfche Vloot, elf fchepen fterk, voor Rochelle kwam. Doch alzo zy alleenlyk gezonden was, om eenigen voorraad van mond en oorloge te geleiden, keerde zy, binnen weinige dagen, te rug, voorwendende bedugt te zyn voor de Spaanfche Vloot, die, fprak men, dagelyks, te gemoet gezien werdt. De Stad kreeg, derhalve, merkelyk gebrek aan voorraad. Zy hadt, onlangs, eenige graanen laten koopen, in Holland; doch of zy dezelve ontving, blykt niet. Ook hadt men haar, van hier, wederom, heimelyk, met eenige penningen, ondersteund. De Franfche Gezant *Beaugy*, zynde d'Espesfes, zig door een trots en los gedrag, gehaat en veragt gemaakt hebbende (z), onlangs, te rug geroepen, klaagde hierover aan de Staaten; waarop men, ook aan den Koning, vryheid gaf, tot den uitvoer van eenig gefchut en krygsbehoeften (a). In Hooimaand, was 't gebrek zo groot in de Stad, dat men paarden- honden- en katten-vleesch en ander ongewoon voedsel te lyve floeg. Men deedt dan nieuwe poogingen, om ontzet uit Engeland te bekomen, en, in Herfst maand, liep de Engelfche Vloot, andermaal, in zee. De Stad was nu in den uiterften nood geraakt. 't Gemeen hadt, in drie maanden tyds, geen gewoon voedsel gebruikt, en at brood van ftroo, met een weinig fuiker gemengd, allerlei leder, hout, aarde, drek, en al wat hun voorkwam: een agtste deel van een mudde tarwe werdt voor tweehonderd, een fchaap voor drie, vier- en vyf honderd, een

Hongers-
nood
aldaar,

(z) Zie zyne Memorie by ALFZEMA I. Deel, bl. 763.

(a) ALFZEMA I. Deel, bl. 771, 773.

1628. ne koe voor duizend guldens verkogt. De Engelsche Vloot kwam wel omtrent de Stad; doch voerde niets uit, en werdt, eindelyk, door de branders, die de Franschen op haar afzonden, gedwongen, te rug te keeren. Zy was zodra niet vertrokken, of de Stad gaf zig over aan den Koning, die haar haaren opstand kwytſcholdt, mids zy zig volkomenlyk in zyne magt ſteide, gelyk, op den dertigſten van Wynmaand, geſchiedde (b). Sedert, werden de Vestingwerken van Rochelle geſlegt, de Regeering veranderd, en de Roomſche Godsdienst, in de Stad, herſteld, hoewel de Hervormden ook vrye Godsdienſtoefening behielden. De Hertog van Rohan ontzag zig egter niet, in onderhandeling te treden met den Koning van Spanje, die hem, meent men, eenigen onderſtand beloofde; doch deeze handel hadt weinig gevolg (c).

XXII. Terwyl de Remonſtranten, allengskens, meer vryheid namen, inzonderheid te Rotterdam, daar zy twee openbaare Vergaderingen hadden, verzuimden de Sinoden niet, geduurige vertoogen te doen aan de Staaten van Holland, tegen deeze vryheid. De Remonſtranten van verſcheiden Steden vervoegden zig, inſgelyks, by hunne Edele Groot-Mogendheden, verzoekende vrye Godsdienſtoefening, buiten de openbaare Kerken; doch men wees hen elk aan zyne byzondere Wethouderschap. Midlerwyl, was door eenige Leden der Zuidhollandsche Sinode, die, deezen Zomer, te Delft, gehouden werdt, voorgellaagen, *of men moest agten, dat de waarheid alleen, of ook de noodzaakelykheid der Leere, waarin*

De Stad
geeft zig
over.

Gemaatigde
voorstel
in de
Sinode te
Delft.

(b) AITZEMA I. Deel, bl. 725-739.

(c) AITZEMA I. Deel, bl. 836-839.

de openbaare Kerk van de Remonstranten ver- 1628.
 schilde, in de Dordrechtſche Sinode, ware vastge-
 ſteld. Zulk een voorſlag kwam, gewiſfelyk, van de
 gemaatigdſten. Doch de Staaten verſtonden, dat
 men, om onrust te voorkomen, dit ſtuk niet verder
 behoorde te roeren, en vasthouden, dat de Leer
 der Kerke, zo wel voor noodzaakelyk, als voor
 waaragtig, verklaard was. Ook hadden 't de
 meeste Leden der Sinode te Delft dus begreep-
 en. 't Klaagen over de ſtouthed der Remon-
 ſtranten, die nu, zelfs in den Haage, in 't gezigt
 der hooge Regeeringe, byeenkwamen, hieldt
 federt aan. De Wethoudersſchap van den Haage
 liet hunne Vergaderplaats toezegelen; doch zy
 openden ze wederom, op eigen gezag, of onder
 oogluiking. Men gaf den Gemagtigden der Si-
 noden nogtans het genoeg, dat men hun ver-
 klaarde de hand te willen houden aan de uitvoe-
 ring der Plakaaten; men ſchreef zelfs, in Oogst-
 maand, een' Brief ten deezen einde, aan de Bal-
 juwen en Schouten, in de Steden en ten platten
 lande (d); doch de bevinding, leerde, dagelyks,
 hoe moeilyk de Plakaaten waren te handhaaven
 (e). Ook viel 'er, dit jaar, iet voor, te Amster-
 dam, waaruit klaarlyk bleek, dat de tyden ver-
 anderd waren.

Sedert dat men, hier ter Stede, in 't voor-
 leeden jaar, eenige goedgunners der Remon-
 ſtranten op 't kuſſen gebragt hadt, was 'er mer-
 kelyk misnoegen ontſtaan, onder de driftigſte
 Contraremonſtranten, Predikanten en anderen.

Op-
 ſchud-
 ding te
 Amster-
 dam.

De

(d) Miſſive van de Ed. Gr. Mog. Staaten van Holl. *gedr.* 1628.
 (e) *Reſol. Holl.* 22, 25, 26, 27, 28. *July* 2, 5, 9, 10, 11,
 12 *Aug* 20 *Sept* 14, 16 *Dec.* 1628. *bl.* 116, 118, 119, 120,
 121, 125, 131, 136, 139, 145, 147, 148, 150, 181, 216, 220.
 2, 30 *Maaſt* 1629. *bl.* 21, 60.

1628. De Predikant *Adriaan Smout* hadt openlyk gezeld, dat men het *Trojaansche paard wederom inhaalde* (f); 't zy dat hy, hiermede, zag op eenige nieuwe Wethouders, of op de Groot, over wiens herwaardskomst thans gearbeid werdt. Anderen hadden zig ook gedraagen, op eene wyze, die nu voor oproerig gehouden werdt. De Regeering, zig hieraan, naar 't schein, weinig stoorende, gedoogde de Vergadering der Remonstranten: die, toen 'er 't graauw, andermaal, op aanviel, wederom beschermd werdt, door de Stads soldaaten. Nieuwe stof tot misnoegen. De yverigste Contraremonstranten hielden byeenkomsten, ontwierpen verzoekschriften, en tekenden ze, in merkelyken getale. De Wethouders verbooden dit samenrotten en tekenen (g); doch 't liep voort als een vuur (h). Men ontwierp een nieuw Verzoekschrift, op den naam der klaagende Predikanten en Kerkenraad, waarby het weeren der Remonstrantsche Vergaderingen, op 't ernstigst, begeerd werdt (i). De Wethouderschap, voor erger bedugt, verzogt, hierop, den Prins Stadhouder, de gereezen onlusten, door zyn gezag, te willen beslissen. Hy kwam, in Grasmaand, met een aanzienlyk gevolg, in Amsterdam. De Hoofddeelnooten der Westindische Maatschappye hadden een smeekschrift ontworpen aan den Prins, waarin zy, verklaarende, meest allen, de oude Hervormde Leer te belyden, verzogten, dat dezelve gehandhaafd, en de verbooden byeenkomsten

(f) Brief van Reigersb. in K. BRANDT Lev. van H. de Groot bl. 262.

(g) Copie van de Requesten enz. gedrukt 1628. bl. 3, 5.

(h) VAN DEN SANDER X. Boek, bl. 134.

(i) Copie als boven. bl. 8.

ften geweed werden (*k*). Zyne Doorlugtigheid hoorde ook de klagten der andere ingezetenen, en de Verdediging der Wethouderen (*l*), en stilde de beroerte „den ingezetenen verzerende, dat de Godsdienst gehandhaafd, ende „ Remonstrantsche Vergaderingen geweed „ zouden worden, mids hunne verzoekschriften „ en tekeningen, terstond, vernietigd werden „ (*m*).” Immers, dus vind ik de voorwaarden der bevrediging tusschen de Regeering en Burgerye ter nedergesteld, in de *Resolutien der Staaten van Holland*. ’t Gevolg heeft egter geleerd, dat zy, of anders begreepen, of kwalyk gehouden zyn. Ook geeven sommigen te verstaan, dat de Prins zig gunstiger voor de Wethouders zou verklaard hebben, om dat deezen hem, door rykelyke bewilligingen in de oorlogslasten, en in alles, wat zyn gezag deedt ryzen, zогten te behaagen (*n*). Wat hier van zyn moge; de Regeering vermeerderde, na ’s Prinzen vertrek, ’t getal haarer Waardgelden, en deedt ’er eenige Wagthuizen voor stigten, te gelyk, nu of te voren, een vendel, op welk zy, dagt men, zig niet genoeg meende te kunnen verlaaten, ter Stad uit doende schikken (*o*): al ’t welk de Remonstranten dermaate styfde, dat zy onbeschroomder byeenkwamen. Sommige Amsterdammers vervoegden zig, hierop, in Wintermaand, aan de Vergadering der Staaten van Holland. Doch de afge-

1628.

’t Getal
der
Waard-
gelden
aldaar
vermeer-
derd.

(*k*) Copie als boven bl. II.

(*l*) AITZEMA I. Deel, bl. 702, 703.

(*m*) Resol. Holl. 14 April 1628. bl. 75. VAN DEN SANDE X. Boek, bl. 135.

(*n*) AITZEMA I. Deel, bl. 703.

(*o*) Verh. van de Armin. Pactie gedr. 1628. Hoofts Brieven N. 165. bl. 134.

1628. gevaardigden der Regeeringe bragten te wege, dat hun gehoor geweigerd werdt. Alleenlyk, liet men huntoe, hunne bezwaarnissen in geschrifte te stellen, en in te leveren; gelyk geschiedde. Zy klaagden, inzonderheid, over 't vermeerderen der Waardgelder, die zy verzogten dat wederom op het oude getal mogten gebragt worden. Hun smeekfchrift werdt der Regeeringe van de Stad in handen gesteld; die, of bedugt, dat men haar tot het verminderen der Waardgelder dringen zou, of oordeelende, met de aangenomen Waardgelders zelve, nog niet genoeg beholpen te zullen zyn, den Prins bewoog, om haar, op de bedektfte wyze, eenige vendelen knegten toe te schikken. Hy zondt, hierop, vier vendelen van Brederode, van Lokeren, van Hartaing en van Beverwaard, naar Amsterdam, die 'er, op den negentienden van Wintermaand, kwamen (p), en reeds in de Stad waren, eer 'er iemant van wist. Doch van het oogmerk hunner komste werdt der Gemeente de weet gedaan, door eene bekendmaking van deezen inhoud:

De Prins
zendt
nog vier
vendelen
in de
Stad.

Alsoo door de machinatie van verscheiden onrustige Persoonen ontsaen syn seeckere misverstanden ende diffidentien, waer door apparentelyck eenige tumulte, oproer, jae bloedstortingestondt te verwachten. hebben de Heeren Burgemeesters en de Vroetschappe deser Stede raetsaem ghevonden eenighe Compagnien binnen deser voorsz. Stede (met believen ende goevinden van myn Heere den Prince van Orangien) te doen logeeren: alleen daer toe streckende om de voorsz. swarigheden voor te komen ende

(p) Resol. Holl. 8, 12, 13, 19, 20 Decemb. 1628. bl. 210, 211, 213, 214, 223, 224.

de dese Stede ende ghemeynte van dien in haere oude gerustheydt ende fleur te brenghen; waer van de voornoemde Heeren mitsdien goetgevonden hebben de goede ghemeynte te verwittighen, ende denselven van haere goede ende rechte intentie in desen, notificerende, by desen t'insinueren, dat het inneemen van de voorsz. Compagnien alleen is streckende, ten fine als vooren, ende dat zy daarmede niet anders voor en hebben als d'onderhoudinghe ende voorstandt van de ware Christelyke Gereformeerde Religie soo die hier publykelyk geleert wort, beneffens de rust ende welstand deser Stede (q).

1628.

De nieuwe bezetting deedt, eerlang, merkelijken dienst, in 't stillen van eenen oproer, omtrent het Westindisch Huis, verwekt door 't Bootsvolk, welk de Zilvervloot hadt helpen winnen, en meerder buitgeld begeerde, dan hun toegelegd was (r). Van haare inlegering in Amsterdam kreegen de Staaten van Holland haast kennis, door den Raadpensionaris Duik, uit den naam van den Prinse: waarop zy, terstond, beflooten, den Amsterdamschen Burgeren de ingaleverde schriften, ongelezen, te rug te geeven, en hen te wyzen aan de Wethouderschap hunner Stad, met vermaaning van zig, voortaan, als gehoorzaame ingezetenen, te gedraagen. Den afgevaardigden uit de Regeering werdt verzogt geen naauw onderzoek te willen doen op het voorgevallene: 't welk zy aannamen gunstelyk te zullen overdraagen (s). Maar de Wethouderschap hieldt zig zo zeer gehoond, door de voor-

Verandering,
hierop
gevolgd.

(q) Resol. Holl. 20 Dec. 1628. bl. 225. Zie ook AITZEMA I. Deel. bl. 703.

(r) VAN DEN SANDE X. Boek, M. 137.

(s) Resol. Holl. 20 Decemb. 1628. bl. 224, 225.

1629. naamste tekenaars en inleveraars van het Verzoekschrift aan de Staaten, dat zy eenigen der zelveu ter Stad uit bande (t). Aan Doktor *Karel Leenaards* werdt, voor zyn leeven, de Stadt ontzeid; *Jan Willemszoon Bogaard*, Oud Schepen, verweezen in eene boete van tweeduizend guldens. Ook moest hy, met ontdekten hoofde, God en 't Geregt om vergiffenis bidden, of, by weigeringe hiervan, voor twee jaaren, de Stad ruimen. *Pieter van Goetthem*. Korporaal onder het Burgervendel van *Jan Klaaszoon Vlooswyk*, en *Albert Hermanszoon Dingstee*, Nestelmaaker, werden, voor zes jaaren, gebannen. *Pieter Harke*, Koopman, moest eene boete van driehonderd guldens betaalen, en God en 't Geregt om vergiffenis bidden: of, zo hy dit laatste weigerde, zou hy ontpoorterd, en voor twee jaaren gebannen worden. Den overigen werdt, volgens aanbevelinge der Staaten, uitwischung van misdaad vergund (u). De rust was egter, hiermede, nog niet hersteld in de Stad. Sommigen begonden, by monde en geschrifte, te dryven, dat de gewoone Schutters eed, vorderende het beschermen der Ingezetenen, tegen Spanjaards, misnoegden en derzelver aanhangers, hen verbondt, tegen de Remonstranten te arbeiden (v): waarop, van der Remonstranten zyde, een scherp antwoord in 't licht kwam (w). Maar anderen hadden zig, reeds te vooren, met eenige vraagen, betrekke-lyk op deezen eed, vervoegd by de Leidsche Hoogeschoole, en by de Afgevaardigden der Zuid-

Beden-
kingen,
op den
Schut-
ters eed
te Am-
sterdam.

(t) VAN DEN SANDE X. Boek. bl. 131.

(u) Extr. uit het Justitieboek van Amstelredamme 27 en 31 January 1629.

(v) Schutters Kroon en Echo op den Eed. enz. gedr. 1628.

(w) Hamans Loon enz. gedr. 1628.

Zuid- en Noordhollandfche Sinoden (x), die 'er ¹⁶²⁹ zulk een antwoord op gaven, dat 'er de Wethouderfchap zeer kwalyk in genoegd was. Zy hadden onder anderen geoordeeld „ dat een fchutter niet gehouden was, eenen eed te doen, zo bewimpeld ingefteld, dat hy, uit kragte van denzelven, zou konnen verplicht worden, de wapenen te voeren, of iet anders te doen, ten nadeele der Hervormde Leere, of ten voordeele van de vyanden dier Leere; dat hy ook niet tot Hoofdman of Kapitein mogt ftemen eenen, dien hy wist te zyn een gezwooren vyand der waare Hervormde Leere, noch eed doen, om hem te volgen en te gehoorzaamen, al werdt hy 'er zelfs om ontpoorterd (y).” Doch Burgemeesteren en Raaden van Amsterdam dedden eene openlyke waarschuwing tegen dit Antwoord, en bevalen allen fchutteren hunnen eed te vernieuwen, te gelyk verklaarende, dat die eed infloot „ het handhaaven der Privilegien, onder de byzondere Kapiteinen, en het befchermen der burgeren en inwooneren, tegen allen geweld en overlast (z).” Dit gefchiedde, in Sprokkelmaand des jaars 1629. De Hevig-gemoeden bleeven egter, het gantsche jaar, nog onrustig. Ter gelegenheid van de vernieuwing des eeds, of al te vooren, waren eenige burgers ontfchutterd, 't welk merkelyk misnoegen, by anderen, verwekt hadt. Eenige Predikanten voedden de tweedragt. Smout voer vinnig uit van den predikftoel, tegen 't beleid der Wethouderfchap, en fchroomde niet, ontbooden

VOOR

(x) Refol. Holl. 3 Maart 1626. bl. 21.

(y) Zie de Confultatie by AITZEMA I. Deel, bl. 806.

(z) Zie AITZEMA I. Deel, bl. 808.

1622. voor Burgemeesteren, zyn zeggen staande te houden, de Heeren aanmerkende „als beroerders van Israëel, die, met Rehabeam, den raad „der ouden, waardoor hy Burgemeester Pauw „en de zynen zeide te verstaan, veragt hadden.” Zo grof maakte hy 't eindelyk, dat hem, op den zevenden van Louwmaand des jaars 1630, gelast werdt, des anderendaags, voor Zonnenondergang, de Stad te ruimen. Ook werdt de Predikant *Kloppenburg*, daarna, uit Amsterdam gezet. Smout werdt, federt, nergens beroepen. Doch Kloppenburg, eenen tyd lang te Leiden gewoond hebbende, bekwam het Hoogleeraarsamt te Franeker (*a*). Ondertusschen, viel 'er, ter Vergaderinge van Holland, veel te doen, over 't beslegten der Kerkelyke geschillen, te Amsterdam. De Regeering sprak van zig te willen dienen van 't regt, welk zy hadt, om zitting te nemen in den Kerkenraad: waarin de Predikanten luttel behaagen hadden. Verscheiden' Leden der Staaten stelden de Regeering van Amsterdam in 't onglyk. Men begon te spreken van 't uitschryven eener Provinciaale Sinode; die egter, nadat 'er zyne Doorlugtigheid en de beide Geregtshoven op gehoord waren, agterbleef. Ook vertoonde Burgemeester Bikker den Prinse, den Gemagtigden der twee Raaden, en den Gemagtigden der Staaten, in eene rede, die over 't uur duurde, zo klaar, in welker wyze, Smout zig, zo tegen de hooge Overheid, als tegen de Bondgenooten, met ergerlyke, verwaande en haatelyke redenen, verloopende hadt (*b*), dat de meesten gunstiger begonden te gevoelen van 't ge-

Hy en
Kloppen-
burg
worden
ter Stad
uit gezet.
Moeite,
hieruit
gereezen.

(*a*) AITZEMA I. Deel, bl. 1019-1023.

(*b*) HOOFTS Brieven N. 206. bl. 164.

gedrag der Regeeringe van Amsterdam. Prins Fredrik Henrik, die, omtrent deezen tyd, zekeren Heer, uit wiens mond dit verhaald wordt (c), een affchrift hadt afgevorderd van een Plakaat van Hertoge Filips van Bourgondie, verbiedende zelfs de naamen van Hoeksch en Kabeljauwsch (d), vondt niet vreemd, dat men, volgens eenen voorflag van Dordrecht, de geschillen liete afhandelen, door vier Raaden uit de beide Gerechtshoven en vyf Kerkelyken, twee Profesoren en drie Predikanten. Doch de Kerkelyken, de zaak voor Kerkelyk houdende, maakten zwaarigheid, om, daarover, met anderen dan met Kerkelyken te zitten. Amsterdam en andere Leden der hooge Regeeringe hielden ze, daarentegen, voor louter *politiek*. De meerderheid scheen 't egter niet eens, met Amsterdam (e). Doch de Pensionaris Kats, die 't Ampt van Raadpensionaris, by voorraad, waarnam, zynde Duik, onlangs, overleeden, maakte zwaarigheid, om, in dit stuk, met de meerderheid, te besluiten (f). De Gemagtigden der Noordhollandfche Sinode deden, in Slagtmaand, eenen voorflag, om de geschillen in der minne af te doen. Doch hy behaagde niet. Eindelyk, werdt de zaak, door de Staaten, gesteld aan de uitspraak van den Prinse (g), die, eerlang, verklaarde „ dat de „ Wethouders van Amsterdam, voor den tyd „ van een jaar, zouden nalaaten gebruik te maaken van hun regt, om in den Kenkenraad zit- „ ting

Uitspraak
van den
Prinse.

(c) By Hoort, ter aangehaalder plaats.

(d) Zie IV. Deel, bl. 13.

(e) Refol. Holl. 19 Jan. 1, 2, 14, 27 Maart, 30 April 2, 3.
15 May 1630. bl. 12, 29, 31, 42, 52, 60, 62, 63, 75.

(f) Refol. Holl. 8 Juny 1630. bl. 91.

(g) Refol. Holl. 21 Nov. 12 Dec. 1630. bl. 143, 164.

1629. „ ting te neemen, en dat Smout zyne wedde als
 „ Predikant zou blyven genieten, en alomme be-
 „ roepelyk zyn; doch niet in Amsterdam ko-
 „ men.” De Wethouders namen in deeze uit-
 De Ker- „ spraak genoegen; doch niet de Synode. Zy be-
 kelyken „ geerde Smout te houden voor Predikant van
 neemen „ Amsterdam, schoon zy toefstondt, dat hy zig vry-
 'er geen „ williglyk buiten de Stad zou onthouden. Ook
 genoe- „ begreep zy, dat de Wethouders uit den Kerken-
 gen in. „ raad behoorden te blyven, tot dat zyne Doorlug-
 „ tigheid, de Heeren Staaten en de Synode, des-
 „ wege, nader zouden zyn overeengekomen. De
 „ Gemagtigden van Amsterdam, hierop, verklaard
 „ hebbende, met het neemen van zitting in den
 „ Kerkenraad te zullen voortvaaren, en de Synode
 „ niet te hebben gekend, noch te zullen kennen,
 „ ondernam de Synode, 't geschil, naar haare mee-
 „ ning, te beslissen. Doch de Gemagtigden van
 „ Amsterdam deden een scherp *Protest* tegen de
 „ uitspraak der Synode, die zig, zeide men, niet
 „ ontzien hadt, aan te gaan tegen de verklaring
 „ zyner Doorlugtigheid (*h*). Ook hieldt men zig,
 „ te Amsterdam, aan deeze verklaring, zonder
 „ zig, aan het besluit der Synode, iet te laten gelegen
 „ zyn (*i*). Doch my is niet gebleeken, dat men 'er
 „ voor 't jaar 1632, zitting genomen hebbe, in den
 „ Kerkenraad; wel, dat Smout zyne Predikants-wed-
 „ de, niet zonder moeite, bekomen heeft (*k*). De
 „ Stad raakte, egter, door den tyd, in rust. De
 „ Wethouderschap handhaafde haar gezag, door de
 „ bezetting, welke geheellyk afhing van den Prin-
 „ fe,

(*h*) Resol. Holl. 21 Dec 1630. bl. 174. 23, 27, 28 Maart 1,
 2 April 1631. bl. 39. 43, 53.

(*i*) Resol. Holl. 1631. bl. 158.

(*k*) Resol. Holl. 27 July 1640. bl. 160.

fe, die haar genegen bleef (4). Midlerwyl, ver-
 wierven de Remonstranten, hier, zo veele vry-
 heid, dat men hun toeliet, in den jaare 1630, 1629.
 eene nette Kerk te stigten. De beroemde Digter, De Re-
Joost van den Vondel, die, ten deezen tyde monstran-
 bloeide, vereerde deeze stigting, met een fraai ten stig-
 vers (1), welk, gedrukt onder eene afbeelding ten eene
 van 't gebouw, openlyk, te koop gehangen werd: Kerk, te
 doch de Wethouders, niet willende, dat men met Amster-
 hunne goedheid zou pronken, lieten de prent en 't dam.
 gedigt ophaalen, en de koperen plaat zelve op 't
 Stadhuis brengen, daar ze, eenige jaaren, leg-
 gen bleef, tot dat men ze, na 't verzagten dert y-
 den, den eigenaar wederom volgen liet (m). Zookeene
 ver ging deeze verzagting, dat men, eerlang, Kweek-
 gedoogde, dat de Remonstranten eene Kweek- school.
 school opregtten in Amsterdam, alwaar de God-
 geleerdheid, en daarna ook andere weetenschap-
 pen, naar hunne begrippen, onderweezen wer-
 den. Simon Episkopius, die voorheen Profes-
 sor te Leiden geweest, en, na 't veroordeelen der
 Remonstranten, ten Lande uit, gebannen was,
 heeft, van 't jaar 1634 af, tot zynen dood, die
 in 't jaar 1643 voorviel, toe, in deeze Kweek-
 school, lesfen gegeven (n). In den Haage, ge-
 noo-

(1) VONDELS Poëzy II. Deel, bl. 526.

(m) VONDELS Leven bl. 32.

(n) P. A. LIMBORCH Vita Episcopii p. 313, 316.

(4) Ik bedien my, hier, byna van de woorden des
 Drosfaards Hooft, die de gelegenheid van Amsterdam,
 ten deezen tyde, met een staatkundig oog, beschouwd
 heeft: en, in eenen Brief aan den Raadsheer Reigers-
 bergen, dus schryft: *Cum quodcunque hic auctoritatis est*
in magistratu, id omne niti fere praesidio militari videa-
tur, atque hoc, ut par est, ex Imperatore pendeat &c.
 Zie Hoofts Brieven N. 253. bl. 209.

1629. nooten de Remonstranten ook langs hoe meer
vryheid. Uitenbogaard hadt, reeds in den aan-

Uitenbo-
gaard
predikt,
in den
Haage.

vang des jaars 1627, by sineekfschrift, ter alge-
meene Staatsvergaderinge, verzogt, zig te mo-
gen zuiveren van 't gene hem, by *Sententie*, te
last gelegd was. Doch zyn verzoek was afge-
slaagen. Men verstondt, dat de Staat van 't Land
nog niet gehengde, dat men de billykheid van
't geweezene in 't jaar 1619 in twyfel trok. E-
venwel verkeerde hy, sedert, langs hoe openly-
ker, in den Haage, en heeft 'er, tot in 't jaar
1644, wanneer hy overleedt, verscheiden' rei-
zen gepredikt (o). Doch in andere Steden, met
naame te Leiden, daar de Hooge Schoole was
(p), en te Haarlem, leedt het nog ettelyke jaa-
ren, eer de Remonstranten ongestoord vergade-
ren mogten. Ook liep het, in andere Gewesten,
vooral in Overysfel, nog lang aan, eer men
hunne byeenkomsten toeliet. Allengskens zyn
zy egter aan meerder vryheid geraakt. De Si-
noden, bespeurende, dat de tegenwoordige Re-
geering geenen wil hadt, om de Remonstranten
verder te vervolgen, lieten, door den tyd, af
van klaagen over *Arminiaansche stoutigheden*, en
bepaalden zig, aan het waarneemen van het ge-
drag der Roomschegezinden, welken men ook
meerder vryheid gebruiken liet, die, na 't ein-
digen van den oorlog, in den jaare 1648, nog
merkelyk toenam.

Doorlug-
tige
Schoolte
Amster-

't Gebeurde te Amsterdam heeft ons, eenen
geruimen tyd, opgehouden. Doch wy zyn 'er
te uitvoeriger over geweest, om dat men 'er,

ON-

(o) UYTENBOG. Lev. en Verantw. Cap. XVIII. en XIX. AITZEMA I. Deel, bl. 1079.

(p) Zie AITZEMA I. Deel, bl. 703.

onzes weetens, nergens, een naauwkeurig ver-
haal van vindt. Wy konden 'er niet afscheiden, 1629.
zonder nog, met een enkel woord, te melden, dam op-
dat het verschil in deeze Stad tusfchen de Re- gereg.
geering en sommige Kerkelyken, die 't met de
Hoogleeraars der Hooge Schoole te Leiden
eens waren, gelegenheid gegeven heeft, tot het
opregten eener Doorlugtige Schoole te Amster-
dam, in den jaare 1631. De Regeering deezer
Stad, misnoegd op de Leidsche Hoogleeraars,
onder anderen ook, over het antwoord op de
vraagen eeniger Amsterdammers, noopens het
stuk van den Burgereed, fchynen, ter deezer oor-
zaake, gelegenheid gezogt te hebben, om zulke
jongelingen, die zig tot den dienst van Land of
Kerk bekwaam wilden maaken, nader by huis,
te doen onderwyzen: waarna zy maar weinig
tyds op de Hooge Schoole zouden behoeven te
zyn, om bevorderd te konnen worden. De Stad
Leiden kante zig, in 't eerst, zeer tegen 't op-
regten deezer Doorlugtige Schoole, tot zo verre
zelfs, dat zy weigerde in de gemeene lasten te
bewilligen, zo de School opgerecht werdt. Doch
die van Amsterdam weezen aan, dat zy niets
voorhadden, welk, naar reden, zou konnengeagt
worden te ftryden met de Privilegien van 's Lands
Hooge Schoole, te Leiden (q). Men ging dan
voort met het werk, en verkoor Gerardus Joannes
Vosfius (5) en Kaspar Barlaeus tot eerste Profes-
foren,

(q) Refol. Holl. 8, 18 April 1631. bl. 62, 73.

(5) Vosfius, fchoon, zo wel als Barlaeus, in 't jaar
1619, van zyn ampt in de Leidsche Hoogeschoole ver-
laaten, was nogtans, federt, zo verre wederom in gunst
geraakt, dat hem, onlangs, voor de opdragt van zyne
Institutiones, en *ter zaake van voorige dienften*, door 's

1629. foren, Vosfius in de Historien, en Barlaeus in de
 ——— Welſpreekendheid. De Remonſtranten te Am-
 ſterdam waren zeer in hunnen ſchik met deeze
 keuze, alzo zy oordeelden, dat beide deeze man-
 nen, die zig, door veele geleerde ſchriften, be-
 roemd gemaakt hebben, hun niet ongenegen wa-
 ren. Ook beſlooten ze hunne jeugd, tot den
 predikdienſt geſchikt, de leſſen deezer Profes-
 ſoren te laaten bywoonen (r). Doch 't wordt
 meer dan tyd, dat wy, na deezen buitentred,
 tot het verhaal der gemeene Staats- en Oorlogs-
 zaaken wederkeeren.

XXIII.
 Voorbe-
 reidſels
 tot den
 Veld
 togt.

De geldmiddelen des Konings van Spanje mer-
 kelyk beſnoeid zynde, door het veroveren der
 Zilvervloote, oordeelde Prins Fredrik Henrik,
 dat het nu wederom tyd was, om aanvallender-
 wyze te oorloogen. Hy drong dan, in 't begin
 des jaars 1629, zeer op vermeerdering der troe-
 pen. Doch veele Leden van Holland maakten
 zwaarigheid, om hierin te bewilligen (s). Som-
 migen waren geſteld, op 't ſpaaren van 's Lands
 middelen. Anderen werden ſlaauw gemaakt,
 door eenen heimelyken handel van Beſtand, on-
 langs aangevangen, en wederom anderen weder-
 ſtreefden den Prinſe, om dat hy, huns oordeels,
 te zeer tot gemaatigdheid omtrent de Remon-
 ſtranten neigde. De algemeene Staaten zonden
 eenigen uit hunne Vergaderinge af, om de Staa-
 ten van Holland over te haalen (t): en men be-
 floot, hier, eindelyk, den Prins en de Gekom-
 mit-

(r) P. A. LIMBORCH Vita Episcopii p. 313.

(s) Reſol. Holl. 16, 20, 22 Febr. 1629. bl. 6, 8, 9, 10.

(t) Reſol. Holl. 1 Maart 1629. bl. 17. AITZEMA I. Deel, bl. 854.

Lands Staaten, zeshonderd guldens vereerd werden. Re-
 ſol. Holl. 30 April 1630. bl. 60.

mitteerde Raaden te magtigen, om de voorgeslaagen' ligting, by voorraad, te doen (u): waarin Haarlem, Schoonhoven, Edam en Enkhui-zen, die 'er de meeste zwaarigheid tegen gemaakt hadden, ook bewilligden. Doch Enkhui-zen deedt zulks alleen op 't behaagen der *meesteren (v). De Prins verzuimde niet, alles te bezorgen, wat tot eenen vroegen veldtogt vereischt werdt. Het Leger der Staaten trok, omtrent Arnhem, byeen: werwaards ook zyne Doorlugtigheid zig begaf, op den vierentwintigsten van Grasmaand (w). Zyn oogmerk was 's Hertogenbosch te belegeren, en hy beloofde zig eenen goeden uitslag van deeze onderneeming, om vier voornaame redenen, 't groot geldgebrek in Spanje; 't afzyn van Spinola, die derwaards verreisd was; de kryg tegen den Koning van Deenemarke, die 's Keizers troepen verhinderen moest, herwaards te komen; en de togt des Konings van Frankryk naar Casal, die Filips den IV. de handen vol werks scheen te zullen geeven. De uitkomst leerde nogtans, hoe ydel alle deeze redenen waren. De Spaansche Nederlanden bragten zo veel op, dat de Infante zig in staat bevondt, om een Leger te velde te brengen. Graaf Henrik van den Berge vervulde de plaats van Spinola. De Keizer sloot de vrede met den Koning van Deenemarke, en zondt een magtig Leger naar de Vereenigde Gewesten. Lodewyk de XIII, 't beleg van Casal hebbende doen opbreken, keerde naar Frankryk te rug, zonder dat het, tusschen hem en Filips, tot eene vredebreuk

1629.

* *Prin-
paalen.*Oogmerk
van Prin-
se Fredrik
Henrik.

(u) Resol. Holl. 2 Maart 1629. bl. 19.

(v) Resol. Holl. 21 Maart 1629. bl. 47.

(w) AITZEMA I. Deel, bl. 855.

1529.

Hy
brengt
den
vyand in
onze-
kerheid.

's Hertog-
bosch
berend.

breuk kwam (x). 't Beleg van 's Hertogenbosch slaagde nogtans gelukkiglyk; doch om gantsch andere redenen, dan men verwacht hadt.

De Prins, om den vyand in onzekerheid te houden van zynen toeleeg, hadt den Graaf van Styrum naar Lingen, den Kolonel Pinsen naar Wezel, en den Luitenant-Generaal *Stakenbroek* naar 's Hertogenbosch gezonden, om de gelegenheid deezer drie Steden te bezigtigen: en op 't verflag, welk zy 'er hem van deden, aan elk hunner verklaard, gezind te zyn, de Plaats, die ieder bezogt hadt, aan te tasten. Niemand, zelfs niet de meeste Leden der hooge Regeeringe wisten, op welke Plaats hy 't oog hadt (y). Op den agtentwintigsten, monsterte hy het Leger op de Mookerheide, werwaards hy 't hadt doen optrekken. Het bestondt uit tweehonderdvierenveertig vendelen, of omtrent vierentwintigduizend knegten, en zestien kornetten, of omtrent vierduizend paarden. Des anderendaags, toog het gros van dit Leger, by Graave, over de Maaze, terwyl *Stakenbroek*, met de meeste Ruitery, vooruit gezonden werdt, om 's Hertogenbosch te berennen. Pinsen bleef, met twee-entwintig vendelen knegten, eenigen tyd, by Schenkenichans; doch kwam, daarna, ook voor 's Hertogenbosch. De Graaf vanden Berge, die tusschen den Ryn en de Maaze lag, in den waan zynde, dat Fredrik Henrik iet op Wezel voorhadt, hadt zyn Leger derwaards doen trekken. Doch op de tyding, dat de onzen zig op de Mookerheide hadden nedergeslaagen, toog hy naar Venlo en Roermonde. En nadat hy verstaan hadt, dat de Staat-

(x) Memoir. de Fred. Henri p. 52, 53.

(y) VAN DEN SANDE X. *Week*, bl. 134.

Staatsche benden, by Graave, over de Maaze getrokken waren, poogde hy Maastricht te dekken: tot dat hy, eindelyk, in 't zeker, berigt werdt, dat men 't op geene van alle deeze Steden, maar op 's Hertogenbosch, gemunt hadt. Sterk van gelegenheid was deeze Stad, en daarenboven van verscheiden' goede Vestingwerken voorzien. Men hadt 'er overvloedigen voorraad van mond en oorloge binnen gebragt. De bezetting, die drieduizend knechten en vier kornetten paarden sterk was, stondt onder bevel van den Heere van Grobbendonk, een' ervaaren krygsman. De Prins van Oranje verschanste zig, terstond, op de bekwaamste plaatzen, alwaar nogtans, hier en daar, tot vier voeten, water stondt; 't welk den arbeid moeilyk maakte. In drie weken, was alles voltrokken. Toen deedt de Prins een' aanvang maaken, met delven der Loopgraaven, tegen de Schansen S. Izabelle en S. Antoni, van welken men zig meester maaken moest, eer men de Stad, van deezen kant, kon aantasten. Te gelyk, naderde men de Stad, tegen over de Hinthemer Poort, met delven. De belegerden dedden, nu en dan, uitvallen om den arbeid te hinderen. Doch hy werdt, desonaangezien, met tamelyken spoed, voortgezet. In Zomermaand, begaf zig de Graaf van den Berge, aan 't hoofd van 't Spaansche Leger, op weg, tot ontzet der Stad. Hy sloeg zig, by Turnhout, neder, daar hy 't Krygsvolk monsterde: welk men vindt, dertigduizend knechten en zeventig kornetten paarden sterk geweest te zyn. Wat laater, legerde hy zig te Sprang, daar hy nog eenig volk ontving, uit Breda. Fredrik Henrik, onvermoeid in 't voortzetten der belegeringe, wist zig van het water

1629.

Opening
der
Loop-
graaven.

Beweg-
gingen
van den
Graave
van den
Berge.

Yver van
Prinse

van

1629. van de Dommel en de Aa te bedienen, tot versterking zyner Legersteden, met eene dubbele graft, die in drie weeken voltrokken werdt. De Graaf van den Berge hem, midlerwyl, digter genaderd zynde, deedt hy, tegen alle onverhoedsche aanvallen, op veele plaatsen, sterke wagten leggen, die hy, in perfoon, ook des nagts, ging bezoeken, en tot wakkerheid aanmoedigde. 't Werk der loopgraaven zette hy ook vlytiglyk voort, niet zonder zig, van tyd tot tyd, in merkelyk gevaar te begeeven: waartegen hy, door de algemeene Staaten, schriftelyk, gewaarschuwd werdt (z). De Graaf van den Berge deedt verscheiden' aanvallen op het Leger der Staaten, doch werdt, geduuriglyk, afgeweezen. Daarna, zig te Boxtel hebbende nedergeslaagen, brak hy, onverhoeds, op, met zyn Leger, den weg nemende naar Graave, als hadt hy voorgehad, deeze Stad te belegeren, en Fredrik Henrik, hierdoor, af te trekken van 's Hertogenbosch. Doch men voer voort met het beleg deezer Stad, en maakte zig, eerlang, meester van de schansen I- zabelle en Antoni: waarna men zig gereed maakte, om de Stad, ook van deezen kant, te naderen; 't welk egter langzaam toeging (a).

Twee
schanfen
gewon-
nen.

De Prins
draagt
zorg voor
den Yssel
en de
Waaie.

De Prins, schoon ten hoogsten ingenomen met het beleg van 's Hertogenbosch, hieldt nogtans een waakend oog, op de bewegingen des vyandlyken Legers. De Kolonel *Varik*, onlangs gezonden om den Yssel te beschermen, kreeg bevel, om zig in Graave te werpen, terwyl de Graaf van Styrum, met vyftig vendelen knegten en twintig kornetten paarden, naar den Waal- en Ysselkant

(z) AITZEMA I. Deel, bl. 859.

(a) Memoir. de Freder. Henri. p. 54-52.

kant geschikt werd. Doch de Graaf van den Berge dagt niet om Graave. *Lukas Kairo*, Bevelhebber van Lingen, hadt zig, met tweeduizend man, by Goch gelegerd. Van hier, zondt hem de Graaf van den Berge in alleryl naar den Yssel, dien hy, even boven Ysfeoord, overtrok, zonder eenigen tegenstand van belang te ontmoeten. De Staaten van Gelderland, onverhoeds overvallen wordende door den vyand, hadden verzuimd de vereischte orde te stellen, en de Graaf van Styrum was nog te Nieuwmegen, toen hem berigt werd, dat de vyand den Yssel overgetrokken was. De Graaf van den Berge, die, by Mook over de Maaze getoogen zynde, zigte Kraanenburg nedergeslaagen hadt, kreeg hier tyding, dat Kairo, gelukkiglyk, over den Yssel geraakt was. Terstond breekt hy toen op, spoedt zig naar Wezel, trekt daar over den Ryn, en rukt, zo schielyk, den stroom langs, benedenwaards, dat hy zig, den agtentwintigsten van Hooimaand, bevondt aan den Yssel, tegen over de plaats, daar Kairo zig reeds verschanst hadt. De Graaf van Styrum hadt, eenige dagen te voren, Kairo zoeken te verdryven uit zyn voordeel; doch hy was, met merkelyk verlies, afgeweezen, en genoodzaakt geworden, te keeren naar Arnhem, vanwaar hy gekomen was (b).

De tyding van 's vyands overtocht over den Yssel veroorzaakte groote bekommering, in de Vereenigde Gewesten, in 't Leger voor 's Hertogenbosch, en in den Prinse selv'. Hy wist, dat de Plaatsen langs den Yssel onvoorzien waren van volk en krygsbehoeften, en vondt zig ingewik-

1629.

Devyand
verze-
kert zig,
vancen,
overtogt
over den
Yssel.

Degrens-
steden
worden
voorzien
van volk.

(b) Memoir. de Freder. Henri p. 82-87. VAN DEN SANDE A. A. 141.

1629. wikkeld in een zwaar beleg, waaruit hy niet veel volk of geschut misfen kon (c). Men riedt hem wel, 't beleg op te breeken; doch hy verklaarde, *liever te willen sterven, dan een beleg verlaaten, welk reeds zoveel gekost hadt, en waarvan de eer van den Staat en de zyne afhing*. Hy besloot dan, 't beleg voort te zetten, en Graaf Ernst Kasimir, met vyfenvyftig vendelen knechten en veertien kornetten paarden, af te zenden, om Doesburg, Zutphen, Deventer en Zwol van volk te voorzien. Ook droegen de Staaten van Gelderland, Utrecht en Overysfel, op zyne aanschryving, zorg, dat de boeren zig, met hun vee en koorn, naar de naaste Steden begaven, en 't gene zy niet medevoeren konden verdierven; om dus den vyand, zo hy dieper in 't Land wilde, door gebrek, tot den hertogt, te noodzaaken, alzo hem de voorraad, niet dan van Wezel, en onder sterk geleide, zou konnen nagezonden worden. Voorts, beslooten de algemeene Staaten, zonder uitsfel, eenige troepen aan te neemen, die in Deenschen dienst waren geweest. De Kolonel Morgan was ook te rug gekeerd. Zyn meeste volk werdt geplaatst, in Zwol en Deventer; hy zelf, binnen Naarden (d). Wyders, nam men drie regementen aan, die voor den Koning van Zweeden geworven waren, en, insgelyks, in de Overysfelsche Steden, gelegd werden. De Stad Utrecht werdt bezet met duizend man, geligt voor de Westindische Maatschappye. 't Land tusfchen Utrecht en de Vaart, en tusfchen Utrecht en Muiden werdt onder water gezet (e). In Wagenin-
gen

(c) Refol. Holl. 1629. bl. 77.

(d) Refol. Holl. 14, 16 Aug. 1629. bl. 144, 149.

(e) Refol. Holl. 14, 17, 21, 23 Aug. 12 Sept. 1629. bl. 144, 152, 153, 162, 171, 185. Hoofts Brieven N. 179, 183. bl. 143, 146.

gen en Harderwyk, werdt ook eenig volk gelegd. Graaf Ernst bleef binnen Arnhem. In deezzen staat, besloot men af te wagten, wat de vyand onderneemen zou (f). 1629.

De Graaf van den Berge bleef, langer niet dan drie dagen, aan de overzyde vanden Yssel. Op den eenendertigsten van Hooimaand, trok hy, met een deel zyns Legers, langs de schipbrug, over den stroom, sloeg zig neder te Dieren, tegen over Doesburg, nam eene schans in, tusfchen deeze Stad en Zutphen, wierp eene nieuwe affnyding op, en begon eene brug, op paalen, te leggen over den Yssel, onder 't gefchut der bemagtigde fchanse. *Ernst, Graave van Montecuculi*, daarna, tot zyne verfterking, met veertienduizend man Keizerlyke troepen, over den stroom getrokken zynde, besloot men de Veluwe in te rukken (g), naar Amersfoort, daar slegts zes vendelen knechten en een kornet paarden-binnen lagen, die de Plaats terftond opgaven. De Bevelhebber der Stad, *Tertulliaan van Dorp*, werdt, deswege, met ballingschap, gestraft. 't Huister Eem werdt, insgelyks, veroverd, door den vyand. Doch te Hattum, op welke Stad de *Graaf van Salazar* het oog hadt, was men op zyne hoede; zo dat 'er niets vyandlyks op ondernomen werdt, welk eenig merkelyk nadeel deedt (h). Ook stelde Harderwyk zig zulks in staat, dat men op deeze Stad, insgelyks, niets durfde bestaan (i). Midlerwyl, hadt het inneemen van Amersfoort Utrecht,

XXIV.
Inval in
de Veluwe.

Amers-
foort ver-
looren.

(f) Memor. de Freder. Henri p. 87-92. AITZEMA I. Deel, bl. 917.

(g) Refol. Holl. 13 Aug. 1629. bl. 143.

(h) Refol. Holl. 20 Aug. 1629. bl. 161.

(i) Refol. Holl. 19 Aug. 1629. bl. 160. VAN DEN SANDE X. Boek, bl. 145, 146.

1629. trecht, daar zig toen de Vergadering der algemeene Staaten bevondt (*k*), vervuld met schrik. Veelen vlugtten, met hunne kostbaarste goederen (*l*), naar Holland; daar men, in veele jaaren, geenen vyand gezien hebbende, ook niet zonder vreeze was. Zelfs liep het gerugt, dat de vyand eenen aanslag in den zin hadt, op Amsterdam (*m*). Montecuculi hieldt zig, ondertusfchen, op de Veluwe, bezig, met plonderen en blaaken. Hilversom zelf, een voornaam Dorp in Gooiland, werd't aan koolen gelegd. De vyandlyke partyen stroopten, tot onder de poorten van Naarden (*n*).

't Beleg
van 's
Hertogenbosch
wordt
voortgezet.

Eindhoven
ge-
wonnen.

Doch deeze moedwil en de vrees voor erger was niet magtig, den Prins af te trekken van 's Hertogenbosch, welk men langs hoe nader kwam, aan drie byzondere oorden; schoon niet zonder veel bloeds te spillen. Eindelyk, genaakte men de graft, en maakte zig meester eener halve maane, die, door de belegerden, lang en wakkerlyk, verdedigd was. Terwyl men, aan de gaanderyen over de graft, arbeidde, werd't de Luitenant-Kolonel *Eduard Vere*, even na dat hy den Prins gegroet hadt, en van de wagt getrokken was, met een' kogel, door 't hoofd geschooten, dat hy 't bestierf. De Graaf van den Berge hadt, toen hy van Boxtel vertrok, eenig volk aan de Maaze gelaaten, dat, onder bevel van *Balançon*, ondernam, de dammen, waarmede de onzen de stroomen gestopt hadden, door te steeken. Doch Stakenbroek en Bouillon dreeven hen naar Breda, daar zy van Bouillon overvallen en gevangen ge-

(*k*) AITZEMA I. Deel, bl. 269, 287.

(*l*) Memoir. de Freder. Henri p. 93-95. AITZEMA I. Deel, bl. 269-268.

(*m*) VAN DEN SANDE X. Noek, bl. 146.

(*n*) HOOFTS Brieven N. 186. bl. 119.

genomen werden, terwyl Stakenbroek zig meester maakte van Eindhoven, alwaar zy zig te vooren verzameld hadden (o). 1629.

In deezen stand der dingen, vervoegden zig de Heer van Haarfolte en de Thesaurier van Goch, voor 's Hertogenbosch, by den Prinse, om hem, uit naam van den Kolonel *Otto van Gend, Heere van Dieden*, Bevelhebber van Emmerik, die, met kennis van zyne Doorlugtigheid, lang heimelyk verftand gehouden hadt binnen Wezel, opening te doen van eenen aanslag op deeze Stad; die, onlangs, van een goed deel haarer bezettinge ontbloot was, om 's vyands Leger te versterken. De Prins, den toeleg goedkeurende, belast Graave Ernst den Kolonel Dieden duizend uitgelezen' knegten en agt kornetten paarden by te zetten. Dieden, den Bevelhebber van Breëvoort, *Wolf*, met zeshonderd man, tegen den negentienden van Oogstmaand, twee uren voor den dag, op zekere plaats, een half uur van Wezel, bescheiden hebbende, slaat zelf, 's daags te vooren, van Schenkenschans, op weg, trekkende voorby Emmerik, daar men de poorten digt hieldt, naar de gemelde plaats, alwaar hy, mids de donkerheid des nagts, en 't buijig en regenagtig weder, twee- of driemaal van den weg geraakt zynde, eerst ten vier uren, des morgens, met het aanbreeken van den dag, aankwam. *Wolf*, die 'er, ten bestemden tyde, was geweest, was toen wederom vertrokken, vreezende ontdekt te zullen worden. Dieden besloot, deson- aangezien, den aanslag te waagen. Dertig man slegts, geleid door twee burgers van Wezel, een' XXV.
De Kolo-
nel van
Dieden
neemt
Wezelin,
door ver-
rasing.

(o) Memoir. de Fred. Henri p. 95-104. AITZEMA I. Deel, bl. 221.

1629. van welken *Pieter Muller* genoemd was (*p*), trekken vooruit, gevolgd van tagtig anderen, en wat verder, van nog honderdentwintig, onder den Kapitein *Huigens*. De twee eerste hoopen, na 't uitrukken eener enkele hameie, door de drooge graft, opeen bolwerk, geraakt, werden, door de schildwagt, te rug gedreeven; doch *Huigens*, aanrukkende, overmeesterde de wagt en het bolwerk. Onmiddelyk hierop, volgt *Dieden*, die *Lauwik* terstond zendt, om de Deemse poort te openen, en de Ruitery in te laten. *Huigens* bemagtigt, ten zelfden tyde, de markt, na dat hy twee vendelen Spanjaards, die hem den weg betwistten, verslaagen hadt. In een oogenblik, was de Stad overmeesterd: de Bevelhebber *Fran-cisco Lozano*, die zig, omtrent de Steenpoorte, nog eene wyle, verdedigde, werdt gevangen genomen (*q*): waarna de voornaamste straaten en plaatsen schoon gevaagd en bezet werden. Wolf, aan 't schieten gehoord hebbende, wat 'er gaande ware, keerde, nog by tyds, te rug, om deel aan de eere der overwinninge te hebben. Hy bemagtigde de schansen, die de vyand op de Lippe hadt opgeworpen. In Wezel, werden twee endertig stukken geschuts en zeer veele krygs- en mondbehoeften veroverd. Ook behaalden de onzen, aldaar, grooten buit van pakkaadje en zilverwerk, agtergelaaten door de Keizerlyke en Spaansche Oversten, die naar 't Leger, welk nu op de Veluwe lag, vertrokken waren. De gantsche bezetting, nog twaalfhonderd man sterk, werdt krygsgevangen gemaakt. Men rekt, dat 'er, van 's vyands zyde, tweehonderd, van de

on-

(*p*) VAN DEN SANDE X. Boek, bl. 147.

(*q*) Relol. Holl. 20, 22, 23 Aug. 1629. bl. 163, 167, 169.

onze flegts twee-endertig man, by deeze gelegenheid, gefneuveldzyn. Op deeze wyze, werd 1629.
 Wezel verrast, op Zondag, den negentienden van Oogstmaand: in welk ongemeen voorval, bovenal opmerkelyk was, dat het dwaalen onderweg, welk men meende, dat den aanflag verbrod zou hebben, medewerkte, om dien te doen gelukken; alzo de wallen, die 's nagts zeer fterk waren bewaakt, met het aanbreeken van den dag, van het grootfte gedeelte der wagt verlaaten waren (r).

Het inneemen van Wezel veranderde den staat der zaaken t'eenemaal. De Graaf van den Berge, zig nu den toevoer afgesneden ziende, ontbodt Montecuculi te rug van de Veluwe. Amersfoort en 't Huis ter Eem werden toen verlaaten (s). Graaf Jan van Nassau, Neef van den Prinse, Fredrik Henrik, die, eenige jaaren geleeden, vergeefs, bevordering gezogt hebbende by de Vereenigde Staaten (t), federt, in Keizerlyken dienst getreden, en onlangs, aan 't hoofd van agt- of tienduizend man, in de Veluwe, gevallen was, trok, insgelyks, over den Yssel te rug, zig, tusfchen Doesburg en Zutfen, nederflaande. De Graaf van den Berge, de fchanfen ter wederzyde van den Yssel bezet laattende, legerde zig tegen over Rynberk (u).

Voor 's Hertogenbosch, was men nu door de graft geraakt, en bezig met een der bolwerken en den muur te ondermynen, daar wederom veel XXVI.
's Hertogenbosch geeft zig over.
 volks

(r) Memoir. de Freder. Henri p. 104-109. AITZEMA I. Deel, bl. 871-873, 926-928.

(s) Resol. Holl. 25 Aug. 1629. bl. 175, 177.

(t) Memoir. de Freder. Henri p. 121.

(u) AITZEMA I. Deel, bl. 880.

1629. volks gespild werdt. De myn, voltrokken zyn-
de, deedt eene gewenschte uitwerking, maaken-
de eene groote breuk, in den muur en in het
bolwerk beide, die haast ingenomen werdt, door
de onzen, onder den Luitenant-Kolonel Herbert.
Terstond hierna, spraken die van binnen, reeds
sedert eenigen tyd, vergeefs, geschreeven heb-
bende om ontzet (y), van te verdraagen. Men
zondt gyzelaars over en weder. De belegerden
vorderden veertien dagen tyds, om zig over te
geeven, zo ze dan nog geen ontzet gekreegen
hadden; 't welk volstrekt werdt afgeslaagen.
Dien zelfden nademiddag, vervolgde men de
onderhandeling, welke, dien dag en den vol-
genden, duurde. Doch op den derden dag, zyn-
de den veertienden van Herfstmaand, werdt het
verdrag getekend, waarby de Stad zig overgaf.
De bezetting trok uit, op den zeventienden, in
't gezigt der Koninginne van Boheeme, der
Prinsesse van Oranje, en eener ontelbaare me-
nigte van aanschouweren, van alle oorden, der-
waards samengevloeid. Zy verklaarde, meer dan
twaalfhonderd man verlooren te hebben in 't
beleg. De gekwetsten beliepen omtrent het zelf-
de getal. Doch het verlies der belegeraaren
heeft men nooit regt kunnen weten. Prins Fre-
drik Henrik hieldt een kort gesprek met Grob-
bendonk, die hem voorby trok, en zeer van hem
geprezen werdt, over zyn beleid, gedurende
de belegeringe. Hy en zyn volk trokken, over
Diest, naar Antwerpen, werwaards hun zes stuk-
ken geschuts, die zy bedongen hadden, te sche-
pe, werden nagevoerd. Dus eindigde dit lang-
duurig beleg, welk voor een der merkwaardig-
sten

sten gehouden is, die, geduurende den Nederlandschen oorlog, voorgevallen zyn. 't Zy men op de sterkte der Plaatsen en der bezettingen, op den grooten voorraad van mond- en krygsbehoef- ten, daar zy van voorzien was, op de nabyligheid des vyandlyken Legers, op de moeilyke werken, die men om de Stad maaken moest, om het Leger te sterken en de stroomen te verleiden, of op verscheiden' andere omstandigheden agt geeve; men zal moeten erkennen, dat niets dan 's Prinzen tegenwoordigheid en voorgang in staat zou zyn geweest, om dit beleg tot een goed einde te brengen.

De Graaf van den Berge, te Venlo over de Maaze getrokken zynde, toen hy vernam, dat de Stad handelde, kwam te laat om haar te ontzetten, en sloeg zig neder in Luikerland. Graaf Ernst kwam zig, sedert, legeren, tusfschen Doesburg en Keppel, een uur omtrent van 't Keizerlyk Leger. Terwyl hy hiermede bezig was, raakte de Ruitery van Graave Jan van Nasfau in een ligt gevegt met de zyne; doch zy werdt, haast, te rug gedreeven. Prins Fredrik Henrik hadt voor, nadat Graaf Ernst behoorlyk verschanst zou zyn, van 's Hertogenbosch op te breeken, en zig, tusfschen Zutphen en 't Leger van Graave Jan van Nasfau, te komen neder slaan. Doch deeze, hiervoor bedugt, brak, by tyds, op, en toog naar Rynberk. De beide schansen ter wederzyde van den Yssel werden toen ook verlaaten van den vyand. Hy hadt, zo lang hy hier en op de Veluwe geweest was, groot gebrek gehad aan mondbehoefden (w). Graaf Jan betrok eer-

1639.

Gevegt
tusfschen
de Rui-
tery der
Graaven
Ernst en
Jan van
Nasfau.

De Lee-
lang

(w) Hoofts Brieven N. 133, 135. bl. 146, 148.

1629. lang de winterlegeringen, in 't Land van Gulik en Berg. De twee Legers der Staaten, onder den Prinse en Graave Ernst, verlieten, insgelijks, het veld, voor 't einde van Wynmaand. De Slooten Ysselburg en Ringelberg werden, ten besluite van den veldtocht, op last van den Prinse, ingenomen, door den Kolonel Hauterive. Ook bemagtigde Stakenbroek het Steedje Burik, tegen over Wezel gelegen. De Prins, een' keer naar deeze Stad gedaan, en aldaar op alles de vereischte orde gesteld hebbende, toog, te schepe, langs den Rynstroom, te rug, en kwam, den dertienden van Slagtmaand, in den Haage; daar hy, met algemeene toejuichingen van grooten en kleinen, begroet werdt (x). Over de verovering beide van Wezel en 's Hertogenbosch, waren, te vooren reeds, openbaare dankzeggingen gedaan, en andere vreugde bedreeven (y).

XXVII. 't Gezantschap, in 't voorleeden jaar, vertrokken naar Engeland, was, in de Lente dezes jaars, te rug gekeerd, zonder veel verrigt te hebben. De Koning lag over hoop met het Parlement, en was, hierom, buiten staat, om Christiaan den IV. behoorlyk te ondersteunen, 't welk eene der voornaamste zaaken was, die de Staaten op hem begeerd hadden. Verscheiden' byzondere geschillen bleeven ook onafgedaan. Doch de bevrediging tuschen Frankryk en Groot-Britanje was, door de bemiddeling der Staatfche gezanten, op zulk een' goeden voet ge-

(x) Memoir. de Freder. Henri p. 109-119. ANTZEMA I. Deel, bl. 881-887, 888, 912-920

(y) Relol. Holl. 22 Aug. 19 Sé. t. 1629. bl. 168, 196.

gebragt (z), dat zy, op den vierentwintigften van Grasmaand, getekend werdt (a). 1629.

Den Staatſchen gezanten in Frankryk ontmoetten geduurige moeilykheden. De Koning begeerde het Verdrag, in den jaare 1627 geflooten met den Heere van Langerak, bekragtigd te hebben: waartoe de Staaten niet geneigd waren. Ten minſte, poogde hy hen te dringen, tot het vernieuwen van 't Verdrag van Compiegne, waarin men hier nu ook merkelyke zwaarigheden zag. Toen dit Verdrag geflooten werdt, hadden Frankryk en Engeland vrede, daar deeze twee Ryken nu onderling oneenig waren. Maar uit hoofde van 't Verdrag van Compiegne, genomen zo als het lag, waren de Staaten gehouden, den Koning van Frankryk, tegen alle zyne vyanden, by te ſtaan, waaronder nu ook de Engeliſchen gerekend werden. Zy konden, hierom, niet beſluiten, tot de bloote vernieuwing van het Verdrag van Compiegne (b). 't Veroveren van Rochelle maakte Lodewyk den XIII. nog min handelbaar. De Staatſche gezanten keerden, derhalve, kort hierna, herwaards, zonder iet te hebben kunnen ſluiten (c). De vrede met Groot Britanje, hierop volgende, maakte Koning Lodewyk traager, om met de Staaten te handelen. Ook verſchafte hem de veldtogt naar Italie, tot onderſteuning der Hertogen van Savoje en Mantua, dit voorjaar, werks t'over. Hy woonde deezen veldtogt by in perſoon,

XXVIII.
Handeling der
Staatſche
gezanten, in
Frankryk.

(z) Refol. Holl. 28 Maart 1629. bl. 57.

(a) Du MONT Corps Dipl. Tom. V. P. II. p. 580. AITZEMA
I. Deel, bl. 841.

(b) Refol. Holl. 13. 18 April 1628. bl. 73, 79.

(c) Refol. Holl. 6 Maart 1629. bl. 22.

1629. foon, en de Staatſche gezanten hadden geenē last om het Leger te volgen. Ook willen ſommigen, dat Lodewyk de XIII. deezen Staat, zeer gedrukt door de Spaanſche en Duitſche wapenen, begon klein te agten. Doch de gelukkige veldtogt deeſes jaars deedt hem veranderen van gevoelen. Hy begon te zien, dat de Vereenigde Staat magtiger was, dan hy zig verbeeld hadt (*d*). En men houdt voor zeker, dat de verovering van Wezel en 's Hertogenbosch, zo wel als de inval des Konings van Zweeden in Duitschland, den weg gebaand hebben tot het Verdrag met de Vereenigde Gewesten, waarvan wy, in 't volgende Boek, verſlag zullen doen.

XXIX.
Hande-
ling over
een Be-
ſtand met
de Spaan-
ſchen.

Maar 't afbreeken der handelinge over een Beſtand met den vyand, die onlangs begonnen was, bevorderde dit Verdrag, inſgelyks (*e*). Sedert het Verdrag van Compiègne, waarby Frankryk zig verbonden hadt, den Vereenigden Staat, jaarlyks, met penningen, te onderſteunen, was 'er, van 's vyands zyde, geen voorſlag van vrede geſchied. Men begreep ligtelyk, dat deeze Staat hiernaar niet geluisterd zou hebben, zo lang hy van Frankryk onderſteund werdt. Doch toen men zag, dat deeze onderſtand traaglyk bykwam; dat Groot-Britanje, zo wel als Frankryk, den Duitſchen kryg, flauwelyk, behertigde, en dat de Koning van Deenemarken einde adem geoorloofd was, oordeelde men de gelegenheid gunſtig genoeg, om den Vereenigden Staat, tot eene vredehandeling, te nodigen. De eerſte opening hiertoe geſchiedde reeds
in

(*d*) Zie AITZEMA I. Deel, bl. 834-836.

(*e*) AITZEMA I. Deel, bl. 965.

in 't jaar 1626, door den Heere van Marquette, te Middelburg, van wege de Infante, in handeling over de uitwisseling der wederzydsche gevangenen. *Berkel en Slagmuller*, en, na't afsterven van deezen, *van der Hooge* werden gemagtigd door den Prinse, om Marquette te hooren; doch slegts als byzondere personen. De voorslag, dien Marquette deedt, kwam uit op een jaarlyks inkomen uit de Domeinen der Gewesten voor den Koning, en vryheid voor de Roomschen, ten minsten in eenige Steden. Doch deeze voorslag werdt geheel onaanneemlyk gekeurd. Men handelde 'er egter schriftelyk over, onder bedekte bewoordingen; den oorlog, by voorbeeld, noemende, *het zwaarmoedig pleit der Weduwe en erven van Slagmuller* (f), en de Infante Izabelle, *de Weduwe of de groote Vrouw*. Men ontdekte, dat Spinola kennis van den handel hadt. Doch, van onzen kant, liet men niet blyken, dat dezelve, met bewilliging van iemand uit de Regeeringe, gedreeven werdt, hoe wel my, uit egte Aantekeningen van deezen tyd, is gebleeken, dat 'er, ter Vergaderinge van Holland, onder den eed van geheimhoudinge, over gehandeld is. Eindelyk, vertoonde Marquette aan Berkel, te Roozendaal, in de Lente of Zomer deezes jaars 1629, eene volmagt des Konings van Spanje aan de Infante, om den handel ten einde te brengen. Hy sloeg toen eene vernieuwing van het Verdrag van Bestand voor, mids men alleenlyk de Schelde opende; en toen Berkel deeze voorwaarde van de hand wees; hield-

(f) Zie Resol. Holl. 26 April 1630. M. 57. Notul. Zeel. 13 Febr. 1630. bl. 11.

1629. hieldt hy zig aan eene bloote vernieuwing van het vorig Bestand, voor den tyd van vieren-dertig jaaren, te gelyk begeerende, dat Berkel last verwierf van hooger hand, om, hierop, in verdere handeling te treden. Berkel deedt van 't voorgevallene verslag aan den Prinse, die toen voor 's Hertogenbosch lag. Zyne Doorlugtigheid zondt hem naar den Haage, daar hy aan den Raadpensionaris Duik en aan weinige Hollandsche en Zeeuwsche Heeren opening deedt van Marquettes voorslag. Men verstondt, dat 'er, op eenen voorslag, die mondeling geschied was, geene raadpleegingen konden vallen, en verzogt den Prins, Berkel te willen magtigen, om den voorslag schriftelyk te vorderen, te gelyk met een afschrift van 's Konings volmagt. Berkel keerde, eerlang, met deeze stukken, wederom naar den Haage. Men deedt 'er, allengskens, opening van aan de Staaten van Holland en Zeeland, en, eindelyk, ook aan de algemeene Staaten, te Utrecht. De vyand was toen in de Veluwe. Men besloot dan, Marquette, door Berkel, te laten afvraagen, *of het oogmerk der Infante niet ware, haar Krygsvolk de Veluwe te doen ruimen? waarop hy hervraagde, of de Staaten, in zulk een geval, Wezel den Hertoge van Nieuwburg niet zouden in handen stellen?* Doch daarna beloofde hy 't verlaaten der Veluwe, zonder van deeze voorwaarde te reppen. Kats en Berkel, toen naar 't Leger gezonden zynde, om 's Prinzen goedvinden te verstaan, bragten geen duidelyk bescheid te rug. Alleentlyk, hadt zyne Doorlugtigheid, onder 't spreken, gezeid, *dat de Staaten nooit eerlyker noch voordeeliger Verdrag dan nu konden sluiten, zo zy,*
by

by verdrag, uit den oorlog wilden raaken; doch 1629.
 begeerden zy dit niet, dan moest men aanvallender
 wyze oorloogen, alzo hy den verweerenden kryg
 verderfelyk hieldt voor 't Land. Gedrongen, om
 zig nader te openen, herhaalde hy het zelfde nog
 eens, daarby voegende, *wat men begeerde, dat*
hy 'er meervan zou zeggen? De algemeene Staa-
 ten beslooten dan, de Gewesten op 't stuk der
 handelinge te beschryven, tegen den vyfen-
 twintigsten van Sprokkelmaand des jaars 1630.
 De stukken van 't gene 'er, tot hiertoe, gehan-
 deld was, werden geheim gehouden, en zorg-
 vuldiglyk bewaard (g). Doch dat men handel-
 de, kon nu niet nalaaten gerugt te maaken.
 Terstond, was de Westindische Maatschappy
 in de weer met een vertoog, waarin het voor-
 geslaagen Bestand werdt afgekeurd. De Palts-
 graaf Fredrik, verkooren Koning van Bohee-
 me, leverde 'er ook een geschrift tegen in.
 Zelfs de Predikanten, met naame de Zeeuw-
 schen, onderzogten, in een vertoog, welk zy
 ter Staatsvergaderinge van Zeeland overlever-
 den, *of het vry stonde Bestand te maaken met den*
Koning van Spanje, en beslooten tot de ontken-
 ning. In Friesland, liep zeker Lid der Regee-
 ringe groot gevaar, om dat hy zig hadt laaten
 ontvallen, *dat wy geeneneisch hadden op Spanje;*
maar Spanje op ons, en dat de Staat, met geen
goed gemoed, in den oorlog kon blyven, wanneer
Spanje vrede begeerde (h). Doch verre de minsten
 voerden zulk een' taale. De voorslag van Mar-
 quette vondt weinig ingang, in de byzondere

't Bestand
 wordt af-
 gekeurd,
 by de
 meesten.

Ge-

(g) Refol. Holl. 11 Dec. 1629. bl. 220.

(h) Notul. Zeel. 21 Nov. 1629. bl. 415. AITZEMA I. Deel,
 bl. 897-905.

1629. Gewesten, daar men, door den inval in de Veluwe, verbitterd was tegen den vyand, en, door 't veroveren van Wezel en 's Hertogenbosch, aangemoedigd, om hem nieuwe afbreuk te doen.

Haarlem
neemt 'er
een Be-
sluit te-
gen.

Voorflag,
om de te-
gen-
woordi-
ge Re-
geering
en open-
baaren
Gods-
dienst te
handhaa-
ven.

Haarlem, alwaar de Predikanten, openlyk en hevig, uitvoeren tegen 't Bestand, keurde de handeling af, by een besluit der Vroedschap, gedagtekend den zeventienden van Louwmaand des jaars 1630. Men gaf, in 't byzonder, voor, „bedugt te zyn, dat de Remonstranten, gelyk, „zeide men, ten tyde van 't voorig Bestand, „het hoofd wederom mogten opsteeken, en „onrust verwekken (i).” Doch, tot wegneeminge deezer zwaarigheid, werdt, ter Vergaderinge van Holland, een en andermaal, voorgeslaagen „dat men elkanderen, by eede, be- „hoorde te verbinden, om den staat der tegen- „woordige Regeeringe en den Godsdienst, die „thans, in de openbaare Kerken, geleerd werdt, „en, in de Synode van Dordrecht, bevestigd „was, voor te staan en te handhaaven, en de „gebannen' Predikanten te weeren.” Doch men kwam, hieromtrent, tot geen eenpaarig besluit. De gevoelens der meeste Leden kwamen egter genoegzaam overeen, met den gemelden voorflag. Men maakte 'er, sedert, buiten de Vergadering, een besluit uit op (k), dat, te Amsterdam, gedrukt en alomme verspreid; doch, eerlang, door de Staaten van Holland, voor een *fameus libel* verklaard werdt (l). Haarlem werdt, ondertusschen, wat gemaklyker; 't zy men daar eenigen hadt doen vreezen voor afzetting, 't zy dat

(i) AITZEMA I. Deel, bl. 965-969.

(k) Zie AITZEMA I. Deel, bl. 968.

(l) Resol. Holl. 13 Maart 1630. bl. 43.

dat de Regeering, van zelve, beslooten hadt, 1629.
aan de hand te gaan van haarmagtiger (m). De
handeling ontmoette egter zo veele zwaarig-
heid, dat zy, of geheellyk afgebroken, of, ten
minste, verschooven werdt, engelyk als van zel-
ve steeken bleef (n). 't Is ten hoogste waarschyn-
lyk, dat de Kardinaal de Richelieu, de hand
gehad hebbe, in het stremmen der aangevangen'
handeling (o): waartoe de Prins van Oranje en
de voornaamste Leden van Holland, anders,
niet ongenegen scheenen (p). 't Leedt nogtans
maar weinige jaaren, of zy werdt wederom
hervat.

De han-
deling
wordt
afgebro-
ken.

't Jaar 1629, waaruit ons de handel over 't XXX.
Bestand reeds een weinig gevoerd heeft, was, Pieter
door verscheiden' voornaame sterfgevallen, in Pieters-
Holland, aanmerkelyk. De beroemde bevelheb- zoon
ber ter zee, Pieter Pieterszoon Hein
ne t'huiskomst van 't veroveren der Zilvervloet, Hein
te, tot Luitenant-Admiraal van Holland ver- sneuvelt
heeven, en, met eene Vloot, naar de Vlaam- in een
sche kusten gezonden zynde, sneuvelde, op den gevegt.
twintigsten van Zomermaand, in een gevegt,
tegen eenige vyandlyke schepen, waarvan 'er
drie, vegtenderhand, veroverd werden. Te
Delft, daar hy, met veele staatsie begraven
werdt (q), stigtte men, sedert, eene deftige
Grafftede, ter zyner eere (r). In Louwmaand te
VOO. De Zoon
des Ko-

(m) HOOFDS Brieven N. 202, 204. bl. 159, 162.

(n) Zie Resol. Holl. 26 April 1630. bl. 57, 58.

(o) VOIEZ BASNAGE ANNAI. Tom. I. p. 7.

(p) Orig. Brief van den Hre. G. W. VAN TREYLINGEN van 12
Januar. 1630.

(q) Resol. Holl. 4 Juny 1629. bl. 33.

(r) COMMELIN Freder. Henrik I. Deel, p. 45. AITZEMA I.
Deel, bl. 321, 322.

1629. vooren, hadt ook de Koning van Boheeme zynen oudsten Zoon, *Henrik*, ongelukkiglyk, verlooren. Hy was, met hem en eenig gevolg naar Amsterdam gereisd, om den schat te zien, die op de Zilvervloot veroverd was. Te Haarlem gekomen, huurde het Vorstelyk gezelschap eene Veerschuit, en stak 'er mede van land, schoon het een' storm waaide. Doch in de Hollesloot gekomen zynde, werdt de Veerschuit overzeild, door een' dryver. Zy liep terstond vol waters. De Koning werdt, gelukkiglyk, geborgen in den dryver. Maar de Prins en drie Edelen verdronken (s). De Raadpensionaris Antoni Duik stierf, in den Haag, omtrent het midden van Herfstmaand (6). 't Liep nog eenen geruimen tyd aan, eer zyn ampt, wederom, vervuld werdt. Het werdt midlerwyl, door Jakob Kats, Pensionaris van Dordrecht, by voorraad, waargenomen (t).

nings van
Boheeme
ver-
drinkt.

De Raad-
pensiona-
ris Duik
stierf.

(s) AITZEMA I. Deel, bl. 823.

(t) Resol. Holl. 19 Sept. 1629. bl. 180.

(6) Van den Raadpensionaris Duik zyn Gedenkschriften der Krygsbedryven van Prinse Maurits voor handen, van welken BOR. zo ver hy gaat, zig bediend heeft. Zy zyn nimmer in 't licht gegeven, en berusten, thans, zo my berigt is, onder den Heere PIETER RENDORP, Burgemeester der Stad Amsterdam. Op deeze Gedenkschriften, schynt Hooft te zien, in zyne *Brieven* N. 314. bl. 254., meldende, dat de Heer Duik, by uitersten wil, gelast hadt, dezelve, voor altoos, te verdonkeren: ook, dat de slag in Vlaanderen, daarin, zelfs naar 't oordeel des Veldheers, bescheidelyk, beschreeven was.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

TWEE-ENVEERTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

- I. Staat van 's Lands Krygsmagt. Afdanking, grootendeels voorkomen. De jonge Prins van Oranje wordt Generaal der Ruitery. II. Tocht naar Brazil. Olinda veroverd. Sterkte Fredrik Henrik gestigt. III. De Koning van Zweeden steekt zig in den Duitschen oorlog. Verbond tusschen Frankryk en de Staaten. Venetie werft, hier te Lande. IV. Vrede tusschen Spanje en Groot Britanje. Twist over de tollèn te Gelukstad, Gulik, Kleeve en Berg van Spaansch en Staatsch Krygsvolk ontledigd. Fredrik Henrik raakt in 't bezit van Oranje. V. Aanslag op Duinkerken. Overwinning op 't Slaak. VI. Voorspoed der Zweeden, in Duitschland. Verschil met Zweeden, over de tollèn. Onlusten in Frankryk. VII. 't Regt tot de opvolginge in 't Stadhouderschap wordt den jongen Prinse Willem opgedraagen. Adriaan Pauw wordt Raadpensionaris van Holland. VIII. De Remonstrantsche Predikanten ontvlugten van Loevestein. Hugo de Groot komt in Holland. Verirekt naar Hamburg. Zyn verder bedryfen dood. IX. Handel van den Graave van Warfusé. Venlo, Straalen, &c.
- XI. DEEL. H len,

len, Roermonde en Sittart gewonnen. Graaf Ernst Kasimir sneuvelt. X. Fredrik Henrik belegert Maastricht. Graaf Willem van Nassau bemagtigt eenige schansen in Vlaanderen. Maastricht geeft zig over. Limburg en de Landen van Overmaaze gewonnen. XI. Opening tot eene Vredehandeling. Orsoi bemagtigd. XII. Henrik, Graaf van den Berge, valt af van de Spaanschen. De Zeeuwen bedwingen de Duinkerker Kaapers. XIII. Duitfche oorlog. Slag by Lutfen. Fredrik, Koning van Boheeme, sterft. Handel met Muskovie. Verdrag met den Keurvorst van Brandenburg. XIV. Vervolg der Vredehandeling. De Konfchilder Rubens zoekt ze voort te zetten. Zy wordt afgebroken. XV. De Prins verovert Rynberk. De vyand verfterkt Stevenswaard. Filippyne gewonnen. XVI. Staat van de Palts. XVII. Handeling der Staaten, aan eenige Duitfche Hoven. Twist met Zweeden, over de tollén. XVIII. De Infante Izabella Klara Eugenia sterft. XIX. Handeling met Frankryk hervat. Dordrecht en Amsterdam zyn'er tegen. Verbond tufchen Frankryk en de Staaten. XX. Onderzoek op 't bedryf eeniger Grooten, in de Spaanfche Nederlanden. Maastricht en Breda met een beleg gedreigd. XXI. Duitfche zaaken. De Kardinaal Infant wordt Landvoogd der Spaanfche Nederlanden. Slag by Nordlingen. XXII. Gezantschap naar Frankryk. Overeenkomst met deeze Kroon, wegens't voeren van eenen openbaaren oorlog tegen Spanje. XXIII. Veldtogt der Franschen en Staatfchen. Tienen ingenomen. XXIV. De Spaanfchen veroveren Diest, Schenkenschanf en Goch. XXV. Fredrik Henrik belegert Schenkenschanf.

De

De Spaanschen neemden Gennip in. 't Huiste Byland, Griethuizen en Kleef vermeersterd. Schenkenschan geeft zig over. XXVI. Onderzoek, of de Prins van Oranje het Fransche Leger, in deezen veldtogt, verwaarloosd hebbe. XXVII. Staat des oorlogs in Duitschland. XXVIII. Nieuwe opening tot eene Vredehandeling. Misnoegen van 't Fransche Hof. De handeling wordt wederom afgebroken. XXIX. Binnenlandsche geschillen. Geweldige beroerte in Friesland. Verandering der Regeeringe aldaar. De Raad van Staate herstelt de afgezette Wethouders. XXX. Tegenwoordige staat der geschillen in Oostfriesland. Abyssinische Maatschappij aldaar opgeregt.

De veldtogt des jaars 1629 was zo dra niet geëindigd, of de Vereenigde Gewesten waren bedagt, om zig van den last van een deel des Krygsvolks te verligten. Nooit hadt de Staat zo veel volks in dienst gehad, als dit jaar. Men hadt, naar sommiger rekening, verre over de *honderdentwintigduizend man*, ruiters en knegten, te betaalen: schoon een goed gedeelte van dit volk, slegts voor twee, drie of vyf maanden, aangenomen geweest was (a). 't Was, derhalve, geen wonder, dat men zig van een gedeelte van deezen last zocht te ontslaan. Ook beslooten zes Gewesten de vendelen, ter hunner betaalinge staande, op honderd koppen te verminderen. Maar Holland, deeze verligting te gering oordeelende, nam een besluit tot de afdanking van vyftig vendelen, die

1629.
I.
Staat van
's Lands
Krygs-
magt, ge-
duuren-
de den
laatsten
veldtogt.
Verschei-
den Ge-
westen
willen af-
danken.

(a) AITZEMA I. Deel, bl. 889.

1629. die, in 't jaar 1628, geligt waren. De algemeene Staaten en de Raad van Staate zогten de Staaten van Holland af te trekken van dit besluit. Doch 't was vergeefs. Prins Fredrik Henrik toen, met eenige Gemagtigden van Holland in gesprek getreden zynde, hieldt hun voor „hoe zeer bekommerd hy ware over 't „genomen besluit, daar men nog in vrees „stondt voor 't Keizerlyk Leger en voor de „magt van 't Paapsch Verbond; daar de vyand „nog dagelyks voortging met werven, en „daar men met hem in handeling van Bestand „getreden was.” Voorts vertoonde hy hun een' lyst der bezettingen, waaronder Wezel en 's Hertogenbosch, alleen zeventig vendelen vereischten, met aanwyzing van de weinige manschap, welke men zou kunnen te velde brengen, wanneer de grensplaatsen wel bezet waren: wordende de manschap, hiertoe noodig, gerekend op driehonderdvyfentagtig vendelen van de vierhonderdenvyftig, welken de Staat thans in dienst hadt. De Staaten van Holland, bewoogen door deeze redenen, en door 's Prinzen agtbaarheid, veranderden van besluit. Zy vonden raadzaam, schoon buiten bewilliging van Haarlem en Gouda, de vyftig vendelen, in navolging der andere Gewesten, by voorraad, te verminderen op de helft (b), waarin de Prins genoeg nam. Hy trok nogtans, in 't volgende jaar, niet te velde. Ook viel 'er, in krygszaaken, weinig voor van belang. In Hooimaand, hadt Graaf Jan van Nassau, met agt kornetten paarden en eenig voetvolk
- De Prins
voor-
komt het
grooten-
deels.
- 1630.
- Ontmoe-
ting tus-

(b) Resol. Holl. 5, 6, 7 Dec. 1629. bl. 212, 219.

volk, eene ontmoeting met zeven Staatſche kornetten, onder den Kolonel Yſſelſtein, die te Wezel in bezetting lag, en op buit uitgetoogen was. 't Gevegt was hevig. Doch Yſſelſtein behieldt de overhand. Graaf Jan werd gekwetst, en, gevankelyk, gevoerd naar Wezel, alwaar hy, eerlang, een bezoek ontving van zynen Neeve Fredrik Henrik, die hem veele beleefdheid bewees. Men weet zyne nederlaag aan zynen yver om aan te vallen. Hierdoor raakte hy af van zyn voetvolk, welk, zo 't met hem vereenigd gebleeven was, Yſſelſtein in wanorde zou hebben konnen brengen (c). By dit gevegt, bepaalden zig de Krygsbedryven deeſes jaars, te lande. Graaf Jan van Nafau werd, eerlang, om een losgeld van tienduizend Ryksdaalers, geſlaakt (d). De algemeene Staaten hadden, om den Prinſe te behaagen, zynen jongen Zoon, Willem, die nog geene vier jaaren bereikte, aangeſteld tot Generaal over de Ruiterye (e).

1630.
ſchen
Graaf Jan
van Nafau
en
den Kolonel Yſſelſtein.

De jonge
Prinſ
wordt
Generaal
over de
Ruiterye.

Maar ter zee was, wederom, iets gewigtigs ondernomen, dat voorſpoediglyk uitviel. 't Veroveren der Zilvervloote hadt de Weſtindſche Maatſchappy heet gemaakt op ſtoute aanſlagen. En zy hadt, al terſtond na de terugkomst van den Admiraal Hein, haare gedagten laaten gaan op het bemagtigen van *Fernambuk*, in Brazil. Ten deezen einde, bragt zy eene aanzienlyke Vloot in zee, onder den Bevelhebber *Henrik Lonk*. De ſchepen waren, op ver-

II.
Togt naar
Brazil.

(c) Memoir. de Freder. Henri p. 119, 120. AITZEMA I. Deel, bl. 1018.

(d) AUBERY Memoir. p. 349.

(e) AITZEMA I. Deel, bl. 992.

1630. verscheiden' tyden, in 't voorleeden jaar, uit-
 geloopen. Een groot deel der Vloote verviel,
 in Oogstmaand, tusfchen Groot Kanarie en Te-
 neriffa, onder de Spaanfche Oorlogfchepen,
 over welken Don Fredrik de Toledo gebodt.
 De onzen, zig te zwak bevindende, om eenen
 zeeflag te waagen, deden hun best, om de
 vyandyke vloote te ontzeilen: 't welk hun,
 eindelyk, gelukte. Lonk wendde den fteven
 toen naar S. Vincent, alwaar hy nog eenige
 fchepen aantrof. De gantfche Vloot beftondt
 nu uit negenentwintig fchepen, waaronder
 twee veroverden waren. De Maatfchappy hadt
 geene fchepen meer konnen uitrusten, door-
 dien het Krygsvolk, welk zy tot den togt hadt
 aangenomen, ter gelegenheid van den inval
 in de Veluwe, gedeeltelyk, in Staaten dienst
 getreden was (f). Doch voor 't einde des jaars,
 kreeg Lonk nog ettelyke fchepen by zig, en
 ging met vyfenvyftig fchepen en dertien floe-
 pen onder zeil naar Fernambuk, welk hy, niet
 voor het midden van Sprokkelmaand deezes
 jaars, in 't gezigt kreeg. Men befloot, hier,
 eenentwintighonderd foldaaten en zevenhon-
 derd matroozen, onder den Kolonel *Waarden-*
burg, aan land te zetten, om de Stad *Olinda* in
 te neemen. Dit gelukte, op den vyftienden
 van Sprokkelmaand: wordende den vyand,
 door middel van twee veldftukjes, ligtelyk,
 verjaagd, uit de zwakke verfchanfingen, met
 welken hy *Olinda* hadt zoeken te befchermen.
 Men vondt, in deeze Stad, behalven eenigen
 voorraad van oorloge, flegts tweehonderd kis-
 ten

Verove-
 ring van
Olinda.

(f) Zie hier voor, bl. 96.

ten suikers, eenige wynen en andere koopman-
schappen, hebbende de Ingezetenen de mees-
te en kostbaarste goederen geborgen. Doch op
't *Recif* van Fernambuk (1), welk door twee
schanzen beschermd werdt, lag eene groote
party Suiker en Verwhout, in pakhuizen, die
de Bevelhebber van Olinda, *Matthias d'Albu-*
querque, in brand stak, op dat 'er de onzen geen
meester van worden zouden. Na dat men zig,
binnen Olinda, eenigszins versterkt hadt, werdt
S. George, eene der twee schansen, naar de
konst, belegerd, en ging over, by verdrag op
den tweeden van Lentemaand. Men verover-
de hier vierentwintig yzeren stukken en een
metaalen. De andere schans volgde het voor-
beeld van de S. George, zonder een beleg af
te wagen. Hier werden vyftien metaalen stuk-
ken veroverd. De overste Luitenant, *Stein*
Kallenfels, die de S. George schans ingenomen
hadt, maakte zig, des anderendaags, meester
van het *Eiland van Antonio Vaz*, tegen over het
Recif gelegen (g); op welk Eiland men, se-
dert, eene Sterkte stigtte, die *Fredrik Henrik*
genoemd werdt. De Westindische Maatschap-
py, zig dus gevestigd hebbende in Brazil,
droeg, terstond, zorg, om de Regeering al
daar op eenen geregelden voet te brengen. Zy
hadt reeds drie Raaden van Regeeringe der-
waards gezonden Mr. *Joan de Brune*, *Filips Se-*
rooskerke en *Horatio Kalandrini*, die, nevens ee-
ni-

1630

De Sterk-
te Fre-
drik
Henrik
wordt
gestigt,
Orde op
de Re-
geering.

(g) COMMELIN Freder. Henri I. Deel, bl. 90.

(1) 't *Recif* is eene smalle streek lands, zig, van
Olinda, een uur gaans in de lengte, zeewaards strek-
kende; alwaar de goederen gelost en ontfangen worden.

1630. nige anderen, 't burgerlyk bewind waarnamen, en den Koophandel beftierden. Zy ftelden *Joan van Walbeek* aan, tot Admiraal over de Brazilfche kust. Over de bezetting en 't Krygsvolk kreeg de Kolonel Waardenburg het opperbevel. Ook hadt hy de tweede ftem in den Raad van Regeeringe. De vaart op en aan de Stad Olinda werdt, federt, voor alle ingezetenen van den Staat, open gefteld, mids zy zig alleen bedienden van fchepen der Maatfchappy, en, boven de vragt, zekere regten aan haar betaalden. De handel van 't Fernambuks- en ander Verwhout behieldt de Maatfchappy egter geheel aan zig. De verovering van de Spaanfche Vestingen op de Brazilfche kust bragt haar, door den tyd, zo merkelyke voordeelen aan, dat zy der Oostindifche Maatfchappy naar de kroon ftak, en, fomtyds, in rykelyke uitdeelingen, overtrof (*h*).

III. De Duitfche oorlog veranderde, dit jaar, van gedaante, door de beweegingen des Konings van Zweeden. De ongelukkige uitflag der onderneemingen van Koning Christiaan den IV, die nu, met eene Vrede tufchen Keizer Ferdinand en hem, geëindigd waren, hadt verfcheiden' Mogendheden, en de Staaten, inzonderheid, reeds federt eenigen tyd, doen verlangen, dat Gustaaf Adolf, Koning van Zweeden, zig ernftiger moeide met de Duitfche zaaken. Zy hadden, met dit uitzigt, hun best gedaan om de Vrede tufchen hem en Sigismond, Koning van Poolen, te bemiddelen:

en,

(*h*) Refol. Holl. 27 April 1630. bl. 58. J. DE LAAT West-Ind. VI. Boek, bl. 166-181. VII. Boek, bl. 184-204. ANTZEMA I. Deel, bl. 993-998, 1055.

en, veelligt, om hem hiertoe te eerder te doen besluiten, hem geene vrye werving gegund op hunne grenzen, hoe zeer hy 'er, door zynen Gezant, Valkenburg, op hadt laten aandringen. Zelfs hadt men, ter gelegenheid van den inval in de Veluwe, eenige Regementen, voor Zweeden geworven, in den dienst deezer Landen gehouden. Zy werden egter, na 't eindigen van den veldtogt des voorleeden jaars, den Koning van Zweeden toegezonden (i). Het Bestand tusschen hem en den Koning van Poolen nu geflooten zynde, begon hy zig gereed te maaken, tot eenen inval in Duitschland. De Staaten, ter gelegenheid van eene onderhandeling, met zynen Gezant, *Lodewyk Camerarius*, over den zwaaren tol, dien de Koning, te Dantzig, deedt heffen, bespeurd hebbende, dat hy niet ongenegen zou zyn, om de voorrige verbindtenissen te vernieuwen (k), raadpleegden, hierover, reeds ernstelyk, in den aanvang deezes jaars. Ten zelfden tyde, zonden ze *Foppius van Aitzema*, hunnen Resident te Hamburg, af aan den Hertoge van Fridland en aan den Graave van Tilly, om een Verdrag van wederzydsche onzydigheid, met dezelve, te sluiten. De *Heer van Vosbergen* toog, om gelyke oorzaak, naar Keulen. Fridland hadt zig, reeds voor eenen geruimen tyd, genegen getoond om in vriendschap te leeven met de Staaten (l); doch hy verklaarde nu, het Leger, welk hy op de been gebragt hadt, niet te kunnen afdanken. By Tilly en te Keulen werd ook

(i) AITZEMA I. Deel, bl. 8090-8092.

(k) AITZEMA I. Deel, bl. 1008-1012.

(l) AITZEMA I. Deel, bl. 809.

1630. ook vrugteloos gehandeld. Men bevroedde, ongetwyfeld, in Duitschland, dat de Staaten, met deeze handeling, Zweeden en zig zelve den meesten dienst zогten te doen: waarom hunne gezanten, beleefdelyk, werden afgewezen (*m*). Maar met Zweeden stondt de handeling, haast, op eenen goeden voet. Midlerwyl, hadt de Koning, reeds in Lentemaand, het Eiland Rugen doen inneemen: waarna hy verscheiden Steden in Pomeran overmeesterde. Stettyn zelf nam Zweedsche bezetting in. Ook koos Maagdenburg, eerlang, 's Konings zyde. Men wist 'er, door den tyd, twee of drieduizend man in te krygen, over welken 's Konings Hofmaarschalk, Valkenburg, 't bevel hadt. De Koning zelf was, ondertusfchen, getoogen voor Straalzond, alwaar hy, met groote blydschap, ontvangen werdt. Maar Rostok hadt Keizerlyke bezetting ingenomen. Uit Pomeran, trokken de Zweeden in 't Mekelenburgsche; dat kwalyk beschermd werdt, hebbende de Keizer den Hertoge van Fridland het opperveldheerfchap benomen: waarom deeze te minder zorg droeg, voor Mekelenburg. De Keizerschen onder den Graave van Tilly hadden, midlerwyl, 't beleg geslaagen voor Maagdenburg, welk lang duurde. De Koning van Zweeden was nog te ver van de hand met zyn Leger, om de Stad te ontzetten (*n*). De Keizerschen hadden, in 't eerst, ook kleine gedagten van zyne onderneeming, also zyne gantche magt flegts uit twaalfduizend man be-

(*m*) AITZEMA I. Deel, bl. 952-965.

(*n*) Resol. Hol. 21 Dec. 1630. bl. 175. AITZEMA I. Deel, 1028-1030.

bestondt; doch zy wies zo sterk aan in 't kort, 1630.
dat zy, inderdaad, ontzaglyk werdt voor ———
Duitschland (o).

De inval des Konings van Zweeden bereid-
de den weg tot het sluiten van een Verbond
tusfchen Frankryk en deezen Staat, welk nog
niet hadt willen gelukken. Lodewyk de XIII.
hadt, tot nu toe, gevorderd, dat de Staat niet
floote met Spanje, *buiten zyne bewilliging*, en
hem, in geval hy beoorloogd werdt, byftonde,
tegen wien het ook ware. De Staaten verfton-
den, daarentegen, dat hun onderftand bepaald
behoorde te worden; en dat men alleen 's Ko-
nings *raad*, *niet* zyne *bewilliging* behoefde te
verzoeken, in geval van handeling met Spanje.
Meer toe te ftaan hieldt men ftrydig met de
hoogheid van den Staat, die, vooral, moest
bewaard worden. De handel over een Bestand,
die, in 't voorleeden jaar, begonnen was, bragt
Lodewyk den XIII. reeds tot agterdenken.
Beaugy kreeg, terftond, last, om den handel
te ontraaden, en den Staaten nieuwen onder-
ftand aan te bieden. De voorfpoedige veldtogt
des voorleeden jaars gaf den Staat ook meer-
der aanzien, en Koning Lodewyk begon te be-
vroeden, dat hy, met hunne hulp, Spanje en
't Huis van Oostenryk zou konnen vernederen.
Beaugy bondt, hierom, de afgebroken' hande-
ling wederom aan, in den Haage. De Staaten
begeerden toen, dat de Koning, voor 't sluiten
van een nader Verbond, den oorlog verklaa-
ren zou aan Spanje. Maar de Gezant hadt gee-
nen last, om dit toe te ftaan. De handel bleef,
hier-

Verbond
tusfchen
Frankryk
en dee-
zen Staat.

1630. hierop, eene wyle fleepen. Doch de Zweedſche krygsbedryven in Duitschland dreeven dien op nieuws aan (*p*). Men trof, den zeventienden van Zomermaand, een Verbond in den Haage, welk, naderhand, van wederzyde, bekragtigd werdt, en van deezen inhoud was: „ De Koning beloofde, de Staaten, zeven jaaren agtereen, te zullen onderſteunen, met eene gifte van een millioen Franſche ponden in 't jaar, waarvan hy, nogtans, vyftigduizend ponden inhouden zou, om ze onder de Franſche Krygsoverſten in der Staaten dienst te verdeelen. De Staaten verbonden zig, gedurende deeze zeven jaaren, van geene Vrede noch Beſtand met hunne vyanden te zullen handelen, zonder 's Konings raad in te neemen. Ingeval de Koning, in zyne Staaten, beoorloogd werdt, zou hy, alleenlyk, tot de helft van den gemelden onderſtand, gehouden zyn. De andere helft zou hy beſteeden mogen aan manſchap en huure van ſchepen, tot de gewoonlyke ſoldye en prys. De Staaten zouden, in zulk een geval, geenerlei hulp verleenen tegen den Koning. Zo hy, om zyne kusten te beveiligen, of om zig te ſtellen tegen eenige aanſlagen op zyne Staaten, ſchepen noodig hadt, zou hy 'er, tot vyftien toe, in de Vereenigde Geweſten, mogen koopen of huuren. Voorts zou men, binnen zes maanden, overeenkomen, om, met ſamengevoegde kragten, de zeeſchuimeryen van die van Tunis en Algiers
„ te

Inhoud
van het
zelve.

(*p*) Refol. Holl. 14, 16 May 11 Juny 1630. bl. 72, 76, 93.
AIZEMA I. Deel, bl. 969-978.

„ te beletten. De openstaande geschillen tus-
 „ schen den Koning en de Staaten zouden ook,
 „ binnen zekeren tyd, worden afgedaan.” De
 verdere punten van 't Verbond kwamen over-
 een, met die der voorige Verdragen (q). De
 Koning deedt de Staaten sedert vermaanen,
 om den kryg tegen Spanje wakkerlyk door te
 zetten. Hy voerde, deezen Zomer, den oorlog
 in Italie, tegen de Keizerschen en Spaanschen,
 om 't bezit van Mantua en Montferrat, met ee-
 nigen voorspoed. Doch de Venetiaanen, zyne
 Bondgenooten, werden geslaagen, en Mantua
 bemagtigd, door de Keizerschen (r), waaruit,
 eerlang, eene Vredehandeling rees, tusssen
 den Keizer en Koning Lodewyk, die met een
 Verdrag, welk in Wynmaand geslooten werdt,
 eindigde. Doch het betrof alleen de opvolging,
 in de Hertogdommen Mantua en Montferrat
 (s). De Fransche Gezant, de Beaugy, zocht het
 sluiten van dit Verdrag bedekt te houden voor
 de Staaten; maar het lekte haast uit (t). Casal
 was, kort te vooren, den Spaanschen overge-
 leverd. De Markgraaf Spinola, die 't gebied
 voerde over 't beleg deezer Stad, krank gewor-
 den zynde in 't Leger, hadt zig laten voeren
 naar *Castello d'Incisa*, daar hy, den vyfentwin-
 tigsten van Herfstmaand, overleedt (u).

1682.

De Mark-
 graaf
 Spinola
 sterft.

De kryg in Italie hadt, midlerwyl, de Staa-
 ten in de noodzaaklykheid gebragt, om den
 Venetiaanen het ligten van vierduizend man

Vierdui-
 zend
 man, door
 Venetie,
 in hier te

(q) Zie het Traktaat by AITZEMA I. Deel, bl. 978 enz. en in
 's Corps Dipl. Tom. V. P. II. p. 605.

(r) AITZEMA I. Deel, bl. 970, 1028, 1066, 1072.

(s) Zie 't Verdrag by AITZEMA I. Deel, bl. 1067.

(t) AITZEMA I. Deel, bl. 1066, 1072.

(u) AITZEMA I. Deel, bl. 1072.

AMBROSIUS SPINOLA,
Opperbevelhebber van't Spaansche Leger
in de Nederlanden.

J. Houbraken, sculp.

1630. in deeze Gewesten toe te staan. Sommige Le-
 den verſtonden wel, dat men eer reden hadt om
 Lande, aan te houden by dit Gemeenebest op den be-
 gewor- loofden onderſtand in geld, die niet voldaan
 ven. werdt; dan om den Venetiaanzen werving te
 vergunnen. Doch Prins Fredrik Henrik be-
 greep, dat men hun verzoek behoorde toe te
 staan. De meeste Gewesten beſlooten 'er dan
 toe. Doch Friesland en Stad en Lande ver-
 klaarden 'er zig rondelyk tegen, beweerende,
 dat diergelyke wervingen, niet zonder veel o-
 verlaſt voor de nabuuren en ſchade voor hun-
 ne Gewesten, geſchieden konden. Ook werdt
 zy niet dan onder goede voorbehoedfels toe-
 gelaaten (v).

IV. De onluſten in Engeland tuſſchen den Ko-
 ning en 't Parlement hadden den oorlog met
 Vrede tuſſchen Frankryk geſtremd, en de Vrede tuſſchen Lo-
 Spanje en dewyk en Karel te wege gebragt. De zelfde
 Groot- onluſten waren ook oorzaak, dat de kryg met
 Britanje, Spanje ſlaauwelyk gevoerd werdt, van de En-
 gelsche zyde. Ook deedt Filips, bewust, dat
 hy, van deezen kant, niets te vreezen hadt,
 geene poogingen, om Engeland of Ierland aan
 te taſten, gelyk men, ſedert eenigen tyd, ver-
 ſpreid hadt. Men ving zelfs eene Vredehan-
 deling aan, tuſſchende twee Koningen (w): waar-
 van de Staaten, in 't voorjaar, kennis kreegen,
 door den Engelschen Gezant, *Henry Vane*. Zy
 gaven, in hun antwoord, genoeg te verſtaan,
 dat hun dit nieuws weinig behaagde; van ter
 zvdē klaagende, dat het Verdrag van Sout-
 hamp-

(v) AITZEMA I. Deel, 14. 1016-1018.

(w) RAPIN *Tome*. VII. p. 425.

hampton, ten hunnen opzigte, kwalyk gehouden was. Doch Vane hieldt hun voor „ dat
 „ de Koning, zyn meester, gezind was, de 1630.
 „ Staaten te begrypen in 't gene hy met Span- Voor-
 „ je sluiten zou; zo zy 't begeerden: ook zou gen des
 „ hy niets belooven, welk met het Verdrag Engel-
 „ van Southampton streedt: van hun, die nu fchenGe-
 „ ook met Spanje in handeling getreden wa- zants aan
 „ ren, het zelfde verwagtede.” De Staaten de Staa-
 „ vaardigden den Gezant af, met een algemeen ten.
 „ antwoord, dat zy zig aan 't Verdrag van Sout-
 „ hampton dagten te houden (x). In 't najaar,
 „ keerde hy wederom herwaards. Hy verklaarde
 „ toen, uit den naam zyns Konings „ dat Span-
 „ je voorgeslaagen hadt, zyne Majesteit ge-
 „ noegen te zullen geeven, over de zaak van
 „ de Palts, eene der oorzaaken van 't Verdrag
 „ van Southampton: en wat de erkentenis
 „ der vryheid van den Vereenigden Staat be-
 „ trof, welke ook, door het gemelde Verdrag,
 „ beoogd werdt; Koning Filips hadt zig, ook
 „ hiertoe, niet ongenegen getoond, en den
 „ Koning, zynen meester, volmagt verleend,
 „ om met de Staaten te handelen, of van Be-
 „ stand of van Vrede. Hy begeerde alleenlyk
 „ klaar en onvertoogen antwoord in geschrif-
 „ te, of men, hier, ook geneigd ware tot de
 „ handeling.” Doch de Staaten bleeven by het
 „ algemeen bescheid, te vooren gegeven (y).
 „ Ook oordeelden bekwaame luiden, dat de voor-
 „ slag des Gezants op losfen grond steunde, en
 „ geschaapen stondt, op ydelheid of verleiding
 „ uit

(x) AITZEMA I. Deel, bl. 988-990.

(y) Resol. Holl. 27, 28 Nov. 1630. bl. 149, 150. AITZEMA
 I. Deel, bl. 1072-1074.

1630.

uit te komen (z). En sommige Gewesten verftonden, dat men, de bemiddeling van Groot-Britanje aanvaardende, veel te veel agterdocht geeven zou aan Frankryk (a). De Vrede tusfchen Spanje en Groot-Britanje werdt, ondertusfchen, in Slagtmaand, geflooten, byna op gelyken voet, als in den jaare 1604 gefchied was (b). De Koningen beloofden, wederzyds, elkanders vyanden of wederspannelingen niet te zullen onderfteunen. En Karel zou niet gedoogen, dat zyne Onderzaaten, op hunnen naam, of, met hunne fchepen, Hollandfche of Zeeuwfche goederen naar Spanje, of Spaanfchen naar Holland of Zeeland deden voeren (c). De Staaten kreegen kennis van dit Verdrag, uit eenen Brief van Koning Karel, die hun, met ronde woorden, fchreef „dat *de dringende nood zyner zaaken* hem verplicht hadt, „om zig met Spanje te verdraagen (d). Voorts, was 'er, wederom, gefchil gereezen over den Lakenhandel, beweerende de Engelfchen, dat hunne Lakens, alleen te Delft, daar de Stapel was, behoorde *getard*, of naargezien en goedgekeurd te worden. Doch de Staaten dreeven door, dat zulks, volgens de Plakaa-ten, ook in de andere Steden, gefchiedde (e).

Twist
tusfchen
Deene-
marke en

Tusfchen Christiaan den IV., Koning van Deenemarke, en de Stad Hamburg, was merkelyk gefchil ontstaan, ter oorzaake van eenen
nieu-

(z) HOOFTS Brieven IV. 219 en 222. bl. 179, 182.

(a) Notul. Zeev. 6 Sept. 1630. bl. 180.

(b) Zie IX. Deel, bl. 177.

(c) Zie 't Traktaat by AITZEMA I. Deel. bl. 1074.

(d) Refol. Hool. 14 Jan. 1631. bl. 3. AITZEMA I. Deel, bl. 1079.

(e) AITZEMA I. Deel, bl. 1073, 1085.

nieuwen tol te Gelukstad, dien de Koning vorderde, en de Hamburgers niet betaalen wilden. De Stad verzocht de bemiddeling van deezen Staat, die, zelf belang hebbende by de vrye vaart op de Elve, Foppius van Aitzema naar Deenemarke zondt, om den Koning te beweegen, tot het affchaffen van den nieuwen tol. Midlerwyl, hadden die van Hamburg 's Konings uitleggers van voor Gelukstad doen wegneemen; 't welk hy hieldt voor eene daad van openbaare vyandlykheid. Ook bragt hy eene Vloot in zee, die, in den mond der Elve, slaags geraakt met eenige Hamburger schepen, den stroom, tot aan Gelukstad, wederom opende. De bezending der Staaten was vrugtelooſ. De Koning was gezet op 't behouden van den tol. Hamburg vervoegde zig, federt, by 't Keizerlyk Hof om regt (f). Doch hier werdt ook niets verworven.

1630.
Hamburg, om ver den tol te Gelukstad.

Wolfgang Willem, Hertog van Nieuwburch, De Landen van Gulik, Kleeve en Berg worden, op eenige Steden na, van Spaansch Krygsvolk ont-ruimd.

in Lentemaand des voorleeden jaars, een nieuw Verdrag gemaakt hebbende met George Willem, Keurvorst van Brandenburg (g), was, ter gelegenheid van het zelve, in Hooimaand, in persoon, herwaards gekomen, om de Staaten te beweegen, dat zy hun Krygsvolk trokken uit de Steden van Gulik, Berg en Kleeve, als onzydige Landen zynde; gelyk, zeide hy, de Spaanschen, van hunnen kant, ook wilden doen. Men kwam, na veel handelens, eindelijk, overeen, dat het wederzydsch Krygsvolk de genoemde Landen zou ruimen, uitgenomen de

(f) Resol. Holl. 3, 4 Juny 1630. bl. 86. AITZEMA I. Deel, bl. 1025-1028.

(g) AITZEMA I. Deel, bl. 824.

1630.

de Steden Gulik, Orfoi en Sittart; die, door de Spaanschen; en Wezel, Burik, Rees en Emmerik, die, door de onzen, zouden ingehouden worden. 't Verdrag werdt, in de Lente des volgende jaars, uitgevoerd. Goch en Ravenstein, welke Plaatsen, door de Staaten, zeer versterkt waren, werden toen ontmanteld (*h*). De ingezetenen der Guliksche en Kleefsche Landen niet alleen, maar ook de Keurvorst van Keulen en de Graaf van Oldenburg hadden, sedert eenigen tyd, sterk geklaagd over den overlast, dien zy van 't Staatsch Krygsvolk leden (*i*): waartegen wederom eenige orde gesteld werdt, die, nogtans, de gelegenheid tot klagten niet geheelyk wegnam.

Friesland
zoekt af
te dan-
ken.

De Staaten van Friesland, die, in 't voorleeden najaar, bewilligd hadden in het aanhouden der vyftig vendelen, in 't jaar 1628 geligt, beslooten, nogtans, in Herfstmaand deezes jaars, hun aandeel in dit volk, zynde agt vendelen, af te danken. Doch de algemeene Staaten en Prins Fredrik Henrik toonden zig hierover ten uiterste misnoegd, en hielden zo ernstig aan by de Staaten van Friesland (*k*), dat de agt vendelen, zo ik meen, in dienst bleeven.

Fredrik
Henrik
geraakt
aan 't ge-
rust bezit
van het
Prins-
dom O-
ranje.

't Jaar 1630, schoon zonder veldtocht doorgebracht, liep egter, niet zonder roem voor Prinse Fredrik Henrik, ten einde. Hy raakte, in Zomermaand, in 't gerust bezit van de Stad en 't Prinsdom Oranje, welk hem, door den heimelyken handel zyns Bevelhebbers aldaar, zo goed als afhandig gemaakt was. De Prins was,

(*h*) AITZEMA I. Deel, bl. 1036-1066, 1089-1093.

(*i*) AITZEMA I. Deel, bl. 1035-1041.

(*k*) AITZEMA I. Deel, bl. 1055.

was, nog by 't leeven zyns broeders, in den 1630.
 jaare 1619, naar Oranje geweest, en hadt al-
 daar Don Emmanuel, Prins van Portugal, tot
 Landvoogd, aangesteld: onder wien, *Jan de*
Hertoge van Osmale, *Heer van Valkenburg*, nog-
 tans, 't meeste bewind hebben zou. Deez' bleef
 Landvoogd, na dat Don Emmanuel, in 't jaar
 1623, te rug geroepen was; doch men maakte
 hem, na verloop van eenige jaaren, by zynen
 meester, Prins Fredrik Henrik, verdagt van
 bedekten handel met den Koning van Frank-
 ryk, voor wien hy 't Prinsdom en de Stad be-
 loofde te zullen bewaaren, mids hem de Land-
 voogdy en eenige andere voordeelen werden
 toegestaan. De Kardinaal de Richelieu hadt
 deezen handel begonnen, kort na 't bemagti-
 gen van Rochelle (1). De Prins zondt Gemag-
 tigten naar Oranje, om Valkenburg, door
 handeling, te beweegen tot het afstaan der Re-
 geeringe. Doch 't was vergeefs. Joan de Knuit,
 Raad zyner Doorlugtigheid, werdt, eindelyk,
 derwaards gezonden, met last, om zig van ge-
 weldige middelen te bedienen, als zagten niet
 hielpen. De Knuit dan, eenige Kapiteinen der
 bezettinge op zyne hand hebbende, overvalt
 den Heer van Valkenburg in 't Huis van den
 Griffier *La Pize*, daar hy, zig te weer stellen-
 de, doorschooten werdt. De Luitenant, die 't
 Kasteel inhieldt, werdt, door beloften, tot de
 overgaave bewoogen: waarna de zaaken, in
 de Stad en 't Prinsdom, allengskens, in rust
 raakten. Zyne Doorlugtigheid kwam dus in
 het

(1) AUBERY Memoir. p. 351. Fragm. de Convert. dans les
 Lettres du COMTE D'ESTRADES Tom. 1. p. 52. Edit. de 1743.

1630. het daadelyk bezit zyn Prinsdoms; waarvan hy, voorheen, flegts den naam, en Valkenburg 't genot gehad hadt (*m*).

v. De Prins van Oranje was, federt eenigen
 Aanflag op Duinkerken. tyd, bedagt geweest, om zig meester te maaken van Duinkerken, vanwaar de vyandlyke kaapers den Nederlandschen Koopvaardyschen veele schade toebagten. Hy hadt zyn voorneemen aan eenige Leden van den Staat bekend gemaakt: en men bereidde zig, om, tegen de volgende Lente, 's Lands krygsmagt, te Yzendyke, te ontscheepen, vanwaar zy, te lande, op Duinkerken aantrekken zou. Niet zonder gevaar was deeze togt. Hy moest, door een gebroken en vyandlyk gewest, geschieden, alwaar men den onzen, met kleine magt, den toevoer zou kunnen affnyden, of den doortogt betwisten. Doch hiertegen werdt ingebragt, dat ons Leger uit wakker voetvolk bestondt, welk voorraad, voor twaalf dagen, zou kunnen medeneemen, binnen welken tyd, men zig den weg naar Duinkerken zou kunnen openen: waarna 't bemagtigen der Stad, die flegt versterkt was, weinig werks zou behoeven te kosten. Geduurende 't beleg, zou men, van Calais, of zelfs van Douvres en Vlisfingen voorraad bekomen kunnen. De Prins verstondt ook, dat men, in onderneemingen van gewigt, iet behoorde te waagen. Men besloot 'er dan toe (*n*), met genoegzaame eenpaarigheid van hun, die 'er over geraadpleegd werden.

De

(*m*) AITZEMA I. Deel, bl. 1030-1055.

(*n*) Memoir. de Freder. Henri p. 122-124. VAN DEN SANDE
 XII. Boek, bl. 160.

De Staaten, by tyds, orde gesteld hebben-
 de, om hunne meeste troepen, tegen den eer-
 sten van Lentemaand des volgenden jaars, vol-
 tallig te maaken; deedt de Prins, om den
 vyand te misleiden, het Leger verzamelen tus-
 schen Wezel en Emmerik, en vertrok, den ze-
 ventienden van Bloemaand, uit den Haage,
 derwaards (o). 't Leger, omtrent vyftiendu-
 zend knechten en drieduizend paarden sterk,
 ging hierop, op den zesentwintigsten, sloop, en
 kwam, den Ryn en Waale afzakkende, binnen
 vyf dagen, in 't Juffrouwen-gat voor Yzendy-
 ke. Hier werden de troepen ontscheept, met
 zo veel spoed, dat zy, nog dien zelfden dag,
 te Watervliet, en, des anderendaags, te Mal-
 degheem kwamen, hebbende elken soldaat voor
 vyf dagen leeftocht by zig, behalve dat men
 honderdduizend ponden broods op wagens ge-
 laaden hadt. Ten derden dage, zondt de Prins
 eenig volk, om eene schipbrug te leggen over
 de Vaart, die van Gend naar Brugge loopt: 't
 welk gelukkiglyk volbragt werdt, alzo de
 vyand alle zyne schansen langs deeze vaart ver-
 laaten hadt. Doch terwyl men zig bereidde om
 voort te trekken, kreeg zyne Doorlugtigheid
 tyding, dat de vyand, slegts twee uren ver-
 der, gelegerd was, om den onzen den door-
 togt te betwisten. De Afgevaardigden der al-
 gemeene Staaten, die in 't Leger waren, ver-
 stonden toen, dat men te rug keeren moest.
 Maar de Prins begreep het anders. Hy hieldt
 den Gemagtigden voor, dat de eer van den
 Staat en van het Leger hing aan de uitvoering
 van

1631.

 Togt der-
 waards,

 heeft
 geen
 voort-
 gang.

(o) AITZEMA I. Deel, bl. 1102, 1129.

1631. van het besluit, waartoe zy zelven, te vooren, hunne stem gegeven hadden. Zy verklaarden, daarentegen, niet aanspraakelyk te willen zyn voor de nadeelen, welken zy te gemeet zagen, wanneer het Leger voortrok. Men vindt zelfs, dat ze 'er zouden bygevoegd hebben „hoe klaarlyk zy bespeurden de kleine „genegenheid, die de Prins den Staat toedroeg, alzo hy, om aan zyne eerzucht te voldoen, deszelfs gantsche welvaart in de waagschaal stellen wilde.” Wat hiervan zyn moge; de Prins liet zig overreeden, om te rug te keeren naar Watervliet, daar 't Leger gescheept werdt. Voorts deedt hy 't, te Gorinchem, aan land treden, en sloeg het, eerlang, te Drunen neder. Het vyandlyk Leger, onder den Markgraaf de S. Croix, brak ook op, en toog tot tusschen Lier en Antwerpen, daar het leggen bleef (p). Men meende, dat de Prins het oog op Brugge gehad hadt, en maakte, in de Spaansche Nederlanden, schimpdigten op het mislukken van zynen toeleg. Doch dit finaalen werdt den Spaanschen haast verleerd (q).

Toerusting des
vyands
tot eene
landing.

Terwyl de Legers lagen te loeren op elkanders beweegingen, vernam men, dat de vyand, te Antwerpen, eene talryke Vloot gereed maakte, die, aan de toebereidsels, geoordeeld werdt, te zullen dienen tot eene landing. Men geloofde, dat het op Zeeland (r), en byzonderlyk op Zuidbeveland gemunt was. De Prins verstondt, hierom, dat hy met een deel des Legers, op weg slaan moest, om dit Gewest te dek-

(p) *Memoir. de Freder. Henri p. 124-126.*

(q) *AITZEMA I. Deel, bl. 1129.*

(r) *Refol. Holl. 3 pt. 1631. bl. 115.*

dekken. Hy trekt dan, met tienduizend man, naar Geertruidenberg, en begeeft zig, vandaar, te fchepe, naar Bergen op Zoom, daar de Hertog van Bouillon, met twaalf kornetten paarden, te gelyk met hem, aankwam. Ten zelfden tyde, was Graaf Jan van Nasfau, met zesduizend knegten, te Antwerpen, fcheep gegaan, op vyfendertig Fregatten, die van veelere krygsbehoefden en twaalf groote fchouwen voorzien waren. De zamelplaats deezer Vloote was onder de *S. Anna Schans*, onlangs, door Grobbendonk, in de Polder van Namen, gefigt. Fredrik Henrik hadt alle de Oorlogfchepen, welken hy, uit Holland en Zeeland, byeen brengen kon, doen verzamelen voor Saafingen. Doch zy werden, door 's vyands gefchut, van daar, tot beneden Zuidbeveland, te rug gejaagd. Men verwagte toen eene landing op dit Eiland; doch ftondt verbaasd, dat men de gantfche vyandlyke Vloot, des anderendaags, op een kanonfchoot van de fchans voor Bergen op Zoom, het Eiland Thoolen zag naderen, zonder dat onze fchepen, die den ftroom tegen en gebrek aan wind hadden, haar volgen konden. De Prins zondt, in alleryl, tweeduizend man, onder den Kolonel Morgan, naar Thoolen, die, waadende, tot over den middel, door eenen modderigen grond, op 't Eiland kwamen. Maar Graaf Jan van Nasfau was, op een musketschoot van Thoolen, ten anker gekomen. Hier raakten verfcheiden fchepen aan den grond: waarom hy genoodzaakt was, hooger getyde af te wagten. Met het wafen van 't water en 't opfteeken van den

1631.

1631. wind, naderden de Staatſche ſchepen de vyand-
 lyken. Eenige Jagten, met vyftienhonderd
 man, onder den Kolonel *Maisonnewe*, volgden
 hen. 't Beſluit was, den vyand aan te taſten,
 zo dra men hem genaderd zou zyn. Zyne ſche-
 pen, midlerwyl, los geraakt, zeilden, om
 Thoolen, naar 't *Slaak*, een' engen ſtroom,
 ten noorden van 't Eiland. Hier trof hun de
 Staatſche Vloote aan, op den twaalfden van
 Herſtmaand tegen den avond. De Vlooten
 raakten terſtond in een vinnig gevegt, welk den
 gantschen nacht duurde. Verſcheiden' vyandlyke
 ſchepen, aan den grond geraakt, werden ver-
 laaten van 't volk, welk den onzen genoegzaam
 geheel in handen viel. Het Admiraals ſchip zelfs
 zat vaſt, zo dat Graaf Jan, zig op het zelve niet
 langer betrouwende, met een' floep, ontweek
 naar Prinſenland. Van hier kwam hy te Roo-
 zendaal, alwaar de Markgraaf van S. Croix
 zig, kort te vooren, nedergeslaagen hadt. Een
 deel der vlugtenden, by Steenbergſen geland
 zynde, werdt, daar onderſchept, door het
 Staatſche Leger, reeds, op laſt van den Prin-
 ſe, in aantogt, en verſlaagen of gevangen ge-
 nomen. De zege hadt zig, midlerwyl, volko-
 menlyk verklaard voor de onzen, zonder dat
 zy veel bloeds gekoſt hadt. Doch 't getal der
 gevangenen van 's vyands zyde beliep over de
 vierduizend (s). Alle zyne ſchepen en ſchou-
 wen werden veroverd, en naar Dordrecht ge-
 zonden. Graaf Jan van Naſſau en eenige wei-
 nigen, die hem verzelden, waren ſchier de ee-
 nig-

(s) Hoofts Brieven IV. 303. bl. 246. Notul. Zeel. 16, 20
 Sept. 1631, bl. 157, 164.

nigften, die t'onkwamen. Men befloot, van agteren, dat de vyand op 't Eiland Overflakée, of op 't Land van Voorne, zou geland zyn, hadt hy zyn oogmerk konnen bereiken: waarom men, in Holland, zeer verheugd was, over de zege. De Prins zondt, kort hierna, het krygsvolk naar de winterlegeringen, en keerde, na 't bezigtigen der grensvestingen in deezē oord, te rug naar den Haage (t). De Ruitery van Stakenbroek overviel, omtrent dezer tyd, by Venlo, eenige vyandyke Regimenten, die uit Italie gekomen waren, en versloeg 'er omtrent zevenhonderd man van (u). De Staaten hielden, dit gantsche jaar, eene Vloot op de Vlaamsche kusten onder den Vice-Admiraal Kwast, om den Duinkerkschen Kaaperen het uitloopen te beletten, en te passen op de Vloote, die in Spanje werdt uitgerust, en, zo men vernam, agter Engeland om, naar Vlaanderen dagt te komen. Ook liep een deel zyner Vloote onder Noorwegen kruisen. Doch daar viel ter zee weinig voor. Alleenlyk waren 'er, in Zomermaand, drie Lubekkerschepen, die den Spanjaard verbooden goederen toevoerden, genomen, en te Amsterdam opgebracht (v).

De Koning van Zweeden, wien de Staaten, VI. dit jaar, met honderdenvyftigduizend guldens, Voor- ondersteunden, terwyl hy van den Koning van spoedder Frankryk een millioen bedongen hadt (w), Zweedsche wa- voer-

(t) Resol. Holl. 1631. bl. 125. Memoir. de Freder. Henri p. 126-130. AITZEMA I. Deel. bl. 1130-1132.

(u) AITZEMA I. Deel. bl. 1130.

(v) AITZEMA I. Deel. bl. 1139-1142.

(w) AITZEMA I. Deel. bl. 1144, 1177.

1631. voerde, reeds in den Winter, den oorlog, met
 ————— zonderlingen voorſpoed. Hy bemagtigde ver-
 penen in ſcheiden' Plaatsen in Pomeran, ſchier zonder
 Duitsch- ſlag of ſtoot. In Graſmaand, viel hem Frank-
 land. fort aan den Oder in handen. Ook maakte hy
 zig van Kroſſen meester: waarna hy zig keerde
 naar Berlyn, van zins om Maagdenburg, welk
 door Tilly belegerd werdt, te ontzetten. Doch
 de Keurvorst van Saxen weigerde hem den
 doortogt over de Elve, by Wittenburg (x).
 Maagdenburg werdt, in Bloeiamaand, ſtormen-
 derhand veroverd, deerlyk geplonderd, en aan
 brand geſteken. De Koning van Zweeden, zig,
 naderhand, verdraagen hebbende, met den
 Keurvorst van Saxen, en den Landgraaf van
 Heſſen, ſloeg, op den zeventienden van Herſt-
 maand, de Keizerschen onder Tilly, geheel-
 lyk, by Leipſig, waarna hem wederom ver-
 ſcheiden' Steden in handen vielen. Ondertus-
 ſchen, deedt hy, door zynen Gezant, Lode-
 wyk Camerarius, geduurig, om onderſtand
 Verſchil met
 Zweeden
 over de
 tollan. aanhouden by de Staaten; die, daarentegen,
 ontheffing begeerden van de nieuwe tollan,
 welken Guſtaaf Adolf, te Dantzig, in de Pillau,
 te Riga, en elders, hadt opgeregt, en ongaarne
 verlaagen, veel min afſchaffen wilde (y). Ook
 drong men 'er vergeefs op. De Staaten oor-
 deelden egter raadzaam, den Koning, van tyd
 tot tyd, met penningen, te onderſteunen. Zyn
 voorſpoed hieldt de Keizerlyke wapenen, in
 Duitschland, bezig, voor welken zy, anders-
 zins, zouden te dugten gehad hebben.

De

(x) Memoir. de Brandenb. p. 70. Edit. de 1751 in 12°.

(y) AITZEMA I. Deel, bl. 1179-1186.

De onderstand, dien de Staaten, in 't voorleeden jaar, van den Koning van Frankryk bedongen hadden, werdt traaglyk voldaan, vermids 'er, onlangs, wederom, nieuwe beroerten ontstaan waren, die 't Ryk, met eenen inlandschen oorlog, dreigden. De Koninginne Moeder, Maria de Medicis, misnoegd op den Kardinaal de Richelieu, die haar geen deel altoos gaf aan 't bewind, en den Koning en 't Ryk bestierde, naar zyn welgevallen, hadt, sedert eenigen tyd, aanhang begonnen te maken, om den Kardinaal den voet te ligten. Men meent, dat de Spanjaard hieronder roeide. Doch de Kardinaal hadt zo veel vermogen op den Koning, dat hy hem bewoog, om zyne Moeder, voor eene wyle, te verzenden van 't Hof. Zy verliet, sedert, het Ryk, in Grasmaand deezes jaars, en begaf zig naar Brusfel, daar zy deftig onthaald werdt, en eenige jaaren verbleef (z).

1631.

Onlusten in Frankryk.

De Koninginne Moeder wykt naar Brusfel.

De Prins van Oranje hadt zo veel gezags en vrienden verkreegen in den Staat, dat men, in den aanvang deezes jaars of al eerder, raadpleegde in de Gewesten, om zynen jongen Zoon, Prinse Willem, het regt op te draagen, tot de opvolging in de ampten zyns Vaders, in geval hy deezzen overleefde. Utrecht en Overysfel, daar *Zweder van Haarsfolte*, 't stuk aandreef, waren het eerste gereed, om hiertoe te besluiten (a). In andere Gewesten, haperde het nog een weinig. Men bezefte, aan den eenen kant, hoe

VII.
't Regt tot de opvolging in 't Stadhouderschap wordt den jongen Prinse opgedraagen.

(z) AITZEMA I. Deel, bl. 1087-1089, 1129-1131. HOOFTS Brieven N. 200. bl. 239.

(a) HOOFTS Brieven N. 237, 240. bl. 196, 199. AITZEMA I. Deel, bl. 1132.

1631. hoe gevaarlyk het ware, eenen jongen Prins, van wiens goede of kwaade hoedanigheden men nog niet kon oordeelen, te schikken tot de hoogste waardigheden in den Staat. De Staaten van Holland hadden zig, hierom, in 't ontwerpen der voorwaarden, op welken zy, wel- eer, de Graaflykheid zouden hebben opgedraagen aan Prinse Willem den I., het regt voorbehouden, om, uit zyne Zoonen, eenen, die hun den bekwaamsten scheen, te kiezen tot zynen Opvolger (*b*). Doch van de andere zyde, strekte het verklaaren van den jongen Prinse tot Opvolger zyns Vaders zeer, om deezen naauw te verbinden aan de Gewesten, en den band van eenigheid tusschen de Gewesten onderling, en tusschen de Gewesten en zyne Doorlugtigheid naauwer toe te haalen en bestendiger te maaken. Voorts, verstonden sommigen, dat de Stadhouders de plaats der oude Graaven vervulden (*c*): waaruit scheen te vloeijen, dat hunne oudste Zoonen hun behoorden op te volgen in 't bewind (*d*). De Edelen dreeven de zaak des jongen Prinzen sterkst, in de byzondere Gewesten. In Utrecht, was de voorflag ook van hunnen kant geschied: en sommigen tekenen aan, dat 'er de Steden, niet dan traaglyk, in bewilligd hadden (*e*). In Holland, deden de Edelen den voorflag, insgelyks. Terwyl 'er op geraadpleegd werdt, verzogten de Staaten van Zeeland, dat men, ter oorzaake van de naauwe vereeniging tusschen de twee Gewesten, op dit

(*b*) Zie VII. Deel, bl. 524.

(*c*) *Vid.* H. GROTIUS de Antiq. Reipubl. Batav. Cap. VII. p. 94.

(*d*) AITZEMA I. Deel, bl. 1134.

(*e*) HOOFTS Brieven N. 237. bl. 196.

dit stuk, eenpaariglyk met hen, besluiten wilde (f). Die van Holland beantwoordden, in 1631. zo verre, aan dit verzoek, dat zy de plegtige opdragt van 't Regt tot de opvolging te gelyk met Zeeland deden, op den vierentwintigsten van Grasmaand. Gelderland en Zutphen deden t'omtrent den zelfden tyd. Sommige Leden van Holland hadden in bedenkinge gebragt, „ dat de Staaten de magt aan zig behoorden „ te behouden, om, in geval zyne Doorlugtigheid, geduurende zyns Zoons minderjarigeheid, overleedt, zulke orde te stellen op „ de Regeeringe, als zy, ten meesten dienste „ van den Lande, zouden oordeelen te behooren.” Doch de meeste Leden hielden zulks onnoodig, also 't van zelf sprak, dat deeze magt, zonder eenig voorbeting, en * van regts-^{* ipso} wege, by hunne Edele Groot Mogendheden, ^{jure.} bleef huisvesten (g). 't Werk werdt dan voltrokken, zeer tot genoegen zyner Doorlugtigheid, die, aan elk der Gemagtigden tot de opdragt, eene vereering deedt (h). In Friesland volgde men, eerlang, het voorbeeld der andere Gewesten. 't Regt tot de opvolging in het Stadhouderschap werdt Graave Henrik, Zoon van Graave Ernst Kasimir van Nasfau, in Lentemaand des volgenden jaars, opgedraagen. Maar de Staaten van Stad en Lande namen het kwalyk, dat men, in Friesland, hiertoe beflaotten hadt, zonder hen te kennen, en 't scheen, dat

(f) *Misive van 20 Maart 1631. in de Notul. Zeel. 1631: bl. 119.*

(g) *Resol. Holl. 15 Maart 3, 4, 10 April 3 July 1631. bl. 30, 57, 64, 65, 79.*

(h) *Resol. Holl. 3 July 1631. bl. 79. AITZEMA I. Deel, bl. 1132.*

1631. dat zy 't voorbeeld hunner nabuuren niet zouden gevolgd hebben. Doch Graave Ernst, kort hierna, overleeden zynde, verkooren zy egter zynen Zoon tot Stadhouder. Ook ontwierpen de Staaten van beide de Gewesten een Berigtschrift voor den nieuwen Stadhouder (i): waarop hy, meen ik, beëdigd werdt. Hy werdt, by het zelve, onder anderen, verplicht, om geen regt tot de opvolging in zyne ampten, voor iemant, te verzoeken; hebbende de Staaten, onlangs, beslooten, zulke verzoeken, van nu af aan, te houden voor ontzeid (k).

Adriaan
Pauw
wordt
Raad-
pensionaris van
Holland.

Het Ampt van Raadpensionaris van Holland, in Herfstmaand des jaars 1629, opengevallen, door de dood van Antoni Duik, bleef onvervuld, tot in de Lente deezes jaars. Eerst hadt men lang werk gehad, met het instellen van een nieuw Berigtschrift (l). Ook tradt men, traaglyk, tot de benoeming; alzo sommige Leden den Pensionaris Kats gaarne op dezelve brengen, en vervolgens verkiezen wilden, terwyl die van Amsterdam den Rekenmeester Pauw liever bevorderd zagen. Om Kats, die een Zeeuw was, uittesluiten, sloeg Amsterdam voor, dat men behoorde vast te stellen, niemant, dan die een gebooren Hollander was, tot Raadpensionaris te kiezen, te meer, alzo de Staaten van Zeeland, onlangs, de Hollanders onbevoegd hadden verklaard, om dit ampt, in hun Gewest, te bekleeden (m). Doch men be-

(i) Zie de Instruct. by AITZEMA I. Deel, bl. 1228.

(k) AITZEMA I. Deel, bl. 1225, 1227.

(l) Resol. Holl. 19 Dec. 1629. bl. 225. 16 Jan. 15 May 5, 3 Juny 6 Dec. 1630. bl. 8, 76, 88, 91, 159.

(m) Instr. voor den Pens. der Staat. van Zeel. in de Notul. 19 Febr. 1630. bl. 17.

besloot hierin zyne vryheid te behouden. Pauw, 1631.
 Kats en Rochus van den Honaart, die ook,
 door verscheiden' Leden, gedraagen werdt,
 raakten dan op de benoeming (n). De Prins,
 hierover geraadpleegd, verklaarde alle de be-
 noemden voor bekwaame mannen, en liet de
 keuze aan de Staaten (o). Kats, verstaande,
 dat men hem verdagt hielt, als of hy naar het
 Ampt stondt, betuigde, rondelyk, het tegen-
 deel, in de Vergaderinge der Staaten (p). E-
 venwel bleeven veelen hem genegen. Alleen-
 lyk, scheen hem in den weg te staan, dat hy
 geen Hollander was. Doch veelligt stak hier-
 onder een ander geheim van Regeeringe, welk
 wy niet klaar genoeg hebben kunnen ontwin-
 den, om het hier open te leggen. Zo veel is 'er
 van, dat *Adriaan Pauw, Heer van Heemstede*,
 met de meeste stemmen, tot Raadpensionaris
 gekoozen werdt, op den negenden van Gras-
 maand deezes jaars (q). Hy bedong, dat hy,
 na 't afleggen van 't Raadpensionaris-ampt, zy-
 ne Rekenmeesters plaats zou mogen herneem-
 en (r). Ook vergunden hem Burgemeesters
 en Raaden van Amsterdam, op zyn verzoek,
 dat hy zyn Poorterschap in deeze Stad niet
 verliezen zou, schoon hy genoodzaakt werdt,
 van wooning te veranderen (s).

Tot in den Zomer deezes jaars, hadden, op VIII.
 het Slot te Loevestein, nog zeven Remon- De Re-
 strantsche Predikanten in hegtenis gezeten, te mon-
 wee- strant-
 sche Pre-

(n) Resol. Holl. 14 Dec. 1630. bl. 168, 169.

(o) Resol. Holl. 19 Dec. 1630. bl. 173.

(p) Resol. Holl. 22 Januar. 1631. bl. 12.

(q) Resol. Holl. 9 April 1631. bl. 63.

(r) Resol. Holl. 12 April 1631. bl. 67.

(s) AITZEMA I. Deel, bl. 1095.

1631. weeten Karel Niellius, Petrus Cupus, Bernhe-
 rus Vezekius, Simon Lucaë Byfterus, Theo-
 dorus Boom, Paulus van der Linden en Arnol-
 dus Geesteranus; zynde Eduard Poppius, reeds
 voor eenige jaaren, in de gevangenis overlee-
 den. De overigen hadden, al meer dan eens,
 verzogt, ontslaagen te worden; zonder dat hun
 verzoek ingang gevonden hadt. Zy genooten,
 nogtans, sedert eenigen tyd, met bewilliging
 der algemeene Staaten (*t*), eenige meerdere
 vryheid. De Bevelhebber van 't Slot, *de Bey*,
 liet hun toe, tot hunne verlustiging, nu en dan,
 op de wallen te wandelen, onder belofte, dat
 zy niet zouden ontvlieden. Doch deeze ruimte
 boezemde hun begeerte naar grooter vryheid
 in. Niellius hadt kennis gemaakt met zekeren
 Soldaat, die de Predikanten zeer hard plag te
 handelen, om dat hy ze hieldt te zyn in 't ge-
 voelen der Contraremonstranten; doch hier-
 van, hy zekere gelegenheid, beter onderrigt,
 hadt hy hun allerlei vriendschap beweezen en
 toegezeid. De meesten beslooten dan, door mid-
 del van deezen soldaat, te ontvlugten. Niellius
 alleen vondt zig bezwaard, ter oorzaake van
 de belofte, aan den Bevelhebber gedaan. Doch
 men hieldt hem voor, dat deeze belofte al-
 leenlyk verbondt, om niet te ontvlugten, wan-
 neer de Bevelhebber verlof gaf, om langs de
 wallen te wandelen: waarmede hy zig gezeg-
 gen liet. Men hadt nu vastgesteld, eenen don-
 keren nagt waar te neemen, en zig, van den
 muur van 't Slot, neder te laten in eene schuit,
 waarmede men zig naar Rotterdam wilde laa-
 ten

ten roeijen. Doch in deeze onderneeming deden zig twee zwaarigheden op, die, weinige dagen voor de uitvoering, beide gelukkiglyk verdweenen. Tegen 't Slot, in de Waale, naar den Hollandfchen kant, daar de fchuit zou moeten aanleggen, om dat hier geene graft om de Vesting was, ftondt zeer veel rietgewas, welk maakte, dat men, niet digt genoeg, met een vaartuig, aan 't Slot komen kon. Doch alzo de Spaanfchen zig, federt eenigen tyd, met kleine fchuitjes, in dit riet onthouden, en veel rooveryen op de froomen bedreeven hadden, was de bevelhebber, onlangs, te raade geworden, al het rietgewas te doen wegneemen. Zyn groote hond, gewoon elk aan te basfen, die zig omtrent den muur vervoegde, ten zelfden tyde, een goed deel spyze, tot een gastmaal gefchikt, hebbende opgefnoept, was ook, door hem, in arren moede, doorschooten. Het onverwagt wegneemen van deeze twee hinderpaalen deedt de Predikanten besluiten, om hun voorneemen in 't werk te fteflen, in den nacht na den negentienden van Hooimaand, by buijg en donker weder. De foldaat, van wien wy gefproken hebben, hadt toen juist de wagt, en begunftigde den toeleg. De Predikanten raakten allen over den muur, en in de fchuit, en kwamen, des anderendaags, op den middag, te Rotterdam, daar zy, van veelen, gezien, en, door Episkopius, toen nog niet naar Amsterdam vertrokken, geherbergd werden (u). Sommigen fchryven dat zy met oogluiking

(u) P. A. LIMBORCH Vita Episcopii p. 319.

1631. ge los gelaaten zyn (y): 't welk vreedzaam luiden wel verhoopt hadden, om daaruit eene genegenheid der algemeene Staaten tot maatiging te besluiten. Nogtans is hiervan geene zekerheid (w). Vaster gaat het, dat de Staaten van Holland, op 't ontvangen der tydinge van 't ontkomen der Predikanten, beslooten, den Perfoon, wien derzelver bewaaring aanbevolen geweest was, in verzekering te doen neemen; doch hunne Vrouwen, die gewoon waren, hun te verzellen in de gevangenis, te ontslaan (x). Maar wat hierop verder gevolgd zy, is my niet gebleeken. De vrouwen en kinderen zyn egter, na een weinig zittens, geslaakt.

Hugo de Groot keert hier te Lande weder.

Tegen 't einde van Wynmaand, keerde de vermaarde Hugo de Groot, die zig, tot hier toe, in Frankryk, onthouden hadt, weder in 't Vaderland, en te Rotterdam. Men hadt, gelyk wy reeds, in 't voorbygaan (y), gemeld hebben, al federt eenige jaaren, gearbeid, om deeze vryheid, voor hem, te verwerven. De Drosfaard Hooft in 't byzonder zocht die van Amsterdam te beweegen, om de Groot in hunne Stad te ontvangen (z). Doch men maakte, hier, zwaarigheid, om zig nog zo verre bloot te geeven. De Prins, schoon de Groot niet ongenegen, vondt nogtans niet raadzaam, om hem, zonder eenige voorwaarde, hier te Lande,

(y) AITZEMA I. Deel, bl. 1094.

(w) HOOFTS Brieven N. 239. bl. 238.

(x) Resol. Holl. July 1631. bl. 99.

(y) Hier voor, bl. 50.

(z) HOOFTS Brieven N. 130, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 152, 253, 256. bl. 108, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 226, 209, 211.

de , te laten wederkeeren. De Staaten van Holland , midlerwyl , kennis van zyne aankomst gekreegen hebbende; verklaarden Haarlem, Leiden, Gouda, Alkmaar en Enkhuizen, in geene handeling over zaaken van Staat of Regeering te willen treden, voor men eenig besluit genomen hadt, tegen de Groot (a). Ook dreeven zy door, dat den Fiskaal en allen anderen Officieren gelast werdt, hem in verzekering te neemen (b). Hy begaf zig, hierop, in filte, naar Amsterdam, daar hy zig eenigen tyd onthieldt. Zyne vrienden zогten hem te beweegen, tot het instellen van een verzoekschrift aan de Staaten van Holland. Doch hy verstondt, dat zulks, in de tegenwoordige gesteldheid der gemoeden, niet geschieden kon, met hoop van eenen goeden uitslag, zonder eenige foort van schuldbekentenis te doen, waarvan hy een' diepen afkeer hadt. Eindelijk, namen de Staaten van Holland, in de Lente des volgenden jaars, een besluit, om tweeduizend guldens op zyn lyf te zetten, in geval hy langer in 't Land bleeve (c). Men was hem toen op nieuws aan boord, om het inleveren van een verzoekschrift. Men ontwierp 'er een, waarin meer niet erkend werdt, dan dat hem zyne voorgaande *ongelukken*, ter oorzaake van *verschillen in de Regeeringe*, niet ter oorzaake van eenige euveldaaden, waren overgekomen. Doch hy vondt, ook in dit ontwerp, nog eene duistere belydenis van schuld. Veele hielden 't voor styfzinnigheid in den groo-

1631.

Strengheid van sommigen tegen hem. Poogingen om hem hier te houden.

1632.

(a) Hoofds Brieven N. 289, 317. bl. 238, 253.

(b) Resol. Holl. Dec. 1631. bl. 151.

(c) Resol. Holl 10 Maart — 7 April 1632. bl. 51.

1632. ten man, dat hy zig niet een weinig meer voegde naar den tyd. Doch hy begreep het anders, en, ziende, in zyn Vaderland, aan geen vry verblyf te geraaken, begaf hy zig, op den zeventienden van Grasmaand, van Amsterdam, op reize, naar Hamburg (*d*), alwaar hy van de Wethouderschap, beleefdelyk, ontvangen werdt (*e*). De Regeering van Zweeden verkoor hem, eerlang, tot haaren gewoonlyken Gezant aan het Hof van Frankryk, welke bediening hy, eenige jaaren, getrouwelyk heeft waargenomen. Sommigen meenden egter, dat hy zig te veel met zaaken van geleerdheid, te weinig met die van zyn ampt bezig hieldt (*f*). Ook zegt men den Kanselier *Axel Oxenstiern*, die hem bevorderd hadt, diets te maaken, dat hy in de Vereenigde Gewesten weinig gcagt was. Doch eenigen zyner vrienden, eerlyke en geleerde luiden, verklaarden rondelyk het tegendeel (*g*). Hy hadt nogtans zo veele benyders aan 't Zweedsche Hof, dat hy, in 't jaar 1645, derwaards ontbooden, zo sommigen verhaalen, haast bespeurde, dat hy weinig gezien was by de Koninginne, waarom hy Stockholm verliet (*h*). Doch anderen melden, dat hy de Zweedsche lugt te schadelyk vondt voor zyne gezondheid, en hierom ontflag verzogt hadt van den dienst haarer Majesteit, die hem, anders, gaarne in 't Ryk hadt willen houden (*i*). Op de

(*d*) K. BRANDT Lev. van H. de Groot bl. 394-442. HOOFD3 Brieven N. 320, 325. bl. 255. 260

(*e*) AITZEMA I. Deel, bl. 1173.

(*f*) AUBERRY Memoir. p. 461. 468.

(*g*) HOOFD3 Brieven N. 455, 460. bl. 349, 351.

(*h*) AUBERRY Memoir. p. 475.

(*i*) Vervolg van 't Lev. van H. de Groot, bl. 465.

de te rug reize naar Duitschland, overleedt hy, 1632.
 te Rostok, op den agtentwintigsten van Oogst-
 maand des gemelden jaars (k). Zyn Lyk werd,
 sedert, naar Holland gevoerd, en in zyne Ge-
 boortestad, Delft, begraven. Zyne geleer-
 de schriften en treffelyke hoedanigheden heb-
 ben hem, weinige jaaren na zynen dood, ook
 in zyn Vaderland, de agting verworven, wel-
 ke de partydigheid der gemoeden hem, aldaar,
 by zyn leeven, hadt doen verliezen.

Met den aanvang des jaars 1632, kwam hei- IX.
 melyk in den Haage *René van Renesse, Graaf* Heimely-
van Warfusé, Hoofd der Geldmiddelen des Ko- kehandel
 nings van Spanje (l), om Prins Fredrik Henrik, met den
 die hem vrygeleide hadt toegezonden, in een by- Graave
 zonder gesprek, te vertoonen „hoe hy, mis- van War-
 „noegd zynde op Koning Philips, die hem fusé.
 „groote sommen schuldig bleef, gezind was,
 „zig in dienst des Konings van Frankryk te
 „begeeven; doch zo de Staaten hem behoor-
 „lyk beloonen wilden, wist hy een groot deel
 „der Nederlanden te doen opstaan tegen den
 „Koning.” Hy voegde ’er by, dat Graaf
 Henrik van den Berge eenen wil met hem hadt;
 en vorderde, voor elk, honderdduizend kroo-
 nen vooraf, en verdere belooningen, in geld
 en in ampten, wanneer zy volbragt zouden
 hebben, ’t gene zy beloofd hadden. Den Prins
 kennis van deezen voorslag gegeven hebbende
 aan eenigen uit de Staaten, besloot men daar-
 in te bewilligen. Warfusé keerde toen naar
 Venlo. De Raadpensionaris Pauw bragt hem
 hier

(k) Vervolg als bov. bl. 412.

(l) VAN DEN SANDE XI. Boek, bl. 163.

1632. hier 't beloofde geld, te gelyk met hem overleggende, wat men, in den aanstaanden veldtogt, met het meeste voordeel, zou kunnen onderneemen. Hy riedt tot het beleg van Maastricht. Pauw hervraagde, of de Graaf van den Berge, als Stadhouder over Gelderland van 's Konings wege, de bezettingen uit Venlo en Roermonde niet zou kunnen ligten, en, daardoor, het inneemen deezer Steden gemakkelyk maaken? Doch Warfusé gaf te verstaan, dat zulks hem niet te vergen ware; maar dat men staat maaken kon, dat hy zig nergens mede moeijen zou. Men nam hieruit af, dat de Graaf van den Berge den uitflag van deezen veldtogt wilde afwagten, eer hy 's Konings zyde openlyk verliet (m).

Venlo, Straalen, Roermonde en Sittart gewonnen. Tot het beleg van Maastricht werdt, sedert, beslooten. Een groot deel der Spaansche Krygsmagt was, onder *Don Gonzales de Cordua*, gezonden naar Duitschland. De overige troepen, onder den Markgraaf de S. Croix, waren niet sterk genoeg, om het Leger der Staaten, met voordeel, te bevegten. De Prins, de Staat-sche troepen, tegen Pinksteren, hebbende doen byeentrekken te Nieuwmegen, voerde ze, van daar, naar de Mookerheide, daar hy ze monsterde, en omtrent zeventienduizend knechten en drieduizend paarden sterk bevondt. Hierna opgebroken, sloeg hy 't beleg voor Venlo, terwyl hy Graaf Ernst, met een deel des Legers, afzondt, om Roermonde aan te tasten. De Kolonel Wynbergen zou, ten zelfden tyde, met

(m) Memoir. de Fred. Henri p. 131-133. AITZEMA I. Deel, bl. 1183.

ERNST KASIMIR,
Graaf van Nassau,
Stadhouder van Friesland, Groningen
en Drente.

Moreveld pinxit

J. Houbraken fecit

met zyn Regement, Straalen bemagtigen. Alle deeze onderneemingen gelukten. Venlo gaf zig, den vierden van Zomermaand, zynde den derden dag na 't openen der loopgraaven, over, by verdrag, waarin den Roomfchen vrye Godsdienstoefening toegestaan werdt in alle de Kerken, ééne uitgenomen, die den Hervormden werdt ingeruimd (n). Straalen ging, op gelyke voorwaarden, over. Graaf Ernst hadt de loopgraaven voor Roermonde naauwlyks geopend, of hy werdt, in 't bezigtigen derzelven, van een' musketschoot, door 't hoofd, getroffen, dat hy 't bestierf. Fredrik Henrik begaf zig, hierop, terftond, naar 't Leger voor Roermonde, dat zig, dien zelfden nagt, op gelyke voorwaarden als Venlo, verdroeg (o). 't Verdrag was, op den vyfden, getekend. Sitart, in 't Land van Gulik, gaf zig, den agtsten, ook over, zo dra het opgeëischt was (p). De reden, waarom zyne Doorlugtigheid aan deeze Steden, tegen gewoonte, vrye oefening toefondt van den Roomfchen Godsdienst, was geene andere dan deeze, dat hy, hierdoor, ook andere Steden wilde aanlokken, om te lichter van de Spaanschen af te vallen, wanneer de Graaf van den Berge haar, hiertoe, in tyd en wyle, gelegenheid geeven zou. Ook hadden de Staaten zelven, kort voor 't optrekken van 't Leger, een Geschrift uitgegeven, waarby zy deeze vryheid beloofden aan alle Ste-

1632.

Graaf
Ernst Ka-
simir
neuveldt

(n) Zie 't Verdrag by AITZEMA I. Deel, bl. 1190.

(o) Resol. Holl. 23 Juny, 7 Aug. 1632. bl. 59, 60, 61. Memoir. de Freder. Henri p. 133-135. AITZEMA I. Deel, bl. 1190, 1191, 1192.

(p) AITZEMA I. Deel, bl. 1193.

1632. Steden en Perſoonen, die hunne zyde wilden kiezen (q).

X. Terſtond na 't overgaan van Roermonde, De Prins brak de Prins op met het Leger, toog, de Maa- belegert ze langs, tot tegen over Mazeik, en aldaar, Maastricht. langs eene ſchipbrug, die 't Leger nagevoerd was, over den ſtroom. Dien zelfden avond, trok men nog tot Haren, een klein uur van Maastricht, en, des anderendaags, zynde den tienden van Zomermaand, tot voor deeze Stad. Straks werden de Legerplaatſen verdeeld, ingenomen en verſterkt. Graaf Henrik Kaſimir van Naſſau, die zyns Vaders Regement bekomen hadt, woonde dit beleg ook by. 't Bevel over de bezetting was den *Heere van Lede*, in 't afzyn van den Overſte van 't geſchut, *de la Motterie*, toevertrouwd. Graaf Jan van Naſſau hadt, weinige dagen voor 't beleg, een goed deel volks in de Stad gebragt. Men rekende, dat 'er meer dan drieduizend knechten en twee kornetten paarden binnen lagen (r). Doch men was nog bezig met het verſterken der Legerplaatſen, toen 'er tyding kwam, dat Don Gonzales de Cordua uit Duitchland opontbouden was, en naar Namen toog, om daar de Maaze over te trekken, en zig met den Markgraaf de S. Croix, die reeds tot aan Tienen genaderd was, te vereenigen. De Prins zondt, terſtond hierna, eenig voetvolk af, onder Graave *Joan Maurits van Naſſau*, die zig, op den weg naar Aken en naar Limburg, legerde, en eenige Ruktery, onder den Graave van

Het
Spaansch
en Kei-
zerlyk
Leger
trekt op
tot ont-
zet der
Stad.

(q) Zie het by AITZEMA I. Deel, bl. 1189.

(r) Memoir. de Freder. Henri p. 135-139. AITZEMA I. Deel, bl. 1193.

van Styrum en den Hertoge van Bouillon, die zig, om kondfchap te neemen, een goed stuk wegs van 't Leger, onthielden. Bouillon maakte zig, op den vyftienden van Hooimaand, meester van 't Kasteel Argenteau (s). Ondertusfchen, werden de Loopgraaven geopend. Doch weinige dagen daarna vernam men, dat Don Gonzales en S. Croix zig te Tienen byeen vervoegd hadden, en dat de vereenigde magt op weg was naar Maastricht. Ook naderde de vyand het Leger der Staaten eerlang zo na, dat het verder niet dan een Kanonfchoot af lag van de Legerplaats van *Nikolaas van Brederode*, een' wakker' krygsman, door bastaardy, uit dit adelyk huis, voortgefprooten. Varik en Styrum, met eenig voetvolk en Ruitery, vooruit gezonden, om den Markgraave het hoofd te bieden, werden, eerlang, gevolgd, door den Luitenant-Kolonel *Destiaux*, die 't ongeluk hadt van te sneuvelen, terwyl zyn Regement, eerst den vyand hebbende doen wyken, daarna, met verlies, te rug gedreeven was. Doch een verfche hoop volks, door den Prinfe, naar den ftryd gefchikt, boorde eenige fchuiten in den grond, met welken de vyand over de Maa-ze wilde (t).

1639

Schutge-
vegten.

Terwyl men dus fchutgevegten hieldt omtrent Maastricht, hadt Graaf *Willem van Nassau*, die, met omtrent vyfduizend man, in 't Land gebleeven was, zig aan 't hoofd deezer manfchap, te fchepe, naar Vlaanderen begeeven, daar hy de Kruisfchans op de Schelde, in twee

Graaf
Willem
van Nas-
sau be-
magtigt
de Kruis-
fchans en
S. Anna
Schans.

(s) AITZEMA I. Deel, bl. 1108.

(t) Memoir. de Freder. Henri p. 139-143. AITZEMA I. Deel, bl. 1196, 1197, 1198.

1632. twee of drie dagen, bemagtigde. Daarna overmeesterde hy ook de onvoltrokken' S. Anna Schans, in de Polder van Namen. *Don Carlos Colonna*, Bevelhebber van Antwerpen, deeze twee schansen niet hebbende konnen ontzetten, zondt, na 't bemagtigen derzelven, al 't volk, welk hy misfen kon, naar 't Leger van den Markgraave de S. Croix, by Maastricht(u).

*t Beleg
van Maas-
tricht
wordt
voortge-
zet.

De arbeid aan de loopgraaven voor deeze Stad werdt, ondertusfchen, vlytiglyk voortgezet, niet zonder veel volks te spillen. Onder anderen, sneuvelde, in 't aantasten eener kleine halve maane, de *Graaf van Hanau*, Neef van Prins Frederik Henrik. De mynen der belegerden veroorzaakten den onzen veel nadeels. Ook deden die van binnen geduurig gelukkige uitvallen: in een van welken, de *Graaf van Oxford* en de Kolonel *Harwood* sneuvelden; en de Kolonel Morgan gekwetst werdt. Tegen de Stad, werden flegts zes grove stukken gefchuts gebruikt. Ook waren 'er niet meer in 't Leger. De veldftukjes hadt men tegen den vyand van buiten noodig. Eindelyk, werden, de onzen meester van de Contrescharpe; doch hier hadden ze eene drooge graft van vyftig voeten diep voor de borst, daar geen doorkomen aan fcheen, doordien de vyand, uit eenige werkjes, het daalen in dezelve, met fchieten, verhinderde. De Prins overwon egter deeze zwaarigheid, doende, in de Contrescharp, tegen over elke loopgraave, putten delven, die zes voeten dieper waren, dan de grond der graft,

(u) Memoir. de Freder. Henri p. 142. AITZEMA I. Deel, bl. 1190, 1197.

graft. Van den bodem deezer putten, begon men de gaanderyen te maaken, die, onder de graft doorlopende, de belegeraars, na eenen ongelooflyken arbeid, tot aan de muuren der Stad bragten (v). 1632.

Ondertusfchen kreeg men berigt in 't Leger, dat de Overfte *Paapenheim*, met een groot deel Keizerlyke troepen, op weg was tot ontzet van Maastricht. De Prins ontboodt, hierom, Graaf Willem van Nasfau, met al 't volk, welk hy byeen brengen kon, by zig. Ook kwam de Graaf, eerlang, met drieduizend man, die te Nieuwmegen verzameld waren, in 't Leger voor Maastricht. Terwyl Paapenheim naderde, kwam de Hertog van Nieuwburg den Prins in 't Leger vinden, hem voorflaande, of 't hem niet geraaden ware, op te breeken van voor de Stad, midt men dezelve voor onzydig verklaarde, en door Keizerschen bezetten liete. Doch Fredrik Henrik hadt geene ooren naar deezen voorflag. De Hertog van Nieuwburg keerde onverrichter zaake te rug. Kort na zyn vertrek, kreeg men Paapenheim in 't gezigt, die zig, te Meerfen, een half uur van de Legerftede van Graave Joan Maurits, nederfloeg, en terftond fchutgevegten begon te houden. Ook maakte S. Croix zig meester van den overtocht over de Maaze, dien men hem, tot hiertoe, betwist hadt. Sedert kreeg de Prins de noodige krygs- en mondbehoeften niet meer, gelyk te voeren, van de Beneden-Maaze, maar van Luik (w). De

Voorflag
des Her-
togs van
Nieuw-
burg, om
Maas-
trichtden
Keizer-
schen in
handente
stellen.

(v) Memoir. de Freder. Henri p. 143-147. AITZEMA I. Deel, bl. 1190.

(w) Memoir. de Freder. Henri p. 145-147. AITZEMA I. Deel, bl. 1200-1203.

1632. De Staaten hadden een Verdrag geflooten , met de Wethoudersfchap deezer Stad (x), werwaards de Graaf van den Berge, die, nog eerder dan men verwagtte, den dienst der Infante verliet, zig, kort te vooren, ook begeeven hadt (y). Paapenheim deedt, weinige dagen na zyne aankomst, eenen aanval op de Legerplaatfe van Graave Joan Maurits, en op een Kerkje daaromtrent, welk de onzen een weinig verfterkt hadden. De Prins van Oranje hieldt toen het bedde aan pyn in de beenen; doch, op het eerfte gerugt van gevaar, opgereezen zynde, springt hy te paarde, rent naar de plaatfe des gevegts, en doet, door middel van eenige veldftukjes, die hem nagevoerd waren, den vyand zo veel afbreuks, dat hy reeds begon te verflaauwen, toen de tyding van de aankomst van S. Croix met het ganfche Leger Fredrik Henrik te rug riep. Ook deedt Graaf Joan Maurits het overige af, en Paapenheim week, des nagts, agterwaards, niet zonder veel volks verlooren te hebben. Hy floeg zig, federt, te Nauvaigne neder, om, van daar, den toevoer naar 't Leger der Staaten te beletten: doch men hadt 'er, terwyl 't nog vryftondt, zo veel voorraad byeen gebragt, dat de levensmiddelen op hunnen voorigen prys bleeven, fchoon de aanvoer geftreemd was. De Prins midlerwyl, aan alle oorden, orde gefield hebbende, 't welk hem, tot diep in den nacht, bezig hieldt, verftondt, eindelyk, dat S. Croix flegts eenige Ruitery afgezonden hadt, die te

rug

(x) Refol. Holl. 23. Junij 7 Aug. 1632. bl. 59.

(y) AITZEMA I. Deel, bl. 1194.

rug gekeerd was, toen zy vernam, dat de onzen op hunne hoede waren. De myn der Engelschen, eerlang, voltrokken zynde, en haare werking gedaan hebbende, liep men storm op de breuke; doch werdt zo ontmoet, dat men, met verlies, te rug wyken moest. Des anderendaags, wanneer alle de mynen gereed waren, en de belegerden eenen algemeenen storm verwagteden, begonden ze van verdrag te spreken. Men kwam overeen, op gelyke voorwaarden, als Venlo en Roermonde bedongen hadden. Doch de bezetting verwierf nog zes stukken geschuts. 't Verdrag was, op den eenentwintigsten van Hooimaand, getekend. De Legers van Paapenheim en S. Croix, de Stad veroverd ziende, braken terstond op. Het eerste toog naar den Rynkant, het ander naar Tienen en Namen. Op deeze wyze, werdt Maastricht gewonnen, in 't gezigt van twee vyandlyke Legers, die geen van beide kans gezien hadden, om het beleg te doen opbreken (z).

1632.

Maastricht geeft zig over.

Kort hierna, zondt de Prins Stakenbroek om Limburg aan te tasten: welk, naauwlyks beschooten, zig terstond opgaf, op den agtsten van Herfstmaand. 's Hertogenrade, Valkenburg en Daalhem vielen hem toen ook in handen: waarmede het gantsche Gewest van Limburg en de Landen van Overmaaze in 's Prinzen magt geraakte. Ook werdt hy, eerlang, tot Stadhouder over het zelve aangesteld (a). De Staaten der Vereenigde Gewesten gaven, terstond

Limburg en de Landen van Overmaaze bemagtigd.

(z) Memoir. de Freder. Henri p. 147-155. AITZEMA I. Deel, 41. 1204-1208.

(a) Resol. Holl. 23 April 1632. II. 24.

1632. stond hierna, wederom eene verklaring uit, waarby zy, onder belofte van vrye oefening van den Roomfchen Godsdienst, de Spaanfche Nederlanden nodigden om hunne zyde te kiezen (b).

XI. Midlerwyl, hadt de Hertog van Aarfchot
 Opening vrygeleide verzogt van den Prinfe van Oran-
 tot eene je, om hem eenige voorflagten tot vrede te
 Vrede- komen doen. *Filips le Roy*, onlangs, van we-
 hande- ge de Infante, over 't hermaaken van den Kou-
 ling, te wenfteinfchen dyk, herwaards gezonden, hadt
 Maas- hiervan ook reeds eenige opening gedaan. De
 tricht. Prins, den Gemagtigden te velde en den alge-
 meenen Staaten in den Haage kennis van dit
 verzoek gegeven hebbende, zondt, met hun-
 ne bewilliging, den Hertoge het begeerde vry-
 geleide. Doch alzo, te gelyk, te kennen ge-
 geven was, dat men, hier, niet dan met de Staa-
 ten van de andere zyde, geenszins, met den
 Koning van Spanje, of met de Infante, zou
 begeeren te handelen; gedoogde de Infante,
 dat de Staaten, te Brusfel vergaderd, eenige
 Gemagtigden afzonden. De Hertog van Aar-
 fchot, de Aartsbisfchop van Mechelen, de
 Abt van S. Waast en eenige anderen kwamen
 den Prins, eerlang, te Maastricht vinden. Zy
 begeerden van vrede te handelen met deezen
 Staat, of zo dit niet zyn kon, van een veel-
 jaarig Bestand, op voordeelige voorwaarden.
 Men antwoordde hun, dat, hiertoe last moest
 zyn van de Vereenigde Staaten, aan welken
 men hun voorftel wilde bekend maaken. Mid-
 ler-

(b) Refol. Holl. 9-29 Sept. 1632. bl. 98. Memoir. de Freder. Henri. p. 155, 156. ALTZEMA I. Deel, bl. 1298, 1299.

lerwyl, floeg men hun eenige voorwaarden voor, die, inderdaad, een weinig buitenspoorig scheenen, als, het vertrek der Spanjaarden uit het Land, het slegten der Kasteelen en het overleveren van eenige Plaatsen, welken de Spaanschen inhielden, van welke voorwaarden zy egter niet zeer vreemd scheenen. De Vereenigde Staaten, ondertusschen, op den voorslag geraadpleegd hebbende, vonden niet raadzaam, Gemagtigden naar Maastricht te zenden; maar booden aan, de handeling te beginnen in den Hage; gelyk, federt, geschiedde. Sommigen en de Prins zelf meenden, dat men, te Maastricht, onder de begunstiging van 't Staatsche Leger, voordeeliger voorwaarden zou hebben kunnen bedingen, dan elders (c). Maar, veelligt, verstonden eenigen der Staaten, dat de Prins en de Gemagtigden van sommige Gewesten aldaar, om gelyke reden, te afkeerig zouden zyn van een redelyk Verdrag.

Na 't slegten der verschansingen en andere werken, door de onzen, voor Maastricht, opgeworpen, brak de Prins op met het Leger, op den eersten van Slagtmaand, trekkende, langs de Maaze, tot dicht onder Roermonde, daar hy zig wederom nederfloeg. Van hier, zondt hy Graaf Willem van Nassau, met vierduizend knegten en twaalf kornetten paarden, om Orfoi aan te tasten. Ook zou hy Gelder hebben belegerd. Doch men vondt dit ongeraaden in den Haage, waarom hy 't naliet. Terwyl het Leger wederom in beweeging was, kreeg de Prins

Orfoi gewonnen.

(c) Memoir. de Fred. Henri p. 156, 157. AITZEMA I. Desl., bl. 1210, 1211, 1212.

1632. Prins tyding van 't veroveren van Orfoi, welk, op den vyftienden van Slagtmaand (*d*), gefchied was. De gelukkige veldtogt deezes jaars werdt hiermede beflooten. Het Staatfche Leger, voortgetrokken tot Nieuwmegen, begaf zig, van daar, naar de Winterkwartieren, en de Prins keerde, den vierentwintigften, in den Haage te rug (*e*).

XII.
Henrik
Graaf
van den
Berge,
valt van
de Spaan-
fchen af.

Henrik, Graaf van den Berge, die veertig jaaren in Spaanfchen dienst gefleeten hadt, was, uit misnoegdheid over 't gezag, welk men den Spanjaarden gaf in de Regeeringe der Nederlanden, te raade geworden, van party te wifelen. Hy was, gelyk wy boven (*f*) verhaalden, door middel van den Graave van Warfusé, reeds in 't voorjaar, in heimelyke handeling getreden, met den Prinfe van Oranje, en begaf zig, terftond na 't overgaan der Steden Venlo en Roermonde, naar Luik: van waar hy zyn befluit, in byzondere en openbaare Brieven, aan de Infante en aan 't gemeen, bekend maakte, nodigende, te gelyk, al het Krygsvolk, welk, onder hem of andere Spaanfche Veldoverften, gediend hadt, om zig by hem te voegen, tot voorftand van den Roomschen Godsdienst, en tot afbreuk der Spanjaarden. Doch hy kreeg minder toeloops, dan men gehoopt hadt (*g*). De Vereenigde Staaten hadden, op aanraadinge van den Prinfe, te vooren, ook beflooten, op den naam des Graaven

(*d*) AITZEMA I. Deel, bl. 1244.

(*e*) Mém. de Freder. Henri p. 157-159. VAN DEN SANDE XII. Boek bl. 168

(*f*) Bl. 149

(*g*) VAN DEN SANDE XII. Boek, bl. 164.

ven van den Berge, eenig volk te werven (*h*). 1632
 Te Brusfel, verstondt men, dat die van Luik, met het ontvangen van den Graave, de onzijdigheid geschonden hadden. Doch zy betuigden, openlyk, geene kennis gehad te hebben van 's Graaven toelag: 't welk de Graaf zelf, schriftelyk, bevestigde. Hy werdt, kort hierna, te Brusfel, voor eenen Mitter en Landverraader verklaard, en belooning beloofd aan elk, die hem in handen wist te krygen (*i*). In 't volgende jaar, werdt hy en het volk, welk hy verzameld hadt, by voorraad, openlyk, in den eed en dienst der Vereenigde Gewesten aangenomen (*k*). De Zoon keerde dus wederom tot de zyde, van welke de Vader, eertyds (*l*), was afgeweeken. Hy gaf voor, dat de Spaansche Regeering hem 't volk, welk in de Geldersche Steden bezetting hieldt, hadt onttrokken, en hem, daardoor genoodzaakt, tot het verlaaten van dit Gewest. Doch de Spaanschen merkten, hiertegen, aan, dat zulks niet dan met overleg en goedvinden des Graaven van den Berge geschied was: waaruit zy, niet zonder grond, beslooten, dat hy, te voeren, reeds vastgesteld hadt, van party te veranderen (*m*).

De Duinkerker Kaapers ondernamen, in Kaape-
 Lentemaand deezes jaars, tot onder Vlisfin-ryen der
 gen, te kruisen, en een Engelsch Koopvaar-Duinker-
 dy-keren,
 door de

(*h*) Resol. Holl. 8-23 Decemb. 1632. bl. 116.

(*i*) Resol. Holl. 23 Juny, 7 Aug. 1632. bl. 75. AITZEMA I, Deel, bl. 1194, 1195, 1196, 1198, 1199.

(*k*) Resol. Holl. 28 April 2 Juny 1633. bl. 38, 40.

(*l*) Zie VII. Deel, bl. 504.

(*m*) VAN DEN SANDE XII. Boek, bl. 164. COMMEL. Frieder. Henrik I. Deel, bl. 136.

1632. dyfchip van daar weg te haalen. De Vlisfingers, hierdoor ontfleken, fprongen, in merkelyken getale, in eenige vaartuigen, voeren twee Staatsche Oorlogfchepen aan boord, zetten den vyand agterna, ontjaagden hem den prys, en bragten dien, nevens eenige gevangenen, te Vlifingen op. Met de gevangenen werdt ftreng gehandeld. Zes werden 'er alleen by 't leeven gelaaten. Aan de overigen werdt het zogenaamd *Regt van Voetfpoeling* (n) uitgevoerd. Het kaapen der Duinkerkeren hieldt egter aan, fchoon zy zig, na deezen, van de Zeeuwfche ftroomen onthielden. Verfcheiden' Zeeuwfche en andere Koopluiden, aangemoedigd door een Plakaat der algemeene Staaten, begonden, derhalve, wederom, fterker dan te vooren, ter kaap uit te rusten. *Adriaan* en *Kornelis Lampfins* van Vlifingen bragten, onder anderen, twee fchepen in zee, onder *Jan Gideonszoon* en *Abraham Krynszoon*, die den vyand veel afbreuks deden. De prys der * verzekeringe op fchepen en koopwaaren naar en van de Bogt van Frankryk, die, kort te vooren, agt en tien ten honderd geweest was, daalde nu wederom op drie ten honderd. De Vlifingers rustten, eindelyk, zo fterk ter kaap uit, dat zy, na weinige jaaren verloops, de zee, geheellyk, beveiligden (o).

* *Asfurantie.*

XIII. De verkooren Koning van Boheeme, die zig, tot hiertoe, doorgaans, te Reenen, in 't Stigt van Utrecht, hadt opgehouden, werdt nu, door den voorfpoed der Zweedfche wapenen

(n) Zie VI. Deel, bl. 355.

(o) AITZEMA I. Deel, bl. 1255, 1246.

nen, aangemoedigd, om deeze Landen te verlaaten, en zig te voegen by 't Leger van Koning Gustaaf Adolf. Hy hadt, in 't voorleeden najaar, reeds naar Frankryk, Engeland en Deenemarke gezonden, om onderstand: doch aldaar luttel verworven. Op 's Lands Komptoir van Holland, stonden van hem driemaal honderdduizend guldens, waarvan hy een gedeelte opnam. De Staaten verstrekten hem nog eenhonderdenvyftigduizend guldens (p): met welke penningen, hy zig op reis begaf. Zyne Gemaalin en kinderen bleeven hier. Hy werdt tot in Hefen begeleid, door eenen grooten hoop Ruiters uit de bezetting van Wezel. De Landgraaf bragt hem verder tot Frankfort: van waar hy, den volgenden dag, naar Hogst toog, daar de Koning van Zweeden zig onthieldt. Koning Fredrik begeerde hersteld te worden in 't bezit van de Palts, zo ver het den Zweeden in handen gevallen was. Doch men kon 't, over de voorwaarden, niet eens worden (q). Fredrik bleef egter in 't Zweedsche Leger; welk, in Grasmaand, opbrak, om Tilly te vernestelen, die, eindelyk, gedreeven tot over den Donauw, slaags raakte met de Zweeden, gekwetst werdt, en te Ingolftad overleedt. Gustaaf Adolf die, in deezen jaare, wederom om onderstand by de Staaten aanhieldt, schoon zonder vrugt (r), rukte, federt, in Beijeren, daar hy Munchen bemagtigde. De Hertog van Fridland, op nieuws in 's Keizers dienst getreden zynde, hadt, midlerwyl,

1632.

Koning van Boheems, voegt zig by de Zweeden.

Tilly sneuvelt.

(p) Resol. Holl. 14-31 Jan. 1632. bl. 20.

(q) AITZEMA I. Deel, bl. 1185, 1260.

(r) AITZEMA I. Deel, bl. 1261, 1262, 1266, 1267.

1632. wyl, Praage ingenomen De vyandlyke Le-
gers lagen voorts, den gantschen Zomer, om-
trent Neurenberg, op elkanderen te loeren,
zonder iet te verrigten. In Herfstmaand eerst,

Slag by
Lutten,
waarin de
Koning
van
Zweeden
omkomt.

Dood
van Ko-
ning Fre-
drik van
Boheem-
me.

braken ze op. Doch 't liep tot in Slagtmaand
aan, eer zy aan elkanderen raakten. De Kei-
zerfchen hadden, na 't overgaan van Maas-
tricht, merkelyke versterking van volk ge-
kreegen. By den Koning van Zweeden, hadt
zig Hertog *Bernard van Weimar* gevoegd. Men
raakte slaags, omtrent Lutten, op den zestien-
den. In den eersten aanval, werdt de Koning
van Zweeden gekwetst, in den arm, en, kort
daaraan, doodgeschooten. Doch 't gevegt
werdt, wakkerlyk, vervolgd, door den Her-
toge van Weimar, die de Keizerfchen, einde-
lyk, noodzaakte te wyken: waarna hy, insge-
lyks, het Slagveld verliet. Beide de partyen
schreeven zig de zege toe. Doch de Zweeden
hadden 't meest aan hunnen Koning verloren.
Van den anderen kant, was de Graaf van Paa-
penheim gesneuveld. Gustaaf Adolf liet de
Zweedsche Kroon na aan zyne Dogter *Chris-
tina*, die nog geene zes jaaren bereikte. De
Regeering van Zweeden raakte meest in han-
den van den Rykskanselier Axel Oxenstiern,
die den oorlog, in Duitschland, hielp voort-
zetten (s). Weinige dagen na den slag by Lut-
ten, op den negenentwintigsten van Slagt-
maand, stierf de Paltsgraaf Fredrik, verkooren
Koning van Boheeme, eene der voornaamste
oorzaaken van den Duitschen oorlog. Hy hadt
zig

(s) Memoir. de Freder. Henri p. 159. AITZEMA I. Deel,
bl. 1261-1265.

zig naar Ments begeeven, en was bezig, om, 1632.
 met den Bevelhebber van Frankendaal en met
 Zweeden, te handelen over zyne herstelling in
 de Palts, toen hy, krank geworden, na weini-
 ge dagen, overleedt (t).

In Bloeiimaand deezes jaars, werd een Mos- Handel
met den
Groot-
vorst van
Musko-
vie.
 kovisch Gezantschap, welk, sedert eenigen
 tyd, in den Haage geweest was, om de Staa-
 ten tot bystand tegen Poolen te beweegen, af-
 gevaardigd, met eene heufche weigering en
 de gewoonlyke geschenken. Men was, sedert
 twee of drie jaaren, in onderhandeling geweest,
 met den Grootvorst van Muskovie, *Michael*
Fedorowits, over een Verdrag van Koophan-
 del (u). In Hooimaand des jaars 1630, waren,
 ten dien einde (v), van hier naar Muskow ge-
 zonden *Albert Koenraadszoon Burg*, Raad en
 Schepen van Amsterdam, en *Joan Veldriel*,
 Oud-Burgemeester van Dokkum. Men hadt de
 gezanten voorzien van rykelyke geschenken
 voor den Grootvorst, voor zynen Zoon, en
 voor de voornaamste Hovelingen. Ook werd
 hun gunstig gehoor verleend (w). Doch zy be-
 speurden haast, dat zulks was toe te schryven
 aan eenen toelig van den Grootvorst, om Poo-
 len den oorlog aan te doen, en zig, daartoe,
 te bedienen van de hulpe der Staaten. Ook
 flooten zy, in 't volgende jaar, eene soort van
 overeenkomst, wegens den Koorenhandel. Zy
 hadden bevel, om tien of twaalfduizend Las-
 ten Rogge te koopen, voor rekening der Staa-
 ten.

(t) AITZEMA I. Deel, bl. 1261.

(u) AITZEMA I. Deel, bl. 849, 1041.

(v) Zie de Instructie by AITZEMA I. Deel, bl. 1045.

(w) AITZEMA I. Deel, bl. 1046-1052.

1632. ten. Doch de bedienden van den Grootvorst vorderden twee *Roebels* voor zekere Rusfische maat; welke prys op omtrent zevenenzeventig Ryksdaalers het Last uitkwam, en den onzen, met reden, zo hoog fcheen, dat zy niets kogten. Zy floegen, naderhand, ook voor, dat de Staaten, gaarne, door Muskovie, over de Kaspifche zee, in Perfie, wilden handelen. Doch deeze voorflag werdt afgeweezen, alzo men eenen diergelyken, voor deezen, den Engelschen geweigerd hadt. De Staatfche Gezanten dan, herwaards gekeerd zynde, waren kort gevolgd van twee Gezanten van den Grootvorst, die geen gehoor hebben wilden, dan in de tegenwoordigheid van den Prinfe van Oranje. Men week, om hun hierin te wille te zyn, af van het gewoon gebruik, en zy verzogten toen, ernstelyk, om onderftand in manfchap en geld tegen Poolen (x), voorgeevende, dat hun die, door de Staatfche gezanten, in Muskow zynde, beloofd was; 't welk egter, door deezen, uitdrukkelyk ontkend werdt. De Rusfen booden aan, den onderftand in geld, ter fomme van tien-, agt- of zeshonderdduizend Ryksdaalers, in twee of drie jaaren, in Rogge of Zyde, te zullen voldoen. Doch als men hun vraagde, tot wat prys zy de Rogge wilden leveren, vorderden zy tagtig Ryksdaalers voor 't last, 't welk te ver buiten de kerf liep. Hun verzoek werdt dan, beleefde-lyk, afgeslaagen, verfchoonende de Staaten zig op de lasten des oorlogs, welken zy, zo veele jaaren, hadden moeten draagen. Nog-

tans,

(x) AITZEMA I. Deel, bl. 1103-1122.

tans, werd't hun de vrye uitvoer van eenige oorlogsbehoeften vergund, en zy keerden, in Zomermaand deezes jaars, over zee, naar hun Land (y). 1632.

Met den Keurvorst van Brandenburg, was, na eenige onderhandeling (z), in Grasmaand te vooren, een Verdrag geslooten, waarby hy beloofde, den Staaten, drie jaaren agtereen, jaarlyks, honderdentwintigduizend guldens te zullen betalen, en nog, in zeven jaaren, honderdduizend Ryksdaalers, door de Staaten voor hem opgenomen, met de Intrest en Intrest van de Intrest, benevens eenige agterstallen aan de Staatfche bezettingen, in 't Kleeffche leggende. De Staaten verbonden zig, daarentegen, de Steden en Plaatsen in het Kleeffche en daaromtrent, zo ver zy tot het aandeel van den Keurvorst behoorden, onzydig te zullen laten, zonder dezelve met eenige lasten, boven de verlofgelden, die, in gevolge der voorige overeenkomst, te Emmerik, Rees en Wezel, geheeven werden, te zullen bezwaaren (a). De Hertog van Nieuwburg hadt de Staaten ook doen verzoeken, om te bemiddelen, dat Zweeden hem als onzydig aanmerkte. Doch men wees zyn verzoek van de hand (b).

De handeling met de Staaten der Spaanfche Nederlanden, die te Maastricht begonnen was, werd't, nog voor 't einde deezes jaars, vervolgd, in den Haag. De Vereenigde Staaten hadden, XIV. Vervolg der Vredehandeling met de Staa-

(y) AITZEMA I. Deel, bl. 1232-1234.

(z) AITZEMA I. Deel, bl. 1134-1139.

(a) Zie het Traktaat by AITZEMA I. Deel, bl. 1234.

(b) AITZEMA I. Deel, bl. 1245.

1632. ondertusfchen , den Franschen Gezant kennis
 ————— gegeven van de aangevangen' handeling , en
 ten der verklaard „ dat 'er, tot hiertoe, nog niet we-
 Spaan- „ zenlyks verrigt was ; dat zy zig wel herin-
 fche Ne- „ nerden, hoe zy beloofd hadden, zonder den
 derlan- „ raad zyner Majesteit van Frankryk , geen
 den, „ Bestand of Vrede te zullen sluiten ; doch dat
 „ de tegenwoordige handeling alleenlyk aan-
 „ gelegd was , om de Staaten van de andere
 „ zyde met hen te vereenigen.” Midlerwyl,
 maakte men zig gereed , om de Gemagtigden
 der Spaansche Nederlanden , in den Haage , te
 ontvangen. De handeling moest , derhalve,
 rugtbaar worden. Ook verwekte zy , terstond,
 verschillende beweegingen. De Fransche en
 Zweedsche gezanten hielden sterk aan , om o-
 pening van alles , wat 'er gehandeld zou wor-
 den. De Koningin van Boheeme drong ernste-
 lyk , op het behertigen der belangen van het
 Paltfische Huis. 't Gemeen werdt geaasd met
 eenen zwerm van blaauwboekjes , waarin de
 handeling mispreezen werdt. Ook voeren 'er
 eenige Predikanten tegen uit. De Westindi-
 sche Maatschappy gaf 'er meede een Vertoog
 tegen over. Drie Gewesten , Zeeland , Fries-
 land en Stad en Lande , verklaarden zig , ins-
 gelyks , rondelyk , tegen de handeling. Men
 zondt Gemagtigden der algemeene Staaten
 naar deeze Gewesten. Doch zy bleeven by hun
 gevoelen (c). De vier andere Gewesten neig-
 den , daarentegen , tot een Bestand , op den
 voorigen voet , en gedoogden zelfs , eindelyk ,
 dat 'er de Koning van Spanje in begreepen
 werdt.

(c) ANTZEMA I. Deel, bl. 1229-1232.

werdt. Na veele overweegingen, verklaarde Zeeland, dat men niet dan van eene eeuwige Vrede, en, met uitsluiting van Spanje, alleen met de Spaansche Nederlanden, handelen moest. Voor welk gevoelen ook Friesland en Groningen yverden (*d*). De meerderheid besloot, ondertusfchen, de nadere voorfagen tot een Verdrag te hooren. De Gemagtigden der Spaansche Nederlanden, door den Prinfe van Oranje, aan de Hoornbrugge, ontvangen zynde, kwamen, den vierden van Wintermaand, in den Haage. Zy toonden, in 't eerst, alleenlyk volmagt van de Afgevaardigden der Staaten van Nederland, te Brusfel vergaderd. De Vereenigde Staaten benoemden, terflood, zestien Gemagtigden uit alle de Gewesten, om met hen in handeling te treden. In de volmagt der Vereenigde Staaten, was gewaagd van de twee Verklaaringen, in deezen jaare, uitgegeven, om de andere Gewesten te beweegen, tot het verlaaten van Spanje. Doch de Gemagtigden der andere zyde betuigden, fchriftelyk, dat zy, door deeze Verklaaringen, niet tot de handeling bewoogen waren. Ook begeerden zy, al terflood, niet van Vrede, maar van Bestand te handelen, en dat met tusfchenkomst des Konings van Spanje, die, of hun, of iemand anders volmagt geeven zou; of anders zou men niets dan op zyn welbehaagen fluiten. Midlerwyl, tradt men in gefprek, over de punten van 't Verdrag. De onzen bleeven staan, op het gene zy te Maastricht gevorderd hadden; waartegen de anderen merkelyke

(*p*) AITZEMA II. Deel, bl. 19-25.

1632.

ke zwaarigheden inbragten, en onder anderen, dat het vertrek der Spanjaarden, het slegten der Kasteelen, en het overleveren van eenige Steden den Koning niet meer dan den naam laten zou van zyn gebied over de Nederlanden. Kortom, men bespeurde klaarlyk, dat zy minder zouden toestaan, dan zy zig, te Maas-tricht, hadden laten verluiden: 't zy dat zy daar wat milder hadden willen schynen, om aan 't handelen te raaken (e); 't zy dat de sterke geneigdheid van sommige Vereenigde Gewesten tot Vrede of Bestand, of de dood des Konings van Zweeden, of iet anders hen, inderdaad, agterlyker gemaakt hadt, dan zy te vooren geweest waren. Ook werden 'er, van wegen de Vereenigde Staaten, eenige nieuwe punten ontworpen; waarin de voorigen wat nader verklaard en bepaald werden: met welken de Gemagtigden der andere zyde, nog voor 't einde des jaars, naar Brusfel keerden (f).

DeKonst-
schiider
Rubens
zoekt
hier, in
naam van
Koning
Filips, te
handelen.
1633.

De beroemde Antwerpsche Konstschilder, *Pieter Paulus Rubens*, hebbende den titel van Sekretaris in den geheimen Raad des Konings van Spanje, verwierf, kort hierna, Brieven van vrygeleide van de Vereenigde Staaten, om, van 's Konings wege, in den Haage, te komen handelen van Bestand. Hy hadt, voor deezen, veel toegebracht, om Spanje met Groot-Britanje te bevredigen; doch alzo de Gemagtigden van de andere zyde, op 't einde van Louwmaand des volgenden jaars, wederom in den Haage gekomen zynde, kwalyk namen, dat

(e) Voyez Memoir. de Freder. Henri p. 160.

(f) ANTZERMA I. Deel, bl. 1209-1220.

dat een ander het werk, welk zy aangevangen hadden, voltrekken zou, bleef Rubens agter. Men tradt, op nieuws, in onderhandeling. De Gemagtigden der Spaansche Nederlanden bewilligden in eenige punten, vorderden verklaring van anderen; doch sloegen de voorname, als, 't vertrek der Spanjaarden en 't beëedigen van 't Krygsvolk door de Staaten allen, vierkant af. Breda beloofden zy over te leveren, mids men den Koning Fernambuk, voor driehonderd duizend kroonen, te rug gave. De Prins waarschuwde de Staaten, gedurende de handeling, dat die van de andere zyde eenige voornaame Leden der Regeeringe zогten om te koopen: 't welk men zig niet ontzag, den Gemagtigden, klaarlyk, te verstaan te geeven. Doch Gelderland, Holland, Utrecht en Overysfel verlangden van zelveu genoeg, om uit den oorlog te geraaken. In Lentemaand, vergunde men den Gemagtigden, tegen den zin van Zeeland, Friesland, en Groningen en Ommelanden, zo wel op 's Konings naam als dien der Staaten van de andere zyde, te mogen handelen. De handeling werdt toen vervolgd. Doch op de gewigtigste punten moest men antwoord uit Spanje hebben. Terwyl dit verwagt werdt, stookte de Fransche Gezant, *Herkules, Baron van Charnacé*, die in 't voorjaar hier gekomen was (g), de gemoeden op, tegen de handeling (h); die den Prinse ook kwalyk aanstondt. Ook ylde hy naar 't Leger, welk, in Grasmaand, verzaameld

1633.

Hy blyft
 agter.
 De handeling
 wordt
 vervolgd.

(g) Resol. Holl. 16 Febr. — 26 Maart 1633. bl. 4.

(h) AITZEMA II. Deel, bl. 25-34.

1633. meld werdt. En de meeste Leden hadden, op zynen voorflag, geoordeeld, dat men den veldtogt behoorde te openen. De Staaten van Holland zогten hem egter te beweegen, om nog een weinig te toeven (*i*). Ook kwamen de Gemagtigden van de andere zyde hem verzekeren, dat zy, binnen weinige dagen, antwoord uit Spanje te gemoet zagen, begeerende, dat hy zyne reis, zo lang, wilde uitsstellen. Doch hy wees hen aan de Staaten, verklaarende, geene verandering te kunnen maaken, in 't gene deezen hadden goedgevonden (*k*). Ook ver- trok hy, terstond hierna, uit den Haage. De Gemagtigden der Spaansche Nederlanden gaven, ondertusfchen, een nader antwoord over; welk aan de Gewesten gezonden werdt. Ter- wyl men toefde naar bescheid, verklaarden zy, genegen te zyn, om een' keer te doen door de voornaamste Steden. Doch de algemeene Staa- ten, bevroedende wat hier uit te wagten stondt, lieten hen, door den Griffier, *Kornelis Musch*, verzoeken „dat zy dit reisje staaken, en in den „Haage verblyven wilden;” daarby voegen- de „dat zulk een verzoek, als komende van „hun, die de oppermagt van den Staat ver- „toonden, voor een bevel moest gehouden „worden.” Een der Gemagtigden floeg egter naar Friesland op weg. Doch men zondt hem bevel na, om terstond te rug te keeren, zo hy in geene zwaarigheid vervallen wilde, hebben- de hy alleen vrygeleide gehad, om in den Haage te komen handelen. De Gemagtigden blee- ven

De Ge-
magtig-
den der
andere
zyde zoe-
ken een'
keer
door de
Steden te
doen.
't Wordt
hun ver-
booden.

(*i*) Resol. Holl. 25, 26 April 1633. *Id.* 25, 26.

(*k*) Memoir. de Freder. Hunt p. 160.

ven dan, het gantsche jaar, in den Haage, zonder dat men een einde van de handeling maaken kon. Zy stonden zeer op 't herleveren van Fernambuk, waartoe de Staaten en de Prins niet konden verstaan (1). In deezen staat der zaaken, gaf Charnacé den Prins heimelyk te kennen, dat de Koning, zyn Meester, van zins was eenen inval te doen in Lotharingen: waardoor hy den Spaanschen de handen vol werks dagt te geeven, en de onderneemingen der Staaten en zynen Doorlugtigheid begunstigen zou. Deeze opening was oorzaak, dat de handeling afgebroken werdt. De Staaten vorderden den Gemagtigden, in Slagtmaand, hun uiterste antwoord af, en, verneemende, dat de Aartshertogin voorhadt, den Hertog van Aarschot naar Spanje te zenden, om 's Konings jongsten last te haalen, zo verstonden Gelderland, Zeeland, Utrecht, Friesland en Stad en Lande, dat men den Gemagtigden hun affcheid behoorde te geeven. Holland en Overysfel begrepen, dat men ze, nog eenigen tyd, in den Haage, laten moest. Doch op 't aanhouden van Charnacé, volgden men 't gevoelen der meerderheid. De handeling werdt afgebroken, op den zestienden van Wintermaand. De Gemagtigden der Spaansche Nederlanden verklaarden, dat zy met leedwezen vertrokken, en gaarne den uitslag van Aarschots reize zouden hebben afgewagt. Zy keerden dus, onverrigter zaake, hebbende, byna een jaar agtereen, met handelen gesleeten. Zo dra waren zy niet vertrokken, of men tradt, over een nieuw Ver-

1633.

De handeling wordt eindelyk afgebroken.

(1) Refel. Holl. 8-15 *Juny* 1633. *ll.* 42, 43, 46.

1633. Verbond met Frankryk in onderhandeling (*m*).
 Wy zullen 'er, hierna, den uitflag van melden.

XV. De Prins van Oranje, vastgesteld hebbende
 De Prins te velde. te velde te trekken, onaangezien de handeling
 met die van de andere zyde nog duurde, hadt
 zig, voor 't einde van Grasmaand, begeven
 naar 't Leger, welk te Arnhem verzameld was.
 Hy moest hier eenige dagen toeven, om dat
 het water in de Rivieren te hoog gereezen
 was. Daarna, deedt hy 't Leger sloop gaan,
 en voerde het tot dicht by Zante, daar 't ont-
 sloop werd. 't Sloeg zig, vervolgens, ne-
 der boven Furstenberg, vanwaar het, in twee
 dagen, voor Rynberk kwam, dat, terstond,
 beslooten werd. Deze Stad was de eenigste,
 die de Spaanschen langs den Ryn bezet hiel-
 den; waarom zyne Doorlugtigheid geoordeeld
 hadt, dat men zig van dezelve behoorde mees-
 ter te maaken. 't Beleg werd, den zestienden
 van Bloemaand, aangevangen. Men raakte,
 welhaast, door twee Loopgraaven, tot aan de
 graft. Toen werd de Stad opgeëischt: en men
 trof, terstond daarna, het Verdrag, op den
 tweeden van Zomermaand. Doch terwyl 't Be-
 leg nog duurde, was de *Markgraaf van Aitona*,
 die 't Spaansche Leger, in de plaats van den
 Markgraaf van S. Croix, gebodt, getoogen
 naar den Maaskant, als of hy Venlo en Roer-
 monde hadt willen aantasten, of over de Maa-
 ze trekken, om Rynberk te ontzetten. De Prins,
 hiervan verwittigd, zondt Stakenbroek, met
 het grootste deel der Ruitery, en Pinfen, met
 drie-

Hy vero-
 vert Ryn-
 berk.

(*m*) Memoir. de Freder. Henri p. 167. AITZEMA II. Deel.
 II. 34-39.

drieduizend knegten en zes veldstukjes, om hem te stuiten. Doch de vyand hadt zig, midlerwyl, geworpen in Stevenswaard, een klein Eilandje in de Maaze, daar de Graaf van den Berge een Slot hadt, welk altoos gehouden was voor onzydig. Aitona maakte zig meester van dit Slot, en deedt het terstond, geregeld, versterken. Hier door werdt hy meester van den overtocht der Maaze. Pinfen liet, federt, op 's Prinzen last, het grootste gedeelte van zyn volk te Venlo; en Stakenbroek keerde, met de Ruitery, wederom naar 't Leger. De Prins zou toen gaarne Gelder hebben aangestast; doch alzo men eenige Zweedsche Ruitery verwagte, vonden de Gemagtigden der Staaten dienstiger, na de aankomst derzelve, den vyand slag te leveren. Het Leger brak op van Rynberk, en sloeg zig te Boxtel neder. Doch 't liep tot in Herfstmaand aan, eer de Zweedsche Ruitery, slegts vyftienhonderd man sterk, in 't Leger kwam. Aitona, den Prins op de hielen gevolgd zynde, zocht hem, door heen en weder trekken, af te matten, zonder tot eenen slag te willen besluiten. 't Jaargetyde verliep, midlerwyl. De Prins toog, eindelijk, naar Maastricht, met het Leger, en Aitona sloeg zig by Hannuye neder, in zulker voege, dat hy gantsch Spaansch Brabant dekte. Men moest zig, van onze zyde, te vrede houden, met het voorzien van Maastricht, Venlo en Roermonde. De Zweedsche Ruiters, welken men driehonderdduizend guldens voor hunne moeie aantelde, trokken toen, naar den kant van Wezel. De Staatsche troepen bega-

1633.

De
Spaan-
schen
verster-
ken Ste-
vens-
waard.

ven

1633. ven zig naar Nieuwmegen, vanwaar de Prins
 hen naar de Winterlegeringen zondt (*n*). 't
 Veroveren van Rynberk was schier het eeni-
 ge, welk men, in deezen kostbaaren veldtogt,
 waarvan sommigen, en de Fransche Gezant in-
 zonderheid, veel meer verwagting gehad had-
 den (*o*), gewonnen hadt. Alleenlyk, hadt
 Graaf Willem van Nassau, de Schelde opge-
 vaaren zynde, zig, in Herfstmaand, ook mees-
 ter gemaakt van de Sterreschans en van de
 Schans Filippyne. De Sterreschans werdt, kort
 hierna, wederom verlooren (*p*). Doch het in-
 neemen van Filippyne baande den weg tot de
 verovering van 't Sas van Gend, in 't jaar 1644.
 De vyand hadt, daarentegen, eene nieuwe
 Sterkte gemaakt van Stevenswaard.

XVI.
 Staat des
 oorlogs
 in
 Duitsch-
 land.

De Zweedsche wapenen, die, na 's Konings
 dood, door den Rykskanselier, Axel Oxen-
 fiern, bestierd werden, waren, dit jaar, nog
 voorspoedig gevoerd. De Veldmaarschalk
Kniphuizen, maakte zig van verscheiden' Ste-
 den in Westfaale meester. Ook werden de
 Keizerschen tweemaal geslaagen, eens by
 Rintelen, en eens by Hamelen. Hamelen was,
 eenige weeken, belegerd geweest, en viel, na
 den slag, den Zweedschen in handen. De Graaf
 van Feria, uit Italie naar Duitschland komen-
 de, werdt aan den Bovenryn gestuit. Kortom,
 de Zweedschen kreegen langs hoe vaster' voet
 in Duitschland. Oxenfiern hadt ook, te Heil-
 bron, nieuwe verbindtenissen gemaakt met
 Frank-

(*n*) Memoir. de Freder. Henri p. 161-167. AITZEMA II. Deel,
 bl. 62-66.

(*o*) Hoofts Brieven N. 371. bl. 293.

(*p*) AITZEMA II. Deel, bl. 65.

Frankryk, en met de Frankifche, Zwabifche, 1633.
Overrynfche en Nederrynfche Kreitsen, waar-
door het aanzien van Zweeden hoog rees, in
het Duitfche Ryk (q).

Na 't aftterven des Konings van Boheeme, Staat van
wiens oudfte Zoon, *Karel Lodewyk*, hem, in de Palts.
den titel van Keurvorst-Paltsgraave, opvolg-
de, hadt *Lodewyk Filips*, *Hertog van Simmeren*,
zyns Zusters Zoon, den naam aanvaard van
* Bestierder van de Palts. De Koninginne We- * *Admi-
duwe*, Zuster des Konings van Groot Britan- *nistrator.*
je, bleef nog hier te Lande, schoon haar Broe-
der haar in zyn Ryk genodigd hadt. Doch al-
zo de Vereenigde Staaten, hoewel flegts in al-
gemeene bewoordingen, beloofd hadden, haa-
re zaak te zullen handhaaven, oordeelde zy,
zig zo dicht als mogelyk was by de Erflanden
van haaren overleeden Egtgenoot te moeten
ophouden. Koning Karel zondt zynen jongen
Neeve, terftond, de orde van den Koufband,
die de Vader gedraagen hadt (r). Ook kwam
'er, eerlang, een Gezant van den Hertoge
van Simmeren in den Haage, om der Staaten
raad en byftand, tot herkryging van de Palts,
te verzoeken. Doch hy werdt, met algemee-
ne betuigingen van der Staaten bereidwillig-
heid om zynen Meester dienst te doen, afge-
vaardigd (s).

Midlerwyl, verzuimden de Staaten niet, XVII.
een waakend oog te houden op den toefland Hande-
der zaaken in het Duitfche Ryk, die, door de ling der
dood des Koning van Zweeden, gefchaapen Staaten
aan eeni-
fton-

(q) AITZEMA II. Deel, bl. 16-19.

(r) AITZEMA II. Deel, bl. 11.

(s) AITZEMA II. Deel, bl. 87.

1633.

ge Duit-
sche Ho-
ven.

ftonden , te zullen veranderen van gedaante. Zy vreesden , dat de kryg , allengskens , hunne grenzen mogt naderen ; waarom zy raadzaam gevonden hadden , Gaspar van Vosbergen , in den aanvang deezer jaars , naar Duitschland te zenden , om den Keurvorst van Keulen en den Hertog van Nieuwburg te beweegen tot eene foort van onzydigheid , en tot herftelling der Gereformeerde Godsdienstoeffening , in en omtrent het Stigt Keulen (t). Vosbergen boodt , ten opzichte van het eerfte , aan , te wege te zullen brengen , dat het Zweedfche Leger onder *Baudisfin* zig begaf aan gene zyde van de Moezel , en de Landen der Keurvorften van Keulen en Brandenburg en des Hertogs van Nieuwburg geheellyk verliet , indien de Keurvorst van Keulen en de Hertog van Nieuwburg de Keizerlyke troepen , uit al het Land aan deeze zyde de Wezer , van de Noordzee af tot Minden , en van daar tot aan de Moezel toe , wisten te doen vertrekken. Ten opzichte van het tweede , beriep hy zig op eenige overeenkomsten , te vooren , op 't ftuk van den Godsdienst , gemaakt. Doch zyne handeling was vrugtelooſ. Keulen en Nieuwburg waren niet in ſtaat , om de Keizerſchen naar hunne hand te zetten. Ook toonde *Baudisfin* zig niet zeer gezind , om de Plaaten , welken hy inhadt , te ruimen. De Keurvorst van Keulen hadt begeerd , dat de Landgraaf van Heſſen , die ook eenigen zyner Landen ingenomen hadt , en thans op weg was naar Paderborn , inſgelyks , verpligt werdt , tot ontruiming. De Staaten

ZON-

(t) Zie zyne Inſtruct. by AITZEMA II. Deel , bl. 39.

zonden dan last aan Vosbergen, om den Land-
 graaf, hiertoe, ware 't mogelyk, te beweegen.
 Doch zyn arbeid was ook hier te vergeefs (u).
 De kryg werdt, ten deezen tyde, zeer ongere-
 geld gevoerd in Duitschland. Men onderhieldt,
 van wederzyde, de Legers, uit de Landen
 van vyanden niet alleen; maar ook, van onzy-
 digen en van vrienden: en op de ernstige ver-
 toogen, die, hiertegen, van zulken, die 'er be-
 lang by hadden, geduuriglyk, gedaan werden,
 kwam geen beter bescheid dan goede beloften.
 De Staaten zonden, in den Herfst, *Rutger Hui-
 gens* en *Simon van Beaumont* wederom af aan
 den Keurvorst van Keulen en den Hertog van
 Nieuwburg, om te verzoeken, dat men den
 Spaanschen geene werving toefstondt. Ook
 moesten ze, uit den naam der Koninginne van
 Boheeme, van den Hertoge van Nieuwburg de
 Leenen vorderen, die haar overleeden Egtge-
 noot, in de Landen van Gulik en Berg, beze-
 ten hadt. Eindelyk, was hun gelast, by de
 Keurvorsten van Ments en Keulen beide, te
 wege te brengen, dat den Koning van Deene-
 marke geen verlof gegeven werdt, tot het hef-
 fen van eenen tol op de Elve, noch den Graa-
 ve van Oldenburg tot het leggen van eenen
 anderen tol op de Wezer. Zy werden, overal,
 heuschelyk ontvangen. Doch verwierven wei-
 nig meer dan goede woorden. Men beloofde
 den Spaanschen geen volk te zullen laten wer-
 ven, welk tegen de Staaten gebruikt zou wor-
 den. Wegens de gevorderde Palsfische Lee-
 nen, in Gulik en Berg, werden de Koningin
 van

(u) AITZEMA II. Deel, bl. 39-62.

1633. van Boheeme en de Hertog van Simmeren geweest, tot de gewoonlyke Regtbank. Wegens de tollén, verklaarden de Keurvorsten nog geen verzoek ontvangen te hebben; doch wanneer zulks geschiedde, wilden ze de vereischte agting hebben voor de begeerte der Heeren Staaten. 't Was egter waar, en werd ook erkend, dat de Keizer den Koning van Deenemarke verlof gegeven hadt tot het heffen van eenen tol op de Elve by Gelukstad; doch slegts voor den tyd van vier jaaren; gedoogende de Rykswetten niet, dat zulks voor altoos geschiedde, buiten bewilliging der Keurvorsten. De gezanten keerden, in Wynmaand, in den Haage, te rug (v).

Vershil
met
Zweeden
over de
tollen.

Over 't stuk der tollén, hadt men ook, omtrent deezen tyd, nog verschil met de Regeering van Zweeden (w), die verscheiden' nieuwen, in Pruissen, en met naame te Dantzic, begon te heffen. *Uladiслаus de IV*, Koning van Poolen, die Sigismond den III, onlangs, opgevolgd was, deedt zelfs hierover, in Bloei maand, klaagen in den Haage, nadat hy den Staaten, in Louwmaand te vooren, door den Prinse *Janus Radzivil*, die zig, op de Leidsche Hooge Schoole, in de wetenschappen oefende, kennis hadt doen geeven van zyne komst tot de Kroon. Doch de Zweedsche Gezant *Cammerarius* beweerde, dat dit klaagen meest strekte, om onmin te verwekken tusfchen de Staaten en de Koninginne en Kroone van Zweeden. Ook namen de Staaten geen besluit, op de Poolfche

(v) AITZEMA II. Deel, bl. 66-81.
(w) Refol. Holl. 15 July 1633. bl. 55.

ISABELLA CLARA EUGENIA,
Infante van Spanje, Gemalin van den
Aartshertog Albertus.

J. Neubaken, sculp.

sche klagten. Zy leeden wel veel, ter oorzaak der nieuwe Zweedsche tollén. Doch 't was thans de tyd niet, om zig hierover zeer gevoelig te toonen (x). De Zweedsche wapenen dedden den Staaten te veel dienst in Duitschland, en 't belang van den Koophandel moest, voor eenen tyd, wyken voor 't belang van den Staat.

1633.

Des nagts tusschen den eersten en tweeden van Wintermaand, overleedt, te Brusfel, aan eene zinking op de borst, de Infante Izabella Klara Eugenia, Vorstinne der Spaansche Nederlanden, in den ouderdom van zevenenzestig jaaren (y). Zy werdt, ter oorzaake van haare uitmuntende Godsvrugt, goedertierenheid en minzaamheid, te gelyk beklagd en geroemd (z). Haar dood deedt de handeling over een Bestand, te eerder, afbreeken. De Landen, haar eertyds afgeftaan, keerden, alzo zy nooit kinderen gehad hadt, volgens de voorwaarden der overdragt (a), wederom aan de Kroone van Spanje. De Hertog van Nieuwburg, die Raad der Infante geweest was, begaf zig, terstond na haaren dood, op weg naar Brusfel. Sommigen meenen, dat hy zig de Landvoogdy, of ten minste merkelyk deel aan 't bewind toegelegd hadt. Doch dit mislukte hem. Hy was reeds tot aan Leuven gekomen, toen de Markgraaf van Aitona en de President Rosa hem verzogten, te rug te willen keeren; gelyk hy deedt. De Spaanschen hadden, al lang,

XVIII.
De Infante Izabella
Klara Eugenia
sterft.

(x) AITZEMA II. Deel, bl. 2-8.

(y) AITZEMA II. Deel, bl. 63.

(z) Memoir. de Freder. Henri p. 167.

(a) Zie VIII. Deel, bl. 595.

1633. lang, geen goed oog op hem gehad, doordien hy, sedert eenigen tyd, beide hen en de Vereenigde Staaten hadt zoeken te vriend te houden (b). Ook hadt Filips de IV, reeds in 't jaar 1630, de Regeering der Nederlanden, by voorraad, besteld, by eenen beslooten Brief, die, na de dood der Infante, geopend werdt. Men vondt, dat de Aartsbischof van Mechelen, de Hertog van Aarschot, de Graaf van Tilly, Don Carlos Colonna, en de Markgraaf van Aitona tot Regenten benoemd waren. Doch alzo Tilly overleeden, en Aarschot, onlangs, naar Spanje verreisd was, werden, in derzelver plaats, aangesteld de Graaf van Feria en de Markgraaf van Fuentes. Ook schikte Filips, in 't volgende voorjaar, herwaards Prins Thomas, Broeder des Hertogs van Savoje; die, sedert, *Prins van Carignan* genoemd werdt (c). Hy was, thans, oneenig met zynen Broeder, den Hertog, die, gebooren uit eene Zuster der overleeden' Infante, regt meende te hebben op de Nederlanden. Het aanzien van deezzen Prinse zette der Spaansche Regeeringe gezag by (d).

XIX. De handeling met Frankryk wordt hervat. Zo lang men, dit jaar, met die van de andere zyde, in onderhandeling geweest was over een Bestand, werdt de handeling met den Franschen Gezant Charnacé, flauwelyk, vervolgd. Hy deedt zyn best wel, om de Staaten te beweegen, tot het voortzetten van den kryg. Zelfs gaf hy voor, dat de Koning, zyn meester, op 't punt stondt, om eenen inval te doen in de

(b) AITZEMA II. Deel, bl. 66.

(c) AUBERY Memoir. p. 356.

(d) AITZEMA II. Deel, bl. 165.

de Spaansche Nederlanden. Doch by de uitkomst bleek, dat het Leger, welk hy op de been gebragt hadt, alleenlyk geschikt was om den Hertog van Lotharingen, die, 's Konings Leenman zynde wegens Bar, desonaangezien, de Spaansche zyde begunstigd hadt, te verpligten, om hem Nanei in te ruimen; gelyk, in Herfstmaand, geschiedde (e). Maar zodra was de handeling met de Spaanschen niet afgebroken, of men begon, met meer ernst, aan een nieuw Verdrag met Frankryk, te arbeiden. 't Verdrag van den jaare 1630 moest zeven jaaren loopen, van welken de helft, naauwlyks, versfreen was. Doch Lodewyk de XIII, bedugt, dat de Staaten zig, t'eenigen tyde, buiten zyne toestemming, met Spanje, verdraagen mogten, zegt hen, door een nieuw Verdrag, te verpligten, tot eene belofte van zulks, niet zonder zyne toestemming, te zullen doen. Wy hebben, reeds meer dan eens, gezien, dat hy, hierop, by elke onderhandeling, gedrongen hadt. Doch de Staaten hadden, altoos, verstaan, dat zulk eene belofte met hunne hoogheid en vryheid sfreedt. Charnacé liet zig, terstond al, verluiden, dat de Koning, zyn meester, den jaarlykschen onderstand der Staaten merkelyk vermeerderen zou, zo zy de begeerde belofte doen wilden. Doch zy bleeven nog al aarzelen. Eindelyk, gaf hy den Prinse van Oranje, die toch van zelf geneigd was tot den oorlog, in een geheim gesprek, te verstaan, dat 'er groote hoop was, om Frankryk te beweegen tot eene openbaare Vredebreuk met Span-

1638.

Frankryk
 vordert,
 dat men,
 niet zonde
 der zyne
 toestem-
 ming,
 sluit met
 Spanje.

e) AITZEMA II. Deel, bl. 87, 88.

1633. Spanje, in geval men, in het voorgeslaagen Verdrag, bewilligde. Hierdoor werd zyne

De mees-
te Ge-
westen
bewilli-
gen in de
hande-
ling, op
deezen
voet.

In Hol-
land
maakt
men
zwaarig-
heid.

Doorlugtigheid overgehaald. De meeste Gewesten insgelyks. Zeeland, dat gemeenlyk wel gevaaren hadt by den oorlog, stemde, terstond, om, op den voorgeslaagen voet, met Frankryk te sluiten. De andere Gewesten lieten de gemeene zaaken, veelal, staan op hunne Afgevaardigden ter algemeene Staatsvergaderinge, en deezen waren 't doorgaans eens met den Prins. In Holland alleen, zagen sommige Leden merkelyke zwaarigheid in de handeling. Vooral stondt hun tegen, dat men zig verplichten zou, gelyk gevorderd was, Frankryks belangen voor te staan, zonder eenige bepaaling. Ook vreesde men, als de oorlog op 't voorspoedigst ging, aan Frankryk een' magtiger' nabuur te zullen krygen, dan men aan Spanje verliezen zou. De oude zwaarigheid van 't krenken der vryheid en hoogheid van den Staat

1634. kwam ook wederom boven. De meeste Leden der Vergaderinge beslooten egter tot de handeling, op den vierentwintigsten van Sprokkelmaand des jaars 1634. Maar Dordrecht en

Dordrecht en
Amsterdam
verklaaren
zig tegen
de hande-
ling.

Amsterdam deden 'er, ten zelfden dage, eene ernstige aantuiging tegen te boek stellen: waaraan Rotterdam en Alkmaar hunne toestemming gaven. Die van Dordrecht verklaarden, „ dat zy, byzonderlyk gelast zynde, om, in „ de handeling met den Baron van Charnacé, „ te helpe te wege brengen, dat het Land „ bewaard werdt, by zyne vryheid om met die „ van de andere zyde te handelen; in het be- „ sluit, met de meerderheid genomen, om zig „ te verbinden van geen Bestand of Vrede te „ zul-

1634.

„ zullen maaken, zonder toestemming des Ko-
 „ nings van Frankryk, niet konden bewilli-
 „ gen.” Amsterdams verklaring was nog ern-
 „ stiger. Het Verdrag met Frankryk werdt 'er
 in beschreeven „ als strekkende tot verminde-
 „ ring van 's Lands hoogste magt en vryheid,
 „ en tot verbreking van Besluiten, te voo-
 „ ren, plegtiglyk, genomen: tegen welken
 „ men nu, met eenige meerderheid van stem-
 „ men, zegt aan te gaan: weshalve de Afge-
 „ vaardigden der Stad betuigen moesten, al-
 „ leenlyk genegen te zyn tot een Verdrag met
 „ Frankryk, wanneer het geslooten werdt,
 „ zonder vermindering van de vryheid en
 „ hoogste magt der Landen, om welken te be-
 „ komen, voor deezen, zo veel gedaan en ge-
 „ leeden was: oordeelende zy het veel raad-
 „ zaamer, het voordeel, welk het ontworpen
 „ Verdrag den Staat zou aanbrengen, te vin-
 „ den by buitengewoone iniddelen, dan 's
 „ Lands vryheid, eenigszins, te verkorten.
 „ Ook zouden zy niet toestaan, dat men, in
 „ eene zaak van zo veel gewigts, besloote met
 „ meerderheid van stemmen; daar men, in
 „ veel minder zaaken, de gemeene belastin-
 „ gen betreffende, gewoon was eenpaarigheid
 „ te vorderen. Zo men 'er egter mede voort
 „ wilde, betuigden die van Amsterdam, de vry-
 „ heid van 't Land, die den voorouderen zo
 „ dierbaar geweest was, ten hunnen opzigte,
 „ door zulke schadelyke verbindtenissen, niet
 „ te willen laten verkorten, en vooral ook
 „ geen deel te willen hebben aan de onheilen;
 „ die, uit zulk eene vermindering van 's Lands
 „ vryheid en geregtigheid, te wagten waren:

1634. „ van welke hunne Verklaaring zy begeerden,
 „ dat openlyke aantekening gehouden werdt.”

Verbond
 met
 Frank-
 ryk.

Doch de Edelen, Haarlem, Leiden, Gouda, Hoorn, Enkhuizen en andere Leden vorderden, daarentegen, het intrekken deezer Verklaringen, zo men niet wilde zien, dat zy 'er, regt strydige Verklaringen tegen deden aantekenen (f). En ik meen, dat Dordrecht en Amsterdam den anderen Leden, hierin, eindelijk, te wille waren. Immers ik vind de Verklaringen der twee Steden niet, in het *Register der Resolutien van Holland*. Het Verdrag met Frankryk werdt, op den vyftienden van Grasmaand, in den Haage, geslooten (g), voor den tyd van zeven jaaren. De Staaten beloofden, „ binnen agt maanden, niet te zullen handelen, en binnen twaalf, niet te zullen sluiten „ met de Spaanschen: den tyd, in beide de gevallen, te rekenen van den eersten van Bloei- „ maand eerstkomende. De Koning deelt ge- „ lyke belofte. Na verloop der gemelde twaalf „ maanden, zouden de Staaten geene Vrede „ of Bestand met den vyand mogen maaken, „ zonder 's Konings tusfchenkomst. De Ko- „ ning zou den Staaten, zo lang dit Verdrag „ liep, jaarlyks, met twee millioenen guldens, „ ondersteunen, en met driehonderdduizend, „ of met een Regiment knegten en een Kor- „ net paarden, daarenboven, ter zyner keufe. „ Zo de Staaten, binnen de zeven jaaren, van „ dit Verdrag, Bestand of Vrede slooten, en de „ Koning van Spanje, 't Bestand of de Vrede „ schen-

(f) AITZEMA II. Deel, bl. 92-94.

(g) Notul. Zeel. 28 April 1634. bl. 32.

„schendende, hun aantastte, zou de Koning
 „van Frankryk hem, zonder uitsfel, den oor- 1634.
 „log verklaaren. 't Zelfde zouden de Staaten
 „doen, zo Spanje, in gelyk geval, Frankryk
 „den oorlog aandeedt. Tegen den Keizer, en
 „die hem aanhingen, zou men, in geval 'er
 „een van beide door aangetast werdt, op ge-
 „lyke wyze, handelen. Doch zo zyne Maje-
 „steit van Frankryk geraaden vondt, liever
 „met Spanje te breeken, dan den Staaten de
 „beloofde penningen te schieten, zouden de
 „Staaten, met hunne vyanden, en de Koning
 „met de Spanjaards niet mogen handelen,
 „dan *gelykelyk*, en met *wederzydsche bewilli-*
 „*ging*.” By een byzonder punt, werdt ver-
 „klaard „dat, in geval van handeling, na dat
 „beide de partyen in openbaaren oorlog zou-
 „den getreden zyn, de Staaten den Koning
 „zouden verzoeken, dat zy geschiedde, op ee-
 „ne Plaats binnen de Vereenigde Gewesten,
 „by hen te benoemen. En zo zyne Majesteit
 „niet geraaden vondt, hiertoe te besluiten, zou
 „het woord *gelykelyk* aangemerkt worden, als
 „niet in het Verdrag gesteld, en het woord
 „*bewilliging* alleen behouden worden.” Naar-
 „demaal men ook zwaartigheid gemaakt hadt,
 „om met den Koning van Spanje te breeken,
 „wanneer hy Frankryk den oorlog aandeedt, om
 „welke reden het ook ware, vorderde men by-
 „zondere aanwyzing van de gevallen, waarin
 „men, hiertoe, gehouden zou zyn: die tot dee-
 „ze vyf gebragt werden: „het schenden der
 „Vrede van Italie, wegens de opvolging in
 „'t Hertogdom Mantua; het ontrusten des
 „Konings van Frankryk in 't vreedzaam be-
 „zit

1634. „zit van Pignerol ; het krenken van 't regt
 „der Graauwbunderen op de Valteline ; het
 „helpen van den Hertoge van Lotharingen ,
 „en het bystaan van alle zulken , die den Ko-
 „ning , in zyne Staaten , zouden willen aantas-
 „ten (*h*).” Wy hebben den inhoud van dit
 Verdrag een weinig omstandiger willen te boek
 stellen , op dat men te klaarer zien zou , hoe
 zeer zy , die 'er , van wege de Staaten , overhad-
 den gezeten , gezorgd hadden voor de hoog-
 heid en vryheid van den Staat , waarover eeni-
 ge Leden van Holland zo bekommerd geschee-
 nen hadden. De Staaten beloofden wel , bin-
 nen zekeren tyd , geheel niet , en in zeker
 geval , niet dan gelykelyk met den Koning , en
 met 's Konings bewilliging , te zullen fluiten
 met den vyand. Doch de Koning deedt hun ook
 deeze laatste belofte. Men verbondt zig ook
 niet , zonder bepaaling , tot het breeken met
 Spanje , wanneer Frankryk 'er door beoorloofd
 werdt ; maar men vorderde onderscheidene aan-
 wyzing der gevallen , in welken men hiertoe
 verplicht zou zyn. Daar schein dan , voor de
 weigerige Leden van Holland , weinige reden
 te zyn , om zig tegen het Verdrag te kanten. 't
 Schynt nogtans , dat Amsterdam 'er niet in be-
 willigd heeft (*i*). Ondertuschen , werdt dit
 Verdrag haast van een ander gevolgd , waar-
 van wy , op het naaste jaar , zullen moeten ge-
 waagen.

XX. De wederzydsche Legers kwamen , dit jaar ,
 Onderzoek op laat te velde. In de Spaansche Nederlanden ,
 be-

(*h*) Zie AITZEMA II. Deel , bl. 94-97.

(*i*) Resol. Holl. 4-20 May 1634. bl. 40.

begon men wel vroeg toebereidsels te maaken. Doch men hadt 'er de handen te vol, met het onderzoek op het bedryf van eenige Grooten, die, niet zonder grond, verdagt gehouden werden van te groote geneigdheid tot de Staaten der Vereenigde Gewesten. De afval des Graaven van den Berge hadt der Spaansche Regeeringe de oogen geopend. De Prins van Barbançon, werdt, in Grasmaand, gevangen genomen. De Prins van Espinoi en de Hertog van Bourbonville, iets diergelyks vreezende, waren ten Lande uit geweeken. Aarfshot zelf werdt, in Spanje, verzekerd, om dat hy niet openbaaren wilde, wat hem van de oogmerken der anderen bekend gemaakt was. Daarna, iet ontdekt hebbende, werdt hy, allengskens, wederom geslaakt; doch hy overleedt, na verloop van eenige jaaren, in Spanje. Sommigen berigten ons, dat deeze Grooten voorhadden, de Spaansche Nederlanden, in navolging der Vereenigden, der heerschappy des Konings van Spanje te onttrekken, en tot een vry Gemeenebest te maaken; dat zy den Prinse van Oranje en eenigen der Vereenigde Staaten kennis van dit hun voorneemen gegeven hadden, en dat men genoegzaam overeengekomen was, om een altoosduurend Verbond, gelyk aan dat der Zwitserfche Kantons, op te regten, tusfchen de Roomsche en Onroomsche Nederlanden; dat de Prins egter begreep, dat de Koning van Groot-Britanje kennis van dit voorneemen behoorde te hebben, mids hy 't bedekt hielt; dat de Koning dit beloofde; doch dat het geheim kwalyk bewaard werdt, aan 't Engelsche

1634.

het bedryf van eenige Grooten in de Spaansche Nederlanden.

1634. fche Hof (*k*): waarop het onderzoek, in de Spaanfche Nederlanden, begonnen zou zyn. Wat hiervan zy, zeker is 't, dat eenigen, die men fchuldig hieldt, en eenige gevlugten, feddert, gevonnist werden. In Grasmaand deezes jaars, werdt 'er egter eene algemeene vergiftenis afgekondigd, waarna men zig bereidde tot

Opening
van den
veldtocht,
in de Ne-
derlan-
den.

Maas-
tricht en
Breda, ter
weder-
zyde,
met een
Beleg ge-
dreigd.

den veldtocht (*l*). 't Liep nogtans tot in 't laatst van Zomermaand aan, eer Aitona by 't Leger kwam. Fredrik Henrik, nog onkundig van 's vyands oogmerken, deedt het Leger der Staa-ten omtrent Nieuwmegen byeen trekken. Aitona toog, eerlang, regelregt naar Maastricht, zig gelaatende, als of hy deeze Stad belegeren wilde. Hy maakte zig, terftond, meester van 't Slot Argenteau, boven, en van nog een ander Slot, beneden Maastricht gelegen, zende, wyders, eenig volk over de Maaze, en de voornaamfte toegangen naar de Stad rondsomme bezettende. De Hertog van Bouillon, die binnen Maastricht geboodt, ftede terftond orde op de levensmiddelen. Ook verzuimde hy niet den vyand door geduurige uitvallen te kwellen. Aitona fcheen niet van zins, de Stad, met geweld aan te tasten; maar, door uithongering, te dwingen tot de overgaave. De Prins van Oranje, om den vyand van voor Maastricht te doen verhuizen, befloot, eerlang, Breda te dreigen met een beleg. In den aanvang van Herfstmaand, zondt hy Stakenbroek, met de Ruitery, het gefchut en de pakkaadje, derwaards, met bevel, om hem, te Loon op 't Zand, in

(*k*) BURNET History of his own Time. Vol. I. p. 43.

(*l*) AITZEMA II. Deel, bl. 164-166.

in te wagten. Zelf zakte hy, met de knegten, den stroom af, tot aan het Klooster Beern by Heusden, daar hy voet aan land zette. Dien zelfden dag trok hy nog voort tot Dongen. Den volgenden, kwam hy voor Breda, alwaar de Legerplaatfen, terstond, verdeeld werden, en alles geschikt tot een beleg. Aitona kreeg hiervan zo dra geene kennis, of hy brak op van voor Maastricht, legerde zig te Turnhout, en, eenige dagen laater, omtrent Diest. Fredrik Henrik, zyn oogmerk bereikt hebbende (m), trok ook af van voor Breda, en sloeg zig by Drunen in de Langestraat neder. De Legers hielden het veld nog eenigen tyd, om op el-
De Le-
gers
scheiden.
kanders beweegingen te letten, waarna men, van wederzyde, de Winterlegeringen betrok. Ondertuschen hadt Graaf Jan van Nassau Breda voorzien van krygsbehoeften (n). Terwyl de vyand nog voor Maastricht lag, ondernam de bezetting van Gelder, op eenen nacht, Rynberk te verrassen; doch zy werdt, wakkerlyk, afgeslaagen (o). Meer viel 'er, dit jaar, te lande niet voor. Ook werdt 'er, ter zee, niet van belang uitgevoerd. Alleenlyk, werden de Vlaamsche kusten, volgens gewoonte, met zeker aantal van Oorlogschepen, bezet gehouden (p): by welke gelegenheid, 's Lands Kapitein, *Klaas Klaaszoen Juinbol*, het Koningschip de *S. Alfonse* aantastte en veroverde, op den eersten van Sprokkelmaand: gelyk my, uit de oorsprongkelyke verklaaringen van hem en

(m) Resol. Holl. 19 Sept. 1634. bl. 90.
(n) Memoir. de Freder. Henri. p. 168-171.
(o) AITZEMA II. Deel, bl. 168.
(p) AITZEMA II. Deel, bl. 180.

1634. en zyn ſcheepsvolk, gebleeken is. Voorts werd nu, gelyk te vooren meermaalen, ernſtelyk, geraadpleegd, over de opregting eener Maatſchappye van Verzekering (*q*); doch men kwam tot geen beſluit.

Weder-
zydſche
kwellaad-
jen, in de
Meiery,
en in de
Landen
van Over-
maaze en
van Maas-
tricht.

Na 't overgaan van 's Hertogenbosch, hadden de Staaten niet alleen veel werks gevonden, aan het beſtellen der burgerlyke Regeeringe aldaar; maar zy waren in geſchil geraakt met de Staaten van Spaanſch Brabant, wegens het oppergebied over de Meiery van 's Hertogenbosch, zynde het platte Land, welk onder de Stad plag te behooren, en welk de Staaten der Vereenigde Gewesten verſtonden, nevens de Stad, aan hun vervallen te zyn. Zy hadden 'er, hierom, de Roomſche Kerken doen ſluiten, of doen ruimen voor de Gereformeerden. Ook deden ze 'er Beden heffen, en ſtel- den, eerlang, vier Hoofdschouten, in de vier Kwartieren der Meiery (*r*). Doch van de Spaanſche zyde werden de oude Hoofdschouten, ten zelfden tyde, gehandhaafd. Iets dierge- lyks hadt plaats, in de Landen van Overmaaze en den Vroenhove, na dat Limburg, Maas- tricht en andere Steden den Staaten in handen gevallen waren. Doch hier uit rees veele moeite en ongeregeldheid: die, in Bloei maand deezes jaars, tot hevige daadelykheden uitborst. Van den Spaanſchen kant, begeerde men de * vry- waaringen ten platten lande gehaald te hebben van 's Konings Amptenaaren: 't welk de Ver- ee-

* *Sauve-
garden.*

(*q*) Refol. Ho'l. 20 Dec. 1634. bl. 170. AITZEMA I. Deel, bl. 312 enz. II. Deel, bl. 144.

(*r*) AITZEMA I. Deel, bl. 989, 998, 1007-1008, 1052, 1053.

eenigde Staaten niet gedoogen wilden. De Spaanfchen floegen, hierop, voort, tot het aanhouden en weghaalen der Staatfche Amptenaaren en Hervormde Predikanten. De Vereenigde Staaten, beflooten hebbende, zig, hiertegen, met allen ernst, te verzetten, deden, in de Landen, die onder hunne vrywaaring zaten, niet alleen Amptenaars en Priesters, maar Abten en Bifchoppenzelven, opvangen (s). Diergelyke wederzydsche kwellingen hielden aan, tot op het fluiten der Vrede; doch wy agten onnoodig, daarvan, geduurig, byzondere melding te maaken.

De Landgraaf van Hefen, die den Staaten, in 't voorleeden jaar, eenige Ruitery hadt toegefchikt, werdt, in dit jaar, van hun, ook met manfchap gesterkt, en behaalde, federt, eenig voordeel in Duitschland. De Keurvorst van Keulen gaf den Staaten te verftaan, dat deeze byftand ftreedt met de onzydigheid, die zy voorgaven te willen bewaaren. De Staaten waren, van hunnen kant, te onvrede op den Hertoge van Nieuwburg, die voortging met werken, en te gelyk beweerde onzydig te zyn. Tufchen hen en andere Duitfche Vorften, was ook eenig ongenoegen ontftaan. Maar de Keizer hadt, van zynen kant, ook met inwendig miftrouwen te ftryden. De Hertog van Fridland of Walftein, zig verdagt gemaakt hebbende, dat hy den Huize van Oostenryk eene heimelyke ongenegenheid toedroeg, werdt, door hem, ten tweeden maale, ontzet van 't gebied over 't Krygsvolk: waarop hy,

XXI.
Duitfche
zaaken.

(s) AITZEMA II. Deel, bl. 143, 413.

1634. hy, voor erger bedugt, de wyk nam naar Egra; daar de Bevelhebber, *Joan Gordon*, dien hy van slegt Soldaat dus ver bevorderd hadt, hem, om 's Keizers gunst te winnen, onverhoeds, van 't leeven deedt berooven. De Keizersche en Zweedsche wapenen voerden, deezen Zomer, weinig uit in Duitschland. Alleenlyk hadt de Hertog van Weimar Regensburg ingenomen (*t*). Doch de optogt van 's Keizers Zoon, den Koning van Hongarye, die, na Walftein, 't bevel kreeg over 't Keizerlyk Leger, deedt den staat der zaaken merkelyk veranderen, in 's Keizers voordeel.

De Kardinaal Infant wordt Landvoogd der Spaansche Nederlanden.

Slag by Nordlingen.

Midlerwyl, hadt de Koning van Spanje, zynen Broeder FERDINAND, *Kardinaalen Aartsbischof van Toledo*, die, op 't verzoek der Infante Izabelle, reeds in 't jaar 1631, tot Landvoogd verklaard was, van Milaan, door Duitschland, herwaards gezonden, met een Leger van elf of twaalfduizend man. Hy trok, door Tirol, naar Beijere, daar hy zig vereenigde, met het Leger des Konings van Hongarye, die, midlerwyl, Regensburg herwonnen hadt. De vereenigde Legers sloegen zig, in 't begin van Herfstmaand, neder voor Nordlingen, in Zwaben. Het Zweedsche Leger, onder den Hertoge van Weimar, trok, terstond, derwaards. Op den zesden, viel hier een bloedige slag voor, waarin de Zweeden de nederlaag kreegen, en 't veld ruimen moesten. Nordlingen werdt toen, terstond, opgegeven.

Na deeze overwinning, trok de Kardinaal Infant voort met zyn Leger naar de Neder-

derlanden, zig spoedende om Maastricht te helpen winnen. Op den togt, overmeesterde hy verscheiden' Plaatsen in Duitschland. Omtrent den aanvang van Wynmaand, toog hy over den Mein; den agttienden, over den Ryn, by Andernach, en den zevenentwintigsten, over de Maaze, by Luik. Den vierden van Slagtemaand, deedt hy zyne intrede te Brusfel, alwaar hy, met veel vertooning van vreugde, ontvangen werdt (u). 't Beleg van Maastricht was, gelyk wy verhaald hebben, reeds lang te vooren, opgebroken.

Terstond na 't sluiten van 't Verdrag met Frankryk, in Grasmaand, oordeelden zyne Doorlugtigheid en eenige Leden der Regeeringe, dat men een buitengewoon Gezantschap behoorde af te zenden, om Koning Lodewyk te beweegen, tot het openlyk beoorloogen des Konings van Spanje: waartoe Charnacé hoop gegeven hadt. De Raadpensionaris Pauw floeg dan, in 's Prinzen byzyn, ter algemeene Staatsvergaderinge, voor, op den eenentwintigsten van Bloemaand „ of 't niet geraaden ware, de „ bekragtiging van 't jongste Verdrag naar „ Frankryk te laten overbrengen, door eenige „ buitengewoone Gezanten, die, te gelyk, „ last zouden hebben, om de betaaling der be- „ loofde onderstandgelden te vorderen.” De Afgevaardigden van Gelderland, Zeeland, Utrecht, Friesland en Overysfel bewilligden, terstond, in deezen voorslag. Van Groningen was niemand tegenwoordig. De Afgevaardigden van

1634.

XXII.
Gezantschap
naar Frankryk,
om Lodewyk den
XIII te beweegen tot
eene vredebreuk
met Spanje.

(u) AUTZEMA II. Deel, bl. 170-174. Memoir. de Freder. Henri p. 171.

1634. van Holland begeerden eenig uitstel, eer men op eene zaak van zo veel gewigts besloote. De Vergadering der Staaten van dit Gewest was juist, 'sdaags te vooren, gescheiden, en deezē tyd hadt men waargenomen, om dat men bedugt was, dat Holland, bezwaarlyk, in 't gezantschap bewilligen zou. De algemeene Staaten beslooten 'er egter toe, met meerderheid van stemmen: waarover die van Holland, naderhand, merkelyk misnoegen toonden (y). De Raadpensionaris Pauw, en Joan de Knuit, Ridder en vertoonende den eersten Edele van Zeeland, werden tot het gezantschap benoemd. Men stelde, terstond, een openbaar Berigtschrift voor hun op (w). Ook kreegen zy heime-lyken last mede, om Frankryk, door allerlei redenen, tot den oorlog tegen Spanje te beweegen. De Prins stelde hun een geschrift ter hand, welk hy zelf hadt opgesteld, en waarin hy Koning Lodewyk zocht over te haalen, om Duinkerken, Namen of Antwerpen aan te tasten. De gezanten vertrokken, in 't midden van Zomermaand. 't Beleid hunner handelinge was, midlerwyl, gesteld aan den Prinse, en aan eenige Gemagtigden der algemeene Staaten, die alleenlyk gehouden waren, 't verhandelde, door den Griffier Musch, in 't geheim Register, te doen aantekenen. De gezanten vonden den Koning gezind ten oorloge. Hy was thans met reden misnoegd op het Spaansche Hof, welk de onlusten in Frankryk voedde, met 's Konings Broeder en ande-

10

(y) Refol. Holl. 14 July 1634. bl. 62.

(w) Zie deeze Instructie by AUTZEMA II. Deel, bl. 101.

re wederfpannige Grooten handelde, en de Koninginne Moeder ophieldt, in Brusfel. Nogtans werden de onderhandelingen gerekt, tot in den aanvang des volgenden jaars. Men hadt verfcheiden' ontwerpen gemaakt van eene nieuwe verbindtenis, die, in Frankryk en hier, meermaalen, veranderd en herfineed zynde (x), eindelyk, gebragt werden in den staat van een Verbond van gezamenlyken oorlog (y), welk, te Parys, op den agtsten van Sprockelmaand des jaars 1635, getekend werdt, en van deezen inhoud was: „De Koning en de Staa-
 „ten zouden, ieder, een Leger van vyfentwintigduizend knechten en vyfduizend paarden in de Spaansche Nederlanden voeren, tegen Lentemaand naastkomende; welke Legers gezamenlyk of afzonderlyk oorloogen, doch, in 't laafte geval, zo dicht by der hand blyven zouden, dat zy elkanderen, des noods, zouden konnen byspringen. Zo dra de Legers in de Nederlanden zouden gekomen zyn, zou men de Landzaaten nodigen, om de Spanjaards en derzelver aanhang te verdryven, en zig zelven in vryheid te stellen: 't welk binnen drie maanden (2) geschiedende, zo zouden de Gewesten tot éé-
 „nen vryen Staat vereenigd worden, en den Roomsch-Katholyken Godsdienst oefenen, op gelyken voet, als tegenwoordig geschied-
 „de.

1634.

1635.

Verbond
 met
 Frank-
 ryk, wa-
 gens 't
 voeren
 van open-
 baaren
 oorlog
 tegen
 Spanje.

(x) Resol. Holl. 19 Sept. 19 Nov. 1634. bl. 92, 116. AUT-
 ZEMA II. Deel, bl. 92-141, 225-231.

(y) Resol. Holl. 19 Febr. 1635. bl. 15.

(2) By een geheim punt, werdt vastgesteld, dat men deezen tyd, met gemeen goedvinden, zou mogen verlengen.

1635. » de. De Koning en de Staaten zouden de Ge-
 » westen, Steden, Vorsten en Heeren, die
 » hun toevielen, terstond, in hunne bescher-
 » ming en verbond aanneemen. En naardien
 » deeze Gewesten zig niet tegen de Spanjaards
 » zouden kunnen beschermen; zo zouden alle de
 » Plaatsen langs de Vlaamsche kust, tot Blan-
 » kenberg ingeslooten, en twee mylen land-
 » waards in, aan den Koning blyven, nevens
 » de Steden Diedenhoven, Namen en Oosten-
 » de. Daarentegen zouden de Staaten hebben
 » Damme, Hulst met het Land van Waas,
 » Breda, Gelder en Stevenswaard. Maar in
 » geval de Spaansche Nederlanden niets be-
 » geerden toe te brengen tot becoming hunner
 » vryheid, zouden de Koning en de Staaten
 » zig zoeken meester te maaken van dezelve,
 » en ze, in deezer voege, verdeelen: de Ge-
 » westen Luxemburg, Namen, Henegouwen,
 » Artois en Vlaanderen, tot aan een' lyn, ge-
 » trokken van Blankenberg, ter halver wege
 » tusfchen Damme en Brugge door, tot aan Ru-
 » pelmonde, zouden aan den Koning blyven.
 » De Staaten zouden, daarentegen, hebben het
 » Markgraaffschap en de Stad Antwerpen, de
 » Heerlykheid van Mechelen, het Hertog-
 » dom Brabant en het overig gedeelte van
 » Vlaanderen, ten Noorden van de gemel-
 » de lyn, met de Steden Damme en Hulst en
 » het Land van Waas. De vredebreuk tus-
 » fchen Frankryk en Spanje geschied zynde,
 » zouden de Koning van Frankryk noch de
 » Staaten geene vrede, bestand of wapenschor-
 » fing sluiten mogen, dan *gezamenlyk* en *met*
 » *gemeen goedvinden*. Men zou eerst twee Plaat-
 » sen

„fen aantasten, die den Koning; daarna, twee 1635.
 „anderen, die den Staaten aanbedeeld wa-
 „ren, en zo, beurtswyze, voortgaan; aan elk
 „de veroverde Plaats, die hem aanbedeeld
 „was, terstond, overleverende. Terwyl men
 „Vlaanderen aantastte, zouden de Staaten
 „eene Vloot, op hunne kosten, onderhouden
 „op de Vlaamsche kust. Tot beveiliging der
 „Koopvaardye, zou men elk vyftien schepen
 „in zee brengen, en in geval deeze schepen
 „zig by elkanderen voegden, zou de Admiraal
 „der Staaten zyne vlag van de groote mast
 „stryken, en 's Konings vlag, met het ge-
 „schut, groeten; waarop geantwoord zou
 „worden, op gelyke wyze, als van wege den
 „Koning van Groot-Britanje geschiedde. Zo
 „de Koning van Frankryk ter zee werdt aan-
 „getast, beloofden de Staaten, by een geheim
 „punt, hem, met eene magtige Vloot, te
 „zullen bystaan. Ook zou men, volgens een
 „ander geheim punt, elkanderen helpen,
 „wanneer de eene of de andere Mogendheid
 „de Vlooten, tot bescherming der zeevaart
 „uitgerust, vyandelyk bejegende. Zelfs zou
 „men zulk eene Mogendheid den oorlog ver-
 „klaaren; doch niet dan met gemeen goed-
 „vinden.” Met welke twee laatste geheime
 „punten, klaarlyk, gezien werdt op den Ko-
 „ning van Groot-Britanje, by wien, sedert ee-
 „nigen tyd, de Spaanschen zeer veel ingang
 „vonden. „Men zou, volgens een der punten
 „van 't Verdrag, den Koning van Groot-
 „Britanje nogtans verzoeken, in dit Verbond
 „te treden, of ten minsten onzydig te bly-
 „ven.”

1635. „ven.” ’t Verdrag behelsde nog eenige andere punten, die, of in de voorige overeenkomsten vervat, of van klein belang waren (z). Weinige weeken na het sluiten van dit Verdrag, kwam men, met Charnacé, die wederom herwaards gekeerd was, overeen, dat, in geval beide de Legers samengevoegd waren, het woord, in dezelve, gegeven zou worden, door hem, die over ’s Konings Leger gebodt. Doch men beraamde, te gelyk, dat de Koning ’t gebied over zyn Leger geeven zou aan den Prins van Oranje, die egter niet gehouden zou zyn, den Koning te zweeren, en wiens Lastbrief niet nadeelig zou mogen zyn aan den Lastbrief, dien hy hadt, van wege deezen Staat. Maar de Prins zou zig van ’s Konings Lastbrief niet bedienen mogen, wanneer de Hertog van Orleans, of de Kardinaal de Richelieu in ’t Leger waren (a). De Knuit, een van de buitenwoone Gezanten der Staaten, bragt het Verdrag herwaards over (b). Men hadt, reeds in ’t voorleeden jaar, beslooten, dat de Raadpensionaris Pauw, Heer van Heemstede, nog eenigen tyd, by voorraad, aan ’t Fransche Hof vertoeven zou, in de hoedanigheid van buitengewoon gezant, also der Staaten gewoonlyke gezant, de Heer van Langerak, overleeden, en nog niemand anders, in deszelfs stede, benoemd was (c). ’t Verdrag werdt, in Frankryk en hier, behoorlyk bekragtigd. Alleenlyk maakte Leiden eenige zwaarigheid,

in

† (z) Zie het Traktant by AITZEMA II. Deel, bl. 198.

(a) AITZEMA II. Deel, bl. 206, 231-233.

(b) Refol. Holl. 10 Maart 1635. bl. 39.

(c) Refol. Holl. 17, 29 Noyemb. 1634. bl. 123, 135.

in het toestaan van den Roomschen Godsdienst, in Spaansche Plaatsen: waarvan aantekening gehouden werdt (d). 1635.

Op deeze wyze, raakte, eindelyk, het Verdrag in stand, waarnaar eenigen, hier, lang getragt hadden. Men beloofde 'er zig, ter wederzyde, groote voordeelen van; doch de uitkomst beantwoordde niet aan deeze verwagting.

In Zomermaand, verklaarde Lodewyk de XIII. den Koning van Spanje, openlyk, den oorlog, door eenen Heraut van wapenen, byzonderlyk, ten deezen einde, naar Brusfel gezonden (e): waarop, terstond, een antwoord volgde van wege den Kardinaal Infant. Ook werden de redenen, op welken Lodewyk zyne oorlogsverklaring gegrond hadt, van de Spaansche zyde, in openbaaren druk, wederlegd (f). Midlerwyl, was het Fransche Leger, onder de Maarschalken van *Châtillon* en *Brezé*, reeds in Grasmaand, opgetrokken, en hadt zig nedergeslaagen tusschen Luik en Maastricht, alwaar de Prins van Oranje, met de Staatsche troepen, die by Nieuwmegen verzameld waren (g), verwagt werdt. De Kardinaal Infant hadt Prins Thomas, met eenige manschap, afgezonden, om den Franschen den doortogt te betwisten; doch hy werdt, in 't Land van Luxemburg, geslaagen, en naar Namen te rug gejaagd. Terstond na 't ontvangen der tyding deezer overwinninge, brak Fredrik Henrik

XXIII.
Veldtogt
der Fransche en
Staatsche
Legeren.

op

(d) Resol. Holl. 2, 3, 4, May 1635. bl. 79, 81.

(e) Declaration du Roy by AITZEMA II. Deel, bl. 206.

(f) AITZEMA II. Deel, bl. 211, 213.

(g) AITZEMA II. Deel, bl. 273.

1635. op van Nieuwmegen, en toog, in vyf dagen, tot aan Meerssen, een half uur van Maastricht, alwaar Châtillon en Brezé hem kwamen vinden. De Prins, toen over de Maaze getrokken zynde, vereenigde zig met de Franschen, en voerde, sedert, het opperbevel over beide de Legers, die uit omtrent twee-endertigduizend knegten en negenduizend paarden bestonden. Men besloot, het Spaansche Leger onder den Kardinaal Infant, welk by Tienen lag, op te zoeken en slag te leveren, en trok, langs vyf verscheiden' wegen, derwaards. Doch de Kardinaal Infant was, ondertuschen, opgebroken, en hadt zig gelegerd agter Leuven. Het vereenigd Leger, voorttrekkende, maakte zig meester van Tienen, op den eersten van Zomermaand. De Stad, schoon niet te houden, hadt zig egter verdedigd tot het uiterste, en werdt, hierom, tegen 'sPrinsens oogmerk, geplonderd en aan brand gesteken (*h*). De Legers togen toen naar Leuven, en waren bezig met over de Dyle te trekken, toen de vyand zig in slagorde vertoonde, om hun den overtocht te betwisten. De Prins geraakte egter aan de overzyde, met de beide Legers; en de Kardinaal Infant bespeurde zo dra niet, dat men moediglyk op hem afkwam, of hy week te rug. Men volgde hem, des anderendaags, en trok voort, tot op twee uren gaans van Brussel, daar egter, dien dag, meer niet dan de voorhoede aankwam, ter oorzaake van de enge en slegte wegen. De vyand, vermoeden hebbende, gelyk waar was, dat men 't op Brussel gemunt hadt,

Tienen
veroverd.

(*h*) *Voir: Advis fidelle aux Verit. Hollandois. p. 64.*

hadt, maakte, voor het vereenigd Leger, aan de andere zyde van de Stad, te zyn, en legerde zig langs de Vaart tusfchen Brusfel en Vilvoorden, Leuven bezet latende, met drieduizend man, onder Grobbendonk. 't Vereenigd Leger trok, ondertusfchen, voort. De Maarschalk de Brezé vertoonde zig, met het grootste deel der Ruitery, voor de poorten van Brusfel; doch 't fterk fchieten van die van binnen deedt hem, eerlang, te rug keeren naar 't Leger (i).

1635.

In 't Fransche Leger, was, midlerwyl, ziekte en gebrek aan leefstogt ontstaan, waarom de Franschen verftonden, dat men te rug trekken moest, en Leuven aantasten, voor welke Stad, men, dagten ze, toevoer van Luik en Maastricht zou kunnen krygen. De Prins van Oranje zou liever gezien hebben, dat men agter Brusfel om getrokken was, om den vyand op te zoeken; alzo hy verftondt, dat men, voor Leuven, zo wel gebrek aan toevoer hebben zou, als hier. Doch de Franschen bleeven by hun gevoelen. Hy was hun dan te wille. Men trok te rug, met het vereenigd Leger, en floeg het beleg voor Leuven. De toegangen werden terftond bezet. Terwyl men bezig was met het openen der Loopgraaven, deden die van binnen eenen fterken uitval; doch werden, met wederzydsch verlies, te rug gedreeven. 't Beleg hadt nu eenige dagen geduurd, toen de Maarschalk de Châtillon en de Meilleraie, Overste van 't gefchut, den Prinse vertoonden, „ dat de ziekten en 't gebrek aan mondbehoef-

Het vereenigd Leger komt voor Leuven.

„ ten,

(i) *Memoir. de Freder. Henri p. 174-182. AITZEMA II. Deel, bl. 274, 275.*

1635. „ten, in het Fransche Leger, dagelyks, toenamen; dat het beleg, hierom, noodzaakelyk, opgebroken, en de troepen in ververschings-kwartieren geleid moesten worden, zo men ze niet, geheellyk, wilde zien wegsmelten.” De Prins begreep, dat men, ’t beleg hebbende aangevangen, de Stad, die ’t, zyns oordeels, maar weinige dagen houden kon, zo ligt niet behoorde te verlaaten. Hy boodt hun zelfs dertigduizend ponden broods aan, om hen te beweegen tot voortzetting van ’t begonnen werk. Zy ontvingen ’t brood; doch verklaarden, genoodzaakt te zyn, tot het verlaaten der Stad. Men moest hiertoe dan besluiten. ’t Leger brak op, den vierden van Hooimaand (*k*), toog naar Aarschot, en vervolgens naar Diest, Steden, te vooren, door de onzen, ingenomen; en van Diest, in vyf dagen, tot Roermonde toe. De agterhoede der Franschen werdt, op deezen aftogt, aangetast, door eenen hoop Kroaten, uit het Leger van *Picolomini*, die zig, onlangs, met vyftienduizend man, Keizerlyke troepen, gevoegd hadt by ’t Leger van den Kardinaal Infant: doch zy leedt kleine schade (*l*).

Verlaat
de Stad
weder-
om.

XXIV. Het vereenigd Leger was zo dra niet afgetrokken, of de vyand floeg het beleg voor Diest, welk, binnen vier dagen, overging. De bezetting werdt naar Graave gezonden. De Legers bleeven, slegts drie weeken, by Roermonde, daar de leeftogt schaars werdt; waarom zy, van daar, naar Venlo toogen, toele-
leg

(*k*) ARTZEMA II. Deel. bl. 275, 276.

(*l*) Memoir. de Freder. Henri f. 132-134.

leg maakende, om Gelder te belegeren. De Kardinaal Infant, die nog by Diest leggen bleef, hadt, midlerwyl, vier of vyfduizend man, onder den Hertog van Lerma, gezonden naar Stevenswaard; van welken, vyf- of zeshonderd knegten, onder den Luitenant Kolonel *Einholts*, den zevenentwintigsten van Zommermaand, op eenen vroegen morgen, Schenkenschans innamen, by verrassing (m). Van *Welderen*, Bevelhebber der Vesting, en het grootste gedeelte der bezettinge sneuvelen, by deeze gelegenheid, en de Plaats werdt, deerlyk, geplonderd. De tyding van dit gewigtig verlies deedt den Prins besluiten, om terstond op te breeken met het Leger, Schenkenschans, ware 't mogelyk, te herwinnen, en daardoor de Betuwe, tegen eenen vyandlyken inval, te verzekeren. Hy trekt, dien zelfden nagt, op, bemagtigd eenige voordeelige posten, langs den Ryn, en onder anderen het Tolhuis, en eene kleine halve maan, tegen over Schenkenschans. De beide Legers, midlerwyl, te Nieuw-megen gekomen, besloot men, Schenkenschans, door een langzaam beleg, tot de overgaave te noodzaaken, en te gelyk den Kardinaal Infant, die reeds tot omtrent Kleeve genaderd was, het verder trekken te beletten, en, by gebrek van toevoer, te dwingen tot den hertogt. De Staaten van Gelderland zouden gaarne gezien hebben, dat men eenen slag gewaagd hadt, tegen den Kardinaal Infant, doch de Prins hieldt dit te gevaarlyk, in de tegenwoordige omstandigheden. Hy trok dan, te Nieuw-

1635.

Schen-
ken-
schans
verrast
door de
Spaan-
schen.

(m) AITZEMA II. Deel, bl. 276.

1635. Nieuwmegen, over de Waale, en floeg zig, met het voetvolk, te Panderen in de Betuwe neder. Het grootſte deel der Staatſche Ruiterye legerde zig langs den Ryn, tuſſchen Rynberk en Roeroord. Het Franſche Leger lag tuſſchen Emmerik en Rees. De zieke Krygsknegten, die 'er, in grooten getale, onder waren, werden naar de Hollandſche gaſthuizen gezonden (n).

Goch in-
geno-
men,
door den
Kardinaal
Infant.

Aitona
ſterft.

XXV.
Fredrik
Hendrik
belegt
Schen-
ken-
ſchans.

De Kardinaal Infant en Picolomini, tot aan Goch voortgetrokken, maakten zig meester van deeze Stad, onaangezien zy voor onzydig verklaard was. Voorts, zondt men *Don Andrea Cantelmo*, met vier- of vyfduizend man, naar Rinderen, een Dorp tuſſchen Kleeve en Schenkenschanſ, om, van daar, de bezetting by te ſlaan. Ook namen ze het Huis te Byland in. Het gros van hun Leger floeg zig by Udem neder, alwaar de Markgraaf van Aitona, die 't bevel voerde binnen Schenkenschanſ, krank werdt, en overleedt. De Hertog van Lerma werdt, by voorraad, in zyne plaats geſteld.

Fredrik Henrik verzuimde, ondertuſſchen, niet, Schenkenschanſ te naderen. Men groef, van buiten en van binnen, tegen elkanderen, en raakte, dikwils, in de loopgraaven, handgemeen. Het ongunſtig jaargetyde en de ziekten, die ook in 's vyands Leger ontſtaan waren, noodzaakten den Kardinaal Infant, voor 't einde van Herſtmaand, van Udem te trekken naar Gennep, na dat hy Kleef van eene talryke bezetting voorzien, en de Veſtingwerken der Stede, eenigszins, verbeterd hadt.

't

(n) Memoir. de Freder. Henri p. 186-190.

't Kasteel van Gennep, schoon, zo wel als 1635.
 Goch, onzydig verklaard, werd ingenomen: —
 waarna het Spaansche Leger naar Brabant keer- De Spaan-
 de, en de Winterkwartieren betrok. Op dee- schen
 zen aftogt, overleedt de Hertog van Lerma. neem
 Het Keizerlyk Leger bragt den Winter door, Gennep
 in, in de Landen van Gulik en Aken, en haalde
 'er zwaare brandschattingen uit: 't welk den
 onzen gelegenheid gaf, om 'er gelyke sommen
 te vorderen (o). De Kroaten bedreeven, in 't
 trekken, veel moedwils, ten platten lande, en
 maakten zig, eerlang, zo gevreesd, als de Mans-
 felders, voor eenige jaaren, geweest waren.
 Doch Stakenbroek versloeg 'er een deel van,
 in 't Land van Luik. In Wynmaand, maakten ook
 de Spaanschen zig ook meester van de Stad en Limburg;
 't Kasteel van Limburg. De Prins van Oranje,
 berigt van 's vyands aftogt gekreegen hebben-
 de, zondt het Leger der Staaten naar de naaste
 Steden; de Franschen naar de Veluwe. Doch de on-
 hy liet eenig volk in het Tolhuis, onder den zen 't
 Veldmaarschalk Graave Willem van Nasfau, Huis te
 die zig, kort hierna, meester maakte van 't Byland
 Huis te Byland, zig voorts begraavende, tus- en Griet-
 schen het Huis en de Waale, en daarna be- huizen.
 magtigende een groot werk, welk de bezetting
 van Schenkenschans, voor de Vesting, hadt op-
 geworpen (p). Vroeg in 't volgend voorjaar,
 ondernam Graaf Willem van Nasfau eenen
 aanslag op Kleeve, die niet gelukte, alzo die
 van binnen gewaarschuwd, of ten minsten op
 hunne hoede waren. Doch in Lentemaand
 maak-

(o) AITZEMA II. Deel, bl. 370.

(p) Memoir. de Freder. Henri p. 190-193. AITZEMA II. Deel
 bl. 277-279.

1635. maakte hy zig meester van Griethuizen, een klein Steedje aan den Ryn boven Schenkenschans, waar zeshonderd Keizerfchen binnen lagen. Hierna een klein Sluisje bemagtigd hebbende, gelegen op de Vaart, die van Kleeve naar den Ryn loopt, legt hy, tegen over dit Sluisje, eene brug over den stroom, en werpt, vervolgens, eene *Linie* op, van deeze brugge af, tot aan het Huis te Byland, waardoor Schenkenschans alle toevoer afgesneden werdt. 't Beleg deczer Vesting werdt, ondertuschen, voortgezet, zo dra het weder zulks gedoogde. De onzen waren, reeds voor den Winter, gevorderd tot in de graft van een hoornwerk, welk nu, in den eersten aanval, veroverd werdt. Graaf Jan van Nasfau en Piccolomini, gekomen om de schans te ontzetten, vonden Graaf Willem zo vast gelegerd, dat zy te rug keerden, zonder iet te onderneemen. *Fourbin*, Bevelhebber van Schenkenschans, zynde Einholts, die de Vesting gewonnen, en voor hem 't bewind binnen dezelve gehad hadt, onlangs, gesneuveld, toen geen ontzet voorhanden ziende, verdroeg zig met Graave Willem van Nasfau, op den negenentwintigsten van Grasmaand des jaars 1636. De bezetting van Kleeve gaf zig toen ook van zelve over, en verzogt, schoon zy vierduizend man sterk was, 's Prinzen vrygeleide, om naar de haaren, in Brabant, te mogen keeren: 't welk haar vergund werdt. De Prins zondt daarna de troepen, die den gantschen Winter voor Schenkenschans gelegen hadden, en met eene besmettelyke ziekte, welke thans onder 't Krygs-

volt

Schen-
ken-
schans
herwon-
nen.

Kleef
geeft zig
ook over.

volk en in verscheiden' Steden in zwang ging, 1635. —
 zwaar bezogt waren, naar de Ververfchings-
 kwartieren. Het Fransche Leger, omtrent
 zestienduizend knechten en vierduizend paar-
 den sterk geweest, doch nu, door ziekte en
 ongemak, tot op zesduizend knechten en tus-
 schen de twee- en drieduizend paarden gesmol-
 ten zynde, ging, op 's Konings uitdrukkely-
 ken last, na dat men lang naar den wind ge-
 toefd hadt (3), sloop, te Rotterdam (q),
 landde te Calais, en werdt toen, in Norman-
 dye en andere deelen van Frankryk, gelegd,
 om uit te rusten (r).

Zo slegt een' uitflag hadt de eerste Veld-
 togt der vereenigde Legeren van Frankryk en
 van deezen Staat. Men moet dien, voornaam-
 lyk, toefchryven aan eenig verschil tusschen de
 Legerhoofden, en aan de ziekte en 't gebrek,
 onder de Fransche troepen. Sommige Fran-
 sche Schryvers hebben beweerd, dat Fredrik
 Henrik de Fransche troepen van honger ver-
 gaan. XXVI.
Onder-
zoek, of
Fredrik
Henrik
met regt,
beschul-
digd wor-
de, over't
verwaar-
loozen

(q) Resol. Holl. 21, 23, 28 May 1636. bl. 116, 118, 121.
 Notul. Zeel. 11, 14 Maart 1636. bl. 23, 33.

(r) Memoir. de Freder. Henri p. 194-197. AITZEMA II. Deel,
 bl. 304.

(3) In eenige geschreeven' Aantekeningen wegens Rot-
 terdam, omtrent deezen tyd, opgesteld, lees ik „ dat
 „ de Franschen, omtrent een jaar, in deeze Stad, la-
 „ gen, en veel leeden, door de pest en door armoe-
 „ de; dat men edelluiden langs de straaten zag bede-
 „ len; dat eenigen, uit nood, hunne paarden, met
 „ zadel en toom, om een Ryksdaatder, verkogten,
 „ en dat sommigen, op de beurs en beestenmarkt, in de
 „ paarden-mest, wegstierven.” Men kan hieruit afnee-
 men, hoe veel dit volk geleden hebbe. Zie ook AIT-
 ZEMA II. Deel, bl. 317.

1635. gaan liet, om zig te wreken aan den Kardinaal de Richelieu, die hem Oranje hadt willen afhandig maaken (s). Doch deeze beschuldiging strydt niet alleen met de waarheid; maar heeft zelfs geene de minste waarfchynlykheid. Want, fchoon men toefaan moet, dat de Prins, om 't werk van Oranje, gebeeeten was op den Kardinaal; zo rekende hy zig, ook naar 't getuigenis van andere Fransche Schryvers (t), deswege, genoeg gewrooken, door de dood van Valkenburg en 't bemagtigen van het Prinsdom (u). 't Zou, daarenboven, eene laage en gantsch verkeerde wraak geweest zyn, het onnozel Krygsvolk te laten boeten, voor 't gene de Kardinaal misdreeven hadt. Men merke, hierbenevens, aan, dat de Prins, zo hy al tot zuik eene laagheid hadt kunnen komen, tegen zig zelven en tegen 't belang van den Staat aan, zou gearbeid hebben. Hy hadt het jongfte Verdrag met Frankryk, fterker dan iemand, gedreeven (v). Hy beloofde zig merkelyke voordeelen voor den Staat, van den openbaaren kryg tufchen Frankryk en Spanje. Wat zou hem dan toch hebben kunnen beweegen, om een Leger, gefchikt om deezen kryg te voeren, te bederven? De waarheid is, dat Frankryk zelf verplicht was, zyn eigen Leger te onderhouden, en 'er geene genoegzaame zorg voor droeg. De Krygs-
over-

(s) AUBERY Memoir. p. 357.

(t) Fragmens de Conveif. avec le Prince, dans les Lettr. du Comte d'ESTRADES Tom. I. p. 53.

(u) Zie hier voor, bl. 130.

(v) Poliez WICQUEFORT Hist. des Provinc. Unies Livr. I. p. 47.

overften ontvingen geen geld (4), om 't volk 1635.
 te voldoen (w), welk, door aanhoudende ziek-
 ten, gedrukt, meer onderftand noodig hadt,
 dan naar gewoonte, en merkelyk minder ont-
 ving. En 't was 'er zo ver van af, dat men,
 hier te Lande, geen medelyden gehad zou heb-
 ben met de elende der Fransche foldaaten, dat
 men hun, naar vermogen, byftand boodt. Wy
 hebben, te vooren, gezien (x), dat de Prins,
 toen de Legers nog te velde lagen, den Fran-
 fchen dertigduizend ponden broods verfchaf-
 te. Ook gaven de Staaten van Holland den
 Steden Dordrecht, Delft, Rotterdam, Gou-
 da en Gorinchem, daar veele zieke Fransche
 foldaaten lagen, verlof, om de onkosten, ver-
 eischt tot derzelver onderhoud, te vinden by
 de algemeene Staaten, wanneer ze, door
 'sKonings gemagtigden, niet voldaan werden
 (y). Zelfs in Naarden, Weesp en Muiden,
 daar 't ook vol Franschen ftak, en daar zy an-
 derhalf pond broods 'sdaags ontvingen, leen-
 den de Wethouders hun, daarenboven, twee
 fluivers 'sdaags, ieder, 't welk voor een lee-
 nen, daar geen wedergeeven op te wagten
 was, gehouden werdt (z). Te Middelburg,
 werden verfcheiden' kranke Fransche foldaa-
 ten,

(w) HOOFTS Brieven N. 479. bl. 364. AITZEMA II. Deel,
 bl. 317.

(x) bl. 204.

(y) Refol. Holl. 6 Sept. 1635. bl. 150.

(z) Refol. Holl. 9 April 1636. bl. 79. HOOFTS Brieven N.
 479. bl. 364.

(4) In Wintermaand des jaars 1635, hadden de nieu-
 we Fransche troepen, dooreen genomen, in vyf maan-
 den, geen geld gekreegen. Refol. Holl. 7, 11, 14 Dec.
 1635. bl. 214, 216, 219.

1635. ten, die op straat lagen, door de Wethouderfchap, in een huis geplaatst (*a*). Uit al het welke, men ziet, dat de elende des Franschen Krygsvolks, in deezen veldtogt, gantsch ten onregte, aan Prinsse Fredrik Henrik, of aan deezen Staat geweeten wordt. Ook weet ik niet, dat zulks ooit, door 't Fransche Hof, geschied is. Maar dat de Prins van Oranje de oogmerken der Franschen, in andere opzigten, niet zo veel begunstigd heeft, als hy, geduurende deezen veldtogt, zou hebben kunnen doen, is niet buiten waarschyntlykheid, en door kundige luiden zelfs voor volkomen zeker gehouden (*b*).

XXVII.
Staat der
Keizerly-
ke en
Zweed-
sche zaa-
ken in
Duitsch-
land.

In den aanvang des jaars 1635, was Philipsburg, eene voornaame Vesting van den Keurvorst van Trier, ingenomen door de Keizerschen. Zy was, sedert eenigen tyd, in bewaaring gegeven aan de Franschen en Zweeden, die 'er beide bezetting in hadden, welker bevelhebbers aan beide de Mogendheden eed gedaan hadden. De Plaats werdt, by verrasping, overmeesterd tusfchen den drie-entwintigften en vier-entwintigften van Louwmaand (*c*). Dit verlies, gevoegd by de nederlaag te Nordlingen, deedt de Zweedsche en Protestantfche zaaken in Duitschland geheellyk over ftuur dryven. De Keizerlyke wapenen waren, alomme, voorfpoedig. Trier, Augsburg en andere Plaatfen vielen hun in handen. De Keurvorften van Saxen en Brandenburg koozen 's Keizers zyde. Zweeden verwierf, niet dan

met

(*a*) Notul. Zeel. 2 Nov. 1635. bl. 197.

(*b*) Lettre de Mr. P. DE GROOT de 29 Sept. 1673.

(*c*) AITZEMA II. Deel, bl. 272.

met veel moeite, dat het Bestand met Poolen, 1635.
 voor zesentwintig jaaren, verlengd werd,
 waartoe de Staaten, onder anderen, door een
 Gezantschap (*d*), bekleed door Rochus van
 den Honaart, eersten Raad in den Hoogen
 Raade, Andries Bikker, Burgemeester van
 Amsterdam, en *Joachim Andrée*, Raad in den
 Hove van Friesland, hadden doen arbeiden.
 Doch Pruissen, zo ver het, door de Zweeden,
 overmeesterd was, werd, by deeze gelegen-
 heid, wederom aan Poolen afgestaan. In 't
 najaar, behaalde egter de Zweedsche Over-
 ste, *Joan Banier*, eenige voordeelen op den
 Keurvorst van Saxen. De Ryks-Kanselier
 Oxenstiern hadt, midlerwyl, eene reis her-
 waards en naar Frankryk ondernomen, om Ko-
 ning Lodewyk, en de Staaten tot bystand te
 beweegen (*e*). Doch beide deeze Mogendhe-
 den hadden thans de handen zo vol, met het
 voeren van den oorlog in de Nederlanden, dat
 zy zig niet sterk moeijen konden, met den
 Duitschen kryg.

Terwyl de veldtogt nog duurde, was 'er
 eenige opening van handeling met de Spaan-
 schen geschied, by gelegenheid, dat men, te
 Kraanenburg, in gesprek geraakt was, over
 het sterken van Gennep, van de Spaansche,
 en van het Tolhuis en Ravenstein, van de Staat-
 sche zyde; welke Plaatsen men, van weder-
 zyde, als onzydig, wilde hebben aangemerkt.
 Men raadpleegde, over deeze opening, te
 Arnhem, werwaards de Vergadering der al-
 ge-

XXVIII.
 Opening
 tot eene
 Vrede-
 hande-
 ling.

(*d*) Resol. Holl. 25 Octob. 1635. bl. 199. AITZEMA II. Deel,
 bl. 233-263.

(*e*) AITZEMA II. Deel, bl. 291 enz.

1635. gemeene Staaten verlegd was (f), en besloot den Griffier Musch naar Kraanenburg te zenden, om nader met *Don Martin Axpe*, 's Konings Geheimschryver, in gesprek te treden. Doch Axpe was niet behoorlyk gelast. Ook deedt hy zulke buitenspoorige eischen, dat men 'er, te Arnhem, geheel geen agt op floeg. Men gaf, nogtans, in Slagtmaand, den Koning van Frankryk kennis van de gedaane opening. Doch men begreep, aan 't Fransche Hof, dat zulks te laat geschiedde, en men wierp den Heere Pauw voor de scheenen, dat Musch, reeds in Herfstmaand, met Axpe, te Kraanenburg, gehandeld hadt. Charnacé verweet Musch, naderhand, dat Axpe deezen honderdduizend kroonen beloofd hadt, zo hy een Bestand, met uitsluiting van Frankryk, wist te wege te brengen (g). De handeling werdt, midlerwyl, vervolgd te Turnhout. Musch gaf hier Axpe te verstaan, dat men niet buiten Frankryk zou konnen sluiten: waarop hy zeide, dat men, in nadere onderhandeling tredende, eene byeenkomst van Keizerlyke, Fransche, Spaansche en Staatfche gezanten zou behooren aan te leggen. Doch hy toonde nog geen behoorlyken last, om iet te sluiten (h). Ondertuschen, hadt dit handelen zo veel agterdogt verwekt in de Franschen, dat de Brezé, op den veertienden van Wintermaand, gehoor verzogt hebbende, eene scherpe

Misnoegen van Frankryk hierover.

(f) Resol. Gener. Vener. 19 Octob. 1635. in de Notul. Zeel. 2 Nov. 1635. bl. 178.

(g) ANTZEMA II. Deel, bl. 317.

(h) Resol. Holl. 15, 16 Dec. 1635. bl. 221, 222. ANTZEMA II. Deel, bl. 282, 283.

pe aanspraak deedt, aan de algemeene Staaten: 1635.
 zig, onder anderen, van deeze woorden be-
 dienende: „Wat my aangaat, eer zou ik twy-
 „felen aan 't gene ik met myne oogen zag,
 „dan gelooven, dat gy bekwaam zoudt zyn
 „tot eene daad, waardoor gy, het woord
 „schendende, welk gy zo plegtiglyk gegeven
 „hebt aan eenen der grootste Koningen van
 „den aardbodem, en te gelyk aan uwen mag-
 „tigsten vriend; veroorzaaken zoudt, dat
 „men zig, in 't gevolg, onmogelyk op uwe
 „beloften zou kunnen verlaaten. Zyne Ma-
 „jeiteit, zeide hy ook, is gezind tot de vrede;
 „maar tot eene veilige en verzekerde, die,
 „gezamenlyk en met gemeene bewilliging
 „der Bondgenooten, geflooten wordt; niet
 „tot eene verhaaste, heimelyke en afzonder-
 „lyke; gelyk die schynt te moeten zyn, waar-
 „over men tegenwoordig handelt. Sommi-
 „gen waanen, voegde hy 'er by, dat uwe Heer-
 „lykheden aan haare verplichting voldoen zul-
 „len, wanneer zy, na zo veele onderhande-
 „lingen tusfchen den Heer Musch en Don
 „Martin Axpe, Frankryk doen treden in een
 „Verdrag, welk, ten uwen opzigte, zo goed
 „als geflooten; doch ten onzen opzigte, nog
 „niet begonnen is: doch 't is 'er zo ver van
 „af, dat, hierdoor, de ontrouw van zulk een'
 „handel verminderd zou worden, dat dezel-
 „ve, in tegendeel, zeer zou zyn toegenomen,
 „als men u, by den hoon, de veragting en
 „bespotting zag voegen. Zulks iet, gaf hy te
 „verftaan, hadt men van den Koning niet te
 „wagten, die zyn Ryk en zyn' perfoon eer in

1635. „de waagfichaal ftellen zou, dan de Staaten
 — „begeeven, of in 't minfte punt der gefloo-
 „ten' Verdragen te kort fchieten (i).” De
 Staaten beantwoorden deeze aanspraak, met
 een verzoek, dat de Koning van Frankryk,
 insgelyk, iemant tot de handeling wilde mag-
 tigen; en met eene verklaring, dat 'er nog
 niets geflooten was, en niets zou *geflooten* wor-
 den, zonder 's Konings bewilliging. Doch de
 Franschen wisten wel, dat men ook beloofd
 hadt, niet dan gezamenlyk en met gemeene
 bewilliging, *in onderhandeling te zullen treden*.
 Zy drongen dan zo fterk op het afbreken der
 handelinge, dat Musch, in Sprockelmaand des
 jaars 1636, wederom, op reize gegaan, naar
 Turnhout, Axpe, fchriftelyk, deedt afvraa-
 gen, *of de meening niet ware gezamenlyk met*
Frankryk te handelen? doch op deeze vraage
 kwam geen antwoord. Musch keerde toen,
 zonder te Turnhout te willen komen, te rug,
 naar den Haage: en de handeling werdt, fe-
 dert, gehouden voor afgebroken (k). In Gras-
 maand hierna, deedt de Koning van Frankryk
 den Staaten eenen voorflag tot eene algemeene
 Vrede (l). Doch daar verliepen nog ver-
 fcheiden' jaaren, eer hieraan ernftelyk gear-
 beid werdt.

De han-
 deling
 wordt af-
 gebro-
 ken.

XXIX. Terwyl de algemeene Vrede dus verre te
 Biunen- zoeken was, waren 'er ook, federt veele jaa-
 ren

(i) Refol. Holl. 14 Dec. 1635. bl. 220. AITZEMA II. Deel, bl. 283.

(k) Refol. Holl. 13 Febr. 1636. bl. 19. Notul. Zeel. 12 Nov. 1635. bl. 204. 7 Febr. 1636. bl. 5. AITZEMA II. Deel, bl. 311, 312, 320-324.

(l) Refol. Holl. 30 April 1636. bl. 109. AITZEMA II. Deel bl. 325, 326.

ren, in sommige der Vereenigde Gewesten, 1635.
 zwaare geschillen ontstaan, die men, omtrent
 deezen tyd, inzonderheid in Friesland, door landſche
 daadelykheden, zocht te beſlegten. Met Zee- geſchil-
 land (n), met Gelderland, met Overyſſel, en len over
 met Groningen, was, al voor lang, verſchil 't draa-
 geweest, over het aandeel van elk deezer Ge- gen der
 westen in de gemeene lasten: waarin zy ver gemeene
 ſtonden, boven vermogen, bezwaard te zyn. Lasten.
 In Stad en Lande, waren de Stad en de Om-
 melanden ook onderling oneenig geweest, o-
 ver de verhooging der gemeene middelen:
 waarop, reeds in Wintermaand des jaars 1628,
 uitspraak gedaan was, door Gemagtigden der
 algemeene Staaten (o). Gelderland en Over-
 yſſel werden, in den aanvang des volgenden
 jaars, ernſtelyk, vermaand, om hun aandeel
 in de gemeene lasten, behoorlyk, op te bren-
 gen (p): en in den jaare 1634, was men, o-
 ver dit ſtuk, nog in geſchil geweest, met bei-
 de deeze Gewesten (q). Doch nergens liep de
 twist hooger en heviger, dan in Friesland,
 daar men, ſedert eenige jaaren, onderling en
 met de bondgenooten in 't gemeen, overhoop
 gelegen hadt. De gelegenheid van deezen twist,
 en wat middelen men, van tyd tot tyd, ter hand
 ſloeg, om dien in te toomen, ſtaat ons, hier,
 een weinig nader te ontvouwen.

De algemeene Staaten hadden, al ſedert den Beroerte
 jaare 1625, gepoogd, de gemeene middelen, by in Fries-
 land,
 na waaruit

(n) Reſol. Holl. 14 May 1627. bl. 112.

(o) AITZEMA I. Deel, bl. 777, 827.

(p) Reſol. Holl. 10 Aug. 1628. bl. 142. AITZEMA I. Deel,
 bl. 348.

(q) AITZEMA II. Deel, bl. 141-143.

1635. na op den zelfden voet als zy in Holland ge-
 heeven werden , in te voeren , in Friesland.
 Zy deden , ten dien einde , bezendingen der-
 waards , en bewoogen Westergo en een ge-
 deelte van Oostergo tot bewilliging. Doch de
 Steden waren niet te beweegen. Men besloot,
 hierop , de uitspraak , voorheen , op dit stuk ,
 ook hier , van wege de algemeene Staaten ge-
 daan , by voorraad , te volgen. Graaf Ernst Ka-
 fimir , Stadhouders van 't Gewest , werd't ge-
 magtigd , om de gemeene middelen , by * pan-
 ding en door middel van Krygsvolk , te doen
 betaalen. 't Graauw , ter deezer gelegenheid ,
 in Grasmaand des jaars 1626 , te Leeuwaar-
 den , op de been geraakt , terwyl de Landdag
 gehouden werd't , viel *Douwe van Aylua* , Griet-
 man van Westdongeradeel , zo fel op 't lyf ,
 dat hy zig bergen moest in een huis , welk
 toen aangevallen werd't , en geplonderd ge-
 weest zou zyn , ware het niet , door twee ven-
 delen Schutters , beschermd geworden. Doch
 de Landdag , door deezen oploop gestoord ,
 scheidde , verwardelyk. Graaf Ernst , aan-
 schryvens gekreegen hebbende , uit den Ha-
 ge , om de hoofden der oproerigen aan te tas-
 ten en te doen straffen , zegt , om hiertoe in
 staat te zyn , vooraf , vyf vendelen knegten ,
 boven de gewoone bezetting , behendiglyk ,
 binnen Leeuwaarden te brengen. Doch 'sdaags
 voor de uitvoering van deezen toelag , kreeg
 men 'er de lugt van. Terstond , kwam de Bur-
 gery in de wapenen : de poorten en straaten
 werden bezet. Men was genoodzaakt , den na-
 derenden knegten bevel toe te zenden , om te

rug

verande-
 ring in de
 Regee-
 ring ont-
 staat.

* Execu-
 tie.

rug te keeren. De burglary, toen 't spel mees-
ter, dwong den Stadhouder, de bezetting, die 1635.
in de Stad lag, te ontwapenen. 't Graauw
dreigde, de naaste adelyke Huizen te plonde-
ren: 't welk egter, door de Burgerye, belet
werdt. De beweeging onder 't volk sloeg, van
Leeuwaarden, voort naar de andere Steden,
en naar verscheiden' Dorpen. Men vorderde
den Ontvangeren rekening af, plonderde, hier
en daar, derzelver huizen, en bedreef veeler-
lei moedwil. Doch na verloop van eenigen
tyd, werden drie deezer plonderaaren aange-
tast en onthalsd. Graave Ernst, ondertuschen
aan de Gedeputeerden der Steden verklaard
hebbende, dat hy, met geen ander oogmerk,
krygsvolk in Leeuwaarden hadt willen bren-
gen, dan om de hoofden der voorgaande be-
roerte te doen straffen; geenszins om, gelyk
men verspreidde, de gemeene middelen, met
geweld, in te voeren; deedt men der ontwa-
pende bezetting de wapenen wedergeeven,
met welken zy toen te velde trok: waarna de
rust, in Friesland, voor eene wyle tyds, her-
steld werdt (*r*). Nogtans moest men, om der
morrende Gemeente genoeg te geeven, ee-
nige nieuwe schikkingen maaken op 't stuk
der Regeeringe, die, in Louwmaand des jaars
1627, werden vastgesteld; doch niet lang stand
hielden. De Gemeente was zeer gebeeten op
de Grietluiden, met naame op *Ernst van Aylua*,
en zynen Zoon, Douwe, Grietmannen van
Oost- en Westdongeradeel; die groot gezag
had-

(*r*) VAN DEN SANDE IX. *Boek*, bl. 121. ALIZEMA I. *Deel*,
bl. 538.

1635. hadden in het Landſchap, en tot invoering der nieuwe middelen genegen waren. Zy onthielden zig dan, eene poos, van 't bewind; doch hernamen, door den tyd, het gezag, welk zy te vooren gehad hadden (s). Midlerwyl, verwekten de zwaare lasten des krygs, van tyd tot tyd, eenige onlust in Friesland, daar men misnoegd bleef op de Regeering (t). Ook bleef men, van wege de algemeene Staaten, aanhouden by die van dit Gewest, op het voldoen der agterſtallen (u): en in den jaare 1633, ook op de verantwoording der middelen op de Wynen, Bieren, Lakenen, Zeep en Zout, in 't gemeen de vyf *Specien* genoemd, en federt korten tyd ingevoerd. De Staaten van Friesland maakten, ten zelfden tyde, eene nieuwe orde op het ſtuk der gemeene middelen (v): ook eene andere op de Regeeringe (w). Doch 't morren van 't gemeen en van eenige luiden van rang bleef, desonaangezien, duuren. Men hadt nu eenige nieuwe middelen ingevoerd by overſtemming, en ten hoogſten pryze verpagt. 't Gemeen, in verſcheiden Steden en Dorpen, hierover, misnoegd, raakte in beweeging, viel aan op de huizen der Pagteren, en zelfs op die van eenige Leden der Regeeringe. Te Harlingen, leedt het Huis van den Burgemeester *Bonnema* last (x). Van Kollum, daar de oproerigen twee vendels op-

(s) AITZEMA I. Deel, bl. 584-592.

(t) AITZEMA I. Deel, bl. 775, 776, 778, 782.

(u) AITZEMA I. Deel, bl. 849, 1007, 1054. II. Deel, bl. 8, 158, 163.

(v) AITZEMA II. Deel, bl. 9, 10.

(w) Zie AITZEMA II. Deel, bl. 156.

(x) AITZEMA II. Deel, bl. 159.

opgeregt hadden, en, met de trom, elk, die, voor 's Lands vryheid en tegen de nieuwe lasten, vegten wilde, nodigden, om zig by hen te voegen, toog men naar Buitenpost, daar twee Huizen geplonderd werden. Dit gebeurde, in Gras- of Bloeimaand des jaars 1634. 't Land was toen ledig van Krygsvolk. Doch de bezetting van Leeuwaarden, gedeeltelyk uitgetrokken, nam eenige oproerigen gevangen, en verjaagde de overigen. De algemeene Staaten namen, uit deezen oproer, gelegenheid, om twaalf vendelen te voet en een te paarde, nevens vier Gemagtigden, naar Friesland te zenden, met een Berigtschrift, welks inhoud voor de Friesche Afgevaardigden ter algemeene Staatsvergaderinge geheim gehouden was. De Gemagtigden hadden voor, met dit volk, van de Kuinder, daar men landen wilde, regelregt, te trekken naar Leeuwaarden. Doch Graaf Henrik Kasimir verstondt, dat zulks, buiten bewilliging der Staaten van Friesland, niet mogt geschieden, en bragt, door redenen, zo veel te wege, dat men 't volk te Makkum aan land liet gaan, vanwaar het, op last van Graave Henrik, in de Steden Harlingen, Bolswaard, Sneek en Leeuwaarden, verdeeld werdt. Sommigen meenden, dat men voorhadt, met dit Krygsvolk, eenige verandering uit te werken in de Regeeringe van Friesland; dat men, hierom, naar Leeuwaarden gewild, en het Berigtschrift der Gemagtigden geheim gehouden hadt voor de Afgevaardigden des Landschaps, in den Haage. Ook merkte men op, dat het Krygsvolk niet

1635.

De algemeene Staaten zenden Krygsvolk naar Friesland.

1635. niet stondt ter betaalinge van Friesland, maar van andere Gewesten; en dat het veel sterker was, dan men verwacht hadt (y). Doch men zou, met geen' minder' grond, kunnen vermoeden, dat het Krygsvolk geschikt was, om de tegenwoordige Regeering te handhaaven: 't welk, meen ik, uit het gevolg, nog nader blyken zal.

Verandering in de Regeering van Friesland.

De misnoegden over de tegenwoordige Regeeringe in Friesland, namen zo sterk toe, en 't klaagen, over 't slecht bestuur van 's Lands geldmiddelen, en over den algemeenen Ontvanger, *Joan van Bootsma*, ging zo zeer in zwang, dat sommigen, hieruit, gelegenheid namen, om andere luiden te dringen in 's Lands Regeeringe, of om 'er zelve aan te geraaken. Men bragt zo veel te wege, by hen, die regt hebben, om de Volmagten ten Landsdage te benoemen, dat de party, die des Stadhouders zyde hieldt, de minste stemmen kreeg; en 'er veelen tot de Landschapsvergaderinge gemagtigd werden, welken men, te vooren, buiten bewind hadt weten te houden. De Staaten, in den aanvang des jaars 1635, byeen gekomen, traden, eerlang, tot het kiezen van nieuwe Gedeputeerden. Voor Oostergo, koos men *Waiso van Kamminga* en *Abraham Roorda*, in de plaats van *Pieter van Eisinga* en *Tjerk Boelens*; voor Westergo, *Douwe van Hottinga*, Grietman van Barradeel, en Doktor *Martinus Gravius*; voor de Zevenwolden, flaken de stemmen, weshalve men, aldaar,

(y) VAN DEN SANDE XIII. Boek, bl. 178. AITZEMA II. Deel, bl. 159.

daar, overeenkwam, om de ampten, beurts-
wyze, te verdeelen onder de Grietenyen (z). — 1635.
Voorts, werdt Bootsma tot rekenen gevorderd.
Doch alzo de Zevenwolden en de Steden, hier-
in, naar 't oordeel van die van Oostergo en
Westergo, te slap gingen, dreevendeezen door,
dat den Steden zelven het regt verleend werdt,
tot bestelling haarer Wethouderen, 't welk, tot
hiertoe, aan den Stadhouder geftaan hadt.
Men hadt, om dit regt te bekomen, de burge-
ry van verscheiden' Steden aangezet, tot het
houden van famenkomsten, buiten kennis der
Wethouderen en der gezwooren' Gemeenten.
Hier, werden verzoekschriften opgesteld en
getekend, en ter Landschapsvergaderinge in-
geleverd. Men begeerde, by deeze Verzoek-
schriften, dat de Steden zelven haare Wet-
houders bestellen mogten: 't welk, terftond,
toegeftaan werdt. De voornaamfte, die dit
dreef, was Abraham Roorda; die, gelyk wel-
eer, Karel Roorda, zyn Oom (a), zyn best
deedt, om 't gezag des Stadhouders te befnoei-
jen. *Meinart Aitzema*, Sekretaris der Admira-
liteit te Dokkum, stondt hem by, met raad.
In Oostergo, werdt hy van Rienk van Burma-
nia en anderen, in Westergo, van Douwe van
Hottinga, *Sjouk van Burmania*, *Pieter Harinx-
ma* en eenige andere ingevolgd (b). Het af-
zyn des Stadhouders hadt gelegenheid gege-
ven, om dit stuk door te dryven. Zo dra men
den Steden de begeerde Oktrojen verleend
hadt, bestondt men de Regeering derzelven,
in

Men ver-
leent den
Steden
Regt van
zelvende
Wet te
bestellen.

(z) VAN DEN SANDE by AITZEMA II. Deel, bl. 189.

(a) Zie IX. Deel, bl. 87.

(b) VAN DEN SANDE by AITZEMA II. Deel, bl. 188.

1635. in Hooimaand, gantsch buitens tyds, te veranderen. De gezwooren' Gemeenten werden afgezet, en alomme, uitgenomen te Dokkum, eene Vroedschap ingevoerd, waarvan men, tot hiertoe, in Friesland, niet gehoord hadt. De Prins van Oranje, zeer te onvrede over deeze verandering, bragt te wege, dat de algemeene Staaten, in Wynmaand, Gemagtigden schikten, naar Friesland; die, nevens den Stadhouder, de klagten der afgezette Wethouders hoorden, zonder zig te hebben aangediend by de nieuwe Staaten. Euvel werdt dit van deezen opgenomen, en als srydig met de hoogste magt des Landschaps, en met het Verbond van Vereeniging onder de Gewesten, aangemerkt. Zelfs schreeven ze 'er over aan de algemeene Staaten, met verzoek, dat deezen hunnen Gemagtigden, uit Friesland, te rug wilden ontbieden. Ook keerden zy naar den Haage, op den eersten dag des volgenden jaars. Ondertusfchen, werdt het geding tegen Bootsma voortgezet. Men hadt verspreid, dat hy verscheiden' tonnen schats onder zig hieldt: en, by 't onderzoek zyner rekeningen, werdt geoordeeld, dat hy ten minste honderdenzeventigduizend guldens ten agteren was. Ook hadt zyn Klerk, *Abbe Fredriks*, inderdaad, 's Lands penningen verkort, en was, onlangs, ten Lande uit geweeken. Bootsma werdt dan gevangen gezet, zyne goederen aangeslaagen (c), en hy, eerlang, verlaaten van zyn ampt. Doch de staat van 's Lands geldmid-

De algemeene
Staaten
zenden
Gemagtigden
naar
Friesland.

1636.
Regtspleeging
tegen den
Ontvanger
Bootsma.

(c) VAN DEN SANDE XIII. Boek, bl. 186-191. AITZEMA II. Deel, bl. 182-194, 196-198, 279-282.

middelen bleef even agterlyk. Men verzuimde, zorg te draagen voor 't bewilligen in de gemeene lasten, en voor 't aanwenden van middelen, om dezelve te voldoen. Om 't volk genoeg te geeven, liet men eenige middelen onverpagt. Men stelde een nieuw Berigtschrift op, voor 't Hof: waardoor deszelfs gezag bepaald werdt (d). In deezen toestand, bleeven de zaaken van dit Gewest, tot in den aanvang des jaars 1637. Kort te voren, was de Raad van Staate gemagtigd, door de algemeene Staaten, by raade van den Prinse van Oranje, om de Regeeringe en den staat der geldmiddelen, in Friesland, op eenen beteren voet te brengen. De Friesche Steden waren toen sterk bezet met Krygsvolk. 't Viel, derhalve, den Raaden van Staate, die, in Louwmaand, te Leeuwaarden kwamen, niet moeilyk, de afgezette Wethouders, alomme, te herstellen. Op de meeste Plaatsen, stelden zy eene geduurige Vroedschap, uit welke, jaarlyks, by lootinge, vyf *Electeurs* of Kiezers zouden gemaakt worden, die een dubbel getal zouden noemen, waaruit de Stadhouder de jaarlyksche Wethouderschap kiezen zou. Doch, te Dokkum, werdt de Vroedschap, slegts by voorraad, gesteld, willende men daar tot geene geduurige Vroedschap verstaan. In Grasmaand, werdt de Landdag gehouden, waarop nu andere Volmagten verscheenen; die, terstond, de Gedeputeer-

1636.

De Raad
van Staate
herstelt de
afgezette
Wethouders.

(d) VAN DEN SANDE XIV. Boek, bl. 197, 198. AITZEMA II. Deel, bl. 382-387.

1636. teerden van Oostergo en Westergo veranderden. Bootsma werdt op vrye voeten gesteld. Doch, ter oorzaake van zyn slegt opzigt op zynen Klerk, gelast, zig van 't Ontvangerschap te onthouden. Het nieuw Berigtschrift voor 't Hof werdt vernietigd. Men stelde, door bewerking der Raaden van Staate, eenige andere orde op 't stuk der geldmiddelen. Ook wilde men eenen vasteren voet beraamen op de Regeeringe, en 't onbehoorlyk kuipen beletten. Doch hiervan kwam niets, ten deezen tyde. De Raaden van Staate keerden naar den Haage, en de Landdag scheidde, na dat de zaaken, eenigszins ten minsten, in orde en rust gebragt waren (e). Sommigen geeven te kennen, dat men den Prinse van Oranje hadt voorgelouden, dat alle de Gewesten maar éenen Stadhouder behoorden te hebben (f); en dat hy, hierom, zyn gezag in Friesland hadt zoeken uit te breiden. Doch diergelijke oogmerken zyn, of nooit, of zeldzaam, te bewyzen, naar behooren.

XXX. Eer wy dit Boek besluiten, moeten wy, kortelyk, melden, in welken toestand, de zaaken, in Oostfriesland, zig, ten deezen tyde, bevonden. Wy hebben, in 't voorgaande Boek (g), verhaald, dat de Staaten, in den jaare 1627, hadden goedgevonden, Embden en Lieroord te voorzien van meerder bezetting: 't welk zy noodig oordeelden, om de strooperyen

(e) VAN DEN SANDE XIV. Boek, bl. 205-208. ATZEMA II. Deel, bl. 387-391, 426-437, 468-477.

(f) ATZEMA II. Deel, bl. 9.

(g) Bl. 42.

ryen der Keizerschen onder Tilly te beletten. 1636.
 Zy hielden, sedert, ook Oorlogschepen op de Eems, die den toevvoer naar 't Keizerlyke Leger verhinderden. De Graaf, Rudolf Christiaan, zocht de Staaten te beweegen, om, door 't ruimen van Embden en Lieroord, de Keizerschen te verpligten, tot het verlaaten van Oostfriesland. Doch zy luisterden hiernaar zo weinig, dat zy, zelfs in 't jaar 1628, eene nieuwe Schans opwierpen, op eenen grond, dien de Graaf hieldt hem toe te komen, hoewel men, aan deeze zyde, verstondt, dat de streek onder het Gewest van Stad en Lande behoorde (h). De schans werdt ook voltrokken, en de *Langakkerschans* genoemd. Rudolf Christiaan, midlerwyl, overleeden, en, door zynen Broeder, *Ulrich*, opgevolgd zynde, werden de voorige klagten vernieuwd, in den Haage, en sterk gedrongen, op het erkennen der onzydigheid van Oostfriesland. Doch 't baatte luttel. De Stad Embden klaagde, ten zelfden tyde, over den Graave, en veroorzaakte, onder anderen ook hierdoor, dat het besluit op 's Graaven voorstel verschooven werdt. Ook bleeven de Keizerschen nog in Oostfriesland: waarom de Staaten te minder besluiten konden, om hun Krygsvolk, van daar, te ontbieden (i). Voor 't einde des jaars 1630, hadt Graaf Ulrich egter eene erkenenis van onzydigheid weeten te verwerven van den Keizer: waarop ook de Staaten, in 't begin des volgenden

Langakkerschans gestigt.

(h) AITZEMA I. Deel, bl. 686-694.

(i) AITZEMA I. Deel, bl. 931-938, 943-952, 983.

1636. den jaars , beloofden , geene nieuwe troepen naar Oostfriesland , Embden en Lieroord uitgenomen , te zullen zenden. Ook vermaanden zy de bezettingen in deeze twee Plaatsen zig van den minften overlast te onthouden. Kort hierna , ruimden de Keizerfchen Oostfriesland. Ook werdt 'er een Verdrag getroffen , tusfchen den Graave en de Stad Embden (*k*). Doch deeze Stad raakte , federt , over eenige agterftallen haarer bezettinge , in gefchil met de Stenden des Landschaps , die ongenegen waren , om het hunne hierin te draagen. Over dit gefchil , werdt uitpraak gedaan , door de algemeene Staaten , in den jaare 1632. De Graaf hadt , ten zelfden tyde , eene zogenaamde *Abysfinifche Maatschappy* opgeregt , die op Oostindie handelen zou. De Staaten toonden klein behaagen in deeze nieuwigheid. Ook verdween de Maatschappy , eerlang , by gebrek van ondersteuning (*l*). Maar in 't volgende jaar , gaf de inlegering eeniger Zweedsche troepen Graave Ulrich wederom nieuwe stof tot klaagen , by hunne Hoog-Mogendheden , voor welken die van Embden ook byzondere gefchillen bragten (*m*). Men befpeurde , van tyd tot tyd , klarer , hoe groot een gezag de Staaten zig , door hun Krygsvolk , in Embden , en Oostfriesland , hadden weeten te verkrygen. Op de oude gefchillen tusfchen den Graave en de Stenden des Landschaps , deeden de Staaten , van nieuws , uitpraak , in Wynmaand

Abysfinifche
Maatschappy.

(*k*) AITZEMA I. Deel, bl. 1122-1123.

(*l*) AITZEMA I. Deel, bl. 1214, 1253-1260.

(*m*) AITZEMA II. Deel, bl. 81-87.

maand des jaars 1634 (n). Doch zy werdt zo weinig ingevolgd, dat men, in 't volgende jaar, wederom Gemagtigden naar Oostfriesland zenden moest. Zy waren egter niet in staat, om den Graaf met de Stenden te vereenigen (o). Of veelligt zag men, hier, deeze eenigheid niet gaarne: om dat de twist het gezag der Vereenigde Staaten ryzen deedt, in Oostfriesland; ten minste tot een voorwensel strekte, om der Staaten bezettingen niet te rug te roepen. De Staaten, sedert, den uitvoer van eetwaaren hebbende doen verbieden, op dat de vyandyke Legers niet gespysd zouden worden, uit deeze Gewesten, die zelve gebrek aan voorraad hadden; veroorzaakte zulks, wederom, klagten, van wege de Stad Embden in 't byzonder, die nogtans geenen ingang vonden (p). Doch in 't jaar 1637, kreegen de Oostfriezen zwaarer stof tot klaagen, ter gelegenheid van de inlegering der Hessische troepen. Wat hierover te doen viel, zullen wy, hierna, ook kortelyk verhaalen. Oostfriesland was, inderdaad, ten hoogste, te beklagen, alzo het, in zig zelf, van klein vermogen, en nog zwakker geworden door inwendige verdeeldheden, sedert veele jaaren, jammerlyk gefolterd was, door allerlei vreemd Krygsvolk. 't Land hadt geenen tyd, om eenigszins op zyn verhaal te komen, of het werdt, door een nieuw Leger, overvallen, en nu door Mansfeldsche, dan door Keizersche, daarna door

(n) AITZEMA II. Deel, bl. 173-180.

(o) AITZEMA II. Deel, bl. 268-271.

(p) AITZEMA II. Deel, bl. 339.

1636. — door Zweedſche, en, eindelyk, door Heſſiſche troepen, kaal geſchooren. Zelfs deeden de bezettingen der Staaten, die voor beſchermers van de vryheden der Ingezetenen wilden gehouden worden, en der Stad Embden met der daad dienſt beweezen, den Landluiden en anderen, dikwils, merkelyken overlaſt; die, eerst na 't eindigen van den Duiſchen oorlog, ophieldt.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

DRIE-ENVEERTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

- I. *Fransche en Spaansche Krygsbedryven. Misnoegen van Fredrik Henrik. Verdrag met Frankryk. II. Zeegevegt voor Dieppe. Aanslag op Vlissingen. Krygsbedryven in Oostindie. III. Zweedsche kryg in Duitschland. Verdrag met Brandenburg. Hessen in Oostfriesland. Handeling met den Keizer. IV. Pauw doet afstand van 't Raadpensionarischap. Jakob Kais volgt hem op. Hooge School, te Utrecht opgerecht. V. Verrigtingen der Westindische Maatschappye in Brazil. Curaçao veroverd. Graaf Joan Maurits wordt Landvoogd van Brazil. Del Mina gewonnen. VI. Frankryk geeft Fredrik Henrik den titel van Zyne Hoogheid. De Prins wordt eerste Edele van Holland. VII. Breda belegerd. Venlo en Roermonde verlooren. Breda geeft zig over. Fransche Krygsbedryven. Maarten Harpertszoon Tromp wordt Luitenant-Admiraal. VIII. Misnoegen tusfchen Groot Britanje en de Staaten. Twist over de heerschappy der zee. Duifche Krygsbedryven. IX. Geschillen over Admiraliteitszaaken.* Windhan-

handel in bloemen. X. Verdrag met Frankryk. S. Omer belegerd. Misnoegen van Fredrik Henrik op Amsterdam. XI. Onderneeming op Antwerpen. Graaf Willem verlaat de post te Kallo. 't Beleg van S. Omer wordt opgebroken. Gelder vrugteloos belegerd. Aanslag op Maastricht. XII. Zeegevegt. De Koninginne Moeder van Frankryk komt in Holland. XIII. Verdrag met Frankryk. Hesdin ingenomen door de Franschen. XIV. Tromp bevegt en overwint de Spaansche Vloot, in Duins. Krygsbedryven in Westindie. XV. Oorlog in Duitschland. Geschil te Breenen. Titel en rang der Staaten. XVI. Vrugtelooze onderneeming op Brugge. Atrecht belegerd. De schans Nasgau gewonnen. Henrik Kasimir sneuvelt. Atrecht gaat over. XVII. Graaf Willem Fredrik wordt Stadhouder van Friesland: Prins Fredrik Henrik van Groningen en Drente. XVIII. Huwelyk tuschen den jongen Prinse Willem en eene Dogter van Groot-Britanje. Ander Huwelyk eener Prinsesse van Oranje geslooten, welk niet voortgaat. XIX. Inzigten van het Fransche Hof. Handeling en Verdrag met Frankryk. XX. Fredrik Henrik belegert en verovert Gennep. Dood van den Veldmaarschalk Graave Willem van Nasgau. XXI. Binnenlandsche kryg in Frankryk. Aire verlooren. Togt naar Vlaanderen. XXII. Zeezaaken. Omkeering in Portugal. Tienjaarg Bestand met dit Ryk. Scheepsstryd by Kaap S. Vincent. Veroveringen in Oost- en Westindie. XXIII. De Kardinaal Infant sterft. Don Francisco de Melo wordt Landvoogd der Spaansche Nederlanden. Lens en la Basfée verlooren. Gevegt

regt tusſchen den Ryngraaf en eenige Spaanſche manſchap. Oorzaaken van den ſlegten uitſlag des Veldtogts. XXIV. Onluſten tusſchen Karel den I. en 't Parlement. XXV. De Koningin van Groot-Britanje komt in Holland. Geheim oogmerk haarer reize. XXVI. 't Parlement zendt Strikland naar den Haage. Holland neigt naar de zyde des Parlements. Zyne Hoogheid onderſteunt den Koning. XXVII. Oorlog in Katalonie en Rouſſillon. Verdrag met Frankryk. XXVIII. Lodewyk de XIII. ſterft. Zyn Zoon, Lodewyk de XIV. volgt hem op. Slag by Rocroi. De Franſchen winnen Diedenhoven. De jonge Prins Willem geeft de eerſte blyken van dapperheid. Duiſche kryg. XXIX. Staat der zaaken in Engeland. Klagten van Boswell en Strikland. XXX. Premien voor de Kaapers. Raadpleegingen over een Berigtschrift voor de Afgevaardigden ter Generaliteit. XXXI. Geſchillen met de byzondere Geweſten. Twist tusſchen Groningen en de Ommelanden. XXXII. Ooſtfrieſche zaaken.

Het Leger der Staaten hadt zo veel geleden in den jongſten Veldtogt, dat men 'er, dit jaar, weinig dienst van verwagten kon. De Franſche Krygsmagt was ook zo zeer geſmolten, en het overſchot hadt de ruſt zo hoog noodig, dat 'er een nieuw Leger op de been gebragt moest worden, zou men den vyand afbreuk kunnen doen. De Kardinaal Infant, hiervan niet onbewuſt, rukte, derhalve, al het volk, welk hy byeen brengen kon,

1636. kon, te hoop; ontboodt Piccolomini, met de
 — Keizerlyke troepen, by zig, en trok, met hem,
 in Hooimaand, naar de grenzen van Frankryk.
 In twee of drie dagen, maakte hy zig meester
 van Châtelet: daarna van la Chapelle, en, ver-
 volgens over de Somme getrokken, deedt hy
 het platte land van Pikardye alomme afloopen
 door de Krabaten of Kroaten, die, na 't be-
 magtigen van Korbie, 't welk kort hierop volg-
 de, tot op negen of tien uren van Parys,
 stroomten. De Koning van Frankryk, daaren-
 tegen, zyne Krygsmagt te Compiègne verza-
 meld hebbende, voerde ze, van daar, naar A-
 miens, en noodzaakte den vyand, eerlang, over
 de Somme, te rug te trekken. In Wynmaand,
 sloeg hy 't beleg voor Korbie, welk zig, den
 veertienden van Slagmaand, overgaf.

Bewe-
 gingen
 van het
 Leger
 der Staa-
 ten.

De Fransche Gezant Charnacé hadt, eenen
 geruimen tyd te voeren, de Staaten vermaand,
 omi zig te velde te begeeven, en, daardoor,
 den voortgang der vyanden in Frankryk te
 stuiten (a). De Prins van Oranje, hadt, hier-
 op, het Leger der Staaten doen byeen trek-
 ken, te Lith en Lithooyen, Dorpen der Meie-
 rye van 's Hertogenbosch. Van hier, begaf
 hy zig, eerlang, naar Sprang, vyf mylen van
 Breda. De Kardinaal Infant, voor een beleg
 deezer Stad bedugt, zondt den Graaf van Fe-
 ria, met de Spaansche troepen, naar Diest:
 van waar hy, sedert, opbrak, zig vervolgens
 nederstaande tusschen Antwerpen en Lier. De
 op-

(a) Zie Resol. Holl. 16, 17, 23 July 1636. bl. 158, 159,
 164. AITZEMA II. Deel, bl. 328, 329, 331.

optogt van het verzwakte Staatsche Leger 1636.
 bragt dus te wege, dat de helft der vyandly-
 ke Krygsmagt ten minsten uit Frankryk bly-
 ven moest: 't welk Koning Lodewyk te beter
 gelegenheid gaf, om den Kardinaal Infant over
 de Somme te rug te doen keeren. Doch dit
 was alles, wat in deezen veldtogt verrigt
 werdt. De Legers betrokken de Winterkwar-
 tieren, in Slagtmaand (b). De Staaten waren,
 dit jaar, agterlyk geweest, in 't opbrengen der
 lasten des oorlogs. De jongste veldtogten en
 't beleg van Schenkenschans hadden hen schier
 buiten adem gebragt. Men schreef, uit het Le-
 ger, zo dikwils, vergeefs, om geld, naar den
 Haage, dat de Prins, verdrietig geworden,
 zeide, *'t rapier wel te mogen nederleggen, zo men
 geene middelen tot het voeren van den oorlog ver-
 schaffen wilde.* Zelfs waren de Legers zo dra
 niet gescheiden, of die van Holland spraken
 wederom van afdanking (c). Doch de Fran-
 sche Gezant Charnacé deedt hier een ernstig
 Vertoog tegen, ter algemeene Staatsvergade-
 ringe (d). De Prins ook, en allen, die 's Prin-
 sen gunst zогten, wisten te wege te brengen,
 dat Holland van gedagten veranderde (e).
 Ook was 'er, na eenige onderhandeling (f),
 den zesden van Herfstmaand, een Verdrag ge-
 flooten met Frankryk, waarby de Koning be-
 loofd hadt, de Staaten, binnen een jaar, met
 an-

Misnoe-
gen van
Fredrik
Henrik.

Verdrag
met
Frank-
ryk.

(b) Memoir. de Freder. Henri p. 197-199.

(c) Resol. Holl. 15, 16, 21 Decemb. 1636. bl. 243, 244, 254. 24 Jan. 1637. bl. 13.

(d) Zie AITZEMA II. Deel, bl. 332.

(e) AITZEMA II. Deel, bl. 340-342. VAN DEN SANDE XIV. 1ock, bl. 195.

(f) Resol. Holl. 25 July 1636. bl. 166.

1636. anderhalf millioen, te zullen ondersteunen, mids zy deeze penningen alleenlyk gebruikten, tot het vermeerderen hunner Krygsmagt. Doch, uit deeze somme, zouden ook de onkosten moeten betaald worden, die 's Konings troepen, hier te Lande, in 't voorleeden jaar, veroorzaakt hadden (g). De Staaten werden, door deezen onderitand, sterk aangemoedigd, om zig, tegen 't volgende voorjaar, in staat te stellen, om den vyand nieuwe afbreuk te doen.

II. Ter zee, was, in Sprokkelmaand, een scherp gevegt voorgevallen, tuschen *Antoni Collart*, Admiraal van Duinkerken, met drie, en den Zeeuwfchen Bevelhebber, *Joan Everfien*, met twee, en daarna met vier fchepen. Men trof elkanderen aan, op de hoogte van Dieppe. 't Gevegt duurde drie volle uren. Een Duinkerker werdt in den grond gefchooten: een andere ontvlugtte. De derde werdt, nevens den Admiraal en Vice-Admiraal, overweldigd en opgebracht (h). 't Kaapen der Duinkerkeren hieldt egter aan: 't welk het gemeen, in Holland en in Zeeland, deedt morren, over de Staatfche Bevelhebbers ter zee, als kweeten deezen zig niet behoorlyk van hunnen pligt. De Staaten gaven, in Hooimaand, eene nieuwe algemeene Ordonnantie uit, op den oorlog te water: ook eene byzondere, op het bezetten der Vlaamfche kusten. Doch fommige Gewesten, immers Stad en Lande, begreepen, dat den Prinfe van Oranje, daarby te veel gezags gegeven werdt over de aanftelling der Kapiteinen.

Voorts,

(g) Zie het Trakt. by ANTZEMA II. Deel, bl. 326.

(h) VAN DEN SANDE XIV. boek, bl. 192.

Gemor
tegen de
Staatfche
Bevel
hebbers
ter zee.

Zeege-
vegt voor
Dieppe.

Voorts, werden, om der Gemeente genoeg 1636.
te geeven, eenige Kapiteinen afgezet. Doch
na verloop van eenigen tyd, werden zy allen
ontheeven van het vonnis, ten hunnen nadee-
le geweest (i).

Terwyl Collart, te Middelburg, gevangen Vyandy-
ke aan-
slag op
Vlisfin-
gen ont-
dekt.
zat, werdt 'er een aanslag op Vlisfingen ont-
dekt, waarvan hy kennis gehadt hadt. *La Mot-
te*, een Franschman, federt eenige jaaren, op
de vrye neering, voor Zeeuwfche rekening,
gevaaren hebbende, werdt nu gebruikt tot
een' Kustbewaarder, door de Staaten. Hy was,
voorheen, in vyandyken dienst geweest, en,
voor eenige jaaren, van Amsterdam, waar hy
gewoond hadt, met een breed getuigfchrift
der Fransche Kerke, te Vlisfingen gekomen.
Sedert hadt hy geduurige briefwifeling gehou-
den met den vyand, en eindelyk, met Col-
lart, den aanslag op Vlisfingen ontworpen. De
veertienden van Oogstmaand was gefchikt tot
de uitvoering. *La Motte*, in zee zynde, hadt
zig, in fchyn, laten neemen, door de Duin-
kerkers, en was van zins, met vyf wel beman-
de Fregatten, te Vlisfingen, in te loopen, en
de Stad, daar men op geen verraad verdagt
was, te overweldigen. Om geen kwaad ver-
moeden te geeven, hadt hy 't gerugt laten
loopen, dat hy drie vyandyke pryzen geno-
men hadt, en te Vlisfingen opbrengen zou.
Doch hy en zyne Duinkerkers werden in zee
ontmoet, door het Esquader van Joan Evert-
fen, die hem noodzaakte, te Oostende te ha-
venen. Dit veragterde den aanslag, die, 's
daags

(i) AITZEMA II. Deel, bl. 342-350, 353-356.

1636. daags na dat hy zou uitgevoerd geweest zyn, uitlekte. Een Kajuitwagter van La Motte, 't geheim aan boord ontdekt hebbende, maakte zig t'zoek te Oostende, en begaf zig, vandaar, over Sluis, naar Vlisfingen, daar hy alles uitbragt (*k*). La Motte, uit het wegblyven van den Kajuitwagter, of uit nadere berigten, besluitende, dat zyn voorneemen ontdekt was, liet het vaaren, en hieldt zig, sedert, meen ik, aan 's vyands zyde.

Krygsbedryven in Oostindie.

De Oostindische Maatschappy, den handel der Portugeezen in de Indien, zo veel mogelijk ware, zoekende te belemmeren, zondt, nu en dan, eenige schepen naar Goa, die de haven geslooten hielden, en de Portugeefche schepen beschadigden. Zulk eene Vloot was, in dit jaar, van Batavia, ook derwaards gezeld. Zy raakte, voor Goa, in gevegt met eenige Portugeefche schepen, die haar egter, met het vallen van den nacht, voor het grootste gedeelte, ontsnapt (*l*).

III. Staat der Zweedfche zaaken in Duitschland.

De Zweeden oorloogden, dit jaar, met beteren voorspoed, dan in den jongsten veldtogt. Zy weigerden nu verbonden te maaken met de Duitfche Staaten, op dat zy zig, te vryer, van derzelver Landen zouden mogen bedienen. Zy hadden drie Legers in 't veld, een onder Banier aan de Elve, een onder *Herman Wrangel*, aan de Oder, en een onder *Alexander Leslie*, aan de Wezer. Banier, by Werben, over de Elve getrokken zynde, en zig by Halle

(*k*) Brieven van N. Reigersbergen van 25 Aug. en 1 Sept. 1636. in 't Verv. op 't Leev. van de Groot. II. 88, 89. Zie ook VAN DEN SANDE XIV. Boek, bl. 194.

(*l*) COMMELIN Frederik Henrik I. Deel, bl. 278.

le hebbende nedergeflaagen, noodzaakte den Keurvorst van Saxen uit Pommeren te rug te keeren. Kniphuizen en Lesle sloegen de Keizerschen in Westfaale. Wrangel beschermde Pomeran. In Lotharingen, werdt Gallas geslaagen, door Hertog Bernard van Weimar. Daarentegen, maakte de Keurvorst van Saxen zig meester van Maagdenburg. Doch Banier leverde hem slag by Wittstok, op den vierden van Wynmaand, en behaalde eene volkomen overwinning. Daarna, verdreef hy de Keizerschen uit Turingen, en leide zyn volk hier en in de nabuurige Gewesten in de Winterlegeringen (m). Ondertuschen, waren de Zweeden, dit jaar, in Frankryk en hier te Lande, nog al bezig, om den Koning en de Vereenigde Staaten tot onderstand te beweegen. In Grasmaand, slooten ze een Verdrag met Frankryk, welk nogtans niet bekragtigd werdt. De Zweedsche gezant, *Pieter Spiering*, kwam, in Wynmaand, in den Haage, om onderstand te verzoeken. Doch hy vorderde luttel (n). Kort te vooren, hadt men, hier, een Verdrag gemaakt met den Keurvorst van Brandenburg, die zig verbondt, aan deezen Staat, wegens agterstallen, eenhonderdzevenentwintigduizend guldens te zullen voldoen. De Staaten beloofden, daarentegen, de Brandenburgsche Landen te zullen beschermen, zo veel hunne gelegenheid toelaaten zou, dezelve, midlerwyl, houdende als onzydig (o).

1636.

Verdrag met den Keurvorst van Brandenburg.

Wil-

(m) AITZEMA II. Deel, bl. 379. PUFFENDORF Zweedsche Hist. 4. 686.

(n) AITZEMA II. Deel, bl. 379-382.

(o) Zie AITZEMA II. Deel, bl. 336.

1636. Willem, Landgraaf van Hessen, door de Keizerfchen, genoodzaakt, met zyn Leger, te wyken uit zyn Land, kwam, in Herfstmaand, in perfoon, in den Haage, om te onderftaan, of hy zig, met oogluikinge der Staaten, in Oostfriesland zou mogen legeren. De Prins van Oranje fcheen tot bewilliging in dit verzoek te neigen. Maar de Staaten, of eenigen derzelver ten minfte zagen niet gaarne Legers omtrent hunne grenzen. Ook hieldt de Landgraaf, dien men, van hier, met eenige penningen, onderfteund hadt, zig, deezen Winter en 't volgende voorjaar, elders in Duitschland, op met zyn Leger, tot dat hy, voorgeevende genoodzaakt te worden door de Keizerfchen, in Oogstmaand, afzakte naar Oostfriesland, daar hy zig nederfloeg. De Stenden des Landfchaps flooten, door bemiddeling der Gemagtigden van deezen Staat, een Verdrag met hem, waarby hy zig verbondt, het Land, binnen zes maanden, wederom te zullen ruimen. Doch hy ftierf, weinige dagen na het fluiten van dit Verdrag, te Lier, op den eerften van Wynmaand. En de Landgraavin, *Emilia Elizabeth*, die de Regeering toen aannam, maakte geene rekening, om Oostfriesland zo ras te verlaaten (p).

Handeling met den Keizer.

De Staaten, den voorfpoed, dien de Keizerlyke wapenen, in 't voorleeden jaar, in Duitschland, gehad hadden, in aanmerking genomen hebbende, zonden, vroeg in 't voorjaar deezes jaars 1636, Foppius van Aitzema naar Weenen, om den Keizer tot het bewaaren eener

ner ftipte onzydigheid te beweegen : waartoe zy zig, van hunnen kant, insgelyks, verbinden wilden (q). De Koningin van Boheeme hadt Aitzema ook gelast, haare zaaken in 't Ryk te vorderen. Ook moest hy, van wege den Prinse van Oranje, onderstaan, of zyne Keizerlyke Majesteit dien Prins met het Graafschap Meurs zou willen beleenen, en voorts verlosf geeven, om zyne goederen, onder 't Ryk gelegen, zynen vrouwelyken beide en mannelyken erfgenaamen, by uitersten wil, te mogen nalaaten. Aitzema scheen, in 't eerst, wel te zullen slaagen, in zyne handeling. De onzydigheid werdt hem genoegzaam beloofd (r). Ook sprak men van Meurs tot een Vorstendom te willen verheffen, ten behoeve van Fredrik Henrik; die 'er zig mede vereerd hielt; hoewel sommigen hier te Lande meenden, dat hy geene gunsten behoorde te ontvangen van den Huize van Oostenryk. Doch de Spaanschen wisten een' spaak in 't wiel te steeken, ten Keizerlyken Hove. De Fransche Gezant Charnacé toonde zig, ook hier, misnoegd over de handeling met den Keizer. Aitzema keerde, in de Lente des jaars 1637, te rug, zonder iet geslooten te hebben (s).

De Raadpensionaris Pauw bleef nog in IV. Frankryk: daar sommigen hem verdagt hielden, dat hy zig, door geschenken, liet overhaalen, om de belangen des Konings meer ter
 Pauw doet afstand van 't Raadpensionaris-

(q) Zie de Instructie by AITZEMA II. Deel, bl. 312.

(r) Resol. Holl. 20, 21 Nov. 15 Dec. 1636. bl. 226, 243.

(s) AITZEMA II. Deel, bl. 312-315, 338, 419-412, 422, 493-502.

1636. herte te neemen, dan met den dienst deezer Landen bestaambaar was (t). Ook waren 'er, in Holland veelen, die hem het gezag misgunden, welk hy zig, door middel van zyn ampt, hadt weeten te verkrygen (u). De vyf jaaren, voor welken men hem, tot Raadpensionaris, aangenomen hadt, liepen vast naar 't einde. Veelen, die, te vooren, Kats tot dit Ampt hadden willen bevorderen, arbeidden nu, om Pauw, met het einde van deeze vyf jaaren, van het zelve te verlaaten. Hy was niet onbewust, dat 'er tegen hem gewoeld werdt, en verzogt, hierom, by brief op brief uit Frankryk, werwaards nu Willem van Lier, Heer van Oosterwyk, als gewoonlyke Gezant, gezonden was (v), te rug te mogen keeren. Doch zyne partyen wisten te wege te brengen, dat zyne herroeping, van tyd tot tyd, verschoovent werdt. Amsterdam hadt zyn best wel gedaan, om hem te doen herroepen. Doch de stem deezer Stad hadt het alleen niet konnen overhaalen. Ook verftondt de Prins, dat Pauw noodig was in Frankryk (w). 't Bleek, eerlang, klaarlyk, dat men voorhadt, hem van 't Raadpensionarisampt te verlaaten, onder voorwensfel, dat men zynen dienst aan 't Fransche Hof niet ontbeeren kon. Hy besloot, hierom, aan de eer te blyven, en zelf voor zyn ampt te bedanken; gelyk hy, in Lentemaand, deedt. Men nam de dankzegging aan, bedankte hem weder-

(t) Zie Verv. van 't Leev. van de Groot, bl. 81.

(u) AITZEMA II. Deel, bl. 318.

(v) AITZEMA II. Deel, bl. 334.

(w) Refot. Holl. 30, 31 Maart 27 Sept. 3 Oct. 10, 21. en 22 Dec. 1635, bl. 54, 168, 174, 216, 232.

derom, en gaf hem, terftond hierna, verlof, 1636
 om herwaards te keeren. Al dit gefchiedde,
 met overleg van den Prinfe (x). 't Liep egter
 aan tot in Herftmaand, eer Pauw uit Frank-
 ryk te rug keerde (y). Ondertusfchen, hadden
 de Staaten van Holland, op den vierden van
 Zomermaand, Mr. *Jakob Kats*, Penfionaris van
 Dordrecht, in de plaats van Pauw, met een-
 paarige ftemmen, verkooren tot Raadpenfion-
 naris, voor den tyd van vyf jaaren. Hy ver-
 zocht, by 't aanvaarden van dit Ampt, naar welk
 hy, wederom (z), verklaarde, op geenerlei
 wyze, geftaan te hebben, dat de Staaten, vol-
 gens hunne gewoone goedgunftigheid, hem,
 na 't eindigen der jaaren van zynen dienst, met
 eenen anderen bekwaamen ftaat, wilden voor-
 zien. Ook hadt hy eenige bedenkingen op zyn
 Berigtschrift, welken hy, nu of ter gelegener
 tyd, met de vereifchte eerbiedigheid, begeer-
 de te mogen openen; om daarop der Staaren
 onderregting te mogen ontvangen. Men be-
 loofde hem, na 't afleggen van zynen dienst,
 eene plaats in den Hoogen Raade. Voor 't
 waarneemen van het Raadpenfionarifchap,
 in de plaats van den Heere Pauw, wer-
 den hem tweeduizend guldens toegelegd (a).
 Zyn Berigtschrift (b) werdt, eerst in Lente-
 maand des jaars 1641, wanneer hy voor nog
 vyf jaaren aangenomen werdt, vernieuwd en
 vast-

*Jakob
 Kats
 wordt
 Raad-
 penfiona-
 ris.*

(x) Refol. Holl. 12, 14 Maart 30 April 29 May 1636. bl. 53, 54, 57, 110, 123.

(y) Refol. Holl. 20 Sept. 1636. bl. 190.

(z) Zie hier voor, bl. 143.

(a) Refol. Holl. 4, 7 Juny 2, 9 Aug. 1636. bl. 128, 135, 173, 178. AITZEMA II. Deel, bl. 318, 319.

(b) Zie het by AITZEMA II. Deel, bl. 911.

1636. vastgesteld (c). Tegen 't einde deezer tweede vyf jaaren, werdt hy nog, by voorraad, in dienst gehouden (d). 't Besluit der Staaten van Holland, om niemant dan een' gebooren Hollander tot Raadpensionaris te verkiezen, was, reeds voor eenige jaaren, te niet gedaan, op verzoek der Staaten van Zeeland, die, insgelijks, de Hollanders verkieslyk hadden verklaard, tot Raadpensionarissen van hun Gewest (e).

Hooge School te Utrecht opgeregt. De Staaten 's Lands van Utrecht hadden, in Sprokkelmaand deezes jaars, beslooten, de Doorlugtige School, die, door de Stad, veeligt, op den voorgang van Amsterdam, voor omtrent twee jaaren, opgeregt was, tot eene Hooge Schoole des Landschaps te verheffen (f). Zy werdt, op den zeventienden van Lentemaand, ingewyd, en is, sedert, zo vermaard geworden, dat zy de Hollandsche Hooge Schoole te Leiden naar de kroon gesteken heeft. Sommigen hebben getoond, dat de Vroedschap van Utrecht, reeds in 't jaar 1580, voorslagen gedaan hadt, ter Staatsvergaderinge van 't Gewest, tot het opregten eener Hooge Schoole; doch dat zulks, ter oorzaake van de tegenkanting van eenigen uit de Regeeringe, en daarna, ter oorzaake van de verdeeldheid in den Godsdienst, in 't begin der volgende eeuw, tot op deezen tyd toe, agtergebleeven was. De inkomsten der gemeene

Vrou-

(c) Refol. Holl. 16, 18, 19, 20, 26 Maart 1641. bl. 72.

74, 84.

(d) Refol. Holl. 16 Juny 1646. bl. 227.

(e) Refol. Holl. 10 Sept. — 2 Octob. 4-23 Dec. 1631. bl. 132.

154, 155. 14-31 Jan. 1632. bl. 17.

(f) Groot Utr. Plakaath. III. Deel, bl. 436.

Vrouwen-kloosteren, eertyds aan de Stad afge-
 staan, werden tot onderhoud der Hooge Schoo-
 le gefchikt (g). De Utrechtsche Hooge Schoo-
 le was nu de vierde in de Vereenigde Gewes-
 ten: Holland, Friesland en Groningen waren
 Utrecht reeds voorgegaan. Te Harderwyk in
 Gelderland, was, in 't jaar 1600, ook wel ee-
 ne Hooge School opgerecht, door de Staaten
 van 't Kwartier der Veluwe: doch alzo dit Kwar-
 tier de kosten der Hooge Schoole niet kon
 draagen, was zy, wel haast, deerlyk vervallen.
 't Liep aan, tot in 't jaar 1647, eer zy, door
 de Staaten van 't Gewest, hersteld, en tot ee-
 ne Provinciaale Akademie verheeven werdt
 (h). By deeze vyf Hooge Schoolen, heeft men
 't gelaaten, in de Vereenigde Gewesten. Zee-
 land en Overysfel hebben, nimmer, Hooge
 Schoolen opgerecht.

De Westindische Maatschappij hadt, sedert V.
 het bemagtigen van Fernambuk, niet verzuimd, Verrig-
 zig verder uit te breiden in Brazil. Zy zondt, tingen
 in den jaare 1630, eene Vloot derwaards, on- der West-
 der *Adriaan Janszoon Pater*, die, in Herfst- indische
 maand des volgenden jaars, in de Bahia, slaags Maat-
 raakte met den vyand, en ongelukkiglyk ver- schappye
 brandde, met zyn schip (i). Men deelt, in dit Gewest, in Brazil,
 den vyand, aan schepen en goederen, merke-
 lyke afbreuk. Ook bemagtigden de Vlooten
 der Maatschappye verscheiden Steden, die ge-
 meen-

(g) A. DRAKENBORCH Redev. over 't Eetw. der Utr. Hoo-
 ge Schoole. bl. 15, 25, 26, 29, 37, 39.

(h) Landd. Recesf. 1 Juny 1647.

(i) J. DE LAAT VIII. *Beek*, bl. 240.

1636. meenlyk verwoest en verlaaten werden (k). In Slagtmaand des jaars 1634, hadden zy zig meester gemaakt van *Pariba*, eene Landstreek in Brazil, welker Hoofdstad, *Filippea* genoemd, federt, den naam van *Fredrik-Stad* kreeg (l).

Curaçao
over-
meesterd.

Curaçao, een klein Eiland, omtrent de kust van Terra Firma gelegen, was, in Hooimaand te vooren, overmeesterd (m). Men hielt dit Eiland voor eene winst van groot belang, om dat men, van het zelve, de scheepvaart des vyands belemmeren kon, en 'er Katoen, Tabak, Gengber en andere vrugten winnen. Ook stelde men, van hier, terstond, orde, om het behoorlyk te versterken (n). De Regeering op Fernambuk sloot, in 't volgende jaar, een verdrag met de Braziliaanen, welker meesten, door 't beleid en de dapperheid van den Kolonel *Christoffel Artischofsky*, waren te ondergebragt (o). Artischofsky raakte, in de jaaren 1635 en 1636, meer dan eens, slaags met den vyand; en behaalde geduuriglyk merkelyke voordeelen op hem. Het grootste deel van Brazil nu overmeesterd zynde, vondt de Vergadering van negentienen, hier te Lande, raadzaam, eenige meerdere manschap derwaards te zenden, en 't opperbewind van het Landschap eenen man van aanzien op te draagen (p). Graaf

Joan

- (k) COMMELIN Fredr. Henr. I. *Deel*, bl. 130.
 (l) Resol. Holl. 22 Febr. 1635. bl. 20. J. DE LAAT XI. *Boek*, bl. 416, 447.
 (m) J. DE LAAT XI. *Boek*, bl. 432. COMMELIN Fredr. Henr. I. *Deel*, bl. 196.
 (n) Resol. Holl. 19, 23, 27 Febr. 9, 29 Maart 1635. bl. 16, 22, 25, 37, 51.
 (o) J. DE LAAT XII. *Boek*, bl. 454 enz.
 (p) COMMELIN Fredr. Henr. I. *Deel*, bl. 229, 244. VAN DEN SANDT XIV. *Boek*, bl. 183, 196.

Joan Maurits van Nasſau boodt zig hiertoe aan. De Maatſchappy droeg hem de Landvoogdy van Brazil op (*g*), voor den tyd van vyf jaaren, op eene wedde van vyftienhonderd guldens ter maand, en eenige andere voordeelen (*r*). Hy begaf zig, in Wynmaand, ſcheep, nevens drieduizend knechten, en landde, in Louwmaand des jaars 1637, op de reede van Fernambuk. Terſtond na zyne aankomſt, bereidde hy zig, tot eenen togt tegen den vyand. In Lentemaand, overweldigde hy de Sterkte *Paraſon*, en floeg de Portugeezen, die zig hieromtrent gelegd hadden. Toen onderwierpen zig, wederom, een merkelyk getal van Braziliaanen (*s*). Graaf Joan Maurits, orde geſteld hebbende op de Regeeringe, zondt, in Zomermaand, eenige ſchepen naar de kust van Guinea, om de Sterkte S. George Del Mina te bemagtigen, 't welk, in Oogſtmaand, gelukte (*t*). Na de wederkomſt deezer ſchepen in Brazil, overmeesterde hy, voor 't einde des jaars, nog eene Landſtrek in deezen oord: 't welk hem den weg baande tot de onderneeming op de Bahia (*u*), in de Lente des jaars 1638; die nogtans kwalyk ſlaagde. De Landvoogd hadt geen volks genoeg by der hand, om den toevoer naar Olinda te beletten (*v*). Artifchofsky, midlerwyl, herwaards gekeerd, werdt, op 't ein-

1636.

Joan
Maurits
van Naſ-
ſau wordt
Land-
voogd
van Bra-
zil.
1637.

S. Geor-
ge Del
Mina ge-
wonnen.

(*g*) Reſol. Holl. 18 Sept. 1636. bl. 183.

(*r*) Zie AITZEMA II. Deel, bl. 352.

(*s*) C. BARLÆUS de Rebus geſtiis in Braſilia p. 61, 64. Ed. in Oct. 1650.

(*t*) BARLÆUS p. 89, 97.

(*u*) VAN DEN SANDE XIV. Boek, bl. 203 enz. BARLÆUS p. 216 & ſegg.

(*v*) BARLÆUS p. 128-146.

1637. einde des gemelden jaars, in staat gesteld, om een Regiment van zestienhonderd man op te regten: waarmede hy, eerlang, naar Brazil, onder zeil ging (w). Doch hier gekomen, raakte hy in geschil met den Landvoogd, die hem verliet van zyn ampt: waarna hy wederom naar Holland keerde (x).

VI. Na het sluiten van het jongste Verdrag met Frankryk, was elk in de verwagting, dat de oorlog sterk zou voortgezet worden, in de Nederlanden. Lodewyk de XIII., Fredrik Henrik, door eerbewyzen, willende noopen, om zig, hierin, naar zyne gewoonte, wakkerlyk, te kwyten, vondt, op aanraading van Charnacé, goed, den Prinse, wien 't onlangs gemist was, tot Ryksvorst verheeven te worden, in 't begin deezes jaars, den titel op te draagen van *Son Altesse*, of *Zyne Hoogheid*, in de plaats van *Son Excellence*, of *Zyne Doorlugtigheid*, welken hy en zyne Voorzaaten, tot hiertoe, plagten te voeren, en welke, doordientyd, te gemeen geworden was. De algemeene Staaten beslooten, hierop, terstond, den Prins, voortaan, *Zyne Hoogheid* te noemen, en boven de aanspraaken en brieven, *doorlugtige, hooggebooren Vorst en Heer* (y). Eenigen vonden 't vreemd, dat de Fransche gezant, die de Staaten, slegts, *Vos Seigneuries, uwe Heerlykheden*, en *Mesieurs, myne Heeren* noemde, den Prinse, hunnen Stadhouder, den titel gaf van *Sen Altesse*, of *Zyne Hoogheid*. Doch zy hielden,

(w) AITZEMA II. *Deel*, bl. 538, 539.

(x) BARLEUS p. 172 *et* seqq.

(y) Zie Resol. Holl. 14 Jan. 1637. W. 4. Notul. Zeel. 13 Febr. 1637. bl. 5.

den, dat zulks geschiedde, om Fredrik Henrik in te neemen, en te doen staan naar een gezag, 1637.
welk met zulk een' titel overeenkwam; waar-
voor hy zig dan eenigszins verplicht zou moe-
ten rekenen aan Frankryk, en te ligter beslui-
ten, om Frankryks belangen te bevorderen.
Immers Charnacé ging voor eenen uitsteeken-
den vleijer by veelen, en sommigen verhalen,
dat hy den Prins smaak zocht te doen krygen
in de opperste magt over den Vereenigden
Staat (z). Doch hiervan is my niets, met ze-
kerheid, voorgekomen. Vaster gaat het, dat
de Staaten van Holland niet wel te vrede wa-
ren op hunne Gedeputeerden ter Generaliteit;
die, in het toekennen van den opgedraagen
titel, te werk waren gegaan, zonder rugge-
spraak met hen te houden. Zelfs werdt hieruit
gelegenheid genomen, tot het ontwerpen van
een Berigtschrift voor de Gedeputeerden. Men
besloot, nogtans, den Prins geluk te wen-
schen, met de nieuwe eere. Doch hy, niet
onkundig van 't gene 'er, op dit stuk, omge-
gaan was in de Vergadering, gaf te verstaan,
„ dat zulks onnoodig zyn zou; also hy, na 't
„ besluit, hierop, by de algemeene Staaten,
„ genomen, reeds in 't bezit was van den op-
„ gedraagen titel:” 't welk, schyft iemant,
die deezen tyd beleeft heeft, een zeer nadruklyk
antwoord was (a).

Weinige dagen na dat men den Prinse den De Prins
titel van *Zyne Hoogheid* hadt toegekend, be- wordt tot
flooten de Ridderfchap en Edelen van Holland eerste
Edels
hem van Hol-

(z) AITZEMA II. Deel, bl. 417-419.

(a) Brief van N. Reigersb. in 't Verv. op 't Lev. van H. DE
GROOT, bl. 91.

1637. hem tot eerste Lid van hun Lighaam te ver-
 zoeken; welke eer hy, insgelyks, aannam. De
 Staaten van Holland hiervan, door den Raad-
 pensionaris, kennis gekreegen hebbende, von-
 den verscheiden' Leden vreemd, dat de Edelen
 zig, in de *Acte* deswege gemaakt, aanmerkten,
 als vertoonende het platte land van Holland
 (b). Hierover was, reeds voor eenige jaaren,
 ter gelegenheid der raadpleegingen over de
 herstelling der Verpondingen, geschil geweest,
 willende de Steden toen niet erkennen, dat
 het platte land, door de Edelen, vertoond
 werd (c). Doch, gelyk 'er toen geene beslis-
 sing op gevallen was, werd ook nu elk in zyn
 voorgeeven gelaaten onverkort. De Prins van
 Oranje, dus tot eersten Edele van Holland
 verheeven, trok haast al het gezag aan zig van
 het voorstemmend Lid der Staatsvergaderin-
 ge van dit Gewest, brengende te wege, dat
 men, eerlang, verscheiden' Heeren, ook
 Krygsoveriken beschreeve in de Ridderfchap,
 die geheellyk afhingen van zyne Hoogheid
 (d). Ook bekwamen de Edelen, na deezen
 tyd, verscheiden' Ampten en Kommisfien, die
 de Steden zig, te vooren, plagten toe te voe-
 gen. Fredrik Henrik was, byzonderlyk, be-
 voegd geweest, om in het Lid der Edelen be-
 schreeven te worden, sedert hy, in den jaare
 1612, door aankoop, eigenaar geworden was
 der Heerlykheid van Naaldwyk (e), uit hoof-
 de van welke, hy ook den titel voerde van
 Erf-

(b) Refol. Holl. 5 Febr. 1637. bl. 27.

(c) Refol. Holl. 27 July 1627. bl. 187, 188.

(d) AITZEMA II. Deel. bl. 419.

(e) GOUDHOEVEN bl. 148. Zie ook X. Deel, bl. 24.

Erfmaarschalk van Holland: welke waardigheid de Heeren van Naaldwyk, oudtyds, plagten te bekleeden (f). Doch in Oogstmaand deezes jaars 1637, gaf zyne Hoogheid te verstaan, dat hem niet onaangenaam zou zyn, dat hem ook de Heerlykheid van 's Graavenzande en Zandambagt, door de Staaten, in koop werdt afgestaan (g): waartoe, na veel overlegs, alzo de Staaten, eertyds, hadden vastgesteld, geene Domeinen te vervreemden, egter, in Grasmaand des volgenden jaars, beslooten werdt (h). 't Bezitten van zulke aanzienlyke Heerlykheden gaf den Prinse een byzonder regt, om onder de Hollandfche Edelen beschreeven te worden; en wanneer zulks geschiedde, kon men niet nalaten, hem de eerste plaats in te ruimen.

Terwyl men dus yverde om den Prins te eeren, verzuimde men niet, te raadpleegen over den aanstaanden veldtogt. Men leide in beraad, of om Gelder te belegeren; of om in Brabant te rukken, en Antwerpen of Breda aan te tasten; of om eenen inval te doen in Vlaanderen, en het beleg te slaan voor Hulst. Sommigen spraken ook van het beleg van Duinkerken. En voor dit laatste gevoelen, verklaarde zig ernstelyk de Fransche Gezant Charnacé, beloovende, dat de Koning, zyn meester, de Staaten met vyfduizend knegten en zeshonderd paarden zou bystaan, en hun de Plaats, zo zy gewonnen werdt, overlaaten, schoon zy, by 't Verdrag van den jaare 1635, den Koning was

1637.

VII.

 Opening
van den
veldtogt.

(f) Zie III. Deel, bl. 548.

(g) Resol. Holl. 12 Aug. 1637. bl. 144.

(h) Resol. Holl. 1, 2 April 1638. bl. 61.

1637. was aanbedeeld. Men besloot dan, eindelyk, Duinkerken aan te tasten. Zyne Hoogheid deedt de vereischte Vaartuigen gereed maaken, om het Leger der Staaten, welk nog veertienduizend knechten en drie-endertig kornetten paarden sterk was, in te scheepen. Graaf Henrik Kasimir bleef, met eenige manschap, te Nieuwmegen. Een deel van 't voetvolk, onder Hauterive, hadt bevel, om voor de Plaatte ten anker te komen: een ander deel, onder Graave Willem van Nassau, te St. Anna, en het derde, onder Morgan, te Bergen op Zoom. De Ruitery en 't geschut werdt, te Gorinchem, gescheept. De algemeene zamelplaats was voor Rammekens gesteld. De Prins vertrok, den zevenden van Bloemaand, uit den Haage. De Vloot werdt, op de reize, van eenen zwaaren storm belooopen; doch kwam, zonder eenige schade van belang geleeden te hebben, ontrent den bestemden tyd, voor Rammekens: daar men op eenen gunstigen wind moest blyven wagten. Ondertusfchen, hadt ook de vyand zyne krygsmagt byeen getrokken. De Kardinaal Infant en Prins Thomas sloegen zig, met een groot deel derzelve, neder in 't Land van Waas. De *Markgraaf de Vellade* trok naar den kant van Grevelingen: Balençon naar Bergen in Henegouwen, alwaar Picolomini, die uit de Landen van Gulik en Berg (i) opontbooden was, zig, met hem, vereenigen moest, om de Franschen, die, onder den *Kardinaal de la Valette*, afkwamen, en 't beleg voor Landrechies geslaagen hadden, te keer te gaan.

(i). Zie AITZEMA II. Deel, bl. 444.

gaan. Voor Rammekens, hadt men nu drie weken, vrugtelooſ, gewagt op eenen gunſtigen wind, toen de Prins, ziende den vyand in aantogt, om hem de landing te beletten, befloot, in de plaats van Duinkerken, Breda aantasten. Hy geeft dan Graave Henrik last, om van Nieuwmegen te trekken naar Teteringen, naby Breda, en zig, daar, en in de groote wildbaan te verſchanſen. Op den twintigſten van Hooimaand, ging hy zelf onder zeil van voor Rammekens, landde, met het Leger, te Bergen op Zoom, en trok, van daar, voort naar Roozendaal, daar hy zig nedersloeg. Des anderendaags, toog hy regt op Breda aan. Graaf Henrik was 'er, twee dagen eerder, gekomen. Terſtond, werden de Legerplaatsen verdeeld, en alle toegangen bezet. De Prins zelf sloeg zig neder, te Ginneken, tuſſchen het Mastenbosch en de Aa, over welke, terſtond, twee ſchipbruggen gelegd werden. Des anderen-daags, hadt men de Legerſteden reeds in ſtaat van tegenweer gebragt, en kort daarna, gehegt aan elkanderen (*k*). De Kardinaal Infant, midlerwyl, vernomen hebbende, dat het Leger der Staaten te Bergen op Zoom geland was, keerde te rug naar Antwerpen, trok daar over de Schelde, en voorts naar de Baronye van Breda, alwaar hy zig, een uur van 't Staatſche Leger, by Rysbergen, nedersloeg. De Prins deedt het Leger verſterken met eene graft, die agt voeten diep was, en twaalf breed. Het laage land, rondsom het zelve, werd

1637.

Zyne
Hoog-
heid be-
legert
Breda.

(*k*) Memoir. de Freder. Henri p. 200-206. AITZEMA II. Deel, 450, 451.

1637. werdt onder water gezet, door 't opstoppen van de Aa en van een ander riviertje, hieromtrent, met al het welke men, tot diep in Oogstmaand, bezig was. De Stad werdt, daarna, hevig beschooten. De belegerden, ten zelfden tyde, uitgevallen zynde, werden, met verlies, te rug gedreeven. De Kardinaal Infant, geen kans ziende, om het beleg op te slaan, vondt raadzaam, door eene andere onderneeming, den Prins, ware 't mogelyk, af te trekken van Breda; en brak eerlang op van Rysbergen, den weg inslaande naar Heusden, als wilde hy deeze Stad aantasten. Maar de Prins zondt hem Stakenbroek, met de meeste Ruitery en vierduizend knegten, agter na, om op zyne beweegingen te letten. De Kardinaal Infant, eenen vergeeffchen aanval gedaan hebbende op de Voornerfchans, trok, sedert, over de Maaze, voor Venlo, welk zig, op 't enkel gezigt van den vyand, uit loutere vreeze, terstond, overgaf, op den vyfentwintigsten van Oogstmaand. Roermonde volgde, negen dagen laater, het voorbeeld van Venlo, na dat het zig, nogtans, eenigszins, verdedigd hadt. Nikolaas van Brederode, die binnen Venlo geboden hadt, werdt voor den Prinse gedagvaard; doch hy verscheen niet, en week, sedert, naar Keulen. Eenige andere hoofden der bezettinge maakten zig insgelyks t'zoek: waaruit men vermoeden kreeg, dat de vyand heimelyk verstand met hen gehouden hadt (1). Ook werden Brederode en *de Jager*, die insge-

De
Spaan-
schen be-
magtigen
Venlo en
Roer-
monde.

(1) Memoir. de Freder. Henri p. 206-210. ANTZEMA II. *Deel*, bl. 451-456.

gelyks voortvlugtig was, sedert, door den Krygsraad, gevonnist tot de dood (m). 1637.

Midlerwyl, werdt Breda, van vier kanten, benaderd. De Prins was, volgens zyne gewoonte, dagelyks, in de loopgraaven (n), het volk aanmoedigende tot den arbeid. Eindelyk, geraakte men aan den voet der Contrescarpe van een groot hoornwerk, welke, ondermynd geworden zynde, haast verlaaten werdt van den vyand. Terwyl men bezig was, met het dempen der graft van het hoornwerk, werdt Characé, die, schoon Ambassadeur van Frankryk, een Regiment Franschen in Staaten dienst gehooft, met een musketkogel, doodgeschooten. In 't aantasten van het hoornwerk, werden de onzen, meer dan eens, wakkerlyk afgeslaagen. De Prins beval, hierom, dit werk te ondermynen; gelyk geschiedde. De mynen, die twee in getal waren, voltooid zynde, en haare werking gedaan hebbende, werdt het hoornwerk aangetast, en de vyand van het zelve gedreeven tot in de graft der Stad; daar eenigen verdronken. Tweehonderd bleeven 'er op de plaats: omtrent zo veel werden gevangen genomen. 't Verliës van onzen kant was klein. Graaf Willem, naderhand, een ander hoornwerk, op gelyke wyze, aanvallende, werdt, met merkelyk nadeel, afgeslaagen. 't Zelfde gebeurde Graave Henrik, die zig, van eenen dam, welken de vyand bezet hieldt, zocht meester te maaken. Eindelyk, geraakte men, op twee plaatsen, tot aan de graft der Stad, die vyf-

't Beleg van Breda wordt voortgezet.

(m) AITZEMA II. Deel, bl. 467.

(n) Zie Resol. Holl. 11 Sept. 1637. bl. 160.

1637. vyftien roeden breed, zeven of agt voeten diep, en met water gevuld was. Men viel, terftond, aan 't maaken van gaanderyen, zynde zulk eene breede graft niet met rysbosfen te dempen. Nogtans was men, met de gaanderyen, maar tot op twee derde deelen van de graft gevorderd, toen de Prins bevel gaf, om het overige te vullen. Dus kwam men, onder een hevig fchieten van binnen en van buiten, eerlang, aan den wal der Stad, die, op twee plaatfen, ondermynd werdt. De mynen waren zodra niet voltrokken, of de belegerden verzogten in befprek te mogen komen. Des anderendaags, zynde den zevenden van Wynmaand, werdt het Verdrag getroffen. De bezetting bedong de hoogfte krygseer, en toog, met meer dan vyfhonderd wagens en zes ftukken gefchuts, naar Mechelen en Lier. De Godsdienst werdt in de Stad geregeld op den zelfden voet als hy, in 't jaar 1625, geregeld geweest was. Dus werdt Breda, welk, by veelen, voor onwinbaar gehouden werdt, veroverd: en deeze zegge ftelde den Prins in 't bezit zyner Baronye, waarvan hy nog geen genot gehad hadt. Het Leger vertoefde nog eenigen tyd hieromtrent, om de verfchanfingen te flegten, en de befchadigde werken der Stad te hermaaken. Doch in 't begin van Slagtmaand, betrok het de Winterkwartieren, en Zyne Hoogheid keerde naar den Haage. Sommigen hebben aangetekend, dat 'er, van onzen kant, in 't Beleg van Breda, veel minder volks gebleeven was dan men gewaand zou hebben. Men rekende maar agthonderdenvyftig dooden en dertienhonderd

De Stad
geeft zig
•ver.

gekwesten. Daar waren drie-entwintigduizendeenhonderdenzestig Kanonschooten op de Stad gedaan, en driehonderdentwintigduizend ponden buskruids verbruikt (o). 1637.

Het Fransche Leger, onder den Kardinaal de la Valette, Landrechies, na een beleg van vier weeken, hebbende ingenomen, bemagtigde, daarna, Maubeuge en la Chapelle. De Kardinaal Infant hadt zig, na 't inneemen van Venlo en Roermonde, met zyn Leger, begeven naar Henegouwen, om la Chapelle te ontzetten. Doch de Plaats was, voor zyne aankomst, reeds opgegeven. De beide Legers bleeven, sedert, leggen, zonder iet meer te verrigten. La Valette, Landrechies en la Chapelle wel bezet hebbende, keerde, met 's Konings heir, in 't najaar, naar Frankryk. Maubeuge, eene Stad van kleine aangelegenheid, werdt verlaaten (p).

Fransche
Krygsbe-
dryven.

De Luitenant-Admiraal Filips van Dorp, deezen Zomer, met 's Lands Vloote, op de Vlaamsche kusten gekruist hebbende (q), was, omtrent het begin van Wynmaand, met de meeste schepen, by gebrek van mondbehoef- ten, in de zeegaten ingevallen. Doch alzo hy zulks zonder last gedaan hadt, werdt het hem kwalyk genomen, in den Haage. Ook was hy, gelyk de meeste Bevelhebbers ter zee, ten deezen tyde, in de ongunst van 't volk geraakt. Zyne Hoogheid schynt hem, insgelyks, niet genegen geweest te zyn. Immers hy werdt, niet

De Lui-
tenant-
Admiraal
van Dorp
van zyn
Ampt
verlaa-
ten.

(o) AITZEMA II. Deel, bl. 467.

(p) Memoir. de Freder. Henri p. 210-220. AITZEMA II. Deel, bl. 456-466.

(q) Resol. Holl. 24 Maart 4, 25 April 1637. bl. 50, 63, 73.

1637. niet lang na zyne komst in den Haage, verlaaten van zyn ampt, welk toen, door den Prinse, op aanpryzing der Staaten van Holland, aan den Vice-Admiraal, *Maarten Harpertszoon Tromp*, opgedraagen werdt (r). 't Beveiligen der kusten was hoognoodig, ten deezen tyde. De Duinkerkers namen geduurig de Haringen Visschschepen weg. Maaslandsfluis alleen verloor 'er tien in dit jaar, en men rekende uit, dat dit Dorp, sedert het jaar 1631, meer dan tweehonderd schepen, ieder, met de uitrusting, vyfduizend guldens waardig, was kwyt geraakt (s).

Maarten
Harperts-
zoon
Tromp
wordt
Luite-
nant-Ad-
miraal.

VIII.
Onge-
noegen
tuschen
Groot-
Britanje
en dee-
zen Staat.

Geschild
over de
heer-
schappy
der zee.

Sedert het fluiten der Vrede tuschen Spanje en Groot-Britanje, in den jaare 1630, was de vriendschap tuschen Karel den I. en deezen Staat merkelyk verkoeld. De naauwe verbindtenissen, int de jaaren 1634 en 1635, met Frankryk aangegaan, staken de Engelschen, insgelyks, in den krop. De Koning nam 'er zelfs gelegenheid uit, om zynen onderdaanen een Schippgeld op te leggen, waaruit, zo hy voorgaf, eene Vloot zou onderhouden worden, om de Engelsche kusten te dekken tegen 't gevaar, welk haar, door het Verbond tuschen Frankryk en deezen Staat, gedreigd werdt (t). Daarbenevens, verstonde hy, dat 'er eene Vloot vereischt werdt, om de heerschappy over de zeeën, die Groot-Britanje omringen, te verdedigen. 't Geschild over deeze heerschappy, die de Engelschen Koningen zig plag-

(r) Resol. Holl. I. 5, 7, 9, 15, 17 *Octob.* 1637. bl. 178, 183, 184, 188, 192, 194. *AUTZEMA II. Deel, bl. 483, 484.*

(s) *AUTZEMA II. Deel, bl. 485.*

(t) *RAPIN Tom. VII. p. 447, 452.*

plagten toe te schryven, was, onlangs, wederom leevendig geworden. *Joannes Seldenus*, een Engelschman, hadt het regt zyns Konings voorgestaan, in een Boek, *Mare clausum*, of *geslootten* Zee genoemd, in 't jaar 1635 uitgekomen, en gerigt tegen een werk van Hugo de Groot, welk, reeds veele jaaren, onder den naam van *Mare liberum*, of *vrye Zee*, het licht gezien hadt. Seldenus Boek maakte zo veel gerugs, dat 'er de Staaten van Holland kennis van namen. Ook vereerden zy den Advokaat, *Dirk Graswinkel*, die 'er eene wederlegging op schreef, met een jaargeld van vyfhonderd guldens, ter tyd toe, dat zy gelegenheid zouden vinden, om hem te bevorderen (*u*). 't Regt der Opperheerschappye over de Zee werdt, midlerwyl, sterk gedreeven in Engeland. Het Huis der Gemeenten hadt, al van 't jaar 1628 af, geklaagd, dat men dit regt zo goed als verlooren hadt, door het verwaarloozen der zeemagt des Koningkryks (*v*). De Koning dan, om te doen zien, dat hy zig in dit regt wilde handhaaven, hadt, in Bloeimaand des jaars 1636, de vischery op de Engelsche, Schotsche en Iersche kusten verboden, en te gelyk verklaard, dat hy eene Vloot dagt uit te rusten, om hun, die, zyns ondanks, de gemelde kusten bevisfchen wilden, zulks te beletten; en om de vischery zyner vrienden en bondgenooten te beschermen (*w*). De Hollanders en Zeeuwen, onaan gezien dit verbod, op de kusten van Groot-Bri-

(*u*) Resol. Holl. 21 en 22 Dec. 1635. bl. 234. 18 Jan. 7. April 1639. bl. 3, 83.

(*v*) RAPIN Tom. VII. p. 387.

(*w*) RAPIN Tom. VII. p. 455.

1637. Britanje visfchende, werden, door de Engelsche Vloote, aangetast, en genoodzaakt, dertigduizend guldens te betaalen voor de vrye Visfchery, in het tegenwoordig getyde. Eenige Engelsche Grooten hadden, twee jaaren te vooren, de Haringvisfchery ter hand genomen; doch alzo zy 'er niet dan schade by hadden, verdroot hun die handel haast (x). Anderen Koopvaardyschepen der Ingezetenen van deezen Staat, by ongeluk in Engelsche Havens vervallende, werden ongewoone regten afgevorderd (y). De Staaten, niet onbewust van het smeulend misnoegen aan 't Engelsche Hof, hadden, in de Lente des jaars 1636, *Kornelis van Beveren, Heer van Strevvelshoek*, naar Engeland (z) gezonden, om 's Konings gunst te herwinnen en een nieuw Verbond met hem te sluiten (a). Naderhand, kreeg hy last, om ook over 't stuk der Haringvisfcherye te handelen (b). Doch deeze bezen- ding was vrugteloos. Men hadt, aan 't Engelsche Hof, te groot een' argwaan opgevat, over 't Verbond met Frankryk, en over de verdee- ling der Nederlanden, by het zelve beraamd. De *Graaf van Arondel*, ten zelfden tyde, her- waards gezonden, om de zaaken van de Palts te vorderen, bragt, in zyne aanspraak, te pas, dat de Koning, zyn meester, eene Vloot uit- gerust hadt, om zyn regt over de vier zeeën te hand-

(x) Resol. Holl. 15 Sept. 1634. bl. 38.

(y) Resol. Holl. 19 Sept. 4 Oct. 1636. bl. 189, 203. AITZEMA II. Deel, bl. 163, 164, 305-307, 401, 402. RAPIN Tom. VII. p. 455.

(z) Resol. Holl. 29 Jan. 6 Maart 1636. bl. 8, 45.

(a) Zie zyne Instructie by AITZEMA II. Deel, bl. 307.

(b) Resol. Holl. 6 Juny 17 Sept. 1636. bl. 132, 216.

handhaaven. Doch de Staaten van Holland, 1637.
 bedugt, dat men het zwygen op zulk eene aan-
 merking voor toestemmen neemen mogt (c),
 bedienden zig van de gelegenheid, om den
 Gezant, naderhand, te kennen te geeven,
 „dat Koning Jakob ook, voorheen, van zulk
 „een regt gewaagd hadt; doch dat men niet
 „waanen moest, dat Holland het zelve erken-
 „nen zou.” Joachimi ook, herwaardsgekeerd,
 om verslag van den staat der zaaken in Enge-
 land te doen (d), gaf genoeg te verstaan, dat
 men het voorneemen des Konings, om zig
 meester te maaken van de vischery, met magt,
 zou moeten te keer gaan. Des zondt men, te-
 gen 't najaar, eenige Oorlogschepen naar de
 Engelsche kusten, tot beveiliging der vische-
 rye (e). Karel de I. liet niet na, het Schipgeld
 en een Ton- en Bakengeld te doen heffen van
 onderzaaten en vreemden; doch hy verwekte,
 hierdoor, groot misnoegen onder zyn volk,
 welk, in 't gemeen, verstondt, dat de Koning,
 buiten bewilliging van 't Parlement, geene
 nieuwe lasten opleggen mogt. Hy moest dan,
 om 't volk eenig genoeg te geeven, wel veel
 gerugts maaken van zyne opperste magt over
 de Britsche zeeën (f). Ook deedt hy, ten dien
 einde, in 't jaar 1637, te Woolwich, een kost-
 baar Oorlogschip timmeren, welk de *Souve-*
rain genoemd werdt (g). Doch de onlusten
 tus-

(c) Resol. Holl. 24 April 1636. bl. 162.

(d) Resol. Holl. 24 April 12 Juny 22, 25, 27 Nov. 1636.
 bl. 102, 138, 139, 228, 229, 232.

(e) AITZEMA II. Deel, bl. 310, 311, 408.

(f) Resol. Holl. 24 Maart 1637. bl. 49.

(g) AITZEMA II. Deel, bl. 419, 492.

1637. tusfchen hem en 't volk, federt, toeneemende, vondt hy zig niet in ftaat, om zyn voorgewend regt, behoorlyk, te verdedigen.

Duitfche
Krygs-
zaaken.

Dood des
Keizers.

De Duitfche kryg was, dit jaar, flauwlyk gevoerd. Banier werdt genoodzaakt te wyken van by Torgau, daar hy zig nedergeflaagen hadt. De Keizerfchen maakten zig, federt, meester van Voor-Pomerén. De Zweedfche gezant Spiering hieldt fterk aan, om onderftand by deezen Staat. Ook verwierf hy nu en dan iets; doch weinig (*h*). De deerlyke Hongersnood, die in de Palts geleeden werdt, drong veele verarmde Opgezetenén, om herwaards af te zakken. De fterkften werden gebruikt in het beleg van Breda (*i*). De Keizer Ferdinand de II. was, op den vyfentwintigften van Sprokelmaand deezes jaars, overleeden, en opgevolgd door zynen Zoon, *Ferdinand den III.*, die, kort te vooren, tot Roomsche-Koning verheeven was.

IX.
Twist
tusfchen
de alge-
meene
Staaten
en de
Staaten
van Hol-
land, over
Admira-
liteits
zaaken.

Tusfchen de algemeene Staaten en de Staaten van Holland, was, ten deezen tyde, gefchil ontstaan, wegens het Regtsgebied over Perfoonen, in eed of dienst zynde van hunne Hoog-Mogendheden; by gelegenheid, dat eenige Raaden ter Admiraliteit, te Amfterdam, in perfoon, gedagvaard waren voor het geregt deezer Stad, en geweigerd hadden aldaar te verfchynen. De algemeene Staaten verftonden, dat de Raaden ter Admiraliteit aan niemant dan aan hun verantwoording fchuldig waren, en verklaarden ze vry van misdaad. Die

van

(*h*) Refol. Holl. 17 Febr. 1638. bl. 12. AITZEMA II. Deel, bl. 491.

(*i*) AITZEMA II. Deel, bl. 502, 503.

van Holland verdedigden, daarentegen, 't 1637.
 Geregt van Amsterdam. En Zeeland stemde
 met Holland (k). Doch alle de andere Gewes-
 ten vielen hun tegen. Men besloot de zaak te
 verblyven aan zyne Hoogheid. Doch Holland
 toonde hiertoe kleine genegenheid (l). Ook
 weet ik niet, dat 'er, ten deezen tyde, eenige
 uitspraak op gedaan werdt. Zie hier, onder-
 tusschen, waaruit het geschil ontstaan was.
 Men was, thans, in Holland, gebeeten op de
 Admiraliteit, ter oorzaake van het verpagten
 van het vierde deel der * gelei- en verlofgel- * *Convoo-
 jen en
 Licenten.*
 den, welk, sedert eenige jaaren, ingevoerd (m),
 en Holland, en vooral Amsterdam zeer tegen
 de borst was: gelyk 'er ook de meeste Leden
 van Zeeland klein behaagen in schiepen (n).
 Drie Raaden ter Admiraliteit, in Zomermaand,
 deeze Verpagting, te Amsterdam, hebbende
 trachten te doen, waren 'er, geregtelyk, in be-
 let. De twist, hierover gereezen, was van ge-
 volg. In 't begin des jaars 1639, deeden de al-
 gemeene Staaten eene bezending aan de Vroed-
 schap van Amsterdam, voornaamlyk strekken-
 de, om de Stad te doen bewilligen, in het we-
 derom opregten van een opperst Kollegie ter
 Admiraliteit, volgens een' voorflag, onlangs
 gedaan door zyne Hoogheid. Voorts, zegt
 men de Stad ook over te haalen, om de Ver-
 pagting van het geheele middel der gelei en
 verlofgelden en het opregten eener Maatschap-
 pye

(k) Notul. Zeel. 26, 30 Octob. 2 Nov. 1637. bl. 218, 232.

(l) AITZEMA II. *Deel*, bl. 486-490.

(m) AITZEMA II. *Deel*, bl. 413, 505, 552.

(n) Notul. Zeel. 29 July 1638. bl. 163.

1637. pye van * Verzekering toe te staan. De Vroedschap nam deeze bezending kwalyk, en hieldt ze niet wel overeen te komen met de oude gewoonte. 't Was, naamlyk, zeldzaam gezien, dat eene byzondere Stad, van wege de algemeene Staaten, bezonden werdt. Ook bragt men 't antwoord op den voorflag hunner Hoogmogendheden ter Vergaderinge van Holland in. Men meent, dat die van Amsterdam vreesden, dat de Prins zig, door middel van de algemeene Staaten, te veel gezags zocht te verkrygen, over de byzondere Gewesten. Immers, men bewilligde niet in den voorflag. De Prins, die gemaatigd van aart was, liet ook na, dien sterk te dryven. Nogtans is 't niet onwaarschynlyk, dat, uit dit geschil, het ongenoegen tusschen zyne Hoogheid en die van Amsterdam ontstaan is, waarvan men, in laater' tyd, en zelfs na 's Prinzen dood, gevaarlyke gevolgen gezien heeft. De Westindische Maatschappy lag ook met de Admiraliteit overhoop, wegens het regt over de buiten, op zee veroverd. En naardemaal zy, zo wel als Amsterdam, gedraagen werdt, door de Staaten van Holland; styfde dit byzonder geschil het gemeen misnoegen onder de Gewesten (o).

Windhandel in bloemen in Holland. Omtrent deezen tyd, werdt, in Holland, en byzonderlyk, in de Steden Haarlem, Leiden, Amsterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen, sterke windhandel gedreeven in bloemen, meernaame in tulpen. Klein en groot hieldt zig met deezen handel op. De prys der tulpen werdt, door

door de strecken sommiger handelaaren, ge- 1637.
 weldig hoog opgejaagd. Men besteedde, voor
 eene bloem van tien aazen, eerst vyfennegen-
 tig, daarna negenhonderd guldens: een pond
 geele kroonen werdt, eerst om twintig of vier-
 entwintig, en eene maand later, om meer dan
 twaalfhonderd guldens, verkogt. Doch hier-
 op volgde, in de Lente deezes jaars, zulkeene
 geweldige daaling, dat veelen buiten staat ge-
 raakten, om de bloemen, welken zy in voor-
 koop besproken hadden, te ontvangen. Hier-
 uit reezen regtsgedingen, in de byzondere Ste-
 den, die zig vervoegden aan de Vergadering
 der Staaten; alwaar men kleine genegenheid
 toonde, om op zulk eenen ydelen handel regt
 te laten doen (*p*). Sedert, verviel de lust om
 tulpen te koopen, t'eenemaal. Ook waren de
 meeste handelaars luiden geweest van klein
 vermogen, die, door hoop op winst bekoord,
 hun gewoonlyk beroep verlaaten hadden, om,
 zonder geld van belang aan te leggen, spoedig
 ryk te worden: 't welk zo ver ging, dat 'er, in
 zekere Stad van Holland, wel voor tien mil-
 lioenen guldens aan bloemen zouden verhan-
 deld zyn (*q*). Men hadt, ter Staatsvergaderinge
 van Holland, reeds in overleg genomen, om
 eenen Impost te leggen op de bloemen. Doch
 de schielijke daaling deezer koopmanschap
 maakte, dat men 't uit den zin stelde (*r*).

De Koning van Frankryk zondt, in de plaats
 van Charnacé, den *Markgraaf d'Estampes*, in
 Slagt

X.
 Verdrag
 met
 Frank-
 ryk.

(*p*) Zie Groot-Plakaath. II. Deel, kol. 2363.

(*q*) Regitt. van de pryzen der bloemen, gedr. 1637, AITZE-
 MA II. Deel, bl. 503, 504.

(*r*) Relol. Holl. 4 May 1637. bl. 34.

1637. Slagtmaand, herwaards, om het jaarlyksch Verdrag wegens den aanstaanden veldtogt te sluiten. Dit geschiedde, op den zeventienden van Wintermaand. De Koning verbondt zig, om de Staaten, in 't volgende jaar, met twaalfhonderdduizend guldens, te zullen ondersteunen: waartegen de Staaten beloofden, een magtig Leger in 't veld te zullen brengen, om iet van gewigt te onderneemen, waarvan egter 't geheim alleenlyk aan den Prinse van Oranje, en aan iemant, van 's Konings zyde hiertoe te benoemen, vertrouwd zou worden (s). Ten zelfden tyde, was *Godefroi, Graaf van Estrades*, door den Kardinaal de Richelieu, naar Engeland gezonden, om Karel den I. te bewegen, dat hy de Spaanschen met geene schepen wilde bystaan, in geval zyne Majesteit van Frankryk en de Vereenigde Staaten iets mogten onderneemen, in Vlaanderen (t). Doch Karel weigerde rondelyk zig hiertoe te verbinden (u). En dit was de reden, waarom men wederom van den togt naar Duinkerken moest afzien.

Raad-
pleegin-
gen op
den aan-
staanden
veldtogt.
1638.

D'Estrades, uit Engeland herwaards overgesteken, beraamde, op 's Konings last, met zyne Hoogheid, den Prinse van Oranje, de beweegingen van den aanstaanden veldtogt. Men kwam, al vroeg in 't volgend voorjaar, overeen, dat het Fransche Leger, onder den Maarschalk van Châtillon, Kameryk, Namen, Grevelingen, of S. Omer zou aantasten: terwyl de Prins, met de Krygsmagt der Staaten,

Ant-

(s) Zie AITZEMA II. Deel, bl. 425, 491.

(t) Instruēt. dans les Lettr. du Comte d'ESTRADES Tom. I. p. 1.

(u) Lettr. du Comte d'ESTRAD. Tom. I. p. 12.

Antwerpen, of Hulst, of Damme belegeren zou (y). De Koning beloofde, kort hierna, S. Omer te zullen belegeren, terwyl de Prins 't beleg voor Antwerpen slaan zou (w). Ook maakte zyne Hoogheid, van toen af, toebereidsels, tot het beleg van Antwerpen (x).

1638.

De Kardinaal Infant, vermoedende, waar men 't, van de Fransche en Staatsche zyde, op gemunt hadt, zondt Prins Thomas naar Duinkerken en Graaf Jan van Nassau naar Kameryk. Hy zelf bleef te Brusfel, om van daar het oog op alles te houden, zendende *des Fontaines* en *Sfondrato*, met eenig voet- en paardenvolk, af, om zig omtrent Lier neder te slaan. De Markgraaf van Lede hieldt zig te Roermonde. Elk hadt bevel, zig vaardig te houden, om te trekken, daar 't de nood vereischen zou.

De Markgraaf van Châtillon kwam, in Bloei- maand, met het Fransche Leger, voor S. Omer. De bezetting deezer Stad werdt, eer zy beslooten kon worden, door Prinse Thomas, met duizend man versterkt.

De Franschen belegeren S. Omer.

De Prins van Oranje, het Leger der Staaten hebbende doen verzamelen omtrent de Voor- nerschan, gaf bevel, om, van daar, te schepe, af te zakken naar de Zeeuwsche Stroomen (y). In de Fransche Gedenkschriften zyner Krygs bedryven, die, naar alle waarschyndykheid, onder zyn oog, opgesteld, en, naderhand, door hem zelve, nagezien zyn, wordt verhaald, dat hy van zins was, Hulst aan te tasten; doch dat

Onderzoek of Fredrik Henrik voor- hadt, Hulst, te belegeren, of Antwerpen.

(y) *Memoir. de Freder. Henri p. 221.*

(w) *D'ESTRADE. Tom. I. p. 13.*

(x) *D'ESTRADE. Tom. I. p. 21.*

(y) *Memoir. de Freder. Henri p. 221 222.*

1638. dat de Gemagtigden der Staaten hem bewoogen, tot eene onderneeming op Antwerpen (z). Maar d'Estrades gewaagt van een gesprek met den Prinse, welk, in verscheiden opzigten, merkwaardig is, en onder anderen ook, indien men 't gelooven mag, 's Prinzen gezindheid tot het beleg van Antwerpen, klaarlyk, bewyst. Richelieu hadt aan d'Estrades geschreeven (a), hoe hem, uit Amsterdam, berigt was, dat de Spanjaards, aldaar, driehonderdduizend ponden buskruids hadden doen koopen; die, door beleid van eenen Koopman en Agent des Konings van Deenemarke, *Marcellus* [of *Marcelis*] genoemd, naar Antwerpen, stonden gezonden te worden. D'Estrades, den Prinse hiervan verwittigd hebbende, verstondt „ dat 'er zyne Hoogheid reeds kennis „ van hadt, en den Wethouderen van Amsterdam hadt aangeschreeven, dat zy den Koopman moesten aanhouden, en te regt stellen.” Doch den volgenden dag, wederom ontbooden zynde by den Prinse, zou, naar zyn verhaal, zyne Hoogheid, in toorn ontfteken, en den hoed op de tafel werpende, gezeid hebben, „ dat die van Amsterdam eenen uit de Wethouderschap aan hem afgezonden hadden, „ met berigt, dat zy, *Marcelis* ontbooden en „ gehoord hebbende, hadden verstaan, dat hy „ geene kennis hadt van 't gene men uit hem „ weten wilde; dat hy Agent van den Koning van Deenemarke was, wegens den handel op de Oostzee: wilde men dien afbreeken;

Oorzaak
van 's
Prinzen
nieuw
misnoe-
gen op
die van
Amsterdam.

(z) *Memoir. de Freder. Henri p. 222, 223.*

(a) *D'ESTRAN. Tom. I. p. 26.*

„ken; men hadt zig slegts te verklaaren, en
 „hy zou, terstond, de reis aanneemen naar
 „Deenemarke. Hy erkende egter, tiendui-
 „zend Ryksdaalers geleend te hebben aan ze-
 „keren *Byland*; doch hy betuigde niet te wee-
 „ten, wat gebruik deeze van dit geld gemaakt,
 „en of hy 'er, gelyk men zeide, buskruid en
 „geweer voor gekogt hadt, 't welk in zekere
 „vier fluiten gelaaden was. Voorts, hadt
 „men *Byland* selv' gevat en ondervraagd,
 „die geantwoord hadt, dat de burgers van
 „Amsterdam regt hadden, om alomme han-
 „del te dryven; dat hy honderd Koopluiden
 „noemen kon, die de Antwerpenaars bedien-
 „den; dat hy 't ook deedt; dat de Koophan-
 „del niet moest belemmerd worden, en dat
 „hy, zo men, om winst te doen, door de *Hel*
 „vaaren moest, het verbranden zyner zeilen
 „in de waagschaal stellen zou. Op zulk eene
 „verdediging, was *Byland* onschuldig geoor-
 „deeld, en ontslaagen." D'Estrades voegt
 hierby „dat de Prins zeer misnoegd was, over
 „'t gedrag van Amsterdam, en den Luitenant-
 „Admiraal *Tromp*, terstond, last gaf, om de
 „vier fluiten, in *Texel*, aan te houden, en
 „niet dan op zyn bevel te ontslaan. Gy ziet,
 zou hy wyders, tegen d'Estrades, gezeid heb-
 ben „hoe veel gedulds men oefenen moet, met
 „deeze plompaarts van Koopluiden. Ik heb gee-
 „ne grooter vyanden dan de Stad *Amsterdam*;
 „maar kryg ik *Antwerpen* eens; ik zal haar zo
 „laag vernederen; dat zy zig nimmer wederom
 „zal kunnen opbeuren (b)." Uit dit Verhaal, ge-
 schree-

1638. schreeven, terwyl zyne Hoogheid, voor Dordrecht, zeilreede lag, naar Kallo, schynt men te mogen opmaaken, dat de Prins zynen zin gezet hadt, op 't bemagtigen van Antwerpen. 't Gebeurde met Marcelis en Byland voor de Wethouderschap van Amsterdam is opgesierd met eenige onwaarschynlyke omstandigheden: waarom het verhaal daarvan my, in allen deele, niet geloofwaardig voorkomt. Zo veel is 'er van, dat het, in deeze Stad, niet ontbrak aan Koopluiden, die den vyand, tegen 's Lands Plakaaten, voorzagen van Krygsbehoeften (c), welken op Antwerpen gescheept werden. Doch of zulks, door de Wethouderschap, onder oogluiking, gedoogd werdt, om dat men voor vermindering des Koophandels bedugt was, wanneer Antwerpen gewonnen zou zyn, 't welk men, door het voorzien deezer Stad, zou hebben willen voorkomen, zou ik niet durven verzekeren.

XI.
Onder-
neeming
op Ant-
werpen.

De togt naar Antwerpen werdt, midlerwyl, ondernomen. De Veldmaarschalk, Graaf Willem van Nassau, kreeg last, om, met zesduizend man, sloop te gaan, zig naar Bergen op Zoom, en voorts naar Liefkenshoek te begeeven, en van daar, over 't Land van den Doel, naar den dyk van Kallo, daar hy post vatten moest. De Prins zou, ten zelfden tyde, met het gantsche Leger, naar Bergen op Zoom komen, van waar hy den weg te lande naar Antwerpen neemen zou, zo dra hem berigt werdt, dat Graaf Willem zig van den dyk en van
nog

(c) Zie AITZEMA II. Deel, bl. 596.

nog eene of twee Plaatsen , digter aan Antwerpen, verzekerd hadt (d). 1638.

Op den negenden van Zomermaand , ver- De Veld-
trok Graaf Willem , van de Voornerfchans, maar-
te fchepe, naar Bergen op Zoom, daar de Prins schalk
hem nog vindt, op den dertienden. Hy begaf Graaf
zich toen, van daar, naar Liefkenshoek, van Willem
waar hy 't volk over de ondiepten voerde, van wat post
den Doel af, tot aan den dyk van Kallo, waar te Kallo.
zy, nat en vermoeid, aankwamen, zonder tegenstand ontmoet te hebben. De Reduit Stabroek werdt, terftond hierna, overweldigd: ook de Schans Kallo, die, zo wel als Stabroek, door Graave Willem, versterkt werdt. De Prins hadt hem, te vooren, gelast, na 't bemagtigen van Kallo, verder voort te trekken, en Blokkersdyk en Burgt in te neemen. Doch hy hieldt zich in en omtrent Kallo, op zeker vermoeden, dat de vyand, in grooten getale, in 't Land van Waas, byeentrok. De Prins was hierom genoodzaakt, te Noordgeest en te Wouw te blyven leggen. Graaf Willem zondt, midlerwyl, naar 't Leger, om volk en krygsbehoeften. Doch dit kon hem zo spoedig niet toegeschikt worden, als hy gehoopt hadt. De Markgraaf van Lede was, ondertusfchen, aan drie oorden, aangevallen op de verfchanfingen van Graave Willem, die hem wakkerlyk hadt afgeslaagen. De onderstand, dien hy verzocht hadt, was nu op weg, toen hy, berigt gekreegen hebbende, dat de vyand hem, den volgenden nacht, eenen geweldigen aanval bereidde, zyne verfchanfingen, op 't onvoorziens, verliet.

Hy wykr,
in wanor-
de, te
rug.

(d) Memoir. de Freder. Henri p. 223-225.

1638. liet, en naar Liefkenshoek week. De aftogt geschiedde, in groote wanorde. Ook floegen de Spaanschen Graave Willem wel tweeduizend man af, en onder deezen, zyn' eenigen Zoon, *Maurits*, een' jongeling van groote hoop. Al 't gefchut bleef in den loop, en zo veele vaartuigen, dat den eigenaaren der zelve, daarna, tot boetinge hunner schade, door de Staaten van Zeeland, negenenveertigduizendvyfhonderd guldens werden toegelegd (e). En 't gene spytigst was, men vernam, federt, dat de berigten, die deezen schielyken aftogt of vlugt, gelyk de Prins dien noemde, veroorzaakt hadden, louter verzierd geweest waren, om den onzen schrik aan te jaagen. Ook werdt men onderrigt, dat de vyand, omtrent Kallo, niet boven agtduizend man byeen gehad hadt: doch dat Picolomini, met de Keizerschen, op last van den Kardinaal Infant, tot by Lier genaderd was. De Prins van Oranje, zyne onderneeming op Antwerpen t'eememaal verydeld ziende, vondt geraaden, by Bergen op Zoom, op gunstiger gelegenheid te blyven wagten (f).

De togt
op Ant-
werpen
wordt ge-
staakt.

S. Omer
verlaa-
ten.

Picolomini bleef niet lang omtrent Lier; maar voegde zig, eerlang, by 't Leger onder Prinse Thomas. De samengevoegde troepen noodzaakten Châtillon tot het verlaaten van S. Omer, welk meer dan zes weeken belegerd geweest was.

Des nagts na den vyfden van Hooimaand,
over-

(e) Notul. Zeel. 9 Dec 1638. bl. 250.

(f) Memoir. de Freder. Henri p. 225-230. *ATZEMA II. Deel*, bl. 535, 536. *HOOFDS Brieven IV. 587, 588. bl. 438, 439.*

overviel Sfondrato de Staatsche Ruitery te 1638.
 Wouw; doch hy werdt, door de wakkerheid
 van Stakenbroek, genoodzaakt, met groot ver-
 lies, te rug te wyken (g).

De Prins, na 't gebeurde by Kallo, geraaden
 gevonden hebbende, het Leger met eenige
 manschap uit de bezettingen te versterken,
 hadt dertig vendelen voetvolks verzameld, te
 Gorinchem, die hy, sedert, hooger opzondt,
 om, nevens de troepen onder Graave Henrik,
 zig omtrent Gelder neder te slaan. De Fran-
 sche Gezant hadt, hiertoe, ernstelyk geraaden,
 en beloofd, dat de Koning zyn meester, mid-
 lerwyl, ook eene Stad van belang zou aantas-
 ten, om de vyandlyke Legers af te houden
 van Gelder. De Prins brak zelf op met het Le-
 ger van omtrent Bergen op Zoom, trekkende,
 voorby 's Hertogenbosch tot aan Ysfum, al-
 waar hy vernam, dat Graaf Henrik zig reeds
 te Pont hadt nedergeslaagen. Doch hier ont-
 dekten zig verscheiden' zwaarigheden, in 't
 voorgenomen beleg van Gelder. De Stad was
 sterk bezet, en omringd van moerasen, die,
 in het tegenwoordig jaargetyde, het naderen
 der Stad schier onmooglyk maakten. De Kar-
 dinaal Infant en eenige Keizerlyke troepen on-
 der Lamboi waren in aantogt. Al dit bewoog
 den Prins tot het besluit om het beleg te staa-
 ken. Doch, in zyne Gedenkschriften, wordt
 verhaald, dat de Gemagtigden der Staaten,
 oordeelende het onverantwoordelyk, dat 'er
 niets verrigt werdt met het Leger, hem dee-
 den veranderen van besluit. Men sloeg zig dan

Fredrik
 Henrik
 trekt
 voor
 Gelder

(g) AITZEMA II. *Deel*, bl. 539.

XI. DEEL.

S

116

1638. neder voor de Stad. Graaf Henrik werdt ontbooden van Pont, om zig, nevens den Prinse, te komen legeren. Doch zyn geskut bleef in den kleigronde zitten, en viel den Kardinaal Infant, die, midlerwyl, by Venlo, over de Maaze gekomen was, ongelukkiglyk, in handen. In het gevegt, welk, by deeze gelegenheid, voorviel, werden Don Emmanuel van Portugal en Graaf *Frits van Nasau*, Ritmeesters onder de Staatse benden, gekwetst en gevangen genomen. Het vyandlyk Leger sloeg zig, hierna, neder aan de andere zyde van Gelder, wordende dus, door de Stad en door het water de Niers, van het Leger der Staaten afgescheiden. Vyf of zes dagen, bleef men in deezen staat, waarna, in 't Leger der Staaten, beslooten werdt, op te breeken van voor Gelder, en naar den kant van Rynberk te trekken: 't welk geschiedde, zonder dat de vyand eens ondernam, de agterhoede der onzen te vervolgen. Den Kardinaal Infant, daarna, wederom over de Maaze getoogen zynde, en zig, langs deezen stroom, hebbende nedergeslaagen, brak de Prins ook op van by Rynberk, en legerde zig by Graave. Terwyl de beide Legers hier lagen, vielen 'er, van tyd tottyd, schutgevegten voor, tusfschen de wederzydsche Ruiterye. De Kardinaal Infant brak eerst op, en leide zyn volk, tusfschen Roermonde en Stevenswaard, in de Winterkwartieren, nadat zyne Ruitery het Slot Kerpen by Keulen bemagtigd hadt. Het Leger der Staaten betrok de Winterkwartieren, omtrent het midden van Wynmaand (h).

Hy verlaat de Stad.

De Legers scheiden.

Zo-

(h) Memoir. de Freder. Henri p. 231-248. AITZEMA II. Diel, bl. 536.

Zodanig was de uitflag van den veldtogt in de Nederlanden: waarin beide de Fransche en Staatsche wapenen kleinen voorspoed gehad hadden. De Franschen bemagtigden egter, in Herfstmaand, Chatelet. Doch omtrent denzelfden tyd, dreef hen een schielijke schrik tot het opbreken van 't beleg van Fontarabie in Biskaje, voor welke Stad, *de la Force* omtrent drie maanden gelegen hadt. De Aartsbischop van Bourdeaux hadt, daarentegen, veertien Spaansche schepen genomen, of vernield (i). Ook waren de Zweedsche wapenen, gelukkiglyk, gevoerd in Duitschland. Banier dreef Galas uit Voor-Pomeren, en Hertog Bernard floeg de Keizerfchen, onder Joan Gortz, by Brisak, waarna hy zig meester maakte van deeze Vesting. De Paltsgraaf, Karel Lodewyk, die zig, dit jaar, ook wederom begon te beweegen, werdt, door de Keizerfchen, gejaagd uit Meppen in Munsterland, waarvan hy de Heerlykheid, kort te vooren, door aankoop, verkreegen hadt. Sedert, legerde hy zig in het Kleefsche (k).

1638.

Verdere
Krygsbe-
dryven.

De Spaanschen hadden, in dit jaar, eenen aanslag gefineed om Maastricht te verrassen. Zy hielden heimelyk verstand met eenige ingezetenen, en men was overeengekomen, dat zekere Brouwer, wiens huis aan de Vesten stondt, eenen heimelyken doorgang in het zelve, voor de Spaansche soldaaten, zou doen maa-

Aanslag
op Maastricht.

(i) Memoir. de Freder. Henri p. 246. AITZEMA II. Deel, bl. 539.

(k) Memoir. de Freder. Henri p. 236. PUFFENDORF Zweedsche Hist. bl. 700. AITZEMA II. Deel, bl. 530, 531, 533, 553, 586.

1638. maaken. Doch de toeleg werdt, by tyds, ontdekt. Eenige Geestelyken, aan welken het voorgenomen verraad, in de Biegt, beleeden was, verzuimd hebbende, het zelve aan te brengen, werden, deswege, met de dood gestraft (1).

XII.
Zeege-
vegt.

In Slagtmaand, viel 'er een zeegevegt voor, tusfchen zeventien Duinkerker- en vyftien Staatfche Oorlogfchepen. De vyand was van zins, den onzen de Haringvisfchery te beleeten. Doch deeze ontmoeting noodzaakte hem, te rug te keeren. Nogtans waren de Staatfche fchepen, in deeze gelegenheid, en vooral door een' storm, die 'er op volgde, ook derwyze gehavend, dat zy binnen loopen moesten, om zig te herftellen (m).

De Kon-
inginne
Moeder
van
Frankryk
komt in
Holland.

De Koninginne Moeder van Frankryk, eenige jaaren in Brabant hebbende gefleeten, kwam, in Oogstmaand deezes jaars, onverwagts, herwaards, onder voorwendfel van de wateren te Spa te willen gaan gebruiken (n). De Prinfes van Oranje, haar, te 's Hertogenbosch, hebbende aangetroffen, verzelde haar, tot in den Haage. Zy bezogt, federt, de voornaamfte Hollandfche Steden, en werdt, alomme, maar in 't byzonder te Amfterdam, met veel staatfie, ingehaald. Naderhand, wederom, naar den Haage gekeerd, verzogt zy der Staaten bemiddeling, tusfchen den Koning, haaren Zoon, en haar. Men zondt, hierop, de Knuit naar Frankryk, om te onderftaan, wat men,

(1) Refol. Holl. 20 Sept. 1638. bl. 67. AITZEMA II. Deel, bl. 571-574. Verv. van 't Leev. van de Groot. bl. 175.

(m) Memoir. de Freder. Henri p. 248. AITZEMA II. Deel, bl. 554.

(n) Memoir. de Freder. Henri p. 236.

men, hierin, by den Kardinaal en by den Koning zelve, zou konnen uitwerken. Doch hy vernam haast, dat men, ten Hove, nog ongezind was, om zig met de Koningin en derzelver Spaanschgezinde gunstelingen, gelyk men ze noemde, te verzoenen. Zy onderstondt, sedert, of men haar ook in Engeland zou willen ontvangen: en schoon men haar, van daar, geen gunstig antwoord liet toekomen, vertrok zy egter derwaards. Doch zy bleef 'er niet zeer lang. Eindelyk begaf zy zig naar Keulen (o), daar zy, van elk verlaaten, in groote armoede, en, volgens sommiger verhaal, in 't Gasthuis, overleeden is, op den derden van Hooimaand des jaars 1642 (p).

1638.

Haar uiteinde.

De Knuit, die, om de zaak der Koninginne Moeder, naar Frankryk gezonden was, hadt geen last, om sterk aan te houden op den gewoonlyken jaarlykschen onderstand. Men vond dit vreemd aan 't Fransche Hof, en gaf klaarlyk te verstaan, dat men geneigd was, het Verdrag, deswege, in 't voorleeden najaar, gemaakt, te vernieuwen. De Staaten zonden, eindelyk, eene schriftelyke onderregting op dit stuk aan de Knuit; doch 't liep aan, tot in Lentemaand des volgenden jaars, eer 't Verdrag vernieuwd werdt; waarby Frankryk, wederom, twaalfhonderdduizend guldens aan deezen Staat beloofde (q). Willem van Lier, Heer van Oosterwyk, der Staaten gewoonlyke Gezant aan 't Fransche Hof, tekende dit Ver-

 XIII.
Verdrag
met
Frankryk.

1639.

(o) AITZEMA II. Deel, bl. 540-551.

(p) COMMELIN Fredrik Henrik II. Deel, bl. 18. AITZEMA II. Deel, bl. 851.

(q) AITZEMA II. Deel, W. 604, 605.

1639. Verdrag, uit hunnen naam. Doch men heeft reden om te gelooven, dat de Knuit, die, midlerwyl, wederom herwaards gekeerd was, de voornaamste hand in het zelve gehad hadt (r). Ook schreef de Groot „dat de Prins van Oranje, thans, beter dan te vooren, overeenkwam met den Kardinaal de Richelieu, die, voegt hy 'er by, „om deeze eenigheid uit te werken, der Prinsesse, uit 's Konings naam, „aanzienlyke geschenken gedaan hadt (s).” Men kwam, wyders, overeen, dat de wederzydsche Legers zig, met den aanvang van Bloei maand, te velde begeeven zouden, om iet van gewigt te onderneemen.

Opening
van den
veldtogt.
De Fran-
schen be-
legeren
Hesdin.

De Franschen, onder den Maarfchalk de la Meilleraie, trokken op, omtrent den bestemden tyd, den weg inslaande naar S. Omer; doch daarna, veranderende, naar 't schein, van gedagten, legerde men zig voor Hesdin, eene Plaats van klein belang, in Artois. De Prins van Oranje hadt het Leger der Staaten omtrent de Voornerfchans doen verzamelen, vanwaar men, bekwaamlyk, of, te schepe, naar den kant van Vlaanderen, kon afzakken, of, te lande, opwaards trekken, om iet op Gelder, Venlo, of andere Plaatsen aan de Maaze te onderneemen. Daarentegen was de Kardinaal Infant, die den Graaf van Fuentes, met agt- of negenduizend man, onder zig hadt, getrokken naar de grenzen van Frankryk. De Graaf van Feria hadt zig omtrent Diest nedergeslaagen, en de Markgraaf van Lede hieldt zig in 't Overkwart.

(r) Zie Verv. op 't Leeven van de Groot. bl. 196.

(s) Zie Verv. op 't Leeven van de Groot. bl. 206.

kwartier van Gelder: van welk Gewest hy 1639.
Stadhouder verklaard was, uit den naam des
Konings van Spanje.

De Prins, van de Voornerfchans vertrok- Bewee-
gingen
van Prin-
se Fredrik
Henrik.
ken met het Leger, met voorneemen om Hulst
aan te tasten, kreeg, tot voor Dordrecht af-
gezakt zynde, berigt, dat Feuquieres, het be-
leg van Diedenhoven ondernomen hebben-
de, door Picolomini, geheellyk, geslaagen
was: waarop hy, 't beleg van Hulst uit den zin
stellende, besloot te Filippine aan land te stap-
pen, om den vyand naar Vlaanderen te lok-
ken, en 't inneemen van Hesdin te bevorde-
ren. Het Leger kwam hier aan, op den zeven-
tienden van Zomermaand. De Graaf van Fe-
ria trok ook, terstond, derwaards. De Kardi- Hesdin
gaat over.
naal Infant zelf was genoodzaakt, eenige man-
schap te schikken naar Vlaanderen: waarna
Hesdin, ligtelyk, bemagtigd werdt door de
Franschen. Maar de Prins, geenens kans zien-
de, om iet met voordeel te onderneemen in
deezen oord, voerde het Leger, te water, naar
Bergen op Zoom, van zins, om van daar, te
lande, voort te trekken naar Gelder, en zo hem
't belegeren deezer Stad belet werdt, te Ryn-
berk, wederom sloop te gaan, den Ryn en de
Waale af te zakken, en Hulst te belegeren, eer
Feria derwaards te rug gekeerd kon zyn. Zy-
ne Hoogheid vertrok dan, den derden van
Oogstmaand, van Bergen op Zoom, en kwam,
na verloop van eenige dagen, te Rynberk. Doch
hier gekomen, bevondt hy het jaargetyde te
verre verlopen, om Gelder te belegeren. Hy
besloot dan wederom sloop te gaan, den Ryn

1639.

af te zakken met het voetvolk, en naar Vlaanderen te keeren, werwaards hy Stakenbroek, met de Ruitery, te lande, vooruit gezonden hadt. Hy vertrok van Rynberk, op den derden van Herfstmaand; doch stilte en tegenwind hielden hem negen dagen op, eer hy, by de schans S. Anna, drie uren van Hulst, voet aan land zetten kon. Dit fukkelen op 't water hadt den vyand tyd gelaaten, om, van Venlo, met groote dagreizen, te trekken naar Antwerpen, en van daar, langs eene schipbrug over de Schelde, naar Hulst, een uur van welke Stad hy zig nedersloeg, juist op de plaats, daar de Prins zig gelegerd zou hebben. Het Leger der Staaten was toen genoodzaakt, in de Kruispolder stil te houden. De Kardinaal Infant bleef te Selzate, van waar hy de schansen Moervaart en Nasfau, die Hulst dekten, voorzag van bezetting. Doch 't leedt niet lang, of zyne Hoogheid, den toeleg op Hulst verydeld ziende, brak op uit de Kruispolder, voerende de troepen, te water, naar Bergen op Zoom, en van daar, in de Winterlegeringen, in 't begin van Wynmaand (†).

XIV.
De Spaan-
sche
Vloot in
Duins
aangetast
en over-
wonnen.

Dus was de veldtogt deezer jaars wederom geëindigd, zonder dat 'er iet noemenswaardigs in verrigt was. Maar ter zee hadt de Staat, onder 't beleid van den Luitenant-Admiraal, Maarten Harpertszoon Tromp, gelukkiger geoorloofd. De Koning van Spanje, bezig met het uitrusten eener magtige Vloote, die herwaards stondt gezonden te worden, wagte, om

(†) Memoir. de Freder. Henri f. 250-256, 258; ALTZEMA
N. Oef. II. 606, 625-627.

om dezelve naar behooren in staat te stellen, ¹⁶³⁹ eenige behoeften van Duinkerken. Dertien Oorlogsfchepen, drie Fregatten en zeven Koopvaardysfchepen waren, in Sprokkelmaand, uitgelopen, om deeze behoeften te voeren naar Spanje. Tromp, op de kusten kruisfende, hadt meer niet dan elf fchepen onder zyne vlagge. Nogtans tastte hy de vyandyke fchepen aan, en ineedt 'er twee af van de overigen, die allen naar binnen gejaagd werden (u). In Hooimaand, ligtte hy duizendenzeventig Spaansche foldaaten, uit drie Engelsche fchepen, die dezelve, te Kadix, hadden ingenomen, om ze, te Duinkerken, aan land te zetten. Men klaagde hierover, van wege deezen Staat, aan het Engelsche Hof; doch de naauwe verbindtenissen met Frankryk waren oorzaak, dat deeze klagten weinig ingang vonden. Tromp, ondertuschen, versterking van fchepen bekomen hebbende, bleef den gantschen Zomer kruisfen, in en omtrent de Hoofden, op de Spaansche Vloote, die, eindelyk, eenigen toevoer uit Vlaanderen hebbende ontvangen, uit de Corunha in zee ftak. De eerste tyding van de sterkte deezer Vloote kreeg de Prins uit Frankryk (v). Doch kort hierop werdt hem, van Brusfel, alwaar hy een' bediende der Sekretarye, door geschenken, gewonnen hadt, het gantsche oogmerk der Spaansche toerusting, omftandiglyk, overgeschreeven: en onder anderen, dat de Admiraal last hadt, geen en slag te

(u) Resol. Holl. 25 Febr. 1639. bl. 24. AITZEMA II. Deel, N. 589.

(v) D'ESTRAD. *Tome I. p. 39.*

1639. te waagen, maar in Duins in te loopen, alwaar de Engelschen hem ontvangen zouden (w). Op deeze berigten, werdt terstond geraadpleegd, over het versterken der Staatliche zeemagt. Tromp, zyne Vloot verdeeld hebbende, hadt maar twaalf schepen by zig, toen hy de Spaansche Vloot, zevenenzestig zeilen sterk, op den zestienden van Herfstmaand, by Bevezier, in 't gezigt kreeg. Hy besloot egter schutgevechten te houden met den vyand, tot dat hy meerder schepen by zig gekreegen zou hebben, en bragt hem zo veel schade toe, dat de Spaansche Admiraal, Don Antonio d'Oquendo, last gaf, om naar Duins te loopen; gelyk geschiedde. Maar Tromp, sedert, nog zeventien schepen onder de vlagge gekreegen hebbende, bezette den vyand in Duins, van zins hem, op deeze reede, beslooten te houden, of, zo hy uitkwame, slag te leveren. De Engelsche Admiraal Pennington kwam Tromp, terwyl hy hier lag, uit 's Konings naam, aanzeggen, dat hy zig van vyandlykheden, op de kusten van Groot-Britanje, zou hebben te onthouden. Doch de Staaten, in aanmerking genomen hebbende „hoe veel 'er hun aan gelegen ware, „dat den Spanjaarden het geduurig overvoeren van Krygsvolk naar Duinkerken belet „werdt, te meer, om dat het hun nu gemaklyker gemaakt werdt, door de Engelschen, „die hun vry verblyf in de havens en op de „reeden van Groot-Britanje begonden toe te „staan, en zelfs schepen verhuurden (x);” be-

(w) D'ESTRAD. *Tom. I. p. 40, 41.*

(x) *Resol. Holl. 13 May 1639. bl. 107.*

belastten hunnen Luitenant - Admiraal , de Spaansche Vloot aan te tasten , zo zulks , met hoop van eenen voorspoedigen uitflag , zou kunnen geschieden , zonder eenig opzigt te neemen op de plaats , waar zy zig bevondt , noch op de perfoonen , die hem , hierin , zouden willen hinderlyk zyn. Midlerwyl , stelde men , alomme , orde , tot het uitrusten van Oorlogschepen. Die van Amsterdam kweeten zig , meer dan gemeen , in het spoedig verzamelen van schepen , volk en voorraad. De Oost- en Westindische Maatschappyen deden 'er 't haare toe , en , in 't begin van Wynmaand , hadt Tromp reeds omtrent zeventig schepen onder de vlagge. Der Staaten gezant Joachi-
mi zegt , ondertusschen , den Koning van Groot-Britanje te beweegen , om de Spaansche Vloot uit Duins te doen vertrekken. Doch men hielt hem met duistere en uitstellende antwoorden op. Tromp , eindelyk , zig in staat bevindende , om den vyand met voordeel aan te tasten , besloot hiertoe , op den eenentwintigsten van Wynmaand. De Vice-Admiraal , *Witte Kornelis*zoon *de Witte* , kreeg last , om op de Engelsche Vloot , die de Spaanschen scheen te willen beschermen , te pasfen. Alles werd gereed gemaakt tot den aanval : doch 't kwam tot geen algemeenen zeeslag. D'Oquendo , bespeurende dat het den onzen ernst was , liet de ankers kappen , en de meeste schepen digt naar de kust loopen ; daar veelen aan spaanderen stieten. De Vice-Admiraal Joan Evertsen raakte egter in een hevig gevegt met den Portugeeschen Admiraal ; wiens schip , in brand geschooten zynde , verteerde. Het overschot der

1639. der vyandlyke Vloote bergde zig, onder het dekfel van een' dikken mist, uit Duins, en liep voort naar Douvres; doch keerde, eerlang, by nacht te rug, en kwam, met den Admiraal d'Oquendo, behouden te Duinkerken. Verscheiden' schepen waren, midlerwyl, den onzen in handen gevallen, op welken groote buit gevonden werdt. Doch 't zuiver overschot van denzelven beliep meer niet dan honderdvierendertigduizendvierhonderdnegenenzestig guldens tien stuivers en twaalf penningen. Ondertusfchen, hadt deeze geweldige uitrusting zwaare schatten gekost. 't Gelukken van deeze onderneeming werdt, voornaamlyk, toegeschreeven aan den ongelooflyken spoed waarmede Tromps Vloot, met omtrent zestig schepen, versterkt werdt: zynde hiertoe, in alles, weinig meer dan veertien dagen besteed. De dapperheid van Tromp en de Witte werdt, van wege de algemeene Staaten, door treffelyke geschenken, erkend (y). Maar Karel de I. rekende zig zeer gehoond, door het aantasten der Spaansche Vloote, op zyne kusten. Doch de gemeente in Engeland, den Koning verdenkende, dat hy te zeer helde over de Spaansche zyde, schynt 'er niet rouwig om geweest te zyn. Ook meende men, dat de Koning, om geen meerder misnoegen te verwekken onder 't volk, de Spaansche Vloot, door zyne schepen, niet hadt willen doen beschermen (z).

Te

(y) Refol. Holl. 21 Sept. 4 Oct. 2 Nov. 6 Dec. 1639. bl. 182, 198, 199, 217, 231. Memoir. de Freder. Henri p. 257.
 261. AITZEMA II. Deel, bl. 609-616, 698-702.

(z) AITZEMA II. Deel, bl. 617.

Te gelyk met de Vloote, die in Duins werd^{1639.}
aangetast, was, uit Spanje, naar Westindie,
onder zeil gegaan eene diergelyke, onder *Don* Krygsbe-
Ferdinando Mascarenhos, Graaf de la Torre, die dryven in
last hadt, Brazil te herwinnen. Graaf Joan Westin-
Maurits hadt, sedert den ongelukkigen togt die.
naar de Bahia, niet verzuimd, den vyand af-
breuk te doen, en, in 't voorleeden jaar, *Kor-*
nelis Jol, bygenaamd *Houtebeen*, met eenige
schepen, gezonden naar de Havana, om de
Zilvervloot te veroveren: 't welk hem egter,
ter oorzaake van de lachhartigheid en het mis-
verstand der zynen, mislukt was (a). Doch de
tyding van de uitrusting in Spanje noodzaakte
den Graaf, om zig op zyne hoede te houden,
en de Sterkten in Brazil te voorzien van volk
en voorraad. De Spaansche Vloot, midlerwyl,
veel geleeden hebbende door 't weder, was ge-
noodzaakt in de Bahia in te loopen, om zig te
herstellen, daar zy, tot in Slagtmaand deezes
jaars, toefde, waarna zy in zee stak, en zig, in
Louwmaand des jaars 1640, zestig zeilen sterk,
vertoonde voor *Tamarika*, welk, door de on-
zen, voor eenige jaaren, veroverd was. Graaf
Joan Maurits hadt meer niet dan eenenveer-
tig schepen byeen konnen brengen, die, onder
't beleid van *Willem Korneliszoon Loos*, slaags
raakten met de Spaanschen, die 't gevegt schee-
nen te schuwen, eerlang Noordwaards afdree-
ven van de onzen, en geheel verstrooid raak-
ten. Doch de onzen hadden zig ook zo kwalyk
gekweeten, dat drie Scheepshoofden onbe-
kwaam verklaard, en verscheiden' anderen in
geld-

(a) BANAEUS de Reb. in Brasilii gest. p. 153 & seq.

1639. geldboeten verweezen werden. Te lande, slaagde men gelukkiger, tegen de Braziliaanen en Portugeezen, die zig vereenigd hadden, om de landing der Spanjaarden te begunstigen; doch grootendeels verslaagen werden (b).

XV.
Duitsche
Krygs-
zaaken.

De Zweedsche wapenen bleeven, dit jaar, voorspoedig. Banier, in Louwmaand, over de Elve getrokken, sloeg de Saxifchen, by Dresden, en daarna de Saxifchen en Keizerschen by Chamnitz en Branditz. Sedert, te rug gekeerd over de Elve, behaalde hy eenige voordeelen in Boheeme. Doch Hertog Bernard van Weimar was, midlerwyl, op den agttienden van Hooimaand, te Nieuwburg aan den Ryn, overleeden, niet zonder vermoeden van vergiftigd te zyn, door de Franschen; die zig, terstond hierna, door omkoopning, meester maakten van zyn Leger, en van de Plaatsen, door hem, in de Elzas bemagtigd, met naame van Brisak, waarop zy zeer gesteld geweest waren, zonder dat hy 't hun, by zyn leeven, hadt willen inruimen. De Keurvorst van de Palts, naar Engeland verreisd om onderstand, tot het byeenhouden van 't Weimarsche Leger, waarover hy 't gebied dagt te aanvaarden, werdt, in Wynmaand, door Frankryk te rug keerende, aangehouden, en in 't Bosch van Vincennes vastgezet. Hy werdt, niet dan met veel moeite, door voorspraak van deezen Staat, ontslaagen (c).

De Staat. Tusschen den Aartsbisfchop van Breemen en

(b) BARLÆUS *p.* 265-292, 300-308, 312. COMMELIN *Fredes. Henr. II. Deel, bl. 83 enz.*

(c) PUFFENDORF *Zweedsche Hist. bl. 705. AITZEMA II. Deel, bl. 617.*

en de Stad, was geschil ontstaan, over het invoeren van den Lutherfchen Kerkdienst in de Domkerke, waarvoor de Aartsbisfchop yverde, terwyl de Stad beweerde, dat zulks, volgens een oud Verdrag, niet gefchieden mogt. Partyen de bemiddeling des Konings van Deenemarke en der algemeene Staaten verzogt hebbende, werdt *Willem Boreel*, Penfionaris van Amfterdam, van hier, gezonden naar Stade, alwaar de twist, in Wynmaand, door een Verdrag, werdt bygelegd (d).

1639:
ten be-
middelen
een ge-
fchil te
Bremen.

De algemeene Staaten, ondervindende, dat 'er, van tyd tot tyd, zwaarigheden reezen, over den rang en titel, die hun, door uitheemfche gezanten en Mogendheden, gegeven werdt, en over de plegtigheden, met welken men, hier, vreemde gezanten behoorde te ontvangen, beraamden, hierop, in Slagtmaand, eene breede orde. Zy verftonden, onder anderen, dat hun de rang toekwam na de Koningen en den Staat van Venetie; doch voor de Keurvorften, Vorften en Stenden van 't Christenryk. Ook fteden ze vast, dat men hen, in aanspraaken en opfchriften, den titel van *Hoog-Mogende Heeren* en *Uwe Hoog-Mogendheden* behoorde te geeven. De Ambafadeurs van Koningen en van den Staat van Venetie zouden, door den Prinfe van Oranje, of, in deszelfs afzyn, door eenigen der Staaten ingehaald en begeleid, en drie dagen, op kosten van den Staat, onthaald worden. 't Reglement vervatte verfccheiden' andere byzonderheden, welken wy, kortsheidshalve, voorbygaan. Men fprak, om-

Titel en
rang der
algemeen-
ne Staa-
ten gere-
geld.

(d) AVTENZA II. Deel, bl. 609, 648-651.

1639. omtrent deezen tyd, ook van het aanstellen van eenen *Ceremoniemeester* of Inleider der Gezanten. Doch Friesland stemde hiertegen, om kosten te spaaren. Ook heeft men 'er, sedert, niet van gerept (e).

De Prin- Den dertigften van Slagtmaand, beviel de
fes van Prin-
Oranje fes van Oranje van eenen tweeden Zoon
bevalt (f). De Prins verzogt de Koningen van Frank-
van een ryk en Groot-Britanje tot Gevaders over 't
tweeden kind: waartoe, in Frankryk, met moeite, be-
Zoon, slooten werdt. Doch het kind stierf, op den
die bin negenentwintigften van Wintermaand. Het was,
nen eene door den Predikant *Rivet*, op 't Hof, zonder
maand naamgevinge, gedoopt (g).

XVI. De zege op de Spaansche Vloote, in Duins,
Toebe- behaald, gaf beide aan Frankryk en aan dee-
reidfels zen Staat gelegenheid, om hunne Krygsmagt
tot den te versterken, en den vyand, wien 't verlies
volgen- zyner schepen en manschap zwaar drukken
den veld- moest, tegen de volgende Lente, nieuwe af-
togt. breuk te doen. Zyne Hoogheid hadt den Kar-
dinaal van Richelieu beloofd, Damme en Brug-
ge, en verscheiden' schansen in Vlaanderen te
zullen aantasten, zo de Koning van Frankryk
den Staat de penningen wilde verschaffen, die,
tot het werven van twaalfduizend man, en tot
zes maanden soldy voor dezelve, vereischt
werden, en de Kardinaal hadt hem, hierop,
schriftelyk, beloofd, vyftienhonderdduizend
guldens, in 't volgende jaar, te zullen schieten
1640. (h). Men bereidde zig, dan, in Frankryk en
hier

(e) *ATZEMA II. Deel, bl. 623, 667.*

(f) *Resol. Holl. 2 Dec. 1639. bl. 229.*

(g) *ATZEMA II. Deel, bl. 625.*

(h) *ATZEMA II. Deel, bl. 628, 629.*

hier te Lande, tot den veldtogt. De Prins, het Leger der Staaten tot op twee entwintigduizend man voetvolk versterkt hebbende, stak 'er, omtrent den tienden van Bloemaand, mede af van Dordrecht, naar Rammekens; vanwaar hy Stakenbroek, die, ondertusfchen, met de Ruitery, te Bergen op Zoom gekomen was, last gaf, om over te steeken naar Filippine, alwaar hy ook, eerlang, met het gantsche Leger aankwam. Graaf Willem van Nasfau toog, op 's Prinfsen last, met vyfduizend knechten, vooruit, naar Stampershoek en Moerkerken, daar hy zig nedersloeg, in 't gezigt der vyandyke fchanfen, S. Job en S. Donaas, om den toevoer naar 't Leger te beveiligen. De Prins brak, terftond hierna, op, met het Leger, en trok naar Asfenede, een half uur van Sas van Gend. De vyand hadt zig, ondertusfchen, gelegerd langs de Vaart, die van Sas van Gend naar Gend loopt. De Kardinaal Infant bevondt zig, in perfoon, te Gend. Don Filips de Silva was naar de grenzen van Frankryk gezonden, om een zwak Leger, onder den Maarschalk van Châtillon, het hoofd te bieden: terwyl Lomboi, met de Keizerlyke troepen, de Hertog van Lotharingen, met zyn volk, en Bek, met het gene hy in Luxemburg verzameld hadt, de meeste magt der Franschen, die, onder den Maarschalk de la Meilleraie, tot aan Charlemont, doorgedrongen was, zouden tegenftaan: 't welk hun, in zo verre, gelukte, dat zy de Franschen een weinig te rug deeden wyken. De Prins van Oranje ontving hiervan de tyding, te Asfenede, en besloot, zonder tydverzuim, aan

1640.

Vrugtelooze onderneeming

1640. te trekken op Brugge, welk hy van zins was
 — aan te tasten, eer de Graaf des Fontaines, die,
 op Brug- van de Vaart by Sas van Gend, derwaards, op
 ge. weg geflaagen was, de Stad bereikt kon heb-
 ben. Doch Graaf Henrik Kasimir, met zes-
 duizend knechten en tien kornetten paarden,
 vooruitgezonden, naar Brugge, raakte, na 't
 bemagtigen van een Slot, het *Hollandsch Huis*
 genoemd, in een scherp gevegt met de vyand-
 lijke troepen, die, van alle kanten, derwaards
 getoogen waren, in zo grooten getale, dat zy-
 ne Hoogheid, die reeds opgebroken en Graave
 Henrik gevolgd was, stil hieldt, op de heide
 by Maldeghem, en den Graaf met zyn volk te
 rug ontboudt. De onderneeming op Brugge
 liep hiermede te niet. Zy zou, meent men,
 gelukt zyn, zo Graaf Henrik, voor 't aanbree-
 ken van den dag, voor de Vaart naar Brugge
 hadt kunnen zyn, of zo hy, terwyl het Hol-
 landsch Huis aangetast werdt, eene brug gelegd
 hadt over de Vaart; 't welk hem, toen hy 't,
 na 't bemagtigen van 't Hollandsch Huis, on-
 derneemen wilde, geweldigerhand, belet
 werdt. Het gros des Legers sloeg zig, federt,
 te Maldeghem neder. De Ruitery werdt te
 Adeghem gelegd (i).

De Fran- Terwyl het Leger hier lag, sloegen Châtil-
 schen be- lon en Meilleraie, hunne troepen samenge-
 legeren voegd hebbende, het beleg voor Atrecht, 't
 Arecht. welk den Kardinaal Infant bewoog, zyne mees-
 te magt derwaards te zenden, tot ontzet der
 Stad. Des Fontaines en Sfondrato bleeven in
 Vlaan-

(i) Memoir. de Freder. Henri p. 261-268. AITZEMA II. Deel.
 II. 672, 673.

Vlaanderen. Zyne Hoogheid, ten zelfden tyde, berigt gekreegen hebbende, dat de vyand op Breda loerde, zondt Hauterive, Bevelhebber der Stad, met veertig vendelen voetvolks, derwaards, om op hem te pasfen. De Prins onderzocht, federt, in perfoon, de gelegenheid van Gend; doch vondt ze onbekwaam, omiet, met voordeel, tegen deeze Stad, te onderneemen. Hy wierp dan 't oog wederom op Hulst, en, van Maldeghem getoogen naar Asfenede, zondt hy Graaf Henrik, met vyftien vendelen knechten en twaalf kornetten paarden, naar Filippine, met last, om, van daar, af te fteeken naar de S. Anna fchans, alwaar hy Hauterive, met de bovengemelde veertig vendelen, vinden zou: waarna zy, hunne magt verdeeld hebbende, de fchanfen Moervaart en Nasfau, die Hulst dekten, moesten aantasten. De laatste fchans werdt bemagtigd, door Hauterive; doch Graaf Henrik, reeds op weg naar Moervaart, keerde, op eene tyding, dat de vyand, in merkelyken getale, in deeze fchans, byeengetrokken was, fchielyk te rug, zonder de Plaats aan te tasten. De Prins, midlerwyl, met het Leger, te S. Anna, geland, vondt zynen last flegts ten deele verrigt. Hauterive, federt, uit misverftand, verzuimd hebbende, zekeren Reduit, 't *Kwaadpeerdsgat* genoemd, in te neemen, werdt Graaf Henrik, een' dag later, derwaards gefchikt; doch de vyand was toen zo magtig geworden, dat de Graaf, met merkelyk verlies, afgeweezen werdt. Hy zelf werdt gekwetst, in deeze ontmoeting, en overleedt, aan de wonde, agt dagen later, in

1640.

Hulst gedreigd met een beleg.

Deschans Nasfau gewonnen.

Graaf Henrik Kafimir sneuvelt.

1640. de S. Anna Schans, op den twaalfden van Hooimaand (k). Ook sneuvelen alle de Hop-
 luiden en de meeste mindere bevelhebbers. De vyand hadt, insgelyks, vry wat volks ver-
 looren. Des Fontaines hadt zig, ondertusfchen, zo vast begraaven, te S. Jans Steen, in 't ge-
 zigt van Hulst, dat Fredrik Henrik zynen toe-
 leg op deeze Stad, geheellyk, uit den zin stel-
 len moest. De schans Nasfau werdt, kort hier-
 na, wederom verlaaten. De Prins fcheepte
 het Leger over naar Bergen op Zoom, en voer-
 de het, vandaar, naar den Maaskant, tot om-
 trent Graave. Sedert, toog hy voor Gelder, en
 dreigde de Stad met een beleg, welk egter,
 ter oorzaake van den zwaaren en aanhouden-
 den regen, gestaakt werdt. Het Leger trok,
 met veel moeite, en, dikwils, tot aan den mid-
 del, door 't water, tot aan Rynberk. Des Fon-
 taines was, ondertusfchen, te Venlo gekomen:
 't welk den Prins deedt besluiten, om weder-
 om naar Graave te keeren, vanwaar de troe-
 pen, omtrent het einde van Herfstmaand, in
 de Winterlegeringen gelegd werden. Doch
 vier nieuwlings geworven Regimenten wer-
 den afgedankt. Dus vrugteloos liep deeze
 veldtogt ten einde, door verscheiden onver-
 wagte toevallen. De Franschen hadden be-
 teren voorspoed gehad. Atrecht was, op
 den negenden van Oogstmaand, aan hun o-
 vergegeven (l).

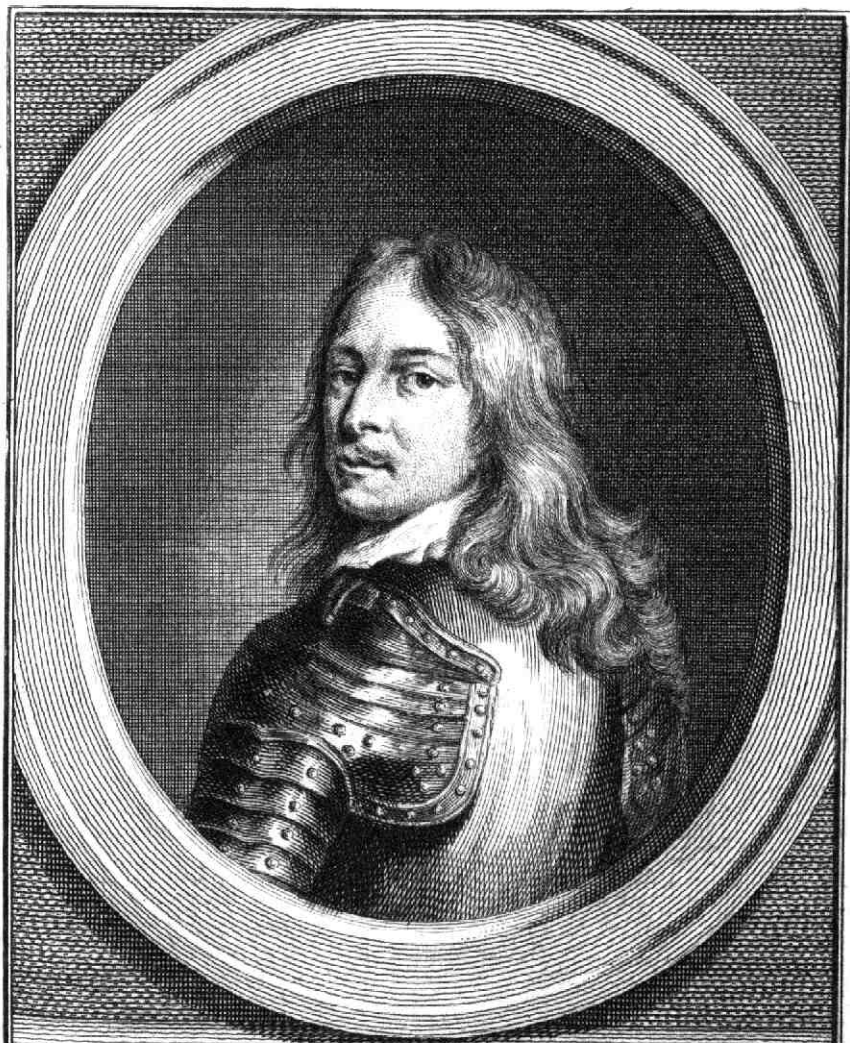
Atrecht
 gaat o-
 ver.

Zeezaa-
 ken.

De Luitenant-Admiraal Tromp kruiste,
 deezen Zomer, naar gewoonte, langs de Vlaam-
 sche

(k) AITZEMA II. Deel, bl. 704.

(l) Memoir. de Freder. Henri p. 268-277. AITZEMA II. Deel,
 II, 703, 700, 728.

HENRIK KASIMIR,
Graaf van Nassau,
Stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe.

R. Keyert del. naar 't Orygin. te Leuwarden. opt. Nef.

J. Heubacken fecit

Is. TIRION excudit.

sche kusten. Hy nam eenige vyandlyke Koopvaardyschepen en drie Koningklyken, en beveiligde de Haringvischery. Doch 't was hem, by gebrek van schepen, niet mogelyk geweest, de Haven van Duinkerken volkomenlyk bezet te houden, waardoor veroorzaakt was, dat de vyand, met eenige schepen in zee gelooopen zynde, verscheiden' Koopvaardyschepen, toebehoorende aan Ingezetenen van deezen Staat, inzonderheid Straatsvaarders, wier herwaardskomst onzeker was, en die doorgaans vuile en traag bezeilde schepen voerden, genomen hadt (*m*). De nadeelen, welken men elkanderen ter zee hadt toegebracht, waren egter van klein belang geweest.

Het Stadhouderschap van Friesland, Groningen en Drente opengevallen zynde, door den ontydigen dood van Graave Henrik Kasmir, oordeelde de Prins van Oranje, dat hem de gelegenheid gunstig was, om het Stadhouderyk bewind te bekomen, over alle de Vereenigde Gewesten. Graaf *Willem Fredrik*, Broeder van Graave Henrik, stondt ook naar het Stadhouderschap der drie Gewesten, en hadt den Prins en Prinsesse van Oranje verzocht, om Brieven van Voorschryving aan de Staaten van Friesland en Groningen. Doch hy hadt uit hun antwoord bespeurd, dat hy zyne Hoogheid zelve tot zynen mededinger hebben zou. Hy begaf zig dan, in alleryl, naar Friesland, daar zyne en zyns Broeders vrienden het voornaamste bewind hadden. De Prins

1640.

XVII.
Zyne
Hoog-
heid en
Graaf
Willem
Fredrik
staen bei-
de naar 't
Stadhou-
derschap
van Fries-
land,
Gronin-
gen en
Drente.

(*m*) Refol. Holl. 22 January 1641. bl. 14.

1640. Prins bragt, van den anderen kant, te wege, dat 'er, op den eersten van Oogstmaand, Gemagtigden der algemeene Staaten werden benoemd, om zynen perfoon den Staaten van Friesland en Groningen aan te pryzen. Kort hierop, droegen die van Drente het Stadhouderfchap van hun Gewest den Prinse van Oranje op. Doch de Staaten van Friesland hadden, den derden van Oogstmaand, en dus eer de Gemagtigden der algemeene Staaten te Leeuwaarden zyn konden, Graaf Willem Fredrik tot zyns Broeders opvolger verkooren. De Gemagtigden, op hunne aankomst te Leeuwaarden, het werk vindende afgedaan, begaven zig, terftond, naar Groningen, daar fterk voor den Prinse, en voor Graave Willem gearbeid werdt. De meesten neigden tot Graave Willem. Doch de twist, die, eenigen tyd herwaards, tusfchen de Stad en de Ommelanden, ontftaan was, bragt sommigen aan 't wankelen. Verscheiden' Wethouders der Stad waren bedugt, dat de Ommelanden voor den Prinse ftemmen zouden, zo de Stad zig voor Graave Willem verklaarde, en dat dit hun te veel voordeels geeven zou boven de Stad, by 't afdoen der gefchillen; die, gemeenlyk, bemiddeld werden, door de algemeene Staaten; in welker Vergadering, de Prins groot gezag hadt. Maar eenigen bleeven Graave Willem genegen, met naame de Burgemeester *Eifinga*, die na vermaagschapt was met *Sohnius*, Geheimschryver van Graave Willem. Sohnius en *Oostheim*, 's Graaven Hofmeester, werdt nagegeven, dat zy kwalyk

fpra-

Graaf
Willem
Fredrik
wordt
Stadhou-
der van
Fries-
land.

spraken van Prinse Fredrik Henrik, om 't gemeen tegen hem in te neemen; onder anderen, zeggende, 't welk egter, by onpartydigen, zeer ongegrond geoordeeld werdt (*n*), „dat hy niet zuiver was in den Godsdienst, „en den Paapschen te veel begunstigde; en „dat het gevaarlyk zou zyn voor 's Lands „Vryheid, zo alle de Gewesten onder ééne „Stadhouder stonden.” Vast gaat het, ten minste, dat Oostheim, naderhand, in den Haage komende, bevel kreeg, om niet ten Hove, of in 't gezigt van den Prinse te verschynen. Ook werden hy en Sohnus, eerlang, uit 's Graaven dienst, ontslaagen. 't Liep, ondertuschen, aan tot in Wynmaand, eer de Staaten van Stad en Lande tot een besluit kwamen. Men schein, in 't algemeen, te verwagten, dat die van de Ommelanden, onder welken sterk gewerkt was, voor den Prinse; die van de Stad, voor Graave Willem, stemmen zouden. Doch de meeste Wethouders hadden zig heimelyk en met eede, zelfs buiten kennis van Eisinga, verbonden, om den Prins te kiezen. De Staaten, op den negenden van Wynmaand, vergaderd zynde, stemde de Stad Prins Fredrik Henrik, tot Stadhouder. De Ommelanden, schoon zy eerst verklaard hadden, gereed te zyn tot de stemminge, moesten nog wel twee of driemaal raadpleegen, eer zy zig met de Stad vergeleeken. Kort hierna, zonden ze Gemagtigden naar den Haage, om den Prinse het Stadhouderchap aan te bieden: 't welk, op den eenendertigsten, geschiedde.

1640.

De Prins van O-ranje wordt het van Groningen en Drente.

Zyne

(*) Zie Verv. op 't Leev. van de Groot. bl. 259.

1640. Zyne Hoogheid begaf zig, in Slagtmaand, naar Groningen en Drente, om zig, aldaar, voor Stadhouder te doen erkennen. 't Regt tot de opvolging in deeze waardigheid werdt, ten zelfden tyde, opgedraagen aan zynen Zoon, Prins Willem, die hem op de reize verzelde. Eer hy uit den Haage vertrok, hadden de algemeene Staaten hem ook vereerd met het opperbevelhebberschap over Wedde en Westervoldingerland. Doch dat het zyne Hoogheid gemist was, tot Stadhouder van Friesland verkooren te worden, verwekte eenig misnoegen, tegen zulken, die, hem, hier, in den weg geweest waren. Den Heere *Walta*, wegens Friesland, zitting hebbende ter algemeene Staatsvergaderinge, werdt nagegeven, dat hy, in 't niet bewilligen tot de bezending naar de twee Gewesten, aangegaan was tegen 't oogmerk van de Staaten, zyne meesters: ook zou hy zig hebben laten ontvallen, *dat Graaf Willem Stadhouder zyn zou; men deede, wat men wilde.* Doch hy verdedigde zig, wegens 't een en 't ander, tot voldoening der Vergaderinge. Van de andere zyde, namen Graaf Willem Fredrik en zyne Vrouw Moeder, die van eenen grootmoedigen aart was, ook zeer ter herte, dat die van Groningen en Drente hem voorby gegaan waren (o). Doch de Graaf werdt genoodzaakt, zyn ongenoegen te smoooren. Men gaf, eerlang, het Regiment, welk zyn Vader geworven en zyn Broeder laatst geboden hadt, aan den Graave van Solms, en hy

Misnoegen, ter
deezer
gelegen-
heid
ontstaan.

(o) ANTZEMA II. Deel, bl. 706, 707, 708. Memoir. de Freder. Henri p. 277.

hy herwon de gunst der algemeene Staaten en zyner Hoogheid niet, voor dat hy deezen het Regt tot de Opvolging in het Stadhouderfchap van Friesland, met bewilliging der Staaten van dit Gewest, hadt afgeftaan. Zo dra dit gefchied was, boodt men hem de hand, tegen een groot getal van misnoegden in Friesland, die in 't Regt tot de vrye Magiftraatsbeftelling begeerden hersteld te worden; welke nu aan Graave Willem gelaaten werdt (p).

Men meent, dat de Prins van Oranje te fterker gezet was op het bekomen van het Stadhouderfchap der drie Gewesten, om dat 'er, federt eenigen tyd, eene Huwelykshandeling op het tapyt was geweest, tusfchen zynen Zoon, Prinfe Willem, en eene Dogter van Groot-Britanje, welke te eerder fcheen te zullen flaagen, als de jonge Prins het Stadhouderfchap van alle de zeven Gewesten, na 't overlyden zyns Vaders, te wagten hadt; alzo men niet verzuimd hadt, Koning Karel in te fcherpen, dat aan deeze waardigheid de naam niet; maar de magt en 't gezag der hoogfte Overheid verknogt was (q). De eerfte opening tot deeze Huwelykshandeling was, voor ruim twee jaaren, gefchied, door de Koninginne Moeder van Frankryk, die te gelyk Moeder was der Koninginne van Groot-Britanje. De ongelukkige Vorstin zocht, hierdoor, den Prins van Oranje te winnen, en 't was, veelligt, ééne van de redenen, waarom men haar, hier te Lande, met zo veele ftaatsie, ontvangen hadt.

1649.

XVIII.
Huwelyk
geflooten
tusfchen
den jon-
gen Prin-
fel Willem
en eene
Dogter
des Kon-
ings van
Groot-
Britanje.

(p) AITZEMA II. Deel, bl. 731-736, 747, 748, 750.
(q) AITZEMA II. Deel, bl. 709.

1640. hadt. Zy deedt, federt, naar Engeland gereisd zynde, den eersten voorflag tot dit Huwelyk, aan den Koning en de Koninginne (r); die derwyze gehoord werdt, dat zyne Hoogheid, eerlang, besloot, *Joan van der Kerkhoven*, gezeld *Polyander*, *Heer van Heenvliet*, naar Engeland te zenden, om 'er nader over te handelen. Hy slaagde, boven verwagting. Want daar men, in 't eerst, slegts staat gemaakt hadt, op eene verbindtenis met de tweede Prinsesse, die in 't jaar 1635 gebooren was (s), ontving de Prins, in 't begin van Wintermaand, berigt, dat de Koning bewilligd hadt, in een Huwelyk met zyne oudste Dogter *Maria*, die reeds tien jaaren bereikte (t). De algemeene Staaten en de Staaten van Holland kreegen 'er terftond kennis van. De Prins deedt hun byzonderlyk verklaaren „ dat hy, door de derde „ hand, kennis gekreegen hebbende, hoe zyne „ Majesteit van Groot-Britanje niet ongenegen zou zyn, om zig met zyn Huis te vermaagschappen, den Heer van Heenvliet „ afgevaardigd hadt naar Engeland, om 's Konings meening nader te verstaan; dat hy, „ federt, verzekering van 's Konings goede „ genegenheid hebbende bekomen, zig verder „ hadt doen onderrigten van den Godsdienst „ der jonge Prinsesse, en bevonden hadt, dat zy, „ gebooren en opgevoed was, in den waaren „ Christelyken Hervormden Godsdienst, zo „ als dezelve, hier te Lande, by openbaar gezag, „ geoefend werdt; dat hy nu, terwyl de zaak

„ nog

(r) *AITZEMA II. Deel, bl. 545, 621.*

(s) *AITZEMA II. Deel, bl. 622, 709.*

(t) *Memoir. de Freder. Henri p. 277.*

„nog in haar geheel was, dienftig hadt ge- 1640.
 „oordeeld, den Staaten daarvan kennis te
 „geeven, met verzoek, dat men een plegtig
 „Gezantschap benoemen wilde, om het Hu-
 „welyk, uit der Staaten naam en uit den zy-
 „nen, te verzoeken.” De algemeene Staaten,
 en die van Holland in 't byzonder, hun hoog-
 ste genoeg in het voorgenomen Huwelyk
 betuigd hebbende, verkooren, op 's Prinzen
 voorflag, *Joan Wolfard, Heer van Brederode*,
François van Aarfens, Heer van Sommelsdyk,
 en den Heer van Heenvliet, nevens der Staa-
 ten gewoonlyken Gezant, *Joachimi*, tot het
 plegtig Huwelyksverzoek (u). De drie eerften
 gingen fcheep, op den eerften van Louwmaand
 des volgenden jaars, en werden, in Engeland
 gekomen, staatelyker dan naar gewoonte, ont-
 vangen. By de Huwelyksvoorwaarden, over
 welken men haast eens was, werdt het Hu-
 welyksgoed der Prinfesfe, op veertigduizend
 ponden fterlings eens, en haar lyftogt, op
 tienduizend ponden jaarlyks, vastgefteld. Ook
 werdt bedongen, dat zy haaren Godsdienst,
 naar de wyze der Engelsche Kerke, zou mo-
 gen oefenen (v): waaruit men, in 't voorby-
 gaan, ziet, dat het gene zyne Hoogheid, te
 voeren, wegens den Godsdienst der Prinfesfe,
 hadt doen verklaaren, in geen' te engen zin
 moet opgevat worden. De jonge Prins toog
 zelf, in Grasmaand, naar Engeland (w), be-
 ge-

Inhoud
der Hu-
welyks-
voor-
waarden.

(u) Refol. Gener. Mercur. 12 Decemb. 1640. MS. Refol.
 Holl. 12, 19, 22 Dec. 1640. bl. 271, 279, 285. AITZEMA II.
 Deel, bl. 709.

(v) Zie AITZEMA II. Deel, bl. 741.

(w) Refol. Holl. 21 Maart 19 April 1641. bl. 77, 99.

1640. geleid door den Luitenant-Admiraal Tromp, met twintig Oorlogschepen, en de plegtigheid van het Huwelyk met de Prinsesse Maria werdt, op den twaalfden van Bloemaand, voltrokken. Prins Willem keerde, in 't begin van Zomermaand, wederom herwaards. Zyne Gemalin volgde hem eerst, in de Lente des jaars 1642 (x). Karel de I. die de onlusten tusfchen hem en het Parlement, van tyd tot tyd, zag toeneemen, zegt, door dit Huwelyk, den Prins van Oranje, en gevolgelyk ook de Staaten der Vereenigde Gewesten nader aan zyne belangen te verbinden, en, ware 't mogelyk, af te trekken van de naauwe vereeniging met Frankryk; alwaar, inderdaad, kleine tekens van genoeg, over 's Prinfs verbindtenis met Groot-Britanje, getoond werden (y). Doch de aanzienlykheid deezer verbindtenisse was redens genoeg, om 'er den Prins toe te doen besluiten; die, uit hoofde van 't verschil in den Godsdienst, om geene Fransche Vrouwe voor zynen Zoon hadt konnen denken, waartoe hem, anderzins, zo men meent, geene voorname gelegenheid ontbroken zou hebben (z). Men raadpleegde, sedert, dikwils, ter Vergaderinge van Holland, om Prinse Willem, ter gelegenheid van zyn Huwelyk, een aanzienlyk geschenk, of *reëel compliment*, gelyk het genoemd werdt, te doen. Sommigen hadden hieromtrent veel uitgeboden. Doch de Vroedschap-

(x) Memoir. de Freder. Henri p. 278-280, 301, 302. AITZEMA II. Deel, bl. 750, 814.

(y) AITZEMA II. Deel, bl. 771. Verv. op 't Leev. van de Groot. bl. 282.

(z) AITZEMA II. Deel, bl. 709, 771. Verv. op 't Leev. van H. de Groot. bl. 280.

Oogmerk van Koning Karel in die Huwelyk.

fchappen der Steden toonden zig zo gereed
 niet (a). In Wynmaand des jaars 1643, was
 men nog tot geen befluit gekomen (b), en ik
 heb niet kunnen vinden, dat 'er, by 't leeven
 van zyne Hoogheid, verder over gehandeld
 is. Voor 't einde des jaars 1641, werdt nog
 een Huwelyk geflooten, tusfchen *Enno Lode-
 wyk*, Zoon van Ulrich, Graave van Oostfries-
 land, en *Henrietta Katharina*, jongfte Dogter
 van Prinfe Fredrik Henrik (c). De Graaf be-
 loofde, tot onderftand van dit Huwelyk, twee-
 enveertigduizend guldens 'sjaars te zullen be-
 taalen, en na zyn afsterven nog agtduizend
 guldens 'sjaars. De Prins zou zyne Dogter
 honderdduizend guldens eens ten Huwelyk
 geeven. De lyftogt der Prinfesse werdt, op
 agttienduizend, en, in geval van hertrouwin-
 ge, op twaalfduizend guldens jaarlyks vastge-
 fteld. 't Grootfte deel der penningen, welken
 de Graaf beloofde, zou, uit de inkomsten der
 Ampten van Embden en Lieroord, betaald
 worden. Ook werden de Graaflyke Sloten te
 Embden en te Witmond aan de Prinfesse, ter
 wooninge, afgeftaan (d). De Prins van Oran-
 je gaf den algemeenen Staaten kennis van dee-
 ze voorgenomen' egtverbindteniffe (e), te ge-
 lyk verklaarende, dat hy zyne kinderen niet
 dagt uit te trouwen, zonder hen te kennen.
 Doch die van Embden zagen dit Huwelyk
 niet gaarne. Zy merkten het aan, als nadeelig

1640.

Ander
 Huwelyk
 gefloo-
 ten, tus-
 fchenden
 Zoon des
 Graaven
 van Oost-
 friesland
 en eene
 Dogter
 des Prin-
 fen van
 Oranje.

VOOR

(a) AITZEMA II. Deel, bl. 749, 750, 815.

(b) Refol. Holl. 2 Octob. 1643. bl. 314.

(c) Notul. Zeel. 2 Decemb. 1641. bl. 393.

(d) Zie de Huwelyksvoorwaarden by AITZEMA II. Deel,
 bl. 303.

(e) Refol. Holl. 27, 29 Novemb. 1641. bl. 316, 321.

1640. voor de vryheid, die zy, nu, zo lang, onder de bescherming der algemeene Staaten, genooten hadden. Ook is het nimmer voltrokken. De wederzydsche belangen veranderden derwyze, dat, toen het Paar huwbaare jaaren bereikt hadt, de Graaf met eene Graavinne van Barby, en de Prinses met eenen Vorst van Anhalt trouwde (f).

XIX.
Inzigten
van het
Fransche
Hof.

De flegte uitslag van verscheiden' veldtogten, sedert dat Frankryk in een openbaar beschadigend Verbond getreden was met deezen Staat, baarde argwaan aan 't Fransche Hof. Men was, daar, niet onkundig, hoe veelen, hier te Lande, begonden te vreezen, dat Frankryk, grooten voortgang maakende in de Spaansche Nederlanden, voor den Vereenigden Staat ruim zo gedugt zou worden, als Spanje geweest was, en men vermoedde, dat deeze vrees wel oorzaak zyn mogt van het verflaauwen des krygs, tegen den gemeenen vyand. De handel met Spanje, die meer verschooven dan afgebroken was, versterkte de Franschen in het vermoeden, dat men hier haakte naar Vrede of Bestand. De Prins van Oranje hadt, tot hiertoe, wel sterk geyverd, om den kryg voort te zetten: doch het Huwelyk van zynen Zoon met eene Engelsche Prinsesse deedt veelen denken, dat hy de belangen begon aan te kleeven van een Hof, welk voor veel te Spaanschgezind gehouden werdt. De Kardinaal de Richelieu nogtans, belang vindende by 't voortzetten van den oorlog met Spanje, bewoog den Koning, om den Heer *de la Thuille-*

lerie herwaards te zenden, met heimelyken last, om tegen de handeling met Spanje te arbeiden. Voorts, moest hy den Prins van Oranje zoetelyk vertoonen, hoe kwalyk hy voldaan hadt aan het Verdrag met den Kardinaal gemaakt, noopens de beweegingen van den jongsten veldtogt, en zig bedienen van d'Estrades, om 's Prinzen goede luimen te leeren kennen en waarneemen: zyn werk maakende, om 's Prinzen oogmerken, welken hy zeer bedekt wist te houden, wel te doorgronden. Vooral, moest hy trachten te ontdekken, of de Prins eenige heimelyke neiging hadt, tot een Verdrag met Spanje. De Prinses van Oranje, die gehouden werdt, veel vermogen te hebben op haaren Gemaal, moest hy zeer vleijen, zonder egter eenige laagheid te vertoonen. D'Estrades kreeg, naderhand, bevel, om haar, uit 's Konings naam, eenige juweelen te vereeren, die vyftigduizend guldens gekost hadden (g). Het Berigtschrift van de la Thuillerie (h) behelsde nog andere byzonderheden, welken wy, korthedshalve, voorbygaan. Hy kwam, in Slagtmaand, in den Haage, wordende aan de Hoornbrugge, niet door zyne Hoogheid, gelyk voor deezen gebruikelijk geweest was, maar door den jongen Prinse Willem ontvangen (i). Hy tradt, terstond, in onderhandeling over een Verdrag, wegens den aanstaanden veldtogt, waarover ook, door d'Estrades, die, in Louwmaand des volgenden jaars, herwaards keerde, met den Prinse gehandeld werdt.

1640.

 rie komt
her-
waards.
Zyn last.

1641.

 (g) D'ESTRAD. *Tom. I. p. 58.*

 (h) Zie het by AITZEMA II. *Deel, bl. 726.*

 (i) AITZEMA II. *Deel, bl. 728.*

1641. ————— werd. Men kwam toen overeen, dat de Prins zig op de Vaart tusſchen Gend en Brugge nederſlaan zou, zonder eene belegering te onderneemen, terwyl de Koning van Frankryk Aire of Arien zou aantasten (*k*). Doch by het jaarlykſch Verdrag, welk, te Parys, op den veertienden van Sprokkelmaand, geſlooten werd, kwam hierin eenige verandering. De Koning en de Staaten beloofden, elk een Leger van twee-entwintigduizendvyfhonderd man te velde te zullen brengen. De Koning zou eene Plaats van belang belegeren, en het Leger der Staaten zou Gelder, Hulst, Antwerpen, of eene Plaats van gelyke aangelegenheid aantasten. Voorts zouden zy de penningen, met welken de Koning hen, dit jaar, onderſteunen zou, en die nu op twaalfhonderdduizend ponden begroot werden, alleenlyk beſteeden, tot onderhoud van buitengewoon krygsvolk, welk reeds geworven was, of nog geworven zou worden (*l*).

XX. In gevolg van dit Verdrag, bereidde men
Opening van den veldtogt. zig, om den veldtogt te openen, met den aanvang van Bloeimaand. Het Leger der Staaten trok byeen te Lithoojen. De Prins, den agtſten, uit den Haage vertrokken zynde, werd, onderweg, van eene ziekte aangetast, die hem, omtrent drie weeken, te Buuren, ophieldt. Daarna, monſterde hy het Leger, welk uit vyftienduizend knegten en vierduizendvyfhonderd paarden beſtondt. Hy verdeelde het in drie hoopen, en brak 'er mede op, den zesden

De Prins
van O.

(*k*) D'ESTRAD. *Tom. I. p. 59.*

(*l*) Zie het Tract. by AITZEMA II. Deel, bl. 771.

den van Zomermaand, trekkende, langs de Maaze, naar het Huis te Gennep, welk de Kardinaal Infant, in 't jaar 1635, ingenomen, en federt merkelyk versterkt hadt. De Prins sloeg, terstond, het beleg voor dit Huis, zig verzeke-
 rende van het Slot Middelaar, tot dekking eener bruggé, welke hy, over de Maaze, gelegd hadt. De gelegenheid der Plaats, in eenen moerasigen oord, noodzaakte zyne Hoogheid, om zyne Legersteden zo wyd uit te strekken, dat het gantsche Leger vier mylen wegs be-
 floeg. Terwyl men aan de affnydingen arbeide, was het vyandlyk Leger genaderd, tot tegen over Venlo, alwaar des Fontaines, die over het zelve gebodt, eene schipbrug deedt leggen over den stroom, welke hy, met nog eene andere, van Roermonde derwaards gebragt, de Maaze afvoerde, terwyl hy, met het Leger, langs de rivier aan den Brabantschen kant, aantrok op het Leger der Staaten voor Gennep. Doch tot aan Zandbeek genaderd zynde, zondt hy tweeduizend man af, om zig heimelyk in Gennep te werpen. 't Gelukte deeze manschap, eenige onvoltrokken werken, die hun in den weg lagen, te bemagtigen; doch Lodewyk van Nassau, Heer van Beverweerd, deedt hen, eerlang, verhuizen, uit hun voordeel. Het vyandlyk Leger brak, daarna, op van Zandbeek, en sloeg zig wederom tegen over Venlo neder. De Prins, zig behoorlyk verschanst hebbende voor Gennep, deedt, terstond, op twee plaatsen, aan de loopgraaven arbeiden, en de Plaats beschieten, van vier kanten tevens. Moeilyk viel het werk aan de loopgraaven. Een derzelven, eindelyk, tot aan de graft, voortgezet zynde, hadt men

1641.

ranje be-
legert
Gennep.

1861. de graft, die door het water de Niers gemaakt
werdt, by nacht, reeds ten deele, gevuld met
rysbosfen, toen de belegerden een' dam in de
Niers doorstaken, waardoor 't water, met zulk
een geweld, in de graft liep, dat 'er de rysbos-
fen, in een' oogenblik, door weggevoerd wer-
den. Ook werdt den Graave van Solms belet,
eene brug te slaan over de graft. D'Estrades,
wien de Prins het Regiment knegten van den
Hertoge van Candale gegeven hadt (m), on-
dernam, wat laater, door middel eener schip-
brugge, over de graft te geraaken; doch dit
mislukte, insgelyks. Maar Hauterive, op
's Prinzen last, onderstaan hebbende, eene brug
te leggen, aan eenen anderen oord, hadt het
geluk, daarover te geraaken, en zyne brug, in
kortén tyd, te verschanfen. Sedert, wierp men
nog eene andere brug over de graft, vermees-
terde de Contrescarpe, en dreef de belegerden
van eenen dam, dien zy versterkt hadden:
waarna de Kolonel *Eerentreiter* een hoornwerk
bemaagtigde, welk eene der voornaamste sterk-
ten der Vestinge was. In 't ondermynen der
bolwerken, welk hierop volgde, ontving de
Veldmaarschalk, Graaf Willem van Nassau,
een' musketschoot in den buik, die niet doode-
lyk was, schoon de Graaf, in 't volgende jaar,
te Orsoi, overleedt (1): waarna het Veld-
maarschalksampt, aan Joan Wolfard, Heere
van

De Veld-
maars-
chalk
Graaf
Willem
van Nas-
sau sterft.

(m) D'ESTRADA. Tom. I, p. 38.

(1) Hy was een Zoon van Graave Jan van Nassau,
en van *Magdalena*, Graavinne van Waldek. Jan van
Nassau de oude, Broeder van Willem, Prins van Oran-
je, was zyn Groot-Vader: Joan Maurits, Landvoogd
van Brazil, zyn halve Broeder, van Vaders zyde.

WILLEM, GRAAF VAN NASSAU,
Veldmaarschalk der
Vereenigde Nederlanden.

Mierveld 300x. Scheunem del.

J. Heubronken fecit

Is. TIRION excudit

van Brederode, die met *Anna*, Zuster van Graave Willem, gehuwd was, opgedraagen werdt (n). Dus stondt het met het beleg van Gennep, toen de vyand verzogt in onderhandeling te komen. Men sloot het Verdrag, op den zevenentwintigsten van Hooimaand. De bezetting bedong twee veldstukken, en werdt, met haar geweer en pakkaadje, naar Venlo begeleid. Het Leger der Staaten hieldt zig, na 't overgaan der Plaatsen, nog wel vier weeken bezig, met het herstellen der Vestingwerken, die geweldiglyk beschadigd waren; en met het slegten der Legersteden en schansen (o).

1641.

Gennep
geeft zig
over.

De Maarschalk de la Meilleraie, die over het Fransche Leger geboodt, hadt, midlerwyl, het beleg geslaagen voor Aire in Artois, eene Plaats aan de Leye, van groot aanbelang voor de Franschen, om dat zy den weg naar Vlaanderen opende. Zy hieldt het twee maanden, waarna zy, by verdrag, overging, op den zevenentwintigsten van Hooimaand.

De Franschen be-
magtigen
Aire.

Kort te vooren, hadden de Graaf van Soissons en de Hertogen van Bouillon en van Guise, uit misnoegen op de Regeering van Frankryk, eenig volk geworven; waartoe hun, door den Keizer en door den Koning van Spanje, geld verstrekt was. Lodewyk de XIII. zondt, derhalve, den Maarschalk van Châtillon, met een Leger, naar den kant van Reims, om hun het hoofd te bieden. Lomboi, midlerwyl, zig, met eenige Keizerlyke troepen, gevoegd hebbende by den Graave en de Hertogen, viel 'er, niet

XXI.
Binnen-
landsche
kryg in
Frank-
ryk.

(n) AITZEMA II. Deel, bl. 848, 866.

(o) Resol. Holl. 31 July 1641. bl. 194. Memoir. de Freder.
Henri p. 280-292. AITZEMA II. Deel, bl. 782-784.

1641. niet verre van Sedan, een hevig gevegt voor, waarin Châtillon de nederlaag kreeg; doch de Graaf van Soissons verloor het leeven, door een' Pistoolschoot. De Hertog van Bouillon maakte zig, federt, meester van Joncheri; doch deeze Plaats werdt haast hernomen door den Koning; waarna de Hertog, met den Koning in onderhandeling getreden zynde, een Verdrag sloot; waarby de voorige onlusten in 't vergeethoek gesteld werden (p). Men hadt, aan 't Fransche Hof, reeds by tyds, berigt gehad van den heimelyken handel des Hertogs van Bouillon met den Spanjaard, en de la Thuillerie was gelast, den Prins van Oranje, dien men vertrouwdde geene kennis te hebben van 't gene, door zynen Neeve, gebrouwen werdt, deswege te waarschuwen (q). De algemeene Staaten keurden zynen handel met Spanje ook zo kwalyk, dat zy hem 't bevel over Maas-tricht ontnamen; welk, federt, aan den Graave van Solms, Broeder der Prinsesse van Oranje, opgedraagen werdt (r). Terwyl Koning Lodewyk zig te Joncheri ophieldt, hadt het Leger van den Kardinaal Infant, onder Bek, zig tusschen dat van den Maarschalk de la Meilleraie, welk nog omtrent Aire lag, en de grenzen van Frankryk nedergeslaagen, waardoor den Maarschalk de toevoer werdt afgefneden. Hy zag zig, hierom, genoodzaakt, op te breeken met het Leger, en naar de grenzen van Pikardye te wyken. Bek nam deeze ge-

(p) *Memoir. de Freder. Henri p. 292-294.*

(q) *Zie de Instruct. by AITZEMA II. Deel, bl. 738.*

(r) *AITZEMA II. Deel, bl. 780. Voer. van 't Leev. van de Groot, bl. 293.*

gelegenheid waar, om zig in de Legerplaats, 1641.
die door de Franschen verlaaten was, voor Aire, neder te slaan. Hy herwon deeze Stad, in Slagtmaand, zonder hierin, door de vereenigde magt der Franschen, te kunnen verhinderd worden. De Franschen vermeesterden egter la Basfée, tusschen Rysfel en Atrecht, en verwoestten het platte land van Vlaanderen en Artois, aan veele oorden (s). Lens en Bapaume vielen hun ook in handen (t).

Bek
herwinz
Aire.

Het Leger der Staaten was, in 't begin van Herfstmaand, opgebroken van by Gennep, en te Nieuwmegen ingescheept, om naar Vlaanderen gevoerd te worden. De la Thuillierie hadt hierop sterk gedrongen, alzo een inval in Vlaanderen de beweegingen der Franschen, in en omtrent Artois, ondersteunen moest. De Prins meende het Leger, in drie of vier dagen, van Nieuwmegen, te kunnen voeren naar Filippine; doch aanhoudende tegenwinden bragten te wege, dat hy eerst op den zevenden dag voor Rammekens, en des anderendaags te Filippine kwam. Midlerwyl, was des Fontaines, van over Venlo, naar Vlaanderen te rug getrokken, en te Selzate aangekomen, op den zelfden tyd, als het Leger der Staaten tot aan Asfenede voortgetrokken was. De voorgenomen togt over de Vaart tusschen Gend en Brugge werdt, hierdoor, wederom onuitvoerlyk gemaakt. De Prins deedt de Ruitery egter, tot aan Boukhoute voorttrekken; een gedeelte van welke eene scherpe ontmoeting hadt met een'

Het Le-
ger der
Staaten
wordt
naar
Vlaande-
ren ge-
voerd.

(s) Memoir. de Freder. Henri p. 294, 295.

(t) AITZEMA II. Deel, bl. 778.

1641. een' hoop vyandlyke paarden, onder *Don Andreas Cantelmo*. Het voetvolk floeg zig te Asfenede neder. Doch het slegte weder en de herfstziekte onder de troepen noodzaakten zyne Hoogheid, het Leger wederom scheep te doen gaan te Filippine, en naar Bergen op Zoom te voeren, met den aanvang van Wynmaand: voor 't einde van welke, al het volk naar de Winterlegeringen gezonden werdt. Het vyandlyk Leger onder des Fontaines, welk laatst, te Wilryk, by Antwerpen, gelegen hadt, werdt ook, ten zelfden tyde, gescheiden (*u*).

Het be-
trekt de
Winter-
kwartie-
ren.

XXII.
Zeezaa-
ken.

De uitflag van den kryg te lande hadt dus, ten minsten in Vlaanderen, niet beantwoord aan de gemeene verwagting; en 't vermoeden vermeerderde, dat men, inderdaad, niet zeer geneigd was, om Frankryk gelegenheid te geeven, tot het voortzetten zyner overwinningen in de Nederlanden. Ter zee werdt, dit jaar, ook weinig verrigt. Een groot getal van Amsterdamsche Koopluiden was, in Louwmaand, den algemeenen Staaten klagtig gevallen, over de kleine zorg, die voor 't beveiligen der zeevaart gedraagen werdt, met verzoek, dat de Haven van Duinkerken, dit jaar, wederom, gelyk voorheen, met een bekwaam aantal van Oorlogschepen, bezet mogt worden. De Staaten van Holland hielden hierop ook zo ernstig aan, dat Tromp, in Grasmaand, bevel kreeg, om, na 't overvoeren van den jongen Prins naar Engeland, met eenige schepen, op vier ryk gelaaden Westindischvaarders, die uit Bra-
zil

(*u*) *Mém. de Freder. Henri p. 295-299. ANIZEMA II. Desl. bl. 741, 765.*

zil verwagt werden, te kruisen, en voorts den vyand alle mogelyke afbreuk te doen. Men nam, omtrent deezen tyd, eenige schepen, die de Duinkerkers op de Franschen veroverd hadden, en die, nu door de Staatſchen hernomen zynde, by de Admiraliteit deezer Landen, geoordeeld werden, den onzen, geregtelyk en geheellyk, toe te komen (v). Voor 't overige, werdt 'er weinig uitgevoerd ter zee. Doch de verandering, in 't voorleeden jaar, in Portugal voorgevallen, gaf, hier, gelegenheid, tot het uitrusten eener Vloote, die geschaapen schein, den vyand meerder afbreuk te zullen doen; schoon zy, gelyk by de uitkomst bleek, kleinen dienst deedt.

Men hadt, in dit Ryk, een algemeen misnoegen opgevat tegen de Spaansche Regeering, en, eindelyk, door beleid van weinige Grooten, aangezet en ondersteund, door den Kardinaal de Richelieu (w), in Wintermaand laatstleeden, den Hertog van Bragance, wien men oordeelde, nader dan Koning Filips, geregtigd te zyn tot de Kroon, onder den naam van *Joan den IV*, voor Koning uitgeroepen. 't Volk was hem, terstond, toegevallen, en Filips de IV, die thans ook met den opstand in Katalonie de handen vol werks hadt, was buiten staat, om zig, in 't verlooren gezag, in Portugal, te herstellen. Al wat in Oost- en West-indie, eertyds, door Portugal, bezeten, en nu onder de magt van Spanje was, verklaarde zig, eerlang, voor Koning Joan, die, om zig in zyn nieuw

Verandering in Portugal.

(v) ALTZEMA II. Deel, bl. 750-752.

(w) DE CHOISY Memoir. Tom. I. p. 47.

1641. nieuw gebied te bevestigen, niet verzuimde, onder anderen, een' gezant herwaards te zenden, met last, om een Verbond te sluiten met deezen Staat. Doch men hadt, hier, op de eerste tyding van de omkeering in Portugal, en op berigt, dat men in Frankryk gereedschap maakte, om den nieuwen Koning, met eenige schepen, te ondersteunen, reeds geraadpleegd, om eene Vloot naar Portugal te zenden, tot afbreuk van den vyand, en aanmoediging van Joan den IV; die, niet slegts in Frankryk, maar ook aan 't Hof van Groot-Britanje, voor Koning van Portugal erkend werdt. Terwyl men met het uitrusten der Vloote bezig was, kwam, in 't begin van Grasmaand, in den Haage, *Tristan de Mendoca Furtado*, Ambassadeur van Koning Joan den IV. Men erkende hem, terstond, in deeze hoedanigheid, en tradt, vervolgens, met hem in onderhandeling. Men sloot, den twee-entwintigsten van Zomermaand, een Bestand van tien jaaren, met hem, opzigtelyk op Oost- en Westindie, en op alle andere Landen des Konings, welken het tegen den Koning van Spanje hielden: welk Bestand, in de Indien, beginnen zou, een jaar na de tekening van dit Verdrag, of zo veel eerder, als men 'er aldaar kennis van kreege. Elk zou, midlerwyl, vredelyk, blyven bezitten, 't gene hy tegenwoordig bezat, vooral, zou de Westindische Maatschappy haare bezittingen in Brazil en elders behouden; doch de Portugeezen zouden, aldaar, met hunne eigen' schepen, van bekwaame grootte en behoorlyk toegerust ten oorloge, mogen handelen, onder betaalinge van dezelfde regten, als den

Tienjaari-
g Bestand met
dit Konink-
ryk.

den ingezetenen van deezen Staat werden afgevorderd. De Staaten zouden den Koning, op hunne eigen' kosten, bystaan, met vyftien schepen, en vyf Fregatten: en hem, daarenboven, een gelyk getal van schepen en Fregatten verhuuren, waarby hy, in Portugal, nog tien of meer Gallioenen voegen zou: en deeze vereenigde Vloot zou gebruikt worden, om den Koning van Spanje afbreuk te doen (x). Voorts, werdt den Ambassadeur ook verlof gegeven, om een Regiment te voet en een te paarde te werven, die naar Portugal gevoerd werden, en goeden dienst deden. Ondertuschen, was de verandering in Portugal by elk, hier te Lande, niet even aangenaam geweest. De Oost- en Westindische Maatschappyn vonden meer voordeels by den oorlog met Spanje, dan zy van Bestand of Vrede met Portugal meenden te kunnen verwagten. Ook daalden, met den aanvang der handelinge met Portugal, de Aktien der Oostindische Maatschappye van vyfhonderd op vierhonderd en vierhonderdenveertig; en die der Westindische Maatschappye van honderdentwintig op honderdenveertien ten honderd. Veelen hielden ook verdagt, dat de Ambassadeur slegts last hadt, om van Bestand, niet om van Vrede te handelen, als was, hieruit, na 't uitgaan van 't Bestand, nieuwe kryg te wagten. En deeze en andere bedenkingen hadden zo veel invloed op de Vergadering van Holland, dat men, aldaar, zeer schoorvoetende kwam tot het besluit, om de Vloot naar Portugal in zee te

(x) Zie het Trakt. by AITZEMA II. Deel, bl. 755 enz.

1641. te brengen (y). *Arnoud Gyzels* geboodt 'er over, als Admiraal. En *Michiel Adriaanszoon*

Men
zendt ee-
ne Vloot
naar Por-
tugal.

Scheeps-
stryd by
Kaap S.
Vincent.

de Ruiter, man van geringe afkomst, doch van ongemeene bekwaamheid en moed, van de laagste scheepsbedieningen, tot Kommandant op een' der kruisfers opgeklommen zynde, werd nu tot Kapitein en Schoutbynagt aangesteld. 't Liep aan, tot diep in Oogstmaand, eer de Vloot in zee stak. Eene maand later, kwam zy eerst op de kust van Portugal. De Portugeesche en Fransche Vlooten waren toen, van daar, verzeild naar de Straat. Gyzels verdeelde, sedert, de zyne in drie hoopen, en zeilde naar Kaap S. Vincent, om de Portugeesche Vloot op te zoeken, en zig met dezelve te vereenigen: waarna men eerst in staat oordeelde te zullen zyn, om den vyand, met voordeel, aan te tasten. Doch op den vierden van Slagtmaand, raakten de Staatsche schepen alleen, omtrent Kaap S. Vincent, in gevegt, met negen Gallioenen, tien Duinkerksche Konings Schepen en vyf Fregatten. De stryd was hevig, tusschen eenige schepen. Doch behalve de Ruiter, *Gerrit van Lemme* en *Jan Solaas*, waren 'er byna geene Kapiteinen, die zig behoorlyk kweeten van hunnen plicht. 't Schip van Solaas werd geheel reddeloos geschooten. Dat van Van Lemme zink: waarna men geraaden vondt, te wyken, en te rug te keeren na de rivier van Lisbon; voor welke Stad, de Portugeesche Vloot ook wederom lag, terwyl de Franschen naar huis gezeild waren.

De

(y) Resol. Holl. 19, 20, 25, 26, 27 April, 2, 11, 18 May, 9 July 1641. bl. 99, 104, 111, 113, 114, 115, 121, 140, 146, 156, 157. *ATZEMA II. Deel*, bl. 730, 753, 754, 806.

De Koning deedt zyn best, om de Vloot hier nog eenigen tyd op te houden, en daarna, te gelyk met de zyne, den vyand wederom aan-
tasten. Doch men toefde slegts eenige dagen. Midlerwyl, kreeg men berigt, dat de vyand, in 't jongste gevegt, ook twee schepen ver-
looren hadt, en nu wederom, met zevenen-
twintig zeilen, in zee was. Men besloot, hier-
op, naar 't Vaderland te keeren; 't welk eg-
ter, ter oorzaake der aanhoudende stormen,
niet voor den vierden van Louwmaand des vol-
genden jaars, geschieden kon. Het onweder
bleef duuren, na dat men in zee gesteken was.
De Vloot raakte t'eenemaal verstrooid; doch
kwam, eenige weeken op zee gesukkeld heb-
bende, behouden, in de havens deezer Lan-
den, te rug (z).

1641.

Eenige maanden voor de verandering in Por-
tugal, hadt Graaf Joan Maurits Jol of Houte-
been, met eenentwintig schepen, gezonden naar
de kust van Afrika, alwaar 't hem gelukte, de
Stad *Looanda di S. Paulo*, in Angola, te veroveren,
in Oogstmaand des jaars 1640. Wat laater, be-
magtigde hy het Eiland S. Thomé, daar hy,
eerlang, overleedt. 't Slot en de Stad Maran-
hao in Brazil werden, ten zelfden tyde, door
Lighthart overweldigd (a). Doch de omkeering
in Portugal deedt de vyandlykheden in Brazil
ophouden, alzo de Portugeezen aldaar Koning
Joan toevielen (b).

 Verovo-
ringen in
Afrika.

De

(z) G. BRANDT Leeven van de Ruiter, bl. 8-15. AITZEMA
II. Deel. bl. 231.

(a) BARLÆUS p. 342, 348, 374. COMMELIN Freder. Hist.
II. Deel. bl. 110, 125.

(b) BARLÆUS p. 357.

1641.

Malakka
en Ko-
lombo
gewon-
nen.

De Oostindifche Maatschappye hadt, in den
aanvang deezes jaars, de Stad *Malakka* vero-
verd op de Portugeezen, na een langduurig
beleg. Ook waren haar de Stad *Kolombo* en ee-
nige Sterkten op het Eiland Ceilon in handen
gefallen (c).

XXIII.
De Kar-
dinaal
Infant
sterft.
Don
Francis-
ko de
Melo
volgt
hem op in
de Land-
voogdye.

Op den negenden van Slagtmaand, was,
binnen Brusfel, aan eene fleepende koortsziekte,
overleeden de Kardinaal Infant, Ferdi-
nand, Landvoogd der Spaanfche Nederlanden.
De Koning hadt, by eenen beflotten Brief,
DON FRANCISKO DE MELO, den Mark-
graaf de Velade, den Graaf des Fontaines en
eenigen anderen aangefield, om, in geval van
't overlyden van den Kardinaal Infant, het be-
wind over Staats- en Oorlogszaaken, by voor-
raad, te aanvaarden. Don Francisko de Melo,
die in de eerfte plaats genoemd was, hadt egter
't voornaamfte gezag in de Regeeringe (d).
Ook werdt hem, kort hierna, de Landvoogdy
opgedragen (e).

Argwaan
tegen
Frank-
ryk.

De argwaan, hier te Lande, by groot en
klein, opgevat, over den voortgang der Fran-
fche wapenen in de Nederlanden, was nu zo
zeer toegenomen, dat zyne Hoogheid zel-
ve den Kardinaal de Richelieu in bedenking
gaf, of 't niet geraaden zou zyn, 's Konings
magt, in 't volgende jaar, meest te gebrui-
ken, in Katalonie of in Italie, terwyl het
Leger van deezen Staat den vyand, in de Ne-
derlanden, werk geeven zou (f). De Kardi-
naal

(c) COMMELIN Freder. Henr. II. Deel, bl. III.

(d) ALZEMA II. Deel, bl. 785 enz.

(e) Memoir. de Freder. Henri p. 301.

(f) Inftr. de Monfeign. le Prince d'Orange dans D'ESTRADE
Tom. I. p. 63.

naal stemde in 's Prinzen meening, en haalde 'er den Koning ligtelyk toe over. De Prins hadt hem ook eenen aanflag op Majorka en Minorka voorgesteld, die met eene vereenigde Vloot moest ondernomen worden. Doch in deezen voorflag werdt niet bewilligd, alzo Koning Lodewyk zyne schepen noodig hadt, tot de onderneeming op Italie of Katalonie (g): waartoe, terstond, gereedschap gemaakt werdt.

1641.

Met de voorbereidsels tot den aanstaanden veldtogt, hier te Lande, werdt, daarentegen, niet veel gehaast. In Louwmaand des jaars 1642, kreeg men tyding, dat de *Graaf van Guebriant*, gebiedende over het Leger, welk, welker, onder den Hertog van Weimar, gestaan hadt, en in Franschen dienst overgegaan was (h), eenigen tyd, met het Zweedsche Leger, welk nu, zynde Banier overleeden, door *Leonard Torstensson*, gebooden werdt, voor Wolfenbittel, gelegen hebbende, naar den Rynkant getoogen was, om, over deezen stroom, naar de Spaansche Nederlanden te trekken. De *Graaf van Everstein*, die over eenige Hessische manschap gebodt, hadt zig by hem gevoegd, Terwyl dit vereenigd Leger op weg was naar den Rynkant, hadt de Prins van Oranje, om den togt te verhaasten, en te minder overlast van de troepen te dugten te hebben, op de grenzen van deezen Staat, eene brug over den stroom doen leggen, by Wezel. Guebriant toog 'er over, op den dertienden van Louwmaand,

Bewee-
gingen
van den
Graave
van Gue-
briant.
1642.

(g) D'ESTRAD. Tom. I. p. 65.

(h) Zie hier voor, bl. 286.

1642. maande, maakte zig, daarna, meester van Ordingen, in 't Stigt Keulen, en floeg Lomboidie, met de Keizerlyke troepen, by Kempen lag; waarna hem Nuis, Duuren en verscheiden Slooten in deezen oord in handen vielen. Hy leide zyn volk, in de Landen van Keulen en Gulik, in bezetting (i), tot dat het jaarge-tyde hem toelaaten zou, zynen togt te vervolgen.

De Prins
van Oran-
je trekt te
velde.
De Spaan-
schen
herwin-
nen Lens
en la
Basfée.

't Liep aan tot het einde van Bloecimaand, eer de Prins van Oranje in 't veld verscheen; aan 't hoofd van 't Leger der Staaten, welk, wederom, by Lithen Lithoojen, samengetrokken was. Don Francisko de Melo was vroeger te velde getrokken, en hadt het geluk gehad, van Lens en la Basfée te herneemen, en een Leger Franschen, onder den *Maarschalk van Guiche*, te slaan, waarna hy zig, met het Leger onder den Graave des Fontaines, die by Tienen lag, om op de beweegingen des Prinzen van Oranje te waaken, vereenigd hadt. De Prins, toen staat maakende, dat men voorhadt, Guebriant, die by Nuis lag, aan te tasten, riedt hem, naar Ordingen te keeren; terwyl hy, met het Leger der Staaten, naar Orsoi trekken zou, om daarna beide de Legers samen te voegen, en den vyand, zo 't noodig gevonden werd, met vereenigde magt, aan te tasten. De Kardinaal de Richelieu hadt den Prins, door d'Estrades, tot deezen togt doen verzoeken (k), en te gelyk een' wisselbrief van honderdduizend guldens herwaards geschikt, om zyn verzoek ingang te

(i) Memoir. de Freder. Henri p. 299-301. AITZEMA II. Decl. bl. 827, 830, 831.

(k) D'ESTRADA. Tom. I. p. 69, 73.

te doen vinden. Doch d'Estrades zondt den 1642.
 wisselbrief te rug, met verklaring, dat hy geen
 geld noodig gehad hadt, om de zaaken, hier,
 naar wensch, te doen uitvallen (1). Ook brak
 zyne Hoogheid op, van de Voornerfchans, op
 den zeventienden van Zomermaand, zynde
 den vyand, reeds te vooren, getoogen naar
 den kant van Roermonde, alwaar hy eene
 fchipbrug gelegd hadt, over de Maaze. Het
 Leger der Staaten kwam, op den zelfden dag,
 te Boetbergen, tusfchen Rynberk en Orfoi,
 als de Graaf van Guebriant te Ordingen we-
 derkeerde. Twee fchipbruggen werden over
 den Ryn gelegd, eene te Orfoi, en eene te
 Ordingen, opdat de twee Legers zig, langs
 eene van beide, in geväl van nood, spoedig
 zouden kunnen famenvoegen. Het Leger van
 Guebriant.werdt, uit dat der Staaten, voor zyn
 geld, voorzien van allerlei voorraad. De Le-
 gers bleeven, omtrent drie maanden, in dee-
 zen staat, zonder dat 'er iet van belang voor-
 viel. Alleenlyk, agterhaalde de Ryngraaf *Fre-*
drik, Kolonel te paarde in Staaten dienst, aan
 't hoofd van eenige Ruitery, twaalf vendelen
 voetvolks, ontbooden naar 't Spaansche Le-
 ger, uit de bezetting van Gelder; die, gedeel-
 telyk, verslaagen, gedeeltelyk, op de vlugt
 gejaagd werden. Doch eenige vyandlyke Rui-
 tery deezen knegten te hulp gekomen zyn-
 de, werdt de Ryngraaf gevangen genomen;
 maar, na twee dagen, zyn losgeld betaald heb-
 bende, geslaakt. By deeze, of by eene dier-
 gelyke gelegenheid, werdt de jonge Graaf
 van

Gevegt
 tusfchen
 den Ryn-
 graaf en
 eenige
 Spaan-
 fcheman-
 fchap.

De jonge
 Graaf van
 Nassau.

(1) D'ESTRAD. Tom. I. p. 74, 75.

1642. van Nasau-Saarbrug, die verloofd was aan eene Dogter van den pas overleeden' Veldmaarschalk Graave Willem, zig wat te bloot gegeven hebbende, en afgesneeden zynde van zyn volk, in den rug geschooten, dat hy 't bestierf (*m*). Sedert, trok Don Francisko de Melo wederom naar de grenzen van Frankryk, terwyl des Fontaines zig tegen over Venlo legerde. Guebriant brak, insgelyks, op van by Ordingen, en sloeg zig by Nuis neder. De voorraad raakte op in deezen oord, 't welk de Legers noodzaakte, van plaats te veranderen. De Prins van Oranje voerde het Leger der Staaten ook, eerlang, naar de Meiery van 's Hertogenbosch te rug, en legerde zig, in Herfstmaand, by Oosterwyk. De Graaf des Fontaines volgde hem op de hielen, en ging by Diest en Heerentals leggen. Zyn vertrek gaf Guebriant gelegenheid, om, na 't bezetten van Nuis, Duuren en Kempen, veilig, over den Ryn, te rug te keeren, en de Winterlegeringen in Duitschland te betrekken. Het Leger der Staaten scheidde, kort hierna, in 't begin van Wynmaand (*n*).

Oorzaaken van den gerigen ontslag des veldtochts. De veldtocht was dus, genoegzaam met heen- en weder trekken, ten einde gelooopen. De Prins hadt egter het genoeg gehad, dat hy het Leger onder Guebriant gedekt hadt, en de Spaansche Legers, onder Don Francisko de Melo en des Fontaines, belet, zig te vereenigen met de Keizerlyke troepen (*o*), onder

Hartz-

(*m*) AITZEMA II. Deel, bl. 866.

(*n*) Memoir. de Freder. Henri p. 307-312. AITZEMA II. Deel, bl. 825, 828, 849.

(*o*) Instr. de Monseign. le Prince d'Orange dans l'ETRAIGES Tom. I. p. 76.

Hartzfeld in de Neder-Palts, gelyk hun oogmerk geweest was. Voor 't overige, was het Leger der Staaten te zwak geweest, om iet van belang te onderneemen. Men hadt zelfs, in gevolge van het jaarlyksch Verdrag, in Lentemaand, met de la Thuillerie, in den Haage, geslooten, waarby de Koning van Frankryk deezen Staat wederom twaalfhonderdduizend ponden toegezeid hadt, drieduizend man of dertig vendelen te voet gevoegd by de troepen onder Guebriant (p): 't welk het Leger der Staaten nog zwakker gemaakt hadt. De gerugten, die men, deezen Zomer, hier gekreegen hadt, dat Richelieu in de ongenade des Konings van Frankryk vervallen was, maakten den Prins van Oranje ook flauwer tot onderneemingen, waarvan de voordeelige uitflag, ligtelyk, misbruikt zou kunnen worden, door eene meer Spaanschgezinde Regeeringe in Frankryk. Hier kwam de voorgeflaagen' en aangevangen' Vredehandeling by, en de bezwaarde staat van 'sLands geldmiddelen; zo dat het aan geene oorzaaken ontbrak van het verflaauwen des oorlogs te lande. Ter zee, was ook niet voorgevallen van belang. De Staaten hadden zig, by 't jongste Verdrag met Frankryk verbonden, om, van Grasmaand af, dertig Oorlogschepen te doen kruisen langs de Vlaamsche kusten, tot voorby Calais (q); doch ik vind niet, dat 'er iet doorverrigt werdt, tot afbreuk van den gemeenen vyand. De Staatsche Vloot strekte, veelligt, eenigs-

(p) Zie AITZEMA II. Deel, bl. 825, 829, 830.

(q) AITZEMA II. Deel, bl. 829.

1642. eenigszins, tot styving van de party des Konings van Groot-Britanje tegen die van het Parlement, welk eene Vloot, onder den Graave van Warwik, in zee hadt (*r*). De onlusten in dit Ryk waren nu uitgeborsten tot eenen openbaaren binnenlandschen oorlog, waarin zig deeze Staat ook, meer of min, mengen moest: waarom het hier de regte plaats zal zyn, om de oorzaken deezer onlusten, kortelyk, aan te wyzen.

XXIV.
Oor-
sprong
der on-
lusten,
tusfchen
den Kon-
ing en
het Par-
lement
van
Groot-
Britanje.

Karel de I. was aan de Regeering gekomen, vervuld met hooge gedagten van het Koninglyk voorregt; welk zyn Vader zo ver gezogt hadt uit te ftrekken, als hem mogelyk geweest was. Men kan naauwlyks twyfelen, of de Zoon zocht een willekeurig gebied in te voeren (*s*), en in genoegzaame onafhangkelykheid van 't Parlement te heerschen: 't welk het volk in 't gemeen hieldt te ftryden met den aart der Engelsche Regeeringe: waarom ook de Parlementen, welken de Koning, om geld te bekomen, in den aanvang van zyn gebied, van tyd tot tyd, byeen riep, eerder arbeidden aan het herstellen der misbruiken, dan aan het onderfteunen van hunnen Vorst: 't welk deezen dermaate verbitterde, dat hy het eene Parlement voor, het andere na fcheiden deedt (*t*), en eindelyk in 't begrip viel van zig, zonder tusfchenkomst van Parlementen, te voorzien van geld. Zyne Staatsdienaars vonden toen verscheiden' nieuwe middelen uit, om geld te be-

(*r*) AITZEMA II. Deel, bl. 826.

(*s*) RAPIN Tom. VII. p. 262, 264, 285, 327, 350. Tom. VII. p. 257.

(*t*) RAPIN Tom. VII. p. 261, 317, 402, 435.

bekomen. 't Volk werdt bezwaard met onge-
woone lasten, die te harder drukten, om dat
'er 't Parlement niet in bewilligd hadt (v). Het
Schipgeld, het Ton- en Bakengeld in 't byzon-
der veroorzaakten een algemeen misnoegen,
vooral, doordien het ten scherpfte werdt in-
gevorderd (w). De Parlementen, die nu en dan
beschreeven werden, verzuimden niet, te klaa-
gen over deeze en andere nieuwigheden. Zy
verwierven ook, doorgaans, goede beloften
van den Koning; doch de vervulling bleef ag-
ter. Zelfs deedt de Koning eenige Leden van
't Huis der Gemeenten, die zig wat te ernstig
tegen de misbruiken in de Regeeringe gekant
hadden, terwyl 't Parlement nog byeen was,
in den Tour zetten: 't welk als eene blykbaare
fchending van de voorregten des Parlements
werdt aangemerkt (x). Behalve deeze redenen
van misnoegen, hadt 's Konings gedrag in za-
ken van Godsdienst ook eenig gemor verwekt
by veelen; welk gevoed werdt door zulken,
die den Koning ongenegen waren. Men maak-
te hem, hoewel ten onregte, naar 't fchynt (y),
verdagt, dat hy het Pausdom wederom zocht in
te voeren (z). Hy werdt, met meer grond, be-
fchuldigd, over 't vervolgen der *Presbyteriaanen*
of *Puriteinen* (a), die, om dat zy de Kerkelyke
Regeering van Aartsbisdommen en Bisshop-
pen afkeurden, door de voorftanders der Bis-
choppen, en door de Bischoppen zelfen,
wel-

(v) RAPIN *Tom. VII. p. 234, 382, 358, 423, 426, 547.*(w) RAPIN *Tom. VII. p. 389, 395, 396, 522.*(x) RAPIN *Tom. VII. p. 403, 534.*(y) *Voiez RAPIN Tom. VIII. p. 464.*(z) RAPIN *Tom. VII. p. 439, 446.*(a) RAPIN *Tom. VII. p. 273, 397.*

1642. welken tevens de grootste voorstanders van 's Konings volstrekt gezag waren, by den Koning waren bedraagen, als vyanden zyner Regeeringe. Veelen van deeze vervolgte Puriteinen weeken toen naar Amerika, en naar Holland in grooten getale, werwaards zy de Laakenweevey te rug bragten (*b*), die, eertyds, uit de Nederlanden, naar Engeland vervoerd was; zig nederslaande, te Leiden, te Amsterdam, te Rotterdam en elders. Karel de I, bezeffende, dat zyn gezag grootelyks hing aan dat der Bisschoppen, zocht de Bisschoppelyke Regeering, door Jakob den I, in Schotland ingevoerd, aldaar, te bevestigen, door het invoeren der Engelsche Kerkgewoonten; en begaf zig, in persoon derwaards, in den aanvang des jaars 1633 (*c*). Sedert, zondt hy de Engelsche Kerkdienst- en Gebedeboeken naar Schotland, met bevel, om ze, openlyk, in gebruik te brengen. Doch deeze nieuwigheid veroorzaakte eenen opstand in Schotland: daar men een Verbond sloot, by den naam van *Covenant* bekend, om zig, by de oude Kerkgewoonten, te handhaaven; en de wapenen aangreep, tegen elk, die iemand, hierin, hinderlyk wilde zyn (*d*). De Koning, eenige jaaren zonder Parlementen geregeerd hebbende, zag zig, ter oorzaake der beweegingen in Schotland, met den aanvang des jaars 1640, in de noodzaakelykheid gebragt, om een nieuw Parlement te doen beschryven. Hy begeerde van het zelve kragtigen bystand tegen de Schotsche wederspannelingen. Doch men

(*b*) RAPIN *Tom.* VIII. *p.* 144.

(*c*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 435, 461, 475.

(*d*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 482, 500, 506.

men maakte geenen haast, om hem te wille te zyn. 't Parlement werdt dan wederom gescheiden (e). Men tradt in onderhandeling met de Schotten; doch eer men 't eens kon worden, werdt de Koning, van verscheiden' kanten, gedrongen om een nieuw Parlement byeen te roepen, welk de herstelling der bezwaarnissen met zo veel yver ter hand nam, dat de voornamesten, in de jaaren 1640 en 1641, werden weggenomen (f), hebbende den Koning vastgesteld, byna alles in te willigen, wat hem vergd werdt. In Oogstinaand des jaars 1641, werdt de Vrede met de Schotten getroffen (g). Doch veelen meenden, dat ze, van 's Konings zyde, niet gehouden zou worden. Ook maakte men weinig staats, op de vergunde herstelling der bezwaarnissen. Karel de I. hieldt, ook van zynen kant, het Parlement verdagt van flinkfche oogmerken, en zocht zig, uit dien hoofde, ten deezen tyde, door het Huwelyk zyner oudste Dogter, met den Zoon des Prinzen van Oranje, te sterken met de vriendschap der Vereenigde Gewesten (h), gelyk wy, te vooren, verhaald hebben. De geweldige opstand in Ierland, die hierop volgde, vervreemde den Koning en het Parlement, meer en meer, van elkanderen. Veelen hielden voor zeker, en de Ieren zelven strooiden uit, dat de Koning de hand in deezen opstand hadt (i). Men
meen-

(e) RAPIN *Tom. VII. p. 522, 528, 533.*

(f) RAPIN *Tom. VIII. p. 2, 20.*

(g) RAPIN *Tom. VIII. p. 59.*

(h) Zie verscheiden' Brieven by LUNDOW *Memoirs. Vol. III. p. 67, 692.*

(i) RAPIN *Tom. VIII. p. 121, 214.*

1642. meende, dat hy, hierdoor, het Parlement wilde noodzaaken, om een Leger op de been te brengen, aan 't hoofd van welk, hy in staat zou geweest zyn, om het Parlement naar zyne hand te zetten. Doch de Koning verklaarde, geheel vreemd te zyn van diergelyke oogmerken. Het Parlement was egter op zyne hoede, en drong den Koning, eerlang, om te bewilligen, in eene algemeene werving van Krygsvolk, waarover het Parlement bevelhebbers stelde (*k*). Ook hadt de Koning reeds moeten toestaan, dat het tegenwoordig Parlement, niet dan met bewilliging van beide de Huizen, zou mogen gescheiden worden. Men zag nu niet anders dan eenen binnenlandfchen oorlog te gemoet. De Koning, de gunst en bystand der Vereenigde Staaten zoekende, zondt zyne Gemaalin naar Holland, in de Lente deezes jaars 1642, als ware het, om de jonge Prinsesse herwaards te geleiden (*l*). Het Parlement deedt ook eenige poogingen, om deezen Staat te winnen. Het riedt den Koning niet flegts, in Zomermaand deezes jaars, tot het fluiten van een naauw Verbond met de Vereenigde Gewesten, ter bescherminge van den Protestantfchen Godsdienst (*m*); maar het hadt, reeds te vooren, aangeboden, de Vloot onder den Graave van Warwik te voegen by de Staatfche, en dezelve tegen de Duinkerkers te beschermen; doch men maakte hier weinig ftaats op deeze aanbieding (*n*).

De

(*k*) RAPIN Tom. VIII. p. 226 & *suiv.*(*l*) RAPIN Tom. VIII. p. 226.(*m*) RAPIN Tom. VIII. p. 335.(*n*) AITZEMA II. Deel, bl. 326.

De Koningin van Groot-Britanje, den negenden van Lentemaand, te Hellevoetfluit aan land getreden zynde, werdt, aldaar, door den jongen Prinse, en in den Briel, door zyne Hoogheid zelve, ontvangen, en, van Maaslandsfluis, te lande, begeleid naar den Haag. De algemeene Staaten begroetten haare Majesteit, hier, in vollen getale; doch dekten zig, terwijl zy haar aanspraken (*o*). Zy bezogt, vervolgens, de voornaamste Steden Delft, Rotterdam, Haarlem en Amsterdam. Men bewees haar, alomme, veel eer, vooral te Amsterdam, daar zy, met scheepsstryden en prachtige vertooningen, onthaald werdt (*p*). Al deeze omflag kon dienen, om het eigenlyk oogmerk haarer reize te verbergen, voor de oogen van 't gemeen; welk zig egter ontdekte, door den tyd. De Koning hadt haar verscheiden' juweelen van de Kroon in handen gesteld, van welken zy zig bedienen moest, om wapenen en krygsbehoeften, in Holland, te koopen, terwijl hy zig meester dagt te maaken van Hull; alwaar deeze voorraad van oorloge ontscheept zou worden. Ook verkogt of verpandde zy een gedeelte deezer juweelen te Amsterdam (*q*), en voorzag zig, aldaar, van eenige krygsbehoeften, die, ten minste voor een gedeelte, gelukkiglyk, te Burlington, aankwamen, also 's Konings aanslag op Hull gemist was (*r*). De Koningin bediende zig, tot bereiking haarer oogmerk-

1642.

XXV.

De Koningin van Groot-Britanje komt in Holland.

Geheim oogmerk haarer reize.

(*o*) Zie Resol. Holl. 11 Maart 1642. bl. 54, 55.(*p*) Memoir. de Freder. Henri p. 302-305. AITZEMA II. Deel, bl. 813-817.(*q*) LUDLOW Memoirs Vol. I. p. 23, 67.(*r*) RAPIN Tom. VIII. p. 280, 281, 282, 287, 354, 357.

1642. merken in Holland, veel van den Heere van Heenvliet, dien de Koning eene Engelsche Barony, in vergelding, schonk (s). Ook waren 'er anderen, die haare Majesteit, met penningen, ondersteunden (2). Het Parlement hadt, midlerwyl, allen, die zig hadden laten gebruiken, om eenige juweelen van de Kroon te vervreemden, voor vyanden van den Staat verklaard.

(s) Letter from Jermyn to Digby in LUDLows Memoirs. Vol. III. p. 309.

(2) Ik vind, in eenen *Brief van Mylord Jermyn aan Mylord George Digby*, in Oogstmaand des jaars 1646, uit Frankryk, geschreeven, eene foort van rekening der penningen, in Holland ontvangen, die, woordelyk overgezet, dus luidt:

Te Rotterdam, van de Burgemeesters geleend	400000
Nog van de bank te Rotterdam	25000

in alles van Rotterdam 425000

Door Mr. Sandys geleend van de bank te Amsterdam	84500
In den Haage, van Fletcher	126000
Nog van den zelfden	40000
In den Haage van van Cyren, door den Heer W. Boswel	9000
Van myn Heer Despernon	230000
Van Webster, op de hangpaalen, volgens drie Obligatiën, samen	100000
Nog van hem	43200
Nog van hem, en door hem, sedert, geleend	70000
Van myn Heer Wicquefort	70000
Van den Heer Karel Herbert	20000
Van Collimore, te Antwerpen	64000

in alles guldens 1281700

De zes robynen van den keten, by Webster gelaaten, voor omtrent	20000
Aan Webster	20000
Aan den Prinse van Oranje	300000

See LUDLows Memoirs Vol. III. p. 304.

klaard. De oorlog was derhalve onvermydelijk. Het Parlement stelde 'er zig toe in staat. 1642.

De Koning rigtte zynen Standaard op, te Nottingham, en trok, aan 't hoofd van eenige manschap, in Herfstmaand, naar Wallis. De Prinzen *Robert* en *Maurits*, Broeders des Paltsgraafs, begaven zig, uit Holland, naar Engeland, om den Koning, hunnen Oom, te dienen. Ook hadt de Koningin, met bewilliging des Prinzen van Oranje, verscheiden' bevelhebbers en knechten, die deezen Staat dienden, bewoogen, om naar Engeland over te steeken (*t*). Het Leger, door het Parlement, op de been gebragt, werdt onder bevel van den Graave van Essex gesteld. Het raakte meer dan eens slaags met Prins Robert, die merkelyke voordeelen behaalde op den Graave van Essex. Ook vielen 'er, aan verscheiden' oorden des Ryks, gevechten voor, tusfchen de Koningfchen en Parlementschen, of *Kavaliers* en *Rondhoofden*, gelyk men ze, schimpswyze, noemde, met ongelyken uitflag (*u*). De Koning floeg zig, in Wynmaand, neder by Oxford, terwyl het Leger van 't Parlement by Londen lag. De Koningin bleef in Holland, tot in Louwmaand des volgende jaars, wanneer zy van Scheveningen onder zeil ging, begeleid, door tien Oorlogfchepen; doch een geweldige storm verftrooide de Vloot, en noodzaakte haar, na verloop van eenige dagen, wederom te Scheveningen voet aan land te zetten. Zy hieldt zig toen nog eenige weeken op, in den Haage.

Zy keert
te rug
naar En-
geland.

Doch

(*t*) AITZEMA II. Deel, bl. 842, 847. RAPIN Tom. VIII. p. 362.

(*u*) RAPIN Tom. VIII. p. 370, 372, 387-389.

1642. Doch de Luitenant-Admiraal Tromp voerde haar, in Lentemaand, gelukkiglyk, naar de Engelsche kust; van waar zy, te lande, voorttrok naar Jork, alwaar de Koning zig toen onthieldt (v).

XXVI.
Strik-
land
wordt,
door 't
Parle-
ment,
naar den
Hange ge-
zonden.
Zyne
bood-
schap.

Ant-
woord

Terwyl de Koningin nog in Holland was, kwam herwaards *Walter Strikland*, *Schildknaap*, afgezonden aan de algemeene Staaten, uit den naam van beide de Huizen des Parlements. Hy verzogt, in 't begin van Herfstmaand, openbaar gehoor. *William Boswell*, 's Konings Resident, kante zig hier ernstelyk tegen. Ook werdt hy alleenlyk door Gemagtigden gehoord. Hy vertoonde hun „dat de onlusten, „gereezen tusfchen den Koning en 't Parle- „ment, van gelyken aart waren, als die, wel- „eer, tusfchen Spanje en deezen Staat, waren „ontftaan; waarom het Parlement gaarne een „naauw Verbond fluiten zou, met de Ver- „eenigde Gewesten. Voorts, klaagde hy o- „ver 't leveren van Krygsbehoeften aan den „Koning, waartoe, zeide hy, de Heer *Digby*, „om hoog verraad uit Engeland geweeken, „met kennis van den Prinse van Oranje, de „hand geleend hadt (w). Hy verzogt, derhal- „ve, dat het verbod, deswege gedaan, beter „naargekomen, en de onzydigheid volkomen- „lyk bewaard mogt worden.” Strikland moest lang wagten naar antwoord, alzo men het, des- wege, niet eens kon worden, met die van Hol- land. 't Kwam niet, voor den eerften van Slagt- maand. De algemeene Staaten booden toen hun-

(v) Memoir. de Freder. Henri p. 312-314. AITZEMA II. Deel, bl. 877, 878.

(w) Resol. Holl. 9, 10 Sept. 1642. bl. 216, 218.

hunne bemiddeling aan, tusschen den Koning en 't Parlement, en verklaarden, na 't herstellen der voorige eenigheid, zig nader te willen openen, over 't aangaan van een Verbond met Groot-Britanje. Op de klagten, antwoordden zy anders niet, dan dat zy verbod gedaan hadden van d'eene of de andere partye, met wapenen of manschap, uit deeze Landen, te ondersteunen. Doch de Staaten van Holland hadden in dit antwoord niet bewilligd; maar het gelaaten in zyne waarde of onwaarde. Zy begrepen, dat men erkend moest hebben. „dat „'er, te vooren, eenige uitvoer van manschap „en krygsbehoeften geschied was, schoon „buiten kennis der Regeeringe; ook moest „men, huns oordeels, beloofd hebben, dat „men, hiertegen, voor het toekomende, zorgvuldiglyk waaken zou, en eene slypte onzydigheid tusschen den Koning en 't Parlement „onderhouden (x).” Zeeland was 't, in dit opzigt, genoegzaam eens met Holland (y). Het Koopbelang drong beide deeze Gewesten, om het Parlement te ontzien; welke eene Vloot in zee hadt, die hunne scheepvaart zou hebben konnen belemmeren. Maar anderen hielden, dat Holland te zeer neigde, over de zyde van het Parlement. Ook hadden de Staaten van dit Gewest, onlangs, Gemagtigden gezonden naar den Briel, die, aldaar, twee schepen, met krygsbehoeften naar Engeland geschikt, aanhielden. Doch een van de twee was voor rekening van 't Parlement beladen. Uit een der

1642.

der gemeene
Staaten.Welk
niet
goedge-
keurd
wordt,
door die
van Hol-
land.Neiging
van dit
Gewest
tot het
Parle-
ment.

(x) Resol. Holl. 17, 19 Sept. 6 Octob. 1642. bl. 227, 233, 271.

(y) RAPIN Tom. VIII. p. 396, 397, 398.

1642. de ſchip, werden zeventig tonnetjes buskruid geligt, waarna men het vertrekken liet. Men was bedugt, dat deeze krygsbehoeften, voor een gedeelte ten minſte, uit 's Lands Magazynen, gekomen waren. Doch of deeze vrees gegrond bevonden werdt, is my niet gebleeken. Voorts, werden 'er ook eenige beſluiten genomen, ten nadeele der bevelhebberen, die volk naar Engeland bezorgd hadden. De yver van die van Holland, om 't vervoeren van krygsbehoeften ten behoeve des Konings te beletten, werdt, ondertuſſchen, door Strikland, uit den naam van 't Parlement, met openlyke dankzeggingen, erkend (z). De Prins van Oranje onderſteunde, daarentegen, den Koning, met merkelyke ſommen. Ook hielden de meeste Leden der Regeeringe 's Konings zyde, ſchoon zy, voornaamlyk ter oorzaake der tegenkantinge van Holland, nog niet bewoogen konden worden, om hem openlyk te onderſteunen, hoe zeer 'er de Koningin op aanhieldt. Haar heimelyke handel hier te Lande werdt, eerlang, rugtbaar, uit eenen onderſchepten brief aan den Koning, die, eerst in Engeland, en daarna, hier, verſpreid werdt. Van deezen brief (a), en van verſcheiden' ſchimpſchriften en blaauwboekjes bediende men zig, hier, om Karel den I. niet alleen, maar den Prins van Oranje zelven, by veelen, in kleinagting te brengen. Doch de Engeliſche zaaken hebben ons, reeds lang genoeg, bezig gehouden. 't Wordt tyd, dat wy ons keeren tot andere gebeurtenis-

Zyne
Hoog-
heid on-
derſteunt
den Ko-
ning.

(z) Reſol. Holl. II, 13, 17, 23 Sept. 11 Oct. 1642. bl. 228, 229, 233, 289.

(a) Zie den zelven by AITZEMA II. Deel, bl. 846.

nisfen, die, insgelyks, invloed hadden, op het belang van deezen Staat. 1642.

De Fransche wapenen werden, dit jaar, gelukkiglyk, gevoerd in Katalonie en in Roussillon, onder 't beleid van de la Meilleraie en *de la Mothe Houdancourt*. Perpignan viel den eersten in handen, na een beleg van drie maanden. Ondertuschen, was er, in de Lentee deezes jaars, wederom eene samenzweering ontdekt, tegen den Kardinaal de Richelieu. De Markgraaf van Cinq-Mars was 'er hoofd-leider van. De Hertog van Bouillon hadt 'er zig, insgelyks, laten inwikkelen. Cinq-Mars boette den toeleg met den hals. Bouillon bragt 'er 't leeven af, door de voorspraak van zynen Oom, den Prins van Oranje (b): doch hy was genoodzaakt, zyne Stad Sedan af te staan aan den Koning. De Kardinaal overleefde het Verdrag, welk deswege gemaakt werdt, naauwlyks twee maanden. Hy stierf, te Parys, op den vierden van Wintermaand (c). De Koning bezogt hem in zyne ziekte, en beklagde hem eenigszins; doch toonde zig, daarna, niet treurig over zynen dood. Hy hadt het Ryk, eenige jaaren herwaards, genoegzaam alleen geregeerd, doende den Koning besluiten, 't gene hy goedvondt (d). Men was, hier te Lande, bekommerd, dat zyn dood merkelyke verandering maaken zou, in de maatregels van 't Fransche Hof (e). Doch de Kardinaal *Julius Mazarin* volg-

XXVII.
Voor-
spoedder
Fran-
schen in
Katalo-
nie en in
Roussil-
lon.

De Kar-
dinaal de
Riche-
lieu
sterft.

(b) D'ESTRADA. Tom. I. p. 67, 71, 72, 77, 78, 79-85, 83.
AITZEMA II. Deel. bl. 856-865.

(c) Refol. Holl. 13 Dec. 1642. bl. 331. AITZEMA II. Deel,
bl. 852, 853.

(d) Memoir. de Freder. Henri p. 314.

(e) Refol. Holl. 15, 16 Dec. 1642. bl. 330, 340. 17 Jan. 1643.
2 10.

1642. volgde hem op in zyne bedieninge, en in 't bezit van 's Konings gunst. En deeze was zo diep doordrongen van de grondregels zyns voorgangers, dat de staat der zaaken in Frankryk genoegzaam dezelfde bleef (f), zo lang de Koning leefde. Men heeft nog eenen Brief van hem, in Sprokkelmaand des volgende jaars, aan den Prins van Oranje geschreeven, waarin hy zyne Hoogheid van zyne duurzaame agting verzekert (g).

Verdrag
met
Frank-
ryk.

De Heer van Oosterwyk, der Staaten gewoonlyke Gezant in Frankryk, floot, den dertigsten van Lentemaand, te Parys, het gewoone jaarlyksch Verdrag met den Koning: waarby den Staaten wederom twaalfhonderdduizend ponden werden toegestaan. De Koning en de Staaten verbonden zig, elk een Leger van driehontwintigduizend of vyfentwintigduizend man te velde te zullen brengen: waarboven de Staaten nog dertig Oorlogschepen, op de kusten van Vlaanderen, zouden onderhouden (h). Midlerwyl, hadt men, hier, op 't aanhouden der Staaten van Holland, de vendelen van tweehonderd op honderdenvyftig, van honderdenvyftig op honderdentwintig, en van honderdentwintig op honderd koppen verminderd. D'Estrades, herwaards gekomen; om de beweegingen van den aanstaanden veldtogt te bearaamen, toonde zig te onvrede over deeze vermindering, meenende, dat men nu zo veel volks niet zou konnen te velde brengen, als het voorleeden jaar. Doch die van Holland toonden hem aan,

(f) Zie AITZEMA II. Deel, bl. 922.

(g) D'ESTRADE. Tom I. p. 39.

(h) AITZEMA II. Deel, bl. 382.

aan, dat de afgedankte hoofden niet inderdaad onder de vendelen geweest waren; waaruit zy beweezen, dat de Krygsmagt van den Staat op den zelfden voet blyven, en, alleenlyk, minder kosten zou (i). 1643.

Men was hier nog bezig met de voorbereid- XXVIII.
fels tot den veldtogt, toen men berigt kreeg, Dood
dat Lodewyk de XIII, Koning van Frankryk, van Lo-
op den veertienden van Bloeiimaand, overlee- dewyk
den was. Men stelde vast, dat deeze dood mer- den XIII.
kelyke verandering te wege brengen zou, in Koning
de gemeene zaaken van Europa. De Daufyn, van
die zynen Vader, onder den naam van *Lode- Frank-
wyk den XIV*, opvolgde, bereikte nog geene ryk.
vyf jaaren. De Regeering was, geduurende Zyn zoon
zyne minderjaargheid, toevertrouwd aan de Lode-
Koninginne Moeder, eene Dogter van Spanje. wyk de
Gaston, Hertog van Orleans, eenige Broeder XIV.
des overleeden Konings, die nimmer de maat- volgt
regels van Richelieu goedgekeurd hadt, werd hem op.
algemeene Stedehouder der Regente en Hoofd
van den Raad van Regeeringe. Doch de Kar-
dinaal Mazarin was een Lid van deezen Raad.
En de Koninginne Regente verklaarde hem,
nog voor 't einde des jaars, tot eersten Staats-
dienaar: 't welk de voornaame reden was van
het voortzetten des oorlogs, en het vertragen
der Vredehandeling. Het jongste Verdrag,
met Frankryk geslooten, werd, op der Staaten
verzoek, door de tegenwoordige Regeeringe,
bekragtigd (k).

Don Francisko de Melo was, reeds geduu- Slag by
ren. Rocroi.

(i) AITZEMA II. Deel, bl. 882, 896.

(k) Resol. Holl. 15 July 1643. bl. 218. AITZEMA II. Deel,
bl. 894.

1643.

De Prins
van O-
ranje
dreigt
Hulst met
een be-
leg.

Welk
niet
voort-
gaat.

rende de ziekte van Lodewyk den XIII, in 't veld verscheenen, zig latende verluiden, dat hy, zodra de Koning overleeden ware, in Frankryk zou rukken. Ook deedt hy 't, indedaad (1). Doch de Hertog van Enguien leverde hem slag, by Rocroi, op den negenden van Bloeimaand, en behaalde eene volkomen' overwinning op hem, veroverende al het geslucht, de vendels en pakkaadje van den vyand. De Staaten beslooten, zig te bedienen van de verlegenheid, in welke de Spaansche, door deeze nederlaag, gebragt waren. Zyne Hoogheid verzamelde het Leger der Staaten by de Voorneschans, en voerde het, vandaar, op den negentienden van Zomermaand, naar de schans S. Anna, by Hulst. De toeleg was de schans Nasfau aan te tasten, en daarna, 't beleg voor Hulst te slaan. Doch Don Andreas Cantelmo, by wien zig 't overschot der troepen, ontkomen uit de nederlaag by Rocroi, gevoegd hadt, was, midlerwyl, getrokken naar de schans Nasfau: 't welk den aanslag op deeze schans verydelde. Den Hertog van Enguien, na de overwinning by Rocroi, 't beleg geslaagen hebbende voor Diedenhoven aan de Moezel, vondt de Prins geraaden, het ontzet deezer Stad te verhinderen, door het ophouden van den vyand in Vlaanderen. Hy vertrok dan, met het Leger, te schepe, naar Filippine. 't Voetvolk werdt te Asfenede, de Ruitery te Boukhoute gelegd. De vyand hadt zig, ten zelfden tyde, nedergeslaagen, te Selzate, om de Vaart, die van Sas van Gend naar Gend loopt, te dekken. Beide de

Le-

(1) AITZEMA II. Deel, bl. 891.

Legers bleeven in deezen staat leggen, tot dat 1643.
 men tyding kreeg van het overgaan van Die-
 denhoven, welk den Hertoge van Enguien, Dieden-
 den tienden van Oogstmaand, opgegeven hoven
 werdt. De Prins brak, kort hierna, op, met gaat over
 het Leger, en voerde het, te schepe, van Fi- aan de
 lippine, naar Bergen op Zoom; daar hij het Fran-
 Voetvolk in de schepen liet, terwijl de Ruitery schen.
 te Wouw gelegd werdt. De Spaanschen trok-
 ken, ten zelfden tyde, van Selzate naar Ant-
 werpen, zig nederflaande in de Voorsteden.
 Sedert vielen 'er, van tyd tot tyd, gevegen
 voor, tusfchen gedeelten der wederzydiche
 Ruiterye, met ongelyken uitflag. In een dee-
 zer gevechten, gaf de jonge Willem, die, se-
 dert eenigen tijd, tot Generaal der Ruiterye, Gevegt,
 verheeven was, de eerste blyken van dapper- waarin de
 heid. Een Ritmeester, *Krok* genoemd, hadt jonge
 zyne Hoogheid opening gedaan van eenen aan- Willem,
 slag, om eene vyandlyke wagt van twee Zoon van
 kornetten paarden te verslaan, of, zo dit misluk- zyne
 te, hen, en veelligt een gedeelte des vyandly- Hoog-
 ken Legers, in eene hinderlaage te lokken. De heid, de
 Prins liet zig den voorflag gevallen, en gaf zy- eerste
 nen Zoon, verzeld van Stakenbroek, den Graa- blyken
 ve van Styrum, en andere Oversten, 't bevel van dap-
 over de hinderlaage, die, op eene heide, agter perheid
 eenig geboomte, gelegd werdt. *Krok*, met geeft.
 tweehonderd paarden, vooruitgereeden, ont-
 moette de twee Spaansche kornetten, en dreef-
 ze, tot aan de vyandlyke Legerplaats, te rug.
 Straks daarop, raakte het Leger in beweeging:
 Cantelmo zelf stygt te paarde, en beveelt *Don*
Jan de Borgia, de onzen, die nu aan 't wyken

1643. gebragt waren, te vervolgen, zelfs tot voor de poorten van Bergen op Zoom. Krok, naar 't schein, in wanorde, aan 't vlugten staande, lokt de Borgia, eerlang, in de hinderlaage, daar hy, verschrikt op 't gezigt onzer Ruiterye, eerst stil houdt, en toen beweging maakt, om te wyken. Maar de jonge Prins, Stakenbroek vooruit gezonden hebbende, om hem den weg af te snyden, terwyl Styrum hem op zyde zou aantasten, valt hem zelf in den staart, en vervolgt hem, uit al zyne magt. Vyfhonderd Spaansche Muskettiers, afgezonden om de Ruitery te ondersteunen, werden, grootendeels, gedood; de meeste Kapiteinen, zo van dit Voetvolk als van de Ruitery, gevangen genomen, benevens een groot getal van gemeenen. Borgia zelf viel de onzen in handen. In 't wederkeeren, werdt Prins Willem begroet, door zynen Vader, over de behaalde zege, die op den vierden van Herfstmaand voorgevallen was. De veldtogt liep, met deeze ontmoeting, ten einde. Het Leger der Staaten betrok de Winterkwartieren, nog voor het einde van Herfstmaand (m).

Duitsche
Krygs-
zaaken.

Het Leger onder de Graave van Guebriant besteedde een groot deel deezes jaars, met heen en weder trekken door Zwaben, zonder iet te verrigten van belang. Eindelyk, toog het wederom over den Ryn in de Elzas, werwaards het, door de Beierschen, gevolgd werdt. Guebriant, daarna, eenige versterking uit Frankryk bekomen hebbende, keerde te rug over den

(m) Refol. Holl. 17 Sept. 1643. II. 278. Memoir. de Fr. v. Henri p. 315-319. AITZEMA II. Deel, II. 990-997.

den stroom, en sloeg het beleg voor Rotweil. 1643.
Hy sneuvelde in dit beleg. Ook werdt zyn Le-
ger deerlyk geslaagen door de Beierschen. De
Zweeden behaalden, daarentegen, onder Tor-
stenstön en Koningsmark, eenige voordeelen
in Boheeme en Poolen (n).

De binnenlandische oorlog duurde nog in XXIX.
Engeland, en beide de partyen verlooren of Staat der
wonnen 'er by, naar dat de krygskans liep. De zaaken in
Koning en de twee Huizen des Parlements han- Eng-
delden ook, over eene bevrediging; doch land.
zonder vrugt. Het Parlement sloeg wederom
voor, dat men zig met de Vereenigde Gewes-
ten behoorde te verbinden (o). Doch dit ge-
schiedde meer om de genegenheid van Hol-
land en Zeeland te winnen, dan om dat men
verwagt zou hebben, dat 'er iet van worden
kon, zo lang de naauwe gemeenschap met
Frankryk duurde.

In den Haage, vielen geduurige klagten voor Klagten
van Boswell, 's Konings Resident; en van Strik- van Bos-
land, afgezonden van 't Parlement. De eerste well en
nam kwalyk, dat, hier ergerlyke schriften, Strik-
over de Engelsche beroerten, verspreid wer- land, in
den, waarin de Koning in 't ongelyk gesteld ge.
werdt. En, zeker, zyn gedrag tegen de Pres-
byteriaanen, die, in gevoelens en Kerkge-
woonten, na overeenkwamen met de Gere-
formeerden deezer Landen, hadt veelen, hier,
tegen hem ingenomen. Zelfs verzogten de
Zeeuwfche Predikanten, die van brieven van
voorschryving der Staaten van Zeeland voor-
zien

(n) PUFENDORF Zweedfche Hist. 6A. 730. AITZEMA II. Deel,
bl. 943.

(o) RAPIN *Tout.* VIII. p. 405.

1643. zien waren, de algemeene Staaten, niet lang hierna, den bedroefden toestand der Kerken in Engeland en Ierland ter herte te willen nemen: welk verzoek, in kragt, uitkwam, op eene aanpryzing van de zaak des Parlements tegen den Koning. Men beloofde Boswell, tegen het drukken te zullen waaken. Wat Strikland betreft, hy toonde zig nog al te onvrede, dat men den Koning, van hier, met krygsbehoeften, voorzag; en schroomde niet, in zeker ingeleverd Vertoog, wederom te zeggen, dat zulks met kennis van den Prinse van Oranje geschiedde: 't welk, ter algemeene Staatsvergaderinge, zo kwalyk genomen werdt, dat sommigen zyn geschrift een smaadschrift noemden, en voorfloegen, hem, deswege, geregelyk te vervolgen. Men besloot, hem in de Spreekkamer te ontbieden, daar hem gevraagd werdt, of hy last gehad hadt van 't Parlement, om den Prinse van Oranje te beschuldigen. En toen hy zulks staande hieldt, vorderde men hem blyk af van zynen last. Hy beweerde ongehouden te zyn, om dit blyk te toonen, also hy, te vooren, algemeene Geloofs-brieven overgeleverd hadt, op welken men hem hadt gehoord. Nogtans, toonde hy zekeren last, door twee Klerken van 't Huis der Gemeenten getekend, waarby hem bevoelen werdt, te klaagen „ dat twee schepen, „ uit de Duinkerksche Vloot, onder Engelsche Konings vlaggen, gezeild waren naar „ Engeland, met byzondere toelaatinge van „ den Prinse van Oranje.” Doch dit blyk voldeedt den Staaten niet. Zyn Geschrift werdt dan

Strikland
beschul-
digt den
Prinse
van O-
ranje; 't
welk zeer
euvel
genomen
wordt.

dan voor valsch verklaard, en men vondt ge-
 raaden, geene anderen van hem te ontvangen,
 voor dat 'er nieuw besluit op genomen werdt
 (p). Doch hy vervoege zig, sedert, aan de
 byzondere Staaten, met naame aan die van
 Holland en Zeeland (q), daar hy beter ontvan-
 gen werdt. Uit de Vergadering van Holland,
 werden de Afgevaardigden van Dordrecht,
 Leiden, Amsterdam en Hoorn gemagtigd tot
 de Engelsche zaaken (r). Strikland wist zelfs
 te wege te brengen, dat 'er, ook ten behoeve
 van 't Parlement, voorraad van oorloge ge-
 scheept werdt naar Engeland: waarover de
 Koning, in een' Brief van den elfden van Bloei-
 maand, aan de algemeene Staaten klaagde.
 Doch Strikland viel, daarentegen, in Slagt-
 maand, klagtig by de Staaten van Holland,
 dat de Admiraliteit te Rotterdam, een schip,
 met geschut voorzien, aan eenen bewindsman
 des Konings, verkogt hadt (s). Men was hier,
 inderdaad, bekommerd, over de wyze, op wel-
 ke men zig, tuschen den Koning en 't Parle-
 ment, gedraagen moest, zo lang men niet wist,
 wie de magtigste ware. Hier kwam 't, onder
 anderen, van daan, dat men zo lang draalde,
 met het besluit, om een buitengewoon Ge-
 zantschap naar Engeland te zenden, 't welk,
 door Holland eenige maanden tegengehouden
 zynde (t), in 't begin des volgende jaars,
 voort-

1643.

 Hy ver-
 voegt zig
 by Hol-
 land en
 Zeeland.

(p) Refol. Holl. 27 April 1, 5, 6, 7, 8 13, 15 May 1643.
 bl. 135, 143, 150, 151, 158, 159, 165, 173, 176.

(q) Noul. Zeel. 19 Maart 1644. bl. 129. 2 August. 1645.
 bl. 354.

(r) Refol. Holl. 20 May 1643. bl. 181.

(s) Refol. Holl. 27 Nov. 4 Dec. 1643. bl. 362, 374.

(t) Refol. Holl. 22 May 1643. bl. 186.

1643.

Een
Iersch
Gezant
afgewee-
zen.

voortgang hadt. In Oogstmaand, was hier ook aangekomen *Hugo van der Burg*, door de verbonden' Katholyken in Ierland, herwaards gezonden. Doch men vondt niet geraaden hem te hooren. Men deedt hem zelfs aanzeggen, dat hy de Vereenigde Gewesten, binnen vier dagen, zou hebben te ruimen (u).

XXX.

Premien
beloofd,
tot aan-
moedi-
ging der
Kruistog-
ten.

Over de onveiligheid der zee, was, dit jaar, wederom sterk geklaagd. De kaaperyen der Duinkerkeren dedden den onzen veel schade. De Luitenant-Admiraal Tromp kruise wel op de Vlaamsche kusten; doch hy kon niet beletten, dat de Duinkerkers, by donkere maan of andere gunstige gelegenheden, zyner Vloote ontslipten. Ook hadt hy te weinige schepen onder de vlagge: 't welk, door Holland en Zeeland, geweeten werdt aan de andere Gewesten, die zeer agterlyk waren, in het opbrengen van hun beraamd getal van schepen. Men besloot, hierom, in Wynmaand, de kruistogten van byzondere Perfoonen aantemoedigen, door het belooven van aanzienlyke maandgelden en *premiën*, die gevonden zouden worden, uit het middel op het Zout, uit het middel van het Generaliteits klein Zegel, en vooral uit den ophef van een ten honderd van alle inkomende, en een half ten honderd van alle uitgaande goederen. Sedert, werden, in Zeeland, door byzondere Perfoonen, vier schepen uitgerust, om te kruisen. In Holland, namen de Wethouders 't werk by der hand. Te Amsterdam, werden agt schepen in zee gebragt. Te Rotterdam een. In 't Noorderkwartier ook eenigen. Doch de

(u) AITZEMA II. Deel, bl. 877-880, 501, 928-936.

de Zeeuwſche kruisfers deeden den meesten dienst (v). 1643.

Men was, dit jaar, in de byzondere Gewesten, ſterk bezig geweest, met het opſtellen van Berigtschriften voor de gewoonlyke Afgevaardigden ter algemeene Staatsvergaderinge. In den aanvang van den Vereenigden Staat, plagten de algemeene Staaten niet te vergaderen, dan wanneer zy beſchreeven werden, doorden Raad van Staate. Doch ten tyde van den Graave van Leicester, vondt men geraaden, tot vermindering van het gezag des Raads van Staate, waarvan hy het Hoofd was, de Vergadering der algemeene Staaten te veranderen in eene geduurig zittende Vergadering. Sedert, begon deeze Vergadering meer aanzien te krygen dan eenige andere: welk, na 't ſluiten van 't Beſtand, nog merkelyk toenam. De Afgevaardigden der Gewesten deeden veele zaaken af, zonder byzonderen laſt van de Staaten, door welken zy afgezonden waren. Sommigen zaten, jaaren agtereen, eer zy t'huis ontbooden werden: anderen voor hun leeven: al 't welk hun aanzien ryzen deedt. En naardemaal zy, gemeenlyk, gekooren werden, op aanpryzing der Stadhouderen, die hun ook, dikwils, eerlyke en voordeelige dienſten konden doen opdraagen, waren zy, veeltyds, naauwer dan de byzondere Staaten verbonden met de Stadhouders, en gewoon hun zeer naar de oogen te zien (w). De byzondere Staaten hadden, nu en dan, ondervonden, dat men, ter

Raad-pleegingen over het geeven van Berigtschriften, aan de Afgevaardigden ter Generaliteit.

(v) AUTZEMA II. Deel, bl. 900, 918-922.

(w) AUTZEMA II. Deel, bl. 911.

1643. Generaliteit, besluiten nam tegen hunne meening; en nu, veellicht, zo veel reden als ooit, om te vreezen, dat zulks, omtrent de Engelsche zaaken, en omtrent de aangevangen Vredehandeling, geschieden mogt. Hierom, schynt men, in 't byzonder tegenwoordig, gezet' geweest te zyn, op het ontwerpen van Berigtschriften voor de Afgevaardigden ter Generaliteit. In Holland, was men 'er eerst gereed mede. In Gelderland, werdt het, door het Kwartier van Nieuwmegen, eenigen tyd, tegengehouden: doch het ontworpen Berigtschrift, werdt, hier, eerlang, vastgesteld, en door de Afgevaardigden ter Generaliteit beëdigd. In Zeeland, waren de Steden gene- gen, tot het instellen van een Berigtschrift; maar de Heer de Knuit, die den eersten Edele vertoonde, belette, dat 'er eed op gedaan werdt. In 't Stigt, werdt het ook door de Gekoorenen en Edelen tegengehouden; schoon de Stad 'er zig voor verklaard hadt. In Friesland, waren Oostergo en Westergo voor, de Zevenwolden en de Steden tegen een Berigtschrift. In Stad en Lande, zegt elk zyne Hoogheid te behaagen: waarom hier niets beslooten werdt (x). Hoe men 't, in Overyssel, begreep, vind ik niet aangetekend. Doch van elders blykt, dat de tegenwoordige gesteldheid van dit Gewest (y) de meeste Leden voor een Berigtschrift moest doen neigen. By het Berigtschrift voor de Afgevaardigden van Holland vastgesteld, werden deezen verbonden „ de Unie „ van

Voor-
naamste
inhoud
van het

(x) AITZEMA II. Deel, bl. 399.

(y) Zie AITZEMA II. Deel, bl. 914.

„ van Utrecht, en 't gene, wyders, by staats-
 „ wyze besluiten der Gewesten, aan de Ge-
 „ neraliteit verbleeven was, niet te buiten te
 „ gaan; de bevelen der Staaten van Holland
 „ en Westfriesland te agtervolgen; te zor-
 „ gen, dat, zonder uitdrukkelyken last der ge-
 „ melde Staaten, ter Generaliteit, niet ge-
 „ handeld werdt van 't gene de Hoogheid,
 „ Privilegien, geregtigheden en loffelyke ge-
 „ woonte der gemelde Landen aanging; niet
 „ in eed of dienst te zyn van iemant, dan van
 „ de Staaten of van eenige Leden derzelven;
 „ niet te handelen, zonder last der Staaten,
 „ van vrede, bestand, oorlog, verdragen met
 „ andere Mogendheden, van algemeene of
 „ voornaame Oktroijen, waarby Holland
 „ zou konnen benadeeld worden, van 't aan-
 „ neemen of afdanken van Krygsvolk, van
 „ Gezantschappen van aanbelang, van 't stuk
 „ der Munte, van dat der Convooijen en Li-
 „ centen en 't sluiten of openen derzelven,
 „ van 't verleenen van vergiffenis van mis-
 „ daaden tegen den Staat begaan, van kwyts-
 „ schelding van Verbeurdverklaringen, noch
 „ van andere wigtige stoffen, den Staaten van
 „ den Lande betreffende, en ten deele by de
 „ Unie, ten deele by andere gelegenheid, aan
 „ de byzondere Gewesten voorbehouden. Zy
 „ moesten, in tegendeel, den Staaten of der-
 „ zelfver Gekommitteerde Raaden terflond
 „ kennis geeven, wanneer zulke zaaken op
 „ het tapyt gebragt werden: voorts, geene
 „ goederen ter Generaliteit verkoopen of
 „ belasten, dan na voorgaande Petitie des
 „ Raads van Staate en daarop gevolgde be-

1643.

Berigt-
 schrift
 voor de
 Holland-
 sche Ge-
 deputeer-
 den ter
 Generali-
 teit,

1643.

„ williging der Staaten: de inkomsten der Generaliteit laten onder bewind van den Raad van Staate; geen Regtsgebied aan zig neemen, zelfs niet by *Commissie* of *Delegatie*, over zaaken, tussehen personen, die binnen de Vereenigde Gewesten woonden, voorkomende; maar dezelve, voor zo veel ze de Generaliteit aangingen, wyzen aan den Raad van Staate, of aan de Kollegien ter Admiraliteit; zaaken, waarin *Revisie* verzogt wordt, alleenlyk uitgenomen: zy moesten geene uitvoering van vonnissen, by eenige Generaliteits Kollegien of Regters geewezen, beletten: voorts, den Staaten kennis geeven van 't gene ter Generaliteit voorviel; goed verstand met dezelve houden, of in derzelver afzyn met derzelver Gekommitteerde Raaden, en in zaaken, het Land in 't gemeen of de Provincie, in 't byzonder betreffende, met niemant anders, dan na alvorens hunnen pligt by de Staaten of Gekommitteerde Raaden gedaan te hebben: ook geene inbreuk doen op de Berigtschriften van den Raad van Staate en Kollegien ter Admiraliteit.” Op deeze en weinige andere punten, waren de Afgevaardigden wegens Holland gehouden den eed te doen (2). De Edelen hadden zig ernstig verklaard tegen het vaststellen van dit Berigtschrift. En de Heer van Matheues, wegens Holland zitting hebbende ter Generaliteit, weigerde, rondelyk, den eed af te leggen. De andere Afgevaardigden deden dien

(2) Zie Groot-Plakaatb. III. Deel, II. 89. en AITZENA II. Deel, bl. 910.

dien egter, en ik meen, dat hy, sedert, altoos gevorderd en afgelegd is. Wy hebben te langer op het ontwerp en op den inhoud van dit Berigtschrift stilgestaan, om dat 'er de natuur onzer Regeeringe en de Hoogheidder byzondere Gewesten uit af te neemen is. Nu staan ons, voor 't sluiten van dit Boek, nog eenige byzonderheden te melden, die niet zo bekwaamlyk, in het voorig gedeelte der Geschiedenisle, hebben kunnen ingelyfd worden.

De traagheid der byzondere Gewesten, in 't opbrengen van hun aandeel in de gemeene lasten, bleef, sedert eenige jaaren, de gemeenste oorzaak van onderling misnoegen onder de bondgenooten. De Raad van Staate was, reeds in den jaare 1638, door de algemeene Staaten, gelast, om Gelderland, door geregtelyke middelen, tot het voldoen eeniger agterstallen, te noodzaaken. Men maakte, ten zelfden tyde, veel werks, om dit Gewest te doen bewilligen in een algemeen Plakaat op den ophef der gemeene middelen over alle de Provinciën: waartoe de Gelderschen niet te brengen waren. De drie Kwartieren van Gelderland verschilden ook, onderling, over het aandeel, dat elk hunner in de gemeene lasten te draagen hadt, waarover zyne Hoogheid, eindelyk, uitspraak deedt, in Bloeimaand des jaars 1642: welke uitspraak nader verklaard werdt, in Louwmaand des volgenden jaars, en in Grasmaand des jaars 1644 (a): doch met dit alles werden de geschillen nog niet volkomenlyk bygelegd. Met Utrecht, Friesland en Overysfel,

1643.

XXXI.
Traagheid van verscheiden Gewesten in 't opbrengen van hun aandeel in de gemeene lasten.

(a) AITZEMA II. Deel, bl. 532, 552, 591, 824, 897, 974.

1543

Twist
tusſchen
Gronin-
gen en
de Om-
melan-
den.

fel, was men ook nog oneenig, over het aan-
deel in de gemeene lasten en het voldoen ee-
niger agterſtallen. Ook hadt men, in Fries-
land, de handen vol werks, aan het vastſtellen
van eenen bekwaamen vorm van Regeeringe
en van de wyze van ſtemminge tot Gemagtig-
den op de Landſchapsvergaderinge (*b*), waar-
van wy, reeds by eene andere gelegenheid, in
't voorbygaan, gewaagd hebben. Op 't einde
des jaars 1641, deedt de Generaliteits Reken-
kamer verſlag van den ſtaat der afrekeningen
met de byzondere Geweſten, die verre van vol-
komen waren (*c*). In het Geweſt van Stad en
Lande, duurde de twist nog, tuſſchen de Stad
en de Ommelanden. De algemeene Staaten
hadden, reeds in 't jaar 1638, Gemagtigden
derwaards gezonden, om de geſchillen by te
leggen. Ook deddenze 'er wederom, gelyk
meermaalen voorheen, eene uitspraak op. Doch
men hieldt 'er zig niet aan. Die van de Old-amp-
ten, over welken de Stad byzonder Regtsge-
bied oordeelde te hebben, hielden de zyde der
Ommelanden, waaruit veel moeite rees met de
Stad (*d*). In 't jaar 1640, werdte eene nieuwe
uitspraak gedaan, door Regters, van wege de
algemeene Staaten gemagtigd; doch zy was zo
vrugteloos, als de voorigen. Nadat men den
Prins van Oranje tot Stadhouder gekooren hadt,
ontſtondt 'er een ander geſchil, ter gelegenheid
dat die van de Stad Burgemeester Eifinga, die
zo ſterk voor Graave Willem geyverd hadt,
tot

(*b*) AITZEMA II. Deel, bl. 532-534, 581-586, 591, 667, 731-736, 743.

(*c*) AITZEMA II. Deel, bl. 781.

(*d*) Zie Bewys van de Vryheid der Oldampten, gedr. 1640.

tot een Lid van der Hoofdmannen-Kamer, ge-
 kooren hadden, waartegen de Ommelanden
 zig ernstelyk verzetteden. Doch de Gemag-
 tigten der algemeene Staaten hielden hem de
 hand boven 't hoofd. De Stad, door den tyd,
 meer gezags winnende, bestondt, in Sprok-
 kelmaand deezes jaars 1643, het Landschaps-
 Huis, met Krygsvolk, te doen bezetten, en
 den Overste te belasten, dat hy aan sommigen
 uit de Ommelanden den ingang zou hebben te
 weigeren. Eenigen wisten egter, tegen de uit-
 komende Boden indringende, in de Vergade-
 ring te raaken. Men noodzaakte *Beernd Koen-
 ders van Helpen*, die, wegens de Ommelanden,
 zitting hadt ter Generaliteit, afstand te doen
 van deeze zyne waardigheid. Doch 't geweld,
 door die van de Stad, by deeze gelegenheid,
 gebruikt, werdt zo hoog genomen, door de
 Ommelanden, dat zy de Landschaps-Verga-
 deringen in de Stad weigerden by te woonen.
 Ook stonden de algemeene Staaten den Om-
 melanden, by voorraad, toe, buiten de Stad en
 afzonderlyk byeen te komen; gelyk zy, twee
 of drie jaaren agtereen, deden. De Majoor,
Adam Heerd, die 't Landschaps-Huis bezet ge-
 houden hadt, werdt, onder een geleide van
 soldaaten, naar den Haage gebragt; doch haast
 op vrye voeten gesteld. 't Geschil werdt ein-
 delyk, in Sprockelmaand des jaars 1645, be-
 flist, door zyne Hoogheid en Gemagtigten
 der algemeene Staaten. Doch de Stad verklaar-
 de, zig niet te kunnen onderwerpen aan dee-
 ze uitpraak (e). Wy zullen, hierna, aanteke-
 nen,

(e) ANTZEMA II. Deel, bl. 532, 562 enz. 665, 702, 717, 769,
 928, 969, 972. III. Deel, bl. 65.

1643. nen, hoe 't verder met deeze zaak afliep. Ondertusſchen, merkten onpartydigen aan, dat het Gewest van Stad en Lande te beklaagen was, om dat het maar twee ſtemmen hadt; als waaruit volgde, dat men elkanderen, ter Landſchaps-Vergaderinge, niet kon overſtemmen, en de minſte geſchillen tuſſchen de Stad en de Ommelanden onafgedaan moesten blyven. Men zou, naar ſommiger oordeel, dit gebrek in den ſtaat der Regeeringe hebben kunnen verbeteren, als men het Landſchap Drente by zig genomen, en aan het zelve eene derde ſtem ten Landdage gegeven hadt, waartoe te meerder reden ſcheen, om dat, uit oude bewyſſtukken, bleek (*f*), dat Groningen op Drentſchen grond gelegen was (*g*). Doch Stad en Lande heeft nimmer kunnen goedvinden, het opperſt gezag over de Provincie met eenig ander Landſchap te deelen.

xxxii. De Heſſiſche troepen, die zig, gelyk wy Oost-
frieſche
zaaken. te vooren verhaalden, in den jaare 1637, in Oostfrieſland, hadden nedergeſlaagen, bleeven 'er, nog eenige jaaren. De Landgraavin hadt, ondertuſſchen, eenen ſtilſtand van wapenen geſlooten met den Keizer, en men vreesde, hier, dat zy vrede zocht, en veelligt de ingenomen' Plaatsen den Keizerschen zou overleveren. De Koning van Frankryk en deeze Staat zогten haar de Vrede met den Keizer, op 't kragtigſt, te ontraaden; en zy bediende zig van de gelegenheid, om in Oostfrieſ-

(*f*) Zie II. Deel, bl. 154, 228.

(*g*) Zie Verv. op 't Leeven van de Groot. bl. 259.

friesland te blijven, zo lang zy zig, naar deezē raad, gedroeg. De Stenden van Oostfriesland drongen, in den Haage, sterk op de ontruiming, zynde de inlegering slegts voor zes maanden vergund; doch men wees hen aan de Landgraavinne, die verklaarde, niet te kunnen vertrekken, zo lang de reden, waarom zy zig in Oostfriesland gelegerd hadt, nog stand greep. Zy voer, ondertusfchen, voort, in haaren heimelyken handel met den Keizer, en verwekte, hierdoor, zo groot een' argwaan, dat sommigen, in Herfstmaand des jaars 1638, voorfloegen, om haar, te Groningen, alwaar zy zig toen onthieldt, in verzekering te neemen. Doch deeze argwaan verdween, door den tyd, geheellyk. De Landgraavin, een Verdrag met Frankryk geslooten hebbende (h), hervatte de vyandlykheden tegen de Keizerschen en Spaanschen. Zy voegde, eerlang, een deel haarer troepen by die van Guebriant, gelyk wy, te vooren, hebben aangemerkt, terwyl het overig deel in Oostfriesland bleef. In 't jaar 1639, waren 'er Gemagtigden van den Graave en van de Stenden van Oostfriesland in den Haage gekomen, om over de ontruiming en over eenige andere punten te handelen, welke handeling, in 't volgende jaar, hervat werdt. De algemeene Staaten deden, in 't jaar 1642, eerst uitspraak (i), over de wyze, waarop het Landschap zou moeten beschermd worden; volgens welke uitspraak, het gezag over 't Krygsvolk ver-

1643.

(h) Zie het by AITZEMA II. Deel, bl. 645.

(i) Zie dezelyc by AITZEMA II. Deel, bl. 319.

1643

verdeeld werdt, tusfchen den Graave en de Stenden. Doch de Stenden namen 'er geen genoegen in, alzo zy, ter oorzaake van het Huwelyk, welk tusfchen den Zoon des Graaven en de Dogter des Prinzen van Oranje geflooten was, alles, wat van de algemeene Staaten kwam, verdagt hielden. De verfchillen over dit en andere punten bleeven, derhalve, duuren. In Lentemaand des jaars 1643, kwamen de Gemagtigden van den Graave en de Stenden wederom klaagen in den Haage, over de Hefifche inlegering, die, in plaats van zes maanden, nu reeds zes jaaren geduurd hadt. Men deedt, deswege, ver-
toogen aan de Landgraavinne, welke goede woorden gaf; doch, desonaangezien, de gewoonlyke brandfchatting, in Oostfriesland, ten fcherpfte, deedt invorderen. 't Klaagen hieldt dan aan, tot dat de Graaf van Oostfriesland, in Zomermaand des jaars 1644, twee kornetten paarden en negen vendelen knechten, afgedankt door de algemeene Staaten, met goedvinden van zyne Hoogheid, doch buiten kennis der Regeeringe, in zynen dienst nam, en naar Aurik zondt. De Landgraavin, toen befpeurende, dat men toefleg maakte, om haar het Landfchap te doen ruimen, trok al haare magt aldaar byeen; 't welk den Keizerfchen te fchooner fpel gaf. Ook verfterkte zy Jemmingen in Reiderland. De Stad Embden en eenigen uit de Ridderfchap begonden vast argwaan op te vatten, over 't werven van den Graave, en waren bedugt, dat hy, de Hefifchen verdreeven hebben-

bende, hen t'eenemaal onder de knie zou 1643:
zoeken te krygen. De algemeene Staaten, o-
vereenkomstig met den zin van zyne Hoog-
heid, lieten der Landgraavinne weten, dat
zy 't versterken van Jemmingen, met gee-
ne goede oogen, zouden konnen aanzien. Doch
Frankryk en Zweeden hielden de zyde der
Landgraavinne. Ook zagen de Staaten van
Holland Embden niet gaarne geheellyk on-
der 's Graaven magt. Men zondt dan Ge-
magtigden van hier naar Oostfriesland, om
de zaak, door onderhandeling, by te leggen.
Midlerwyl, raakten de Hessische en Graaflyke
knegten, nu en dan, handgemeen; niet zon-
der verlies van de eene en de andere zyde.
De Gemagtigden der Staaten bemiddelden,
eindelyk, den twist, in Wynmaand. 's Graa-
ven manschap, reeds tot tweeduizend aan-
gegroeid, werdt op agthonderd verminderd.
De brandschatting der Landgraavinne, die,
federt eenigen tyd, geweldiglyk verhoogd
was, werdt op elfduizend Ryksdaalers ter
maand vastgesteld. Voorts, zou 'er, tus-
schen de Hessen en Oostfriezen, een stilstand
van wapenen zyn tot den laatsten van Len-
temaand des jaars 1645; die, daarna, tot den
laatsten van Sprokkelmaand des jaars 1646,
verlengd werdt. De Graaf en de Stenden
drongen, ondertuschen, geduuriglyk aan op
de ontruiming der Hessischen (*k*); die eg-
ter niet geschiedde, voor dat de Vrede, in
Duitsch-

(*k*) AITZEMA II. Deel, bl. 530, 553, 644, 727, 818 221,
822, 869, 891, 970, 1002. III. Deel, bl. 41, 93, 103.

1643. ————— Duitschland en in de Nederlanden, hersteld was. Het ontvouwen van den aanvang en uitslag der gewigtige handeling over deeze Vrede zal de hoofdstof zyn van het volgende Boek.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VIER-ENVEERTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

- I. *Aanleiding tot de Munsterſche Vredehandeling. Handeling der Franschen, in den Haage. Verdrag met Frankryk. Verbond van Borgtocht. De Franschen verzoeken vrye Godsdienst-oefening voor de Roomschegezinden.* II. *Grevelingen belegerd, door de Franschen. Fredrik Henrik veroverd Sas van Gend.* III. *Opſtand der Portugeezen, in Brazilen op S. Thomé. Graaf Joaſ Maurits keert te rug uit Brazil. Tocht naar Kambodia.* IV. *Gezantſchap naar Engeland. Keert, vrugteloos te rug. 't Parlement klaagt 'er over.* V. *Zyne Hoogheid dringt op vermeerdering van Krygsvolk. Holland kant 'er zig tegen.* VI. *Onlusten in 't Noorden. Gezantſchap naar Zweeden en Deenemarke. Toerusting ter zee. Verdrag met Deenemarke.* VII. *Verdrag met Frankryk. De Franschen winnen Mardyck en Borbourg. Aanſlag op Antwerpen mislukt.* VIII. *Krygsbedryven der Franschen. Tweede toeleeg op Antwerpen verydeld. Hulst veroverd. Mardyck verlooren.* IX. *De Spaanſchen zoeken de Staaten aan, tot byzondere handeling. Titels en rang der Gevolmagtigden op de Vredehandeling.*

ling. X. Zyne Hoogheid stremt het vertrek der Staatsche Gevolmagtigden. XI. Staat van de verschillende belangen der handelende Mogendheden te Munster en te Osnabrugge. XII. Voorbereidsels tot de Munstersche Vredehandeling. De Staatsche Gevolmagtigden komen te Munster. XIII. Gerugt eener afzonderlyke handeling, tuschen Frankryk en Spanje. Argwaan op zyne Hoogheid. XIV. Handeling te Munster, over een Bestand. De Franschen zoeken de handeling te stremmen. Hunne twist met de Staatschen. Byzondere handeling van de Knuit. XV. De Prins trekt te velde. Verdrag wegens Antwerpen. Venlo vergeefs belegerd. XVI. Gevegt tuschen een Staatsch Oorlogschip en zeven Duinkerkers. XVII. De Keurvorst van Brandenburg trouwt met de oudste Dogter van den Prins van Oranje. XVIII. De Prins wordt zeer zwak. Hy raadt tot vrede. Hy sterft. Zyn uiterste wil en kinderen. XIX. Zyne afbeelding. XX. WILLEM DE TWEEDE wordt Kapitein en Admiraal-Generaal. Verschil over de opdragt van 't Stadhouderschap van Holland en Zeeland. XXI. Beweegingen te Dordrecht. XXII. Vervolg der Vredehandeling. De Staatschen zoeken Frankryk en Spanje te bevredigen. Handel van Servien, in den Haage. De Prins zendt krygsvolk naar de grenzen. XXIII. Ontwerp der Vrede tuschen Spanje en de Staaten. Verbond van Borgtocht met Frankryk. XXIV. Vervolg der Handeling, te Munster. De Franschen houden het tekenen der Vrede tegen. Inval in de Landen van Overmaaze. XXV. De Munstersche Vrede wordt getekend. Inhoud van 't Verdrag van Vrede. Afgezonderd punt, wegens den Koop-

Koophandel. XXVI. Aanmerkingen over het Munsterfche Verdrag. XXVII. Byzondere Verdragen; tusfchen den Koning van Spanje en het Huis van Oranje. XXVIII. Misnoegen van 't Fransche Hof, over 't sluiten der Vrede. Scherpe aanspraak van de la Thuillerie. Holland ontwerpt 'er een antwoord op. XXIX. Zeeland en Utrecht weigeren het Munsterfche Verdrag te bekragtiigen. Verdediging van het sluiten der Vrede, zonder Frankryk. XXX. Verschil over het vyfenvoertigfte punt van 't Verdrag. XXXI. De Gewesten besluiten, met vyf stemmen, tot het bekragtiigen der Vrede. Utrecht bewilligt 'er, eindelyk, toe. De Vrede wordt afgekondigd. XXXII. Zeeland neemt de Vrede aan. XXXIII. Schets van 't gene 'er, te Munster en te Osnabrugge, verder gehandeld en geslooten werd.

De heimelyke Vredehandeling te Turnhout, tusfchen de Spaanfchen en deelen Staat, in den jaare 1636, zynde afgebroken (*a*), hielden de Spaanfchen aan by den Paus, *Urbaan den VIII*, dat hy den Koning van Frankryk tot vreedzaame gedagten wilde beweegen. 's Pausen Nuncius deedt 'er, terftond, eenige opening van aan 't Fransche Hof, en, in Grasmaand des gemelden jaars, kreegen 'er de algemeene Staaten kennis van, door den Franschen Gezant Charnacé, die te gelyk verklaarde, dat de Koning, zyn meester, den Nuncius aangezeid hadt, niet zonder zyne Bond-

1643.

I.
Aanleiding tot de Munsterfche Vredehandeling.

(*a*) Zie hier voor, bl. 216.

1643. genooten van vrede te kunnen handelen. Beide Lodewyk de XIII. en de Staaten toonden zig egter genegen, tot het hervatten der Vredehandeling; waartoe de Stad Keulen benoemd werdt (*b*). Men vondt, ondertusfchen, zo veele zwaarigheid, in het geeven en ontvangen van Vrygeleibrieven (*c*), dat de byeenkomst te Keulen, hierdoor, eenen geruimen tyd, werdt uitgesteld. In de Lente des jaars 1638, werdt voorgeslaagen, dat men, te Hamburg of te Lubek, tusfchen den Keizer en Zweeden, in 't byzyn van eenen bewindsman van Frankryk; en te Keulen, tusfchen den Keizer en Frankryk, in 't byzyn van eenen bewindsman van Zweeden, handelen zou (*d*). Ook begon men, federt, de onderhandelingen. 's Pauzen Gezant *Ginetti* woonde ze by. Doch alzo het werk traaglyk voortging, verdroot hem, eindelyk, langer, te toeven, te Keulen (*e*). De opftand in Katalonie en in Portugal deedt Filips den IV, daarna, zo fterk haaken naar vrede, dat hy Frankryk aanzogt tot een byzonder Verdrag. Volgens een der voorwaarden van het zelve, zouden de Staaten verplicht worden, om Brazil af te ftaan aan Spanje. Doch de Kardinaal de Richelieu wees de onderhandeling af, voorgeevende, dat de Staaten niet te beweegen zouden zyn, tot den gevorderden afstand, en dat de Koning niets fluiten zou, zonder zyne Bondgenooten te begrypen in 't Verdrag.

(*b*) AITZEMA II. Deel, bl. 325, 326.

(*c*) AITZEMA II. Deel, bl. 409, 411, 423.

(*d*) AITZEMA II. Deel, bl. 578.

(*e*) *Negotiat. Secret. pour la Paix de Munster & d'Osnabr. Tom. I. p. 229.*

drag. De Fransche Gezant *Claude de Mesmes*, 1643.
Graaf d'Avaux, te Hamburg, in onderhandeling
 getreden met Zweeden, over 't gene men,
 als voorwaarden van de aanstaande algemeene
 Vredehandeling, zou hebben te vorderen,
 floot, aldaar, op 't einde des jaars 1641, een
 Verdrag met 's Keizers Gemagtigde, *Koenraad*
van Luntzow, waarby men, wegens 't stuk der
 Vrygeleibrieven, overeenkwam, en Munster
 en Osnabrugge in Westfaale, tot Plaatsen der al-
 gemeene Vredehandeling, vaststelde. De Re-
 geeringe van Zweeden gaf haare toestemming,
 terstond, aan dit Verdrag. Doch Keizer Fer-
 dinand de III. draalde eenen geruimen tyd,
 eer hy 't goedvondt te bekrachtigen. Hy deedt
 het egter, eindelyk (f). Men noemde twee
 Plaatsen tot de handeling, om dat de Zweeden
 's Pausen bemiddeling niet aangenomen had-
 den, en de Paus ook niet goedvondt te han-
 delen met Mogendheden, die zig van de gemeen-
 schap zyner Kerke hadden afgezonderd. Men
 kwam, hierom, overeen, dat de Zweeden en
 de Protestantfche Ryksvorsten, te Osnabrugge,
 en de Roomsche-Katholyken, te Munster, by-
 eenkomen zouden. De algemeene Staaten kree-
 gen, door den Geheimschryver *Braslet*, die de
 zaaken van Frankryk in den Haage waarnam,
 by tyds, kennis van de beraamde schikkingen.
 Ook werden zy verzogt, Gevolmagtigden te
 willen zenden, op de algemeene Vredehande-
 ling (g). Doch het geheele volgende jaar ver-
 liep, zonder dat men, hier, desaangaande, eenig be-

(f) AITZEMA II. Deel, bl. 759-761.
 (g) Resol. Holl. 20 Sept. 1641. bl. 252. Zie ook AITZEMA
 II. Deel, bl. 855.

1643. besluit nam (*h*). Ook kwamen de vereischte Vrygeleibrieven niet herwaards, voor den aanvang deezer jaars 1643. Men tradt toen, ter algemeene Staatsvergaderinge, tot het raadpleegen op de benoeming van Gevolmagtigden, en tot het ontwerpen van een Berigtichrift voor dezelve. Doch alzo het Fransche Hof geenen grooten haast maakte, met het afzenden van Gevolmagtigden, schoon men den Zweeden beloofd hadt, dat zy, in Hooimaand, te Munster, zouden zyn, werdt, ook hier, dit gantsche jaar, niets afgedaan (*i*). De Klasfis van Walcheren, verneemende, dat, by de Staaten van Zeeland, geraadpleegd werdt op de Vredehandeling, hadt, te vooren al, verzogt, dat hunne Edele Mogendheden geliefden te zorgen, dat 'er niets vastgesteld werdt, ten nadeele der Hervormde Leere; en voor bescheid bekomen, dat men, hierop, reeds naar behooren gelet, en vrugtbaarlyk beslooten hadt (*k*). Midlerwyl, hadt de Keizer de Kreitsen en Ryksvorsten beschreeven te Frankfort, om aldaar eenige voorbereidsels te maaken, tot de algemeene Vredehandeling. Op deeze byeenkomst, werdt zeer getwist, of men ieder Ryks Lid op de Vredehandeling toelaaten zou, of niet. De Keurvorsten beweerden, dat men hun alleen de Vredehandeling behoorde toe te vertrouwen. De Gemagtigden der Kreitsen en Ryks-Steden hielden, daarentegen, staande, dat

(*h*) Resol. Holl. 30 Jan. 1642. bl. 31.

(*i*) Resol. Holl. 13 Febr. 12, 31 Maart, 17, 25 April, 11, 13 May, 13, 25 July 1643. bl. 33, 62, 104, 106, 119, 132, 170, 171, 172, 209, 214. AITZEMA II. Deel, bl. 284.

(*k*) Nout. Zeel. 9 July 1643. bl. 241.

dat zy, in eenen handel, waarby zy zo veel belang hadden, behoorden gekend te worden (l). 1643.
De byeenkomst te Frankfort, die tot in 't volgende jaar duurde, strekte meer tot verdraag dan tot bevordering der algemeene Vredehandeling. Nogtans, dreeven de Leden des Ryks, geholpen, door Frankryk en Zweeden, eindelyk, door, dat men hunne Gemagtigden, op dezelve, toeliet (m).

Ondertusfchen, waren, tegen 't einde des jaars 1643, in den Haage aangekomen Claude de Mesmes, Graaf d'Avaux, en Abel Servien, Graaf de la Roche, Gevolmagtigden van Frankryk op de Munsterfche Vredehandeling (n). Zy werden, met veele staatfie, ingehaald, waarop d'Avaux zonderling gezet was, hebbende hy zelfs, onder de hand, laten verzoeken, dat de klokken geluid, en de fchuttery in de wapenen gebragt mogt worden, gelyk te Rotterdam gefchied was; hoewel dit, door de Wethouderschap van den Haage, heufchelyk, werdt afgeflaagen. Maar de jonge Prins kon niet voorby, hen, met een groot getal van koetsen, te gaan ontmoeten buiten den Haage (o). Zy hadden last, om de Staaten aan te maanen, tot het zenden van Gevolmagtigden naar Munster, en om vooraf eenige punten te beraamen, welken tot bevordering der Vredehandeling zouden kunnen dienen. In 't byzonder, handelden zy,

De Gevolmagtigden van Frankryk begeeven zig naar Munster.

Hunne hande-

(l) Negotiat. Secret. Tom. I. p. 365. Tom. II. P. I. p. 106.

(m) Negotiat. Secret. Tom. I. p. 246, 277, 289, 304, 327, Tom. II. P. I. p. 119, 127, 132.

(n) Memoir. de Freder. Henri p. 319. AITZEMA II. Deel, bl. 386.

(o) Brief van N. Reigersb. in 't Verv. op 't Leev. van de Groet. bl. 349.

1643. zy, eenen geruimen tyd, over een Verbond
tusschen Frankryk en deezen Staat, waarby
ling in men zig verpligten zou, om elkanderen borg
den Haa te staan, voor de onderhouding van de Vrede
ge. of het Bestand, welk men met Spanje zou slui-

1644. ten. Ook raadpleegden ze met den Prinse van
Oranje, en met eenige Leden der Regeerin-
ge, over de bewegingen van den aanstaanden
veldtogt. De titel en rang, welken men aan de
Gevolmagtigden van deezen Staat op de Vre-
dehandeling dagt te geven, kwam, insgelyks,
in overweeging; doch desaangaande werdt niets
uitdrukkelyks vastgesteld. Maar 't jaarlyksch
Verdrag van onderstand werdt, op den negen-
entwintigsten van Sprockelmaand, geslooten in
den Hage. Lodewyk de XIV. verbondt zig,
in het zelve, by raade der Koninginne Regente
„ om de Staaten, dit jaar, met de gewoon-
„ lyke twaalfhonderdduizend ponden, te on-
„ dersteunen. De beide partyen beloofden,
„ wederom, een Leger van drie-entwintigdui-
„ zend of vyfentwintigduizend man te velde
„ te zullen brengen, tegen het midden van
„ Bloeiamaand ten langste. Voorts, zouden
„ de Staaten dertig Oorlogschepen onderhou-
„ den op de Vlaamsche kusten, en 's Konings
„ Legers den vryen overtogt laten, te Maas-
„ tricht, over de Maaze, en te Wezel, over
„ den Ryn (p).” Het Verbond van * Borgtogt
werdt, op den eersten van Lentemaand, gesloo-
ten. Men beloofde by het zelve „ geen Ver-
„ drag met Spanje te zullen sluiten, dan met
„ gemeene bewilliging. Zeifs zou de een den
„ han-

Verdrag
met
Frank-
ryk, we-
gens den
aanstaan-
den veld-
togt.

Verbond
van Borg-
togt met
Frank-
ryk.
* Gaa-
sdrift.

(p) Zie AETZEMA II. Deel, II. 960.

„handel met Spanje niet meer dan de ander
 „mogen vorderen. Men zou elkanders belan-
 „gen op de Handeling, wakkerlyk, voorftaan,
 „en in 't byzonder de voordeelen, welken
 „men in den oorlog bevogten hadt, zoeken
 „te behouden. Zo de Vrede of het Bestand,
 „welk men fluiten mogt, van 's vyands zyde
 „gefchonden werdt; of zo 't Bestand ten ein-
 „de liep, zonder verlengd te zyn, zou men,
 „gelykelyk, den oorlog wederom beginnen.”
 Wyders, verklaarden de Staaten, federt „te
 „houden voor ingevoegd in dit Verdrag, dat,
 „zo de Koning Vrede maaken mogt, en de
 „Staaten alleenlyk Bestand, hy zig verbondt,
 „om, twee jaaren voor 't uitgaan van 't Be-
 „ftand, de verlenging van het zelve te bevor-
 „deren, of, na dat het geëindigd zou zyn, in
 „openbaaren oorlog te treden met Spanje;
 „waarna men geene Vrede fluiten zou, dan
 „met wederzydsche bewilliging (q).” Doch
 de Regeering van Frankryk maakte zwaarig-
 heid, om in dit punt, zynde het *negende* in ge-
 tal, te bewilligen. Omtrent dit Verbond van
 Borgtogt, viel iet byzonders voor, welk hier
 verdient gemeld te worden. Men kreeg, in
 Zomermaand, kennis, dat de Spaansche Ge-
 volmagtigden op de Vredehandeling een af-
 fchrift van het zelve, zo zy voorgaven, in Hol-
 land, hadden weeten te bekomen. Ten zelf-
 den tyde, verftondt men ook, dat iemand vier-
 duizend Ryksdaalers getrokken hadt, om het
 jongfte Verdrag met Zweeden, waarvan wy
 hier-

1644.

Waarvan
 de Spaan-
 fchen een
 Affchrift
 beko-
 men.

(q) Zie AITZEMA II. Deel, bl. 961. Negotiat. Secret. Tom.
 I. p. 132. Tom. II. P. I. p. 190.

1644.

D'Avaux
verzoekt
vryheid
van
Gods-
dienst
voor de
Roomsch-
gezinden.

hierna zullen gewaagen, mede te deelen, daar 't niet behoorde. Den Gekommitteerden Raaden werdt, terstond, verzogt, hierop onderzoek te doen (*r*); doch wat zy ontdekten, vind ik niet aangetekend. Weinige dagen na het sluiten van dit Verbond, vertrokken de Fransche Gevolmagtigden naar Munster. Voor hun vertrek, deden ze, by monde van den Graave d'Avaux, ter algemeene Staatsvergaderinge, een verzoek om vryheid van Godsdienstoeffening voor de Roomschgezinden deezer Landen, in byzondere huizen (*s*). Doch de Staaten namen dit verzoek zeer euvel, in de tegenwoordige omstandigheden. Te meer, om dat het voordraagen van het zelve den Gezanten, in byzondere handelingen met der Staaten Gemagtigden, ernstelyk, ontraaden was. Ook antwoordden hunne Hoog-Mogendheden „ dat „ zy geheel niet gezind waren te voldoen aan „ het gedaan verzoek; maar in tegendeel, door „ vernieuwing der voorige Plakaaten, dagten „ te waaken tegen de toeneemende stoutigheden der Pausgezinden; die zig niet verge- „ noegden, met hun geweeten in stilheid te „ voldoen; maar, op verscheiden' Plaatsen, „ openbaare ergernis gaven, Kerkelyke Re- „ geering invoerden, en, in hunne gebeden „ zelve, toegenegenheid toonden tot den Ko- „ ning van Spanje, een' erfvyand deezer Lan- „ den (*t*).” Op deeze wyze, werdt een ver-
zoek,

(*r*) Resol. Holl. 20, 22 Juny 1644. bl. 155, 158.

(*s*) Negotiat. Secret. Tom. I. p. 193.

(*t*) AITZEMA Vredchand. bl. 175. AITZEMA II. Deel, bl. 965. Negotiat. Secret. Tom. I. p. 238-241. Tom. II. P. I. p. 38, 197.

zoek, geschied, voornaamlyk, om den Paus en der Fransche Geestelykheid genoeg te geven, door de Staaten, afgeslaagen. Men vreesden, met reden, onder het gemeen en de Predikanten, hier te Lande, ruim zo veel misnoegen te zullen verwekken, door het inwilligen van het zelve, als men, aan het Fransche Hof, over het afwyzen, stondt op te vatten. Onder tusschen, leide het doen van dit verzoek, welk Servien niet goedgekeurd hadt, den eersten grond der verwydering, tusschen hem en d'Avaux, die, de gantsche Vredehandeling door, geduurd heeft (u). Ook veroordeelde de Kardinaal Mazarin het verzoek, welk d'Avaux gedaan hadt. Hy verstondt, naamlyk, „ dat het den Roomschen geen voordeel doen „ kon, en de zaaken des Konings, ondertus- „ schen, merkelyk benadeelen zou; also de „ Staaten en de Prins van Oranje zelf van „ maatregels zouden moeten veranderen, om „ zig niet verdagt te maaken, als of zy 't, in „ dit stuk, met Frankryk eens waren (v).”

Kort na 't vertrek der Fransche Gezanten naar Munster, tradt zyne Hoogheid, eerst met de la Thuillerie, en daarna, met d'Estades, in onderhandeling, over de beweegingen van den aanstaanden veldtogt. Men kwam overeen, „ dat de Hertog van Orleans, die over 't Fran- „ sche Leger gebodt, in Bloemaand, in „ Vlaanderen rukken, en Grevelingen aantas- „ ten zou; dat de Staaten, om dit beleg te be- „ vorderen, dertig Oorlogschepen, onder be- „ vel

II.
Opening
van den
veldtogt.

(u) *Voir* Negotiat. Secret. Tom. I. p. 75-109, 205-218. Tom. II. P. I. p. 123-124, 128, 199, 204. P. II. p. 5, 10, 31, 55, 77.
(v) *Negotiat. Secret. Tom. II. P. I. p. 193.*

1644.

„vel van den Luitenant-Admiraal Tromp,
 „op de kusten zenden zouden, die de toe-
 „voer derwaards zouden beletten: dat het
 „Fransche Leger, uit Zeeland, van mondbe-
 „hoeften voorzien zou worden, en dat het
 „Leger der Staaten, ten zelfde tyde als het
 „Fransche, in Vlaanderen trekken, en Sas
 „van Gend belegeren zou.” ’t Liep aan tot
 den tweeden van Zomermaand, eer de Ruite-
 ry, de wagens en ’t geschut, te Gorinchem,
 werden ingescheept. Twee wegen waren ’er
 maar, om voor Sas van Gend te komen. Men
 moest, te Filippine, voet aan land zetten, en,
 van daar, door Asfenede, by Selzate, over de
 Leye trekken; of, men moest landen, in de
 Oostenryks Polder, gelegen in eenen oord,
 die, door middel van de sluizen in Sas van Gend,
 onder water gezet was; om, van daar, by laag
 water, over ’t ondergeloopen land, te komen
 op den dyk, die van Hulst naar Sas van Gend
 leidt. Men verkoos deeze beide wegen tevens.
 De Veldmaarschalk Brederode trok naar den
 laatsten, met tien Regementen voetvolk en
 agttien kornetten paarden, onder den Ryngraave.
 Zyne Hoogheid volgde hem, langs den
 eersten, met het gantsche Leger. Men zou el-
 kanderen ontmoeten, te Selzate. Doch Brede-
 rode zag geenen kans, om over ’t ondergeloo-
 pen land te geraaken: ’t welk den Prins, die
 reeds naar Selzate op weg was, noodzaakte,
 om zig neder te slaan te Asfenede: terwyl Bre-
 derode, wederom scheep gegaan, over Filip-
 pine, te Boukhoute kwam. Midlerwyl, was de
 Hertog van Orleans voor Grevelingen getrok-
 ken, eenen aanvang maakende van ’t beleg
 dee-

De Fran-
schen be-
legeren

deezzer Stad. De Spaanfchen, onder den *Graa-
ve van Ifemburg*, hadden zig nedergeflaagen
langs de Vaart tufchen Sas van Gend en Gend,
om den Prins den overtocht te betwiften; ter-
wyl Don Francifko de Melo, met een ander
Leger, by S. Wynoksbergen lag, om het over-
gaan van Grevelingen te beletten. De Prins
dan, om Ifemburg van Legerplaats te doen
veranderen, toog, met zyne troepen, naar
Maldeghem, twee uren van Brugge, als ware
hy van zins geweest, de Vaart tufchen Brugge
en Gend over te trekken; voorts de gelegen-
heid van Brugge doende bezigtigen, als hadt
hy 't oog gehad op deeze Stad. Ifemburg brak,
terftond hierna, ingelyks op, legerde zig, een
half uur van Brugge, aan de Vaart naar Gend,
met een gedeelte van zyn volk, en zondt het
overige naar S. Wynoksbergen, om de Fran-
fchen tegen te ftaan, latende alleenlyk eeni-
ge troepen by Sas van Gend leggen, onder
den Graave van Megen. De Prins befloot,
hierop, fpoedig en by nacht, naar de Leye
te rug te trekken, en 't beleg te ftaan voor
Sas van Gend, eer 't hem, door den vyand,
belet kon worden. Doch hy werdt van den
aanbreekenden dag overvallen, eer hy zyn kon,
daar hy zig dagt neder te ftaan. Hierdoor,
werdt de aanflag veragterd. Om dien egter te
bedekken, zo veel mogelyk ware, gaf de Prins,
die nu tot by Afenede genaderd was, aan de
Regeering deezer Plaatfe te verftaan, dat hy
voorhadt, des anderendaags, te Filippine,
fcheep te gaan met het Leger. Ook hadt de
Veldmaarfchalk Brederode, die met eenig volk
te Maldeghem gebleeven was, laft, om, niet
lang

1644

Greve-
lingen.De Prins
van O-
ranje
trekt naar
Sas van
Gend.

1844

Hy wint
eenige
fchanfen.

lang na 't vertrek van zyne Hoogheid, den weg naar Brugge in te slaan, en, met het branden van eenige boeren-huizen, en op andere wyzen, zo veel gerugts te maaken, dat de vyand in den waan gebragt werdt, dat het gantsche Leger derwaards in aantogt was: 't welk zo wel gelukte, dat Ifemburg, den gantschen nacht, onzeker bleef, wat men, van de Staatfche zyde, voorhadt. Met den dag, vervoegde Brederode zig by den Prinfe, die toen bevel gaf, om, den volgenden nacht, den togt naar de Leyde voort te zetten, en de fchanfen langs deezen ftroom, gelykelyk, aan te tasten. De fchanfen Ter Donk en Roonhuizen en de Zandschans werden, terftond, bemagtigd. De fchans S. Angelo, wat laater. De Prins, toen meester van den overtogt, voerde het gantsche Leger over de Leyde, in eene ruime vlakte, alwaar hy zig in flagorde ftelde. De fchanfen tufchen Roonhuizen en Sas van Gend werden, hierna, of verlaaten van den vyand, of ligtelyk ingenomen. De fchans S. Steven alleenlyk, die van eené breede graft voorzien was, werdt, te vergeefs, aangetast, door Brederode. De Prins, midlerwyl, voortgetrokken tot aan Selzate, welk maar een Kanonschoot van Sas van Gend legt, maakte zig gereed, tot het beleg deezer Plaats, waarin de Graaf van Megen zig nu met zyn volk geworpen hadt. De Legerfteden verdeeld zynde, begon men het Leger te verfchanfen. In de Oostenryks Polder, waaruit de vyand Sas van Gend van volk zou hebben konnen voorzien, werdt ook eenige manfchap gelegd. Doch terwyl men met deezen arbeid bezig was, toog Ifemburg, met al zyne magt, naar Lan-

Langerbrugge, een half uur van Roonhuizen, aan de overzyde van de Moervaart, die, by Roonhuizen, in de Leye loopt. Don Francisco de Melo voegde zig hier, eerlang, by hem, en, zig ziende aan 't hoofd van een talryk Leger, besloot hy aan te trekken op den Prins van Oranje, en Sas van Gend te ontzetten. Hy slaat zig dan neder te Riemen, een' goeden kanonschoot van Brederodes Legerplaatse. De Prins voer, ondertuschen, voort met zig te verschanzen, latende eene tweede graft delven, die, zo wel als de eerste, tot op twaalf voeten, verbreed werdt. Men arbeidde ook aan de Loopgraaven, en Brederode maakte zig meester van twee schansen, Blomble en S. Pieter, welke nader aan Sas van Gend lagen. Op den dyk, die van Asfenede naar 't Sas loopt, werdt eene battery van zes halve stukken opgeworpen. Langs deezen dyk, begon men de nadernissen naar de graft eener Contrescarpe, op den kant van welke, de belegerden een werk hadden, waaruit zy, met tweehonderd man, op onze arbeiders vielen, dezelve dryvende tot aan onze *linien*, van waar de vyand, nogtans, met verlies, te rug gejaagd werdt. D'Estrades deedt, daarna, eenen aanval op het vyandlyk werk, dat, kort hierop, verlaaten werdt. Men raakte, sedert, langs twee bruggen, over de graft, en bemagtigde een groot gedeelte van de Contrescarpe; by welke gelegenheid, verscheiden' van de onzen gekwetst werden, en onder anderen de Bevelhebber der Timmerluiden, die eene wonde aan de hand kreeg, terwyl de Prins hem by den arm hieldt, en met hem sprak. D'Estrades maakte zig, ver-

1644.

* *Glacis.*

Sas van
Gend
geeft zig
over.

volgens, meester van een ander werk, welk de vyand op de * glooijing der Contrescarpe opgeworpen hadt. Coligni bemagtigde een diergelyk werk; waarna de onzen tot op den kant van de graft der Plaatse gevorderd waren. Om over deeze graft te geraaken, deedt de Prins, terstond, aan twee gaanderyen arbeiden: doch terwyl men hiermede bezig was, ontstondt 'er, by nacht, zulk een vreeslyke storm uit den Noordwesten, by nieuwe maane en springvloed, dat alle 's Prinsen werken onder water gezet werden. De soldaaten waren niet weinig verzet, over dit ongeluk. Maar de Prins, des anderendaags, tot over de knieën, lobberende door 't water, sprak elk nieuwen moed in; en binnen vier dagen, was de schade, die 't water veroorzaakt hadt, geboet. Daarna, werdt een der gaanderyen t'onbruik gemaakt, door het schieten der belegerden; doch men herstelde ze, in éénen dag. In deezen staat der belegeringe, verzogten die van binnen in gesprek te komen. Men kwam, binnen weinige uren, overeen, op den vyfden van Herfstmaand. De bezetting bedong de gewoonlyke krygseer, twee stukken geschuts en een' mortier, en werdt, op den zevenden, begeleid naar Gend. Op deeze wyze, werdt Sas van Gend veroverd, in den tyd van eene maand, en in 't gezigt van het vyandlyk Leger. Men hielt zig nog eene maand hieromtrent op, om de vestingwerken te herstellen, en de Legersteden te slegten: waarna de Prins het Leger wederom scheep deedt gaan. De Ruitery werdt te Bergen op Zoom ontscheept, en trok, van daar, naar de Winterlegeringen. Het voetvolk werdt,

te

te water, naar de Winterlegeringen gevoerd (w). Ondertusfchen, was ook Grevelingen den Hertoge van Orleans in handen gevallen (x).

In de Westindien waren, sedert de omkeering in Portugal, merkelyke veranderingen voorgevallen, ten nadeele der Maatschappye. De Portugeezen en Braziliaanen van Marignao stonden op tegen de Nederlandfche Regeeringe, in den jaare 1641. Ook vielen de opgezetenen van S. Thomé, aangehitst, door eenige Portugeezen, van Lisbon derwaards gezeld, in 't volgende jaar, af van de Staaten. De togt, dien *Henrik Brouwer*, midlerwyl, van Brazil naar Chili, ondernomen hadt, waarin hy egter kwalyk flaagde (y), was ééne der voornaamfte oorzaaken, waarom Graaf Joan Maurits zig niet magtig genoeg vondt, om den afval der Portugeezen te voorkomen (z). Ook hadt hy, reeds meer dan eens, verzogt, naar Holland te rug te mogen keeren (a): waartoe de Westindifche Maatschappy, om kosten te spaaren, insgelyks, fterk neigde (b). De Graaf, eindelyk, in Wynmaand des jaars 1643, last of verlof ontvangen hebbende, om te mogen vertrekken, ging, in Bloeiimaand des volgenden jaars, onder zeil (c), en kwam, in 't begin van Oogstmaand, in den Haage (d). De Vloot, die

1644s

III.
Opftand
der Por-
tugeezen
in Brazil
en op S.
Thomé.

Graaf
Joan
Maurits
keert te
rug uit
Brazil.

- (w) Memoir. de Freder. Henri p. 322-344. AITZEMA II. Deel, bl. 976, 1006-1009.
(x) AITZEMA II. Deel, bl. 981.
(y) COMMELIN Freder. Henrik II. Deel, bl. 150.
(z) BARLÆUS de Reb. in Brasilia gest. p. 403, 405, 415, 434.
(a) BARLÆUS p. 401.
(b) AITZEMA II. Deel, bl. 901.
(c) BARLÆUS p. 494, 531.
(d) AITZEMA II. Deel, bl. 909, 981.

1644. die hem overgevoerd hadt, bragt zesentwintig tonnen schats voor rekening der Maatschappye en van byzondere Perfoonen mede(e). Hy maakte kleinen haast, om naar 't Leger te gaan, alzo hy hier geen en hooger en rang hadt dan dien van Kolonel van een Regiment voetvolk, daar hy, in Brazil, Kapitein-Generaal geweest was. Hy verkreeg, kort na zynen terugkomst, een kornet Paarden, by ontheffing van een Staatsbesluit van den jaare 1624, volgens welk, niemant twee hooge Krygsampten tevens bekleeden mogt; en 't leed niet lang, of hy werdt, in de plaats van den wakkeren Stakenbroek, die omtrent deezen tyd overleedt, tot Luitenant-Generaal der Ruiterye verheeven(f).

Hy
wordt
Luitenant
Generaal der
Ruiterye.

Togt naar
Kambodia.

De handel der Oostindische Maatschappye op Kambodia hadt, omtrent deezen tyd, ook geen en kleinen krak gekreegen, ter oorzaake van eenig misverstand, tusschen de Regeering aldaar en de bedienden der Maatschappye. De Koopluiden *Regemortes* en *Broekman* werden wreedelyk vermoord, en twee schepen aangestast en in beslag genomen. De Oppergezaghebber van Nederlandsch Indie, *Antoni van Diemen*, rustte, hierop, vyf schepen uit, die, in Grasmaand deezer jaars, van Batavia onder zeil gingen, en, in Zomermaand, op de Rivier van Kambodia, in een hevig gevegt raakten met de krygsmagt des Konings, die langs den oever geschaard stondt; en met eenige galeijen, die zig op den stroom onthielden(g). Doch de

ge-

(e) Refol. Holl. 12 Aug. 1644. bl. 219.

(f) Refol. Holl. 22 Sept. 1644. bl. 242. AITZEMA II. Deel, bl. 981.

(g) COMMELIN Freder. Henr. II. Deel, bl. 274.

gevolgen van dit gevegt vind ik niet aange- 1644:
tekend.

In Engeland, hielden de vyandlykheden nog aan tusschen de Koningschen en Parlement- fchen, zonder dat zig de kans des krygs vol- komenlyk verklaarde, voor de eene of de an- dere partye. Beide zогten ze zig, midlerwyl, van krygsbehoefsten te voorzien uit deeze Lan- den. Doch de Oorlogsfchepen van deezen Staat onderzогten de schepen, op welken vermoeden viel, en bragten ze in Holland en Zeeland op, daar 'er 't oorlogstuig uitgelost werdt. Ver- scheiden' schepen, voor 't Parlement belaa- den, trof dit lot: 't welk oorzaak was, dat de Oorlogsfchepen van 't Parlement zig niet ont- zagen, vyandlykheden te pleegen op de kusten deezer Landen, 's Konings schepen in de zee- gaten aan te tasten, en zelfs schepen van on- derzaaten van deezen Staat te bezoeken, en op te brengen, op vermoeden of bevinding, dat zy den Koning krygsbehoefsten toevoer- den. Hierover, vielen, van wederzyde, klag- ten (*h*). Strikland, geen gehoor konnende ver- werven ter algemeene Staatsvergaderinge, ver- voegde zig, meer dan eens, in de Vergaderin- ge van Holland, daar men hem goede woor- den gaf, en zig langs hoe genegener toonde tot het Parlement, zelfs gedoogende, dat hier, ren behoefte der verdrukte Hervormden in Ierland, penningen verzameld werden, die in handen van 't Parlement werden gesteld (*i*).

De

(*h*) Resol. Holl. 13, 23 April 15, 22, 27 July 5, 13 Aug. 1644. bl. 99, 112, 171, 190, 196, 211. AITZEMA II. Deel, bl. 981.

(*i*) Resol. Holl. 26 Jan. 5, 12 Febr. 21 Juny, 14 July 1644. bl. 19, 23, 41, 156, 168. AITZEMA II. Deel, bl. 983.

1644.

De Spaansche Gezant in Engeland arbeide, ten deezen tyde, by 't Parlement, om het tot bevordering van 't ontzet van Grevelingen, welk nog niet overgegaan was, te beweegen (k); doch zyne Vertoogen vonden weinig' ingang. Men hadt genoeg te doen met de binnenlandfche zaaken, en vreesde, veelligt, ook het misnoegen van Holland en Zeeland: welk de Koning onlangs reeds verwekt hadt, door het vrystellen van den uitvoer van Wolle en Lakenen voor alle volken, daar zulks, te voeren, alleen plag te geschieden, door de Maatschappy der Koopluiden-Avanturiers te Londen, die, hier te Lande, met niemant dan met die van dezelfde Maatschappye handelden. Doch de Londensche en Hollandsche Maatschappyen hielden beide de zyde des Parlements: 't welk den Koning tot het besluit gebragt hadt, om derzelver byzonderen handel te krenken. Ondertusfchen, blykt uit dit alles, dat de verwarringen in Groot-Britanje deezen Staat ook in merkelyke moejelykheden begonnen in te wikkelen. Men beffloot, hierom, tot het afzenden van een buitengewoon Gezantschap derwaards. Het werdt bekleed, door *Willem Boreel*, Heer van Duinbeeke, Westhove, Ambagtsheer in Domburg, Raad en eerften Pensionaris der Stad Amfterdam; *Joan van Rheede*, Heer van Renswoude, en der Staaten gewoonlyken Gezant Joachimi. Zy hadden last, om te beproeven, of zy de gefchillen tusfchen den Koning en de beide Huizen van het Parlement konden bemiddelen: tot een' grondslag

(k) Refol. Holl. 13 July 1644. bl. 165.

flag van welke bemiddeling zy leggen moesten den Godsdienst en de Regtsoefening, benevens de behoudenis der voorregten beide van den Koning en van het Parlement (1). Zy kwamen, in Louwmaand, te Londen, en deden, sedert, verscheiden' reizen naar Oxford, daar de Koning zig ophieldt. Hy scheen niet ongezind, om der Staaten bemiddeling te aanvaarden. Doch het Parlement toonde hiertoe minder genegenheid. Het hieldt de Gezanten, immers Boreel en Renswoude, voor te groote vrienden van den Prins van Oranje, die, dagt men, te na verbonden was met den Koning, om onzydig genoeg over de geschillen te kunnen oordeelen. Ook wist men, in Engeland, wel, dat de Vergadering der algemeene Staaten, ter oorzaak van het gezag, welk 'er de Prins van Oranje in hadt, meest neigde over 's Konings zyde. Hier kwam nog by, dat de party der *Independents* of *Onafhankelyken*, die verandering in de Regeering en in den Godsdienst zegt, en waarvan *Olivier Kromwel*, Lid van 't Huis der Gemeenten, eerlang, het hoofd werdt, sterk begon te worden in 't Parlement; waarom men daar zyne rekening niet vinden kon, by eene bemiddeling, die beoogde den Godsdienst en 's Konings gezag onveranderd te laten. In Hooimaand, hadden de Gezanten het eerste openbaar gehoor in 't Parlement (m). Zy handelden, midlerwyl, over eenige zaaken, den vryen Koophandel en Scheepvaart betreffende. Doch hunne bemiddeling werdt by 't Parle-

1644.

 Handel
der Ge-
zanten.

 (1) Zie de Instructie by AITZEMA II. Deel, 2de bl. 983.

(m) Resol. Holl. 26 July 1644: bl. 203.

1645. lement niet aangenomen (*n*). De Heeren Bo-
 reel en Renswoude toefden in Engeland, tot
 in Bloemaand des volgenden jaars, en keerden
 —————
 Zy kee- in Bloemaand des volgenden jaars, en keerden
 ren vrug- toen onverrichter zaake herwaards. De Koning
 eloos her- bleef, tot op hun vertrek, beweerden, dat het
 waards. aan hem niet gehaperd hadt, dat der Staaten
 Het Par- bemiddeling niet aangenomen was. Het Par-
 lement legiment, zig zelf hiertegen willende regtvaar-
 klaagt digen, gaf Strikland last, om, ter algemeene
 over hun Staatsvergaderinge, in 't breede, te vertoonen,
 gedrag. „ dat men het buitengewoon Gezantschap
 „ hieldt voor een bewys van vriendschap van
 „ deezen Staat; doch dat 'er niets mede uitge-
 „ rigt was, doordien de Gezanten zig meex
 „ Konings- dan Parlements- gezind getoond
 „ hadden, hebbende zy veele weeken te Lon-
 „ den geweest, zonder zig aan 't Parlement te
 „ vervoegen, en daarna een Geschrift doen
 „ overleveren, welk niet in behoorlyke orde
 „ opgesteld was, waarom men 'er, slegts by
 „ monde, op geantwoord hadt; dat zy zig ver-
 „ volgens wederom begeven hadden naar Ox-
 „ ford, en op eenen tyd, dat de Graaf van
 „ Esfex aan 't hoofd van een aanzienlyk Le-
 „ ger derwaards in aantogt was, hem tegen
 „ getrokken waren, met witte vaanen voor
 „ zig, hem zoekende te beweegen tot vrede;
 „ dat zy, door den Graave, naar 't Parlement
 „ gewezen zynde, met dezelfde witte vaanen,
 „ gereisd waren naar Londen, daar hunne zon-
 „ derlinge intrede ligtelyk oproer zou heb-
 „ ben kunnen verwekken, vooral naardien zig
 „ On-

(*n*) RAPIN *Tom. VIII. p. 513.* AITZEMA II. *Deel, bl. 970,*
 981-993, 1010.

„ onder hunnen Stoet luiden bevonden, die 1645.
 „ anders niet in de Stad zouden hebben dur-
 „ ven komen; dat zy, toen eerst, zynde zes
 „ maanden na hunne eerste aankomst, het Par-
 „ lement erkend hadden voor het gene het was;
 „ doch zig, midlerwyl, door hun gedrag en
 „ partydig schryven herwaards, zo verdagt
 „ gemaakt hadden, dat men, hierom, en om
 „ dat 'er Schotland ook in gemoeid was, hun-
 „ ne bemiddeling niet hadt kunnen aanvaar-
 „ den.” Strikland begreep alle deeze redenen
 in eene wydluftige Verklaring, die hy ter al-
 gemeene Staatsvergaderinge dagt in te leve-
 ren. Gelderland, Holland en Friesland stem-
 den ook, dat men hem geen gehoor moest wei-
 geren. Maar de vier andere Gewesten aarzel-
 den. Ook bragt men te wege, dat Graaf Wil-
 lem Fredrik, Stadhouder van Friesland, den
 Afgevaardigden van dit Gewest aanschreef,
 dat zy 't gehoor hadden af te stemmen. 's Ko-
 nings Resident Boswell hadt, reeds te vooren,
 verklaard, dat zyn meester 't verleenen van
 gehoor, in deeze gelegenheid, voor eene vre-
 debreuk zou aanzien. Strikland moest zig dan
 vergenoegen met het overleveren zynen Ver-
 klaaringe aan de Staaten van Holland (o), die
 'er een groot geheim van maakten. Doch
 Strikland zondt ze, eerlang, naar Zeeland, en
 naar de andere byzondere Gewesten. Zy kwam,
 wel haast, in 't Engelsch en in 't Nederduitsch,
 in openbaaren druk (p). Midlerwyl, waren de
 Koning en 't Parlement, te Uxbridge, in onder-
 han-

(o) Resol. Holl. 17 July 1645. bl. 174.
 (p) ALTZEMA III. *Diet*, bl. 35-41.

1645. handeling geweest over eene bevrediging, welke zy geen van beiden ernstelyk zогten. De oorlog begon, derhalve, wederom, zo dra het jaargetyde zulks eenigszins gehengde. *Thomas Fairfax* kreeg, in de plaats van den Graave van *Esfex*, het opperbevel over het Leger van 't Parlement. Kromwel gebodt over de Ruitery. 's Konings Leger werdt geheellyk geslaagen by *Nazeby*, op den vierentwintigsten van Zomermaand. Hy zelf werdt genoodzaakt, de wyk te neemen naar *Wallis* (q). De Koningin hadt zig, reeds in 't voorleeden jaar, naar Frankryk begeven, onder 't geleide van eenige Oorlogsfchepen van deezen Staat, haar, door den Prins van Oranje, toegeschikt (r).

V.
Zyne
Hoog-
heid
dringt op
vermeer-
dering
van
krygs-
volk.

Den veldtocht des voorleeden jaars, met de verovering van *Sas van Gend*, voorspoediglyk geëindigd zynde, sloeg zyne Hoogheid, al in Wintermaand, voor, dat men het kryggeluck behoorde te vervolgen, en eene nieuwe ligting te doen van tienduizend knechten, waartoe een millioen en omtrent negenentwintigduizend guldens vereischt werden. Ook begreep de Prins, dat men, met deeze ligting, allen mogelyken spoed maaken moest, alzo men 't volk, en voor al de Oversten meest uit *Duitschland* zou moeten hebben, alwaar de vyand ook, door *Lamboy*, deedt werven, en geschaapen schein, de meeste en beste manschap te zullen weghaalen, zo men, van onzen kant, geenen haast maakte (s). De meeste Gewesten neigden wel tot

(q) *RAPIN Tom. VIII. p. 546, 548.*

(r) *RAPIN Tom. VIII. p. 497.*

(s) *Memoir. de Freder. Henri p. 344. AITZEMA II. Boek. N. 1009.*

tot de werving. Doch Holland verftondt, dat men, in de eerfte plaats, denken moest, om het ondersteunen der Kroone van Zweeden, die wederom in oorlog geraakt was met Deenemarke, en fchepen en manschap van deezen Staat verzoegt hadt. 't Zal noodig zyn, eer wy verder gaan, den oorsprong van den twist tuschen de twee Noordfche Kroonen, en de reden, waarom deeze Staat geraaden vondt, zig in denzelfen te steeken, kortelyk, aan te wyzen.

De voorfpoed der Zweedfche wapenen in Duitschland hadt den Koning van Deenemarke, al sedert eenige jaaren, in de oogen gesteken, en bewoogen, om zig naauwer te verbinden met den Keizer; met wien hy, in 't jaar 1629, tot klein genoegen van deezen Staat, vrede gemaakt hadt. De toeleg was, de Zweeden te verdryven uit Pomeran. Daarenboven, hadt Koning Christiaan de IV, sedert eenige jaaren, goedgeragt, al wat uit Zweeden naar Pomeran ging, met verscheiden tollan, te bezwaaren. De Zondfche tol in 't byzonder was, in 't jaar 1643, zo geweldig verhoogd, dat men, in Zweeden, een heimelyk besluit nam, om zig, met geweld, te verzetten, tegen deeze nieuwigheden, en eenen inval te doen in Holstein. 't Besluit werd uitgevoerd, in den volgende Winter. De Zweeden veroverden verscheiden Steden, in Holstein, in Jutland en in Schoonen, eer de Deenen gelegenheid hadden, om op hunne bescherming verdragt te zyn. De Regeering van Zweeden hadt de Staaten der Vereenigde Gewesten, terstond na 't uitbersten van den kryg, doen verzoeken, om eenige Oorlogfchepen; doch men kon 't, deswege,

1645.

Holland
kant zig
hiertegen.

VI.

Onlusten
in 't
Noor-
den,

over 't
verhoo-
gen der
Zondfche
tollen.

1645. wege , ter algemeene Staatsvergaderinge , niet eens worden. Holland , daar de Oosterfche Koophandel ook zwaar gedrukt werdt , door de verhoogde Zondfche tollē (*t*) , zou gaarne gezien hebben , dat men den Zweeden , vaardiglyk , hadt bygeftaan. Doch de andere Gewesten waren zo ſpoedig tot geen befluit te brengen. *Lodewyk de Geer* , bewindsman van Zweeden , hadt nogtans , in de Lente des jaars 1644 , met bewilliging der Regeeringe , van byzondere Perſoonen in Holland en Zeeland , omtrent dertig maatige ſcheepen weeten te bekomen , die Gottenburg hielpen ontzetten ; doch verhinderd werden , de Zweeden over te voeren naar Funen , en , eerlang , naar 't Vlie te rug keerden (*u*). *Maarten Thyszoon* , Equipagiemeester in Zeeland , hadt het opperbevel over deeze ſchepen gehad (*v*). Hy bleef , federt , in Zweedſchen dienst , werdt door de Koninginne edel verklaard , en met den naam van *Ankerhelm* vereerd (*w*). De Staaten van Holland lieten zig , midlerwyl , veel gelegen leggen , aan het krenken van Deenemarke. Zy hadden , al voor lang , gedrongen , op eene nadere verbindtenis met Zweeden (*x*) , die , in 't jaar 1640 , getroffen werdt (*y*). Volgens deeze Verbindtenis , moest men elkanderen byftaan , tegen elk , die den Koophandel der Bondgenooten zocht te verdrukken , 't welk , voornaamlyk , zag

(*t*) Zie Refol. Holl. 10 July 1643. bl. 206.

(*u*) PUFFENDORF Zweediche Hift. bl. 734. AITZEMA II. Deel, bl. 947-949.

(*v*) COMMEGEN Freder. Henr. II. Deel, bl. 156.

(*w*) Verhaal van den extr. Ambact. Jacob de Witt. M. S.

(*x*) AITZEMA II. Deel, bl. 634, 684-690.

(*y*) Zie het Tract. by AITZEMA II. Deel, bl. 691.

zag op Deenemarke. En 't was uit kragte van deze Verbindtenis, dat Zweeden onderstand gevorderd hadt van deezen Staat. Men hadt, reeds in 't jaar 1639, een Gezantschap geschikt naar Deenemarke, om 't stuk der Zondsche en Gelukstadsche tollē te vereffenē (z). Doch men kon elkanderen niet verstaan (a). Twee jaaren laater, was 'er een ander Gezantschap afgezonden, met gelyken uitflag. De Koning bleef beweeren „ dat hem vryftondt, in zyn „ gebied, lasten te heffen, naar zyn welgeval- „ len; dat elke Mogendheid dit regt hadt, en „ dat de Staaten zelven inkomende en uitgaan- „ de regten vorderden van de meeste Koop- „ manschappen.” Men antwoordde hierop, van der Staaten zyde „ dat 's Konings tollē „ van eenen anderen aart waren dan de inko- „ mende en uitgaande regten deezer Landen; „ dat deeze regten alleen werden geheeven, „ als de waaren in- of uitgevoerd werden, en „ de schepen, gevolgelyk, hunnen last gebro- „ ken hadden, doch dat de Koning tol vor- „ derde, zonder dat de schepen last braken.” De handeling was hierop afgebroken, na dat de Koning eenige voldoening beloofd hadt aan deezen Staat (b): waarop egter geen gevolg kwam. Daarna, werdt de bemiddeling tus- schen Spanje en deezen Staat, die, kort te voo- ren, aangeboden was door Koning Christiaan; in den Haage, van de hand geweezen (c): en men hadt, langs hoe meer, genegenheid ge- toond,

(z) AITZEMA II. Deel, bl. 620 enz.

(a) AITZEMA II. Deel, bl. 701, 720.

(b) AITZEMA II. Deel, bl. 788-796, 865.

(c) AITZEMA II. Deel, bl. 799, 836.

1645. toond, tot het houden der verbindtenisse met
 — Zweeden; hoewel de Resident Spiering, mid-
 lerwyl, vergeefs aanhieldt, om onderstand in
 geld (*d*). Men vreesde, veelligt, dat Zweeden
 niet in den zin hadt, Deenemarke aan te tas-
 ten, en zag geene noodzaakelykheid, om de
 jonge Koningin, in den Duitschen kryg, ver-
 der, te ondersteunen. Doch de inval in Hol-
 stein veranderde den staat der zaaken (*e*). Hol-
 land oordeelde toen, terstond, dat men de ge-
 schillen tusschen Zweeden en Deenemarke
 moest trachten by te leggen, door een buiten-
 gewoon Gezantschap, en gedoogde, gelyk wy
 boven zagen, dat de Geer schepen uitrustte,
 en bootsvolk aannam, in Zweedschen dienst.
 Men besloot tot het afzenden van een dubbel
 Gezantschap naar 't Noorden. *Jakob de Witt*,
 Oud-Burgemeester van Dordrecht, *Andries*
Bikker, Oud-Burgemeester van Amsterdam, en
Kornelis van Stavenisse, Raadpensionaris van
 Zeeland, werden benoemd om naar Zweeden
 te reizen. *Gerard Schaap*, Burgemeester van
 Amsterdam, *Albert Sonk*, Oud-Burgemeester
 en Hoofdschout van Hoorn, en *Joachim van*
Andrée, eerste Raad in den Hove van Friesland,
 waren tot het gezantschap naar Deenemarke
 geschikt. Beide de gezantschappen hadden last,
 om de Vrede tusschen Zweeden en Deenemarke
 te bemiddelen, en, te gelyk, by Koning
 Christiaan, aan te houden, op de herstelling
 der bezwaarnissen over 't verhoogen der Zond-
 sche tollén, welken zy, op den voet van 't Erf-
 ver-

De Staa-
 ten zen-
 den Ge-
 zanten
 naar
 Zweeden
 en Dee-
 nemarke.

Hun last.

(*d*) Resol. Holl. 6. 7 Aug. 2, 4 Oetob. 1643. bl. 258, 312 d.
 339. AITZEMA II. Deel. bl. 827-829, 865, 908.

(*e*) Resol. Holl. 4 Febr. 11 Maart 1644. bl. 25, 59.

verdrag, te Spiers, in 't jaar 1544, geslooten, moesten tragten te brengen. En in geval een Verdrag tusſchen de twee Kroonen en deezen Staat getroffen werdt, moesten ze, tot verzekerdheid van het zelve, een Verbond van Borgtocht zoeken te ſluiten, tegen die gene der drie Mogendheden, door welke, het Verdrag zou gekrenkt worden (f). Tot geleide der gezanten en eener groote Vloote van Koopvaardyſchepen, in 't Vlie zeilreede leggende, hadden de Staaten omtrent veertig ſchepen van oorloge uitgerust, over welken, de Vice-Admiraal Witte Korneliſzoon de Witte, als Admiraal, geboodt (g). Elk gezantschap begaf zig op een byzonder ſchip, en de gantſche Vloot liep, in Hooimaand des jaars 1644, uit het Vlie, in zee. Aan 't rif van Schagen, begaf het ſchip, welk de gezanten naar Deenemarke op hadt, zig naar de Zond. Het Zweedſche Gezantschap zette koers naar Gottenburg, om, van daar, te lande, voort te trekken naar Stokholm. Doch op de hoogte van Gottenburg gekomen zynde, vondt men deeze haven, op nieuws, bezet met eenige Deenſche ſchepen, die zwaarigheid maakten, om de Staatſche gezanten doortogt te verleenen naar de Stad. 't Werdt hun, nogtans, na verloop van eenige dagen, toegelaaten. De gezanten naar Deenemarke werden ook eene wyle opgehouden, door de Deenen. Zo veel agterdogt hadden deezen opgevat over de talryke Oorlogsvloot der Staaten; die, ſedert, in de Zond bleef kruisſen,

doch

(f) Inſtr. van 25 Juny 1644. en Secr. Inſtr. van den zelfden dag. MSS. Zie ook AITZEMA II. Deel, bl. 947-950.

(g) Refol. Gener. Sabbathi 4 Juny 1644.

1645. doch zonder eenige vyandlykheid te pleegen. Men vondt de beide Kroonen niet ongezind, om der Staaten bemiddeling te aanvaarden. Doch de Zweeden, vernomen hebbende, dat de onzen van zins waren, de byzondere belangen van deezen Staat ook tot een punt der handeling te maaken, gaven hun, niet donkerlyk, te verstaan, dat Deenemarke de bemiddeling van de hand wyzen zou, zo dra men daar bemerkte, dat de Staaten hun eigen belang, ten minsten onder anderen, beoogden, in de handeling. Ook zогten ze de onzen te beduiden, dat de Staaten hunne wapenen voegen moesten by die van Zweeden, zo zy Deenemarke, in 't stuk der tollен, tot reden wilden brengen. Men zou hiernaar, van onzen kant, zeer geluisterd hebben, zo 't van de Zweeden verzogt geweest ware; om dat men, in zulk een geval, ook eenig voordeel zou hebben kunnen bedingen van deeze Kroone, over welke men, zo wel als over Deenemarke, in 't stuk der tollен, te klaagen hadt. Doch de Zweeden mydden, voorzigtelyk, hiertoe eenig eigenlyk verzoek te doen. Zy vertoonden den onzen, alleenlyk, dat de Staaten zelven belang hadden by het beoorloogen der Deenen; die hun, behalven in 't stuk der tollен, ook, onlangs, door 't verbieden des Koophandels op Zweeden, stof tot misnoegen gegeven hadden. De Staat-schen zouden, daarentegen, gaarne gezien hebben, dat de Zweeden met Deenemarke in oorlog gebleeven waren, tot dat men met Christiaan den IV. overeengekomen was, tot genoegen van deezen Staat, zonder dat dezelve zig liet inwikkelen in eenen nieuwen kryg; doch

Verflag
hunner
verrigtin-
gen in 't
Noor-
den.

doch zy bespeurden, door den tyd, klaarlyk, dat de Zweeden hiertoe niet te brengen zouden zyn. Ook werdt hun het Verdrag van den jaare 1640 voorgehouden, waarby men zig, tot het bystaan van Zweeden, verbonden hadt: waarop zy niets te zeggen wisten, dan dat men niet tot het opvatten der wapenen komen moest, voor men beproefd hadt, hoe ver men Deenemarke, door minnelyke tusschenpraak, brengen kon. 't Geheele jaar verliep met deeze handeling, zo wel te Stokholm, als in Deenemarke; daar de Staatsche Gezanten den Koning, door de nabyheid der Staatsche Vloote in verlegenheid gebragt, hadden weeten te brengen tot het aannemen van de bemiddeling der Staaten en des Konings van Frankryk; die, voordeel verwagende van den voortgang der Zweedsche wapenen in Duitschland, de la Thuillerie naar 't Noorden gezonden hadt, om een spoedig Verdrag tusschen de twee Kroonen te bewerken. Doch de Zweedsche Raaden gaven, klaarlyk, te verstaan, dat zy zo ver niet dagten te komen, zo de Staaten niet vooraf verklaarden, wat bystand Zweeden van hun te verwagten zou hebben, wanneer 't Verdrag met Deenemarke niet tot onderling genoeg getroffen werdt. De onzen beloofden, hierop, met algemeene woorden, dat men zig stipt dagt te houden aan 't Verdrag van den jaare 1640. Doch alzo de Zweeden duidelyker verklaring vorderden, beslooten Bikker en Stavenisse, op 't einde des jaars, een' keer herwaards te doen en naderen last te haalen. Ondertusschen was men overeengekomen, om in Louwmaand des jaars 1645, tusschen Kolmar

1645. en Christianopel, grensfteden van Zweeden en Deenemarke, in onderhandeling te treden over een Verdrag tusschen de twee Ryken, onder bemiddeling van Frankryk en deezen Staat. De gezanten naar Deenemarke geschikt, en de Witt, die te Stokholm gebleeven was, begaven zig derwaards. Terwyl deeze onderhandelingen duurden (*h*), kwamen Bikker en Stavenisse, in 't laatst van Louwmaand, uit Zweeden, te rug, den Staaten berigtende „hoe de Koningin hun te kennen gegeven hadt, dat zy met Deenemarke fluiten „kon, zo zy van 't Verbond, in den jaare 1640, „met deezen Staat, gemaakt, wilde afgaan; „doch dat zy te gelyk in bedenking gaf, of 't „niet beter ware, by dit Verbond te blyven, „en zig niet dan op eenen eenpaarigen voet „met Deenemarke te verdraagen.” Men kreeg dit bescheid uit Zweeden, terwyl men raadpleegde over eenen aanstaanden veldtogt, waarmede het op Antwerpen, of ten minsten op Hulst aangelegd was. De Staaten van Holland draalden, hierop, met bewilligen in de voorgeslaagen' werving, en weigerden, eerlang, rondelyk, in eene nieuwe ligting te stemmen, zo lang men niet vastgesteld hadt, eene Vloot uitte rusten naar 't Noorden, om Deenemarke, in 't stuk der tollen, tot reden te brengen. De Prins van Oranje, vreezende zyn oogmerk te lande te zullen misfen, hieldt het besluit tot de uitrusting ter zee lang tegen. De andere Gewesten waren van zyn gevoelen. Doch Middelburg

(*h*) Verbaalen van de extraord. Ambasf. naar Zweeden en Deenem. in de jaaren 1644 en 1645. MSS. Zie ook AITZEMA II, Deel, bl. 993-1002.

burg en Zierikzee in Zeeland stemden met Hol-
 land tot de uitrusting, die, van Amsterdam en
 van de Steden van 't Noorderkwartier, sterkst,
 gedreeven werdt. Frankryk vermaande daar-
 entegen de Staaten, by monde van den Kolo-
 nel d'Eftrades, ernstelyk, tegen den kryg met
 Deenemarke. Doch Holland trok zyne streng
 zo sterk, dat zyne Hoogheid zelf, eindelyk,
 zag, dat 'er geen Leger in 't veld zou te bren-
 gen zyn, zo de uitrusting niet voortging. Men
 besloot, eerst in Grasmaand, den gezanten in
 't Noorden last te geeven, om de hoedanig-
 heid van middelaars af te leggen. Men bragt
 eene Vloot in zee van omtrent vyftig schepen;
 men wierf vyfduizend knechten, ten behoeve
 van Zweeden: waarna de Staaten van Holland
 eerst bewilligten, in de voorgeslaagen' ver-
 sterking van het Leger te lande (i). De Vloot
 der Staaten, over welke Witte Kornelissoon
 de Witte wederom bevel hadt, in de Zond ge-
 komen zynde, onthieldt zig van alle vyand-
 lykheden; doch bragt den schrik zo zeer in de
 Deenen (k), dat Christiaan de IV. zig liet o-
 verhaalen tot het sluiten van een Verdrag met
 deezen Staat, welk, op den dertienden van
 Oogstmaand, te Christianopel, getekend
 werdt. De Koning verbondt zig, by het zelve,
 „ in den tyd van veertig jaaren, wegens den
 „ tol in de Zond, niet meer te zullen vorde-
 „ ren, dan by zekere Lyst, met wederzydsche
 „ toestemming, ontworpen, was vastgesteld.”
 Ook beloofde hy „ alle goederen, hoe ge-
 „ naamd,

1645.

 Toerus-
 ting ter
 zee, ten
 behoeve
 van
 Zwee-
 den.

 Verdrag
 met Dee-
 nemarke.

(i) AITZEMA III. Deel, bl. 2, 3.

 (k) PUFFENDORF Zweedsche Hist. II. 716. COMMELIN Freder.
 Henrik II. Deel, bl. 181.

1645. „naamd, vryelyk, door de Zond te zullen laa-
 „ten voeren. De tol in Noorwegen zou ge-
 „heeven worden, op den zelfden voet, als in
 „t jaar 1628 beraamd was, tot dat, hierop,
 „tot wederzydsch genoegen, een nadere voet
 „zou gevonden worden. En zo men elkan-
 „deren, omtrent den Gelukstadschen tol, te
 „Hamburg, niet verstaan kon, zouden de in-
 „gezetenen der Vereenigde Gewesten daar-
 „van, van nu af aan, vry zyn (1).” Ten zelf-
 „den dage, werdt ook de Vrede tusfchen Zwee-
 „den en Deenemarke getekend; waarby Koning
 „Christiaan genoodzaakt werdt, een aanmerke-
 „lyk deel van zyn gebied aan Zweeden af te
 „ftaan (m). Zweeden en deeze Staat ftonden el-
 „kanderen borg voor de onderhouding van bei-
 „de deeze Verdragen (n), welken men, met re-
 „den, vreesde, door Deenemarke, niet langer
 „te zullen gehouden worden, dan het gevaar,
 „waarin het Ryk, door de Zweedfche wapenen
 „en door de Staatsche Vloote, gebragt was,
 „duuren zou. Ook toonde Koning Christiaan,
 „al haast, dat hy zig niet ftipt dagt te binden aan
 „beloften, welken hy voorgaf, hem, onregt-
 „vaardiglyk, afgedwongen te zyn (o). Hy zondt,
 „na verloop van eenige maanden, een' lyst der
 „tollen in Noorwegen herwaards, die veel ver-
 „fchilde van die van den jaare 1628; fchoon zy-
 „ne Amptenaars voorgaven dat ze 'er volkomen-
 „lyk mede overeenkwam: waarom deeze lyst,
 „door de algemeene Staaten, openlyk, verwor-
 „pen

(1) Zie het Traët by AITZEMA III. Deel, bl. 13.

(m) Zie AITZEMA III. Deel, bl. 19.

(n) Zie AITZEMA III. Deel, bl. 15. Vredehand. bl. 197.

(o) AITZEMA III. Deel, bl. 18.

pen werdt (*p*). Het Verdrag met Deenemarke stondt, derhalve, wankel, kort na dat het geslooten was, en men moest, in 't volgende jaar, wederom tot handeling komen. Christiaan de IV. zondt *Korvitz Uhlefeld* naar den Haage, die, na veel onderhandelingen, van zynen kant, voornaamlyk, aangelegd, om de Zweeden hier gehaat te maaken (*q*), eindelyk, op den twaalfden van Sprockelmaand des jaars 1647, een Verdrag wegens den Zondschen tol sloot, welk, gelyk het voorgaande, veertig jaaren duuren moest (*r*). Koning Christiaan overleefde het sluiten van dit Verdrag naauwlyks een jaar. Hy stierf, op den agtentwintigsten van Sprockelmaand des jaars 1648 (*s*); wordende, door zynen Zoon, *Fredrik den III*, opgevolgd.

Met Frankryk, werdt, op den tienden van Lentemaand des jaars 1645, het jaarlyksch Verdrag van onderstand vernieuwd, op den voorigen voet (*t*). Doch op den twintigsten van Grasmaand, werden nog driehonderdduizend ponden, boven de gewoonlyken twaalfhonderdduizend, bedongen. Men verbondt zig, van onzen kant, om eene Plaats van belang aan te tasten (*u*). De Prins hadt het oog op Antwerpen, en, ten dien einde, het voetvolk doen byeen trekken, te Dordrecht, en de Ruiterij, te Tilburg, tegen het midden van Bloei-
maand. Een deel van 't Leger, onder den Veld-
maar-
VII.
Verdrag
met
Frank-
ryk.
De veld-
togt
wordt
geopend.

(*p*) Zie AITZEMA III. Deel, bl. 17.

(*q*) AITZEMA III. Deel, bl. 106, 107, 135-140.

(*r*) Zie het by AITZEMA III. Deel, bl. 177.

(*s*) AITZEMA III. Deel, bl. 249.

(*t*) Zie het by AITZEMA III. Deel, bl. 43.

(*u*) AITZEMA III. Deel, bl. 44.

1645. maarfchalk Brederode, begaf zig, vervolgens, van Dordrecht, naar Rammekens, en van daar, naar Sas van Gend en Wachbeek. Hier, overmeesterde Brederode eene fchans, die de Moervaart dekte. Zyne Hoogheid, midlerwyl, met het gros des Legers, te Bergen op Zoom gekomen, vondt raadzaam, zig by Brederode te voegen, alzo de vyandlyke Generaal Bek zig, te Moerbeek, digt by den Veldmaarfchalk, nedergeflaagen hadt. Hy doet dan het Leger fcheep gaan; zet te Sas van Gend voet aan land, en trekt, ten zelfden dage, tot Selzate, een uur van Brederode. Om Bek te doen veranderen van Legerftede, toog de Prins, federt, naar Oost-Ekelo, en voorts naar Maldeghem, daar hy zig verfchanfte. Maar Bek bleef onbeweegd te Moerbeek leggen, latende den Hertoge van Lotharingen de zorg over, voor de Vaart tufchen Gend en Brugge (v).

De Fran-
fchen
winnen
Mardyk
en Bour-
bourg.

Ten deezen tyde, werdt de Vesting Mardyk by Duinkerken ingenomen, door den Hertoge van Orleans, terwyl de Luitenant-Admiraal Tromp, in 't Scheur leggende, de fchans Houten-Wambuis befchoot (w). De Hertog trok, van Mardyk, voor Bourbourg, welk hem, insgelyks, binnen weinige dagen, in handen viel. De vyandlyke troepen, onder Picolomini en Lamboi, hielden zig, midlerwyl, digt by Duinkerken, verfterkende de vaarten, welken van daar loopen naar S. Wynoksbergen. Ondertufchen, morde men, hier te Lande, dat 'er, met zulk een magtig Leger, als de Prins thans onder zig hadt,

(v) Memoir. de Freder. Henri p. 346-348. AITZEMA III. Deel, bl. 86.

(w) AITZEMA III. Deel, bl. 86.

hadt, zo weinig uitgeregt werdt. En dit misnoegen hadt, meent men, zo veel indruk op zyne Hoogheid, dat hy den toeleg op Antwerpen, waarvan de uitflag, ter oorzaake van de nabyheid des vyands, zeer hagchelyk was, beflout in 't werk te stellen; hoewel anderen geoordeeld hebben, dat hy, buiten dit, zeer gezet was op het bemagtigen deezer Stad, en, uit deezen hoofde, wel veel waagen wilde, om haar te winnen. Hy breekt dan op van Maldeghem, met voorneemen, om te Yzendyke fcheep te gaan; tusschen Hulst en Antwerpen te landen, en zig, aldaar, meester te maaken van de schans Veerenbroek. Doch toen het Leger te Yzendyke kwam, ondervondt men, dat de fchepen, die de troepen vervoeren moesten, ftilte en tegenftroom gehad hebbende, aldaar nog niet waren aangekomen. Midlerwyl, kreeg Bek kennis van 's Prinfs voorneemen, en begaf zig, met een deel zyner magt, in alleryl, naar Veerenbroek. Hierdoor werdt de gantfche toeleg verydeld. De Prins, ongeraaden vindende te landen, in 't gezigt van een vyandlyk Leger, keérde van Yzendyke naar Maldeghem, en eerlang naar Oost-Ekelo te rug (x).

De Hertog van Orleans, na 't inneemen van Bourbourg, naar Parys te rug gekeerd zynde, hadt het bevel over het Fransche Leger gelaaften aan de Maarfchalk *de Gasfion* en *Rantfau*, die verfcheiden' Steden langs de Leye innamen; tot aan Meenen doordröngen, en zig nederfloegen langs de Vaart tusschen Gend en Brugge. Zy hadden, vooraf, den Hertog van

1645.

Aanflag
op Ant-
werpen
mislukt.

VIII.
Krygsbe-
dryven
der Fran-
schen.

(x) Memoir, de Freder. Henri p. 348-350.

1645. Lotharingen, te Halteren, zo onverhoeds overvallen, dat hy genoodzaakt was, met zyn Leger, naar beide deeze Steden de wyk te nemen. De Prins kreeg hiervan kennis, terwyl hy op 't punt stondt, om iet gewigtigs te onderneemen. Hy veranderde hierop van gedagten, en hervatte den toeleg op Antwerpen. Hy besloot, terstond, op te trekken naar Gend. Onderweg, hieldt hy een mondgespreek met de Fransche Legerhoofden, die aannamen, na 't bemagtigen van Meenen, te Deinze te komen; daar de Prins zig by hen voegen zou, om vervolgens 't beleg voor Antwerpen te slaan. Om den vyand te misleiden, toog de Prins over de Vaart tusfchen Gend en Brugge te rug; doch des anderendaags, keerde hy weder, floeg den weg op naar de Leye, en legerde zig te Ooidonk, terwyl de Franschen zig te Deinze legerde. Beide de Legers, daarna over de Leye getrokken zynde, sloegen zig neder langs de Schelde. De voorhoede van 't Leger der Staatē begaf zig zelfs over de kleine Schelde, en legerde zig in een Dorp aan de andere zyde. Doch ten zelfden tyde, waren Picolomini, Bek en de Hertog van Lotharingen, met hunne troepen, te Gend gekomen, om de Fransche en Staatfche Legers te wederstaan. De Prins begeerde toen, dat de Franschen slegts vyf of zes dagen byeen bleeven, tot dat hy zig, voor Antwerpen, zou hebben nedergeflaagen. Doch zy, voorwendende, bedugt te zyn, dat de vyand de Steden herneemen mogt, welken zy langs de Leye bemagtigd hadden, weigerden zo lang te toeven aan de Schelde. Zy booden alleenlyk aan, zig eenen dag te willen ophouden,

De Prins
hervat
den toe-
leg op
Antwer-
pen,

den, tot dat de Prins het gantsche Leger over de groote Schelde gevoerd zou hebben. Doch terwyl deeze zig hiertoe gereed maakte, begon de vyand zig, in merkelyken getale, te ver-
toonen aan de overzyde der Riviere. Men vuurde, van onzen kant, hevig, om hem te doen wyken; by welke gelegenheid, Bek in de schouder gekwetst werdt. 't Gelukte den Prinse, het Leger te voeren over den stroom. Doch also de Franschen langs de kleine Schelde leggen bleeven, moest men den toeleg op Antwerpen opgeeven. De Prins besloot dan, Hulst aan te tasten. Hy trok, in alleryl, naar Lokeren, en, van daar, over den stroom de Durme, naar Steeken, twee uren van Hulst: binnen welke Stad, die zeer sterk gemaakt was, de vyand, ondertuschen, drie regementen knegten geworpen hadt. Het Leger bleef slegts eenen nacht te Steeken, en vertoonde zig, des anderendaags, zynde den vyfden van Wynmaand, voor Hulst (y).

1645.

die andermaal verdyeld wordt.

Hulst wordt belegerd.

Terstond hierna, maakte Brederode zig meester van de schans Nasfau en van eenige andere schansen. Moervaart werdt, insgelyks, bemagtigd, en weinige dagen daarna, de sterke schans Spinola, op den dyk, die naar Veenbroek loopt. Terwyl men zig verschanste voor Hulst, sloegen Bek en de Hertog van Lotharingen zig neder, tuschen Zwyndrecht en Burgt, twee schansen aan de Schelde. Hulst werd benaderd van twee kanten, van de schans Nasfau, en van den dyk, die van S. Jans-Steen naar de Stad loopt. Men beschoot de Plaats van vier

Brederode wint eenige schansen.

de 50
de 50
de 50
de 50

(y) Memoir. de Freder. Henri p. 336-336.

1645. vier batteryen, en maakte zig, eerlang, meester van de Contrescarpe. Eene der gaanderijen, met welken men over de graft dagt te komen, werd vernield, door eene vyandlyke bombe, die te gelyk verscheiden' Officieren en gemeenen het leeven nam. Toen deedt de Prins de graft, met rysbossen, vullen, waarna men aanviel op twee bolwerken te gelyk, met zulk een' gewenschten uitflag, dat die van binnen verzogten in besprek te komen. 't Verdrag, waarby de Stad zig opgaf, werd den vierden van Slagtmaand getekend. De bezetting bedong twee stukken geschuts, een mortier en de gewoonlyke krygseer, en werd naar de Legerstede van Bek geleid. De Franschen meenden, dat de Prins van Oranje genegen zou geweest zyn, om de vrye oefening van den Roomschen Godsdienst toe te staan, binnen Hulst; doch dat het hem, voornaamlyk, door de Staaten van Holland, belet was (2). 't Bemagtigen van Hulst was van veel belang voor den Staat. Men hadt nu gelegenheid, om brandschatting te vorderen van het Land van Waas, en van het platte land omtrent Gend en Dendermonde. Ook stondt de weg naar Antwerpen meer open dan te vooren. 's Daags na 't overgaan der Stad, zondt de Prins Graaf Willem Fredrik van Nassau, Stadhouder van Friesland, met drieduizend knechten en twaalf kornetten paarden, om de Moerspui-schans, drie uren van Hulst, te bemagtigen: 't welk, in agt oftien dagen, gelukte. De Kolonel *Ferents* nam, ten zelfden tyde, de schansen S. Katherine en S. Markus in, en eenige andere kleine schansen, die al-

Hulst
geeft zig
over.

De Moer-
spui-
schans
gewon-
nen.

(2) *Negotiat. Secret. Tem. II. P. II. p. 188, 117.*

allen geslegt werden. Graaf *Henrik van Nassau*, Zoon van Willem Fredrik, bekwam het bevel over Hulst. De veldtogt liep, hiermede, ten einde. Het Leger werdt, van de S. Anna schans, te schepe, naar de Winterkwartieren gevoerd (a). Op 't einde des jaars, maakten de Spaan-

1645.
De Spaan-
schen her-
neemen
Mardyk.

fchen zig, by verrasling, wederom meester van de Vesting Mardyk en van de schans Houten-Wambuis (b).

In Oogstmaand, te vooren, was 'er, in den Haage, een Verbond van vryen Koophandel geslooten tusschen deezen Staat en de Hanze-Steden, Breemen en Hamburg, voor den tyd van vyftien jaaren (c): welk Verbond, in 't volgende jaar, ook met Lubek vernieuwd werdt (d).

Verbond
met de
Hanze-
Steden.

Den Heere van Duivenvoorde, Groot-Zegelbewaarder van Holland, in de Lente deezes jaars, overleeden zynde, werden de twee groote Zegels, door de Staaten, den Raadpensionaris Kats in handen gesteld, die 't Ampt van Groot-Zegelbewaarder, federt, bekleedde (e).

Kats
wordt
Groot-
Zegelbe-
waarder.

De beweegingen der wapenen, in de Nederlanden, in Duitschland, in Katalonie en in Italie, stremden, dit jaar, de Vredehandeling, die, te Osnabrugge en te Munster, begonnen was, 't Kryggeluk liep den Keizerschen en Spaan- fchen tegen, aan verscheiden' oorden: 't welk hunne partyen onhandelbaarder maakte, schoon het hen sterker deedt haaken naar vrede. Philips de IV, reeds lang buiten adem gevogten,

IX.
De
Spaan-
schen
zoeken
de Staa-
ten te be-
weegen
tot by-
zondere
hande-
ling.

zegt

(a) Memoir. de Freder. Henri p. 356-362. AITZEMA III. Deel, bl. 81-85.

(b) AITZEMA II. Deel, bl. 87.

(c) Zie AITZEMA III. Deel, bl. 63.

(d) AITZEMA Vredehand. bl. 194.

(e) Besol. Holl. 13 May 1645, bl. 122.

1645. zegt zelfs de Staaten der Vereenigde Gewes-
 — ten te beweegen tot een byzonder Verdrag.
 Een Kapufyner Monnik, gekleed als een Krygs-
 man, gehoor verworven hebbende by den
 Prinse van Oranje, terwyl hy voor Hulst lag,
 toonde hem volmagt, om de geschillen tus-
 schen Spanje en deezen Staat te vereffenen. De
 Prins itelde hem uit, tot 'sanderendaags, en
 toen boodt de Monnik zyner Hoogheid ver-
 scheiden' voordeelen aan, indien hy wilde ar-
 beiden tot de vrede. 't Stuk van den Gods-
 dienst zelf werdt ruitelyk van den Pater ge-
 handeld. Doch de Prins, de aangeboden'
 voordeelen voor zyn' persoon en huis afgesla-
 gen hebbende, wees hem aan de Staaten; ten
 zelfden tyde, d'Estrades doende te voorschyn
 komen, uit het naaste vertrek, waarin hy hem
 verfteken hadt, op dat hy hooren zou, wat men
 den Prinse aanboodt, en op welk eene wyze hy 't
 affloeg. De Monnik, te laat bespeurende, dat
 men met hem jekte, hereischte zynen Geloofs-
 brief, en vertrok (f). Te vooren, was 'er nog
 eens een Geestelyke in den Haage geweest,
 om diergelyken voorslag te doen; doch hy was,
 insgelyks, afgeweezen (g). De Spaanschen ga-
 ven egter den moed niet op, om de Staaten te
 beweegen tot byzondere handeling. De MAAR-
 SCHALK VAN KASTEL-RODRIGO, die Don
 Francisko de Melo, in Wynmaand des jaars
 1644, opgevolgd was, in de Landvoogdye der
 Spaansche Nederlanden (h), zondt verschei-
 den'

(f) BASNAGE *Tom. I. p. 11.* *Negotiat. Secret. Tom. II. P. II.*
 p. 204.

(g) *Negotiat. Secret. Tom. II. P. I. p. 175.*

(h) COMBIELEN *Freder. Heur. II. Deel, bl. 170.*

den' Perfoonen herwaards, om heimelyk te onderftaan, of de Prins en de Staaten neigden tot verdrag (i). Zelfs fchreef hy, in Wintermaand, eenen beleefden Brief aan de Staaten, waarin hy aanboodt, byzondere Gemagtigden te willen zenden naar den Haage (k). Doch men verkoos niet, dan te Munfter te handelen; daar de Franschen en Middelaars, reeds eenen geruimen tyd, vergaderd geweest waren (l).

1645.

Hier en te Osnabrugge werden, midlerwyl, de onderhandelingen voortgezet; fchoon de Staatfche Gevolmagtigden nog niet naar Munfter vertrokken waren. 't Eerst, dat men begon te regelen, betrof de titels en rang der byzondere Gevolmagtigden, en de plegtigheden, met welken men elkanderen zou hebben te ontmoeten. De Koning van Frankryk hadt den Gezanten van deezen Staat den titel van *Excellentie* of Doorlugtigheid, tot hiertoe, niet willen toeftaan. Doch alzo 't zyn belang was, de Staaten in oorlog te houden met Spanje, op dat hy zyne overwinningen in de Spaanfche Nederlanden, te beter, zou konnen voortzetten, befloot hy, eindelyk, hen, door beleefdheid en titels, in te neemen. Hy beloofde, in Lentemaand deezes jaars, dat hy hunnen Gevolmagtigden op de Munfterfche Vredehandeling den titel van *Excellentie* zou doen geeven, en de hooger hand, als zy zyne Gevolmagtigden zouden komen zien; die hun zelfs het eerfte be-

De titels en rang der Gevolmagtigden op de Vredehandeling worden geregeld.

(i) *Negotiat. Secret. Tom. II. P. II. p. 155, 157, 159, 171, 176, 190.*

(k) *Zie deezen Brief in de Negotiat. Secret. Tom. I. p. 467.*

(l) *AJTZEMA Vredehand. bl. 214, 215.*

1645. bezoek geeven zouden, in Plaatfen, daar zy laatst zouden aankomen (*m*). Het voorbeeld van Frankryk werdt gevolgd, door de andere Mogendheden, onder welken, de Regeering van Zweeden zonderling kiesch was op 't stuk der eerbewyzen. Met de Keurvorsten en anderen, vielen ook geschillen over dit stuk, welken egter, door den tyd, beflist of bemiddeld werden (*n*).

X. Toen men 't, hieromtrent, genoegzaam eens was, begon men met ernst te denken, aan het afvaardigen der Gevolmagtigden van deezen Staat, naar Munster: alwaar men hun, in den Zomer deezes jaars, reeds eene aanzienlyke wooning gereed gemaakt hadt (*o*). Men hadt, ook al eenige maanden, aan hun Berigtschrift gearbeid; doch het vaststellen van het zelve was, geduuriglyk, tegengehouden door Zeeland; daar men veel voordeels trok uit den oorlog, door middel der kaaperyen, en uit deezen hoofde afkeerig was van de vrede. Eindelijk, kwam men, in Wynmaand, tot vaststelling van het Berigtschrift (*p*). Te gelyk, werdt beslooten, dat men de handeling te Munster zou tragten te beleiden tot vrede, tusfchen Frankryk en Spanje, en tot Bestand, tusfchen Spanje en deezen Staat: waarin alle de Gewesten, ook zulken, die meest tot den oorlog neigden, eenpaariglyk, bewilligd hadden (*q*). 't Liep egter aan, tot in Louwmaand des

1646.

(*m*) AITZEMA Vredehand. bl. 181, 182. AITZEMA III. Deel, bl. 3.

(*n*) *Volez Negotiat. Secret. Tom. II. P. I. p. 15, 21, 29, 34. P. II. p. 16, 33, 34, 40, 56.*

(*o*) *Negotiat. Secret. Tom. I. p. 369.*

(*p*) Zie het by AITZEMA III. Deel, bl. 51.

(*q*) AITZEMA Vredehand. bl. 202.

des volgenden jaars, eer de Gevolmagtigden naar Munster op reis gingen. De Prins van Oranje, die nog gantsch niet gezind was tot vrede, zag hen noode vertrekken. Doch de Franschen hadden 'er sterk en by aanhoudinge op gedrongen (r). Hy verzocht hierom d'Estrades „ den Kardinaal Mazarin aan te zeggen, „ dat men hem niet dringen moest, om de Ge- „ volmagtigden der Staaten zo spoedig te doen „ vertrekken; also hy 'er wel meester van zyn „ kon, zo lang zy in den Haage waren; maar „ wanneer zy eens te Munster zouden geko- „ men zyn, zouden ze, schreef hy, afzonder- „ lyk, met Spanje sluiten, in spyt van Frank- „ ryk en van hem (s).” Na de aankomst der Gevolmagtigden van deezen Staat te Munster, kreeg de Vredehandeling aldaar een nieuw leeven, en begon de Vereenigde Gewesten nader te betreffen. Doch eer wy 't beloop derzelve ontvouwen, zal 't niet ondienstig zyn, hier een beknopte schets van de voornaamste verschillende belangen der handelende Mogendheden in te lasen.

1646.

Zyne
Hoog-
heid
stremt
hun ver-
trek.

De oorlog hadt nu, in Duitschland, omtrent dertig jaaren, in de Nederlanden, meer dan tweemaal zo lang, geduurd, en den voornaamsten oorloogenden Mogendheden schatten gekost. 't Was, derhalve, geen wonder, dat de meesten haakten naar vrede. Doch dit verlangen was sterkst in zulken, die 't meeste nadeel geleeden hadden by den oorlog, gelyk de Keizer en Spanje. Frankryk en Zweeden, die de

XI.
Staat van
de ver-
schillen-
de belan-
gen der
handelende
Mogendhe-
den, te
Munster
en te Os-
nabrug-

(r) *Negotiat. Secret. Tom. II. P. II. p. 105, 139, 156, 188, 234, 235.*

(s) *D'ESTRADA. Tom. I. p. 93.*

1646. wapenen, in verscheiden' Gewesten, met merkelyken voorspoed, gevoerd hadden, begeerden wel vrede, mids hun daarby gelaaten werdt, 't gene zy gewonnen hadden, en 't gene zy nog daarenboven dagten te bedingen: waartoe hunne partyen bezwaarlyk besluiten konden. Dit stremde de Vredehandeling, die, door den tyd, geheellyk, geregeld werdt, naar den onzekeren uitflag des oorlogs, welken men, nu heviger, dan flauwer bleef voeren, onder 't handelen over de Vrede. De Vereenigde Gewesten zelven begeerden, in 't eerst, de Vrede niet even sterk, om dat zyne Hoogheid, de Prins van Oranje, meer neigde tot het voortzetten van den oorlog. Holland alleen dreef den handel voort, en de gunstige voorwaarden, welken Spanje aanbodt; de argwaan, dien men begon op te vatten over den voorspoed van Frankryk in de Spaansche Nederlanden; de schaarsheid van 's Lands geldmiddelen, en de toeneemende zwakheid des Prinzen van Oranje deden, eindelyk, alle de Gewesten en zyne Hoogheid zelve besluiten tot de Vrede. Spanje en de Vereenigde Staaten slooten een afzonderlyk Verdrag, welk gelegenheid gaf, aan den eenen kant, tot het spoediger sluiten eener vrede tusschen den Keizer en Zweeden, en tusschen den Keizer en Frankryk, en aan den anderen, tot het afbreken der Vredehandeling tusschen Frankryk en Spanje, die nog eenige jaaren in oorlog bleeven.

Spanje. De kryg, die gantsch Christenryk beroerde, was eerst begonnen, tusschen Spanje en den Vereenigden Staat, die beide belang hadden, om eens de wapenen af te leggen, en een

ne bestendige vrede te sluiten. Spanje was, sedert eenige jaaren, in groote engte gebragt. De Vereenigde Staaten hadden, na 't uitgaan van 't Bestand, den oorlog weeten te houden buiten hunne grenzen, en, onder 't beleid van Prinse Fredrik Henrik, den Koning verscheiden' sterke Plaatsen, in Brabant en Vlaanderen, afhandig gemaakt. De Franschen hadden, insgelyks, een aanzienlyk gedeelte van 's Konings Nederlanden, gelegen aan de grenzen van Frankryk, overmeesterd. In Italie, in Katalonie en in Rousillon, hadden zy Filips den IV. ook merkelyke afbreuk gedaan. De Portugeezen waren tegen hem opgestaan, en hadden den Hertog van Bragance tot Koning uitgeroepen, die, door Frankryk en door den Vereenigten Staat, ondersteund werdt. 't Verlies van Portugal sleepte het verlies naar zig van een gedeelte der Indien, welk voorheen onder 't gebied van Portugal behoord, en waaruit Spanje, sedert dat Filips de II. zig de Portugeesche Kroon hadt toegeëigend, merkelyke voordeelen getrokken hadt. Het onderhouden van verscheiden' Legers en Vlooten hadt 's Konings schatkist t'eenemaal uitgeput, en zy werdt schaarsfelyk voorzien uit de rykdommen der Indien, die, somtyds, den onzen in handen gevallen waren, en dikwils, uit vreeze voor vyandyke ontmoetingen, lang toefden onder wege: 't welk den Koning, meer dan eens, in groote verlegenheid gebragt hadt. Hy hadt, derhalve, dringende redenen, om de vrede met Frankryk en met den Vereenigten Staat, die hem de meeste afbreuk gedaan hadden, ernstelyk, te begeeren. Ook kreegen zyne Ge-

1646.

1646. volmagtigden te Munster, eerlang, last, om op de beste wyze met beide of met een van beide te sluiten. 't Volstaagen verlies zyner Nederlanden, die, van den eenen kant, door Frankryk, van den anderen, door de Staaten, benaauwd werden, stondt voor de deur. Hy kon ligtelyk voorzien, dat hy ze kwyt zyn zou, wanneer Frankryk Duinkerken en andere zeehavens, en de Staaten Antwerpen en de Schelde bemagtigd zouden hebben; waarop men 't, van wederzyde, aangelegd hadt. Hy zegt, hierom, ten spoedigsten, uit den oorlog te geraaken: en geenens kans ziende, om, te gelyk met Frankryk en de Staaten, of met Frankryk afzonderlyk te sluiten, haalde hy de Staaten over tot een byzonder Verdrag, en geraakte, hierdoor, in staat, om den oorlog, nog eenige jaaren, uit te houden tegen Frankryk. Zyne Gevolmagtigden tot de Vredehandeling waren *Don Gaspar de Bracamonte en Gusman, Graaf van Pegnaranda*, en *Antoni Brun*, Ridder en 's Konings Raad in de Nederlanden, die de bekwaamste was van de twee, en byzonderlyk zyn werk maakte, om de gunst der Staatfche Gevolmagtigden te winnen en te behouden. Te vooren, was *de Savedra* ook, van 's Konings wege, te Munster geweest; doch hy bleef 'er niet tot het besluit der handeling.

De Vereenigde Gewesten.

De Vereenigde Gewesten hadden, na zulk eenen langduurigen en kostbaaren oorlog, ook reden, om vrede te begeeren. Het Verbond, welk hen, in 't jaar 1579, eerst hadt samengevoegd, was, federt veele jaaren, begroeid en bevestigd. De vryheid, om welke zy zo lang gestreeden hadden, werdt alomme erkend, en

zou

zou ook, ontwyfelbaar, by de handeling, door Spanje, erkend worden. Dus scheen 'er geene reden, om langer te volharden in den oorlog, die, zou hy niet eeuwig duuren, eens, met eene billyke en veilige vrede, eindigen moest. Men zag nu Spanje, door de wapenen van deezzen Staat en van Frankryk, en door andere opgekomen rampen, zo laag vernederd, dat de kans schoon stondt, om voordeelige voorwaarden te bedingen van eenen hoogmoedigen vyand, en zelfs de Plaatsen te behouden, die men, voor en na het sluiten van het twaalfjaarg Bestand, op hem veroverd hadt. De schatkist van den Staat was uitgeput, en Holland, welk meer dan de helft draagen moest tot de kosten des oorlogs, die twee-entwintig millioenen jaarlyks beliepen, was boven de honderd en veertig millioenen guldens ten agteren geraakt, waarvan rente betaald werdt; en daarenboven, nog dertien millioenen schuldig (1). 't Gene uit de overwonnen Steden in 's Lands schatkist kwam, reikte niet of naauwlyks toe, om de bezettingen in dezelve te onderhouden. Hier kwam nog by, dat men de oogmerken van Frankryk, meer en meer, verdagt hielt. Men vreesde, dat Lodewyk de XIV, onder deksel van Spanje afbreuk te doen, voorhadt zyne overwinningen voort te zetten, naar de grenzen van deezzen Staat; voor welken hy dan ruim zo gedugt zou worden, als Spanje immer geweest was. Hy hadt reeds een aanmerkelyk gedeelte van Vlaanderen, Artois, Henegouwen en Luxemburg bemagtigd, en bediende

zig,

(1) WICQUEFORT *Livr. I. p. 50.*

1646. zig, jaar op jaar, van den bystand der Staaten, om nieuwe overwinningen te doen, in de Nederlanden. Men begon meer gevaar te zien in deeze nabuurschap, dan men voorheen gedaan hadt, en men begreep, allengskens, dat het belang van den Staat vorderde, een Verdrag te sluiten met Spanje, waardoor de Spaansche Nederlanden, zo ver ze niet in de magt van Frankryk geraakt waren, een Voormuur bleeven, tusfchen Frankryk en deezen Staat, en de Fransche wapenen, zo ze immer tegen de Nederlanden mogten gevoerd worden, zo wyd als 't mogelyk ware, hielden van de grenzen der Vereenigde Gewesten (r). Alle deeze redenen moesten de Staaten doen besluiten om de hand te leenen tot het bearbeiten eener algemeene Vrede. Ook woogen ze, en de laatste inzonderheid, zo zwaar by hen, dat zy, toen de oogmerken van het Fransche Hof zig, in den loop der handelinge, klaarder begonden te ontdekken, niet fchroomden, afzonderlyk te sluiten met Spanje, fchoon zy zig verbonden hadden, zulks niet te zullen doen, dan met bewilliging van Frankryk. De Gemagtigden, die zy, na veel raadpleegens, tot de Vredehandeling benoemd hadden, waren *Barthold van Gend*, Heer van Loenen en Meinerswyk, wegens Gelderland; *Joan van Mathenes*, Heer van Mathenes, Riviere, Opmeere en Zouteveen, en *Adriaan Pauw*, Ridder, Heer van Heemstede, eerste voorzittende Raad en Rekenmeester der Graaflykheid van Holland, wegens Holland; *Joan de Knuit*, Ridder, eerste en ver-

too-

(u) Refol. Gener. Vener. 19 April 1647. MS.

toonende den adel van Zeeland, wegens Zeeland; *Godard van Rheede*, Heer van Nederhorst, wegens Utrecht; *François van Donia*, Heer tot Hinnema in Hielsum, wegens Friesland; *Wilhelm Ripperda*, Heer te Hangelo, wegens Overysfel, en *Adriaan Klant* tot Stedum, Heer van Nittersum, wegens Groningen en Omme-landen. Alle deeze Heeren waren, wegens de Staaten van hun Gewest, gewoonlyk afgevaardigd in de Vergadering der algemeene Staaten in den Haage: waaruit beslooten werdt, dat de Prins van Oranje merkelyken invloed hebben zou op de Vredehandeling. Voorts, hieldt men, aan 't Fransche Hof (v), Meinerswyk, de Knuit, Nederhorst en Ripperda voor ahangelingen van zyne Hoogheid; fchoon Meinerswyk, onder deezen, gehouden werdt, meest genegen te zyn tot de Vrede. Mathenes en Pauw waren, gelyk het Gewest, waaruit zy afgezonden waren, fterk gezet op vrede. De laafte, in 't byzonder, werdt aangezien, als geheellyk gekant tegen de belangen van den Prinse van Oranje; 't zy dat hy hiertoe bewoogen geworden was, federt dat zyne Hoogheid te wege gebragt hadt, dat hy van 't Raadpenfionarifchap ontfiaagen werdt; 't zy dat hy zig voegde naar de neiging der meeste en aanzienlykfte Leden van Holland, die, federt eenigen tyd, andere maatregels volgden dan de Prins gaarne zou hebben zien in 't werk fteflen. Donia neigde ook zeer tot de Vrede, en Klant werdt gehouden voor een' man van klei-

(v) *Votex Negotiat. Secret. de Munfter Tom. III. p. 12.*

1646. kleine bekwaamheid, en geschikt om zig te voegen naar de meesten.

Beide Spanje en de Vereenigde Gewesten hadden groot belang by 't gene 'er, te Munster en te Osnabrugge, tusfchen de andere oorloogende Mogendheden, gehandeld werdt. Zy hadden zig beide gemengd in de gefchillen, die, reeds voor veele jaaren, zo over de opvolging in de nalaatenschap des Hertogs van Gulik en Kleeve, als, ter gelegenheid der verkiezinge van Fredrik, Paltsgraave aan den Ryn, tot Koning van Boheeme, in Duitschland en in de aangrenzende Gewesten, ontstaan waren. Spanje hadt zig, in deeze gefchillen, gevoegd aan de zyde des Keizers, en der meeste Roomsche Katholyke Vorften en Stenden des Duitfchen Ryks. De Vereenigde Staaten hadden, daarentegen, nevens Frankryk en Zweeden, de zyde gekoozen, die zig voorheen gekant hadt, of nog kante tegen den Keizer en die 't met hem hielden; bestaande uit den Paltsgraave, Zoon des verkooren Konings van Boheeme, den Keurvorst van Brandenburg, den Landgraaf van Hessen-Kassel, en eenige andere Leden des Keizerryks. Men moet dan, ten minften, een ruw begrip hebben van de byzondere belangen deezer twee partyen, om de natuur der Westfaalfche Vredehandelinge, behoorlyk, te bevatten, en te verftaan, wat deel beide Spanje en de Vereenigde Gewesten in dezelve hadden.

den Kei- De Keizer, Ferdinand de III, neigde fterk
zer. tot vrede, sedert dat de Franschen en Zweeden de wapenen, met voorfpoed, gevoerd hadden, in Duitschland. De Zweeden waren zelfs, on-

onder 't beleid van Torstenson, doorgedrongen tot in de Oostenryksche Erflanden, die Ferdinand, uitgeput als hy was van geldmiddelen, bezwaarlyk, zag te beschermen. Ook wist hy, sedert eenigen tyd, geenen onderstand te bekomen van de Ryksleden, die 't met hem hielden, dan om dat hy voorgaf, dat dezelve gebruikt werdt, om de rust in Duitschland, ten spoedigsten, te herstellen. Waarby nog kwam, dat veele Ryksleden misnoegd waren op den Keizer, dien zy hielden, hen in eenige voorregten, met naame ook in de vryheid van Godsdienst, verkort te hebben: 't welk hen te traager maakte, om hem te ondersteunen. Voorts leide hy toe, om de Kroon van Boheeme, waarom zo bloedig geoorloofd was, in zynen Huize, erfelyk te doen verklaren. Ook hoopte hy, by de handeling, hersteld te zullen worden, in 't bezit van de meeste Plaatsen, die hem, door Frankryk en Zweeden, afhandig gemaakt waren. Hy hadt zyne belangen vertrouwd aan drie Gevolmagtigden, *Maximiliaan*, Graave van Trautmandorf; *Joan Lodewyk*, Graave van Nassau-Dietz, en *Izaak Volmar*, Raad van den Aartshertoge Ferdinand Karel.

De Vorsten en Stenden, die 't met den Keizer hielden, begeerden, by de Vrede, of hersteld te worden, in 't gene hun, door Frankryk en Zweeden, afhandig gemaakt was, of bevestigd, in 't gene hun, ter belooning van den dienst, dien zy den Keizer gedaan hadden, was opgedraagen, en in 't gene zy zig, door de wapenen, verkreegen hadden. Allen vorderden zy ook, dat de vreemde troepen en daar

1646.

De Ryks-
vorsten,
die 't met
hem hiel-
den, in 't
byzonder

1646. onder ook die van deezen Staat het Ryk ruimen. De Hertog van Beieren in 't byzonder Beieren, zocht zig te handhaaven, in 't bezit van de Opper-Palts, en in de waardigheid van Keurvorst, die hem, door den Keizer, was opgedraagen. De Keurvorst van Saxon begeerde bevestigd te worden in 't bezit van de Lausnits en van 't Aartsbisdom Maagdenburg, hem door den Keizer geschonken. Ook vorderde hy Leipzig te rug, welk hem, door de Zweeden, ontnomen was.

Frankryk. Van den anderen kant, werden, door Frankryk en Zweeden, en door de Leden des Duitfchen Ryks, die hunne zyde hielden, ook hooge eischen gedaan. Frankryk en Zweeden beide wilden alles behouden, wat zy, door de wapenen, gewonnen hadden; en maakten geweldige rekeningen van de onkosten des oorlogs, tot welken zy voorgaven, eers- en pligtshalve, verbonden te zyn geweest. Van Spanje vorderde Frankryk, behalven een gedeelte van Rousillon, een aanzienlyk deel der Nederlanden, welk eenige jaaren herwaards bemagtigd was. Van den Keizer, eischte Lodewyk de XIV. de Elzas en de drie Bisdommen, Mets, Toul en Verdun, die van ouds onder 't Ryk plagten te behooren. Ook begeerde hy zig het Hertogdom Lotharingen, by wege van verbeurdverklaring, toe te eigenen, om dat de Hertog, dien hy als zynen Leenman aanmerkte, zig verbonden hadt met Spanje. Eindelyk, zocht hy ook eenige zeeplaatsen in Italie, die hem reeds in handen gevallen waren, te behouden. De Zweeden vorderden gantsch Pomeren, in welk Gewest zy zig, tegen den zin des

Zweeden.

des Keurvorstten van Brandenburg, die 'er Hertog van was, hadden nedergeslaagen. Daarenboven, begeerden zy, dat het Aartsbisdom Breemen en de Bisdommen Verden, Halberstadt, Osnabrugge en Minden weereldlyk verklaard, en hun toegewezen werden; waartegen het Huis van Brunswyk-Lunenbug, welk regt hadt op deeze Vorstendommen, zig ernstelyk kante. De Paltsgraaf Karel Lodewyk, die van zyne vaderlyke goederen en van de waardigheid van Keurvorst beroofd was, begeerde hersteld te worden in beide. Doch alzo deeze waardigheid aan 't Huis van Beieren gehegt, en de Palts onder verscheiden Vorsten verdeeld was, hadt het geene kleine moeite in, hem voldoening te bezorgen; 't welk, zonder de ernstige poogingen van Frankryk en Zweeden, nimmer gelukt zou zyn. De Landgraavin van Hessen-Kassel begeerde de Plaatzen, die zy, in Oostfriesland, in Westfaale en aan den Ryn, ingenomen hadt, niet wederom te ruimen, voor men haar voldaan hadt, wegens de kosten des oorlogs, en hersteld in 't bezit der Landen, haar door den Landgraave van Hessen-Darmstadt afhandig gemaakt. Het oud geskil over 't regt tot de Guliksche en Kleefsche nalaatenschap, welk, voornaamlyk, tusschen de Vorsten van Brandenburg en Nieuwburg, gedreeven was, werdt ook op de Vredehandeling gebragt; doch aldaar niet afgedaan. Wy maaken geen gewag van de belangen van veele byzondere Vorsten en Stenden, om dat zy, of van weinig gewigt zyn, of geheel geene betrekking hebben, tot de Historie der Vereenigde Gewesten. Alleenlyk, moeten

1646.

De Palts-
graaf Ka-
rel Lo-
dewyk.

Hessen-
Kassel.

1646. wy nog melden, dat *Lodewyk, Graaf van Egmond*, zig te Munster vervoege, beweerende, regt te hebben, tot het gantsche Hertogdom Gelder en 't Graaffchap Zutfen (w). Hy hadt, wegens dit zyn Regt, in Wintermaand des jaars 1643, te Londen, daar hy woonde, eene verklaring gedaan, voor Notaris en getuigen (x). Doch ik meen niet, dat hy, te Munster, gehoor verwierf. Na 't sluiten der Vrede, schreef hy eenen Brief aan de algemeene Staaten, waarin, hy zig *Hertog van Gelre en Graaf van Zutfen* noemde; doch men gaf dien den bringeren te rug, als den Graaf van Egmond niet kennende, in zulk eene hoedanigheid (y).

Midde-
laars op
de Vre-
dehande-
ling.

De Koning van Spanje en de Vereenigde Staaten handelden, doorgaans, zonder midde-
laar; doch tusfchen Frankryk ter eener, en den Keizer en Spanje ter anderer zyde, werdt, door bemiddeling van den Paus en van den Staat van Venetie, gehandeld, te Munster. Ook handel-
de men, te Osnabrugge, tusfchen den Keizer, het Ryk en Zweeden, door bemiddeling van den Staat van Venetie. De Gevolmagtigden der Vereenigde Gewesten hielden zig gemeen-
lyk te Munster; doch die van den Keizer, Frankryk en Zweeden reisden, dikwils, over en weder, tusfchen Munster en Osnabrugge, en befcheidden elkanderen ook wel te Lenge-
rich, welk tusfchen de twee gemelde Steden gelegen is (z). Wy hebben noodig geoordeeld, deeze fchets van de verschillende belangen der han-

(w) *Negotiat. Secret. Tom. III. p. 98.*

(x) *Votex Supplém. au Corps Dipl. Tom. II. p. I. p. 311.*

(y) *AUTZEMA III. Deel, bl. 274.*

(z) *Negotiat. Secret. Tom. I. p. 380.*

handelende Mogendheden vooraf te laten gaan, om den Leezer het gewigt der Westfaalsche Vredehandeling, eenigszins, te doen begrypen. Wy keeren ons nu tot een byzonder verhaal van het beloop dier Vredehandeling, zo ver zy de Vereenigde Gewesten betroffen heeft. 1646.

De Staaten hadden, reeds lang voor 't afvaardigen der Gevolmagtigden naar Munster, vastgesteld, geen Verdrag aan te gaan met den vyand, dan waarby de Hoogheid en Vryheid van den Lande erkend werden (a). Ook hadt de Kardinaal de Richelieu den Prins van Oranje, al in 't jaar 1642, doen voorhouden, dat men, met Spanje sluitende, alles, wat men bezat, moest tragten te behouden (b). Op deeze twee punten, en op 't gene 'er, by goeden gevolge, uit afgeleid kon worden, hieldt men, derhalve, voornaamlyk, het oog, in het beloop der handeling. Zeeland hadt, reeds voor lang, verstaan (c), en in 't voorleeden jaar, begeerd, dat men, voor 't aanvangen der handeling, staatswyze, behoorde te besluiten „ tot het „ handhaaven van den Hervormden Gods- „ dienst, zo als dezelve, by de Dordrechtsche „ Sinode van de jaaren 1618 en 1619, was „ vastgesteld; tot het onderhouden der Utrechtseche Vereeniging van den jaare 1579, „ en tot aanhoudinge van een bekwaam aantal van Krygsvolk, geduurende de Vrede of „ het

XII.
Voorbe-
reidsels
in den
Haage tot
de Mun-
stersche
Vrede-
hande-
ling,

(a) ARTZEMA II. Deel, bl. 285. Vredehand. bl. 165.

(b) Instruët. dans les Mem. du Comte d'Estades. Tom. I. p. 85.

(c) Notul. Zeel. 19 Novemb. 1643. bl. 367. 18 Maart 1644. bl. 125.

1646. „het Bestand, welk men sluiten zou.” Doch de Gewesten konden 't, over deeze drie punten, niet eens worden. Holland, in 't byzonder, maakte zwaarigheid, om zig, hierop, niterlyk, te verklaren. De algemeene Staaten stelden, hierom, alleenlyk, by voorraad vast, „den Christelyken Hervormden Godsdienst; „zo als dezelve tegenwoordig geleerd werdt, „te zullen handhaaven; de Utrechtsche Vereeniging, zo ver zy kon naargekomen worden, te zullen onderhouden, en het Krygsvolk, naar gelegenheid en toestemming der Gewesten, by raade van zyne Hoogheid, te zullen vermeerderen of verminderen (d).” Voorts, werdt 'er, met den aanvang deezes jaars, een Bededag uitgeschreeven, om 's Hemels zegen te verwerven, over de Vredehandeling (e). De Gevolmagtigden der Staaten, elkanderen te Deventer bescheiden hebbende, vertrokken, van daar, op den elfden van Louwmaand, en kwamen, ten zelfden dage, aan, te Munster. De Keizerlyke en Fransche Gevolmagtigden gaven hun het eerste bezoek, en den titel van *Excellentie*, die hun ook van de Spaanschen niet geweigerd werdt (f). Men tradt, daarna, tot het onderzoek der Volmagten van Spanje en van deezen Staat, en de Spaanschen booden aan, de hunnen, die niet voldoende gevonden werden (g), naar het goedvinden van hunne Hoog-Mogendheden, te

De Staat-
sche Ge-
volmag-
tigden
komen te
Munster.

(d) Refol. Gener. *Vener.* 16 Nov. 1646. MS. AITZEMA III. Deel, bl. 45. Vredehand. bl. 193.

(e) AITZEMA III. Deel, bl. 96.

(f) *Negotiut. Secret.* Tom. III. p. 17, 18, 396. AITZEMA. Vredeh. bl. 232.

(g) *Notul. Zeel.* 9 April 1646. bl. 115.

te zullen doen veranderen, gelyk sedert geschiedde (*h*). Men schieen het toegelegd te hebben, om de Staatschen, door beleefdheid en toegeevendheid, over te haalen tot een afzonderlyk Verdrag: waartoe ook, gelyk wy, hier voor (*i*), gemeld hebben, de Markgraaf van Kastel-Rodrigo, sedert eenigen tyd, onder de hand, in den Haage, gearbeid hadt.

1646.

Doch terwyl men hiermede bezig was, werdte rugtbaar, dat de Spaanschen het Fransche Hof ook tot afzonderlyke handeling zogten te beweegen, op hoop, dat zy, daar, of by de Staaten, slaagende, de twee bondgenooten, die hun de meeste afbreuk deden, verdeelen zouden. De eerste opening hiervan was, reeds in Grasmaand des jaars 1644, gedaan, door den Venetiaanschen Gezant, *Aloisio Contarini*, aan den Graave d'Avaux (*k*). Naderhand, ging hy verder, en sprak, eindelyk, van een Huwelyk tuschen Lodewyk den XIV. en eene Dogter van Spanje; aan welke of Vlaanderen alleen, of de Spaansche Nederlanden tot eenen Bruidschat zouden gegeven worden, tegen een' afstand van Katalonie. De Spaansche Gevolmagtigden te Munster hielden zig egter nog zeer gesloten op dit stuk (*l*). De Kardinaal Mazarin hadt grooten zin in den voorslag. Hy begreep, dat Frankryk zyne grenzen naar de Nederlanden, eerder dan naar den kant van Spanje, behoorde uit te breiden. Doch hy voorzag, ligtelyk, dat zulk een voorslag, rugtbaar worden-

XIII.
Gerugt
van eene
afzonderlyke
handeling
tuschen
Frankryk
en Spanje.

(*h*) ANTZEMA III. Deel, bl. 117-120. Vredeh. bl. 216-222.

(*i*) Bl. 306.

(*k*) Negotiat. Secret. Tom. II. P. I. p. 13.

(*l*) Negotiat. Secret. Tom. II. P. II. p. 35, 119, 145.

1646. dende, agterdogt verwekken zou, in de Vereenigde Staaten; waarom hy zocht te wege te brengen, dat dezelve, van den kant van Spanje, gedaan werdt (m). Doch de Fransche Gevolmagtigden op de Vredehandeling zagen geenen kans, om deezen voorflag den Engelfchen en Staaten smaakelyk te maaken (n). Mazarin stelde hun voor, dat men de Staaten en den Prins van Oranje moest doen bewilligen, in de ontworpen' verwisfeling van Katalonie tegen de Nederlanden, door hun Antwerpen af te staan: welk hy, in 't eerst, den Prinse in 't byzonder, wilde doen opdraagen, mids deeze het van Frankryk ter leen hieldt. Doch omtrent dit laatste, veranderde hy, sedert, van gedagten, oordeelende, dat de Staaten, hieruit, te groot een' argwaan zouden opvatten, tegen hunnen Stadhouder. Nogtans besloot hy, in Louwmaand deezes jaars, d'Estrades naar den Haage te zenden, met last, om 'er den Prinse, heimelyk, en, in 't vertrouwen, over te spreken, en te ondertasten, of hy 'er ooren naar hadt (o). Ook meende de Kardinaal de Staaten te kunnen doen begrypen, dat zy belang hadden by de uitvoering van dit ontwerp; waardoor, gaf hy voor „hun Regt van opper-
 „ste magt over de Vereenigde Gewesten, bei-
 „de door Frankryk en Spanje, erkend zou
 „worden, en zy, voortaan, geenen oorlog zou-
 „den te dugten hebben: zynde de nabuurschap
 „met Frankryk thans niet gevaarlyker, dan in
 „'t jaar 1635; toen de Staaten zelve besloo-
 „ten

(m) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 14, 21-27, 32.

(n) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 27.

(o) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 32, 43, 49, 50, 51, 52.

„ten hadden, de Nederlanden te deelen met 1646.
 „dit Ryk (p).” Doch eer d’Estrades nog naar
 Holland vertrok, hadt de Prins, van elders,
 kennis gekreegen van de heimelyke ontwerpen
 eener byzondere handeling, tusschen Frankryk
 en Spanje; en ’er, terstond, over geschreeven
 aan d’Estrades (q); die, omtrent het midden
 van Sprokkelmaand, in den Haage gekomen,
 den Prins het ontwerp der verwisseling van
 de Nederlanden tegen Katalonie, in ’t geheim,
 openbaarde. Zyne Hoogheid geliet zig, als of
 ’t hem niet kwalyk geviel, vorderende zelfs,
 dat men ’er te Munster niet van repte; gelyk
 hy ’t ook, omtrent veertien dagen, bedekt
 hieldt voor de Staaten (r).

Zyne
Hoog-
heid
krygt ’er
kennis
van.

Zo stondt het met deezen handel, toen de
 Gevolmagtigden, Pauw en de Knuit, van Mun-
 ster herwaards gekeerd, verhaalden „hoe hun,
 „door de Franschen, in ’t vertrouwen, geo-
 „penbaard was, dat de Spaanschen de voor-
 „waarden der Vrede met Frankryk en met de
 „Staaten gelaaten hadden aan de beslissing of
 „bemiddeling der Koninginne - Regente van
 „Frankryk (s).” Vreemd scheen zulk eene
 toegeevendheid. Doch de Spaansche Staat-
 kunde beoogde, hierdoor, tweedragt te ver-
 wekken tusschen Frankryk en deezen Staat,
 daar men, ligtelyk, bevroeden kon, dat Frank-
 ryk zyn eigen voordeel nader dan dat der Staa-
 ten behertigen zou, zo ’t beraamen van de
 voor-

Pauw en
de Knuit
keeren
her-
waards
van Mun-
ster.
Hun me-
debren-
gen.

(p) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 56, 106.

(q) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 61.

(r) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 112, 113.

(s) Notul. Zeel. 6 Maart 1646. bl. 69. ANTZEMA Vrelet
 hand. bl. 222.

1646. voorwaarden der Vrede aan de Koninginne ge-
 laaten werdt. Ook verwekte dit nieuws eene
 bystere ontsteltenis, in de Vergadering der al-
 gemeene Staaten (*t*): die vermeerderd werdt,
 toen zyne Hoogheid, den agtentwintigsten
 van Sprokkelmaand, den Staaten bekend maak-
 te „hoe hem, uit Frankryk was berigt, dat
 „'er een Huwelyk op handen was, tusfchen
 „Koning Lodewyk den XIV. en de Infante
 „van Spanje, op voorwaarden, dat Koning
 „Filips de Nederlanden, die onder hem fton-
 „den, binnen drie weeken, aan Frankryk af-
 „ftaan zou; dat Frankryk, daarentegen, Ka-
 „talonie aan Spanje te rug zou geeven, en dat
 „beide de Koningen de opperfte magt der
 „Vereenigde Gewesten zouden erkennen.”
 Voorts, zeide hy „dat de Koninginne-Re-
 „gente van Frankryk de gedagten van de al-
 „gemeene Staaten hierop verzogt te mogen
 „verftaan.” De Prins hadt, 's daags te vooren,
 den Raadpenfionaris Kats, en, kort daarop,
 den Staaten van Holland reeds kennis gege-
 ven van dit gewigtig nieuws, met byvoeging,
 dat hy 't van den Kolonel d'Estrades verftaan
 hadt (*u*): en 't hadt den argwaan van dit Ge-
 west niet weinig vermeerderd, dat men, over
 eene zaak van zo veel belang voor den Staat,
 met den Prinfe alleen, gehandeld hadt (*v*).
 Doch toen men, ter algemeene Staatsvergade-
 ringe, 's Prinfen hoogwyze bedenkingen op
 den voorflag der Koninginne-Regente ver-
 zogt hebbende, vernam „dat hy begreep, dat

Opening
van zyne
Hoog-
heid.

Argwaan
op den
Prinfe.

„men
 (*t*) *Negotiat. Secret. Tom. III. p. 81, 82, 83, 84, 113.*
 (*u*) *ARTZEMA III. Deel, bl. 120, 121. Vredehand. bl. 222.*
 (*v*) *Negotiat. Secret. Tom. III. p. 123, 123.*

„men 'er in behoorde te bewilligen, mids aan 1646.
 „deezzen Staat, uit de Spaansche Nederlanden,
 „werdt afgestaan, 't gene aan den zelve, by
 „'t Verdrag van den jaare 1635, toegewe-
 „zen was (w)”; werdt de argwaan tegen zy-
 „ne Hoogheid, ook by de andere Gewesten,
 „ontsteken. Men mompelde zelfs, onder 't volk,
 „dat Spanje de Vereenigde Gewesten ook af-
 „staan zou aan Frankryk; dat alles reeds hei-
 „melyk was vastgesteld; dat de Koninginne-
 „Regente, slegts om welstaans wille, uit-
 „spraak doen zou; en dat zyne Hoogheid van
 „alles geweten en den heimelyken handel
 „begunstigd hadt (x).” Ter Staatsvergade-
 „ringe, sprak men van zig ten spoedigste te
 „verdraagen met den Koning van Spanje, die
 „voordeelige voorwaarden aanbodt. De ont-
 „steltenis sloeg over naar Munster; daar de Fran-
 „schen hun best deden, om al wat 'er van de
 „verwisteling der Nederlanden tegen Katalonie,
 „en van het Huwelyk des Konings van Frank-
 „ryk en der Infante van Spanje verspreid was,
 „te doen aanmerken, als losse gerugten, waar-
 „op men geenen staat maaken moest. Alleenlyk
 „vonden zy zig verlegen, met het gene de Prins
 „van Oranje, desaangaande, in 't openbaar,
 „verklaard hadt (y). Doch hierop, zeide d'Es-
 „trades „dat zyne Hoogheid, die, sedert ee-
 „nigen tyd, onpafelyk in 't hoofd geweest
 „was, hem niet wel gehoord, of kwalyk ver-
 „staan moest hebben, alzo hy, op verre na,
 „zo

(w) AITZEMA III. Deel, bl. 121.

(x) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 123, 127, 128, 130.

(y) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 123. AITZEMA III. Deel,
 bl. 121. Vredehand. bl. 125.

1646. „zo breed niet opgegeven hadt van den voor-
 — slag, die zo veel onrust veroorzaakte (z).”
 Op deeze wyze, zegt men het geliefd ontwerp
 van den Kardinaal Mazarin, welk, sedert, door
 Contarini, aan de Staatschen, ontvouwd werd
 (a), te bewimpelen. De Prins van Oranje
 toonde ook minder genegenheid, om het te be-
 vorderen. Zelfs de Fransche Gevolmagtigden
 te Munster hielden het voor onuitvoerlyk (b),
 en 't verdween, allengskens, in rook: tot zo
 verre zelfs, dat een voornaam Staatsman, ee-
 nige jaaren laater, schreef, zeer wel te weeten,
 dat de Nederlanden, geduurende de Munster-
 sche Vredehandeling, nimmer aan Frankryk
 waren aangeboden (c). Ook verminderde de
 agterdogt tegen zyne Hoogheid, en eenigszins
 tegen het Fransche Hof, na dat de Koningin-
 ne-Regente de beslissing of bemiddeling der
 hangende geschillen, haar door Spanje aange-
 booden, beleefdelyk afgeslaagen, en dezelve
 daarentegen, aan Koning Filips, haaren Broe-
 der, opgedraagen hadt (d); die ligtelyk be-
 greep, dat de Vereenigde Staaten, hierin, niet
 zouden kunnen bewilligen. Men boodt dus,
 van wederzyde, veel uit in schyn; terwyl men,
 van wederzyde, beoogde, de Staaten te ver-
 vreemden van de party, waartoe men vreesde,
 dat zy te sterk mogten neigen. De voorslag
 van Spanje bleek, door den tyd, klaar genoeg
 aan-

De agter-
 dogt te-
 gen zyne
 Hoog-
 heid ver-
 mindert.

(z) AITZEMA III. Deel, bl. 96, 101.

(a) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 197.

(b) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 117, 141, 153. AITZEMA
 Vredehand. bl. 225.

(c) DE WITT Brieven IV. Deel, bl. 582.

(d) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 105, 108, 109, 111, 112,
 121.

aangelegd te zyn, om de Staaten te beweegen, 1646.
tot een afzonderlyk verdrag.

Ook was men, terstond na de aankomst der Staatfche Gevolmagtigden te Munster, in onderhandeling getreden over een Bestand, op den voet van dat van den jaare 1609. Doch de Franschen deeden hun best, om deezen handel te stremmen. Ook klaagden zy den Middelaaren, dat de Spaanschen een byzonder verdrag zогten te sluiten met de Staaten. Zelfs hielden zy deezen verdagt van te neigen tot zulk een verdrag. Doch hunne Gevolmagtigden verklaarden, in een gesprek met de Franschen, in 't begin van Grasmaand „ dat zy geene reden „ zagen, om voor een afzonderlyk verdrag be- „ dugt te zyn, en dat de Staaten hadden vast- „ gesteld, niets te sluiten zonder Frankryk (e).” Maar deeze verklaring nam de agterdocht niet weg. De Franschen geloofden zelfs, dat de Spaanschen de onzen, door geschenken, zогten te winnen, om de hand te leenen tot een byzonder verdrag. Aan Pauw en de Knuit zouden, zo hun berigt was, ieder honderdduizend kroonen beloofd zyn (f). Zy waren beide te Munster wedergekeerd, in 't begin van Bloei- maand: wanneer de Graaf van Pegnaranda den gezamenlyken Gezanten eene volmagt zyns Konings vertoonde, waarby de Staaten voor vry erkend werden. De Spaanschen hielden toen, op nieuws, aan, op het sluiten van een byzonder verdrag, niet verzuimende, de onzen te versterken in den argwaan, dien men

XIV.
Hande-
ling te
Munster
over een
Bestand.

De Staat-
sche Ge-
volmag-
tigden
verdagt
by de
Fran-
schen.

reeds

(e) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 40, 58, 67, 125, 144.

(f) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 147, 236.

1646. reeds hadt opgevat , over den voorspoed der
 ——— Franschen in de Nederlanden. De Franschen,
 Poogin- daarentegen , arbeidden in den Haage en te
 gen der Munster , om zulk een verdrag te voorkomen,
 Fran- zig beroepende op de beloften der Staaten van
 schen om niet dan met onderlinge bewilliging te zullen
 den han- sluiten. Doch de Spaanschen booden, zelfs op
 del te den raad der Middelaaren, zo veel uit, dat de
 strekken. onzen aan 't wankelen gebragt werden. Zy
 verwierpen egter den stilstand van wapenen,
 die hun, door de Spaanschen, werdt voorge-
 slagen (g). De afzonderlyke onderhandelingen
 gingen, ondertusfchen, haaren gang, hoe zeer 'er
 de Franschen zig aan stieten (h). Zelfs beraam-
 de men, eerlang, omtrent zeventig punten, die
 in 't Verdrag, tusfchen Spanje en de Staaten,
 zouden moeten komen (i), en die, heimelyk,
 naar den Haage gezonden werden, om door de
 Staaten te worden goedgekeurd (k). De Fran-
 sche Gevolmagtigden kreegen 'er egter haast
 kennis van. De onzen hadden hun, te vooren,
 een afschrift van deeze punten geweigerd, voor-
 wendende „ dat zulks niet voeglyk geschie-
 „ den kon, ten ware zy ze, te gelyk, aan hun-
 „ ne Meesters zonden, 't welk zy niet gezind
 „ waren te doen, zo lang het Verdrag tusfchen
 „ Frankryk en Spanje zo ver niet gevorderd
 „ was, als het hunne; op dat ze, uit den Ha-
 „ ge, voortgezonden wordende naar de by-
 „ zom-

(g) AITZEMA III. *Deel*, bl. 126. *Vredchand.* bl. 231, 250-251, 253.

(h) *Negotiat. Secret. Tom. III. p. 170, 179, 193, 197, 198, 209, 215, 218, 219.*

(i) *Zie dezelve in de Negotiat. Secret. Tom. III. p. 435. enz.*

(k) AITZEMA *Vredch. bl. 234. enz.*
 (k) AITZEMA III. *Deel*, bl. 110.

„zondere Gewesten, geene nieuwe bewee- 1646.
 „gingen maaken mogten; die het openen van
 „den veldtogt, ligtelyk, zouden kunnen frem-
 „men.” Men hadt den Franschen, daarenbo-
 ven, in 't heimelyk, berigt, dat Pauw en de
 Knuit voorhadden, de punten op te houden,
 tot dat de Spaanschen volkomen gemagtigd
 zouden zyn, om te sluiten; wanneer zy, mees-
 ter blyvende van de handeling, het werk kort
 zouden kunnen af doen; terwyl eenigen hunner
 Medegemagtigden, onder dekfel van byzon-
 dere zaaken, een' keer naar huis zouden doen,
 om de Gewesten tot spoedige bewilliging in de
 beraamde punten over te haalen. 't Ontfchoot
 den Franschen, derhalve, ten hoogste, dat
 de punten reeds verzonden waren. Zy beklag- Zy klaag-
 den 'er zig, ernstelyk, over, tegen de onzen, gen over
 daartoe gelegenheid neemende, uit de gerug- de Staat-
 ten, die de Spaanschen verspreidden, dat het schen.
 Verdrag met de Staaten reeds getroffen was;
 dat het zyn beslag hebben zou, zo dra de laat-
 ste Volmagt uit Spanje zou aangekomen zyn,
 en dat het Leger der Staaten wel te velde ge-
 trokken was; doch niets zou uitvoeren. De
 Staatschen antwoordden „dat zy de punten
 „verzonden hadden, om dat hunne Meesters
 „hun, onlangs, rekenschap hadden afgevor-
 „derd van 't gene zy, tot hiertoe, met de
 „Spaanschen gehandeld hadden; dat zy niet
 „wisten, wat last hun verder gegeven zou
 „worden, na dat de Spaanschen ten volle ge-
 „magtigd zouden zyn; doch, ondertusfchen,
 „verzekeren konden, dat hunne Meesters,
 „noch zy, de verbindtenis, met Frankryk aan-
 „gegaan, immer zouden breeken; dat de

Zy klaag-
gen over
de Staat-
schen.

Ant-
woord
der Staat-
schen.

1646. „ Spaanfchen verfpreden mogten, 't gene zy
 „ goedvonden; doch wel haast ondervinden
 „ zouden, dat de Prins van Oranje hen niet
 „ dagt te fpaaren.”

Weder-
 antwoord
 der Fran-
 fchen.

De Franfchen, verder met hen in gefprek
 geraakt, hielden hun voor „ hoe zy, in 't ze-
 „ ker, berigt waren, dat Peguaranda hun, in
 „ 't handelen over de punten van een Verdrag,
 „ waarvan het eerfte inhieldt, dat zy geza-
 „ menlyk met Frankryk verftonden te moeten
 „ verdraagen, hadt voorgehouden, dat hy
 „ niet dagt, dat zy op dit punt zouden blyven
 „ staan, wanneer zy anders hunne rekening
 „ by de handeling vonden, en zagen, dat
 „ Frankryk niet luisterde naar een redelyk
 „ verdrag; dat vyf hunner hem, federt, had-
 „ den aangezeid, dat de Staaten geen deel al-
 „ toos neemen zouden in het belang, welk
 „ Frankryk hebben mogt, in de zaaken van
 „ Italie, Katalonie, Portugal, of ergens anders,
 „ buiten de Nederlanden; en dat zy uitdruk-
 „ kelyken last van het Hof gekreegen hadden,
 „ om zig hierover, ten hoogfte, te beklaa-
 „ gen.” De Staatschen, met naame Pauw en de
 Knuit, fcheenen een weinig verzet, over dee-
 ze klagte. Zy raadpleegden, een en andermaal,
 afzonderlyk, wat zy 'er op antwoorzouden,
 en gaven, eindelyk, voor befcheid „ dat de
 „ Staaten nimmer iet fluiten zouden, zonder
 „ Frankryk; dat zy zig heiliglyk zouden hou-
 „ den aan de gemaakte Verdragen; doch dat
 „ het hun, Gevolmagtigden, niet toeftondt,
 „ den zin deezer Verdragen te verklaaren, 't
 „ welk men alleen van hunne Meesteren ver-
 „ wagten moest.” De Franfchen hernamen,

Verklaa-
 ring der
 Staat-
 fchen, dat
 men zig
 aan de
 verbind-
 teniffen
 met
 Frankryk

„ dat

„ dat Gevolmagtigden , gezonden om , uit 1646.
 „ kragte van zeker Verdrag , te handelen ,
 „ wel behoorden te weten , wat dit Verdrag houden
 „ inhieldt. Dat de Staaten zig , in 't jaar 1634 , zal.
 „ verbonden hadden , om niet te sluiten met Twist o-
 „ Spanje , voordat men Frankryk voldoening ver de
 „ gegeven hadt ; dat , onder de belangen van meening
 „ Frankryk , toen ook de zaaken van Pigne- dier Ver-
 „ rol , Valteline en Lotharingen begreepen bindte-
 „ waren ; dat het Verdrag van 1635 dat van nissen.
 „ 1634 bevestigde , en dat zy zelve over de
 „ zaaken der Indien handelden , en dus hunne
 „ eigen' belangen ook verder uitstrekten , dan
 „ tot de Nederlanden . ” De Staatschen , dit
 „ gesprek zoekende af te snyden , begeerden tyd ,
 „ om de voorige Verdragen nader te onderzoe-
 „ ken. Eenigen hunner , die de Franschen hiel-
 „ den meest tot hen genegen te zyn , verzeke-
 „ ren hun , dat de Staat nimmer de Verbonden
 „ schenden zou ; en dat de eenige zwaarigheid ,
 „ die men te dugten hadt , was , dat de byzondere
 „ Gewesten zig ontslaan zouden van de kosten
 „ des oorlogs , en Frankryk alleen met dezelve
 „ belast laaten (1). In de onderhandelingen , die ,
 „ federt , gehouden werden , drongen de Staat-
 „ schen , geduuriglyk , op de bekrachtiging van
 „ het negende punt van 't Verdrag van 't jaar
 „ 1644 , volgens welk , Frankryk , vrede gemaakt
 „ hebbende , terwyl de Staaten alleenlyk Bestand
 „ geslooten hadden , zig verbondt , na 't uitgaan
 „ van 't Bestand , den oorlog te hervatten. Zee-
 „ land hadt , al voor eenigen tyd , sterk gedree-
 „ ven ,

De Staat-
 schen
 dringen
 de Fran-
 schen tot
 bekrachtig-
 ing van
 het ne-
 gende
 punt des
 Verdrags
 van 1644

(1) Negotiat. Secret, Tom. III. p. 221, 223.

1646. ven, dat men hierop staan moest (*m*). Doch de Franschen hadden geen zin in deeze bekragtiging: waarom de meeste tyd, met klaagen over elkanders behandeling, gesleeten werdt. De onzen verklaarden, eindelyk „dat „zy den Spaanschen uitdrukkelyk hadden aan- „gezeid, dat zy zig geen afzonderlyk verdrag „belooven moesten:” waarmede de Franschen zig, eenigszins, genoeg lieten (*n*). Ook arbeidden de Staatschen, sedert, eenen geruimen tyd, aan de bemiddeling van een Verdrag tus- sphen Frankryk en Spanje; hoewel hunne poo- gingen vrugteloos uitvielen (*o*). Midlerwyl, werden de byzondere onderhandelingen met de Spaanschen sterk voortgezet. Eer 't jaar ten ein- de liep, was het ontwerp van 't Verdrag zo ver tot volkomenheid gebragt, dat 'er naauwlyks meer dan sluiten en tekenen aan schein te ont- breeken. De Franschen, die niet nalieten een waakend oog te houden op deeze onderhande- lingen, kreegen, van tyd tot tyd, eenig berigt van 't gene 'er in voorviel, en hielden niet op, van klaagen en beschuldigen (*p*). Het Hof van Frankryk besloot zelfs de brieven, van Madrid naar Munster gaande, te onderscheppen, te o- penen, en afschriften van dezelve te versprei- den; om, ware 't mogelyk, mistrouwen te ver- wekken, tusphen de handelende partyen (*q*).
Doch

Het Fran-
sche Hof
onder-
scheept de
Spaan-
sche brie-
ven.

(*m*) AITZEMA Vredehand. bl. 202.

(*n*) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 234, 246, 247, 248.

(*o*) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 253, 265, 304, 340, 364
380.

(*p*) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 262, 276, 279, 284, 291
321. AITZEMA Vredeh. bl. 244.

(*q*) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 231, 246, 247, 251, 288,
495.

JOHAN DE KNUYT,
Ridder, Heer van Oud en nieuw Vosmaer,
en representerende den eersten Edele van Zeeland.

A. Schouten del. naar t'origin.

J. Houbraken fecit.

Is. TIRION excudit.

Doch deeze en diergelyke strecken bereikten het einde niet, welk men 'er zig in voorstelde. De Spaanschen gaven, van hunnen kant, breed op van den staat van hun byzonder Verdrag met de Vereenigde Gewesten, om de ingezetenen hunner Nederlanden, die sterk naar vrede verlangden, te vleijen, en om de Franschen te kwellen. Ook zогten zy, door middel van de Knuit, den Prins en Prinsesse van Oranje te beweegen, om de laatste hand te doen leggen aan het Verdrag. De Knuit hadt, over eenige byzondere zaaken, den Prinse betreffende, reeds eenigen tyd, gehandeld met de Spaanschen, die zyner Hoogheid aanzienlyke voordeelen beloofden. Ook meende men, dat de Knuit den Prins hadt ingescherpt, dat Frankryk geene vrede zогt. Omtrent het einde van 't jaar, kwam men met de Spaanschen wegens de Indien overeen; zo dat het Verdrag toen op een' zeer goeden voet stondt (r). Doch 't wordt tyd, dat wy, Munter en de Vredehandeling, voor eene wyle, verlaatende, naarspooeren, hoe 't zig, ondertuschen, met de zaaken van oorloge, toedroeg.

1646.

Byzondere handel van de Knuit, over de zaaken des Prinzen van Oranje.

De Prins van Oranje, schoon merkelyk verzwakt door de jaaren en door de ongemakken des oorlogs, hadt egter, met den aanvang des jaars, sterk gedrongen op het beraamen van middelen, tot het spoedig openen van den aafstaanden veldtogt; waarvan de gelukkige uitslag, zo hy verhoopte, der Vredehandelinge gewigt zou byzetten. Frankryk riedt hiertoe ook

XV. Zyner Hoogheid raadt tot het openen van den veldtogt.

(r) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 308, 309, 330, 326, 391, 393.

1646. ook ernstelyk, begeerende, het jaarlyksch Verdrag spoedig te sluiten; en boven den gewoonen eenen buitengewoonen onderftand beloovende (s). Doch de Staaten van Holland dreeven, in 't eerst, dat men in 't geheel geen en onderftand van Frankryk behoorde te vorderen (t), en zig ten spoedigste te verdraagen met Spanje. Zy lieten zig egter daarna beweegen, om te bewilligen in een Verdrag met Frankryk, welk, in Grasmaand, buiten hunne kennis, te Parys, getekend was. De Koning beloofde den Staaten, by het zelve, den gewoonlyken onderftand van twaalf honderdduizend ponden, die, naderhand, met nog driehonderdduizend ponden verhoogd werden (u). Tromp ftak, hierop, in Bloei maand, in zee, om op de Vlaamsche kusten te kruisfen. Zyne Hoogheid, schoon ziekelijk, trok, zeer tegen den zin der Prinfesse (v), in 't begin van Zomer maand, naar 't Le ger, welk, in fchepen, voor Dordrecht, lag. Hy was verzeld van zynen Zoon, Prinfe Willem; en hieldt zig, eenen geruimen tyd, op, te Breda, zonder iets te onderneemen. Hy hadt het oog op Antwerpen; doch zwakheid van lighaam en geest, of andere heimelyke oorzaaken verhinderden hem, zyn besluit in 't werk te ftellen. De Franschen, die Kortryk belegerd hadden, zagen het ftill leggen van 't Le ger der Staaten aan met ongeduld. D'Estrades boodt den Prinfe, uit naam der Koninginne, drieduizend paarden aan, voor den tyd van tien da-

(s) *Negotiat. Secret. Tom. III. p. 124, 145.*

(t) *Negotiat. Secret. Tom. III. p. 147.*

(u) *Zie AITZEMA III. Deel, blz 123, 101. Vrodel. M. 217.*

(v) *Negotiat. Secret. Tom. III. p. 236.*

dagen, tot den aanflag op Antwerpen, op Brugge, of op eenige andere Plaats van belang: en de Prins verwierf 'er, eerlang, nog drieduizend knechten nevens. Zyne Hoogheid en de Gemagtigden te velde (*w*) Linden, Lintelo, Wimmenum, Ruisch, Andries Bikker, Herberts, Vosbergen, Rheede, Andrée, Ysfelmuiden en van Zanten beloofden, daarentegen, by eene schriftelyke Acte, te Breda, den elfden van Hooimaand, getekend, dat, indien Antwerpen gewonnen werdt, de Roomschegezinden, aldaar, de vrye oefening van hunnen Godsdienst behouden zouden. Doch byeen geheim punt werdt verdraagen, dat zy 'er niet meer dan vier Kerken zouden hebben (*x*). De Prins, wel bevroedende, dat deeze belofte, die, buiten byzondere bewilliging der Staaten, geschied was, en den Godsdienst betrof, den meesten kwalyk zou aanstaan, verbondt de Gemagtigden, om 'er een diep geheim van te maaken. Doch de Staaten van Holland drongen den Heer van Wimmenum, om het hun te ontdekken (*y*), en toonden 'er zig, zo wel als die van Zeeland, zeer misnoegd over. Zelfs meen ik, dat Holland en Zeeland de punten, die te Breda geslooten waren, naderhand, weigerden te bekrachtigen. Voorts stak het Leger, op den twaalfden van Hooimaand, naar Filippine over. Zyne Hoogheid toog, insgelyks, derwaards. De beloofde Franfche troepen voegden zig by 't Staatfche Leger (*z*); waarna

1646.

Verdrag
wegens
Antwerpen.Misnoe-
gen over
hetzelve.Het Le-
ger, regt
weinig
uit.(*w*) *Negotiat. Secret. Tom. III. p. 243.*(*x*) *Zie AITZEMA Vredehandl. bl. 248.*(*y*) *Resol. Holl. 27, 28 July 1646. bl. 257, 258.*(*z*) *Negotiat. Secret. Tom. III. p. 317.*

1646. men voorttrok naar den kant van Antwerpen, zonder egter iet van belang te verrigten. Alleenlyk, werdt de schans Molensteeg by Gend, en het Slot te Teemsche bemagtigd, in 't begin van Oogstmaand. Ook namen Jan Evertsen en *Jan Willem Kabeljaauw*, Bevelhebber van Liefkenshoek, de schans het Boerengat in; vanwaar zy Antwerpen zeer zouden hebben kunnen benaauwen. Doch die van de Stad zonden 'er eenige welbemande schepen op af, die de onzen noodzaakten, de schans te verlaaten. Ook ruimde men het Slot te Teemsche eerlang. Het Leger, op verzoek der Franschen, nog eenigen tyd in Vlaanderen getoefd hebbende (a), werdt, omtrent het midden van Herfstmaand, te schepe, naar Bergen op Zoom gevoerd, en toog, van daar, in 't begin van Wynmaand, naar Venlo, welk met een beleg gedreigd werdt. Ook begon men de Stad hevig, en zelfs met gloeiende kogels, te beschieten. Doch alzo zy weigerde zig op te geeven, werdt 'er, eenige dagen, gearbeid aan de loopgraaven; maar men vondt het jaargetyde te verre verlopen, om de Stad te bemagtigen; weshalve het beleg opgebroken, en het Krygsvolk, nog voor 't einde van Wynmaand, naar de Winterlegeringen geleid werdt (b). Veelen verwonderden zig, dat 'er, in deezen veldtogt, van de Staatsche zyde, zo weinig verrigt was. De Franschen in 't byzonder hadden zig geveleid, met het aantasten, of bemagtigen van Antwerpen, door den Prinse, en zy schreeven het

Venlo
vergeefs
belegerd.

Oorzaa-
ken van
den sleg-
ten uit-
slag van
den veld-
togt.

(a) Resol. Holl. II Sept. 1646. bl. 393.

(b) ATTZEMA III. Deel, bl. 96, 100, 101, 102, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113.

het misfen van den aanflag op deeze Stad, 1646.
voornaamlyk, toe aan zwakheid van geest,
waardoor hy, zeiden ze, fchier tot in 't gezigt
der Stad genaderd zynde, vergeten hadt, dat
hy gekomen was, om haar aan te tasten (c).
Anderen meenden, dat eenige Gewesten, met
naame Holland, oordeelende, dat men reeds
genoeg fterke Steden te bewaaren hadt, de be-
weegingen van het Leger hadden weeten te
ftremmen. Ook zou de Stad Amfterdam voor
het winnen van Antwerpen bedugt geweest
zyn, uit vreeze dat de Koophandel, dien zy
deezer Stad onttrokken hadt, eens wederom
derwaards keeren mogt. Eindelyk, verftonden
fommigen, dat het aantasten van Antwerpen
de gantsche Spaansche magt derwaards gelokt,
en den Franschen, die reeds fterk genoeg wa-
ren in de Nederlanden, ruime gelegenheid ge-
geven zou hebben, om alles wat zy wilden weg
te neemen: 't welk zyne Hoogheid, wysfelyk,
hadt willen voorkomen. Zo verscheiden sprak
men van de oogmerken van deezen veldtogt.
De Prins zelf, in den Haage verwelkomd wor-
dende, zeide, *'t is my leed, dat 'er, deezen Zomer,
niet meer uitgevoerd is; maar 't is vrede (d).*

De Franschen hadden, ondertusfchen, eerst
Kortryk, daarna S. Wynoksbergen en Veur-
ne, en eindelyk ook Duinkerken bemagtigd
(e): 't welk hen, op het einde des jaars, onge-
negener maakte, om met Spanje te fluiten,
dan zy in den beginne geweest waren. Zy meen-
den, dat de Prins van Oranje het winnen van
Duin-

(c) BASNAGE Tom. I. p. 31.

(d) AUTZEMA III. Deel, bl. 109, 113.

(e) AUTZEMA III. Deel, bl. 113.

1646. Duinkerken, door den togt naar Venlo, hadt willen verhinderen (f); 't welk nogtans mislukt was.

XVI.
Gevegt,
tusfchen
een
Staatsch
Oorlogs-
fchip en
zeven
Duinker-
kers.

Ter zee was, dit jaar, luttel voorgevallen. Alleenlyk, was 's Lands Kapitein Klaas Juinbol, eene Vloot Franfche Koopvaarders herwaards geleidende, op den tweeden van Sprokkelmaand, voor de Maafe, flaags geraakt met zes Duinkerkers: en den vierden, met zeven. Vinnig was dit gevegt. Juinbol kreeg meer dan honderd fchooten door zyn fchip. Al zyn want en rondhout raakte genoegzaam aan ftukken. Ook hadt hy zeven dooden en zesentwintig gekwetften. Zelf bekwam hy eene wonde in 't vleefch, daar hy luttel gevaars in fteide; gelyk my, uit zynen eigen' brief, den zevenden van Sprokkelmaand, van voor de Helder, aan zyne Huisvrouw gefchreeven, gebleeken is: 't welk ik hier te liever melde, om dat sommigen aantekenen, dat Juinbol, in dit gevegt, omkwam (g). De Duinkerkers hielden, eindelyk, af. Vier Koopvaarders vielen hun in handen. Juinbol werdt, op zyne terugkomst, in erkenenis der betoonde dapperheid, ver-eerd met een' gouden gedenkpenning, waar-op, aan de eene zyde, 't gevegt, en aan de andere, het wapen der Admiraliteit verbeeld ftondt. Juinbol begaf zig, federt, naar Rotterdam, alwaar hy, volgens de verklaring der Heelmeesteren, aan de wonde, in 't gevegt bekomen, op den vyfden van Louwmaand des jaars 1647, overleeden is (h).

Voor

(f) *Negotiat. Secret. Tom. III. p. 303, 345.*

(g) *COMMELIN Freder. Henr. II. Deel, bl. 205.*

(h) *Uit verſcheiden' Brieven en Stukken, onder de naaſt- van Kapt. JUINBOL berustende.*

Voor 't einde deezes jaars, werdt, in den Haage, een Huwelyk geslooten en voltrokken, tusfchen Fredrik Willem, Keurvorst van Brandenburg, en de Prinfesse *Louife*, oudfte Dogter van zyne Hoogheid Fredrik Henrik; waarover, al federt eenigen tyd, gehandeld was (i). De Huwelyksvoorwaarden werden, op den zevenden van Wintermaand, getekend (k), en de trouwplegtigheden, ten zelfden dage, voltrokken, hebbende de Staaten van Holland, op 't verzoek van zyne Hoogheid, de ondertrouwden ontflaagen van de verpligting, om de gewoone Kerkgeboden voór af te laaten gaan (l). Men meende, dat dit Huwelyk, zo wel als de voorige verbindteniffen van 's Prinffen kinderen met Groot-Britanje en met den Huize van Oostfriesland, hoewel de laafte nimmer voltrokken werdt, verfcheiden' Gewesten kwalyk behaagden; als oordeelden ze, dat Vorften, wier Landen grensden aan 't gebied van deezen Staat; gelyk Oostfriesland, en het gebied van den Keurvorst van Brandenburg, federt dat hem een deel der Kleeffche en Gulikfche nalaatenschap aanbestorven was, deden; zig, niet zonder oogmerk, verbonden met den Prinfe van Cranje; die ook, dagten eenigen, byzondere redenen hebben moest, om zig met deeze Vorften, of met zulken, die zo magtig ter zee waren als Groot-Britanje, te vermaagfchappen (m). Doch van deeze bedenkingen, zo ze al in eenigen mogten opgekomen

1646.

XVII.
Huwelyk
van den
Keur-
vorst van
Branden-
burg met
de oudfte
Dogter
van O-
ranje.

(i) AITZEMA III. Deel, bl. 106.

(k) Zie dezelve by AITZEMA III. Deel, bl. 145.

(l) Refol. Holl. 6 Dec. 1646. bl. 350.

(m) Negotiat. Secret. Tom. III. p. 379.

1646. men zyn, werdt niets openlyk vermeld. Ook heeft de bevinding, sedert, geleerd, dat de Staat zo wel voordeel als last gehad heeft, van de Huwelyksverbindtenissen der Prinzen en Prinsesse uit den Huize van Oranje.

XVIII. Na 't voltrekken van het Huwelyk, waar-
De Prins van wy spreken, nam 's Prinzen zwakheid zo
wordt zeer te wanhoopen. Hy sukkelde, den gantschen
zwak. winter, aan de koorts, die zig, by vlaagen,
1647. verhefte. Ook overviel hem, van tyd tot tyd,

eene zwakheid van verstand, die hem verbin-
derde te arbeiden aan zaaken van Regeeringe.
Hy hadt, in Hooimaand des voorleeden jaars,
te Breda zynde, reeds verklaard, dat een eer-
lyk en voordeelig Verdrag met Spanje niet
Hy raadt ongeraaden was (n): en nu vermaande hy, ge-
tot vrede, duuriglyk, tot vrede, zynde in deeze gedagten
de. gebragt of versterkt, door de Prinsesse, zyne
Gemaalinne, welke de Franschen hielden, door

De jonge Spanje, gewonnen te zyn (o). De jonge Prins,
Prins op wien de Ampten zyns Vaders versterven
neigt, moesten, toonde zig, daarentegen, geneigd tot
daarentegen, het voortzetten des krygs, zynde hy, al vroeg,
gen, tot in den waan gebragt, dat zyn gezag en zyne in-
het voort- komsten, in tyd van vrede, al te zeer besnoeid
zetten zouden worden, en dat de Staaten den klem
des oor- der Regeeringe, geheellyk, zouden aan zig
logs. trekken. Doch de Staaten, vooral die van Hol-

Dood den te ernstiger arbeiden tot verdrag. 's Prin-
van Prin sen ziekte nam, ondertusfchen, zo zeer toe, dat
hy,

(n) Resol. Holl. 26 July 1646. bl. 256.

(o) *Negotiat. Secret. Tom. III. p. 282, 355. Memoir du Comte de Guiche Introd. p. 12, 14.*

hy, op den tienden van Lentemaand, eene geweldige verheffing van koorts gekreegen hebbende, door de Geneesmeesters, genoegzaam, opgegeven werd. De algemeene Staaten en de Staaten van Holland kwamen, hierop, des anderendaags, in merkelyken getale, om afscheid te neemen van den stervende Prins; die poogingen deed om te spreken; doch naauwlyks eenige verstaanbaare rede kon uitbrengen. De Predikant *Goedhals*, die den Prins, dikwils, bezocht hadt, en meende zyne belemmerde spraak beter dan anderen te kunnen verstaan, verklaarde, uit het gene zyne Hoogheid den Raadpensionaris Kats zeide, gevat te hebben „dat hy de Staaten dankte voor de eer, „die hy en de zynen, tot hiertoe, van hun ge- „nooten hadden; dat hy het Land getrouwe- „lyk gediend hadt; doch nu niet meer ver- „mocht; en dat hy het Land, Gods Kerk en „zyn eigen Huis en maagschap den Staaten „aanbevolen liet.” 't Welk, als de laatste woorden van zyne Hoogheid, in de Registers der Staatsbesluiten van Holland, wordt aange- getekend (p). De Prins, vervolgens met hand- tastig afscheid genomen hebbende van de Staaten, lag nog te zieltoogen, tot op den veertienden; wanneer hy, des morgens om- trent vyf uren, zagtyk ontsliep (q), in het vierenzestigste jaar zyns ouderdoms. Het lyk werd, op kosten van het sterfhuis, den tien- den van Bloemaand, te Delft, in 't Graf van Prins Willem, Vader van zyne Hoogheid, met

1647.

seFredrik
Henrik.

(p) Resol. Holl. 11 Maart 1647. bl. 69.

(q) Resol. Holl. 14 Maart 1647. bl. 71. AITZEMA III. Deel,

bl. 101, 102, 157, 158 enz.

1647. met veele staatſie, bygezet (r). Weinige dagen te vooren, was 's Prinſen uiterſte wil, gemaakt in 't jaar 1644 (s), doch onlangs, bij *Codicil*, een weinig veranderd, in 't byzyn van Gemagtigden der algemeene Staaten, geopend (t). Hy hadt zynen eenigen Zoon, Willem, en, by deſzelfs vooroverlyden, zonder wettige kinderen, zyne oudſte Dogter, Louiſa, nu Keurvorſtinne van Brandenburg, tot zyne eenige erfgenaamen verklaard. Aan deeze Dogter, maakte hy tweehonderdenvyftigduiſend guldens, en eenhonderdenvyftigduiſend aan ieder der drie overigen, *Albertina Agnes*, *Henrietta Katharina* en *Maria*. Aan zyne Gemaalin, de Prinſeſſe Amelia van Solms, had hy, by zyn' uiterſten wil, eenen Lyftogt van vierentwintigduiſend guldens, jaarlyks, gemaakt, benevens het gebruik der Huizen te Ryswyk en in den Haage in 't Noordeinde. Doch by zyn *Codicil*, kort voor zynen dood geſteld, hadt hy haar jaarlykſch inkomen nog merkelyk vermeerderd. De nakomelingen van Graave Willem Lodewyk van Naſſau waren niet wel te vrede, over 's Prinſen uiterſten wil, alzo, volgens dien van Prinſe Maurits, in geval 'er geene mannelyke erven van Fredrik Henrik nableeven, de goederen van den Huize van Oranje op hen verſterven moesten; daar, volgens de ſchikking van wylen zyne Hoogheid, de Keurvorſtin van Brandenburg en derzelver kin-

(r) AITZEMA III. *Deel*, bl. 174. *Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 334.*

(s) Zie het Teſtam. by AITZEMA II. *Deel*, bl. 977. *Voiez auſſi Supplem. au Corps Diplom. Tom. II. P. I. p. 295.*

(t) *Reſol. Holl. 3 May 1647. bl. 106.*

kinderen hun voorgetrokken werden (u). Ook 1647:
 zyn deeze verschillende uiterste willen, in laa-
 ter' tyd, oorzaak van veel twist geweest, tus-
 schen de Vorstelyke Huizen van Brandenburg
 en Nassau.

Fredrik Henrik liet geene wettige kinderen XIX.
 na dan de genoemde vyf, eenen zoon en vier Zyne Af-
 dogters. Doch hy hadt ook eenen natuurlyken beëlding.
 Zoon, *Fredrik van Nassau*, Heer van Zuilestein,
 Kolonel van een Regiment knegten in Staat-
 schen dienst. De Prins overleedt, met den roem,
 dat hy het magtig Spanje, waartegen zyn Va-
 der zig naauwlyks hadt konnen verdedigen, en
 welk zyn Broeder, alleenlyk, eenige merkely-
 ke afbreuk gedaan hadt, eindelyk, zo laag hadt
 helpen vernederen, dat het den Staat ernstelyk
 en by herhaalinge aanzogt om vrede, en gun-
 stiger voorwaarden uitboodt, dan men zig, ee-
 nige jaaren herwaards, zou hebben durven be-
 looven. Zyne tydgenooten hielden hem voor
 den uitsteekendsten Krygsheld zyner eeuwe.
 Hy evenaarde, dagt men, of overtrof zynen
 Broeder, die, in de konst van oorloogen, te
 gelyk zyn meester geweest was, in beleid en
 voorzigtigheid, en in onbezweeken' standvas-
 tigheid. En dat hy, sedert de naauwe verbind-
 tenissen met Frankryk, met naame in den laat-
 sten tyd zyns leevens, verscheiden' veldtog-
 ten deedt, zonder veel te verrigten, moet,
 mogelyk, eerder als een uitwerksel zyner die-
 pe Staatskunde aangemerkt, dan aan zyne toe-
 neemende zwakheid van verstand en kragten
 toegeschreeven worden. In zaaken van Regee-
 rin-

(u) ALTZEMA III. Deel, bl. 174.

1647. ringe, heeft hy zig zo gemaatigd weeten te gedraagen, dat hy, in 't gemeen, bemind en geagt werdt; tot dat zyne fterke begeerte tot het voortzetten des oorlogs, en zyn heimelyke handel met het Hof van Frankrijk hem een weinig verdagt maakten by sommige Gewesten; vooral, by de voornaamfte Steden van Holland, die, door den flegten ftaat van 's Lands geldmiddelen, en, door 't belang des Koophandels, geperst werden tot vrede. 't Stuk van den Godsdienst werdt, door hem, ook altoos met gemaatigdheid behandeld. Hy hield zig, wat zyn' perfoon betrof, by de openbaare Kerke; doch hadt een' afkeer van de vervolging, die, eer hy aan 't bewind kwam, verwekt was tegen de Remonstranten. Ook verwierven dezen, onder zyne Stadhouderlyke Regeeringe, in veele Steden, de vryheid van Godsdienst oefening, welke zy nog tegenwoordig genieten. Veele Wethouders, die niet vreemd waren van hunne Leere, werden, door hem, op 't kussen geholpen; veele anderen, die, te vooren, van hunne ampten verlaaten waren, herfteld: hoewel hy altoos verftondt, dat de goede Staatkunde niet toeliet, de voornaamften der genen, die, ten tyde zyns Broeders, uit het bewind geraakt waren, onder welken, de Groot uitfak, van nieuws, deel aan de Regeeringe te geeven; immers niet, zonder dat zy eene foort van fchuldbekentenis deden. Omtrent de Roomschegezinden, gebruikte hy zo veele toegeevendheid, dat men in Frankryk in den waan viel, dat hy hunner Leere heimelyk toegedaan was (v); fchoon hier-

(v) Negotiat. Secret. Tom. II. P. II. p. 122.

hiervan nimmer iet het minste gebleeken is. 1647.
 Wat zyne perfoonlyke hoedanigheden betreft, hy was, in de kragt zyns ouderdoms, schoon, gezond en sterk van lighaam. Alleenlyk was hy, fomtyds, onderhevig aan de jigt (*w*). Hy hadt, naar men getuigd vindt, een goed verstand, en een doordringend oordeel. Voorzigtig was hy, en by wyle langzaam in 't befluiten, zeggende dikwils, als hy zekere ontwerpen goedgekeurd hadt, *dat men zig nog eens beslaapen moest, eer men ze tekende* (*x*). Doch als hy eens vastelyk beslooten hadt, was hy wakker en onverzettelyk in 't uitvoeren. Hy oefende eene strenge krygstugt, en vorderde eene stipte gehoorzaamheid aan 't gene hy bevoelen hadt. Hy was edelmoedig en milddaadig; niet spaarzaam in 't pryzen van braave daaden, en gemeenzaam omtrent luiden van verdiensten, zelfs omtrent vreemdelingen. Hy handelde zyne vyanden heuschelyk, en bewoog hen, daardoor, dikwils, om zyne gunst te zoeken. Nimmer verliet hy zyne vrienden, hoe zeer hun 't geluk ook mogt tegenloopen. Hy was, gelyk zyn Vader, doorgaans, bedekt, en niet ligt te doorgronden. Ook vertrouwde hy zig aan niemant, dien hy niet lang en dikwils beproefd hadt. Vleijery vond by hem geene ingang. Hy zocht zyne eigen' grootheid en die van zyn Huis, op zulk eene wyze, dat ze hem van zelve scheen t'huis te komen, en begeerde ze niet, als ze hem verdagt of onbemind zou gemaakt hebben. Hy verlustigde
 zig,

(*w*) AITZEMA III. Deel, bl. 273, 606.

(*x*) D'ESTRADES Tom. I. p. 56.

1647. zig, als hy niet te velde was, dikwils, in boek-oefeningen, en droeg gemeenlyk, een' beknooten *Cæsar*, in 't Latyn, by zig. Ook hadt hy eene diepe eerbiedenis voor Prinse Willem, zynen Vader, wiens nagelaaten' schriften hij, naarstiglyk, gelezen hadt (y). Hy voerde de woorden *Patriæque Patrique*, dat is, *Aan myn Vaderland en aan myn Vader*, tot zyne zinspreuk; als wilde hy hiermede te kennen geeven, dat zyn beleid en wapenen den Vaderlande en der gedagtenisse zyns vermoorden Vaders toegewyd waren (z). Kortom, Fredrik Henrik, die zelf 't spoor zyns Vaders gevolgd hadt, liet zynen Zoon, Prinse Willem, een treffelyk voorbeeld agter, en bleef by de meeste Landzaaten lang in loflyke gedagtenis, wordende het weinige, welk men in hem mispreezen hadt, uit veeler geheugen gewischt, door de herinnering zynen menigvuldige diensten en uitmuntende hoedanigheden.

XX. Hy was zo dra niet overleeden, of, ter Vergaderinge der algemeene Staaten, werdt overwoogen, of 't niet geraaden ware, in gevolge der voorgaande Besluiten, het Kapitein- en Admiraalschap Generaal over de Land- en Zee-magt van den Staat, zonder uitsfel, op te draagen aan zyne Hoogheid, Prinse WILLEM, federt, in 't gemeen, DEN TWEEDEN van dien naam geheeten. De Heer Ripperda hadt reeds drie dagen voor 's Prinzen dood, gevraagd, of men, hiertoe, niet terstond na dat zyne Hoogheid overleeden zou zyn, behoorde te

(y) *l'ESTRADES* Tom. I. p. 46, 55, 56.

(z) *CATHERY Memoir* n. 330, 365, 366. *COMMELIN* Leeven van Fred. Henr. H. Deel, 14, 214.

XX.
Willem
Prins van
Oranje,
wordt Ka-
pitein en
Admi-
raal Ge-
neraal
over de
Krygs-
magt van
den Staat.

te komen. Doch die van Holland hadden toen nog ontydig geoordeeld, deswege, eenig besluit te neemen (a). Nu bewilligden de Afgewaardigden van Gelderland terstond in den voorslag, uit kragte der voorige besluiten van dit Gewest. Holland insgelyks. Zeeland, de voorige besluiten wegens de opvolging in hunne waarde latende, droeg, uit naame der Staaten van dit Gewest, het Kapitein- en Admiraalschap op aan Prins Willem: Friesland en Groningen niet, dan op 't behaagen der Staaten deezer Gewesten. De stemmen van Utrecht en Overysfel vind ik niet gemeld. De Prins deedt, ten zelfden dage, den eed, in de gewoone Vergaderinge, aan handen van Gemagtigden der algemeene Staaten, op *Instructie, alreeds gemaakt, of nog te maaken* (b): welk byvoegsel, op begeeren der Staaten van Holland, in den eed werdt ingelast (c).

Ter Staatsvergaderinge van Holland, werdt wel terstond beslooten, het Stadhouderschap van dit Gewest ook op te draagen aan zijne Hoogheid. Doch eer men den Lastbrief hiertoe opmaakte, vond men dienstig te onderzoeken, of wylen zyne Hoogheid dit Ampt, op eenige *Instructie*, bekleed hadt, en op welke; midlerwyl, belastende, dat de *depeschen* van het Hof, alleenlyk op den naam van President en Raaden, zouden uitgegeven worden. Men draalde, naar 't schynt, met dit werk, om dat men 's Prinzen geneigdheid, op 't stuk der Vredehandeling, eerst begeerde te ondertasten.

Verschil over de opdragt van 't Stadhouderschap van Holland en Zeeland aan zyne Hoogheid.

(a) Resol. Holl. 11 Maart 1647. bl. 70.

(b) AITZEMA III. Deel, bl. 172, 173.

(c) Resol. Holl. 14 Maart 1647. bl. 71, 72.

1647. ten. Doch zyne Hoogheid, zig terftond verklaard hebbende, dat hy gezind was, het oogmerk der Staaten te bevorderen, fcheen 'er geene reden te zyn, om de opdragt van het Stadhouderfchap langer te verfcuiven. Verfccheiden' verhinderingen veroorzaakten egter, dat het lang agter bleef. Eerst, verzogt Zeeland, de opdragt te gelyk met Holland te mogen doen, op gelyken Lastbrief, als, in den jaare 1625, aan wylen den Prinfe verleend was. Doch die van het Noorderkwartier vonden hierin zwaarigheid, alzo, in deezen Lastbrief, Zeeland, na Holland, en voor Westfriesland genoemd was, 't welk zy niet gedoogen wilde. Nog was, te vooren, in de opdragt van het Stadhouderfchap over Briele en Voorne, by verzuim, 't Land van Voorne gefield voor de Stad Briele: 't welk nu veranderd moest worden. Doch dit vondt kleine zwaarigheid. Met Zeeland, alwaar egter, terftond, het regt van eerften Edele, onder de gewoonlyke voorbehoudingen (*d*), aan den Prinfe was opgedraagen (*e*), was men langer bezig. De Staaten van dit Gewest verftonden, dat de Briel en 't Land van Voorne tot Zeeland behoorden. Ook begeerden zy maar eenen Lastbrief gegeven te hebben, voor Holland, Zeeland en Westfriesland (*f*), waartoe die van Holland, en vooral Hoorn, Enkhuizen en Medenblik, die eigenlyk Westfriefche Steden waren, niet verftaan konden. Men raadpleegde hierover, van tyd tot tyd, Holland meende, dat men, twee Last-

brie-

(*d*) Zie VIII. Deel, bl. 461.

(*e*) Notul. Zeel. 19 April 1647. bl. 93.

(*f*) Notul. Zeel. 20 April 1647. bl. 99.

brieven verleene, een' voor Holland met Westfriesland, en een' voor Zeeland, 't geschil over den rang afneemt. Doch Zeeland liet zig dit niet beduiden. Midlerwyl, vertrok zyne Hoogheid uit den Haage. De opdragt van het Stadhouderschap werdt, het gantfche jaar, verschooven (g). Ondertusfchen, werdt ook eene Instructie ontworpen, door die van Holland, welken, ziende die van Zeeland gezind tot uistellen, eindelyk, op den twintigften van Wintemaand, den Prins den eed afnamen en Lastbrief gaven, als *Gouverneur, Kapitein-Generaal en Admiraal van Holland en Westfriesland, Briele en Voorne*. Doch hy bekwaam geene Instructie, hebbende Gekommitteerde Raaden, het vaststellen derzelve ondienftig geoordeeld (h). Zeeland besloot toen ook den Prins, op byzonderen Lastbrief, tot Stadhouder van dit Gewest aan te stellen: ten welken einde, in Louwmaand des volgenden jaars, Gemagtigden herwaards kwamen: op den twee-entwintigften van welken, de Prins, voor 't eerst, in den Raad en op de Rolle van den Hove, zitting nam (i). De Lastbrief van Zeeland werdt, eerst op den negentienden van Grasmaand, gedagtekend (k). Hy kwam genoegzaam overeen met die van Holland, uitgenomen in 't Regt van vergiffenis, welk Zeeland niet gewoon is, den

1647.

Hy be-
komt
Lastbrief
van Hol-
land en
Zeeland
afzon-
derlyk.

Byzon-
derheid,
in deeze
Lastbrie-
ven, we-
gers
Briele en
Voorne.

(g) Notul. Zeel. 20 July, 23, 24 Aug. 9, 13 Dec. 1647. bl. 164, 175, 178, 281, 292, 309.

(h) Refol. Holl. 15, 21, 29 Maart 8, 10, 11, 12 April 13 May 24, 27 Juny 6, 8, 9 Aug. 30 Oct. 13, 16 Nov 16, 17, 18, 19, 20 Dec. 1647. bl. 73, 74, 78, 79, 86, 91, 92, 94, 95, 97, 111, 141, 144, 175, 177, 178, 274, 290, 291, 292, 310, 311, 314, 317, 319, 320.

(i) AITZEMA III. Deel, bl. 237.

(k) Notul. Zeel. 2 Jan. 5 Febr. 28. April 1648. bl. 5, 33, 143.

1647.

den Stadhouderen te verleenen. Voorts, is aanmerkelyk, dat, gelyk de Staaten van Holland Lastbrief gaven, voor *Holland en Westfriesland met den Briele en Voorne, weseñde gelegen en behoorende aan Holland*; de Staaten van Zeeland, om hun regt op Briele en Voorne te handhaaven, Lastbrief verleenden, voor *Zee-land met den Briele en Voorne, weseñde gelegen en behoorende aan Zeeland* (1); welke byzonderheden my, in geene voorgaande *Commisfien* der Stadhouderen, voorgekomen zyn. De Staaten van Holland stelden zyne Hoogheid ook tot Groot-Houtvester aan, en deden hem nu het *reël Compliment* van honderdduizend guldens (m): waarover men, federt eenige jaaren, geraadpleegd hadt (n). In Bloei maand des jaars 1647, was hy tot Stadhouder van Gelderland aangenomen, op een Berigtschrift, welk hy beëdigd hadt (o): Utrecht, Overysfel en Groningen namen den Prinse, omtrent deezen tyd, ook den eed af, als Stadhouder (p). En in Lentemaand des jaars 1648, werdt hy, door de algemeene Staaten, op eene wedde van drieduizend guldens, aangesteld tot Stadhouder der Landen van Overmaaze (q). Zy gaven hem, insgelyks, het Stadhouderfchap van Wedde en Westwoldingerland (r). Ook haddenze hem, al te vooren, het regt gefchonken, om vergiffenis-

(1) VI. Memoriaalb. ROLLAND f. 19, 29.

(m) Refol. Holl. 15 Jan. 18 July 1648. bl. 7, 251.

(n) Zie hier voor, bl. 300.

(o) Zie het by AITZEMA III. Deel, II. 198.

(p) AITZEMA III. Deel, bl. 174, 175.

(q) Refol. Holl. 3 Maart 1648. bl. 54. AITZEMA III. Deel, bl. 246.

(r) Refol. Gener. 28 Febr. 1648. by WICQUEF. Prens. p. 237.

nisfen te verleenen in de Stad en Lande van Maastricht (s). Uit al het welke blykt, dat men, om ftryd, de gunst van zyne Hoogheid zocht te winnen. Ondertusfchen, is ten hoogften opmerkelyk, dat de Prins niet werdt ontvangen tot Stadhouder van Holland, dan na dat de vrede met Spanje zo goed als geflooten was; en dat het Verdrag te Munfter getekend werdt, niet meer dan agt dagen, na dat hy in den Hove zitting genomen hadt. Hy bereikte, toen zyn Vader overleedt, naauwlyks eenentwintig jaaren. Driftig en oorlogszugtig van aart, als hy was, mogt men 't een ongeluk voor hem rekenen, dat hy aan 't bewind kwam, in eenen tyd, dat de Landen vrede noodig hadden, en fterk naar vrede verlangden. De Staaten en hy verfchillende inzigten hebbende, ontftondt 'er, tusfchen hem en eenige voornaame Leden, eerlang, een misnoegen, welk gewigtige gevolgen naar zig fleekte.

Men zag, in Herfstmaand des jaars 1647, reeds eenige beginfels van ongenoegen tegen de Regeeringe te Dordrecht. *Joan Walen*, welker Advokaat voor den Hove van Holland, en daarna voor den Geregte van Dordrecht, hadt zig, federt eenigen tyd, met der woon, derwaards begeven, onaangezien hem, te voeren, de Stad ontzeid was. Hy hieldt 'er heimelyke byeenkomsten, ten zynen huize, in welken, hy de burgers ophitste, tegen de Regeeringe. Ook fchreef en ftrooide hy eenige fchriften, om 't volk verder gaande te maaken, en tot daadelykheid te vervoeren. Zyn bedryfverwek.

1647.

XXI.
Bewee-
gingen te
Dor-
drecht.

1647. wekte, eerlang, zo veel opschudding, dat het Hof zig verplicht vondt, Gemagtigden derwaards te zenden, die de klagten der Burgerye hoorden, en de zaaken in rust bragten. Doch Walen, die zig schuil hieldt, werd't openlyk ingedaagd, en, niet verschynende, op den hals, gebannen uit Holland, Zeeland, Friesland en Utrecht, met verbeurdverklaaring zyner goederen (1). Het Hof trok zig deeze zaak alleen aan, die anders ook tot den Stadhouder scheen te behooren, om dat zyne Hoogheid, Prins Willem, nog niet in de Stadhouderlyke waar- digheid bevestigd was.

XXII. Het werk der Vredehandelinge, tusfchen Spanje en deezen Staat, was, midlerwyl, wakkerlyk voortgezet. Tot hiertoe, was men meest bezig geweest, met van Bestand te handelen: 't zy dat men, hiertoe, in den beginne, meest neigde; 't zy dat de Staaten van Holland, die merkelyken invloed op de handeling hadden, in 't eerst, alleenlyk spraken van Bestand, om wylen den Prins en eenige byzondere Gewesten te ligter over te haalen tot de handeling. De punten, in den voorleeden Zomer, naar den Haage gezonden, liepen alleen uit op een Bestand; welk, volgens den voorflag der Spaanschen, twaalf of twintig jaaren duuren zou. Doch alzo de Koning van Frankryk, by aanhoudinge, weigerde, zig te verbinden, om, na 't eindigen van 't Bestand, den oorlog te hervatten, wanneer hy vrede gemaakt hadt met Spanje; begon men de gedagten van een Bestand

(1) Sentent. van den Hove tegen Mr. Johan Walen van 7 Febr. 1648. gedr. 1648. ARTZEMA III. Deel, bl. 205.

stand te laten vaaren, en niet dan van vrede te spreken. Men hieldt het veel roemrugtiger voor den Staat, dat men den Koning van Spanje verplichtte, by verdrag van eeuwige Vrede, afstand te doen van alle Regt op de Landen, dan dat hy zulks, gelyk te vooren geschied was, alleenlyk doen zou, by verdrag van Bestand. De Staaten van Holland drongen deeze reden zo sterk aan, in de Vergadering der algemeene Staaten, dat men eenpaariglyk besloot, de byzondere Gewesten, door brieven en bezendingen, over te haalen, om in het handelen over eene eeuwige Vrede te bewilligen (u). Ook stemdenze 'er, eerlang, allen in, Zeeland alleen uitgenomen (v). Holland floeg, sedert, voor, dat de zes Gewesten, de ontworpen' punten van Bestand in Vredepunten veranderen moesten. De vyf andere Gewesten bewilligden hierin, en Zeeland zelf eindelyk, mids men zig vooraf onderling verbonde den Godsdienst, de Utrechtsche Vereeniging en 't stuk van 't Krygsvolk te zullen handhaaven, volgens den voorflag, voorheen gedaan, door de Afgevaardigden van dit Gewest (w). Doch de andere Gewesten verklaarden zig, hierop, niet naar genoegen van Zeeland (x). Nogtans, werdt de verwisfeling der punten van handeling, eenpaariglyk, vastgesteld (y). Men arbeidde, sedert, te Munster, niet meer aan een Bestand; maar aan eene

(u) AITZEMA III. *Decl.* bl. 174.

(v) Zie AITZEMA *Vredehand.* bl. 258-262.

(w) Zie hier voor, bl. 411.

(x) *Norol.* Zel. 17, 20, 21 Sept. 5 Oct. 3 Nov. 1646. bl. 262, 274, 286, 304, 348. AITZEMA *Vredehand.* bl. 263.

(y) Zie 't Ontwerp deezer Verwisf. in de *Negotiat. Secret.* Tom. III. p. 467.

1647. eene eeuwige Vrede, en kwam, nog in Wintermaand des jaars 1646, wegens verscheiden' punten van belang, de Indien, de Meijerye van 's Hertogenbosch, en de Landen van Overmaaze betreffende, genoegzaam overeen met de Spaanschen. De punten, over welken men eens geworden was, werden, door de wederzydsche Gevolmagtigden, behalve door den Heere van Nederhorst, by voorraad, getekend (z). 't Voltrekken der handeling werd, alleenlyk, verschooven, om dat de onzen verklaarden, niet te kunnen sluiten, zonder dat Frankryk en Spanje zig insgelyks verdroegen (a). Ook verzuimden de Franschen niet, by alle gelegenheden, in den Haage en te Munster, te vertoonen, dat zulks, uit hoofde der gemaakte verbindtenissen, niet mogt geschieden (b). 't Ontwerp van een Verdrag tusschen Frankryk en Spanje was, eindelyk, in den aanvang deezer jaars, in staat gebragt, om aan de Staatschen, als middelaars tusschen hunnen vriend en hunnen vyand, vertoond te worden (c). Doch 't werk deezer bemiddeling was zo vol zwaarigheid, dat men 't, na veele vergeeffsche poogingen, eindelyk moest laten steeken (d). Frankryk, nog al voortgaande, met het vervolgen zyner overwinningen, aan verscheiden' oorden, schoon niet met zo goeden uitlag, als in de

(z) Zie AITZEMA Vredehand. bl. 294, 300.

(a) AITZEMA III. Deel, bl. 126-135, 156. Vredehand. bl. 164, 272.

(b) Zie de Propos. van Brasfer en de la Thuillierie in de Negotiat. Secret. Tom. III. p. 445 en AITZEMA Vredehand. bl. 273 enz.

(c) Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 3.

(d) Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 104, 106, 120, 129, 157, 183, 205, 207, 224, 240, 391, 421.

de voorleeden' jaaren, hadt te minder ooren naar voorſlagen tot vrede, die, van den Spaanſchen kant, en zelfs van den kant der midde-laaren, redelyk geoordeeld werden. Ook toonde Spanje minder geneigdheid tot vrede met Frankryk op nadeelige voorwaarden, naar gelang, dat de hoop tot het ſluiten van een byzonder Verdrag met deezen Staat toenam. De Spaanſchen vleiden zig zelfs met de hoop van, na het treffen van zulk een Verdrag, een naauw Verbond van onderlinge beſcherming te zullen kunnen ſluiten met de Staaten en met den Keurvorſt van Brandenburg (e); 't welk hen te minder deedt vreezen voor Frankryk. Ook hadden de Franſche Gevolmagtigden te Munſter vaſtgeſteld, niet met Spanje te verdraagen, dan na 't ſluiten van een nieuw Verbond van Borgtogt met deezen Staat (f); waardoor zy het nadeel, welk zy van een verbond tuſſchen Spanje, de Staaten en Brandenburg te dugten hadden, meenden te zullen kunnen voorkomen. Aan dit Verbond van Borgtogt werdt, vlytiglyk, van de Franſchezyde, gearbeid. Servien kwam, met het begin van Louwmaand, van Munſter in den Haage, om het te doen ſluiten. Ook klaagde hy, in zyne eerſte aanſpraak, zeer, over de Staatſche Gevolmagtigden te Munſter, die, zeide hy, den Spaanſchen hoop gaven tot een afzonderlyk Verdrag (g). Hy zag, in 't byzonder, op den Heere Pauw, die 't zig ook aantrok, en daarna eene ſchriftelyke verdediging van zyn

1647.

Servien doet een' keer naar den Haage. Zyn handel aldaar.

(e) *Voyez* Negotiat. Secrét. Tom. IV. p. 103.

(f) *Noml.* Zeel. 14 Decemb. 1646. bl. 371. *Negotiat. Secrét.* Tom. IV. p. 3.

(g) *Voyez* Negotiat. Secrét.

1647. zyn gedrag ter algemeene Staatsvergaderinge overgaf (*h*). Ook hielden de Staaten van Holland hem en Mathenes de hand boven 't hoofd: hunne handelwyze, te Munster, in allen deele goedkeurende (*i*). Servien gaf zyne aanspraak, terstond, te drukken, terwijl hy zig gebelgd hieldt, dat men, van den Spaanschen kant, iet in 't licht liet komen. Zelfs vorderde hy, dat de Staaten van Holland het verspreiden van zekeren Spaanschen voorslag voorkwamen. Men deedt 'er, op zyn aanhouden, onderzoek na, by zekeren Drukker, daar men juist de Aanspraak van Servien op de pers vondt, die, terstond, werdt weggenomen (*k*). Wat laater, leverde hy nog een Geschrift over; waarin hy Pauw en de Knuit, met naame, beschuldigde. Den eersten, in 't byzonder, als hieldt hy heimelyk verstand met de Spaanschen, en als hadden deezen hem, door geschenken, gewonnen (*l*). Doch Servien was zo dra niet van Munster vertrokken, of de Spaansche Gemagtigde, Filips le Roy, begaf zig, insgelyks, herwaards, om zynen handel te stremmen (*m*). Holland kantte zig lang tegen het Verbond van Borgtogt (*n*). Midlerwyl, vaardigde Servien, uit den Haage, een' Brief af aan de byzondere Gewesten, Holland uitgenomen, waarin hy de redelykheid en noodzaaklykheid van het Verbond

(*h*) AITZEMA Vredehand. bl. 312.

(*i*) Resol. Holl. 14 Aug. 1647. by AITZEMA Vredeh. bl. 329.

(*k*) Resol. Holl. 24, 26 Jan. 5 Febr. 1647. bl. 24, 25, 29, 37. AITZEMA III. Deel, bl. 197.

(*l*) Notul. Zeel. 19 Febr. 1647. bl. 50. WICQUEF. Tom. I. Preuves, p. 264, 267.

(*m*) AITZEMA Vredehand. bl. 277, 299.

(*n*) AITZEMA III. Deel, bl. 156, 157. Vredehand. bl. 298, 317 enz.

bond van Borgtogt poogde te bewyzen (o). 1647.
Doch deeze Brief werdt, zo men wil, door den
Spaanschen Gevolmagtigden Brun, in open-
baaren druk, beantwoord (p). Servien hieldt,
ondertusfchen, ook aan, op het openen van
den veldtogt, vraagende, of de Staaten den
gewoonlyken onderftand van Frankryk niet
begeerden te ontvangen. Doch Holland ftem-
de hiertegen, beweerende, dat men genoeg
voldaan hadt aan 't gene men Frankryk fchuldig
was (q). De meeste Gewesten, vooral Gel-
derland, dreeven, ten deezen tyde, dat men
Spanje moest verpligten tot den afftand van
het Overkwartier van Gelderland, welk men
verftondt niet van de drie andere deelen van
dit Gewest te kunnen gefcheiden worden. De
Prins toonde zig ook geneigd, om het Over-
kwartier te vereenigen met den Staat; doch hy
begreep, dat het door de wapenen gefchieden
moest. Maar men riedt hem, hiervan niet te
reppen by die van Holland; daar men van gee-
nen veldtogt hooren wilde (r). Nogtans deedt
zyne Hoogheid, den elfden van Grasmaand,
den Staaten van Holland, door den Raadpen-
fionaris Kats, aanzeggen „ dat de zaaken thans
„ verward ftonden in Europa; dat men, van
„ alle kanten, volk wierf; dat hy bedugt was
„ voor de onderneemingen van eenige vreem-
„ de Legers, op de grenzen van deezen Staat,
„ en

De Prins
wil te
velde.

(o) *Foiez* Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 87, 314. AITZEMA Vredehand. bl. 31.

(p) Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 93. AITZEMA Vredehand. bl. 314, 300.

(q) Refol. Gener. 12, 14, 17 April 20, 21 May 1647. M. S. AITZEMA III. Deel. bl. 174.

(r) AITZEMA III. D. I, bl. 173. Vredehand. bl. 299, 302.

1647. „ en dat de goede Staatskunde vorderde, dat
 „ men zig wapende, terwyl het de nabuuren
 „ deeden.” Hy voegde hierby „ dat hy zig
 „ verplicht vondt, den algemeenen Staaten te
 „ raaden, tot het voltallig houden hunner troe-
 „ pen; doch dat hy 't niet hadt willen doen,
 „ voor dat hy 'er den Staaten van Holland
 „ kennis van gegeven hadt.” Men bedankte
 den Prins voor zyne oplettendheid; doch ver-
 zocht hem „ tegenwoordig van geen werven te
 „ spreekken; op dat de Spaansche Gevolmag-
 „ tigten de opregte inzigten der Staaten niet
 „ mogten mistrouwen.” Doch zyne Hoogheid
 deedt hun, in 't begin van Bloeiimaand, ander-
 maal, verklaaren, „ hoe hem berigt was, dat
 „ de Aartshertog LEOPOLD WILLEM,” die
 den Maarschalk van Kastel - Rodrigo, on-
 langs, in de Landvoogdye der Spaansche Ne-
 derlanden, was opgevolgd „ een Leger in
 „ Vlaanderen verzamelde; waarom hy niet
 „ hadt kunnen nalaaten voor de grenzen te
 „ zorgen, zendende, naar den kant van Hulst,
 „ zes kornetten paarden en twintig vendelen
 „ knegten, nevens eenige stukken geschuts,
 „ welken hy van Dordrecht hadt doen ko-
 „ men.” De Staaten, bedugt, dat de Prins
 zig ongevoellyk inwikkelen zou in den veld-
 togt, waarop, door Servien, sterk gedrongen
 werdt (s), verzogten hem ernstelyk „ dat hy
 „ de troepen te rug wilde ontbieden, alzo men
 „ niets te dugten hadt van de Spaanschen, die
 „ gerust waren op de verzekering, hun, van de
 „ Staatsche zyde, gedaan, dat men, dit jaar,
 „ niet te velde komen zou.” Doch hy ant-
 woord-

Holland
 kant zig
 hierte-
 gen.

Zyne
 Hoog-
 heid
 zendt ee-
 nig volk
 naar de
 grenzen.

woordde „ dat hy, zynen last, als Kapitein- 1647.
 „ Generaal, hebbende van de algemeene Staa-
 „ ten, verplicht was te zorgen voor de grenzen:
 „ doch zo dra de algemeene Staaten ander be-
 „ vel gaven, en de Spaanschen nalieten, ag-
 „ terdogt te veroorzaaken, zou hy de troepen
 „ te rug ontbieden (t).” Dit geschiedde ook
 federt. Filips le Roy, die nog, wegens Span-
 je, in den Haage was, deedt, ten deezen tyde, Stilzwy-
 een' keer naar Brusfel; den Aartshertoge Leo- gende
 pold berigtende, dat men, hier, genoegzaam wapen-
 stilzwygende, bewilligd hadt, om, deezen Zo- schor-
 mer, niet te velde te trekken. Voorts, bragt fing.
 hy, ten gevalle van Holland, te wege, dat de
 vyandlykheden ter zee, van de Spaansche zy-
 de, insgelyks, gestaakt werden (u).

Alles schikte zig dus tot vrede. Het ont- XXIII.
 werp der Vredepunten was, gelyk wy gemeld Het ont-
 hebben, te Munster, getekend, door de we- werp der
 derzydsche Gevolmagtigden, behalve door Vrede
 den Heere van Nederhorst, die verstondt, dat wordtge-
 men, zonder Frankryk, zo ver niet gaan mogt tekend.
 (v). De Hertog van Longueville, eerste Ge-
 volmagtigde van Frankryk, besloot hieruit,
 dat Pauw en de Knuit niet alleen; maar de mees-
 te Staatsche Gevolmagtigden omgekogt wa-
 ren door Spanje. Ook sneedt hy, kort hierna,
 alle gemeenschap af met Pauw (w): die, zo
 wel als de Knuit, in den haat verviel van 't
 Fransche Hof, om dat zy, naar het oogmerk
 van

(t) Refol. Holl. II April 9, 13, 20, 21, 25 May 1647. bl
 96, 109, 111, 115, 116, 122.

(u) Refol. Gener. Sabbathi 29 Juny 1647. M. S. AITZEMA
 III. Deel, bl. 175. Vredeland. bl. 322.

(v) Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 70, 71, 76.

(w) Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 80, 84.

1647. van Holland, neigden tot afzonderlyken handel met Spanje, en zig, door het Fransche goud, niet bekooren lieten (x), om van maatregels te veranderen. Na het tekenen van het ontwerp der Vredepunten, was 'er, voor de Staatsche Gevolmagtigden, zo weinig te ver-
 rigten te Munster, dat zy, in den Zomer, allen van daar vertrokken (y). De Heer van Meinerswyk alleen, in de Lente, een' keer naar Gelderland gedaan hebbende, kwam spoedig te Munster te rug: doch vertrok, eerlang, wederom van daar. Verscheiden' begaven zig naar den Haage; daar men, eindelyk, met Servien, overeenkwam, wegens het Verbond van Borgtogt (z), welk, tot hier-
 toe, ongetekend gebleeven was, om dat men 't, van Frankryks zyde, te algemeen begeerde. Het behelsde „ dat Frankryk, terstond, in „ oorlog treeden zou, met Spanje, den Keizer „ en alle andere Vorsten uit den Huize van „ Oostenryk, zo deezen den Vereenigden Staat „ eerst, met de wapenen, mogten aantasten: „ dat de Staaten het zelfde doen zouden, zo „ de Koning eerst aangetast werdt, in eenig „ deel van zyn tegenwoordig gebied, Pigne- „ rol, Rousillon, Lotharingen en de gewon- „ nen' Plaatsen in de Nederlanden daaronder „ begreepen: ook Katalonie, in geval de Ko- „ ning, aldaar, binnen dertig jaaren, welken „ het Bestand, met opzigt op dit Gewest ont- „ worpen, duuren moest, werdt aangetast. „ Met

Verbond
 van Borg-
 togt met
 Frank-
 ryk.

(x) *Votaz. Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 151.*

(y) *Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 120.*

(z) *Resol. Gener. 1, 2, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 22, 26, 28 July 1647. Bl. 5.*

„ Met dien verstande nogtans, dat men, van 1647.
„ wederzyde, niet tot eene vredebreuk zou
„ behoeven te komen, dan na dat men, eenigen
„ korten tyd, beproefd hadt, of de gereezen'
„ onlusten, niet door zagte middelen, waren
„ by te leggen. Voorts, beloofde de Koning,
„ zynen Bondgenooten niet te zullen bystaan,
„ tegen de Staaten; noch de Staaten den hun-
„ nen, tegen den Koning. Eindelyk zou dit
„ Verdrag alleenlyk van kragt zyn, nadat de
„ Vrede te Munster, tusfchen de Kroonen van
„ Frankryk en Spanje, zou zyn geslooten (a).”
De wederzydsche Gemagtigden tekenden dit
Verbond van Borgtogt, op den negenentwin-
tigften van Hooimaand. Servien, die terftond
hierop naar Munster keerde (b), meende, door
dit Verbond, Spanje afkeeriger gemaakt te
hebben van een afzonderlyk verdrag met de
Staaten, en, daarentegen, genegener, om
Frankryk genoeg te geeven. De Staaten,
die, in allen gevalle, den Borgtogt van Frank-
ryk oordeelden noodig te hebben, tegen de on-
derneemingen van het Huis van Oostenryk,
moesten zig, om dien te bekomen, wel een
weinig voegen naar de inzigten van het Fran-
fche Hof. Ook oordeelden ze, dat hun byzon-
der Verdrag met Spanje reeds zo verre ge-
vorderd was, dat zy 't fluiten konden als zy
wilden. Doch dit laafte ontfchoot hun een
weinig.

De

(a) Zie het Verh. van Garantie by ATTZEMA III. Deel, bl.
203. Vredehand. bl. 326. en in de Negotiat. Secret. Tom. IV.
p. 373.

(b) Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 146.

1647. De Staatſche Gevolmagtigden allen, in Oogst- en Herfstmaand, wederom te Munſter

XXIV.
Vervolg
der han-
delinge te
Munſter.
De
Spaan-
ſchen
ſchynen
te rug te
loopen.

De Staa-
ten nood-
zaaken
hen te
gaan.

gekomen zynde (c), vonden de Spaanſchen veel koeler, dan zy tot hiertoe geſcheenen hadden. 't Verbond van Borgtogt ſcheen hun de hoop te beneemen op een verbond van onderlinge beſcherming met de Staaten en Brandenburg; waaraan zy, terſtond na 't ſluiten der Vrede, zouden gearbeid hebben. Zy weezen, derhalve, de nieuwe voorſlagen der Staatſchen, wegens het Overkwartier van Gelder en de Meijery van 's Hertogenboſch, terſtond van de hand (d), en gelieten zig ook, als of zy met Frankryk zo gereed niet verdraagen zouden, als zy te vooren hadden voorgegeven te willen doen. De Franſchen bedienden zig van hunne koelheid, om hen, by de Keizerſchen en midde- laars, te bedraagen, als oorzaaken van 't ver- wylen der Vrede (e); waarvoor men, tot hier- toe, de Franſchen meer dan de Spaanſchen ge- houden hadt. Doch de Vereenigde Staaten lieten zig niet te leur ſtellen door Spanje. Zy vernamen zo dra niet, dat men, te Munſter, ſcheen te rug te loopen, of zy ontbooden zyne Hoogheid in den Haage, en raadpleegden met hem, op het openen van den veldtogt. De tyding hiervan deedt de Spaanſchen, terſtond, van toon veranderen, en Pauw en de Knuit keerden, kort hierna, wederom naar den Haage, om den uiterſten laſt van hunne Hoog-Mo- gendheden tot het ſluiten der Vrede te gaan haalen (f). Zo

(c) Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 152.

(d) AITZEMA III. Deel, bl. 205.

(e) Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 164.

(f) AITZEMA III. Deel, bl. 203.

Zo dra waren zy niet wedergekeerd te Munster, of het Verdrag met Spanje werdt zo ver-
gebragt, dat 'er naauwlyks iet aan ontbrak. De
Franfchen alleen hielden het fluiten nog tegen,
beweerende, dat het, te gelyk met hen, be-
hoorde te gefchieden; gelyk zy verklaarden
niet zonder de Staaten te zullen fluiten. Zy
begeerden zelfs, dat van deeze hunne ver-
klaaring aantekening gehouden werdt, in de
Registers van den Staat. In Wynmaand, be-
gaven Pauw, de Knuit en Klant zig nog eens
naar den Haage, om verflag te doen (g). Mei-
nerswyk en Ripperda deeden een' keer naar
huis; zo dat 'er maar drie Staatschen, Mathe-
nes, Nederhorst en Donia, te Munster, blee-
ven (h). Doch op het einde van Slagtmaand,
keerden ze allen in deeze Stad te rug (i): met
zig brengende den uiterften last der algemeene
Staaten, die den vyftienden gedagtekend was.
Men hadt beflooten, 't Verdrag te tekenen, na
dat men eerst nog eenige poogingen zou heb-
ben gedaan, om Frankryk met Spanje te be-
vredigen. Doch Zeeland hadt, hierop, doen
aantekenen, dat men niet buiten de voorige be-
fluiten van zig aan de Verdragen met Frankryk
te houden behoorde te gaan. Utrecht en Fries-
land deeden omtrent gelyke aantekening (k).
Met dit befluit, keerden de Gevolmagtigden
naar Munster. De Franfchen, nu het fluiten
van een afzonderlyk verdrag, tusschen Spanje

1647.

De Fran-
fchen
houden
het teke-
nen der
Vrede
tegen.

(g) Refol. Gener. 21, 22 Octob. 1647. M. S. Zie ook ART-
ZEMA Vredehand. bl. 333.

(h) Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 169, 173.

(i) Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 194.

(k) Refol. Gener. Vener. 15 Nov. 1647. M. S. Negotiat.
Secret. Tom. IV. p. 401. ARTZEMA Vredeh. bl. 347.

1647. en de Staaten, op handen ziende, deden al wat zy konden, om het te voorkomen, neemende zelfs in bedenking, om, ten opzichte van Lotharingen, meer toe te geeven, dan zy tot hiertoe hadden willen doen (*l*). Doch hunne poogingen waren vrugteloos. De meeste Gewesten hadden vastgesteld, afzonderlyk, met Spanje te sluiten, zo men Frankryk niet brengen kon tot een verdrag met Spanje, welk men redelyk oordeelde; waartoe men, voor 't laatst, nog in Wintermaand en langer, zyn best deedt (*m*). De Franschen spraken, eindelyk, van hunne verschillen met Spanje te willen onderwerpen aan de uitspraak der Staaten en des Prinzen van Oranje. Men hadt deeze verschillen nu tot vyf punten gebragt; waarvan het punt van Lotharingen het voornaamste was. Doch de Spaanschen hadden geenen zin, in den voorflag der Franschen: die, veelligt, ook niet ernstig gemeend was (*n*). Daarenboven verstonden de meeste Staatsche Gevolmagtigden en vooral de Staaten van Holland, dat het aanneemen van deezen voorflag de vrede verwyld zou hebben. Men wees dien dan van de hand. De Spaanschen en Staatschen regelden, midlerwyl, alle de punten des Verdrags (*o*). Men kwam, onder anderen, overeen, dat de Landen van Overmaaze in 't bezit zouden blyven van hun, die ze, ten tyde van 't sluiten der Vrede, bezitten zouden. De Spaanschen zогten zig, door

(*l*) Resol. Gener. 15, 18 Januar. 1648. *M. S. Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 202, 208.*

(*m*) Sommer Rapp. van de Plenipotent. in datis 12 Febr. en 2, 9, 10 Sept. 1648. *M. S. Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 196.*

(*n*) *Poiez Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 120, 157, 168, 427. Wicquefort Livr. I. p. 53.*

(*o*) AITZEMA Vredehand. bl. 349.

door openbaare Plakaaten, Verklaringen en andere geregtelyke handelingen, in 't bezit derzelve te stellen; doch de Staaten, of zyne Hoogheid gaven den Ryngraave bevel, om, met eenige Ruitery en knechten, in deeze Landen te rukken, en zig van 't bezit derzelve te verzekeren, eer de Vrede getekend werdt. Ook deedt hy 't, in 't begin van Louwmaand, en de begeerte naar vrede liet den Spaanschen, die nogtans, omtrent Namen en in 't Overkwartier van Gelder, veel volks op de been hadden, niet toe, hem te verdryven.

1647.
Inval in
de Lan-
den van
Over-
maaze.

1648.

Het Verdrag van Vrede, eindelyk, in twee taalen, de Fransche en Nederlandsche, opgesteld en vergeleeken zynde, werdt, op den dertigsten van Louwmaand, te Munster, getekend, door den Graave van Pegnaranda en Antoni Brun van de Spaansche zyde, en door zeven der agt Gevolmagtigden van de zyde der Staaten, hebbende den Heere van Nederhorst, dien de Franschen hielden, zeer tothen genegen te zyn (*), tot het laatste toe, geweigerd te tekenen (p), voor reden gevende „ dat de Gevolmagtigden, „ door hun Berigtschrift en eed, verbonden wa-
ren, behoorlyk, agt te neemen, op het Verdrag, „ in den jaare 1644, met Frankryk geslooten; „ dat het besluit der Staaten van den vierden „ van Hooimaand des jaars 1647 wel belastte, „ afzonderlyk, met Spanje, te verdraagen; „ doch alleenlyk, wanneer Frankryk aarzelde, „ of te rug tradt; dat hy oordeelde, dat de „ Franschen zulks niet deden, en dat 'er de „ Spaanschen veeleer verdagt van gehouden „ moes-

XXV.
De Vre-
de tus-
schen
Spanje en
deezen
Staat
wordt ge-
tekend.
Neder-
horst
weigert
het.

(p) AITZEMA III. *Deel*, bl. 241, 242.

(*) WICQUEFORT *Ambasfad. Tom. I. p. 779. Tom. II. p. 202.*

1648. „moesten worden: waarom hy besloot, beter
 „en geruster voor hem te zyn, dat hy niet
 „tekende; konnende de Provincie van U-
 „trecht zulks tyds genoeg doen, nadat de an-
 „dere Gewesten de Vrede bekrachtigd zouden
 „hebben (9).” Doch deeze redenen klemde
 niet op de overige Gevolmagtigden. Zy te-
 kenden het Verdrag, welk *negenenzeventig* pun-
 ten behelsde, uitlopende op deezen zin:
- I. „De Koning van Spanje erkent de algemeene
 „Staaten der Vereenigde Nederlanden, ne-
 „vens de Landen en Steden, met dezelve
 „verbonden, voor VRYE en SOUVERAINE
 „STAATEN en LANDEN, op welken hy, noch
 „zyne nakomelingen niets eischen, noch im-
 „mer zullen eischen; en verklaart zig, dien-
 „volgende, gezind, om met dezelve eene
 „EEUWIGE VREDE te sluiten, op de nabe-
 „schreeven' voorwaarden. De vrede zal goed,
 „trouw en onverbreekelyk zyn, te water en
 „te lande, en voor alle wederzydsche onder-
 „zaaten. Elk zal behouden en gebruiken, 't
 „gene hy tegenwoordig bezit, zonder daarin
 „op eenigerlei wyze, te mogen gestoord wor-
 „den: zullende dus aan de Staaten blyven de
 „Stad en Meijery van 's Hertogenbosch, de Stad
 „en 't Markgraaffschap van Bergen op Zoom,
 „de Stad en Barony van Breda, de Stad en
 „'t Land van Maastricht, met het Graaffschap
 „van den Vroenhove, de Stad Graave en 't Land
 „van Kuik, Hulst en 't Baljuwschap van Hulst
 „en Hulster-Ambagt, Axeler-Ambagt, be-
 „zui-

(9) Resol. Gener. *Vener.* 13 Maart 1648. MS. AITZIMA
 Vredchand. bl. 351.

FILIPS DE VIERDE,
Koning van Spagne.

J. Ambrosen, sculp.

„ zuiden en benoorden de Geule, de Sterkten, 1648.
 „ die zy tegenwoordig hebben, in 't Land van ———
 „ Waas, en alle hunne andere bezittingen in
 „ Brabant, Vlaanderen en elders; doch 't Land
 „ van Waas, behalve de genoemde Sterkten,
 „ zal aan den Koning blyven. De drie Landen
 „ van Overmaaze, Valkenburg, Daalhem en
 „ 's Hertogenrade, zullen blyven in den staat,
 „ waarin zy tegenwoordig zyn: en de geschil- * Cham-
 „ len, die 'er over mogten ontstaan, verzon- bre mi-
 „ den worden aan eene * tweeledige Kamer; partie.
 „ waarvan onder nader. De wederzydsche on- IV.
 „ derzaaten zullen goed verstand en vriend-
 „ schap onderhouden, en samen koophandel
 „ dryven, te water en te lande. De vaart en V.
 „ handel op Oost- en Westindie zal gehand-
 „ haafd worden, volgens de Oktroijen, daar-
 „ op bereids gegeven, of nog te geeven: tot
 „ verzekering van welken, zal strekken het
 „ tegenwoordig Verdrag, waarin ook zullen
 „ begreepen zyn alle Mogendheden en Vol-
 „ ken, met welken de Staaten, of de Oost- en
 „ Westindische Maatschappyyen, uit derzelver
 „ naam, binnen de paalen van derzelver Ok-
 „ troijen, in vriendschap en verbond staan:
 „ zullende beide den Koning en de Staaten in
 „ bezit blyven van 't gene zy, in Oost- en
 „ Westindie, in Brazil, en op de kusten van
 „ Azia, Afrika en Amerika bezitten; daar-
 „ onder begreepen de Plaatsen, den Staaten,
 „ sedert het jaar 1641, door de Portugeezen,
 „ ontnomen, en zulken, die zy, zonder kren-
 „ king van het tegenwoordig Verdrag, nog
 „ zouden mogen verkrygen. De Bewindheb-
 „ bers en bedienden der Oost- en Westindi-
 „ sche

1643. »sche Maatschappyyen mogen vryelyk komen
 » en handelen, in alle 's Konings landen in
 » Europa. De Spanjaards zullen blyven by
 » hunne vaarten in Oostindie, zo als zy de-
 » zelve nog hebben, zonder zig verder te mo-
 » gen uitbreiden. Ook zullen de Ingezetenen
 » der Vereenigde Gewesten zig onthouden
 » van de Kastiliaansche Plaatsen, in Oostin-
 VI. » die. In de Westindien, zal men zig, ter we-
 » derzyde, onthouden van te handelen op
 » Plaatsen, die met Sterkten of *Logien* van de
 » eene of de andere der handelende Mogend-
 » heden bezet zyn, daaronder begreepen de
 » Plaatsen in Brazil, die de Portugeezen den
 » Staaten, sedert den jaare 1641, ontnomen
 » hebben, en die zy nog bezitten, zo lang de-
 » zelve in de magt der Portugeezen zyn zul-
 » len, zonder dat egter, door dit punt, het
 » voorgaande, eenigszins, zal mogen gekrenkt
 VII. » worden. De tegenwoordige Vrede zal, bin-
 » nen de paalen van het Oktroi der Oostindi-
 » sche Maatschappye, beginnen een jaar na
 » het tekenen derzelve; en een half jaar, na
 » dien tyd, binnen de paalen van het Oktroi
 » der Westindische Maatschappye. Doch zo
 » men, binnen de gemelde paalen, eerder ken-
 » nis mogt gekreegen hebben van de gesloo-
 » ten' Vrede, zullen de vyandlykheden, van
 » dien tyd af, ophouden. Ook zal de schade
 » hersteld worden, dien men elkanderen, al-
 » daar, na verloop van het gemelde jaar en
 VIII. » half jaar, mogt aandoen. Men zal elkanders
 » onderzaaten niet zwaarer belasten dan zynen
 » eigenen, en die der Vereenigde Gewesten in
 » 't byzonder zullen ontheeven blyven van ze-
 » kere

„kere twintig ten honderd , die de Koning, 16 48.
 „ten tyde van het twaalfjaarig Bestand , ge-
 „vorderd heeft. Men zal, buiten de grenzen IX.
 „van zyn gebied, van de doorgaande goede-
 „ren , geene inkomende noch uitgaande reg-
 „ten vorderen. De wederzydsche onderzaaten X.
 „zullen de oude tolvryheid genieten , gelyk
 „voor 't begin des oorlogs. De handel over en XI.
 „weder zal niet mogen belemmerd worden.
 „De Koning zal de tolln op den Ryn en XII.
 „Maaze, die, voor den oorlog, onder de Ver-
 „eenigde Gewesten behoord hebben, terstond,
 „doen ophouden: ook den Zeeuwfchen tol;
 „mids de Staaten van Zeeland ten hunnen
 „laste neemen de jaarlyksche renten, die, voor
 „het jaar 1572, op deezen tol gevestigd zyn.
 „'t Zelfde zal ook, door de eigenaars der an-
 „dere tolln, geschieden. Het wit gezooden XIII.
 „Zout, uit de Vereenigde Gewesten in 's Ko-
 „nings Landen komende, zal, aldaar, niet
 „hooger dan het grof Zout belast worden. Ook
 „zullen de Staaten 's Konings Zout niet hoo-
 „ger dan hun eigen belasten. De Schelde, de XIV.
 „Vaarten van het Sas, het Zwin en andere
 „zeegaten, daarop uitkomende, zullen, van
 „de zyde der Staaten, geflooten gehouden
 „worden. 't Gene in en uit de Havens van XV.
 „Vlaanderen gevoerd wordt, zal, door den
 „Koning, even hoog belast worden als het
 „gene in en uit de gemelde zeegaten gevoerd
 „wordt, door de Staaten, belast wordt: over
 „welke evenredige belasting men nader ver-
 „draagen zal. De Hanze-Steden en de Veree- XVI.
 „nigde Gewesten zullen, in 't stuk van den
 „Koophandel, in Spanje en in de Spaansche
 „Ry-

1649. » Ryken en Landen, gelyke voorregten en vry-
 — » heden genieten. Ook zullen de ingezetenen
 XVII. » der Vereenigde Gewesten, in dit opzigt, de
 » zelfde voorregten genieten, die, laatstelyk,
 » aan die van Groot-Britanje verleend zyn.
 XVIII. » De Koning zal zulken, die, van der Staaten
 » zyde, onder zyn gebied, overlyden, eene
 XIX. » eerlyke Begraafplaats toefschikken. 'sKo-
 » nings onderdaanen, in der Staaten gebied
 » komende, zullen zig, in 't stuk van den Gods-
 » dienst, stil en zediglyk gedraagen moeten,
 » zonder, met woorden of daaden, eenige
 » ergernis te geeven. 't Zelfde zal ook, van de
 » ingezetenen der Vereenigde Gewesten, in
 » 'sKonings Landen komende, moeten waarge-
 XX. » nomen worden. Men zal geene Koopluiden,
 » Schippers, Matroozen, noch derzelver sche-
 » pen of goederen mogen aanslaan, onder voor-
 » wendfel van daarvan tot 'sLands dienst ge-
 » bruik te maaken. Alleenlyk zal het aanhou-
 » den van Perfoonen of goederen, volgens den
 » gemeenen loop van Regte, en, uit hoofde
 » van schulden of verbindtenissen, vrystaan.
 XXI. » Men zal eene *Chambre mipartie* of *tweeledige*
 » *Kamer* opregten, bestaande uit een gelyk
 » getal van Regters, wederzyds te stellen, en
 » zitting houdende in de Nederlanden, beurts-
 » wyze, onder 'sKonings en der Staaten ge-
 » bied: welke Regters, volgens een beëdigd
 » Berigtschrift, uitspraak doen zullen, over
 » zaaken, betreffende den handel der weder-
 » zydsche onderzaaten, de belastingen, weder-
 » zyds te heffen, en het niet naarkomen, of
 » krenken van dit Verdrag, in Europa: zullende
 » hunne vormissen ter uitvoeringe moeten ge-
 » legd

„ legd worden, door den gewoonlyken Reg- 1648.
 „ ter der Plaatse, daar de inbreuk geschied is,
 „ of daar de verbreeker zig ophoudt, ten lang-
 „ ste, binnen zes maanden, na dat de Regter
 „ daartoe zal verzogt zyn. Zo eenig vonnis XXII.
 „ geveld ware, zonder dat partyen zig ver-
 „ weerd hadden, zal het niet mogen uitge-
 „ voerd worden. Ook zal men geene Brieven
 „ van *Marque* of Schâverhaaling verleenen
 „ inogen, dan met kennisse van zaaken, en in
 „ gevallen, waarin zulks, naar Keizerlyken
 „ Regte, toegelaaten is. Men zal, met geen XXIII.
 „ merkelyk getal van schepen en volk van oor-
 „ loge, in elkanders havens mogen komen, dan
 „ by ongelegenheid van storm; zonder byzon-
 „ der verlof. De Eigenaars van goederen, die, XXIV.
 „ ter oorzaake van den oorlog, aangeslaagen
 „ of verbeurd verklaard zyn, zullen, op eigen
 „ gezag, en uit kragt van dit Verdrag, weder-
 „ om in 't bezit derzelven treden mogen, on-
 „ aangezien ze, voorheen, verpand, wegge-
 „ schonken, of op eenige andere wyze ver-
 „ vreemd mogten zyn; behoudende de oude
 „ eigenaars het regt, om deeze goederen, of
 „ de renten, door den Fyskaal, in de plaats
 „ derzelven, gevestigd, te mogen verkoopen,
 „ zonder daartoe byzonder verlof te behoeven.
 „ Al 't welk ook plaats hebben zal, ten voor- XXV.
 „ deele der erfgenaamen van wylen den Hee-
 „ re Prinsse Willem van Oranje, zelfs met op-
 „ zigt op de regten uit de zoutpannen van het
 „ Graaffchap Bourgondie, en de Boschen
 „ daartoe behoorende: en op de goederen en XXV.
 „ regten, gelegen in de Graaffschappen Bour-
 „ gondie en Charolois, zullende alles, wat,
 „ vol-

1648. „ volgens de Verdragen van den negenden van
 — „ Grasmaand 1609 en van den zevenden van
 „ Louwmaand 1610, moest wedergegeven
 „ worden, en bevonden wordt, nog niet we-
 „ dergegeven te zyn; ter wederzyde, weder-
 XXVII. „ gegeven worden. Ook zullen hieronder be-
 „ greepen zyn de goederen en regten, die, na
 „ 't uitgaan van het twaalfjaarg Bestand, door
 „ den Hoogen Raade van Mechelen, toege-
 „ weezen zyn, aan wylen Graave Jan van
 „ Nasfau; of die hy, op eenige andere wyze,
 XXVIII. „ verkreegen heeft. En aangaande het pleit
 „ van Chatel-belin, by 't leeven van den ge-
 „ melden Prinse van Oranje, voor den Hoogen
 „ Raade te Mechelen, aangevangen, is ver-
 „ draagen, dat, terstond, afstand gedaan zal
 „ worden van alle de goederen, door den Pro-
 „ kureur-Generaal, in het gemelde pleit, ge-
 „ vorderd; die, door de erfgenaamen van den
 „ gemelden Prinse, zullen kunnen aanvaard,
 „ en vry en onbekommerd bezeten worden;
 „ mids de genooten' vrugten, tot op de be-
 „ kragtiging van dit Verdrag, aan de gemeene
 XXIX. „ schatkist blyven. Daar men zwaarigheid
 „ maakt, om de goederen, die te rug gegeven
 „ moeten worden, te rug te geeven, zal de ge-
 „ woonlyke Regter den kortsten weg inslaan,
 XXX. „ om zulks te doen uitvoeren. De Ingezete-
 „ nen der Vereenigde Gewesten, zig in 's Ko-
 „ nings Landen ophoudende, zullen zulke Ad-
 „ vokaaten, Prokureurs en andere diergelyke
 „ Amptenaars gebruiken mogen, als zy geraa-
 XXXI. „ den vinden. Zo de Fyskaal eenige goederen
 „ verkogt heeft, zullen zy, aan welken dezel-
 „ ven moeten uitgekeerd worden, zig te vre-
 „ de

„ de moeten houden met den Intrest van den 1648.
 „ prys , tegen den penning zestien in 't jaar. —
 „ Doch zo de verkooping geschied mogt zyn, XXXII.
 „ ter voldoeninge van eenige deugdelyke
 „ schuld des ouden eigenaars , zullen zy , of
 „ derzelver erven , de goederen , binnen een
 „ jaar na de tekening van dit Verdrag , tot den
 „ verkoopprys , wederom mogen naar zig nee-
 „ men. Alleenlyk zal zulks niet mogen ge- XXXIII.
 „ schieden , omtrent verkogte Huizen in de
 „ Steden , also het onderhoud en de verbete-
 „ ring aan dezelve , niet dan met veele moei-
 „ te , zou kunnen geschat worden. Doch de XXXIV.
 „ verbetering van andere verkogte goederen ,
 „ waarvan 't verkoopen vry gestaan heeft ,
 „ zal , in geval van herneeming , door den ge-
 „ woonlyken Regter , moeten geschat worden ,
 „ en de gronden en erven , voor 't beloop dee-
 „ zer schattinge , verbonden blyven ; zonder
 „ dat 'er egter het *Regt van Retentie* tegen zal
 „ kunnen gebruikt worden. Verzwèegen' goe- XXXV.
 „ deren , door den Fiskaal niet aangeslaagen
 „ zynde , zullen , van nu af , staan ter beschik-
 „ kinge van den eigenaar. Boomen , afgehou- XXXVB
 „ wen na 't sluiten van dit Verdrag , of die , ten
 „ dage van het sluiten , nog op den grond ge-
 „ legen hebben , zullen , onaangezien zy ver-
 „ kogt mogten zyn , aan den ouden eigenaar
 „ blyven. De vrugten , huuren , pagten en in XXXVII.
 „ komsten van goederen , die te rug gegeven
 „ moeten worden , verscheenen zynde na de
 „ dagtekening van dit Verdrag , zullen , voor 't
 „ geheele jaar , den eigenaaren volgen. De XXXVIII.
 „ huuren van verbeurdverklarde of aangete-
 „ kende goederen , schoon voor veele jaaren

1648. „ gemaakt , zullen begreepen worden te ein-
 — „ digen , met het jaar na de tekening van dit
 XXXIX. „ Verdrag. De verkooping van zulke goede-
 „ ren , geschied zynde na 't sluiten van dit
 XL. „ Verdrag , wordt nietig verklaard. Te rug
 „ gegeven' Huizen van byzondere Persoonen ,
 „ of die nog te rug gegeven moeten worden
 „ zal men , niet boven anderen , bezwaaren
 XLI. „ met inlegeringe. Men zal niemant beletten
 „ van woonplaatse te veranderen , mids hy de
 XLII. „ regten , daartoe staande , voldoe. Zo men ,
 „ op Plaatsen , die te rug gegeven moeten wor-
 „ den , met behoorlyke kennis , eenige Ves-
 „ ting- of andere openbaare werken mogt ge-
 „ maakt hebben , zullen de eigenaars derzel-
 „ ven zig moeten vergenoegen met de waarde
 „ derzelven , naar de schatting van den ge-
 XLIII. „ woonlyken Regter. De goederen van Ker-
 „ ken , Genootschappen en andere Godsdien-
 „ stige Gestigten in de Vereenigde Gewes-
 „ ten , welken afhangen van Kerken of Ge-
 „ nootschappen onder 'sKonings gebied , zul-
 „ len hun te rug gegeven worden , zo ze niet
 „ verkogt zyn , en zo ja , zullen ze zig , met den
 „ jaarlykschen Intrest van den verkoopprys ,
 „ tegen den penning zestien , moeten te vrede
 „ houden. 't Zelfde zal aan 'sKonings zyde
 XLIV. „ worden waargenomen. Men zal den Prinse
 „ van Oranje voldoening geeven , wegens de
 „ intresten van eenige partyen , die hy niet
 „ mogt bezitten ; doch hy zal in 't volkomen
 „ bezit blyven van de goederen in Hulster-
 „ Ambagt en elders , hem , onlangs , by Ok-
 „ troi der algemeene Staaten , opgedraagen ,
 „ zonder dat men , uit kragt van het tegen-
 „ woor-

„woordig Verdrag, iet daarvan zal kunnen te 1648.
 „rug vorderen. De Verdragen van den agt-
 „ften van Louwmaand en den zevenentwin- XLV.
 „tigften van Wintermaand des jaars 1647, in
 „den naam van den Prinse van Oranje ge-
 „maakt, zullen van dezelfde kragt zyn, als
 „of ze, woordelyk, in dit Verdrag stonden
 „ingevoegd, onaangezien eenige bepaalingen
 „in dit Verdrag, daarmede ftrydig: welke be-
 „paalingen men verftaat, in zo verre, te niet
 „te doen. Zy, aan welken eenige goederen XLVI.
 „moeten te rug gegeven worden, zullen vry
 „zyn van 't betaalen der renten en lasten,
 „daarop gevestigd, en verfcheenen, terwyl
 „zy dezelve niet hebben gebruikt: en zo al-
 „le hunne goederen verbeurd verklaard, of
 „aangetekend geweest zyn, zullen zy ook vry
 „zyn van 't voldoen der algemeene en per-
 „foneele lasten, die zy, midlerwyl, mogten
 „fchuldig geworden zyn. Voor goederen, XLVII.
 „die tot dykaadjen verkogt of overgegeven
 „zyn, zal niet meer dan de opftallen hereischt
 „mogen worden, nevens Intrest tegen den
 „penning zestien van het geld, welk daar op
 „mogt gefchooten zyn. Verbeurdverklaarde XLVIII.
 „goederen, waarover partyen den Regter ge-
 „kend, en wettelyk gepleit hebben, zullen
 „niet mogen hereischt worden, dan door den
 „gewoonen weg van regten. De Koning staat XLIX.
 „af van 't regt van *Redemptie* en van alle andere
 „regten, welken hy hebben mogt, op de Stad
 „Graave en den Lande van Kuik, voorheen
 „in pandfchap bezeten, by wylen den Prinse
 „Willem van Oranje, en aan Prinse Mau-

1648. „ rits , in eigendom , afgeftaan , door de al-
 „ gemeene Staaten der Vereenigde Nederlan-
 „ den, als *Souverainen* der gemelde Stad en Lan-
 L. „ de, in den jaare 1611. Ook ftaat hy af van
 „ zyn regt op de Stad , Graaffchap en Heer-
 „ lykheid van Lingen , en op de Steden en
 „ Heerlykheden van Bevergarde en Kloppen-
 „ burg, die allen in 't bezit van den Huize van
 „ Oranje blyven zullen , volgens de Brieven
 „ van Verly en anderen van de jaaren 1546,
 LI. „ 1548 en 1578. De Koning en de Staaten
 „ zullen, elk in de zynen, den Wethouderen
 „ en Geregten in de Steden en fterke Plaatsen ,
 „ die , volgens dit Verdrag, aan de eigenaars
 „ moeten te rug gegeven worden, tot oefening
 „ van regt en goede regeeringe, last geeven.
 LII. „ Het Overkwartier van Gelderland zal, tegen
 „ de waarde, worden uitgewisfeld : waarover
 „ de tweeledige Kamer , binnen zes maanden
 „ na het bekrachtigen van dit Verdrag , uit-
 LIII. „ fpraak zal moeten doen. De Koning verbindt
 „ zig, de onzydigheid, goede nabuurfchap en
 „ vriendschap tufchen den Keizer , het Ryk
 „ en de Heeren Staaten , die ze van hunnen
 „ kant belooven, te zullen uitwerken; by den
 „ Keizer binnen twee , en by het Ryk, binnen
 „ twaalf maanden na het bekrachtigen van dit
 „ Verdrag.” Keizer Ferdinand de III. beves-
 tigde dit Lid van het Verdrag, voor zo veel
 het hem betrof, op den zesden van Hooi-
 maand (r). Doch dat het, federt, ook door de
 Vorften en Stenden des Duitschen Ryks be-
 krag-

(r) Zie 's Keizers Verklaar. by CONRINGIUS de Finib. Imp.
 Germ. Libr. II. Cap. XXVIII. p. 777.

kragtigd geworden zy, is my niet gebleeken. 1648.
 Zeker is 't, ondertusfchen, dat de Vereenigde
 Gewesten zig, na deeze verklaring des Kei-
 zers, hebben aangemerkt, als ontflaagen van
 alle oude onderhoorigheid aan 't Keizerryk;
 gelyk wy reeds, by eene andere gelegenheid,
 getoond hebben (s). Het Verdrag gaat, op
 deeze wyze, voort: „Roerende verbeurd- LIV.
 „verklaarde goederen en vrugten, vervallen
 „voor 't fluiten van dit Verdrag, zullen niet
 „te rug gegeven worden. Ook zullen de * LV.
 „roerende eischregten, die, voor den gemel- * *Acties*
 „den tyd, ten behoeve van byzondere schul- *mobi-*
 „denaars, kwytfgefcholden zyn, van weder- *liair.*
 „zyde, uitgedaan blyven. De tyd van den LVI.
 „oorlog, genomen van den jaare 1567 tot
 „aan het twaalfjaarig Bestand, en van den
 „uitgang van dit Bestand, tot op het fluiten
 „van dit Verdrag, zal niet gerekend worden,
 „om iemant te verkorten of te benadeelen.
 „Die, geduurende den oorlog, naar onzydige LVII.
 „Landen, met der woon, vertrokken zyn,
 „zullen mogen te rug keeren, woonen waar
 „zy willen, en de vrugten van dit Verdrag
 „genieten. Men zal, in de Nederlanden, LVIII.
 „geene nieuwe Sterkten noch Vaarten maa-
 „ken, waardoor men elkanderen zou konnen
 „fluiten of weeren. Het Huis van Nassau en LIX.
 „Graaf Jan Albrecht van Solms, Bevelhebber
 „van Maastricht, zullen niet aanspraakelyk
 „zyn, wegens schulden, door wylen Prinse
 „Willem van Oranje, gemaakt, van den jaare
 „1567 af tot zynen dood toe. Inbreuk op die LX.
 „Ver-

(s) Zie V. Deel, bl. 323.

1648. „Verdrag, door byzondere Perſoonen, zal
 „moeten gebeterd worden, ter plaatſe daar
 „zy geſchied is, en men zal, deswege, niet
 „tot het herneemen der wapenen komen;
 „maar, by openbaare weigeringe van regt,
 „alleen Brieven van *Marque* of Schâverhaa-
 LXI. „ling verleenen mogen. Ontfereniſſen, ge-
 „ſchied uit haat van oorloge, of om oorzaa-
 „ken, waaruit de oorlog ontſtaan is, en die
 „daar van afhangen, worden nietig verklaard.
 LXII. „De wederzydſche onderzaaten zullen be-
 „kwaam zyn, om van elkanderen te erven,
 „zonder, of volgens uiterſte willen, naar de
 LXIII. „gewoonten der Plaatſen. Alle krygsgevan-
 „genen zullen, zonder loſgeld, ontflaagen
 LXIV. „worden. De betaaling van de agterſtallen
 „der brandſchattingen zal geregeld worden,
 „door hen, die, ter wederzyde, het opper op-
 LXV. „zigt over dezelve hebben. 't Gene, geduu-
 „rende de handeling, voorgedraagen of aan-
 „getrokken is, zal niet, tot voor- of nadeel
 „van iemand, mogen uitgelegd worden; maar
 „elk blyven in het regt, waarin hy, door dit
 LXVI. „Verdrag, geſteld of gelaaten wordt. De we-
 „derzydſche onderzaaten zullen genieten de
 „voordeelen van het vyftiende Lid van het
 „geëindigd Beſtand, en van het tiende Lid
 „van 't Verdrag van den zevenden van Louw-
 „maand des jaars 1610, zo ver zy ze nog niet
 LXVII. „genooten hebben. De grenzen in Vlaande-
 „ren zullen, naar behooren, geregeld worden.
 LXVIII. „De Koning zal doen ſlegten de ſchanſen om-
 „trent Sluis, te weeten S. Job, S. Donaas,
 „Sterre-ſchanſ, S. Thereſe, S. Fredrik, S.
 „Iza-

„ Izabelle, S. Paulus en de Reduit Paapenmuts; 1648.
 „ en de Staaten de twee schansen in 't Land
 „ van Kadzand, Oranje en Fredrik, de twee
 „ op het Pas, de schans Spinola op Kieldrecht,
 „ en alle de schansen aan de Oostzyde van de
 „ Schelde, uitgezonderd Lillo.” Doch, in dit
 „ punt, werdt, naderhand, op den vyfden van
 „ Bloeimaand, eenige verandering gemaakt. Men
 „ kwam toen overeen „ dat de Staaten de schan-
 „ sen op Kadzand en het Pas niet zouden sleg-
 „ ten; maar alleenlyk, die aan de Oostzyde
 „ van de Schelde, uitgenomen Lillo. Ook zou
 „ de Koning de schansen S. Job, S. Donaas en
 „ S. Izabelle ongeslegt laten, en daarentegen,
 „ boven de genoemden, de schans de Paarle
 „ slegten (i).” „ Men zal elkanderen de Re- LXIX.
 „ gisters, Brieven en Stukken, die men, aan-
 „ gaande elkanders Landen, Steden of Inge-
 „ zetenen, in zyne magt heeft, getrouwelyk
 „ overleveren. De Stad Sluis zal haar Water- LXX.
 „ regt behouden. De dam by S. Donaas, die- LXXI.
 „ nende tot stopping van het water de Zoute,
 „ zal weggenomen, en een Sas in de plaats ge-
 „ legd worden. In dit Verdrag, zullen begree- LXXII.
 „ pen zyn allen, die men, wederzyds, voor,
 „ of drie maanden na de uitwisseling der be-
 „ kragtiging, benoemen zal; en benoemen de
 „ Staaten, by voorraad, den Landgraaf, Sten-
 „ den en Landen van Hessen-Kassel, den Graaf
 „ en 't Graaffschap van Oostfriesland, de Stad
 „ Embden, en de Hanze-Steden, met naame
 „ Lubek, Breemen en Hamburg.” Sedert
 „ benoemde ook de Koning, van zyne zyde,
 „ den

(f) ANTZEMA Vredch. bl. 321.

1643. „ den Keizer , den Koning van Boheeme en
 „ Hongarye , den Aartshertog Leopold Wil-
 „ lem , 's Keizers Broeder , zelfs in de hoedaa-
 „ nigheid van Groot - meester der Duitſche
 „ orde , de Aartshertogen zyne Neeven , de
 „ Keurvorſten , Vorſten , Stenden en Leden
 „ des Duitſchen Ryks , de Graaven van Ol-
 „ denburg en Swartzburg en de Hanze - Steden
 LXXIII. „ (u).” „ De Graaf van Flodrof wordt herſteld
 „ in het Huis van Leuth , mids men , tuſſchen
 „ de tekening en bekragtiging van dit Ver-
 „ drag , overeenkome , wegens het onderhoud
 „ der bezettinge en het ſlegten der werken ,
 „ door den Koning , aan dit Huis gedaan maa-
 „ ken.” Doch naderhand werdt beſtemd „ dat
 „ de werken geſlegt zouden worden en het
 „ Huis te rug gegeven , zonder 'er bezetting
 LXXIV. „ op te laaten (v). 't Geſlootene in Winter-
 „ maand 1646 , raakende *Rutger Huigens* , voor
 „ zyne Huisvrouw *Anna Margareta van*
 „ *Straalen* , zal van gelyke kragt zyn , als of het ,
 „ woordelyk , in dit Verdrag , begreepen ware.
 LXXV. „ Men zal , wederzyds , zyne magt gebruiken ,
 „ om de zee en rivieren vaarbaar en veilig te maa-
 „ ken , en van roovers , loopers en ſtroopers
 LXXVI. „ te zuiveren. Men zal niets doen , noch ge-
 „ doogen , ſtrydig met het tegenwoordig Ver-
 „ drag ; en zo 't geſchieden mogt , zulks , ter-
 „ ſtond , doen beteren : waarvoor de Koning
 „ zig zelven en zyne Opvolgers verbindt , zo
 „ wel als de Staaten ; met aſtand van alle
 „ wetten en gewoonten , daarmede ſtryden-
 „ de.

(u) AITZEMA Vredeh. bl. 381.

(v) AITZEMA Vredeh. bl. 381.

„ de. 't Verdrag zal, wederzyds, binnen twee 1648.
 „ maanden of eerder, behoorlyk, bekrachtigd
 „ worden: en zullen, van dien tyd af, alle LXXVII.
 „ vyandlykheden ophouden. Ondertusfchen, LXXVIII.
 „ zullen de zaaken, wederzyds, blyven in den
 „ ftaat, waarin zy, ten tyde van het tekenen
 „ van dit Verdrag, geweest zyn. Na 't uitwis- LXXIX.
 „ felen der wederzydsche bekrachtigingen, zal
 „ dit Verdrag, alomme, daar 't behoort, wor-
 „ den afgekondigd: waarna alle daaden van
 „ vyandschap zullen ophouden (w).” By dee-
 „ ze punten, was nog een afgezonderd punt ge- Afge-
 „ voegd, opzigtelyk op den Koophandel, welk zond-
 „ buiten het Verdrag gelaaten was, om dat men, erd
 „ tot op het laafte toe, gehoopt hadt, de vrede punt, we-
 „ tusfchen Frankryk en Spanje te zullen getrof- gens den
 „ fen zien, wanneer het niet, of naauwlyks noo- Koop-
 „ dig geweest zou zyn. Het behelsde „ dat de handel.
 „ Ingezetenen der Vereenigde Gewesten, in
 „ hunnen handel en vaart op de Landen van
 „ onzydigen of vrienden, niet zouden ontrust
 „ worden, om dat de Koning van Spanje,
 „ met deeze Landen, in vyandschap was. Al-
 „ leenlyk, zou het hun niet vryftaan, verboo-
 „ den' waaren derwaards te voeren; zullende
 „ zy, uit eenige Havens des Konings, naar
 „ vyandlyke Havens, zeilen willende, alleen-
 „ lyk, met hunne Paspoorten, behoeven te be-
 „ wyzen, welke waaren zy inhebben, zonder
 „ onderzocht te mogen worden: gelyk ook, in
 „ volle zee, geheel geen onderzoek plaats zou
 „ heb-

(w) Zie de uitgaave van het Traft. van Munft. in twee ta-
 len by de Wed. en Ery. H. J. van Wouw gedr. 1648. en in 't
 Groot-Plakaatb. I. Deel, kol. 79.

1648. „ hebben. Op Frankryk in 't byzonder, zoude
 „ handel mogen gedreeven worden, *gelyk te*
 „ *vooren*, mids men geene voortbrengfels van
 „ Spanje derwaards bragt. Doch zo 't geschie-
 „ den mogt, zouden zulke waaren alleenlyk
 „ verbeurd, en de overigen in 't zelfde fchip
 „ vry zyn. Voorts, werdt den onderzaaten
 „ van Spanje, in gelyke gevallen, dezelfde
 „ vryheid toegestaan (x).” Dit afgezonderd
 punt fcheen zeer voordeelig voor deezen Staat,
 alzo 'er de handel op Frankryk, naar men 't
 hier in zag, door vry gefield werdt, zelfs in
contrebande of verboden' waaren, gelyk aller-
 lei krygsbehoeften, en, in fommige geval-
 len, ook veelerlei mondbehoeften gerekend
 werden.

XXVI. Wy hebben den inhoud van het Munsterfche
 Aanmer- Vredeverdrag wat wydloopiger ter nederge-
 kingen feld, om dat wy noodig oordeelden, te doen
 over het zien, op welk eene wyze, men, ten laafien,
 Mun- een einde gemaakt heeft van de menigvuldige
 fterfche verwarringen en verfcillen, ontfiaan, uit den
 Vrede- langduurigften en felften inlandfchen oorlog,
 verdrag. die mogelyk immer gevoerd is. By 't Verdrag,
 waarvan wy fpreken, werdt niet alleen de vry-
 heid en opperfte magt der Vereenigde Staaten,
 erkend en bevestigd, om welken alleen, men,
 veele jaaren, in oorlog gebleeven was; maar
 ook de gereedfte weg ingeflaagen, om den
 twist over wederzydsche verbeurdverklarin-
 gen en benaderingen van allerlei goederen,
 die gedeeltelyk in de gemeene fchatkist ge-
 bleeven, gedeeltelyk verkogt en vervreemd
 wa-

(x) Zie AITZEMA Vredemind. bl. 354.

waren, ten beste mogelyk, by te leggen; om de beschadigden, naar reden, te herstellen in de verlooren' bezittingen, en om de grenzen te regelen van een nieuw Gemeenebest, welk, onder de rampen en gevaaren des oorlogs opgegroeid zynde, nu, eindelyk, zynen volkomen wasdom gekreegen hadt. Het Munstersche Verdrag herstelde de Vrede zo geheellyk, en het wederzydsch belang verbondt de handelende Mogendheden, sedert, zo naauw aan elkanderen, dat de Vereenigde Staat, nimmer, naderhand, de wapenen gevoerd heeft tegen het Huis van Oostenryk. Ook hadt men, in dit Verdrag, zo wel gezorgd voor de byzondere belangen van voornaame Personaadjien, dat 'er geene reden scheen, om te dugten, dat zy zig immer zouden kanten, tegen de maatregelen, by het zelve, genomen, om de Vrede duurzaam, of, gelyk men 't uitdrukte, *eeuwig* te maaken. Om al het welke klaarlyk te doen zien, het Verdrag verdiende, in zyne byzondere deelen, omstandiglyk, ontvouwd te worden.

De belangen van het Huis van Oranje waren, in verscheiden' punten van het Munstersche Verdrag, voor anderen, in 't oog gehouden. De zorg voor dezelve was, voornaamlyk, den Heere de Knuit, die 's Prinsen Perfoon, als eersten Edele, in de Staaten van Zeeland, vertoonde, aanbevolen geweest, die 'er, reeds in den Zomer des jaars 1646, over handelde, te Munster. Doch de Heer van Heemstede hadt ook deel aan de onderhandelingen, die deswege gehouden werden: 't welk ze, meer of min, verdagt maakte by de Franschen; die, niet

XXVII,
Byzon-
dere Ver-
dragen
door Fre-
drik Hen-
rik en
Willem,
Prins
van Oran-
je, met
den Kon-
ing van
Spanje,
gesloot-
ten.

1648. niet zonder reden, vreesden, dat de Spaan-
 fchen alles doen zouden wat zy konden, om
 den Prins van Oranje voordeel te doen vinden
 by de Vrede. Ook was men 't haast eens, over
 de meeste punten, die in 't Verdrag werden
 ingevoegd, en waarby de Prins hersteld werdt
 in 't bezit der goederen, gelegen in de Graaf-
 schappen Bourgondie en Charolois, in het goed
 van Chatel-belin, en in 't gene Graave Jan van
 Nasfau, na 't uitgaan van 't Bestand, door den
 Hoogen Raade te Mechelen, toegewezen was :
 en bevestigd, in 't bezit der Heerlykheden van
 Graave en den Lande van Kuik en van Lingen
 met het gene 'er toe behoorde, en der goederen
 in Hulfster-Ambagt (y). Doch men handelde,
 daarbenevens, nog over een byzonder Ver-
 drag, waarby de Prins nieuwe voordeelen be-
 dong. Men meende, dat de Knuit, in 't eerst,
 Venlo of Roermonde, voor zyne Hoogheid,
 vorderde, doch dat de Staaten van Gelderland,
 oordeelende deeze Steden tot hun Gewest te
 behooren, zulks ongaarne zouden gezien heb-
 ben (z). Men kwam, eindelyk, op den agtften
 van Louwmaand des jaars 1647, overeen „ dat
 „ de Koning Prinse Fredrik Henrik de Heer-
 „ lykheid Montfoort by Roermonde, die
 „ Graave Henrik van Wirtemberg toebehoord
 „ hadt, en nu, door den Hertoge van Aarschot,
 „ bezeten werdt, benevens de Heerlykheid
 „ Turnhout in Brabant, afstaan zou; de eerste
 „ van welken vyfentwintigduizend, en de an-
 „ dere twaalfduizend guldens, jaarlyks, op-
 „ bragt.

(y) Zie het Munstersch Tract. Art. XXV. XXVII. XXVIII.
 XLIV. XLIX. L. LIX.

(z) Negotiat. Secret. Turn. III. p. 235.

„bragt. Aan de Prinsesse, zyne Gemaalinne, 1648.
 „werdt de Stad en Heerlykheid van Zeven-
 „bergen afgeftaan. Doch alle deeze Heerlyk-
 „heden zouden ter leen gehouden worden van
 „den Koning; en, van wege den Prinse, werdt
 „beloofd, dat de Roomsche-Katholyke Gods-
 „dienst, aldaar, in den zelfden staat zou bly-
 „ven, als zig dezelve tegenwoordig bevondt.
 „De Prins stondt hiertegen alle zyne eischen
 „en regten, op goederen, gelegen in de Spaan-
 „sche Nederlanden, af aan den Koning; die
 „nog beloofde, hem te zullen bezorgen de helft
 „in het Markgraaffschap van Bergen op Zoom,
 „die der Prinsesse van Hohenzollern, door
 „den Raade van Brabant in den Haage, toe-
 „geweezen was, wordende de wederhelft be-
 „zeten door den Prinse van Oranje zelven;
 „wiens Graaffschap Meurs de Koning ook zou
 „doen verheffen tot een Hertogdom, leen-
 „roerig van het Duitfche Ryk; daaraan heg-
 „tende een nabuurig Landgoed, welk tien-
 „duizend guldens, jaarlyks, opbragt (a).”
 Doch de dood van Prinse Fredrik Henrik, die,
 kort na het fluiten van dit Verdrag, voorviel,
 gaf gelegenheid tot eenige veranderingen in
 het zelve. Prins Willem floot, den zevenen-
 twintigften van Wintermaand des jaars 1647,
 een nieuw Verdrag met den Koning; waarby
 deeze beloofde „de inkomsten van Montfoort
 „te zullen verhoogen tot op twee-endertig-
 „duizend guldens, en in plaats van Zeven-
 „bergen alleen, Zevenbergen en Turnhout (b),
 „te

(a) Zie 't Verdrag by AITZEMA Vredeh. bl. 358. WICQUEF.
 Tom. I. Preuves p. 223.

(b) Volez Supplem. au Corps Diplom. Tom. II. P. I. p. 367.

1648. „ te zullen afftaan aan de Prinſeſſe Weduwe.
 — „ Tegen de helft van het Markgraaffchap
 „ van Bergen op Zoom, beloofde zyne Hoog-
 „ heid, gelyk ook reeds by het voorgaande
 „ Verdrag geſchied was, aan den Koning af
 „ te ſtaan zyn regt op de Heerlykheden Diest,
 „ Sicheſem en Scherpenheuvel, Meerhout en
 „ Voorſt, Herſtal, Grimbergen en Waſten,
 „ en op het Huis van Oranje, te Bruſſel. Voorts
 „ werdt, ook in dit Verdrag, vaſtgeſteld, dat
 „ de Roomſche Godsdienſt, in de Heerlykhe-
 „ den Montfoort, Turnhout en Zevenbergen,
 „ blyven zou in den ſtaat, waarin hy tegen-
 „ woordig was. Ook zou dit Verdrag geene
 „ kragt hebben dan na het uitwiſſelen der be-
 „ kragtigen van het algemeen Verdrag van
 „ Vrede, tuſſchen den Koning en de Staaten
 „ (c).” Wy hebben, te vooren, gezien, dat bei-
 „ de de Verdragen, met den Prinſe van Oranje ge-
 „ maakt, volgens het vyſfenveertigſte Lid der Mun-
 „ ſterſche Vrede, van gelyke kragt gehouden
 „ werden, als of zy, woordelyk, in het algemeen
 „ Verdrag, waren ingevoegd. Doch dit Lid
 „ werdt niet bekragtigd, voor dat ’er eene mer-
 „ kelyke Verandering in gemaakt was: waarvan
 „ wy, terſtond, nader verſlag zullen doen. Nu
 „ vervolgen we ons afgebroken verhaal.

XXVIII. Eenige dagen na dat de Gevolmagtigden van
 De Staat- Spanje en van deezen Staat, den Heere van
 ſche Ge- Nederhorſt uitgenomen, het Verdrag, te Mun-
 volmag- ſter, getekend hadden, werdt het door de on-
 tigten zen overgebracht naar den Haage. De Heer
 doen, in van

(c) Zie dit Verdrag by AITZEMA Vredeland. W. 360. by
 WICQUEFORT Tom. I. Preuves p. 232. en vooral in t Corps
 Diplom. Tom. VI. P. I. p. 427.

van Donia bleef alleen nog te Munster. De 1648.
 Gevolmagtigden vertoonden den algemeenen
 Staaten „hoe zy, vergeefs gepoogd hebbende, den Haag-
 „Frankryk en Spanje te bevredigen, einde- ge, ver-
 „lyk, gekomen waren tot het sluiten van een slag van
 „afzonderlyk Verdrag; waartoe zy, by ver- de ge-
 „scheiden' Besluiten van hunne Hoog-Mo- slooten'
 „gendheden, des noods, gemagtigd waren.” Vrede.
 Voorts deden zy verslag van de schikkingen
 met de Spaanschen gemaakt, op het spoedig
 bekragtigen en naarkomen van het Verdrag;
 waartoe zy verzogten, dat hunne Hoog-Mo-
 gendheden, insgelyks, de vereischte orde ge-
 liefden te stellen. Eindelyk, zeiden zy „ver-
 „nomen te hebben, dat de Heer van Neder-
 „horst reeds eenige schriften in 't licht gege-
 „ven hadt, vervattende de redenen, welken
 „hem bewoogen hadden, om het Verdrag niet
 „te ondertekenen; welke schriften zy verzog-
 „ten, dat hun in handen gesteld mogten wor-
 „den, om hunnen Hoog-Mogendheden, daar-
 „op, naar behooren, te dienen; waartoe zy
 „zig, eeds- en amptshalve, verbonden reken-
 „den (d).” Ook beantwoordden zy, sedert, den
 Heere van Nederhorst, in openbaaren druk (e),
 Hy schreef 'er een wederantwoord tegen (f),
 welk ik niet weet, of wederlegd werdt.

Doch eer de Vrede van der Staaten zyde Misnoe-
 bekragtigd werdt, deden zig verscheiden' gen van
 zwaarigheden op, die, vooraf, uit den weg sche Hof,
 ge-

(d) Resol. Gener. Jovis 13 Febr. 1648. M. S. AITZEMA Vre-
 dehand. bl. 352-354. Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 423.

(e) Voyez Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 463.

(f) Resol. Gener. Vener. 27 Maart 1648. M. S. Negotiat.
 Secret. Tom. IV. p. 466.

1648. geruimd moesten worden. De Franschen waren
 ————— zeer misnoegd, over 't sluiten eener afzonder-
 over de lyke Vrede. De Koning zelf schreef 'er over
 zelve. aan de Staaten, te kennen geëvende „dat hy
 „vertrouwde, dat de Gevolmagtigden dit
 „Verdrag geslooten zouden hebben zonder
 „hunnen last, en dat zy 't, als stryden-
 „hunne meermaals vernieuwde Verbindte-
 „nissen, nimmer bekrachtigen zouden (g).”
 Scherpe De la Thuillerie, deezen Brief ter algemeene
 aanspraak Staatsvergaderinge overleverende, op den vier-
 van de la den van Lentemaand, voegde 'er eene aan-
 Thuille- spraak by, waarin hy den Staaten, scherp ge-
 rie. noeg, verweet „dat zy hunne verbindtenis-
 „sen gekrenkt, den trouwsten Bondgenoot
 „van hunne Staat verlaaten, en al wat Frank-
 „ryk, tot bevordering der welvaart en groot-
 „heid van den zelven, in 't werk gesteld hadt,
 „met de hoogste ondankbaarheid, betaald
 „gezet hadden.” Voorts, gewaagende van
 het Huwelyk der Infante van Spanje en van de
 ontworpen verwisseling der Nederlanden,
 noemde hy 't een en 't ander „konstfreeten
 „van Spanje, om de bondgenooten te verdee-
 „len, en om de magt en nabuurschap van
 „Frankryk, welk altoos zyn woord gehouden,
 „en de grootheid van deezen Staat gezogt
 „hadt, verdagt te maaken by de Staaten.” Hy
 besloot met te zeggen „dat den Staaten de
 „handen geboden waren, en dat zy 't gesloot-
 „ten Verdrag niet bekrachtigen konden, zon-
 „der de verbindtenissen te breeken, die zy,
 „met

(g) *Polez Negotiat. Secret. Tom. IV. p. 425. AITZEMA Vred-
 chand. bl. 355.*

„ met den Koning, zynen meester, hadden 1648.
 „ aangegaan; zonder de verpligting, die zy
 „ aan hem hadden, te krenken, en zonder aan
 „ de goede gedagten, welken men van hun-
 „ ne trouwe en vroomheid hadt, te kort te
 „ doen (h).” De Staaten vonden ongeraaden,
 om op zulk eene bitse aanspraak te antwoor-
 den. De gezant, die nog hoopte, dat hy de
 bekrachtiging zou kunnen voorkomen, verzogt,
 twee weeken later, andermaal, gehoor: en
 toen, voorwendende, dat de voorstellen, van
 de Fransche zyde, te Munster, gedaan, veel-
 ligt, niet naar behooren, overgebracht waren
 in de Vergadering der Staaten, boodt hy aan,
 „ dat de Koning, zyn Meester, oud Lotharin-
 „ gen zou afstaan aan Hertoge Karel, mids de
 „ Vestingwerken der sterke Plaatsen geslegt,
 „ en, onder deezen afstand, niet begreepen
 „ werden het Graaffschap Clermont, Stenai en
 „ Jametz, die, nevens het Hertogdom Bar,
 „ en 't geen van de drie Bisdommen, Mets,
 „ Toul en Verdun, afhing, zou vereenigd bly-
 „ ven met de Kroone van Frankryk. De overige
 „ punten, betreffende de bezetting in Kazal,
 „ het ondersteunen van Portugal, het Bestand
 „ voor Katalonie, en de onderhoorigheden
 „ der gewonnen' Plaatsen in de Spaansche
 „ Nederlanden, beloofde hy te onderwer-
 „ pen aan de uitspraak van de Staaten en van
 „ den Prinse van Oranje, mids dezelve ge-
 „ schiedde, voor het bekrachtigen der Vre-
 „ de.

Hy ver-
blyft de
open-
staande
geschieden-
tussen
Frankryk
en Spanje
aan de
uitspraak
der Staa-
ten, on-
der zeke-
re voor-
waarde.

(h) Resol. Gener. Mercur. 4 Maart 1648. M. S. Negotia.
 Secret. Tum. IV. p. 426. AITZEMA Vredeh. bl. 356.

1648. „de, tusſchen Spanje en deezen Staat getrof-
fen (i).”

Wat men,
hierop,
naar 't
oordeel
der Staa-
ten van
Holland,
behoorde
te ant-
woorden.

De Staaten van Holland, deezen voorſlag
gehoord hebbende, verſtonden, dat men, op
denzelven antwoordende, behoorde aan te
merken „dat, een Verdrag tusſchen Frankryk
„en Spanje zynde van het hoogſte gewigt
„voor deezen Staat, men onderſtellen moest,
„dat de Gevolmagtigden al wat in hun ver-
„mogen was in 't werk geſteld hadden, om
„het te wege te brengen; doch dat alle hunne
„poogingen, tot hiertoe, ydel geweest waren,
„en dat men, zelfs naar 't oordeel der Mid-
„delaaren, geen meer vrugt verwagten kon
„van de poogingen, die zy, in 't gevolg, zou-
„den mogen aanwenden; dat de Graaf Ser-
„vien, hier, verzekerd hadt, dat de Vrede
„tusſchen Frankryk en Spanje geſlooten zou
„zyn, vierentwintig uren na dat men we-
„gens het Verbond van Borgtogt zou zyn
„overeengekomen; dat de Staat oordeelde
„volkomenlyk voldaan te hebben aan 't gene
„men aan Frankryk verſchuldigd was; dat het
„Verdrag tusſchen Spanje en deezen Staat,
„geſlooten zynde, niet herroepen kon wor-
„den; dat de Staaten egter gezind bleeven om
„hun beſt te doen, tot bevrediging der twee
„Kroonen; dat zy, in den tegenwoordigen
„ſtaat der zaaken, de aanbieding van onder-
„werping, door den Gezant gedaan, niet aan-
„vaarden konden, als zynde geſchied onder
„eene voorwaarde, die niet nalaaten kon, de

„Zaa-

(i) Reſol. Gener. Mart. 17 Maart 1648. M. S. Negotiat.
Secret. Tom. IV. p. 428. AITZEMA Vredehand, bl. 362.

„zaaken, tot merkelyk nadeel van den Staat, 1648.
 „lang sleepende te houden; dat zy, nogtans,
 „aannamen, de voorgeslaagen' uitpraak te
 „doen, mids 'er de bekragtiging van 't gene
 „reeds beslooten was niet door verhinderd
 „noch uitgesteld wierd (k). Op deeze wyze,
 „spraken die van Holland; doch de andere Ge-
 „westen verklaarden zig niet; waarom de la
 „Thuillerie, ook op zynen tweeden voorflag,
 „geen antwoord ontving (l).

Ook waren de Gewesten nog gansch niet
 eens over het bekragtigen van 't geslooten
 Verdrag. Gelderland, Holland, Friesland, O-
 veryssel en Groningen stemden voor 't bekrag-
 tigen. Doch Zeeland en Utrecht vonden 'er
 zwaarigheid in. De Staaten van Zeeland na-
 men kwalyk, dat de Knuit het verdrag gete-
 kend hadt tegen hunnen zin, en tegen dien des
 Prinzen van Oranje, wiens perfoon, als eerste
 Edele van Zeeland, door hem, verbeeld werd
 (m). Ook zeiden ze „dat de Staaten, verplicht
 „zynde eene algemeene vrede te doen slui-
 „ten, en Frankryk daarby voldoening te be-
 „zorgen, geene vrede, zonder Frankryk,
 „sluiten mogten.” Hunne Afgevaardigen
 ter algemeene Staatsvergaderinge verklaarden
 zelfs, op den eenendertigsten van Lentemaand,
 „dat de verplichting, die men aan Frankryk
 „hadt, zeer groot was; waarom men gehou-
 „den was, dezelve te erkennen, door een ern-
 „stig bearbeiten van de Vrede, tusfchen
 „Frank-
 XXIX. Vyf Ge-
 westen
 stemmen
 tot het
 bekragti-
 gen der
 Munster-
 fche Vre-
 de.
 Zeeland
 en U-
 trecht
 weigeren
 het.
 Redenen
 van Zee-
 land.

(k) Refol. Gener. Luné 23 Maart 1648. M. S. AITZEMA
 Vredehand. bl. 364 enz. Negotiat. Secret. Tm. IV. p. 429.

(l) AITZEMA Vredeh. bl. 367.

(m) AITZEMA Vredeh. bl. 366 enz.

1648. „ Frankryk en Spanje; dat zulks niet geschied
 „ was, naar behooren; dat men, midlerwyl,
 „ sprak van een Verdrag te bekrachtigen, welk
 „ men, niet zonder Frankryk, behoorde ge-
 „ flooten te hebben, en te minder, om dat men
 „ voor de onderhouding van het zelve, nu
 „ geenen anderen waarborg hadt, dan het
 „ woord en zegel van den Koning van Span-
 „ je, dat is, van eenen vyand, met wien men
 „ in schyn verzoend was; doch die, inderdaad,
 „ onverzoenlyk bleef. Dat de geslooten' Vre-
 „ de nutteloos was voor deeze gewesten, om
 „ dat de Fransche en Spaansche Legers de
 „ grenzen van den Staat toch ontrusten zou-
 „ den, zo lang de twee Kroonen in oorlog
 „ bleeven; dat deeze oorlog den Koophandel
 „ en Scheepvaart ook stremmen zou; dat men
 „ zig hierom hoeden moest voor het onvoor-
 „ zigtig bekrachtigen van een Verdrag, welk,
 „ niet zonder ondankbaarheid en onregtvaar-
 „ digheid, getekend was." Voorts vorderden
 „ ze, dat men het Verdrag zelf in verscheiden
 „ punten veranderde, en aan de Spaanschen ver-
 „ klaarde „ dat de Staat zig dagt te handhaaven
 „ in het bezit der Landen van Overmaaze, en
 „ niet verstonde, dat de tweeledige Kamer uit-
 „ spraak deedt over het regt tot deeze Lan-
 „ den. Ook moest men, huns oordeels, de Plaats
 „ bepaalen, daar deeze Kamer zitten zou, en
 „ de grenzen des wederzydschen gebieds in
 „ Vlaanderen en elders regelen naar vermo-
 „ gen. Het punt raakende het slegten der
 „ Sterkten in Vlaanderen moest ook veranderd
 „ worden: gelyk, sedert, ook geschied is. De
 „ Keizer moest den Staat verzekering geeven
 „ van

„van de onzijdigheid des Keizerryks : en 't ge- 1648.
 „ne in het afgezonderd punt wegens de ver-
 „booden' koopmanschappen gezeid was moest
 „nader verklaard worden (n).” In deezer voe-
 „ge spraken die van Zeeland, aan welken de Knuit-
 „zo veel ongenoegen gegeven hadt, door het
 „tekenen van 't Verdrag, tegen hunnen last, dat
 „men, verscheiden' jaaren agtereen, en, zo ik
 „meen, tot zynen dood toe, van tyd tot tyd, ter
 „Dagvaart, raadpleegde, om hem, deswege,
 „voldoening te doen geeven (o). Wat Utrecht
 „betreft; de Staaten van dit Gewest weigerden
 „'t Verdrag te bekrachtigen, zo lang hun niet ge-
 „bleeken was, dat de Staatliche Gevolmagtigden
 „de vereischte poogingen hadden aangewend,
 „om Frankryk en Spanje te bevredigen. Zy
 „keurden goed, dat Nederhorst, hun Gevolmag-
 „tigde, geweigerd hadt, het Verdrag te on-
 „derschryven (p). Doch de redenen, welken
 „deeze gegeven hadt van zyne weigering, wer-
 „den, gelyk wy reeds gemeld hebben, door
 „de andere Gevolmagtigden, in openbaaren
 „druk, omftandiglyk, wederlegd. Zy wee-
 „zen aan „hoe zy, reeds eens geworden met
 „Spanje, alle poogingen aangewend hadden,
 „om de twee Kroonen ook onderling te ver-
 „eenigen; dat de Franschen hunne bemidde-
 „ling wel aanvaard hadden; doch te gelyk be-
 „geerd, dat zy niets flooten met Spanje, zo
 „zy bevonden, dat hunne bemiddeling de ge-
 „wensch-

Redenen
van U-
trecht.

Verdedl-
ging van
het slui-
ten van
een af-
zonder-
lyk Ver-
buiten

(n) Notul. Zeel. 12 April 1648. bl. 123. Resol. Gener. Mart.
31 Maart 1648. M. S. Zie ook AITZEMA Vredeh. bl. 366. 371.

(o) Notul. Zeel. 1 May 20 Juny 15 Sept. 21, 23. Novemb.
1648. bl. 140, 211, 263, 346, 357. 25 Maart 19 Juny 13 Dec.
1649. bl. 97, 136, 250. 24 Nov. 1654. bl. 321.

(p) Zie AITZEMA Vredeh. bl. 373.

1648. „ wenschte uitwerking niet hadt. De Spaan-
 „ fchen hadden, daarentegen, gevorderd, dat
 Frank- „ men niet uitstelde te tekenen een Verdrag,
 ryk. „ waaraan niets ontbrak, dan deeze uiterlyk-
 „ heid. Zelfs haddenze betuigd, dat zy nergens
 „ aan gehouden wilden zyn, en andere maat-
 „ regels neemen zouden, zo men het tekenen
 „ langer verschoove. Hierop, hadden de on-
 „ zen hunne uiterste vlyt aangewend, om par-
 „ tyen, wegens 't stuk van Lotharingen, welk
 „ de meeste zwaarigheid inhadt, met elkande-
 „ ren, te vereenigen. De Franschen, zig ge-
 „ latende te luisteren naar hunne voorflagen,
 „ hadden, nogtans, verklaard, niets te kunnen
 „ fluiten, zonder uitdrukkelyken last van het
 „ Hof, om welken te bekomen zy veertien da-
 „ gen tyds verzogt hadden. De Spaanschen
 „ hadden zig verstoord getoond, over dit uit-
 „ stel, dreigende te breeken: en 'er eindelyk,
 „ niet in bewilligd, dan onder deeze voor-
 „ waarde, dat het Verdrag tuschen Spanje en
 „ deezen Staat, binnen veertien dagen, die
 „ met den dertigsten van Louwmaand eindig-
 „ den, zou getekend worden, 't zy de open-
 „ staande geschillen tuschen de twee Kroonen
 „ vereffend waren, of niet. Hierop nu was de
 „ tekening, ten bestemden dage, gevolgd; die
 „ niet langer uitgesteld kon worden, ten ware
 „ men, om Frankryks wille, altoos in oorlog
 „ wilde blyven (q).” Maar dat de Staaten hier-
 „ toe geenszins verplicht gerekend konden wor-
 „ den, hadden die van Holland, al overlang, be-
 „ weerd, aanwyzende „ dat het Verdrag van den
 „ jaare 1634, waarby de Staaten zig verbonden

(q) *Voyez* WICQUEFORT, *Tom. I. Preuves* p. 204.

„ den hadden, te volhardeti in den oorlog, 1643:
 „ flegts voor zeven jaaren gemaakt was, die,
 „ met het jaar 1641, geëindigd waren; dat het
 „ Verdrag van den jaare 1635 de Staaten al-
 „ leenlyk verbondt, om, binnen de Nederlan-
 „ den, te oorloogen, en dat, tot dat de Span-
 „ jaards daaruit verjaagd zouden zyn; geens-
 „ zins, om te helpen tot de overwinningen,
 „ dié de Koning van Frankryk, in Italie, in
 „ Spanje of elders, zou begeeren te doen. Dat
 „ het verdryven der Spanjaarden uit de Ne-
 „ derlanden nu hoopeloos was, en, de Staaten,
 „ niet verplicht zynde, om, ten gevalle van
 „ Frankryk, in andere Gewesten, te oorloo-
 „ gen, daar de Koning zig voorbehouden hadt,
 „ Vrede of Bestand te mogen maaken, zonder
 „ bewilliging der Staaten; deezen niet verbon-
 „ den konden geagt worden, om te volhardeten
 „ in eenen oorlog, waarby zy geen belang
 „ konden rekenen. Dat het Verdrag van het
 „ jaar 1644 wel vorderde, dat men elkanders
 „ belangen, met kragt, ondersteunen zou:
 „ doch dat zulks alleen gepast moest worden
 „ op belangen, die men met elkanderen ge-
 „ meen hadt, en van welken, in 't Verdrag
 „ van 't jaar 1635, gesproken was; also 't
 „ Verdrag van den jaare 1644, alleenlyk ge-
 „ maakt zynde om uit den oorlog te geraaken,
 „ eerder strekken zou, om dien te vereeuwi-
 „ gen, zo de Staat, volgens het zelve, ver-
 „ pligt was, om in oorlog te blyven; tot dat
 „ Frankryk, wegens alle zyne eischen, ook
 „ buiten de Nederlanden, voldaan zou zyn (r).”
 De

(r) WICQUEFORT *Libr. I, p. 56.*

1648. De Staaten van Utrecht scheenen genoegzaam overtuigd, door de redenen, voornaamlyk door Holland aangedrongen, dat men, des noods, afzonderlyk, met Spanje, sluiten mogt; doch zy twyfelden alleen, of de Staatſche Gevolmagtigden, by de eene en de andere Mogendheid, wel behoorlyk gearbeid hadden tot bylegging der geſchillen. Zy begeerden dan, deswege, nader onderregt te worden. Doch die van Holland beweerden „dat de Vrede „geſlooten was, ingevolge van herhaalde „eenpaarige Beſluiten van alle de Gewesten; „dat men, het Verdrag bekrachtigende, deeze „Beſluiten alleenlyk ter uitvoeringe bragt, en „dat die van Zeeland ten minſte geene reden „hadden van aarzelen, daar het Verdrag, „door hunnen Gemagtigde zelve, getekend „was (s).”

XXX. Doch terwyl Holland, boven de andere Gewesten, drong op het bekrachtigen van het Verdrag in 't gemeen, was 'er egter één punt in dit Verdrag, welk de Staaten van dit Gewest, volſtrektelyk, weigerden te bekrachtigen. Dit punt was het *vyfenveertigſte*, behelzende de bevestiging der twee Verdragen, in den jaare 1647, gemaakt, met de Prinſen van Oranje, Fredrik Henrik en Willem. Men vindt het vreemd, dat Zevenbergen, volgens deeze twee Verdragen, gehouden werdt, als een Leen van den Koning van Spanje; daar men verſtondt, dat deeze Heerlykheid tot Holland behoorde. Ook nam men kwalyk, dat, aldaar, de oefening van den Roomsche Katholyken Gods-

Utrecht
begint
zig te
laaten
overhaa-
len.

XXX.
Verschil
over het
*vyfen-
veertigſte*
Lid van
het Ver-
drag, be-
treffende
de twee
Verdra-
gen der
Prinſen
van O-
ranje,

(s) WIGQUEFORT *Livr. II. p. 66.*

Godsdienst toegelaaten was; waarover de Staaten alleen te beschikken hadden (t). Men be-
 geerde dan, het Verdrag, zelfs van Hollands
 wege, niet te bekrachtigen, dan onder deeze
 verklaring, in welke de algemeene Staaten
 bewilligden „dat men niet verstondt, by het
 „gemelde vyfenvyeertigste, of by het voor-
 „gaande vierevyeertigste Lid van het Verdrag,
 „ergens in bewilligd te hebben, welk de op-
 „permagt van den Vereenigden Staat, of van
 „eenig Gewest in 't byzonder, of de orde op
 „den Godsdienst en het bewind der Geeste-
 „lyke goederen, by de Gewesten vastgesteld,
 „eenigszins zou konnen benadeelen (u).” De
 Spaanschen lieten zig deeze verklaring, die
 voor 't uitwisselen der wederzydsche bekrach-
 tigen geschiedde, federt, welgevallen, en 't
 leed niet lang, of de Staaten van Holland
 verstedden de Regeering te Zevenbergen, de
 Roomschegezinde Wethouders van hunne am-
 ten verlatende. Ook deden zy den Priester,
 die aldaar, gedurende den oorlog, openbaa-
 ren dienst gedaan hadt, de Plaats ruimen (v).

Midlerwyl, dreef Holland, dat men, by ge-
 brek van eenpaarigheid, met meerderheid van
 stemmen, besluiten moest tot de bekrachtiging
 van het Verdrag, welk, in gevolge van een-
 paarig genomen Staatsbesluiten, getroffen
 was (w). Op den vierden van Grasmaand,
 werdt zyne Hoogheid verzogt, de Vergade-

1648.

 welk na-
der ver-
klaard
wordt.

 XXXI.
De Ge-
westen
besluiten,
met vyf
stemmen
tot het
bekrachi-
gen der
Vrede.

(t) AITZEMA Vredeh. bl. 357, 358, 362.
 (u) Resol. Gener. Vener. 6 Maart 1648. M. S. Zie AITZE-
 MA Vredeh. bl. 381.
 (v) Resol. Holl. 30 Juny 3 Aug. 1648. bl. 169, 267. WIC-
 QUEFORT Libr. II. p. 71.
 (w) AITZEMA Vredehand. bl. 360.

1648. ring der algemeene Staaten te willen bywoonen, alwaar hem, in de eerste plaats, zyn gevoelen, op dit stuk, werdt afgevraagd. Hy antwoordde „dat de zaak te gewigtig was, „om, by meerderheid van stemmen, te worden afgedaan; maar hy riedt de raadpleegingen agt of tien dagen uit te stellen, op dat die van Zeeland en Utrecht nog eens verslag „mogten doen, en, met nieuwen last te rug „keeren.” Doch die van Utrecht verklaarden, dat zy geen uitsfel begeerden, en gaven genoeg te verstaan, dat zy zig niet kanten zouden tegen een Besluit tot bekrachtiging, alwerdt het schoon, op staande voet, genomen. Holland, dit bespeurende, drong ernstelyk op het opneemen der stemmen, en het vormen van een Besluit. Maar de Kruit, die, wegens Zeeland, ter Vergaderinge voorzat, weigerde een Besluit op te maaken, welk streedt met de meening van zyn Gewest. Hy stondt dan zyne plaats af aan *Amelis van Boekhorst*, Heere van Wimmenum, die, de voorgaande week, wegens Holland, voorgezeten hadt: en deeze, de stemmen opneemende, besloot, met vyf Gewesten, tot het bekrachtigen der Munsterfche Vrede. Hy deedt 'er by „dat men, volgens den raad zyner Hoogheid, den Afgevaardigden van Zeeland agt of tien dagen tyd geven mogt, om naderen last te haalen, na „welken tyd, de Staaten hun laatste en algemeene Besluit neemen zouden (x).” De Staaten van Holland deden, tot ontlasting van

Utrecht
volgt zig
hierby.

Utrecht
volgt zig
hierby.

(x) Résol. Gener. Séss. 4 Apr. 1648. by Wicquart. Tom. I. Preuves. p. 240.

Van der Meer, 1648

De Munstersche Vrede beëdigd, door de Spaansche en Staatsche Gevolmagtigden, in 't jaar 1648

La. THOMAS vande

R. B. de. post, naar de Orig. Brief van d. Oudekerke

van den Heere van Wimmenum, sedert, eene verklaring, dat hy het opmaaken van dit gewigtig befluit, buiten zyne beurt, op hunnen nitdrukkelyken last, gedaan hadt (y). Die van Utrecht verklaarden, hierop, den tienden, „ dat zy wel gewenscht hadden, dat de Vrede „ tusfchen de twee Kroonen, te gelyk met dee- „ ze, getekend was; alzo zy altoos van ge- „ voelen geweest waren, dat men, te Mun- „ fter, niets, zonder Frankryk, behoorde te „ fluiten; doch dat zy, de onheilen, die uit de „ verdeeldheid der Gewesten te dugten wa- „ ren, willende voorkomen, zig niet langer „ begeerden te kanten, tegen de bekratiging „ van het Munstersche Verdrag (z).” Zy ge- „ fchiedde ook, eerlang, door zes Gewesten, en tot de uitwifeling der bekratigingen, werd de vyftiende van Bloemaand vastgefteld. De wederzydsche Gevolmagtigden begaven zig, tegen dien dag, naar Munfter. De uitwifeling gefchiedde, aldaar, zeer plegtiglyk, op de groote zaal van 't Stadhuis, in 't gezigt eener talryke menigte. De eed werd, door de Staatfchen, gedaan, met opfteeking der twee voorfte vingeren van de regterhand. De Spaanfchen leiden de regterhand op het Evangelie, waarop een zilveren kruis geplaatst was, en hieven ze, daarna, op, naar den Hemel. Op den volgende dag, werd de Vrede, openlyk, afgekondigd, te Munfter (a). Zo dra men 'er inden Haage ty-

1648.

afgekondigd
worden
uitgewis-
feld.

De be-
kratig-
ingen
worden
uitgewis-
feld.

De Vrede
te Mun-
fter afge-
kondigd.

(y) Refol. Holl. 5 April 1648. bl. 118.
(z) Refol. Utrecht 31 Maart [10 April] 1648. by WICQUEF.
Tom. I. *Provy.* p. 212. en by AITZEMA *Vredehand.* bl. 373.
Refol. Gener. Jovis 16, 17 April 1648. MS.
(a) Miffiven van 19 May 1648 by WICQUEFORT Tom. I.
Provy p. 213.

1648. tyding van kreeg, werdt in beraad gelegd, of men ook hier geene orde behoorde te stellen, tot het afkondigen der Vrede, en het naarkomen der punten van 't Verdrag; doch Zeeland kante zig hier, nog al, tegen. De Knuit, die juist wederom voorzat, stondt zyne plaats andermaal af aan den Heere van Wimmenum, die, met zes stemmen, besloot, dat de Vrede, alomme, in de Vereenigde Gewesten, en in het aanhoorig gebied van den Staat zou worden afgekondigd, op den vyfden van Zomermaand aanstaande (b).

De la
Thuillie-
rie neemt
zyn af-
scheid.

De Fransche Gezant de la Thuillerie, die, na 't besluit tot de bekrachtiging, op den vierden van Grasmaand genomen, al terstond, van toon veranderd was, en verklaard hadt, dat de Koning, zyn meester, niet gedoogen kon, dat de geschillen, welken hy met Spanje hadt, geoordeeld werden, door zulken, die hem geen woord gehouden hadden, noch beantwoord aan de goede gedagten, welken hy, voorheen, van de opregtheid hunner oogmerken gehad hadt; nam, zo dra hy hoorde, dat de uitwisseling te Munster geschied, en de dag tot de afkondiging vastgesteld was, zyn afscheid van de Staaten, op den drie-entwintigsten van Bloemaand; zonder dat hy de gewoone eer, in 't uitgaan en vertrekken, begeerde te ontvangen; hoewel hy 't geschenk, welk de Staaten gemeenlyk den uitheemschen Gezanten geeven, aanvaardde. In de byzondere gesprekken, die hy, voor zyn vertrek, voerde, hieldt hy

(b) Resol. Gener. Martis 19 May. 1648, by WICQUEFORT
Tom. I. Preuy. p. 216.

hy zig zeer te onvrede. „De Koning, zyn 1648.
„meester, zou, zeide hy, niet nalaaten,
„zig gevoelig te toonen, ter gelegener tyd.”
Ook ontveinsde hy zyn misnoegen niet, in
de aanspraak, waarmede hy afscheid nam van
de Staaten. Hy verklaarde, dat de Koning,
voortaan, zyne bevelen geeven zou aan Bras-
set (c), alshadt men geenen Ambassadeur meer
van Frankryk te wagten gehad. Ook vertrok
hy, kort hierop. En van toen af werden de
Staaten, in Frankryk, niet meer als vrienden
van deeze Kroon; maar, als in de belangen
van Spanje zynde, aangemerkt (d).

De algemeene Staaten hadden, ondertus- XXXII.
schen, goedgevonden eene bezending te doen Zeeland
aan die van Zeeland (e), om hunte vertoonen, wordt be-
dat zy niet byzonder konden zyn, in eene zonden.
zaak, waarin de andere Gewesten noch konden
noch wilden aarzelen; en dat zy alleen geenen
oorlog voeren konden tegen Spanje, terwyl
de andere Gewesten in vrede waren (f). En
deeze redenen hadden, eindelyk, zo veel kragt,
dat zy, op den dertigsten van Bloemaand, een
besluit namen, welk hierop uitkwam: „Dat, De Staat-
„alhoewel verscheiden' redenen hen bewoo- ten van
„gen, om de Vrede niet te bekrachtigen, noch dit Ge-
„te gedoogen, dat dezelve, in hun Gewest, west nec-
„werdt afgekondigd; zy nogtans oordeelden, men, ein-
„dat zy zig niet belasten moesten met het delyk, de
„verwyf, welk men hun zou konnen doen, Vrede
aan.
„als

(c) Resol. Gener. Sabb. 23 May 1648, by WICQUEF. Tom.
I. Preuy p. 286.

(d) WICQUEFORT Livr. II. p. 81.

(e) Resol. Gener. Lunx 20 Apr. Lunx 4 May 1648. M. S.

(f) Zie AITZEMA Vredsh bl. 374.

1648. „als of zy de inwendige rust gestoord hadden,

„terwyl men aan de Vrede van buiten arbeid-
 „de; dat zy, hierom, toestonden, dat de Vre-
 „de, ook in Zeeland, afgekondigd werdt,
 „terwyl zy bleeven betuigen, onschuldig te
 „willen zyn aan de verwarringen en rampen,
 „die den Staat, door dit afzonderlyk Ver-
 „drag, gedreigd werden; willende zy, door
 „deezee hunne inschikkelykheid, geenszins,
 „goedkeuren de handelwyze der algemeene
 „Staaten, nog verscheiden besluiten, by hen,
 „op dit stuk, genomen (g).” In deezer voege,
 „stemde Zeeland eindelyk ook tot de Vrede, die,
 „op den gemelden vyfden van Zomermaand,
 „alomme, afgekondigd werdt. Vyf dagen daar-
 „na, hieldt men eenen plegtigen Dankdag. Ook
 „werdt, met schieten, vuuren en branden van
 „pektonnen, in de meeste Steden, groote vreug-
 „de bedreeven. Doch in gantsch Zeeland werdt
 „niet gevuurd. Ook niet, dat opmerkelyk is, te
 „Leiden, in Holland (h). Sommige Predikan-
 „ten spraken ook, ter gelegenheid van den Dank-
 „dag, flauwlyk van de voordeelen der Vrede:
 „’t zy om den Prins van Oranje te vleijen, gelyk
 „eenige dagten, of om andere redenen. Een
 „hunner ging zelfs zo ver, dat hy eenige plaat-
 „sen der Schrift, die op God zagen, paste op
 „den Prinse; hem hooglyk verheffende, om dat
 „hy de Munstersche Vrede hadt gezogt te be-
 „letten (i). Zo gering waardeerden deeze lui-
 „den

(g) Notul. Zeel. 30 May bl. 1648. bl. 165. by WICQUEF. *Preuy.* p. 219 en AITZEMA Vredehand. bl. 375.

(h) Resol. Gener. *Vener.* 22 May 1648. M. S. AITZEMA IIIe Deel, bl. 272 en Vredch. bl. 383, 384.

(i) WICQUEFORT *Livr.* II. p. 74, 75.

den eene Vrede, waarby de rust hersteld, en de gemeene vryheid bevestigd werdt.

Eer wy dit Boek besluiten, zal 't noodig zyn, beknoptelyk aan te tekenen, hoedanig de uitflag geweest zy der overige handelingen, in Westfaale. De handeling tusfchen Frankryk en Spanje werdt, terftond na het treffen der Vrede tusfchen Spanje en deezen Staat, zo goed als afgebroken. De Koning van Frankryk zag geenen kans, om zulke voordeelige voorwaarden, als hy begeerde, te bedingen van Spanje. En Filips de IV. was ook minder gezind, om zig met Frankryk te verdraagen, na dat hy de Vrede getroffen hadt met de Vereenigde Gewesten. De Hertog van Longueville keerde, derhalve, van Munster, naar Frankryk, terftond na het sluiten der Vrede tusfchen Spanje en deezen Staat. D'Avaux, die zig onmogelyk verdraagen kon met Servien, werdt, wat laater, t'huis ontbooden (k). Servien bleef nog te Munster, om aan 't Verdrag met den Keizer, welk de Spaanschen, uit al hun vermogen, zогten te stremmen, te arbeiden. 't Liep aan tot den vierentwintigsten van Wynmaand, eer dit Verdrag getekend werdt. Ten zelfden dage, werdt ook, te Osnabrugge, de Vrede geslooten, tusfchen den Keizer, den Koning van Zweeden en het Duitfche Ryk. En deeze twee Verdragen, inzonderheid het laatste, zyn, sedert, als Grondwetten van het Duitfche Ryk, aangemerkt geworden. De Staatfche Gevolmagtigden hadden ook, meer of min, gearbeid, aan het Verdrag van Osnabrugge.

1648.

XXXIII.
Korte
fchets
van 't
gene 'er
verder
geslooten
werdt, te
Munster.

(k) WICQUEFORT *Livr. II. p. 81.*

1648

brugge (1), en zelfs, aan dat van Munster, tot bevordering van de belangen der Ryksvorsten, met welken de Vereenigde Gewesten vriendschap onderhielden, of verbonden waren: waarom het dienstig zal zyn, kortelyk, te melden, wat 'er, op beide Plaatsen, geslooten werdt. By het Verdrag van Munster (m), werdt aan Frankryk afgestaan het Regt van opperste magt, over de drie Bisddommen, Mets, Toul en Verdun; het Regt, welk de Keizer hadt, op Pignerol, op Brizak, op de Opper- en Neder-Elzas, Suntgau en de tien Ryks-Steden, in de Elzas gelegen, benevens het Regt om bezetting te leggen in de Vesting Filipsburg. De Koning gaf, daarentegen, de vier Woudsteden, Rynfeld, Sekkingen, Laufenburg en Waldshut, nevens eenige anderen, aan den Huize van Oostenryk te rug. Ook verbondt hy zig tot de betaaling van drie millioenen ponden tournois, aan den Aartshertoge Ferdinand Karel. De Keizer bedong luttel by dit Verdrag. Alleenlyk deedt hy, in een punten van het zelve, Boheeme behendiglyk rekenen onder zyne Erflanden: en wordt dit punt gehouden voor den voornaamsten grond, waarop zyne opvolgers, sedert, hun Erfregt op dit Koningryk gevestigd hebben. Maximiliaan, Hertog van Beijeren, werdt bevestigd in 't bezit van de Opper-Palts, en van de waardigheid van Keurvorst, hem, te vooren, opgedraagen door den Keizer. De Paltsgraaf, Karel Lodewyk, wiens Land,

(1) *Sommier Rapport van den Heere van Heemst. in datis 17 en 18 April 1647. M. S. AITZEMA Vredeh. bl. 378.*

(m) *Voiez Corps Diplom. Tom. VI. P. I. p. 450 & HEISS Hist. de l'Empire Tom. VII. p. 7.*

Land, onder verscheiden' Vorsten, verdeeld geweest was, werdt in 't bezit van de Neder-Palts hersteld. Ook werdt, ten zynen behoeve, een agtste Keurvorstendom ingesteld, door den Keizer en het Ryk. De Hertog van Wirttemberg en andere Vorsten kreegen hunne verlooren' goederen te rug. De Landgraaf van Hessen-Kassel werdt, byzonderlyk, begreepen in de algemeene vergiffenis, en gesteld in 't bezit der Abtdye van Hirschfeld, en eenige andere goederen. Ook werden hem zeshonderdduizend Ryksdaalers in geld toegelegd, en de geschillen tusfchen de Huizen van Kassel en Darmstad geregeld. Eindelyk, werden de Keurvorsten, Vorsten en Stenden des Duitfchen Ryks hersteld in hunne voorregten, met naame in het Regt van stemmen, over gewigtige zaaken, het Ryk betreffende: welk Regt ook den Vryen Steden werdt toegestaan. De Bourgondische Kreits werdt voor een Lid des Ryks verklaard, na dat de geschillen tusfchen Frankryk en Spanje, begreepen in dit Verdrag, en voornaamlyk Montferrat en Pignerol betreffende, zouden bygelegd zyn. Doch Filips de IV. *protesteerde* tegen deeze Vrede, en byzonderlyk tegen dit punt; begeerende, dat zyne Bourgondische Erflanden een Lid des Ryks bleeven, onafhankelyk van de beslissing der geschillen met Frankryk (*n*). 't Is aanmerkelyk, dat de Staaten der Vereenigde Gewesten, door geene van beide de voornaame handelende Mogendheden, in dit Verdrag, begreepen werden.

1648.

Ver-

(*n*) Corps Diplom. *Tout.* VI. P. I. p. 464.

1648.
 en te Os-
 nabrug-
 ge.

Verfcheiden' voornaame punten van het zelve waren ook begreepen in het Verdrag van Osnabrugge (o), tusschen het Duitfche Ryk en Zweeden, met naame de punten, welken de huizen van Beijeren, de Palts en Hesfen-Kassel betroffen, die zelfs, klaarst en omftandigst, in 't Verdrag van Osnabrugge, ter nedergefteld waren. De verliezen, door de Huizen van Baden, Nasfau, Hanau en verfcheiden' anderen, geleeden, werden ook, by dit Verdrag, geboet. De Keurvorst van Saxen bekwam het Vorfterdom Querfurt en de Baljuwſchappen van het Burggraaffchap van Maagdenburg. De Pasfaufche Vrede werd't niet alleen bevestigd, maar de Vryheid van Godsdienst, by dezelve, den Lutherſchen toegeftaan, ook uitgebreid tot de Gereformeerden. Aan de Kroon van Zweeden werden afgeftaan Voor-Pomeren, met het Eiland Rugen; en in Agter-Pomeren, de Steden Stettyn, Garts, Dam, Golnau, het Eiland Wolin, met de Rivier de Oder, en de zeeboezem, het *Frischhaff* genoemd; om al het zelve ter Leen te houden van het Ryk: voorts de Stad en Haven van Wismar, met het Regt, om aldaar bezetting te houden. Eindelyk, werd't het Aartsbisdom Breemen en het Bisdom Verden weereldlyk verklaard, en aan de Kroone van Zweeden ter Leen opgedraagen. De Koningin bedong, daarenboven, vyf millioenen Ryksdaalers, tot voldoening van haar Krygsvolk. Doch alzo de Keurvorst van Brandenburg, ten behoeve van Zweeden, van zyn regt

(o) *Voyez* Corps Diplom. Tom. VI. P. I. p. 462. & *Heiss* Hist. de l'Emp. Tom. VII. p. 81.

regt op Voor-Pomerén hadt moeten afftaan, 1648.
werden, in vergoeding hiervan, de Bisdommen
Halberftad en Minden, weerdlyk verklaard
zynde, aan hem opgedraagen. Ook werdt hem
het Regt tot de opvolging in het Aartsbisdóm
Maagdenburg, welk ook weerdlyk verklaard
was, verzekerd. Eindelyk, werdt bedongen,
dat Zweeden hem het overig deel van Agter-
Pomerén zou inruimen. Adolf Fredrik, Her-
tog van Mekelenburg-Schwerin, ontving ook
vergoeding voor Wismar, welk aan Zweeden
afgeftaan was. Het Huis van Brunswyk-Lu-
nenburg, insgelyks, afftand gedaan hebbende
van zyn Regt op Maagdenburg, Breemen en
Halberftad, verwierf, daarentegen, het Regt,
om, beurtelings, op te volgen in het Bisdóm
van Osnabrugge, met de Katholyke Bifchop-
pen, die, van tyd tot tyd, zouden verkooren
worden. Het Verdrag vervatte veele andere
byzonderheden, welken wy, korthedshalve,
voorbygaan. Alleenlyk tekenen wy aan, dat
de Staaten der Vereenigde Gewesten, van we-
derzyde, in het zelve, begreepen werden. De
Paus *Innocent de X.* protesteerde openlyk tegen
beide de Verdragen (*p*), om dat 'er het Regt der
Kerke zeer by benadeeld was. Doch men ftoor-
de 'er zig niet aan, in 't Ryk. De Westfaalfche
Vrede werdt ter uitvoeringe gebragt, in verre
de voornaamfte punten, en men beroept 'er zig
nog tegenwoordig op, als op eene der voor-
naamfte Grondwetten des Keizerryks. De
Vereenigde Gewesten trokken ook voordeel
uit de Westfaalfche Vrede, voor zo ver de
gren-

(*p*) *Voiez* HEISS de l'Emp. Tom. VII, p. 213.

1648. grenzen van hunnen Staat, naar den kant van
 ————— Duitschland, door dezelve, in rust geraakten,
 Doch alzo de geschillen over de nalaatenschap
 des Hertogs van Gulik en Kleeve en eenige
 anderen, by dezelve, niet geregeld waren,
 bleeven zy nog bezetting houden, in de Steden
 Wezel, Emmerik, Rees, Orfoi, Gennep en
 Rynberk. Maar Oostfriesland, alwaar de Hes-
 sen dus lang gelegerd geweest waren, werdt,
 eenen geruimen tyd na het treffen der Vrede
 (9), van dezelve verlaaten.

(9) Zie AITZEMA III. Deel, bl. 486.

BERIGT VOOR DEN BINDER.

FREDRIK HENRIK, Prins van Oranje enz. <i>te plaatsen tegen over Bladz.</i>	2
De Kaart der Scheepstogten naar Westindie.	13
ANDRIES BICKER.	50
De Luitenant-Admiraal PIETER PIETERSZOOM HEIN.	68
AMBROSIUS SPINOLA.	125
ERNST KASIMIR, Graaf van Nasfau enz.	150
ISABELLA CLARA EUGENIA, Infante van Spagne.	181
HENRIK KASIMIR, Graaf van Nasfau enz.	292
De Veldmaarschalk WILLEM, Graaf van Nasfau.	306
JOHAN DE KNUYT, Ridder en representeerende den eersten Edele van Zeeland.	424
PHILIPS DE VIERDE, Koning van Spagne.	435 → 458
De Beëedigen der Munsterfche Vrede.	490